

12772 శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీ భగవద్రామానుజవిరచితః -

1990 శ్రీవేదాంతసారసహితదీపః;

అక్షణానభారణాదిసౌకర్యాపాదినీః

ప్రమాణాకరవిషయసూచికాదిభిర్యోజితః;

శ్రీమద్భిః

శ్రీయమగిరి జీయర్ సన్నిధి-తిరునలచార్యైః,

అరశాణిపాలై కిష్టాడై-విజయరాఘవాచార్యశ్చ,

యథామాతృకమ్, యథాశక్తి, పరిష్కృతః;-

శ్రీకైరవిణీతీరస్థశ్రీపార్థసారథిస్వామి సన్నిధౌ

శ్రీమద్భిన్నతరీ -

శ్రీ సరస్వతీభజ్జారసభిక్షైః,

శ్రీకృష్ణ పరాబ్రుశ-యతివర-వరవరాదిక్రమాగత-

గురుపరమృతాబ్దేషు - ౧౯౦౭ తమ-

పార్థివనామ సంవత్సరే,

ముద్రాపితః;- విజయతేకరాడ.

ముతల్ పదిష్ట కాపి-౧౦౦

రెజిస్టర్ - కాపి నెట్.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

శ్రీ మ ద్వే దా న్త సా ర స హి త దీ పః.

శ్రీమద్వేదాన్తసారమణ్యశ్లోకః.

సమస్తవిదవిద్వస్తుశరీరాయాఖలాత్మనే |

శ్రీమతేనిర్మలానందోదన్వతే విష్ణవేనమః ||

శ్రీ మ ద్వే దా న్త దీ ప మ ణ్య శ్లో క ః.

త్రయికాంతోఽనంతోవరగుణగజై కాస్పదవపుః |

హతాశేషోఽవద్యఃపరమఖపదోవాక్త్యనసయోః |

అభూమిర్భూమిర్యోనతజనదృశామాదిపురుషా |

మనస్తత్పాదాజ్జేపరిచరణసక్తంభవతుమే || ౧.

ప్రణమ్యశిరసాఽచార్యాంస్తదాదిష్టేనవర్తనా |

బ్రహ్మసూత్రపదాన్తపతేదానైర్థ్యప్రకాశ్యతే || ౨.

వే - సా. పరమపురుషప్రసాదాత్ వేదాన్తసార ఉద్ధ్రియతే.

వే-దీ. అత్రేయమేవహివేదవిదాంప్రక్రియా-అవిద్వస్తుసస్వరూప
తస్వభావతశ్చాత్యన్తవిలక్షణస్తదాత్మ భూతశ్చేతనఃప్రత్యగాత్మా.
తస్మాద్భద్రాన్తక్రాన్తిత్యాచ్ఛనిఖిలహేయప్రత్యసీకతయా, కల్యాణగు
ణైకతానతయాచ, సర్వావస్థచిదవిద్వ్యాపకతయా, ధారకతయా,
నియన్తృతయా, శేషితయా, చాత్యన్తవిలక్షణఃపరమాత్మా. యథో
క్తంభగవతా “ ద్వావిమాపురుషేలోకే తురశ్చాతురవవచ । తుర
స్సర్వాణిభూతాని కూటస్థోఽతురఉచ్యతే । ఉత్తమపురుషస్తస్యః
పరమాత్మైత్యుదాహృతః । యోలోకత్రయమావిశ్య విభర్త్యవ్యయ

ఈశ్వరః । యస్మాత్క్షరమతీతోఽహమక్షరాదపిచోత్తమః । అతోస్మి
 లోకేవేదేచ ప్రథితఃపురుషోత్తమః”^౧ ఇతి; శ్రుతిశ్చ “ప్రధానయేత్ర
 జ్ఞపతిర్గుణేశః”^౨ “పతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వరమ్”^౩ “అన్తర్బహిశ్చతత్స
 ర్వం వ్యాప్యనారాయణస్థితః”^౪ ఇత్యాదికా. కూటస్థః-ముక్తస్వరూ
 పమ్; - “యేత్వక్షరమనిర్దేశ్య మవ్యక్తంపర్యుపాసతే । సర్వత్రగమ
 చిన్త్యిచ్చి కూటస్థమచలంద్రువమ్”^౫ ఇత్యాదివ్యవదేశాత్. సూత్ర
 కారణైచ్చవమేవవదతి “నేతరోఽనుపపత్తైః”^౬ “భేదవ్యవదే
 శాత్”^౭ “అనుపపత్తైస్తునశారీరః, కర్తృకర్తృవ్యవదేశాచ్చ, శబ్దవిశే
 షాత్”^౮ “సమ్భోగపాప్తిరితిచేన్నవైశేష్యాత్”^౯ “నచస్తూర్త
 మతద్ధర్మాభిలాపాచ్ఛారీరశ్చ, ఉభయేపిహిభేదేనైనమధీయతే”^{౧౦}
 “విశేషణ భేదవ్యవదేశాభ్యాశ్చ నేతరా”^{౧౧} “ముక్తోపస్థ
 వ్యవ్యవదేశాచ్చ”^{౧౨} “స్థిత్యదనాభ్యాంచ”^{౧౩} “ఇతరపరామ
 ర్కాత్ ఇతిచేన్న సమ్భవాత్, ఉత్తరాచ్చేదా విరూఢతస్వ
 రూపస్తు”^{౧౪} “సుమప్త్యుత్కాన్త్యోర్భేదేన, పత్యాది
 శబ్దేభ్యః”^{౧౫} “అధికంతుభేదనిర్దేశాత్”^{౧౬} “అధికోవదేశా
 స్తు బాదరాయణస్యైవంతద్దర్శనాత్”^{౧౭} “జగద్వ్యాపారవర్జం
 ప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చ”^{౧౮} “భోగమాత్రసామ్యలిక్షాచ్చ”^{౧౯}
 ఇత్యాదిభిః. సచావిద్యాకృత ముపాధికృతంవా భేదమాశ్రిత్యైతేని
 ర్దేశాః, “ఇదంజ్ఞానముపాశ్రిత్య మమసాధర్మ్యమాగతాః । సర్వేషిన్

౧॥ ౧-౧౫-౧౬. ౨॥ శ్వే-ఉ-౬-౩౩. ౩॥ తై-నా-౬-౧౦. ౪॥ తై-నా-౬-
 ౧౦. ౫॥ ౧-౧౨-౩. ౬॥ ౧-౧-౧౭. ౭॥ ౧-౩-౪. ౮॥ ౧-౨-౩. ౯॥ ౧-౨-౮.
 ౧౦॥ ౧-౨-౨౦. ౧౧॥ ౧-౨-౨౩. ౧౨॥ ౧-౩-౨. ౧౩॥ ౧-౩-౬.
 ౧౪॥ ౧-౩-౧౭. ౧౫॥ ౧-౩-౪౩. ౧౬॥ ౨-౧-౨౨. ౧౭॥ ౩-౪-౮.
 ౧౮॥ ౪-౪-౧౭. ౧౯॥ ౪-౪-౨౧.

పజాయ నైవశయేనవ్యధత్తిచ” ౧ “తదావిద్వాన్పుణ్యపాపేవిధూయ
నిరజ్ఞనః పరమంసామ్యముపైత” ౨ “ముక్తోపస్మప్యవ్యవదేశాచ్చ” ౩
“ఉత్తరాచ్చదావిర్భూతస్వరూపస్తు” ౪ “సప్తద్యవిర్భావస్సైవ
నశబ్దాత్” ౫ “జగద్వ్యాపారవర్జంప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చ” ౬
“భాగమాత్రసామ్యలిక్ణాచ్చ” ౭ ఇతి సర్వాఽవిద్యోపాధివినిర్ముక్తమ
ధిక్పత్యైవభేదోపపాదనాత్. శ్రుతిస్మృతిసూత్రేషుసర్వత్రభేదేర్దిష్టే
చిదచిదీశ్వరస్వరూపభేద స్సాన్విభావికోవివక్షిత ఇతినిశ్చయతే. “స
ర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ తజ్జలానితిశాస్త్రఉపాసీత” ౮ “వాచారమ్భణంవి
కారోనామ ధేయంహృత్తికేత్యేవసత్యమ్” ౯ “సదేవసోమ్యేదమగ్ర
ఆసీదేక మేవాద్వితీయమ్” ౧౦ “తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతితత్తై
జోస్సృజత” ౧౧ “సంతూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాఃప్రజాస్సదాయతనాస్స
ప్రృతిస్తాః” ౧౨ “ఏతదాత్మ్యమిదంసర్వం తత్సత్యంసత్యత్తాతత్త్వమసి
శ్వేతకతో” ౧౩ “క్షేత్రజ్ఞంచాపిమాంవిధి” ౧౪ “తదనన్యత్వమారమ్భ
ణశబ్దాదిభ్యః” ౧౫ ఇతిపరస్యబ్రహ్మణఃకారణత్వమ్, కృత్సృష్ట్యచిదచి
దాత్మక ప్రపఞ్చస్యకార్యత్వమ్, కారణాతాగ్ర్యస్యానన్యత్వం, చో
చ్యమానమేవమెవోపపద్యతే. సర్వావస్థస్య చిదచిద్వస్తునః పరమా
త్మశరీరత్వం, పరమాత్మనశ్చైత్తత్వమ్, “యఃపృథివ్యాంతిష్ఠన్...య
స్యపృథివీశరీరమ్” ౧౬ “యఃఆత్మనితిష్ఠన్...యస్యాత్మాశరీరంయఃఆత్మా
నమస్తరోయమయతి” ౧౭ “యస్యావ్యక్తంశరీరం...యస్యాక్షరంశరీరం

౧౧॥ గీ-౧౪-౨. ౨॥ ముద్ద-ఉ-౩-౧-౩. ౩॥ ౧-౩-౨. ౪॥ ౧-౩-౧౮.
౫॥ ౪-౪-౧. ౬॥ ౪-౪-౧౭. ౭॥ ౪-౪-౨౧. ౮॥ ఛా-ఉ-౩-౧౪-౧.
౯॥ ఛా-ఉ-౬-౧-గీ. ౧౦॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౧. ౧౧॥ ఛా - ఉ - ౬ - ౨ - ౩.
౧౨॥ ఛా - ఉ - ౬ - ౮ - గీ. ౧౩॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౬. ౧౪॥ గీ - ౧౩ - ౨.
౧౫॥ ౨-౧-౧గీ. ౧౬॥ బృ-ఉ-గీ-౭-౩. ౧౭॥ మాధ్వజ్ఞానపాతే.

...యస్యమృత్యుశ్శరీరం ఏషసర్వభూతాంతరాత్మాపహతపాప్తాదివ్యో
దేవవకోనారాయణః”^౧ “అంతఃప్రవిష్టశ్శాస్తాజనానాంసర్వాత్మా”^౨
ఇత్యాదిశ్రుత్యైవోపదిష్టమ్ ఇతి సూక్ష్మచిదచిద్వస్తుశరీరః పరమా
త్మాకారణమ్, సపవపరమాత్మా స్థూలచిదచిద్వస్తుశరీరఃకార్యమ్,
ఇతికారణావస్థాయాం కార్యావస్థాయాంచ చిదచిద్వస్తుశరీరకతయా
తత్ప్రకారఃపరమాత్మైవ సర్వశబ్దవాచ్యఇతి పరమాత్మశబ్దేన సర్వశ
బ్దసామానాధికరణ్యం ముఖ్యమేవోపపన్నతరమ్. “అనేనజీవేనాత్మ
నానుప్రవిశ్య నామరూపేవ్యాకరవాణి”^౩ “తత్సృష్ట్యా-తదేవాను
ప్రావిశత్-తదనుప్రవిశ్య - సచ్చత్యచ్ఛాభవత్”^౪ ఇత్యాది శ్రుతిరే
వేమమర్థముపపాదయతి. సర్వమాత్మతయా^౨నుప్రవిశ్యతత్తచ్ఛరీర త్వే
నసర్వప్రకారతయా సపవసర్వశబ్దవాచ్యభవతీత్యర్థః “బహుస్యా
మ్”^౫ ఇతి బహుభవనసజ్గుల్పిపి నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మ
చిదచిద్వస్తు శరీరకతయైకధావస్థితస్య విభక్తనామరూప చిదచిద్వస్తు
శరీరకతయా బహుప్రకారతావిషయఇతిహి వేదవిత్ప్రక్రియా.

యేపునర్నిర్విశేషకూటస్థస్వప్రకాశనిత్యవైతన్యమాత్రంబ్రహ్మ
జ్ఞాతవ్యతయోక్తమితివదంతి - తేషాం “జన్మాద్యస్యయతః, శాస్త్ర
యోనిత్వాత్, తత్తు సమన్వయాత్, ఈక్షతే రాశబ్దమ్”^౬
ఇత్యాదేః, “జగద్వ్యాపారవర్జం ప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చ”^౭
“భోగమాత్రసామ్యలిక్టాచ్చ, అనావృత్తిశ్శబ్దాదనావృత్తిశ్శబ్దాత్”^౮
ఇత్యంతస్య సూత్రగణస్య బ్రహ్మణో జగత్కారణత్వ బహుభ
వనసజ్గుల్పరూపేక్షణాద్యనన్తవిశేషప్రతిపాదనపరత్వాత్సర్వంసూ
త్రజాతమ్, సూత్రకారోదాహృతాః “యతోవాఇమానిభూతానిజా
యంతై”^౯ “తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయ”^{౧౦} ఇత్యాద్యాస్సర్వశ్రు

౧॥ శుబాలాప-౨-౪౬. ౨॥ ఆర-౩-ప్ర-౨౧. ౩॥ ఛా-ఉ-౬-౩-౨.

౪॥ తై-ఆన-౬. ౫॥ తై-ఆన-౬. ౬॥ ౧-౧-౨...౫. ౭॥ ౪-౪-౧౭.

౮॥ ౪-౪-౨౧. ౯॥ తై-శ్శుగు-౧. ౧౦॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౩.

తయశ్చనసజ్జచ్ఛవే. అథోచ్చేత - “యేనాశ్రుతంశ్రుతమ్” ౧ ఇతి
 ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానంప్రతిజ్ఞాయ “యథాసోమ్యైకేనమృత్పిణ్డేన” ౨
 ఇత్యేకమృత్పిణ్డారబ్ధ ఘటశరావాదీనాం తస్మృత్పిణ్డాదనన్యద్రవ్య
 తయా తద్జ్ఞానేనతేహంజ్ఞాతతేవ, బ్రహ్మజ్ఞానేన, తదారబ్ధస్యకృత్సృ
 స్య చిదచిదాత్మకస్యజగత్తస్త స్మాదనతి క్రవస్తుతయాజ్ఞా తతాసమ్భ
 వతీత్యుపపాద్య, “సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీదేకమేవాద్వితీయమ్” ౩ ఇతి
 ఇదంశబ్దవాచ్యస్య చిదచిదాత్మకప్రపञ్చస్యసృష్టేః ప్రాజ్ఞీభులభేద
 ప్రహణేన సచ్ఛబ్దవాచ్యేనైకతాపత్తిం ఘటశరావాద్యుత్పత్తేః ప్రా
 గుత్పాదకమృత్పిణ్డైక తాపత్తివదభిధాయ, “తదైతత్తబహుస్యామ్” ౪
 ఇతితదేవసచ్ఛబ్దవాచ్యం పరంబ్రహ్మచిదచిదాత్మకప్రపञ్చరూపేణాత్మ
 నో బహుభవనమ్, ఏకమృత్పిణ్డస్యఘటశరావాదిరూపేణ బహుభ
 వనవత్పరంబ్రహ్మత్వానమేవ తేజః ప్రభృతిజగదాకారేణా సృజతేతి
 చాభిధాయ, “ఏతదాత్మ్యమిదంసర్వం తత్సత్యం సతత్కృతత్త్వ
 మసి” ౫ ఇత్యభిధానాద్భూతైకమేవా విద్యాకృతేన పారమార్థికే
 నవా ఉపాధినాసమ్మర్థం దేవాదిరూపేణ బహుభూతమితి వేదవిద్వి
 రభ్యుపగన్తవ్యమితి తదయుక్తమ్ - “జ్ఞాజ్ఞాద్వావజావీశసీశౌ” ౬ “ని
 త్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేత నానామేకోబహూనాంయో విదధాతికా
 మాన్” ౭ ఇత్యాదిశ్రుతిభిఃజీవానామజత్వనిత్యత్వబహుత్వవచనాత్.
 యదిఘటశరావాదేః ఉత్పత్తేః ప్రాగేకీభూతస్యమృద్ద్రవ్య స్యోత్ప
 త్త్యుత్తరకాలభావిబహుత్వవత్, సృష్టేఃప్రాగేకీభూతస్యైవ బ్రహ్మ
 ణస్సృష్ట్యుత్తరకాలీనం నానావిధజీవరూపేణ బహుత్వముచ్చేత; త
 దాజీవానామజత్వ నిత్యత్వబహుత్వాదివిరుద్ధేత. సూత్రవిరోధశ్చ -
 “ఇతరవ్యపదేశాద్ధి తాకరణాదిదోషప్రసక్తిః” ౮ ఇతిబ్రహ్మవదేవమను
 ష్యాదిజీవస్వరూపేణబహు భూతంచే దాత్మనోహితాకరణా దిదోష

ప్రసక్తిరిత్యుక్త్వా, “అధికంతుభేదనిర్దేశాత్”^౧ ఇతిజీవాద్భిహ్నుణో
 ౭ ధాన్తరత్వముక్తమ్. తథాచ “వైషమ్యనైర్ఘృణ్యే, నసాపేక్షత్వా
 త్”^౨ ఇతిదేవాదివిషమసృష్టిప్రయుక్తపక్షపాతనైర్ఘృణ్యే, జీవానాం
 పూర్వపూర్వకత్వాపేక్షత్వాద్విషమసృష్టేరితిపరిహృతే. తథా “నక
 త్తావిభాగాదితిచేన్నానాదిత్వాదుపపద్యతేచాప్యవలభ్యతేచ”^౩ ఇతి
 “సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయమ్”^౪ ఇతిసృష్టేఃపాగ్వి
 విభాగవచనాత్ సృష్టేఃపాగ్జీవానామభావాత్తతర్క్తనసమ్భవతీ
 తిపరిచోద్య జీవానాంతతర్క్తప్రవాహాణాంచా^౨ నాదిత్వాదితిపరి
 హృతమ్. “నాత్మాశుతేర్నిత్యత్వాచ్చతాభ్యః”^౫ ఇత్యాత్మనడత్వ
 త్యభావ, శోచ్యక్తోనిత్యత్వం, చ. స్వాభ్యుపగమవిరోధశ్చ - ఆమో
 డౌజ్జీవభేదస్యా నాదిత్వంసర్వైరేవహి వేదాంతిభిరభ్యుపగమ్యతే.
 అతశ్శ్రుతివిరోధాత్సూత్ర విరోధాత్స్వాభ్యుపగమ విరోధాచ్చసృ
 ష్టేగ్ పాగ్గేకత్వావధారణం, నామ రూపవిభాగాభావాభిప్రాయ
 మ్; నామరూపవిభాగానర్హ సూక్ష్మచిదచిద్వస్తుశక్తిభేదసహం, చేతి
 సర్వైరభ్యుపగమ్యతే. ఇయాంస్తువిశేషః - అవిద్యాపరికల్పనేప్య
 పాధిపరికల్పనేపి బ్రహ్మవ్యతిరిక్తస్యా విద్యాసమబ్ధినశోచి పాధి
 సమబ్ధినశ్చచేతనస్యాభావాదవిద్యో పాధిసమబ్ధౌ, తత్రతాశ్చ
 దోషాః బ్రహ్మణపవభవేయిరితి—సన్యాత్రబ్రహ్మవాదేపి పాగ్ని
 ష్టేసన్యాత్రం బ్రహ్మైకమేవసృష్ట్యుత్తరకాలం భోక్తృభోగ్యనియన్త్ర
 రూపేణ త్రిధాభూతంచేత్ - ఘటశరావమణికవజ్జీవే శ్వరయోరు
 త్పత్తి మత్స్వమనిత్యత్వంచస్యాత్. అక్షేకత్వాపత్తిచేథా యామపి
 భోక్తృభోగ్యనియన్త్రశక్తి త్రయమవస్థితమితిచేత్ - కిమిదంశక్తి
 త్రయ శబ్దవాచ్యమితివిచేచనీయమ్. యదిసన్యాత్రస్యైకస్యేవభో
 క్తృభోగ్యనియన్త్రరూపేణపరిణామసామర్థ్యంశక్తిత్రయశబ్దవాచ్య

౧॥ ౨-౧-౨౨. ౨॥ ౨-౧-౩౪. ౩॥ ౨-౧-౩౫. ౪॥ ఛా-౬-౬-౨-౧.
 ౫॥ ౨-౩-౧౮.

మ, ఏవంతర్నిమృత్పిణ్డస్య ఘటశరావాదిపరిణామసమర్థస్య తదాత్మా
దకత్వమివబ్రహ్మణ ఈశ్వరాదీనా ముత్పాదకత్వమితి తేషామని
త్యత్వమేవ అభేద్యరాదీనాంసూక్ష్మరూపేణావస్థితీరేవశక్తిరిత్యు
చ్యేత, తర్హితదతిరిక్తస్య సన్నాత్రస్యబ్రహ్మణః ప్రమాణాభావాత్
తదభ్యుపగమేచ తదుత్పాద్యతయేశ్వరాదీనా మనిత్యత్వప్రసక్తా,
చ్చ త్రయాణాంనామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మదశావస్థిరేవ పా
స్పృష్టేరేకత్వావధారణావసేయేతివక్తవ్యమ్. * నతదాతేషాంబ్ర
హ్మత్వకత్వా దేకత్వావధారణంవిరుధ్యేత. అతస్సర్వావస్థావస్థితస్య
చిదచిద్వస్తునః బ్రహ్మశరీరత్వశ్రుతేః సర్వదాసర్వశబ్దైర్భిక్షావ
తస్తచ్చరీరకతయాతత్తద్విశిష్ట మేవాభిధీయతఇతి ఘోలచిదచిద్వ
స్తువిశిష్టం బ్రహ్మైవకార్యభూతంజగత్ - నామరూపవిభాగానర్హ సూ
క్ష్మచిదచిద్వస్తువిశిష్టం బ్రహ్మకారణమితితదేవమృత్పిణ్డస్థానీయమ్ “స
దేవపోమ్యేదమగ్రతసీదేక మేవాద్వితీయమ్” ఇత్యుచ్యతే-తదేవవిభ
క్తనామరూపచిదచిద్వస్తువిశిష్టంబ్రహ్మకార్యమితి సర్వం సమజ్ఞానమ్.
శ్రుతిన్యాయవిరోధస్తుతేషాం భాష్యేప్రపశ్యేతఇతి నేహప్రతస్యతే.
భాష్యేదితోఽధికరణార్థః † ససూత్రవివరణః సుఖగ్రహణాయ
సక్షేపేణోపన్యస్యతే.

తత్రప్రథమేపాదే ప్రధానపురుషావేవ జగత్కారణతయావె
దాంతాః ప్రతిపాదయన్తీత్యాశంజ్య, సర్వజ్ఞంసత్యసంజ్ఞాం నిర
వద్యంసమస్తకల్యాణగుణాకరం బ్రహ్మైవ జగత్కారణతయాప్రతిపాద
యన్తీత్యుక్తమ్. ద్వితీయతృతీయచతుర్థపాదేషు కానిచిద్వేదాంత
వాక్యాని ప్రధానాదిప్రతిపాదనపరాణీతి తన్ముఖేనసర్వాక్షేపమా
శంజ్యతాన్యపిబ్రహ్మపరాణీత్యుక్తమ్. తత్రాస్పష్ట జీవాదిలిక్ష్ణకాని
వాక్యానిద్వితీయైరియాపితాని ; స్పష్టలిక్ష్ణకానితృతీయైః ; చతుర్థేతుప్ర
ధానాది ప్రతిపాదనచ్ఛాయానుసారీణీతివిశేషః. అతః ప్రథమేధ్యాయే
సర్వం వేదాంతవాక్యజాతం సార్వజ్ఞ్యసత్యసంజ్ఞాత్వాది యా

క్రంత్రాత్తా వజగతాగ్రణతయా ప్రతిపాదయతీతిస్థాపితమ్. ద్వితీయే
 ౭ థాయే తస్యార్థస్యదుర్ధ్వణత్వ ప్రతిపాదనై నద్రభీమోచ్యతే. తత్ర
 ప్రథమేపాదేసాఙ్ఖ్యాది స్మృతివిరోధాన్న్యాయవిరోధాచ్చ ప్రసక్తో
 దోషఃపరిహృతః. ద్వితీయేతు సాఙ్ఖ్యాదివేదబాహ్యపక్షప్రతిక్షేపము
 ఖేన తస్యైవాదరణీయతాస్థిరీకృతా. తృతీయచతుర్థయోర్వేదాంత
 వాక్యానా మన్యోన్యవిప్రతిషేధాదిదోషగద్ధాభావఖ్యాపనాయ వి
 యదాదీనాం బ్రహ్మకార్య తావ్రకారోవిశోధ్యతే. తత్రతృతీయేపా
 దేచ చిదచిత్ప్రపంచస్య బ్రహ్మకార్యత్వేనత్య ప్యచిదంశస్య స్వ
 రూపాన్యథాభావేనకార్యత్వమ్, చిదంశస్య స్వభావాన్యథాభావేన
 జ్ఞానసజ్జోచ వికాసరూపేణకార్యతో, దితా. చతుర్థేతుజీవోపక
 రణా నామిచ్చియాదీనా ముత్పత్తిప్రకారభితి ప్రథమేనాధ్యాయద్వ
 యేనముముతుభిరుపాన్యం నిరస్తనిఖిలదోషగన్ధమనవధికాతిశయాస
 త్త్యేయ కల్యాణగుణగణం నిఖిలజగదేకకారణం బ్రహ్మైతిప్రతిపాది
 తమ్. ఉత్తరేణద్వయేన బ్రహ్మపాసనప్రకార స్తత్ఫలభూతమో
 తు స్వరూపంచచిన్త్యతే. తత్రతృతీయస్యప్రథమేపాదే బ్రహ్మ
 పాసిసిషోత్పత్తయే జీవస్యసంసరతోదోషాఃకీర్తితాః. ద్వితీయేచ
 పాసిసిషోత్పత్తయవన బ్రహ్మణోనిరస్తనిఖిలదోషతా, - కల్యాణ
 గుణాకరతా, రూపో భయవిక్లతాప్రతిపాద్యతే. తృతీయేతుబ్రహ్మ
 పాసనైకత్వ నానాత్వవిచారపూర్వక ముపాసనై ఘోషసంహ
 ర్యానుపసంహార్యగుణవిశేషాః ప్రపశ్యతాః. చతుర్థేతుపాసన
 స్య వర్ణాశ్రమధర్మైతికర్తవ్యతాకర్తవ్యముక్తమ్. చతుర్థేధ్యాయే
 బ్రహ్మపాసనఫల చింతాక్రియతే. తత్ర ప్రథమేపాదే బ్రహ్మ
 పాసనఫలంవత్తుం ఉపాసనస్వరూపవిచార పూర్వకోపాసనానుష్ఠాన
 ప్రకారో విద్యామాహాత్మ్యంచోచ్యతే. ద్వితీయేతుబ్రహ్మ పాసి
 నానాంబ్రహ్మప్రాప్తి గత్యవక్రమప్రకారశ్చిన్తితః. తృతీయేత్వర్చి
 రాదిగతిస్వరూపమ్, అర్చిరాదివైవబ్రహ్మప్రాప్తిరితి, చప్రతిపాద్యతే.

చతుర్థేతుముక్తస్య బ్రహ్మనుభవప్రకారశ్చిన్త్యతే. అతోముముక్షు
భిఃజ్ఞాతవ్యం నిరస్తనిఖిలదోషగన్ధ మనవధికాతిశయాసంఖ్యేయ కల్పా
ణగుణగణాకరం నిఖిలజగదేకకారణం పరంబ్రహ్మ తద్జ్ఞానంచమో
క్షసాధన మనకృదావృతస్త్పృతి సంతానరూప ముపాసనాత్మకమ్.
ఉపాసనఫలంచాఽర్చిరాదినాపరంబ్రహ్మ పసమ్పద్య స్వస్వరూ
పభూతజ్ఞానాది గుణాఽవిర్భావపూర్వకాఽనంతమహావిభూత్యనవధి
కాతిశయానన్ద బ్రహ్మనుభవోఽపునరావృత్తిరూప ఇతిశారీరకశాస్త్రై
లోక్తంభవతి. ... *

హరిః ఓమ్.

—అధికరణమ్-౧-సూత్రమ్-౧—||అథాతోబ్రహ్మజ్ఞానా||—

వే.సా. 1 అత్రాయమభశబ్దః, ఆనంత్యేన గతే, అతశ్శబ్దశిరస్సత్వాత్. అత
శ్శబ్దశ్చ పూర్వపు తస్య హతుభావే. పూర్వపు త్తస్య కర్తృజ్ఞానమితివిజ్ఞాయతే. ఆరి
ప్సితస్య బ్రహ్మజ్ఞానస్య వేదాగ్ధవిచారైకదేశత్వాత్, అధీతవేదస్య హి పురుషస్య కర్తృ
ప్రతిపాదనోపక్రమత్వాత్, వేదానాం కర్తృవిచారః ప్రథమంకార్య ఇతి “అథాతోభ
ర్తృజ్ఞానా”^౧ ఇత్యుక్తమ్. కర్తృజ్ఞానప్రకృతివికృతిరూపాణాంధర్మాగ్ధకామరూపపురు
షాగ్ధసాధనతానిశ్చయః, “ప్రభుత్వాదాన్వీజ్యమ్”² ఇత్యుక్తేన సూత్రకలాపేన సజ్జ
ర్జణేనకృతః. వివంవేదస్యాగ్ధపరత్వేకర్తృజ్ఞానప్రత్యక్షత్వే తేషాంజ్ఞానేవలనాంత్రవిదగ్ధభ
త్వేనిశ్చితేసతి, వేదైకదేశభూతవేదాన్తభాగేః కేవలకర్తృజ్ఞానల్పాస్థిరభలత్వంబ్రహ్మజ్ఞాన
స్యాచానన్తస్థిరభలత్వమాపాతతోదృష్ట్యా, ఆనన్తరంముముక్షోరవధారితపరినిష్పన్న
వస్తుబోధజననశబ్దకైః పురుషస్య బ్రహ్మబుభుత్వాజాయతే ఇతి (అథాతోబ్రహ్మ
జ్ఞానా) ఇతి కర్తృవిచారానన్తరం తతఏవ హేతోః బ్రహ్మవిచారః కర్తవ్యఇత్యుక్త
³భవతి. తదిదమాహ శ్రుతిః “పరీక్ష్యలోకాన్ కర్తృచితాన్ బ్రాహ్మణోనిర్వేదమా
యాత్ నాన్త్యకృతకృతేన, తద్విజ్ఞానార్థం సగురుమేవాగ్నిచ్ఛేత్, సమిత్యాజిశ్శ్రో
త్రియంబ్రహ్మనిష్ఠమ్, తస్తే సవిద్వాసుపసన్నాయ సమ్యక్ప్రశాంతచిత్తాయ శమా
న్యితాయ, యేనాక్షరంపురుషం వేదసత్త్వమ్ ప్రోవాచతాంతత్యతో బ్రహ్మవిద్యామ్”³
ఇతి. “బ్రాహ్మణః”- వేదాభ్యాసరతః. “కర్తృచితాన్”- కర్తృజ్ఞానస్వూపిత్వాన్, “లో

౧|| పూర్వమీ-౧-౧-౧. ౨||

౩|| ముక్తికోప-౧-౧-౧౧.

పా.—౧-అత్రాయం-౧-౧. ౨-చ-౧-౧. ౩-కేవల-౧-౧. ౪-భవతి-౧-౧.

కాన్'-ఆరాధ్యక్షయిష్ణుత్వేనక్షయస్యభావాన్, కర్తృమీమాంసయా "పరీక్ష్య",
 "అకృతః"-నిత్యఃపరమపురుషః, "కృతేన"-కర్తృణా,నసంపాద్యఇతి, యో "నిర్వే
 దమాయాత్", సః-తద్విజ్ఞానాన్ధం, గురుమేవాభిశ్చేత్, సమిత్పాణిః-శ్రోత్రి
 యమ్"వేదాంతవేదినమ్, "బ్రహ్మనిష్ఠమ్"సాక్షాత్కృత పరమపురుషస్వరూపమ్.
 సః-గురుః, "సమ్యగుపసన్నాయ-తస్మై"-విద్యావిశేషేణ"అక్షరమ్-సత్యమ్"
 పరమపురుషమ్, విద్యాత్, "తామ్-బ్రహ్మవిద్యామ్-ప్రోవాచ"ప్రబ్రూయాత్
 ఇత్యర్థః, "సగురుమేవాభిశ్చేత్, తస్మైసవిద్యాన్, ప్రోవాచ"ఇత్యన్వయాత్
 అపాస్తత్వాచ్చ, విధావనిలితోవిధానాత్ "ఘస్టసిలఃతలజ్జలిటః" ౧ ఇతి....

వే-దీ. బ్రహ్మమీమాంసాపిషయః,సాకిమారవృణీయా!ఉతా
 నారవృణీయా ఇతి సంశయః. తదర్థంపరీక్ష్యతే-వేదాంతాఃకింబ్రహ్మ
 నిప్రమాణమ్? ఉతన? ఇతి. తదర్థం'పరినిష్పన్నేఽర్థేశబ్దస్యబోధన
 సామర్థ్యావధారణంసంస్థాపతి - నెతి. ససంస్థాపలేతిపూర్వపక్షః.
 సంస్థాపలేతిరాధాంతః. యదానసంస్థాపతి - తదాపరినిష్పన్నేఽర్థేశబ్ద
 స్యబోధన సామర్థ్యాభావాత్సిద్ధరూపేబ్రహ్మణి నవేదాంతాః ప్రమా
 ణమితి తద్విచారాకారాబ్రహ్మమీమాంసానారవృణీయా. యదాన
 వృణతి-తదాసిద్ధేవ్యర్థే శబ్దస్యబోధనసామర్థ్యసంస్థాపనా ద్వేదాంతాః
 బ్రహ్మనిప్రమాణమితి సాచారవృణీయాస్యాత్. అత్రపూర్వపక్ష
 వాదీమన్యతే. - వృద్ధవ్యవహారాదన్యత్ర పుష్పేత్యసంస్థాపాత్,
 వ్యవహారస్యచ కార్యబుద్ధి పూర్వకత్వేన కార్యపవాధే శబ్దశక్త్యవ
 ధారణాత్, పరినిష్పన్నేఽర్థేబ్రహ్మణి నవేదాంతాః ప్రమాణమితితద్వి
 చారరూపాబ్రహ్మమీమాంసా నారవృణీయేతి. సిద్ధాంతస్తు - బా
 లానాం మాతాపితృప్రభృతిభి రన్యూతాతమాతుల శశిపశుపక్షిన్య
 గాదిషు అణ్శుభ్యానిర్దిశ్య తత్తదభిధాయినశ్శబ్దాన్ప్రియజ్ఞానైః క్రమే
 ణబహుశశ్శిక్షితానాం తత్తచ్ఛబ్దప్రవణసమన్తరం స్వాత్మనామేవ
 తదర్థబుద్ధ్యత్పత్తిదర్శనాత్, శబ్దార్థయోస్సంబద్ధాంతరాదర్శనాత్,
 సజ్జీతయిత్య పురుషాజ్ఞానాచ్చ, బోధ్యబోధకభావపవశబ్దా

ర్థయోస్యబృహద్రథానిశ్చిన్వానానాం పరినిష్పన్నైర్ధైశబ్దస్య బోధకత్వా వధారణంసంస్థాపితీతి బ్రహ్మణివేదాంతవాక్యానాం పాత్రమాణ్యత్వదర్థవిచారాకారా బ్రహ్మమీమాంసా ఆరంభణీయేతి సూత్రార్థస్తు (అథాతోబ్రహ్మజిజ్ఞాసా)-(అథ) ఇత్యానంతర్యే (అతః) ఇతి చవృత్తస్యహేతుభావే. బ్రహ్మణోజిజ్ఞాసా (బ్రహ్మజిజ్ఞాసా) - జ్ఞాతుమిచ్ఛా-జిజ్ఞాసా. ఇచ్ఛాయాః ఇవ్యమాణప్రధానత్వాదివ్యమాణంజ్ఞానమిహాభిప్రేతమ్. పూర్వవృత్తాదలంబిధిర ఫలకేవలకర్తృధిగమాదనంతరం తతపవహేతోరనంతరఫల బ్రహ్మధిగమఃకర్తవ్యఇతి. ౧

—అ-౨-సూ-౨—॥జన్మాద్యస్యయతః॥—

వే.సా. (అస్య)-1విచిత్రచిదచిన్నిశ్రస్యవ్యవస్థిత సుఖదుఃఖావభోగస్యజగతః. జన్మస్థితిలయాః (యతః) తత్ బ్రహ్మేతిప్రతిపాదయతి శ్రుతితత్వధః; “యతోవాగ్మహనిభూతానిజాయంతే...తద్భ్రహ్మ” ౧ ఇతి. సూత్రే (యతః) ఇతిహేతోపజ్ఞమి, జన్మస్థితిలయానాం సాధారణత్వాత్. జనిహేతుత్వజ్ఞానిమితోపాదానరూపంవివక్షితమ్, “యతః” ౧ ఇతిహిశ్రుతిః. 2 ఇహాభయవిషయా తథమితిచేత్. “యతోవాగ్మహని” ౧ ఇతిప్రసిద్ధసన్నిధేకాత్, ప్రసిద్ధేశ్వరభయ విషయత్వాత్ “సదేశసోమ్యేదమగ్రాసీత్, ఏకమేవాద్వితీయమ్...తనైక్షతబహుస్యాం ప్రజాయేతి తత్రేక్షోఽస్యజత” ౨ ఇత్యత్ర, “సదేవ - ఇదమ్ - అగ్రే-ఏకమేవ-ఆసీత్ -” ఇతి ఉపాదానతాం ప్రతిపాద్య, “అద్వితీయమ్” ఇతి ఆధిష్టాత్రివ్రత నివారణాత్ సవృద్ధివాచ్యంబ్రహ్మై వనిమిక్షముపాదానజ్యేతి విజ్ఞాయతే. “తనైక్షత, బహుస్యాంప్రజాయేయ” ౨ ఇత్యాత్మసంపద విచిత్రస్థిరత్రసరూపేణ బహుభవసంసర్జిత్వ్య తథైవస్థిప్రవచనాచ్చ. అతస్కృతావపి “యతః” ఇతి హేతోపజ్ఞమి. అత్రైవబ్రహ్మణోజగన్నిమిత్తత్వ ముపాదానత్వజ్ఞా ప్రతిపాదితమ్, అథ ౩ విరోధాత్, “అస్మాన్మాయాస్యజతే విశ్వమేతత్” ౩ ఇత్యాదివిశేషశ్రుత్యాచాక్షిప్య, “ప్రకృతిశ్చప్రతిజ్ఞా దృష్టాన్తాసుపరోధాత్, అభిధ్యోపదేశాచ్చ, సాక్షోచ్యోభయామ్నానాత్, ఆత్మకృతేః” ౪ ఇత్యాదిభిఃసూత్రైః

౧॥ తై-భృ-౧.

౨॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౧.

౩॥ శ్వే-ఉ-౪-౧౯.

౪॥ ౧-౪-౨౩.

పా.—౧-విచిత్ర-౧-స. ౨-ఇహ-౨-స. ౩-విరోధోపి-౨.

పరిహరిష్యతే. ననుచసర్వజ్ఞంసర్వశక్తిసత్యసజ్జల్పమనిరవద్యతయానిరస్తసమస్తా
పురుషార్థగర్భవ బ్రహ్మవాఽత్మానంవిచిత్రచిచ్ఛిశ్రం జగద్రూపమిదంసర్వమస్మజ్జతే
తికథముపపద్యతే? తదేతత్ సూత్రకారఃస్వయమేవపరిచోద్యపరిహరిష్యతి. “అపీతౌ
తద్వత్ ప్రసక్తాదసమజ్ఞసమ్” ౧ “ఇతరవ్యవదేశాద్ధి తాకరణాదిదోషప్రసక్తిః” ౨
ఇతిచోద్యమ్. పరిహరస్తు “నతుదృష్టాస్తభావాత్” ౩ “అధికస్తభేదనిర్దేశాత్” ౪ ఇతిచ;
“క్షరత్వవిద్యాభ్యామృతమవిద్యా, విద్యావిద్యేయశతేయస్తుసోస్యః” ౫ “సకారణం
కరణాఽధిపాధిపానచాస్య కశ్చిజ్జనితానచాధిపః” ౬ “క్షరంప్రధానమమృతాక్షరం
హరః క్షరాత్మానావీశతేదేవవికః” ౭ అచిద్వర్తం స్యాత్త్వనోభోగ్యత్వేన హరితీతి
భోక్తాహరఇత్యుచ్యతే. - “ద్వావిమాపురుషాలోకే క్షరశ్చక్షరవివచక్షరస్సర్వాణి
భూతాని మాటస్థాక్షరఉచ్యతే|| ఉత్తమః పురుషస్తవస్యః పరమాత్మేతుమదాహృతః|
యోలోకత్రయమావిశ్య విభర్త్యవ్యయఃకుశ్వరః|| యస్మాత్ క్షరమతితోహమక్షరాద
పిచోత్తమః| అతోస్మిలోకేవేదేవప్రధితఃపురుషోత్తమః” ౮ ఇత్యాది కృతిస్త్రుతిగణైః
ప్రత్యగాత్మనోబ్రహ్మణిభేదేననిర్దేశాత్. ౨పరమపురుషార్థభాగినః ప్రత్యగాత్మనోఅధిక
మర్థాంతరభూతం బ్రహ్మ, తచ్చ ప్రత్యగాత్మశరీరతయా తదాత్మభూతమ్. ప్రత్యగా
త్మనస్తచ్చరీరత్వమ్ బ్రహ్మణస్తదాత్మత్వత్వచ్చ “యత్యనితిత్వన్...యస్యాత్మాశరీ
రత్వ” ౯ “విషసర్వభూతాంతరాత్మాఅపహతపాప్కాదివ్యోదేవవికోనారాయణః” ౧౦
ఇత్యాదిక్రూతి శతసమధికతమ్. ౩సశరీరస్యాత్మనఃకార్యావస్థాప్రాప్తావపిగుణదోషవ్య
వభితేర్దృష్టాస్తభావాత్. బ్రహ్మజినదోషప్రసక్తిః ఇతి నాసామజ్ఞస్యం వేదాస్తవా
శ్యస్యఇతి “నతుదృష్టాస్తభావాత్” ౩ ఇత్యుక్తమ్. దృష్టాస్తచ్చదేవమనుష్యాది శబ్ద
వాచ్యస్య సశరీరస్యాత్మనః “మనుష్యబాలోయవాఘవిరః” ఇతినానావస్థాప్రాప్తా
వపిబాలత్వయువత్వ స్థవిరత్వాదయః శరీరగతాదోషానాత్మానంస్పృశంతి, ఆత్మగ
తాశ్చ జ్ఞానసూఖాదయఃసశరీరమితి. అతఃకార్యావస్థం కారణావస్థంచ బ్రహ్మప్ర
త్యగాత్మశరీరతయా తదాత్మభూతమితి ప్రత్యగాత్మవాచినాశబ్దేన బ్రహ్మభిధానే

౧|| ౨-౧-౮. ౨|| ౧-౩-౧౭. ౩|| ౨-౧-౯. ౪|| ౨-౧-౨౨.
౫|| ౬|| శ్వే-ఉ-౬. ౭|| శ్వే-ఉ-౧. ౮|| ౧-౧౫-౧౬.
౯|| మాధ్వజ్ఞానపాతే. ౧౦|| సుబాలోప-౭-ఖండే-

పా. — ౧-బ్రహ్మణః-౧-స. భేద-౧. ౨-పరం-౧-స. ౩-వికస్తేయవాత్-౨.

తచ్చజ్ఞసామానాధికరణ్యేన హేతుంవత్తుమ్, నిరసనీయమృతద్వయమ్ “ప్రతిజ్ఞానిధే
 ద్విజ్ఞమాత్మరథ్యః, ఉత్క్రమిష్యతవివం భావాదిత్యాదులూమిః” ౧ ఇత్యుపసృప్య
 “ఆవస్థితేరితికాశకృత్స్యః” ౨ ఇతిహేతురుక్తః “తత్సృష్ట్యా-తదేవానుప్రావిశత్-
 తదనుప్రవిశ్య-సచ్చత్యచ్ఛభవత్” ౩ ఇత్యాదిసాప్రత్యగాత్మనాత్మతయావస్థానాత్
 బ్రహ్మణస్తచ్చజ్ఞేనాధిధానమ్, తత్సామానాధికరణ్యే సవప్రదేశశేషేత్వత్వమ్; తథా
 “నైషమ్యనైర్ఘృణ్యేన సాపేక్షత్వాత్..., సకర్మావిభాగాదితి చెన్నానాదిత్వారు
 పపద్యతే చాపునలభ్యతే” ౪ ఇతిదేవమనుష్యాది విషమసృష్టేర్జీవకర్మనిమిత్త
 త్వమ్, జీవానాం తద్రూపత్వప్రవాహణాత్ నాదిత్వంప్రతిపాద్య, తదనాదిత్వంచ
 “నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానామ్” ౫ “జ్ఞాజ్ఞాద్వా” ౬ ఇత్యాది శ్రుతిషూపల
 భ్యత ఇత్యుక్త్యా, తదనాదిత్వేపి ప్రళయకాలే చిదవిద్యస్తునోర్భక్తృభోగ్యయో
 ర్నామరూప విభాగాభావాత్, “ఆత్మావాఇదమేకవివాగ్రహణీత్ - నాన్యత్కి
 జ్ఞానమిషత్” ౭ ఇత్యాదావేకత్వావధారణ ముపపద్యతేఇతిసూత్ర కారణస్వయ
 మేవోక్తమ్; తథాచ “నాత్మాశ్రుతేర్నిత్యత్వాచ్చతాభ్యః” ౮ ఇతి ప్రత్యగాత్మసూ
 నిత్యత్వాదనుత్పత్తిముక్త్యా, “జ్ఞోతవివ” ౯ ఇతితస్మాత్ప్రత్యత్వమేవ స్వరూపమి
 త్యుక్తమ్; “ఉత్క్రమిష్యత్యాగతినామ్” ౧౦ ఇత్యాదిసాచ్యత్వజ్ఞోక్తమ్;
 “తద్గుణసారత్వాస్తు తద్వ్యుపదేశఃప్రాజ్ఞవత్, యావదాత్మభావిత్వాత్స
 నదోషస్తద్వర్జనాత్” ౧౧ ఇతిజ్ఞాతురేవాత్మనో జ్ఞానశబ్దేనవ్యవదేశో జ్ఞానగుణసార
 త్వాత్ జ్ఞానైకనిరూపణీయ స్వభావత్వాచ్చేత్వత్వమ్; “నిత్యోపలభ్యనుపలభి
 ప్రసక్తోఽసృతరనియమోవాన్యథా” ౧౨ ఇతిజ్ఞానమాత్రస్వరూపాత్మవాదే, హేత్వంత
 రాయత్తజ్ఞానవాదే, సర్వగతాత్మవాదేచదోషఉక్తః. “కర్తృశాస్త్రీధవత్వాత్,
 ఉపాదానాద్విహారోపదేశాచ్చ, వ్యవదేశాచ్చక్రియాయాంనచ్చెన్నిదే శబిషర్యయః,
 ఉపలభివదనియమః, శక్తివిషయ్యాత్, సమాభ్యభావాచ్చ, యథాచిత్రోఽభయ
 థా” ౧౩ ఇత్యాత్మనవివక్షణాభేదుకర్మనుకర్తృత్వమ్, ప్రకృతేరకర్తృత్వమ్, ప్రకృతే
 శ్చకర్తృత్వే తస్మాత్సాధారణత్వేనసర్వేషాంఫలానుభవప్రసక్తోత్ ఇతిప్రతిపాదితమ్.

౧౫ ౧-౪-౨౦. ౨॥ ౧-౪-౨౨. ౩॥ శై-ఆ-౬. ౪॥ ౨-౧-౩౪.
 ౫॥ శ్వే-ఉ. ౬॥ శ్వే-ఉ-౧-౧౭. ౭॥ ఐతరేయే-౧-౧-౧. ౮॥ ౨-౩-౧౮.
 ౯॥ ౨-౩-౧౯. ౧౦॥ ౨-౩-౨౦. ౧౧॥ ౨-౩-౨౯. ౧౨॥ ౨-౩-౩౨.
 ౧౩॥ ౨-౩-౩౩.

“ పరాత్పత్యుత్తేః కృతప్రయత్నాఽపేక్షస్తు విహితప్రతిష్ఠాఽనైయ్యథ్యాది
 భ్యః” ౧ ఇత్యాత్మనవివక్షార్థత్వం పరమపురుషానుమతిసహకృతమిత్యక్తమ్; “అం
 శోనానావ్యపదేశాత్ అన్యథాచాఽపిదాశకీతవాదిత్వ మధీయతమికే, మన్త
 వర్ణాత్, అపిన్వర్యతే, ప్రకాశాదివస్తువైవంపరః, స్వరబ్ధిచ” ౨ ఇతి. “అనీశయా
 శోచతిముహ్యమానః- జుష్టంయదాపశ్యత్యన్య మీశమస్యమహిమానమితివీతశోకః” ౩
 “క్షరత్వవిద్యాహ్యమృతమవిద్యా విద్యావిద్యే ఈశతేయస్తుసోన్యః” ౪ “ప్రాజ్ఞే
 నాత్మనాసంపరివృత్తో నబాహ్యజ్ఞిచ్ఛినవేదనాత్తరమ్” ౫ “తయోరన్యఃపిషలంస్వా
 ద్విత్తి అనశ్చన్నస్యో అగ్నిచాశశీతి” ౬ “జ్ఞాజ్ఞోద్వావజావీశనీశా, పృథగా
 త్తానం ప్రేరితారభ్యమత్వా జుష్టతతతైనామృతత్వమేతి” ౭ “యదాపశ్యఃపశ్యతే
 రుక్మవర్ణం కర్తారమీశంపురుషంబ్రహ్మయోనిమ్ | తదావిద్యాన్యన్యపాపేవిధానాయ
 నిరజ్ఞః పరమంసామ్యమువైతి” ౮ “సకారణంకరణాది పాధిపానచాన్య కన్పిజ్ఞనితా
 నచాధిపః” ౯ “యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవీత్” ౧౦ “పరాస్యశక్తిర్విచైవశ్రుయతేస్వా
 భావికీజ్ఞానబలక్రియాచ” ౧౧ “నిష్కళంసిక్రియంకాంతంనిరవద్యంనిరజ్ఞానమ్” ౧౨
 “నిత్యోనిత్యానాం దేతనశ్చేతనానాం ఏకోబిమానాం యోవిదధాతికామాన్” ౧౩
 నిత్యానాంబిమానాంచేతనానాం, యిఏకః సత్యశ్చేతనః కామాన్విదధాతిత్వర్థః.
 “పతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వరమ్” ౧౪ ఇత్యాదిమప్రత్యగాత్మనఃపరమాత్మనశ్చకర్తృవశ్యత్వేన
 శోచితృత్వే ౧ నాసర్వజ్ఞత్వేన ఉపాసనాయత్తముక్తిత్వేన నిరవద్యత్వేన సర్వజ్ఞత్వేన
 సత్యసంకల్పత్వేనసర్వేశ్వరత్వేన సమస్తకల్యాణగుణాకరత్వాదినాచస్వరూపస్య స్వ
 భావస్యనానాత్వవ్యపదేశాత్, తియోరేవ “తత్త్వమసి” ౧౫ “అయమాత్మాబ్రహ్మ” ౧౬
 “యోసోసోహంయోహంసోసా” ౧౭ “అథయోన్యాందేవతాముపాస్తే అస్మాసావ
 స్మోహమస్తీతి” ౧౮ “నసవేదలకృతోన్మహేష్వాహః...ఆత్మేత్యవోహనీత” ౧౯ “బ్రహ్మ
 దాశాబ్రహ్మదాసాబ్రహ్మమేకీతవాః” ౨౦ ఇతిచసర్వవీత్త్వావ్యాపిత్వేనాభేదవ్యపదేశా
 చ్చ; ఉభయవ్యపదేశావిరోధేనపరమాత్మాంశోజీవాఽత్మేత్యభ్యుపగమవ్యప్తః, నకేవలం
 న్యాన్యసిద్ధమిదింశ్రుతిస్తృతిభ్యాభ్యాంశత్యముక్తంజీవాత్మినః, “పాదోస్యవిశ్వాభూ
 తాని” ౨౧ “మసైవాంశోజీవలోకేజీవభూతస్సనాతనః” ౨౨ ఇతి. అంశత్యన్మామవిక

౧॥౨-౩-౪౦. ౨॥ ౨-౩-౪౨. ౩॥ ముద్దకోప-౩-౧-౨. ౪॥
 ౫॥ బృ-ఉ-౬-౩-౨౧. ౬॥ ముద్దకోప-౩-౧-౧. ౭॥ శ్వే-ఉ-౧-౧౭.
 ౮॥ ముద్దకోప-౩-౧-౩. ౯॥ శ్వే-ఉ-౬-౧౯. ౧౦॥ ముద్దకోప-౧-౧-౧౦.
 ౧౧॥ శ్వే-ఉ-౬- ౧౨॥ శ్వే-ఉ- ౧౩॥ శే-ఉ- ౧౪॥ తై-నా-౬-౧౧.
 ౧౫॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౭, ౧౬॥ బృ-ఉ-౬-౪-౫, ౧౭॥ ౧౮॥ బృ-ఉ-౩-౪-౧౦.
 ౧౯॥ బృ-ఉ-౩-౪-౭, ౨౦॥ ౨౧॥ పురుషసూక్త-౩. ౨౨॥ ౧-

వత్సేకదేశత్వమ్, 'తథాసత్యభయారేకవస్తుత్వేనా విరోధోనస్యాదిత్యాశబ్దః,
 "ప్రకాశాదివస్తునైవంపరః" ౧ ఇతిపరిహరతి; అన్యవిశేషణతైక స్వభావప్రకాశ
 జాతిగుణ శరీరవిశిష్టానన్నివృత్తిగుణ్యాత్మనః ప్రతి ప్రకాశజాతిగుణ శరీరాణాంయ
 థాఅంశత్వమ్; ఏవంపరమాత్మానం 1 ప్రత్యగాత్మశరీరకంప్రతి ప్రత్యగాత్మనోంశత్వమ్
 ఏవంఅంశత్వేయత్వభావోంశభూతోజీవః, నైవమంశపరమాత్మా, సర్వత్రవిశేష
 ణవిశేష్యయో స్వరూపస్వభావభేదాత్; ఏవఞ్చ "కర్తాశాస్త్రాద్వైవత్వాత్" ౨ "జరా
 త్మతచ్చుర్రే" ౩ ఇతిసప్తరోక్త్యానవిరుధ్యతే; ఏవంప్రకాశశరీరవజ్జీవాత్మానాం
 అంశత్వంపరాశరాదయస్సర్వరూపః, "ఏకదేశస్థితస్యాన్వైజ్యోత్సాన్ని సైరణీయ
 థా 1 పరస్యబ్రహ్మణశ్చక్తి స్తథేదమఖిలంజగత్" ౪ "యత్కించైత్యజ్యతేమేన
 సత్త్వజాతేననై దివ్యః 1 తస్యసృజ్యస్యసంభూతౌ తత్సర్వంవై హరేస్తనుః" ౫ "తేస
 ర్వేసర్వభూతస్య విష్ణురంశసముద్భవాః" ౬ ఇతి. అన్యథా, పారమార్థికా౭పార
 మార్థికో పాధిసమాశ్రయణే ప్రత్యగాత్మసాంశత్వే బ్రహ్మణ 2 ఏవేదాంతసవర్త్యా
 స్సర్వే దోషాభవేయః ఇతి "ఆభాసాఏవచ" ౩ ఇత్యాది ౩ సూత్రైరుక్తమ్.
 అతస్సర్వదా చిదచిద్వస్తుశరీరతయాతదాత్మభూతమేవబ్రహ్మ, కదాచిదవిభక్తనామ
 రూప చిదచిద్వస్తుశరీరతత్కారణ౭వస్థమ్, కదాచిచ్ఛవిభక్తనామరూపచిదచిద్వస్తు
 శరీరం తత్కార్యావస్థంబ్రహ్మ సర్వదాచిదచిద్వస్తుశరీరతయా తద్విశిష్టత్వేపి
 బ్రహ్మణః పరిణామిత్వాపురుషార్థాశ్రయత్వే శరీరభూతచేతనా౭చేతనవస్తుగతే. అత్త
 భూతింబ్రహ్మ సర్వదానిరస్తనిఖిలదోషగర్భా౭నవధికాతిశయాసత్త్వేయ జ్ఞానా
 సద్వాద్యపరిమితోదారగుణసాగరమవత్థితైతి బ్రహ్మైవజగన్నిమిత్తముపాదానశ్చేతి
 "యతోవాఇమాని" ౪ ఇత్యాదివాక్యం ప్రతిపాదయత్వేవేతి (జన్మాద్యస్యయతః)
 తత్బ్రహ్మైత్యనుష్ఠాత్రిమ్. "సదేవసోమ్యేదమగ్రాసీత్ - ఏకమేవాద్వీతీయమ్...
 తదైక్షత - బహుస్యాంప్రజాయేయ" ౫ ఇతి; అన్యచాయమర్థః "యస్యాత్మాశ
 రీరం యస్యాత్మరంశరీరమ్ యస్యపుణిశరీరం యస్యావ్యక్తంశరీరమ్ ఏషస
 ర్వభూతాస్తరాత్మా అకహతిపాప్నా దివ్యోదేవఏకోనారాయణః" ౧౦ ఇత్యాదిశ్రుతేః
 బ్రహ్మణః సర్వదాచిదచిద్వస్తుశరీరకత్వాత్ సదేవేదమిదానీం హ్యులచిదచిద్వస్తుశరీ

౧॥ ౨-౩-౪౫. ౨॥ ౨-౩-౩౩. ౩॥ ౨-౩-౪౦. ౪॥ వి-పు-
 ౫॥ వి-పు-౧-౨౨-౩౮. ౬॥ ౭॥ ౨-౩-౪౯.
 ౮॥ త్రై-భృ-౧. ౯॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౧. ౧౦॥ సుబాలోప.

రకత్వేన విభక్త నామరూపమ్, అగ్రే - ప్రళయకాలే, సూక్ష్మదశాఽపస్మ
చిదచిదస్వప్తశరీరతయా నామరూపవిభాగాఽనర్థమేకమేవానీత్, - స్వయమేవబ్ర
హ్మసర్వజ్ఞం సర్వశక్తినిమిత్తాంతరాఽనవేక్షమద్వితీయభూతిత్వత్. “తదైతత్తబ
హుస్యాం ప్రజాయేయ”౧ ఇతితన్నామరూప విభాగానర్థ సూక్ష్మచిదచిదస్వప్తశరీ
రతకయా ఏకమేవావధీతం నామరూపవిభాగార్థస్థూలదశాపత్యై బహుప్రకా
రంస్యామితి 1 ఐతత్ స్యాంప్రజాయేయఇతివ్యష్టసమష్టివ్యవదేశః. చిదచితోః పర
స్యచప్రళయకాలేపి వ్యవహారానర్థసూక్ష్మభేదః సర్వైర్వేదాన్విభిరభ్యుపగతః,
అవిద్యాకృతభేదస్య ఉపాధికృతభేదస్యచ అనాదిత్వాభ్యుపగమాత్. ఇయాంస్తు
విశేషః- బ్రహ్మైవాజ్ఞం ఉపాధిసంబద్ధజ్ఞేతిసర్వక్రమః 2 స్మృతిన్యాయ విరోధోఽస్యే
షుమ్ ; తదభావాదవిరోధశ్చాస్మాకమ్ ఇతి. ౧

వే.పి. తైత్తిరీయకే “యతోవాగ్నిమానిభూతానిజాయంతేయేన
జాతానిజీవంతి-యత్ప్రియ న్యభిసంవిశంతి-తద్విజ్ఞానస్సతద్భ్రష్టా”౩
ఇత్యేతద్వాక్యంవిషయః. కీమేతజ్జిజ్ఞాస్యతయాప్రతిజ్ఞాతం బ్రహ్మ
జగజ్జన్మాది కారణతయాలక్షణతః ప్రతిపాదయితుం శక్నోతినవేతి
సంశయః. నశక్నోతీతిపూర్వపక్షః. కుతః? జగజ్జన్మాదీనాముపల
క్షణతయా విశేషణతయావా బ్రహ్మలక్షణత్వాసమ్భవాత్. ఉప
లక్షణత్వేహ్య పలక్ష్యప్యాకారాంతరయోగోఽపేక్షితః? నచే
హతదస్తి. అతఃఉపలక్షణత్వంనసమ్భవతి. విశేషణత్వేహ్య నేకవిశే
షణవిశిష్టతయాఅపూర్వస్యైకస్య ప్రతిపాదకత్వంనసమ్భవతి-విశేష
ణానాంవ్యావర్తకత్వేన విశేషణబహుత్వే బ్రహ్మబహుత్వప్రసక్తేః.
రాధాస్తస్తు - ఏకస్మిన్నపిరుద్ధానాం విశేషణానాం అనేకత్వేఽపి
శ్యామత్వయువత్వాదివిశిష్టదేవదత్తవజ్జగజ్జన్మాదివిశిష్టం.బ్రహ్మేకమేవవి
శేష్యంభవతి. ఉపలక్షణత్వే జన్మాదిభిరుపలక్ష్యస్య బ్రహ్మశబ్దా
వగతబృహత్త్వాద్యా కారాశ్చసప్తీతిజగజ్జన్మాదికారణం బ్రహ్మే
తిలక్షణతః ప్రతిపాదయితుంశక్నోతీతి. సూత్రార్థః - (అస్య) - వి
విధవిచిత్రభోక్తృ భోగ్యపూర్ణస్యజగతః, (యతః) - (జన్మాది)-
తద్భ్రష్టాప్రతిపాదయితుం శక్నోత్యేతద్వాక్యమితి ... ౧

౧॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౩. ౨॥ తై-భృ-౧.

హ-౧-ఐతత్ఇతిచిదచితోః-౧. ౨-స్మృతి-౨-౧.

—౨-౩-సూ-౩—॥శాస్త్రీయోనిత్వాత్॥—

వే-సా. ఏవంచదచిద్వస్తుశరీరతయా. తద్విశిష్టస్వబ్రహ్మణవివ జగదుపాదా నత్వం నిమిత్తత్వఞ్చనానుమానగమ్యమితి శాస్త్రీకప్రమాణకత్వాత్తస్య. “యతో వాఇమానిభూతాని”౧ ఇత్యాదివాక్యమ్, నిఖిలజగదేకకారణంబ్రహ్మైవ బోధయ త్యేవేతిసిద్ధమ్. ౧

వే-దీ. “యతోవాఇమాని” ౧ ఇత్యాదివాక్యమేవషషయః. తితి-౧ జగత్కారణేబ్రహ్మణిప్రమాణం? - ఉతనేతీసంశయః. నైత త్ప్రమాణమితిపూర్వపక్షః - అనుమానసిద్ధ బ్రహ్మవిషయత్వాత్. ప్రమాణాంతరావిషయేహి శాస్త్రీప్రమాణమ్. జగతస్సావయవత్వే నకార్యత్వాత్, కార్యస్యస్వోపాదానోపకరణసమ్ప్రదానప్రయోజనా ద్యభిజ్ఞకర్తృకత్వాత్, జగన్నిర్మాణకార్యచతురః కర్తృపరవశపరిమిత శక్త్యాదియేత్రజ్ఞవిలక్షణ స్సర్వజ్ఞ స్సర్వశక్త స్సర్వేశ్వరోఽనుమా నసిద్ధఇతి నతస్మిన్ “యతోవాఇమానిభూతాని”౧ ఇత్యాదివాక్యంప్ర మాణమితి. రాధాంతస్తు - జగతఃకార్యత్వేపి ఏకదైవైకేనైవకృ త్నం జగన్నిర్మితమిత్యత్ర ప్రమాణాభావాత్, యేత్రజ్ఞానామేవ విలక్షణపుణ్యానాం జ్ఞానశక్తివైచిత్ర్యసమ్భావనయా కదాచిత్ క స్యచి జగదేకదేశనిర్మాణసామర్థ్యసమ్భవాత్, తదతిరిక్తపురుషా నుమానం నసమ్భవతీతి శాస్త్రీకప్రమాణకత్వా ద్భ్రహ్మణస్తత్ప్ర తిపాదకత్వేన తస్మిన్ “యతోవాఇమానిభూతాని”౧ ఇత్యాదివాక్యం ప్రమాణమితి. శాస్త్రీం యోగిః - యస్యకారణం ప్రమాణం తద్భ్ర హ్మ, శాస్త్రీయోని. ప్రమాణాంతరావిషయత్వేన శాస్త్రీకప్రమాణ కత్వాద్భ్రహ్మణః, తస్మిన్ “యతోవాఇమాని”౧ ఇత్యాదివాక్యం ప్రమాణమితిసూత్రార్థః. ౧

—౨-౪-సూ-౪—॥తత్తుసమన్వయాత్॥—

వే-సా. పురుషార్థతయాఽన్వయః సమన్వయః, శాస్త్రీఖ్యప్రమాణస్య పురుషార్థవర్ణనసాయిత్యేపి, బ్రహ్మ - స్వస్యవరస్య చానుభవతుః అవిశేషేణస్వ రూపేణ గుణైఃవిభూత్యావ అనుభూయమానం అనవధికాతి శయానస్థరూపమితి పురుషార్థత్వేనా భిదేయతయాఽన్వయాత్ బ్రహ్మణశ్శాస్త్రీప్రమాణకత్వ ముప

పన్నతరమేతి నిరవద్యం నిఖిలజగదేకకారణం బ్రహ్మ వేదాంతాః ప్రతిపాదయ
 త్తీత్యుక్తమ్. తస్యైకత్వేకదైవ కృత్స్నజగన్నిమిత్తత్వం తస్యైవోపాదానతయా జగ
 దాత్మకత్వచ్చ నానుమానాదిగమ్యమితి శాస్త్రైకప్రమాణకత్వాత్, తస్యచానవధికా
 తిశయానన్దరూపతయా పరమపురుషార్థత్వాద్వేదాంతాః ప్రతిపాదయంత్యేవేతిథిరీ
 కృతమ్. అతిఃపరంపాదశేషేణ జగత్కారణతయా ప్రథానపురుషప్రతి పాదనా
 నర్హతయాసర్వజ్ఞం సత్సజ్జల్పం నిరస్తావిద్యాదిసమస్తదోషగర్భం అపరిమి
 తోదారగుణసాగరం బ్రహ్మైవ వేదాంతాః ప్రతిపాదయంతీత్యుచ్యతే. ... ౧

వే-దీ. బ్రహ్మణశ్శాస్త్రీ ప్రమాణకత్వం సవృద్ధవతి - నేతివిచార
 యతే. ననవృద్ధవతీతిపూర్వసవత్. కుతః? ప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయ విర
 హిణో బ్రహ్మణః స్వరూపేణాపురుషార్థత్వాత్, పురుషార్థావబోధ
 కత్వేనచ శాస్త్రీస్యపామీణ్యా, నోక్షసాధన బ్రహ్మధ్యానవిధి
 పరత్వేవ్య సత్యపిబ్రహ్మణి తద్ధ్యాన విధానసవృద్ధవాత్ నబ్రహ్మస
 ద్భావేతాత్పర్యమితి బ్రహ్మణశ్శాస్త్రీ ప్రమాణకత్వం ససవృద్ధవతీతి.
 రాధాంతస్తు - అతిశయితగుణపితృపుత్రాదిజీవనజ్ఞానవత్ అనవధికాతి
 శయానన్ద స్వరూపబ్రహ్మజ్ఞానస్య నిరతిశయపురుషార్థత్వాత్తస్య
 శాస్త్రీప్రమాణకత్వం సవృద్ధవతి, “ఆనన్దోబ్రహ్మ”౧ “యదేషఆకాశ
 ఆనన్దోనస్యోత్”౨ “యతోవాచోనివ ర్తంతే - అపాప్ర్యునఃససాసహ।
 ఆనన్దంబ్రహ్మణోవిద్వాన్”౩ ఇత్యాదిభిరనవధికాతిశయానన్ద స్వరూ
 పం బ్రహ్మేతిహి ప్రోపాద్యతే? అతోబ్రహ్మస్వేనపరేణవా వ్యను
 భూయమానం నిరతిశయానన్ద స్వరూపమేవేతి తత్ప్రతిపాదనపర
 త్వేవ సాక్షాత్పురుషార్థాన్వయః. ప్రవృత్తినివృత్తి పరస్యతుతత్వా
 ద్యఫలసవృద్ధాత్పురుషార్థాన్వయఇతి.

సూత్రార్థః-తుశబ్దః ప్రసక్తాశ్చజ్ఞానివృత్త్యర్థః(తత్)-పూర్వ
 సూత్రాదితం బ్రహ్మణశ్శాస్త్రీయోనిత్వమ్, (సమన్వయాత్)సిద్ధ్యతి-
 సమ్యక్ - పురుషార్థతయాన్వయః - సమన్వయః. వేదితుగ్నిరతిశ
 యానన్దస్వరూపత్వేనపరమపురుషార్థరూపేవరేబ్రహ్మణివేదకతయా
 శాస్త్రీస్యాన్వయాన్భిష్మాణశాస్త్రీప్రమాణకత్వంసిద్ధ్యత్యేవేతి. ౧

౧॥ తై-శ్చ-౬. ౨॥ తై-ఆ-౭. ౩॥ తై-ఆ-౮.

—అ-౫-సూ-౫—॥ ఈక్షతేర్నాశబ్దమ్ ॥—

వే-సా. తత్రతావ త్ప్రధానం వేదాంతప్రతిపాదనానర్హమిత్యాహ.

(అశబ్దమ్) ఆనుమానికప్రధానం, (స) తత్ వేదాంతవేద్యమ్. కుతః? (ఈక్షతేః) “సదేవసోమ్యేదమ్ గ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయమ్” గితిప్రస్తుతజగత్కారణవ్యాపారవాచినః ఈక్షతేర్ధాతోః శ్రవణాత్, “తదైక్షతబహుస్యామ్” ౧ ఇతి. ౧

వే-దీ. “యేనాశ్రితంశ్రితంభవతి” ౩ ఇత్యాదిజగత్కారణవాది వేదాంతవేద్యంవిషయః. తతి-ంసాక్ష్యోక్తంప్రధానమ్! ఉతానవధికాతిశయానందం బ్రహ్మాతీసంశయః. ప్రధానమితి పూర్వపక్షః. కుతః? ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతాన్వయే నానుమానాకారవాక్య వేద్యత్వాత్. “యేనాశ్రితంశ్రితంభవతి” ౩ ఇత్యాదినాపకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానం ప్రతిజ్ఞాయ, “యథాసోమ్యైకేనమృత్పిణ్డేన” గితిదృష్టాంతేనహ్యుపపాద్యతే; ఏవమానుమానికమేవైతద్వాక్య వేద్యమితి నిశ్చయతే. “సదేవసోమ్యేదమ్” గితిసచ్ఛబ్దః ప్రధానవిషయః. “తదైక్షతబహుస్యామ్” ౨ ఇతిచగౌణమీక్షణంభవతుమర్హతి. “తత్రేజవిక్షత” ౨ ఇత్యాదిగౌణేక్షణసాహచర్యాచ్చ. రాధాంతస్తు “తదైక్షతబహుస్యామ్” ౨ ఇతిబహుభవనసజల్పరూపేక్షణాన్వయాత్, “సదేవసోమ్యై” గితికారణవాచినసచ్ఛబ్దవిషయోనాచేతనం ప్రధానమ్, అపితుసార్వజ్ఞ్యసత్యసజల్పత్వాదియుక్తం పరంబ్రహ్మైవేతి నిశ్చయతే. సచానుమానాకారమేతద్వాక్యమ్ - హేత్వనుపాదానాత్. అన్యజ్ఞానేనాన్యజ్ఞానాసంభవపరిజిహ్వానాయాదుదృష్టాంతోపాదానమ్. సచమఖ్యేక్షణసంభవే గౌణపరిగ్రహసంభవః; లేజః ప్రభృతివ్యపినగౌణమీక్షణమ్, లేజలదశబ్దానాం లేజఃప్రభృతిశరీరకస్యాంతర్యామిణో వాచకత్వాదితి పరమేవబ్రహ్మజగత్కారణవాది వేదాంతవేద్యమితి.

సూతార్థః- (ఈక్షతేః) ఇతి - ఈక్షతిభాత్పర్యః, ఈక్షణమ్. శబ్దః ప్రమాణంయస్యసభవతి తదశబ్దం, పరోక్తమానుమానికం ప్రధానమ్. “సదేవసోమ్యేదమ్” గితిజగత్కారణతయాప్రతిపాదితాన్వయినః ఈక్షణవ్యాపారాన్నాచేతనమశబ్దంతత్, - అపితుసార్వజ్ఞం, సత్యసజల్పంబ్రహ్మైవజగత్కారణమితి నిశ్చయతేఇతి. ౧

౧॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౧.

౨॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౩.

౩॥ ఛా-ఉ-౬-౧-౩.

౪॥ ఛా-ఉ-౬-౧-౪.

పా.-౧-సృష్టితేసతి-పా. ౨-సత్యసజల్పం-౧-౩-స.

—సూ-౬—॥కౌణశ్చేన్నాత్మశబ్దాత్॥—

వే-సా. “తత్తేజవిక్షత” ౧ ఇత్యాద్యచేతనేపివస్తుని ఈక్షతిశ్చ్యాయితే,
 1 త్రగౌణః ఏవమత్రాపిప్రధాన ఏవేక్షతిగౌణ ఇతిచేత్; నైతదవపద్యతే, ప్రస్తుతే
 సచ్చబ్ధివాచ్యే శ్రూయమాణాచ్చేతనవాచినః అత్మశబ్దాత్; “సఆత్మాతత్త్వమనీ
 శ్వేతకేతో” ౨ ఇతిహ్యుత్తరప్రశ్నాయితే? తేజః ప్రభృతివ్యపిన్గౌణమీక్షణమ్. తేజః
 ప్రభృతిశబ్దైరపి తత్తచ్చరీరకంబ్రహ్మైవాఽభిధీయతే, “అనేనబీవేనాన్త నానుప్రవి
 శ్యనామరూపేవ్యాకరవాణి” 3 ఇతిబ్రహ్మత్వకజీవాను ప్రవేశాదేవసర్వస్య వస్తునో
 నామరూపభావ్యాత్. “తత్సృష్ట్యే - తదేవానుప్రావిశత్ - తదనుప్రవిశ్య - సచ్చ
 త్యచ్ఛాభవత్ - నిరుక్త్యానిరుక్త్యా - నిలయన్యానిలయన్యా - విజ్ఞానాన్యా
 విజ్ఞానాన్యా - సత్య్యాన్ సృత్యాన్ సత్యమభవత్” ౪ ఇతిచేతనమచేతనాన్య వృధతో
 నిర్దిశ్య తదుభయమ్ అనుప్రవిశ్య, 2 సత్త్యచ్చబ్ధివాచ్యోభవత్ ఇతిహిసమాన
 ప్రకరణే స్ఫుటమభివక్తమ్. ౧

వే-దీ. “తత్తేజవిక్షత” ఇత్యచేతనగతకౌణేక్షణసాహచర్యా
 త్, “తదైక్షత” ౧ ఇత్యత్రఈక్షతిగౌణఇతిచేన్న; అత్మశబ్దాత్, సచ్చబ్ధా
 భిహితేఈక్షితరి “ఏతదాత్మ్యమిదంసర్వంతత్సత్యం సఆత్మా” ౨ ఇతి
 శ్రూయమాణా చ్చేతనవాచినః అత్మశబ్దాదయమీక్షతిర్ముఖ్య ఏవేతిప్ర
 తీయతే. “ఏతదాత్మ్యమిదంసర్వమ్” 3 ఇతి తేజఃప్రభృతీనామపితదాత్మ
 కత్యావగమాత్ తేజః ప్రభృతీక్షణమపిముఖ్యమేవేత్యభిప్రాయః. ౧

—సూ-౭—॥తన్నిష్ఠస్యమోక్షోపదేశాత్॥—

వే-సా. ఇతిశ్చప్రధానాదర్థాద్రభూతం సచ్చబ్ధాభివక్తం జగత్కారణమ్.
 సచ్చబ్ధాభివక్తత్వనిష్ఠస్య మోక్షోపదేశాత్ “తస్యతావదేవచిరం యావన్నవిమో
 క్యే అభసంపన్నే” ౧ ఇతిహితన్నిష్ఠస్యమోక్షఉపదిశ్యతే? ప్రధానకారణవాదినామ
 విహితప్రధాననిష్ఠస్య మోక్షోపాభివక్తః! 3

వే-దీ. ఇతశ్చసచ్చబ్ధాభివక్తం నప్రధానమ్ - అపితుపరమేవ
 బ్రహ్మ. “తత్త్వమసి” ఇతిసదాత్మకతయా ప్రత్యగాత్మాను సద్ధాన
 నిష్ఠస్య, “తస్యతావదేవచిరంయావన్నవిమోక్షే అభసంపన్నే” ౧
 ఇతి మోక్షోపదేశాత్తత్కారణం పరమేవబ్రహ్మ. ... 3

౧॥ ఛా-ఉ-౬-౧-౩. ౨॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౭. ౩॥ ఛా-ఉ-౬-౩-౧.
 ౪॥ తై-ఆ-౬. ౫॥ ఛా-ఉ-౬-౧౪-౨.

—సూ-౮—॥ హేయత్వావచనాచ్చ॥—

వే-సా. యదిప్రధానమత్రవివక్షితమ్ ; తదాతస్య హేయత్వాత్ అధ్యయత్వముచ్యతే ; సతదుచ్యతే. మోక్షసాధనతయా ధ్యయత్వమేవాత్మోద్యతే, “తత్త్వమనిశ్యతకేతో” ౧ ఇత్యాదినా. ... ౪

వే-దీ. యదిప్రధానమిహ కారణతయావివక్షితమ్, తదాతస్య మోక్షవిరోధిత్వాద్ధ్యయత్వముచ్యతే. సచోచ్యతే, అతశ్చనప్రధానమ్. ౪

—సూ-౯—॥ ప్రతిజ్ఞావిరోధాత్॥—

వే-సా. ఇతశ్చనప్రధానమ్, ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞావిరోధాత్. సచ్ఛబ్దవాచ్యతత్త్వజ్ఞానేన తత్కార్యతయాచేతనా చేతనసర్వవస్తజ్ఞానమ్ “యేనాశ్రితంశ్రితంభవతి” ౧ ఇత్యాదినాప్రతిజ్ఞాతమ్; తద్ధిప్రధానకారణవాదే విరుధ్యతే చేతనస్సప్రధానకార్యత్వా భావాత్. ప్రధానాదర్థాంతరభూత బ్రహ్మకారణవాదే చిదచిద్వస్తుశరీరం బ్రహ్మైవ నామరూపవిభాగా విభాగాభ్యాం కార్యం కారణత్వేతి బ్రహ్మజ్ఞానేన కృత్సర్వజ్ఞాతతోపపద్యతే. ... ౫

వే-దీ. ప్రధానవాదేప్రతిజ్ఞాచ విరుధ్యతే, “యేనాశ్రితంశ్రితమ్” ౧ ఇతివత్ప్రమాణ కారణవిజ్ఞానేన చేతనాచేతన మిత్రకృత్పుష్ప్ప్రపజ్ఞవిజ్ఞానంహి ప్రతిజ్ఞాతమ్? చేతనాంశం ప్రతిప్రధానస్యా కారణత్వాత్, తజ్ఞానేనచేతనాంశోనజ్ఞాయతఇతి నప్రధానం కారణమ్. ౫

—సూ-౧౦—॥ స్వాప్యయాత్॥—

వే-సా. ఇతశ్చనప్రధానమ్. “స్వప్నాంతస్తుసోమ్య విజానీహీతియత్రైతత్పురుషస్వపితి నామ సతాసోమ్య తదాసంపన్నోభవతి - స్వమపీతోభవతి - తస్మాదేనంస్వపితిత్వాచక్షతే - స్వంహ్యపీతోభవతి” ౩ ఇతి జీవస్యచేతనస్య సుమంతస్యసతాసంపన్నస్య స్వాప్యయవచనాత్ ప్రధానాదర్థాంతరభూతం సచ్ఛబ్దవాచ్యమితి విజ్ఞాయతే. “స్వమపీతోభవతి” ౩ అచ్చానమేవజీవోపీతోభవతీత్యర్థః. “చిద్వస్తుశరీరకం తదాత్మభూతంబ్రహ్మైవ జీవశబ్దేనాభిధీయత ఇతి నామరూప వ్యాకరణశ్రిత్యుక్తమ్. తజ్జీవశబ్దాభిధేయంపరంబ్రహ్మైవ సుమంతికాలేపి ప్రళయకాల ఇవ నామరూపపరిష్కృతాభావాత్ కేవలసచ్ఛబ్దాభిధేయమితి “ సతాసోమ్యతదాసంపన్నోభవతి స్వమపీతోభవతి” ౩ ఇత్యుచ్యతే. తథాసమానప్రకరణే నామరూప

౧॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౭. ౨॥ ఛా-ఉ-౬-౧-౩. ౩॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౧.

పా.—౧-భావాభావాభ్యాం-౧. ౨-చిదచిద్వస్తు-౧.

పరిష్కృతాభావేన ప్రాజ్ఞేతైవపరిష్కృతాత్ “ ప్రాజ్ఞేవాత్సనాసంపరిష్కృతో నభా-
వ్యాంకిచ్చనవేదనాంతరమ్” గణత్యుచ్యతే. ఆమాత్యజ్ఞేవస్యనామరూపపరిష్కృతౌ దేవ-
హిస్యవ్యతిరిక్త విషయజ్ఞానాదయః, సుషుప్తికాలేహి నామరూపేవిహయసతా-
సంపరిష్కృతః. పునరపిజాగరదశాయాం నామరూపేపరిష్కృత్య తత్తన్నామరూపాభ-
వతీతిశ్రుత్యంతరేస్సప్తమఖిధీయతే; యథా “సుషుప్తిః...స్వప్నంసకభిచ్చనపశ్యతి” ౧
“అథాస్మిన్నాగివివైకభావతః పితస్తద్వాపిత్యనః ప్రాణాయథాయథవి-
ప్రతిష్ఠస్తే” ౩ తథా “తదహవాప్యఘ్రావాసింపహవావ్యకోవాపరాపహవా...య-
ద్యభ్యవప్తి తథాభవప్తి” ౪ ఇతి

వేదీ. “స్వమపీతోభవత” ౫ “సతాసోమ్యతదాసమ్మనోభ-
వతి” ౬ ఇతిజీవస్య సుషుప్తస్య స్వాప్యయశ్శ్రుతేః. స్వకారణేహ్య-
వ్యయః- స్వాప్యయః! జీవంప్రతిప్రధానస్యా కారణత్వాత్స్వాప్యవ్యయ-
శ్శ్రుతిర్విరుధ్యతే; అతశ్చనప్రధానమ్, - అపితుబ్రహ్మైవ. ...

—సూ ౧౧— ||గతిసామాన్యాత్||—

వేదీ. సకలోపనిషద్గతిసామాన్యా దస్యామపుపనిషది నప్రధానంకారణ-
మితిజ్ఞాయతే “ ఆత్మావాఇదమేక ఏవాగ్రహీతీ - నాన్యత్కీచ్చనమిషత్-
సకాక్షతలోకాస్తుస్సజాఇతి - సఇమాల్లోకానస్సజత్” ౧ “తస్తద్వాపితస్తద్వా-
త్తన ఆకాశస్సంభూతః” ౨ “సకారణంకరణాధిపాధిపానచాన్యకశ్చిజ్జనితానచా-
ధిపః” ౩ ఇత్యాదిసకలోపనిషత్ససర్వేశ్వరవివహిజగత్కారణమితిప్రతిపాద్యతే! ౪

వేదీ. ఇతరోపనిషద్గతిసామాన్యా దస్యాత్పోపనిషది నప్ర-
ధానంకారణం వివక్షితమ్. ఇతరాసుచోపనిషత్సు, “యస్సర్వజ్ఞస్స-
ర్వవిత్...తస్మాదేతద్భ్రష్టానామరూపమన్నచ్చజాయతే” ౧ “పరా-
స్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతేస్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ” ౨ “సకార-
ణం కరణాధిపాధిపః” ౩ “ఆత్మనిఖల్వరేవిదితేసర్వమిదంవిజ్ఞాతంభ-
వతి” ౪ “తస్యహవాపితస్యమహతోభూతస్యనిశ్చసితమేతద్యదృగ్వే-
దః” ౫ “పురుషపవేదంసర్వంయచ్ఛాతంయచ్ఛభవ్యమ్” ౬ “తస్మా-
ద్విరాడజాయత” ౭ “ఆత్మావాఇదమేక ఏవాగ్రహీతీ...సఇమాన్లోకా-
నస్సజత్” ౮ “తస్తద్వాపితస్తద్వాత్తనఆకాశస్సమ్భూతః” ౯ “ఏకో

౧|| బృ-ఉ-౬-౩-౨౧. ౨|| బృ-ఉ-౬-౩-౧౯. ౩||

౪|| ఛా-ఉ-౬-౯-౩-౫|| ఛా-ఉ-౬-౮-౧. ౬|| ఐకరేయ-౧-౧-౧. ౭|| తై-ఆ-౧.

౮|| శ్వే-ఉ. ౯|| ముణ్డకోప-౧-౧-౧౦. ౧౦|| శ్వే-ఉ. ౧౧|| శ్వే-ఉ. ౧౨||

౧౩|| బృ-ఉ-౪-౪-౧౦. ౧౪|| పురు-౨. ౧౫|| పురుషసూక్తే.

హవై నారాయణఆసీత్”౧ “సపకాకీనరమేత”౨ ఇతిసర్వజ్ఞః పురుషోత్తమః పవకారణతయా ప్రతిపాద్యతే. అస్యాశ్చ తద్గతి సామాన్యాదతాపి సపవకారణతయా ప్రతిపాదనమర్హతీతిచనప్రధానమ్. ౨

—సూ-౧౨—||శ్రుతత్వాచ్చ||—

వే-సా. శ్రుతమేవహ్యస్యాముపనిషది, “ఆత్మతపాప్రాణః...ఆత్మతపకాశః”౩ ఇత్యాదౌ ఆత్మన వివసర్వోత్పత్తిః. అతఃప్రధానాదచేతనాదధానైరభూతస్సర్వజ్ఞః పురుషోత్తమః పవ జగత్కారణం బ్రహ్మేతిస్థితమ్. ... ౫

వే-దీ. శ్రుతమేవాస్యాముపనిషది, “ఆత్మతపవేదంసర్వమ్”౩ ఇతి; అతశ్చ “సదేవసోమ్య” ౪ ఇత్యాదిజగత్కారణవాది వేదాంతవేద్యంప్రధానమ్, సర్వజ్ఞంసత్యసజలంపరమేవబ్రహ్మేతిస్థితమ్.

—అ-౬—సూ-౧౩—||అనన్దమయోఽభ్యాసాత్||—

వే-సా. యద్యపిప్రధానాదధానైరభూతస్య ప్రత్యగాత్మనశ్చేతనస్య ఈక్షణగుణయోగస్సంభవతి. తథాపిప్రత్యగాత్మా బద్ధోముక్తశ్చ నజగత్కారణమ్ “తస్మాద్వాచితస్సాదాత్మన ఆకాశస్సంభూతః”౫ ఇత్యారభ్య “తస్మాద్వాచితస్సాద్విజ్ఞానమయాదస్యోన్తర ఆత్మానన్దమయః”౬ ఇత్యస్య అనన్దమయత్వ ప్రతిపాదనాత్ కారణతయః వ్యపదిష్టాయ మానన్దమయః ప్రత్యగాత్మసాధానైరభూతః సర్వజ్ఞః పరమాత్మైవ. కుతః? (అభ్యాసాత్) అనన్దమయస్య నిరతిశయదశా శిరసాగ్రన్దమయత్వేనాభ్యాసాత్. “తేయశతంప్రజాపతేరానన్దాః...సవికోబ్రహ్మణఆనన్దః”౭ “యతోవాచోనివర్తంతే - అప్రాప్యమనసాసహ - అనన్దంబ్రహ్మణోవిద్వాన్ - నవిభేతి కుతశ్చన”౮ ఇతిహి వేద్యత్వేనాయమానన్ద మయోఽనవధికారిశయోఽభ్యాస్యతే? ౧

వే-దీ. తైత్తిరీయకే “తస్మాద్వాచితస్సాదాత్మనఆకాశస్సమ్భూతః”౫ ఇతిప్రకృత్య, “తస్మాద్వాచితస్సాద్విజ్ఞానమయాదస్యోన్తర ఆత్మానన్దమయః”౬ ఇత్యత్ర, జగత్కారణతయాఽవగతఅనన్దమయః కింప్రత్యగాత్మా? ఉతపరమాత్మేతిసంశయః. ప్రత్యగాత్మేతి పూర్వంపక్షః. కుతః? ౧ “తస్మైవపవశారీర ఆత్మా”౯ ఇతి

అన్వయస్య శారీరత్వ శ్రవణాత్. శారీరోహి-శరీరసమ్మిళీ! సచ ప్రత్యగాత్మేవ. తస్యచేతనత్వేనేత్రాపూర్వికాసృష్టి రుపపద్యత ఇతి. రాధాస్తస్తు “పైషానన్దస్య మీమాంసాభవతి” ౧ ఇత్యా రభ్య, “యతోవాచోనివర్తన్తే - అపాప్రమనసాసహ । ఆనన్దంబ్ర హ్మణోవిద్వాన్” ౨ ఇతినిరతిశయదశాశరసో-౨భ్యస్యమానసానన్దః ప్రత్యగాత్మనో-౨గ్ధాన్తర భూతస్యపరస్యైవ బ్రహ్మణ్యితిసీచ్యయేతే. శారీరాత్మత్వంచపరమాత్మనపవ, - “తస్మాద్వాపితస్మా దాత్మన ఆకాశస్సమ్భూతః” ౩ ఇత్యాకాశాది జగతా-రణతయా-౨వగతప వా న్నమయస్య శారీరతత్వేతి : ప్రతీయతే, ఆత్మాన్తరానిదైశాత్. శ్రుత్యన్తరేషు పృథివ్యక్షరాదీనాంశరీరత్వం, పరమాత్మనఆత్మత్వజ్ఞా హ్మయితే, “యస్యపృథివీశరీరమ్” ౪ ఇత్యారభ్య, “ఏషసర్వ భూతాన్త రాత్మా-౨పహతపాప్సాదివ్యో దేవకోనారాయణః” ౫ ఇతి. అన్వయస్యాత్మైవ సాగ్రీణమయాదిషు “తస్యైషపవశా రీరతత్వా యఃపూర్వస్య” ౫ ఇత్యనుకృప్యతఇతి ప్రత్యగాత్మనోవిజ్ఞాన మయస్యచ సపవశారీరతత్వా. ఆనన్దమయేతు, “తస్యైషపవశారీర తత్వా యఃపూర్వస్య” ౫ ఇతినిదైశః ఆనన్దమయస్యానన్యాత్మప్రదర్శ నార్థః. అతోజగతా-రణతయా నిర్దిష్టఆనన్దమయః పరమాత్మైవేతి.

సూత్రార్థస్తు - ఆనన్దమయశబ్దనిర్దిష్టః ఆకాశాదిజగతా- రణభూతః ప్రత్యగాత్మనో-౨గ్ధాన్తరభూతః పరమాత్మః కుతః! తస్యానన్దస్య నిరతిశయత్వప్రతీతిబలాత్. “సపకోమానుషఆనన్దః ...తేయేతత్” ౬ ఇత్యాద్యభ్యాసాత్, తస్యచప్రత్యగాత్మన్యసమ్భా వితస్య తదతిరిక్తే పరమాత్మన్యేవసమ్భవాత్. ... ౧

౧॥ తై-ఆ-౮-౧.

౨॥ తై-ఆ-౯.

౩॥ తై - ఆ - ౧.

౪॥ శుఖలోప-౨-౪౬.

౫॥ తై-ఆ-౩. ౬॥ తై-ఆ-౮.

—సూ-౧౪—॥వికారశబ్దాన్నేతిచేన్న ప్రాచుర్యాత్॥—

వే-సా. “సహపిషపురుషోఽన్నరసమయః” ౧ ఇతివికారాగ్ధమయట్పురకరణాత్ “ఆనందమయః” ఇత్యస్యాపివికారాగ్ధత్వం ప్రతీయతే. అతోఽయమానందమయః సావికారరూపః పరమాత్మా, ఇతిచేన్న - అగ్ధవిరోధాత్. ప్రాచుర్యార్థవివాయంమయడితి విజ్ఞాయతే, “తస్మాద్వాపితస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూతః” ౨ ఇతిహ్యవికారఆత్మాప్రకృతః? ప్రకరణేచవికారాగ్ధత్వం ప్రాణమయవివచరిత్యక్తమ్. ఉక్తేనన్యాయేన ఆనందప్రాచుర్యాత్ పరమపురుషవివాయమానందమయః. ... ౨

వే-దీ. “ఆనందమయః” ఇతి వికారాగ్ధాన్తయట్పుష్టాన్నాయమవికృతః పరమాత్మా. అన్యచవికారాగ్ధత్వమేవయక్తమ్, “అన్నమయః” ఇతివికారోపక్రమాదితిచేన్న; ప్రత్యగాత్మనృపి “నజాయతే మ్రియతేవా” ౩ ఇత్యాదివికార ప్రతిషేధాత్ప్రాచుర్యార్థ పవాయంమయడితినీశ్చయాత్. అస్మింశ్చానందే, “యతోవాచోనీవర్తంతే” ౪ ఇత్యాదివత్సమానాత్ప్రాచుర్యా దయమానందప్రచురః పరమాత్మైవ. నన్యనవధికాతిశయరూపః ప్రభూతానందః ప్రత్యగాత్మనిసమ్భవతి! ౨

—సూ-౧౫—॥తద్దేతువ్యవదేశాచ్చ॥—

వే-సా. “ఏషహ్యేవానందయాతి” ౫ ఇతి జీవాన్ప్రత్యానందహేతు రయమానందమయో వ్యవదిశ్యతే; - అతశ్చాయంసప్రత్యగాత్మా. ... ౩

వే-దీ. “ఏషహ్యేవానందయాతి” ౫ ఇతిజీవాన్ప్రత్యానందయితృత్వవ్యవదేశా చ్ఛాయంపరమాత్మైవ. ... ౩

—సూ-౧౬—॥మాన్త్రీవర్ణికమేవచగీయతే॥—

వే-సా. “సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మ” ౬ ఇతిమన్త్రీవర్ణోదితమేవ “తస్మాద్వాపితస్మాత్” ౭ ఇత్యాదినాఆనందమయ ఇతిగీయతే. - అతశ్చసప్రత్యగాత్మా. ౪

వే-దీ. “సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మ” ౬ ఇతిమన్త్రీవర్ణోదితంబ్రహ్మైవ, “తస్మాద్వాపితస్మాదాత్మనః” ౭ ఇత్యారభ్య, “ఆనందమయః” ౮ ఇతిచ(గీయతే), - తతశ్చానందమయోబ్రహ్మ. ... ౪

౧॥ తై-ఆ-౧. ౨॥ తై-ఆ-౧. ౩॥ కఠోప-౨-౧౮. ౪॥ తై-ఆ-౯. ౫॥ తై-ఆ-౭. ౬॥ తై-ఆ-౧.

—సూ.౧౭— || నేతరోనుపపత్తేః || —

వే.సా. (ఇతరః) ప్రత్యగాత్మా మన్త్రవర్ణోదిత ఇతి నాశజ్ఞనీయమ్,
 “సోశ్చుతేసర్వాన్ కామాన్ సహబ్రహ్మణావిపశ్చితా” ౧ ఇతిప్రత్యగాత్మనోబధస్య
 ముక్తస్య చ తద్యశవిపశ్చిత్వానుపపత్తేః. “సోకామయత - బహుస్యాంప్రజాయే
 య” ౨ ఇతివిచిత్రస్థిరత్రసరూప బహుభవనసజ్జల్పరూపమిదం విపశ్చిత్వమితిమ్యుక్త
 రత్రవ్యజ్యతే? ముక్తస్యసర్వజ్ఞస్యాఽపి జగద్వ్యాప్యపారాభావా దీదృశవిపశ్చిత్వాన
 మ్భవః. ౫

వే.దీ.ప్రత్యగాత్మనః పరిశుద్ధంస్వరూపం మన్త్రవర్ణోదితమిత్యా
 శజ్ఞాప్యహ. పరస్మాద్భగ్నిహుణః (ఇతరః) - ప్రత్యగాత్మానమన్త్రవ
 ర్ణోదితః - తస్య “విపశ్చిత్వాబ్రహ్మణా” ౧ ఇతివిపశ్చిత్వానుపపత్తేః.
 వివిధంపశ్యచ్ఛిత్త్వంహి - విపశ్చిత్త్వమ్? తచ్చ - “సోకామయత
 బహుస్యాం ప్రజాయేయ” ౨ ఇత్యాదివాక్యోదిత నిరుపాధికబహుభ
 వనసజ్జల్పరూపం సర్వజ్ఞత్వమ్. తత్తుప్రత్యగాత్మనః పరిశుద్ధస్వ
 రూపస్యాపి నసమ్భవతి - “జగద్వ్యాప్యపారవర్జం ప్రకరణాదసన్ని
 హితత్వాచ్చ” ౩ ఇతి వక్ష్యమాణత్వాత్. అతః, పరంబ్రహ్మైవమాన్త్ర
 వర్ణికమ్. ౫

—సూ.౧౮— || భేదవ్యవదేశాచ్చ || —

వే.సా. ఇతశ్చ. “తస్మాద్వాప్యతిస్సాద్విజ్ఞానమయా దన్యోస్తరతత్త్వానన్దమ
 యః” ౪ ఇతిహివిజ్ఞానమయాత్ ప్రత్యగాత్మనోభేదేనాఽయ మానన్దమయోవ్యవ
 దిశ్యతే. నచ విజ్ఞానమయవిషయతయా ఉదాహృతత్వోక్తే “విజ్ఞానంయజ్ఞంత
 నుతే” ౫ ఇతివ్యవదేశాత్ విజ్ఞానమయో బుద్ధిమాత్రమిత్యాశజ్ఞనీయమ్. యత
 స్ముత్రకారపిత ఇమామాశజ్ఞాంపరిహరిష్యతి “వ్యవదేశాచ్చక్రియాయాంసదే
 నిర్దేశవివర్యయః” ౬ ఇతి, “విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతే” ౫ ఇతి యజ్ఞాదిక్రియాయాం
 జీవస్యకర్తృత్వవ్యవదేశాచ్చజీవకర్తా. విజ్ఞానశబ్దేన జీవస్యావ్యవదేశే, బుద్ధిమాత్ర
 వ్యవదేశేన విజ్ఞానేనేతి నిర్దేశవివర్యయస్యాత్, బుద్ధేఃకరణత్వాదితి. ... ౬

వే-దీ. “ భీషాస్త్వాద్వాతఃపవతే ” ఇత్యాదినా అగ్నివాయు
సూర్యాది జీవవర్గస్య ఆనందమయాత్మ శాసితః ప్రశాసితవ్యత్వేన
భేదోవ్యపదిశ్యతే; అతశ్చానందమయః పరమాత్మేతి యోజనాంతరమ్,
“ తస్మాద్వాతపతస్త్వా ద్విజ్ఞానమయా దన్యోంతర ఆత్మానందమయః ” ౧
ఇతి విజ్ఞానమయాజ్ఞేనా దానందమయస్య భేదోవ్యపదిశ్యతే. విజ్ఞానమ
యోహిజీవపవ? నబుద్ధిమాత్రమ్, మయట్పుత్రే; అతశ్చానందమయః
పరమాత్మా. ౬

సూ-౧౯—||కామాచ్యనానుమానాపేక్షా||—

వే-సా. ఇతశ్చ. “ సోకామయత - బహుస్యాత్ ” ౩ ఇతిస్వకామాదేవాస్య
జగత్సర్గశ్చుక్తియేతే. ప్రత్యగాత్మనోహి యస్యకస్యచిత్సగ్నే (ఆనుమానాపేక్షా)
దృశ్యతే. ఆనుమానగమ్యంప్రధానమ్ (ఆనుమానమ్). ౭

వే-దీ. “ సోకామయత ” ఇత్యారభ్య, “ ఇదంసర్వమస్మజత ” ౩
ఇతి కామాదేవజగత్సర్గశ్రవణాత్ అస్యానందమయస్య జగత్సర్గేనా
నుమానగమ్య ప్రకృత్యపేక్షాపవతీయతే. ప్రత్యగాత్మనోయస్యకస్య
చిదపిసర్గే ప్రకృత్యపేక్షాస్తి, - అతశ్చాయం ప్రత్యగాత్మనోఽన్యః
పరమాత్మా. ౮

—సూ-౨౦—||అస్మిన్నస్యచతద్యోగంశాస్తి||—

వే-సా. ఇతశ్చ. (అస్మిన్) - ఆనందమయే, (అస్య) - ప్రత్యగాత్మనః. ఆనంద
యోగం (శాస్తి) “ రసోవైసః రసంహ్యేవాయం లభ్యానందీభవతి ” ౪ ఇతి. అతః
ప్రత్యగాత్మనోర్థాంతరభూతఃసర్వజ్ఞః పురుషః త్రయంజగత్కారణభూతః ఆనందమయః.

వే-దీ. “ రసోవైసః రసంహ్యేవాయం లభ్యానందీభవతి ” ర ఇతి
(అస్మిన్) - ఆనందమయే రసశబ్దనిర్దిష్టే, (అస్య) - అయంశబ్దనిర్దిష్టస్య జీవ
స్యతల్లాభాదానందయోగం (శాస్తి) శాస్త్రమ్. ప్రత్యగాత్మనోయల్లాభా
దానందయోగః సతస్మాదన్యఃపరమాత్మైవేత్యానందమయఃపరంబ్రహ్మ. ౫

—అ-౭-సూ-౨౧—||అస్తస్తద్ధర్మోపదేశాత్||—

వే-సా. అయంజగత్కారణభూతః విశ్వీదానందమయః, కశ్చిదుపచితపుణ్య

౧|| తై-ఆ-౮. ౨|| తై-ఆ-౧. ౩|| తై-ఆ-౬. ౪|| తై-ఆ-౭.

విశేషముః 1. బీవవిశేషముః దేహ యోగాద్విజ్ఞాయతే, నాయంపరమాత్మేతి నాశక్కునీయమ్;
 “యవిషయేనరాదిత్యేహిరణ్మయః పురుషః” ౧ ఇత్యాదౌశ్రుయమాణః పురుషా
 కారః పరమాత్మేవమతః? (తద్ధర్మోపదేశాత్), “ సవిషసర్వేషాంలోకానా
 మీశః సర్వేషాంకామానామ్ ” ౨ “ తస్యోదితినామ సవిషసర్వేభ్యః పాస్త్యభ్యుది
 తః ” ౩ ఇతినిరుపాధికసర్వలోక సర్వ కామేశత్వం స్వతవివాకర్మవశ్యత్వం చప్రత్యగా
 త్త్యనోద్ధా న్తరభూతస్యహింసరమపురుషస్యైవధర్మః, “వేదాహమేతంపురుషంమహా న్తం
 ఆదిత్యవర్ణంతమసః పరస్తాత్ ” ౪ ఇత్యాదిషుతి గుణాత్మక ప్రకృత్యనన్తగతా ౨ ప్రా
 కృతస్వాసాధారణ రూపవత్ప్రభృ జ్ఞానాదిగుణవత్ప్రస్థైవ శ్రుయితే; జ్ఞానా
 దయోపి “ సత్యంజ్ఞాన మనన్తంబ్రహ్మ ” ౫ “ యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవీత్ ” ౬ “ పరాస్య
 శక్తిర్వి విచైవశ్రుయతే - స్వాధా వికీ జ్ఞాన బ లక్రియా చ ” ౭
 ఇత్యాదిషు శ్రుతత్వాత్ తస్యగుణావిజ్ఞాయతే; తథా ‘ ఆదిత్యవర్ణం తమ
 సఃపరస్తాత్ ’ ౪ ఇత్యాదిషు అపాకృతస్వాసాధారణ రూపశ్రవణాత్ తద్వత్తాచవి
 జ్ఞాయతే. తదేతద్వాక్యకారశ్చాహ “ హిరణ్మయః పురుషోద్భవ్యతే ” ఇతి పా
 జ్ఞిస్సర్వాన్తరస్వాసీత్ - లోకకామేశోపదేశాత్ తథోదయాత్వాత్తనామ్ ” ఇత్యు
 త్త్యై, “ తద్రూపస్య కార్యత్వం మాయామయత్వంవా ఇతి, ‘ స్వాధూపంకృతకమరు
 గ్రహర్థం తచ్చేతస్సామైశ్వర్యాత్ ” ఇతి నిరసనీయమృతముపస్యస్య, “ రూపంవాతీన్ద్రి
 య్ ఆన్తరకరణప్రత్యక్షనిర్దేశాత్ ” ౮ ఇత్యాహ. వ్యాఖ్యాతృప్రమిడాచార్యైః,
 “ నవామాయాచాత్రమిజ్జైవవిశ్వస్యజోరూపమ్, తత్తనచక్షుషాగ్రాహ్యమ్, మనసా
 త్వక్బుషేణ సాధనాన్తరవతాగ్రహ్యతే, ‘ నచక్షుషాగ్రహ్యతే నావివాచా ’ మనసాతు
 విశుద్ధేన ’ ఇతిశ్రుతే; సహ్యరూపాయాదేవతాయాః రూపముపదిశ్యతే? యథాభూ
 తవాదిహిస్తాన్తరీమ్ ? . యథా ‘ మహారజతంవాసః ’ ‘ వేదాహమేతంపురుషం
 మహాన్తం-ఆదిత్యవర్ణమ్ ’ ౪ ఇతి ప్రకరణాన్తరనిర్దేశాత్. - “ సాక్షీణఇతి హిరణ్మయ
 ఇతి రూపసామాన్యావృద్ధిముఖవత్ ” ౯ ఇతిచవాక్యమ్, తచ్చవ్యాఖ్యాతంత్రైరేవ
 “ నమయదత్రవికారమాదాయ ప్రయజ్యతే, అనారభ్యత్వాదాత్మనః ” ౧౦ ఇత్యా
 దినా. అతః ప్రధానాత్ ప్రత్యగాత్మనశ్చాన్తర భూతోనిరుపాధికవిపశ్చి దనవ
 ధికాతిశయానన్దో ౨ పాకృతి స్వాసాధారణదివ్యరూపః పురుషోద్భవః పరంబ్ర
 హ్మజగత్కారణమితివేదాన్తైః ప్రతిపాద్యతఇతి నిరవద్యమ్. ౧

౧॥ ఛా-ఉ-౧-౬-౬. ౨॥ ౩॥ ఛా-ఉ-౧-౬-౭. ౪ ॥ పురు
 షసూక్తే. ౫॥ తై-ఆ-౧. ౬॥ మున్దకోప-౧-౧-౧౦. ౭॥ శ్వే-ఉ. ౮॥
 ౯॥ ౧౦॥

పా. — ౧-బీవవిశేషము-౨-౩-స. ౨-హి-౧ - స. పరమాత్మనవివధర్మస్సం
 భవతి-౨. ౩-గుణవత్ప్రవత్ప్రస్థైవ-౩.

వే.దీ. ఛాన్దోగ్యే “యపిషోఽన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషోద్యత్యతే” ౧ “యపిషోఽన్తరక్షిణిపురుషోద్యత్యతే” ౨ ఇత్యత్యుదిత్యాధారతయా శ్రుయమాణః పురుషః కింజీవవిశేషః? ఉతపరమపురుషఇతి సంశయః జీవవిశేషఇతి పూర్వపక్షః కుత? సశరీరత్వాత్. శరీరసంయోగోహికర్తృవశ్యస్యజీవస్యస్వకర్తృఫలభోగాయేతి. రాధాన్తస్తు, “సపషసర్వేభ్యః పాప్త్యభ్యఉదితః” ౩ ఇత్యాదినా అపహతపాప్తత్వపూర్వక సర్వలోక కామేశత్వోపదేశాత్, తేషాంచజీవేష్వసమ్భవాత్, అయనత్యుదిత్యాధారః పురుషోత్తమపవ. స్వాసాధారణవిలక్షణ రూపవత్త్వంచ జ్ఞానబలైశ్వర్యాది కల్యాణగుణవత్తస్యసమ్భవతి. శ్రూయతేచ తద్రూపస్యాప్రాకృతత్వం “ఆదిత్యవర్ణంతమనస్తుపారే” ౪ ఇత్యాదా.

సూతార్థస్తు - ఆదిత్యాద్యన్తశ్చూరియమాణః పురుషః పరంబ్రహ్మ - తదసాధారణాదపహత పాప్తత్వాదిధర్మోపదేశాత్. ౧

—సూ-౨౨—|| భేదవ్యవదేశాచ్ఛాన్యః ||—

వే.సా. “యఆదిత్యేత్థిన్ ఆదిత్యాదన్తరోయమ్ ఆదిత్యోనవేదయస్యాదిత్యశ్శరీరమ్ యఆదిత్యమన్తరోయమయతి సత ఆత్మాన్తర్యామ్యమృతఇత్యధిచైవతమ్ - యశ్చక్షుషిత్థిన్ యఆత్మనిత్థిన్ ఇత్యథాత్మమ్ - యస్సర్వేషు లోకేషు తిష్ఠన్తిత్వధిలోకమ్ - యస్సర్వేషుభూలేషు తిష్ఠన్తిత్వధిభూతమ్ - యస్సర్వేషువేదేషు తిష్ఠన్తిత్వధివేదమ్ - యస్సర్వేషుయజ్ఞేషు తిష్ఠన్తిత్వధియజ్ఞమ్” ౧ ఇత్యన్తర్యామిబ్రాహ్మణే; - సుబాలోపనిషదిచ “యఃపుధివీమన్తరేసఞ్చరన్” ఇత్యారభ్య, “యోఽవ్యక్తమన్తరేసఞ్చరన్ - యోక్షరమన్తరేసఞ్చరన్ - యోమృత్యుమన్తరేసఞ్చరన్ - యస్యమృత్యుశ్శరీరమ్ - యమృత్యుర్నవేద-విషసర్వభూతాన్తరాత్మాఅపహతపాప్తాదివ్యో దేవవికేనారాయణః” ౨ ఇతిసర్వదేవసర్వలోకసర్వభూతసర్వవేదసర్వయజ్ఞసర్వాత్మోపనిషత్తమానతయాతత్వపరీరతయాత తదన్తరాత్మతయాతత్వదేద్యతయాతత్వన్నియన్తృతయాచైత్యస్సర్వేభ్యః భేదవ్యవదేశాద్వ), అయమపహతపాప్తానారాయణప్రధానాత్ ప్రత్యగాత్మనశ్చఅర్థాన్తరభూతో నిఖిలజగదేకకారణమితిన్దమ్.

౧|| ఛా-ఉ-౧-౬-౬. ౨|| ఛా-ఉ-౪-౧౫-౧. ౩|| ఛా-ఉ-౧-౬-౨. ౪|| పురుష-౧౬. ౫|| బృ-ఉ-౫-౨. మాధ్వనినపాతేపి. ౬|| సుబాలోప-౨-భిద్దే.

పా. —౧-తదసాధారణసర్వేశ్వర త్వాపాస్తోదయాదిధర్మ-౨-౩.

వేదీ. “యతదిత్యేతిష్ఠన్నాదిత్వాదంతరః” ౧ “యతస్త్వనిష్ఠ
న్నాత్మనోంతరః” ౨ ఇత్యాదిభిః జీవాద్వేదవ్యపదేశాచ్చాయం జీవాద
న్యః పరమాత్మైవ. ౨

—అ-౮-సూ-౨౩॥—ఆకాశస్తస్త్విక్లాత్॥—

వేదీ. ఛాన్దోగ్యే “అస్యలోకస్యకాంతి రిత్వాకాశఇతి హేమా
వాచసర్వాణిహవా ఇమానిభూతాన్యా కాశాదేవ సముత్పద్యంతే
ఆకాశంప్రత్యస్తంయన్తి” ౩ ఇత్యత్ర ఆకాశశబ్దనిర్దిష్టం జగత్కారణం
కింప్రసిద్ధాకాశః? ఉత సమస్తవిదవిద్వస్తువిలక్షణం బ్రహ్మేతిసంశ
యః. ప్రసిద్ధాకాశఇతి పూర్వవక్ష్యః. కుతః? ఆకాశశబ్దస్యలోకేత
త్రైవపుష్పత్యే, “యతోవాఇమానిభూతాని” ౪ ఇత్యాదిసామాన్య
లక్షణస్య సదాదిశబ్దానామపిసాధారణత్వేన “ఆకాశాదేవ సముత్ప
ద్యంతే” ౩ ఇతివిశేషే పర్యవసానాత్, ఈక్షణాదయోపి, ఆకాశ ఏవ
జగత్కారణమితి నిశ్చితేనతి గౌణావర్ణనీయాఇతి. రాధాంతస్తు, “స
ర్వాణిహవా ఇమానిభూతాని” ౩ ఇతిప్రసిద్ధవన్ని ద్వేషాత్, ప్రసిద్ధేశ్చే
త్రాపూర్వకత్వాత్, విదవిద్వస్తు విలక్షణం సర్వజ్ఞం బ్రహ్మకాశశ
బ్దనిర్దిష్టమితి. సూత్రార్థస్తు - ఆకాశశబ్దనిర్దిష్టం పరమేవబ్రహ్మ - ప్రసి
ద్ధవన్నిర్దిశ్యమానా జగత్కారణత్వాది లిక్లాత్. ౧

—అ-౯-సూ-౨౪॥—అతఏవప్రాణః॥—

వే. సా. “సర్వాణిహవాఇమాని భూతాన్యాకాశాదేవ సముత్పద్యంతే ఆకా
శంప్రత్యస్తంయన్తి” ౩ “సర్వాణిహవాఇమాని భూతానిప్రాణమేవాభిసంవిశన్తిసా
ణమేవాభ్యుజ్జిహతే” ౪ ఇత్యాదౌ, “సదేవసోమ్యేదమగ్రాసీత్” ౬ ఇత్యాదిసామాన్య
స్వేన నిర్దిష్టస్యజగత్కారణస్య భూతాకాశ ప్రాణసహచారిజీవనాచిశబ్దాభ్యాం
విశేషనిర్ణయశఙ్కాయామ్, “సర్వాణిహవాఇమానిభూతాని” ౪ ఇతిప్రసిద్ధవన్నిర్దిశ్య
మానాత్ జగత్కారణత్వాదిలిక్లాత్ భూతాకాశజీవాభ్యాంఅర్థాంతరభూతాతీతరమపు
రుషవివాత్ర ఆకాశప్రాణశబ్దనిర్దిష్టఇతి నిశ్చయతే. తత్ప్రసిద్ధిస్తు - బహుభవనరూపే
క్షణాన వధికాతిశయానన్త జీవానన్తచేతుత్వ విజ్ఞానమయవిలక్షణత్వ నిఖిలభవన
భయాభయచేతుత్వ సర్వలోకసర్వకామేశత్వ సర్వసాక్షిత్వయా ప్రాకృతస్వా
సాధారణరూపవిశిష్టస్యరవికరవికనీతపుణ్డరీకనయనస్య సర్వజ్ఞస్యసత్వసజ్జ్వాస్య
కరణాధిపాధిపస్య పరమపురుషస్త్వైవ నిఖిలజగదేక కారణత్వాదితిసమివఆకాశ
ప్రాణశబ్దాభ్యాం జగత్కారణత్వేనాభిధీయత ఇతి నిర్ణయాయక్రమివ. ౧

౧॥ బృ-ఉ-౧-౭-౮. ౨॥ మాధ్యన్తినపాతే. ౩॥ ఛా-ఉ-౧-౯-౧.

౪॥ త్రై-భృ-౧. ౫॥ ఛా-ఉ-౧-౧౧-౫. ౬॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౧.

వే-డి. ఛాన్దోగ్య “ప్రస్తోతర్యాదేవతాప్రస్తావమన్వాయతా” ౧
ఇతిప్రస్తుత్య, “కతమాసాదేవతేతి ప్రాణఇతిహివాచసర్వా
ణిహవా ఇమానిభూతాని ప్రాణమేవాభిసంవిశన్తి ప్రాణమభ్యు
జ్జిహతేనైవా దేవతాప్రస్తావమన్వాయతా” ౨ ఇత్యత్ర నిఖిలజగతాః
రణతయా ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టః కింప్రసిద్ధప్రాణః? - ఉత్తోక్తలక్షణం
బ్రహ్మాతీసంశయః. ప్రసిద్ధప్రాణఇతి పూర్వవత్తుః. కుతః? సర్వ
స్యజగతః ప్రాణాయత్తస్థితిదర్శనాత్ సపవనిఖిలజగదేక కారణ
తయానిర్దేశమర్హతీతి. రాధాస్త్ర - శిలాకాష్ఠాదిష్వచేతనేషుచే
తనస్వరూపేషుచప్రాణాయత్తస్థిత్యభావాత్, “సర్వాణిహవా ఇ
మానిభూతాని” ౩ ఇతి ప్రసిద్ధవన్నిర్దేశాదేవహేతోః ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టం
పరమేవబ్రహ్మః సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్.... ౧

—అ-౧౦-సూ-౨౫—||జ్యోతిశ్చరణాభిధానాత్||—

వే-సా. “అథయదతః పరోదివోజ్యోతిర్దివ్యతే విశ్వతఃపుష్టేషు సర్వతః
పుష్టేషుఅనుత్త మేమాత్తమేషులోకేషు ఇదంవాచతద్యదిదమప్సిన్నక్షతః పురు
షేజ్యోతిః” ౩ ఇత్యత్రసర్వస్యాత్పరత్వేన నిర్దిశ్యమానతయా సకలకారణభూత
జ్యోతిః కాక్షేయజ్యోతిఃకాశ్యాభిధానాత్, స్వవాక్యేవిరోధిత్వాదర్శనాచ్చ, ప్ర
సిద్ధమేవ జ్యోతిర్జగత్కారణత్వేన ప్రతిపాద్యతేఇతి శక్త్యాం, యద్యపిస్వవా
క్యే విరోధిత్వంనదృశ్యతే; తథాపిపూర్వప్రసాదాత్ “పాదోస్యవిత్వాభూతాని
ప్రతిపాదస్యామృతస్థితి” ౪ ఇతిప్రతిపాదితస్య సర్వభూతచరణస్య పరమపురుష
స్వైవవ్యుసమృద్ధి తయాత్రాపిప్రత్యభిజ్ఞానాత్ సపవజ్యోతిశ్చబ్దేన సర్వస్యాత్పర
త్వేన సకలకారణతయాభిధీయతే. అస్యచ కాక్షేయజ్యోతిఃకాశ్యాభిధానం
ఖలాదాపదిశ్యత ఇతిసకశ్చిద్విరోధః. అఖిలజగదేకకారణభూతః పరమపురుషః
ప్రాకృత సామాధారణదివ్యవర్ణో దివ్యరూపస్తమః పరస్తాద్వర్తతేఇతి తస్యైవ
నిరతిశయదీప్తియోగాత్ జ్యోతిశ్చబ్దాభిధేయత్వమ్ “విశ్వతఃపుష్టేషు సర్వతః పుష్టే
షు అనుత్త మేమాత్తమేషులోకేషు” ౧ వాసశ్చయజ్యుతపివ. ౧

౧|| ఛా-ఉ-౧-౧౧-౪. ౨|| ఛా-ఉ-౧-౧౧-౪. ౩|| ఛా-ఉ-౩-౧౩-౭.
౪|| ఛా-ఉ-౩-౧౨-౬.

పా.—౧-౨ ప్రాకృతేషువాసశ్చ-౧-౩.

వే.దీ. ఛాన్దోగ్యే “అథయదతఃపరోదివోజ్యోతిర్దివ్యతే విశ్వ
 కృష్ణమేషు సర్వతఃపుష్టైశ్చనుత్రమేషూత్తమేషులోకేషు ఇదం
 వావతద్యదిదమస్మిన్నంతః పురుషేజ్యోతిః” ౧ ఇత్యత్రజగత్కారణత్వ
 వ్యాప్తనిరతిశయదీప్తియుక్తతయా జ్యోతిశ్శబ్దనిర్దిష్టం కింప్రసిద్ధాది
 త్యాదిజ్యోతిః? ఉతపరమేవ బ్రహ్మేతిసంశయః. ప్రసిద్ధజ్యోతిరితి
 పూర్వపక్షః. కుతః? “ఇదంవావతద్యదిదమస్మిన్నంతః పురుషే
 జ్యోతిః” ౧ ఇతి కాత్యేయజ్యోతిషాప్రపిద్ధే నైక్యావగమాత్, స్వవా
 క్యే తదతిక్తపరబ్రహ్మసాధారణ లిక్ష్ణాదర్శనాచ్చ. రాధానస్త్రు-
 ప్రసిద్ధజ్యోతిషోఽన్యదేవపరంబ్రహ్మ ఇహ నిరతిశయదీప్తియుక్తం
 జ్యోతిశ్శబ్దనిర్దిష్టమ్. కుతః? “పాదోస్యసర్వాభూతాని త్రిపాదస్య
 వృత్తివి” ౨ ఇతి పూర్వవాక్యే ద్యుసంబృథితయానిర్దిష్ట స్వైవచతు
 ష్పదోబ్రహ్మణః “అథయదతఃపరోదివోజ్యోతిః” ౧ ఇత్యత్రప్రత్యభిజ్ఞా
 నాత్. తచ్చపరమేవబ్రహ్మేతివిజ్ఞాతమ్ - సర్వేషాంభూతానాంతస్య
 పాదత్వేనవ్యవదేశాత్. ఏవంపరబ్రహ్మత్వేనిశ్చితే కాత్యేయజ్యో
 తిషః తదాత్మకత్వానుసంధానం ఫలాయోపదిశ్యతఇతి జ్ఞాయతే.
 సూత్రార్థస్తు - జ్యోతిశ్శబ్దనిర్దిష్టంపరంబ్రహ్మ, - అస్యజ్యోతిషః పూ
 ర్వవాక్యేసర్వభూత చరణత్వాభిధానాత్. సర్వభూతపాదత్వఞ్చ
 పరస్వైవబ్రహ్మణుడపపద్యతే. ౧

—సూ-౨౬—॥ ఛాన్దోభిధానాన్నేతిచేన్నతథాచేతో

౨ర్పణనిగమాత్తథాహిదర్శనమ్॥—

వే.సా. పూర్వత్ర “గాయత్రీవాఇదంసర్వమ్” ౩ ఇతిగాయత్ర్యాఖ్యవృద్ధః
 ప్రస్తుతమితి నాత్ర పరమపురుషాభిధానమితిచేత్. నైతత్, పరమపురుషస్వైవగాయ
 త్రీసాదృశ్యస్య అనుసంధానూపదేశత్వాత్, తస్యఛన్దోమాత్రస్య సర్వభూతాత్మకత్వా
 నుపపత్తే రేవేతినిగమ్యతే. అన్యత్రాపిహ్యస్యస్య ఛన్దస్సాదృశ్యాత్ ఛన్దోనిర్దేశాదృ
 శ్యతే “తేనాపితేషఞ్చాన్యే” ఇత్యారభ్య “పైషవిరాటా” ౪ ఇత్యాదౌ. ౨

౧॥ ఛా-ఉ-౩-౧౩-౭. ౨॥ ఛా-ఉ-౩-౧౨-౬. ౩॥ ఛా-ఉ-౩-౧౨-౧.

౪॥ ఛా-ఉ-౪-౩-౮.

వేదీ. “ గాయత్రీవాణిదం సర్వమ్ ” ఇతి గాయత్ర్యాఖ్య చ్చ
స్తవః ప్రకృతత్వాత్, సర్వభూతపాదత్వేన గాయత్ర్యాపవాభిధా
నా న్నబద్ధైతి ఛేత్. నైతత్. (తథాచేతోఽర్పణనిగమాత్);
గాయత్రీయథాభవతి - తథాబ్రహ్మణిచేతోఽర్పణోపదేశాత్. గా
యత్రీసాదృశ్యం చతుష్పత్త్వం బ్రహ్మణ్యనుసంధేయ మిత్యపదిశ్య
తే - గాయత్రీస్సర్వాత్ కత్వానుపపత్తైరిత్యర్థః. (తథాహిదర్శ
నమ్) - తథాహ్యన్యత్రాపి చ్చద్రవ్యసాదృశ్యా చ్చద్రవ్యబైనాభి
ధానందృశ్యతే? “ తేవాపతేషాంఽన్యే షణ్ణాంఽన్యేదశసమ్మద్యస్తే ”
ఇత్యారభ్య, “ నైషావిరాడన్నాదీ ” ఇతి. ... ౨

—సూ-౨౭— || భూతాదిపాదవ్యవదేశోపపత్తే శ్చైవమ్ || —

వే.సా. భూతప్రధివీ శరీరహృదయై శ్చతుష్పదేవ్యవదేశశ్చ పరమపురుషగా
యత్రీశబ్దార్థిష్టే హ్యుపపద్యత! ఇతి పూర్వోక్తప్రకారవివ సమజ్ఞానః. 3

వే.దీ. భూతప్రధివీశరీర హృదయానిర్దిశ్య “ నైషాచతుష్ప
దా ” 3 ఇతి భూతాదీనాం పాదత్వవ్యవదేశశ్చ బ్రహ్మణ్యేవోపపద్యత
ఇతి బ్రహ్మైవగాయత్రీశబ్దనిర్దిష్ట మితి గమ్యతే. ... 3

సూ-౨౮— || ఉపదేశభేదాన్నేతిచేన్నోభయస్త్రిన్నవ్యవిరోధాత్.

వే.సా. పూర్వోక్త “ త్రిపాదస్యామృతద్వివి ” ర ఇతి పరమపురుషావ్యవదేశశ్చే.
అత్ర “ అథయదతః పరోదివః ” ౧ ఇతి పంచమ్యానిర్దిష్ట ద్వివ్యసమ్మత్త్యోతితి సప్రత్యభిజ్ఞే
తిచేత్. నైతత్, ఉభయస్త్రిన్నపి వ్యవదేశేవిరోధాభావాత్; యథావృత్తాగ్రేశ్వరః
వృత్తాగ్రాత్పరతశ్చేత్యసః ఇతి వ్యవదేశః. అత్ర దివఃపరత్వమేవ ఉభయత్ర వివక్షిత
మిత్యర్థః.

వే.దీ. “ పాదోన్యసర్వాభూతాని త్రిపాదస్యామృతద్వివి ” ర
ఇతి పూర్వవాక్యోదితం పరంబ్రహ్మైవాస్తు, - తథాపి “ అథయదతః
పరోదివోజ్యోతిః ” ౧ ఇతి ద్వివ్యసమ్మత్తమాత్రేణ నేహ తత్ప్రత్యభిజ్ఞాయ
తే, - తత్ర చాత్రవ ఉపదేశప్రకారభేదాత్. తత్రహి “ దివి ” ఇతి
ద్యౌస్సప్తమ్యానిర్దిశ్యతే. ఇహ చ “ దివఃపరోజ్యోతిః ” ౧ ఇతి పంచ
మ్యా తతోనప్రతిసంధానమితిచెన్న; - ఉభయస్త్రిన్నపి వ్యవదేశేఉ

౧|| ఛా-ఉ-౩-౧౨-౧. ౨|| ఛా-ఉ-౪-౩-౩. ౩|| ఛా-ఉ-౩-౧౨-౧౫.
౪|| ఛా-ఉ-౩-౧౨-౬. ౫|| ఛా-ఉ-౩-౧౩-౨. * శబ్దేన నిర్దిష్ట-౧.

పరిస్థితియూపాఽర్థైశ్చైవ ప్రతిసన్ధానావిరోధాత్. యథా - వృత్తా
గ్రేశ్యేనః వృత్తాగ్రాప్యరతశ్యేన ఇతి ౪

—అ ౧౧-సూ-౨౯—||పాణిస్తథానుగమాత్||—

వే-సా. ఆత్మసాహితతమరూపమాక్ష సాధనూపాసనకర్తయూ ప్రజ్ఞాతజీ
వభావస్య ఇద్వస్య ‘ పాణిస్తప్రజ్ఞాత్వా తంమామాయురమృతమిత్యూపాస్వ’ ౧ ఇ
తి విధానాత్ సపవజగత్కారణమ్. కారణోపాసనంహి మోక్షసాధనమ్?
“ తస్యతావదేవచిరం యావన్నవిమోక్ష్యే అభసంపత్స్యే” ౨ ఇతి శ్రుతేరితినా
శక్కునీయమ్. పాణిశ్చైవసమానాధికరణే న్ద్రిశబ్దనిర్దిష్ట జీవాదగ్ధా న్దరభూతఉక్త
లక్షణః పరమాద్యైవ. కుతః? (తథానుగమాత్); పరమాత్మాసాధారణానన్దాజరా
మృతాదిష్వస్యేద్ద్రిశానిర్దిష్ట స్యానుగమోపాదృశ్యతే? “ సపవపాణివవ ప్ర
జ్ఞాత్వాఽనన్దోఽజరోఽమృతః” ౩ ఇతి. ౧

వే దీ. కాషీతకీబాగ్రిష్టాణేప్రతర్దనవిద్యాయాం“త్వ మేవమేవరం
వృణీష్వ యంత్వంనునుష్యాయహితతమంనున్యసే” ౪ ఇతి ప్రతర్దనే
నోక్తఇద్వస్యః, “ పాణిస్తప్రజ్ఞాత్వా తంమామాయురమృతమి
త్యూపాస్వ” ౧ ఇత్యాహ. అత్ర హితతమోపాసనకర్తయూనిర్ది
ష్ట ఇద్వస్యపాణిశ్చైవైభిధేయః, కింజీవః? ఉతపరమాత్మైతిసంశ
యః? జీవఇతిపూర్వపక్షః? కుతః? ఇద్వస్యైవైవస్యజీవ విశేషేప్ర
సిద్ధిః, పాణిశ్చైవస్యాపి తత్సమానాధికరణస్య సపవాఽర్థ ఇతి
“ తత్సమాయు రమృతమిత్యూపాస్వ” ౧ ఇతి తస్యైవోపాస్య
త్వోపదేశాత్. రాధాన్తస్తు - ఇద్వస్యపాణిశ్చైవైవస్యజీవవి
రభూతం పరంబ్రహ్మ, - “ సపవపాణివవ ప్రజ్ఞాత్వాఽనన్దో
ఽజరోఽమృతః” ౩ ఇతీద్వస్యపాణిశ్చైవస్యజీవవి
తాఽనన్దత్వాఽజరత్వాఽమృతత్వాదిశ్రవణాత్. సూత్రార్థస్తు ఉపా
స్యతయోపదిష్టం ఇద్వస్యపాణిశ్చైవైభిధేయం పరంబ్రహ్మ. తథేతి-ప్రకా
తవచనః. పరబ్రహ్మప్రకారభూతేషా నన్దాదిష్వస్యానుగమాత్. ౧

—సూ-౩౦—||నవక్తురాణ్యోపదేశాదితి చేదధ్యాత్తు

సమృద్ధభూమాహ్యస్మిన్ ||—

వే.సా. ఉపక్రమేహి “ మామేవవిజానీహి” ౧ ఇతిత్వాప్త్యైకాదినా ప్రజ్ఞాతజీవభావస్య ఇద్వైస్యోపదేశాత్, ఉపసంహార తదనుగుణో వర్ణనీయ ఇతి చేత్. నైతత్. (అధ్యాత్మసంబద్ధభూమాహ్యస్మిన్), - అధ్యాత్మమ్ - పరమాత్మధర్మః. పరమాత్మసమృద్ధ బహుత్వమస్మిన్నద్వై శబ్దాభిధేయే, వాక్యోపక్రమప్రభృత్యుపసంహారాద్భ్రశ్యతే. “ యంత్వంమనుష్యా యితతమంమన్యసే” ౨ ఇతి హితత మోపాసంపాద్యం. తచ్చపరమాత్మధర్మః, “ తమేవంవిద్వానమృత ఇహాథవతి- నాన్యసృథాః” ౩ ఇత్యాదిశ్రుతేః. తథా “ ఏషఏవ సాధుకర్మకారయతి” ౪ ఇత్యాదినా సర్వస్యకారయితృత్వమ్, “ ఏవమేవైతాభూతమాత్మాః” ఇత్యాదభ్య “ ప్రజ్ఞామాత్మాఃప్రాణేష్వర్పితాః” ౫ ఇతిసర్వాధారత్వమ్, తథానన్దాదయశ్చ. “ ఏష లోకాధిపతిః” ౬ ఇత్యాదినా సర్వేశ్వరత్వభ్య. ౨

వే.దీ. నాయముపాస్యః పరమాత్మా-“ మామేవవిజానీహి” ౧ “తంమామాయురమృత మిత్యుపాస్వ” ౨ ఇతి ప్రజ్ఞాతజీవభావస్యే ద్వైస్య వక్తుసాన్విత్వనడపాస్యత్వోపదేశాత్, ఉపక్రమే జీవభావనిశ్చయసతి, ఉపసంహారస్య తదనుగుణతయానేయత్వా దితి చేన్న. (అధ్యాత్మసమృద్ధభూమాహ్యస్మిన్); అత్తనిసమృద్ధః - అధ్యాత్మసమృద్ధః. తస్యభూమా - బహుత్వమ్. జీవాదర్థాంతరభూతాత్మా సాధారణధర్మసమృద్ధ బహుత్వ మస్మిన్ ప్రకరణే ఉపక్రమప్రభృత్యుపసంహారాదుపలభ్యతే. ఉపక్రమేతావత్, “ యంత్వం మనుష్యా యితతమంమన్యసే” ౨ * ఇతిహ్యనేనోచ్యమాన ముపాసనం పరమాత్మోపాసనమేవ - తస్మైవహితతమత్వాత్. తథా “ ఏషఏవసాధుకర్మకారయతి” ౪ ఇత్యాది సాధ్వసాధుకర్మణోః కారయితృత్వం పరమాత్మనవపధర్మః. తథా “ తద్యధారథస్యారేమ నేమిరర్పితా, నాభావరా అర్పితాః, ఏవమేవైతాభూతమాత్మాః

౧|| కౌషీతమ్యపనిషది-౩-అ-౧. ౨|| కౌషీతమ్యపనిషది-౩-అ-౧. ౩|| పురుష సూక్త-౨౦. ౪|| కౌషీ-ఉ-౩-అ-౯. ౫|| కౌషీ-ఉ-౩-అ-౯. ౬|| కౌషీ-ఉ-౩-అ-౯.

* ఇత్యుక్తేనోచ్యమానం-౨.

ప్రజ్ఞామాత్రాస్వర్పితాః, ప్రజ్ఞామాత్రాః పాశ్చాత్యైర్పితాః” ౧ ఇతి స
ర్వాభారత్వం తస్యైవధర్మః ఆనందాయశ్చ “ ఏషలోకా
భివతి రేషసర్వేశః” ౨ ఇతి చ. హీతి - హేతౌ. అతః పరంబ్రహ్మ
వాచ్యమిత్యర్థః. ౨

—సూ-౩౧—|| శాస్త్రదృష్ట్యానూపదేశోవామదేవవత్ ||—

వే-సా. నామరూపవ్యాకరణాదిశాస్త్రైః సర్వశబ్దైః పరమాత్మైవాభిధీయ
త ఇతి (దృష్ట్యా) తద్దాపనాయా యమిద్ద్రశబ్దేన పరమాత్మైవదేశః - శాస్త్రస్థాపి
వామదేవాదయః తిక్తేవవదన్తి. “ తద్దైతత్వశ్చన్ ఋషిర్వామదేవఃప్రతిపేదే
అహంమనురభవంసూర్యశ్చ” ౩ ఇతి. ౩

వే-దీ. పరమాత్మైవాపాస్యశ్చేత్, - కథమితీద్వైః “ మాము
పాస్య” ఇత్యుపదిదేశ ఇత్యత ఆహ.

ఇద్వైస్యజీవవైవస్వతః స్వాత్మత్వేనోఽపాస్యభూతపర
మాత్మైవదేశోఽయం (శాస్త్రదృష్ట్యా) “ అన్తఃప్రవిష్టశ్శాస్త్రజనానాం
సర్వాత్మా” ౪ “ తత్త్వమస” ౫ “ యత్యనీతిస్తన్నాత్మ నోఽన్తరో
యమాత్మానవేద యస్యాత్మాశరీరం యత్యానమాన్తరోయమయతి
సతతత్వాన్తర్యామ్యమృతః” ౬ “ ఏషసర్వభూతాన్తరాత్మాఽపహ
తపాప్తాదివ్యోదేవపకోనారాయణః” ౭ ఇత్యాదీనిశాస్త్రాని
పరమాత్మానంజీవాత్మన ఆత్మతయోపదిదిశుః - అతోజీవాత్మవాచి
నశ్చబ్దాః జీవాత్మశరీరం పరమాత్మానమేవవదన్తితి. ‘శాస్త్రదృష్ట్యా
స్యతస్య “మామేవవిజానీహి” ౮ “ మాం... ఉపాస్య” ౯ ఇతి స్వాత్మశబ్దేన
పరమాత్మైవదేశోనమిరుధ్యతే. యథావామదేవ శాస్త్రదృష్ట్యాస్వా
త్మశరీరకంపరమాత్మానంపశ్యన్, * అహమితి పరమాత్మానమహ
చత్, “ తద్దైతత్వశ్చన్ ఋషిర్వామదేవః ప్రతిపేదే అహంమనుర
భవం సూర్యశ్చాహం కక్షీవాన్మషిరస్త్వివిప్ర” ౩ ఇతి. ... ౩

౧|| కౌషీ-ఉ-౩-అ-౯. ౨|| కౌషీ-ఉ-౩-అ-౯. ౩|| బృ-ఉ-౩-౪-౧౦. ౪|| ఆర-
ప్ర-౩-అ-౨౧. ౫|| ఛా-ఉ-౬-౮-౭. ౬|| మాధ్యస్థినసాత. ౭|| సుబాలోప-౭-ఖడ్గ.
౮|| కౌషీ-ఉ-౩-అ-౧. ౯|| కౌషీ-ఉ-౩-అ-౧.

—సూ-3-1—||జీవముఖ్యప్రాణలిక్టాన్నేతిచేన్నోపాసాతై

విధ్యాదాశ్రితత్వాదిహతద్యోగాత్ || —

వే.సా. “త్రిశర్వాణంతాస్త్వప్రమహనమ్, యావద్భక్తిశరీరప్రాణో
వాసతితావదాయః” ౧ ఇత్యాదిజీవలిక్టమ్, ముఖ్యప్రాణలిక్టం చాస్మిన్ దృశ్యతే
ఇతివైవ మితిచేన్న. (ఉపాసాతై విధ్యాత్) హేతోః, జీవశబ్దేన ప్రాణశబ్దేనచ
పరమాత్మసాధికానమ్ అన్యత్రాపిపరమాత్మనః స్వరూపేణోపాసనమ్ భోక్తృశరీ
రకత్వేన భోగ్యభోగోపకరణశరీరకత్వేన ఇతివిధింపరమాత్మోఽపాసనమాశ్రితమ్.
యథా “సత్యంజ్ఞానమనంత్రబ్రహ్మ” ౨ ఇతిస్వరూపేణ, “తదనుప్రవిశ్య సచ్చత్య
చ్ఛాభవత్” ౩ ఇత్యాది “సత్యంచానృతంసత్యమభవత్” ౪ ఇతిభోక్తృశరీరకత్వేన
భోగ్యభోగోపకరణశరీరకత్వేనచ; ఇహపితృంశవాదేవముపదేశః, “జన్మాద్యన్య
యతః” ౫ ఇత్యాదిమసద్భ్రష్టత్వేతి సామాన్యశబ్దైర్జగత్కారణంప్రకృతి పురుషా
భ్యామర్థాంతర భూతమితిసాధితమ్. “జ్యోతిశ్చరణాధికానాత్” ౬ ఇతిభక్తిస్సూత్రే
పురుషసూక్తాదీతో మహాపురుషజగత్కారణమితి విశేషతోఽస్థితమ్. సమప్రజ్ఞాత
జీవవాచిభి రిద్దాదిశబ్దైరపి క్వచిత్ క్వచిచ్ఛాస్త్రదృష్ట్యా తత్త్విచ్ఛరీరకతయోచో
పాస్యత్వాదాప యత్యత ఇతి “శాస్త్రదృష్ట్యాతూపదేశో వామదేవవత్” ౭
ఇతి (ఉపాసాతై విధ్యాత్) ఇతి సాధితమ్. ౪

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే వేదాంతసారే

ప్రథమస్కాధ్యాయస్యప్రథమఃపాదః.

వే.దీ. ఆత్మీహ్యంతాస్త్వప్రమహనమరున్ముఖాన్యతీన్నాలావృత
భ్యః ప్రాయచ్ఛమ్” ౧ “యావదన్తిజ్ఞానరే ప్రాణోవసతితావ
దాయః” ౨ ఇతిజీవముఖ్యప్రాణలిక్టాత్ నాధ్యాత్మసమ్మన్ధభూమ్నా
పరమాత్మత్వనిశ్చయభిలెచెన్న; - పరమాత్మనప్రపన్న్వాకారేణ, జీవశ
రీరకత్వేన, ప్రాణశరీరకత్వేన, చోపాసాతై విధ్యాధ్యేతాః తత్త
చ్ఛబ్దేనాధికానమితినిశ్చయతే. అన్యత్రాపిబ్రహ్మోపాస నాతై
విధ్యస్యాశ్రితత్వాత్. “సత్యంజ్ఞానమనంత్రబ్రహ్మ” ౩ “ఆనందోబ్ర

హ్మ" ఇతిస్వాకారేణోఽపాస్యత్వమ్, "సచ్చత్యచ్ఛభవత్" ఇత్యాదినాభోక్తృశరీరకత్వేన, భోగ్యశరీరకత్వేనచ. ఇహ - ప్రతర్దనవిద్యాయామపితస్య, - త్రైవిధ్యస్యసమ్భవాత్. అతః ఇష్టప్రాణశబ్దనిర్దిష్టః పరమాత్మా. ౪

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే వేదాంతదీపే

ప్రథమస్యాధ్యాయస్యప్రథమఃపాదః.

—*—

—అ-౧౨-సూ-౩౩.—||సర్వత్రప్రసిద్ధోపదేశాత్||—

వే-సా. "సర్వంఖల్విదమ్" ఇతినిర్దిష్టేన సామానాధికరణేననిష్ఠిం బ్రహ్మపరమాత్మా. కుతః? (ప్రసిద్ధోపదేశాత్), "తజ్జలాన్" ఇతిహేతుః సర్వాత్మకత్వోపదేశానిష్ఠః ప్రసిద్ధంహేతుతయ్యాచ్యపదిశ్యతే? సకలోపనిషత్సుబ్రహ్మైవ హిజగజ్జన్మయజీవనహేతుతయాప్రసిద్ధమ్ 'యతోవాఽమసి' రిత్యాదిను ౧

వేదీ ఛార్దోగ్యశూక్రియతే, "సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మతజ్జలానితి శాస్త్రఉపాసీత, అథఖలు క్రతుమయోఽయంపురుషః యథాక్రతు రస్మిల్లోకే పురుషోభవతి, తథేతః ప్రేత్యభవతి, సక్రతుంకుర్వీత మనోమయః ప్రాణశరీరః" ఇతి. అత్ర, "సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ" ఇతి సర్వాత్మకత్వేననిర్దిష్టంబ్రహ్మ, కింప్రత్యగాత్మా? ఉతపరమాత్మైతిసంశయః, ప్రత్యగాత్మైతిపూర్వఃపక్షః - సర్వత్రతాదాత్మ్యోపదేశోహి తస్యేవోపపద్యతే. పరస్యతుబ్రహ్మణ స్సకలహేయ ప్రత్యసీకకల్యాణైక తానస్యసమస్తహేయాకారంసర్వ తాదాత్మ్యం విరోధాదేవనసమ్భవతి. ప్రత్యగాత్మనోహికర్మనిమిత్తో బ్రహ్మేదిస్త మ్భవత్యస్త సర్వభావఉపపద్యతే. సృష్ట్యాదిహేతుత్వఞ్చ *తత్ర తోర్మనిమిత్తత్వేన సృష్ట్యాదేరుపపద్యతే. బ్రహ్మశబ్దోపిబృహత్త్వ గుణయోగేన "తస్మాదేతద్భ్రహ్మనామ యాపమన్నఞ్చజాయతే" ఇతివత్తత్రైవవర్తతే. రాధాన్తస్తు- "తజ్జలాన్" ఇతి, "సర్వంఖల్విదం

౧|| తై-శ్శు-౬. ౨|| తై-ఆ-౬. ౩|| శా-ఉ-౩-౧౪-౧. ౪|| తై-శ్శు-౧. ౫|| మున్దకోప-౧-౧-౧౦. * తస్యైవకర్మనిమిత్త-౨.

బ్రహ్మ” ౭ ఇతి తజ్జన్మస్థితిలయహేతుకంతదాత్మకత్వం ప్రసిద్ధవన్నిర్దిశ్య
మానంపరస్యైవబ్రహ్మణఃపవద్యతే. పరస్మాన్మగ్నహృణపవహిజగజ్జన్మ
స్థితిలయాఃప్రసిద్ధాః “ సోఽకామయతబహుస్యాం ప్రజాయేయేతి” ౧
“ ఇదంసర్వమసృజత” ౨ ఇత్యాదిషు. తథాసర్వాత్మకత్వేచ్ఛ జ
న్మాదిహేతుకం పరస్యైవబ్రహ్మణః ప్రసిద్ధమ్ “ సమూలాస్సో
మ్యేమా సుర్వాప్రజాస్సుదా యతనాస్సుస్పృశిష్టాః” ౩ “ బితదాత్మ్య
మిదంసర్వమ్” ౪ ఇతి హేయవ్రత్యనీక కల్యాణైకతానాత్మనశ్చ పర
స్య హేయకారసర్వభూతాత్మత్వమవిరుద్ధమ్ - “ యపృథివ్యాం
తిష్ఠన్...యస్యపృథివీశరీరమ్” ౫ “ యతస్సతిష్ఠన్...యస్యాత్మాశరీ
రం సతతత్వాన్తర్యామ్యహృతః” ౬ ఇత్యాదినా శరీరాత్మభావేనస
ర్వాత్మత్వోపపాదనాత్, శరీరాత్మనోశ్చ స్వభావవ్యవస్థానాత్,
సర్వంబ్రహ్మేతి సామానాధికరణ్యనిర్దేశశ్చ, సర్వశబ్దస్య సర్వశరీర
కేబ్రహ్మణ్యేవ వ్రవృత్తైరుపపద్యతే, శరీరవాచీహేశబ్దః శరీరిణ్యాత్మ
న్యేవవర్ణవస్యతి-దేవమనుష్యాదిశబ్దవత్. సూతార్థస్తు (సర్వత్ర)-
“సర్వం ఖల్విదంబ్రహ్మ” ౭ ఇతినిర్దిష్టేవస్తుని సర్వశబ్దవాచ్యే సామా
నాధికరణ్యేన తదాత్మతయానిర్దిష్టం పరంబ్రహ్మైవ కుతః ? (ప్రసి
ద్ధోపదేశాత్); * తజ్జలానితి సర్వమిదంబ్రహ్మఖల్వితి ప్ర
సిద్ధవత్ప్రస్థాపదేశాత్, సర్వాత్మకత్వప్రస్థాపదేశాచ్చ; తదేవహిజ
గజ్జన్మస్థితిలయహేతుత్వేన వేదాన్తేషుప్రసిద్ధమ్. ౧

—సూ-౩౪—వివక్షితగుణోపపత్తేశ్చ॥—

వే-సా. మనోమయత్వ సత్యసజ్జల్పత్వాదయా వివక్షితగుణాః బ్రహ్మ
ణ్యేవోపపద్యంతే ౨

వే-దీ. మనోమయత్వాదికా సుత్యసజ్జల్పత్వ మిశోవివక్షి
తగుణాః పరస్మిన్నేవోపపద్యంతే. ౩

౧॥ తై-ఆ-౬. ౨॥ తై-ఆ-౬. ౩॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౫. ౪॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౬.
౫॥ బృ-ఉ-౫-౭-౩. ౬॥ కూర్వస్థినాతే. ౭॥ ఛా-ఉ-౩-౧౪-౧.

వా.—౧-నిర్దిష్టసర్వత్రజగతి సర్వశబ్దసామానాధి-౨. ౨-సర్వాత్మకత్వప్ర
పదేశాచ్చ-౨-౪.

—సూ-౩౫—|| అనుపపత్తేస్తునశారీరః || —

వే-సా. చక్షుమిత్ర పరిమితసుఖలవభాగినిశారీరే త్వేషాంగుణానాం అను
చక్షుతే ర్మశారీరే ౨ యమ్. ౩

వే-చి. ఏతేషాంగుణానాం అనుస్తయచక్షుమిత్ర పరిమితసుఖలవ
భాగినిలజ్జైకర్మపరవశేశారీరే ప్రత్యగాత్మన్య నుపపత్తేశ్చాయంనశా
రీరః-అపితుపరమేవబ్రహ్మ. ౩

—సూ-౩౬—|| కర్మకర్తృవ్యపదేశాచ్చ || —

వే-సా. “ ఏతమిత్రప్రత్యాభిసంభవితాస్తి” ౧ ఇతి అభిసంభావ్యాభిసంభవి
త్వేనప్రస్తుతబ్రహ్మజీవయోర్వ్యపదేశాత్ అభిసంభావ్యుబ్రహ్మజీవాదర్థాన్తరమ్. ౪

వే-చి. “ ఏతమిత్రప్రత్యాభిసంభవితాస్తి” ౧ ఇతి ప్రాప్యత
యోపాసో నిద్విశ్యతే, ప్రాప్తృతయాచజీవః; - అతశ్చజీవాదన్య
దేవేదంపరంబ్రహ్మ. ౪

—సూ-౩౭—|| శబ్దవిశేషాత్ || —

వే-సా. “ ఏషమిత్రప్రత్యాభిసంభవితాస్తి” ౧ ఇతి ఉక్త్యాప్రథమయాచజీవో బ్రహ్మ
చక్షుపదిశ్యతే తతశ్చార్థాన్తరమ్. ౫

వే-చి. “ ఏషమిత్రప్రత్యాభిసంభవితాస్తి” ౧ ఇతి శారీరవ్యస్త్యానిర్ది
ష్టః, ఉపాస్యః ప్రథమయా; - అతశ్చజీవాదన్యః. ౫

—సూ-౩౮—|| స్మృతేశ్చ || —

వే-సా. అత్రాపిప్రథమయానిర్దిష్టః పురుషోత్తమఇతినిశ్చయతే. “ సర్వ
స్వచాహంహృదిసన్నివిష్టః” ౩ ఇతిహస్త్యుతిః. ౬

వే-చి. “ సర్వస్వచాహంహృదిసన్నివిష్టోమత్తన్ స్మృతీజ్ఞానమ
పోహనశ్చ” ౩ ఇతి స్మృతేశ్చ. అతశ్చజీవాదన్యః ఉపాస్యః పరమాత్మా. ౬

—సూ-౩౯—|| అర్థకౌకస్త్యాత్తద్వ్యపదేశాచ్చ నేతచేన్న

నిచాయ్యత్వాదేవంవోయమవచ్చ. —

వే-సా. “ ఏషమిత్రప్రత్యాభిసంభవితాస్తి” ౧ ఇతి ఉక్త్యాప్రథమయాచజీవో
యతశ్చత్వత్, స్వరూపాల్పత్వస్య వ్యపదేశాచ్చ, నాయం పరఇతిచేన్న.

ఉపాస్యత్వాన్ధేతోఃతథావ్యవదేశః. నతుస్వరూపాల్పత్వేన (వ్యోమవత్), స్వరూపమహత్వం చాత్మైవవ్యవదిశ్యతే. “జ్యాయాన్ సృధివ్యాఃజ్యాయాన్ నరీషుత్” ఇత్యాదినా.

౭

వే.దీ. “ఏషమహత్త్వాన్ధేదయే” ఇతిఅల్పస్థానత్వాత్, “అణీయాన్ద్రిహేర్వాదయవాద్యా” ఇతితల్పత్వవ్యవదేశా చ్చ, నపరంబ్రహ్మైతిచేన్న. (నిచాయ్యత్వాదేవం), ఏషముపాస్యత్వాన్ధేతోరల్పాయతనత్వాల్పత్వవ్యవదేశః. నస్వరూపాల్పత్వేన. “జ్యాయాన్సృధివ్యాః” ఇతిత్యాదినా సర్వస్వాజ్ఞాయస్త్యో వదేశాత్. జ్యాయాసోప్యస్యహృదయాయితనావచ్ఛేదేనాల్పత్వానుసంధానముపపద్యతే; (వ్యోమవత్), యథామహతోపి వ్యోమ్నస్స చీపథాదిష్వల్పత్వానుసంధానమ్. చశబ్దోఽవధారణే. తద్వదేవేత్యర్థః. 1 స్వాభావికంచాస్యమహత్త్వమత్రాభిధీయతఇత్యర్థః. “జ్యాయాన్సృధివ్యాఃజ్యాయాన్ నరీషుత్” ఇతిజ్యాయాన్ద్రిహేజ్యాయాన్ నేభ్యోలోకేభ్యః” ఇతివ్యాన్ నరీషుత్ వదిశ్యతే.

౭

—సూ.౪౦—॥ సమ్భోగప్రాప్తిరితిచేన్నవైశేష్యాత్॥—

వే.సా. పరోప్యన్తశ్శరీరేవసతిచేత్; జీవవత్ సుఖదుఃఖావభోగప్రాప్తిస్సాన్యదితిచేన్న, హేతువైశేష్యాత్-పరస్యహిభవంతో జీవరక్షణైశరీరాన్తర్వాసః?..౮

వే.దీ. యద్యుపాసకశరీరే హృదయేఽయమపివర్తతే - తతస్తస్వదేవాస్యాపి శరీరప్రయుక్త సుఖదుఃఖాసమ్భోగప్రాప్తిరితిచేన్న; - హేతువైశేష్యాత్. నహిశరీరాన్తర్వర్తిత్వమాత్రమేవసుఖదుఃఖావభోగహేతుః - అపితుకర్మపరవశత్వమ్, తత్త్వపహతపాత్తనః పరమాత్మనో నసమ్భవతి.

౮

—అ.౧౩-సూ.౪౧—॥ అత్రాచరాచరగ్రహణాత్॥—

వే.సా. “యస్యబ్రహ్మదక్షత్రజ్ఞాన్ భేదవత్తదనః పృథ్వ్యర్కసౌమ్యసేచనమ్ తదిథావేదయత్రసః” ఇతిత్యత్రదనోపసేచనసూచితోత్తా, పరమపురుషః, బ్రహ్మక్షత్రోపలక్ష్తస్య చరాచరస్య కృత్స్నిస్య పృథ్వాపసేచనత్వేన అదనియతయాగ్రహణాత్.

౧

౧॥ ఛా.ఉ-౩-౧౪-౩. ౨॥ కవోప-౨-౨౫.

పా.—౧-వ్యోమవచ్చాయంవ్యవదిశ్యతే స్వాభావికం-౨-౩. ౨-ఇతిమ్యుక్తం పరమేవ్యవదిశ్యతే-౨.

వేదీ. కథవల్లీమ్యామాయతే “యస్యబ్రహ్మచక్షత్రం చోభే భవత ఓదనః । మృత్యుర్యస్యోపసేచనం కథస్థావేదయత్రసః” ౧ ఇతి, అత్రోదనోప సేచనసూచితోఽస్మాకింజీవః? ఉతపరమాత్మేతి సంశయః జీవితపురార్థపక్షః కుతః? భోక్తృత్వస్యకర్మనిమిత్తత్వాత్, జీవన్యైవతత్సమ్భవాత్. రాధావ్రస్తు - సర్వోపసంహారే మృత్యువసేచనమదనీయం చరాచరాత్మకం కృత్యుంజగదితి తస్యైతస్యాత్మాపరమాత్మైవ. నచేదంకర్మనిమిత్తం భోక్తృత్వమ్, అపితుజగత్పృష్టిస్థితిలయలీలస్య పరమాత్మనో జగదుపసంహరిత్వరూపంభోక్తృత్వమ్. సూత్రార్థః - బ్రహ్మక్షత్రోదనస్యాత్మాపరమాత్మా - బ్రహ్మక్షత్రశబ్దేన చరాచరస్యకృత్యుంజగతో గ్రహణాత్. మృత్యువసేచనో హ్యూదనో నబ్రహ్మక్షత్రమాత్రమ్, అపితు తదుపలక్షితం చరాచరాత్మకం కృత్యుంజగదేవ. ౧

— సూ-౪౨ — || ప్రకరణాచ్చ || —

వే.సా. “మహాంతవిభుమాత్మానం మత్వాధీరోనశోచతి । నాయమాత్మా ప్రవచనేనలభ్యః” ౨ ఇతి తాదినాపరస్యైవప్రకృతత్వాత్, సువివాయమ్. ౨

వేదీ. “మహాంతవిభుమాత్మానం మత్వాధీరోనశోచతి । నాయమాత్మాప్రవచనేనలభ్యోనమేధయా” ౨ ఇతిపరస్యైవహేదంప్రకరణమ్; - అతశ్చాయంపరమాత్మా. ౨

— సూ-౪౩ — || గుహంప్రవిష్టావాత్మానాహి తద్దర్శనాత్ || —

వే.సా. అనంతరమ్, “ఋణంపిబంతైసుకృతస్యలోకే గుహంప్రవిష్టాపరమేపరాధ్యే” ౩ ఇత్యాదినా జీవపరమాత్మానావేవ ప్రయోజ్యప్రయోజకభావేన కర్మఫలాశనేనైవస్వయాదుపదిష్టా, తయారేవాహ్నిన్ప్రకరణే గుహప్రవేశదర్శనాత్. “తంబుద్ధర్మం గూఢమనుప్రవిష్టం గుహహితమ్” ౪ ఇతిపరస్య, “యాత్రాణేనసంభవత్యదితిద్వేతామయీ గుహంప్రవిశ్యతిష్ఠన్తి” ౫ ఇతిజీవస్య, కర్మఫలాదనాదపిర్హితః. ౩

వేదీ. నన్వనంతరం “ఋణంపిబంతైసుకృతస్యలోకే గుహంప్రవిష్టాపరమేపరాధ్యే” ౩ ఇతిద్వయోఃకర్మఫలాదనశ్రవణాత్, పరమాత్మనశ్చ కర్మఫలాదనానన్వయాత్, అన్తరగణద్వితీయోజీవ ఏవత

త్రాత్యైతిప్రతీయతే; - అతోతాగ్రి సపవజీవోత్తాభవితు మర్హతత్వా
శబ్దాన్యహ.

గుహంప్రవిష్టౌ జీవాన్త పరమాత్మానా. జీవద్వితీయః పర
మాత్మైవ తత్రప్రతీయత ఇత్యర్థః స్వయమనశ్చతోపి పరమాత్మనః
ప్రయోజకతయా పానేన్వయోవిద్యతే. జీవద్వితీయః పరమాత్మైతి
కథమవగమ్యతే? (తద్దర్శనాత్), తయోరేవహ్యస్మిన్నుక్రికరణే గుహ
ప్రవేశ వ్యపదేశోదృశ్యతే. “తందుర్దర్శం గూఢమనుప్రపిష్టం గుహ
హితం గహ్వరేష్ఠంపురాణమ్ । అధ్యాత్మయోగాధిగ మేనదేవం మ
త్వాధీరోహన్వ శోకాజహతి” ఇతిపరమాత్మనః; “యాపాగ్రేణస
వృవత్యదితి ద్వేవతావయీ । గుహం ప్రవిశ్యతిష్ఠతీయా భూతేభి
ర్వ్యజాయత” ఇతిజీవస్య; కర్మఫలాన్యతీత్యదితి - జీవః. ౩

— సూ-౪౪ — ||విశేషణాచ్చ||—

వే-సా. జీవపరావేవహి సర్వత్రాస్మిన్నుక్రికరణేవిశేష్యతే, “నజాయతేమియ
తేవావిపశ్యత్” ౩ ఇత్యాదౌజీవః; “అశోరచీయాన్ మహతోమహీయాన్” ౪
“మహాన్తంబిభుమాత్మానమ్ ... నాయమాత్మాప్రవచనేన” ౫ “విజ్ఞానసారధిర్య
స్తు మనఃప్రగ్రహనాన్మరః । సోఽన్యన పారమాత్మైతి తద్విజ్ఞానపరమంపదమ్” ౬ ఇ
త్యాదిమపరః; “ప్రిపాదస్యామృతంబి” ౭ “అథయదతః పరోదివోజ్యోతిర్ద్విచ్ఛతేవి
శ్వేతః పృథ్వీమసర్వతః పృథ్వీమఅనున్తమేమ ఉన్తమేమలోకేమ” ౮ ఇతి, [విశ్వతః]
ప్రార్థతాత్ప్తానాత్. [పరమ్] [విష్ణోః] పరస్థానమేవహిసంసారాధ్వనోపారభూ
తమ్ ముముక్షుభిఃప్రాప్యమ్. “పరమంపదంసదాపశ్యన్తి సూరయః” ౯ “తదక్షరేపర
మేవోమన్” ౧౦ “క్షయన్తమస్యరజసపరాకే” ౧౧ “విశ్వంపురాణంతమసపర
స్తాత్” ౧౨ “తేహనాకంమహిమాసస్సచత్రే - యత్రపూర్వేసాధ్యాస్సైదేవాః” ౧౩
ఇత్యాదిసకలోపనిషత్ప్రసిద్ధమ్. ౪

వే-దీ. అస్మిన్నుక్రికరణేహ్య పక్రమప్రభృత్యుప సుహారాజీవ
పరమాత్మానావేవో పాస్యత్వా పాసకత్వప్రాప్యత్య ప్రాప్తృ

- ౧|| కఠోప-౨-౨-౧౨. ౨|| కఠోప-౨-౪-౭. ౩|| కఠోప-౨-౨-౧౪.
౪|| కఠోప-౨-౨-౨౦ ౫|| కఠోప-౨-౨-౨౨. ౬|| కఠోప-౨-౩-౯. ౭|| పురు
షసూక్తే-౩. ౮|| ఛా-౬-౩-౧౩-౭. ౯|| పురుషసూక్తే. ౧౦|| తై-సా-౬-౨.
౧౧|| ౨-కా-౨-౪- ౧౨|| తై-సా-౬-౫. ౧౩|| పు-సూ-౧౪.

త్వాది భిర్విశేష్యతే “మహాంతం విభుమాత్మానం మత్వాధీరోనశో చతి”^౧ “విజ్ఞానసారధిర్యస్తు మనః ప్రగ్రహవాన్నరః । సోఽధ్వనఃపార మాహ్నోతి తద్విష్ణోఃపరమంపదమ్”^౨ ఇత్యాదిషు ; - అతశ్చాత్మపర మాత్మా.

— అ-౧౪-సూ-౪౫. — || అంతరక్షపపత్తేః || —

వే-సా. “యఏషాంతరక్షిణి పురుషోద్భవ్యతే ఏషతత్తేతిహూవాచ - ఏతద మృతమభయమేతద్భ్రహ్మ”^౩ ఇత్యత్రాత్మ్యాధారః పరమపురుషః నిరుపాధికామృత త్వాఽభయత్వ సంయద్వామత్వాదీనాం అస్మిన్నేవోపపత్తేః.

వే-దీ. ఛాన్దోగ్యే “యఏషోక్షిణిపురుషోద్భవ్యతే ఏషతత్తేతిహూవా చైతదమృత మభయమేతద్భ్రహ్మ”^౩ ఇత్యత్రాత్మ్యాధారః పురు షః కింప్రతిబిమ్బత్వజీవ దేవతావిశేషాన్యతమః? ఉతపరమాత్మేతిసం శయః. ఏషన్యతమఇతిపూర్వగమకుఃకుతః? “యఏష...ద్భవ్యతే” ఇతి ప్రసిద్ధవత్సాత్మాతాగ్ర నిర్దేశాత్. రాధాంతస్తు - పరమాత్మైవాయ మత్వ్యాధారఃపురుషః - అక్షిపురుష సమృద్ధితయా శూన్యమాణా హి నిరుపాధికాత్వత్వా మృతత్వాభయత్వబ్రహ్మత్వ సంయద్వా మత్వాదయః పరమాత్మస్యే వోపపద్యంతే. ప్రసిద్ధవన్నిదేశశ్చ, “య శ్చక్షుషితిత్థన్”^౪ ఇత్యాదిశ్రుత్యంతప్రసిద్ధే రుపపద్యతే. సాత్మా తాగ్రశ్చ, తదుపాసన నిష్ఠానాంయోగినామ్.

సూతార్థస్తు - అత్యంతరఃపరమాత్మా - సంయద్వామత్వాదీనాం గుణానామతై ర్విపపత్తేః.

— సూ-౪౬ — || స్థానాదివ్యవదేశాచ్చ || —

వే-సా. “యశ్చక్షుషితిత్థన్”^౪ ఇత్యాదీనా న్ధితినియమనాదివ్యవదేశాచ్చా యంపరః.

వే-దీ. స్థానం - స్థితిః. పరమాత్మనవవ “యశ్చక్షుషితిత్థన్”^౪ ఇత్యా దౌ చక్షుషిస్థితినియమనాదీనాం వ్యవదేశాచ్చాయం పరమాత్మా. ౨

—సూ-౪౬— సుఖవిశిష్టాభిధానాదేవచ॥—

వే-సా. “కంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మ” గణితీ పూర్వతాప్రైవ సుఖవిశిష్టతయా
అభిధానాచ్యాయంపరః. 3

వే-దీ. “ప్రాణోబ్రహ్మకంబ్రహ్మ ఖంబ్రహ్మ” గణితసుఖవిశిష్టత
యాప్రకృతస్య పరస్మైవ బ్రహ్మణోఽత్యౌధారతయా ఉపాస్య
త్వాభిధానాచ్యాయం పరమాత్మావకారోఽస్మైవహేతోఽైరపే
త్యౌవగమాయ. 3

—సూ-౪౭— అతఏవచసబ్రహ్మ॥—

వే-సా. యతస్తత్ర భవభీతాయశివకోసలాయ బ్రహ్మజిజ్ఞాసవే “కంబ్ర
హ్మఖంబ్రహ్మ” గణిత్యుపదిష్టః “యద్వావకంతదేవఖమ్” గణితీ సుఖరూపః. అత
స్సుఖశబ్దాభిధేయతాకాశః పరమేవబ్రహ్మ. ౪

వే-దీ. “ప్రాణోబ్రహ్మకంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మ” గణిత్యత్రసుఖవిశి
ష్టంపరమేవ బ్రహ్మభిహేతమితి కథమిదమవగమ్యతే? యావతా - నా
మాదివత్పత్రికోపాసన మేవేత్యా శబ్దావ్యహ.

యత స్తత్రభవభయ భీతాయో పకో సలాయ బ్రహ్మస్వ
రూప జిజ్ఞాసవే “కంచతు ఖంచనఃజానామి” గణితీపుచ్చతే. “యద్వా
వకంతదేవఖం యదేవఖంతదేవకమ్” గణిత్యోన్యస్యవచ్చే దకత
యాఅపరిచ్ఛిన్న సుఖస్వరూపం బ్రహ్మేత్యభిధాయ, “ప్రాణంచహ
స్తైతదాకాశంచోచుః” గణిత్యుక్తమ్. అతఏవ ఖశబ్దాభిధేయస్స ఆకా
శోఽపరిచ్ఛిన్న సుఖవిశిష్టం పరంబ్రహ్మైవ. ౪

—సూ-౪౮— శ్రుతోపనిషత్కగత్యభిధానాచ్చ॥—

వే-సా. శ్రుతబ్రహ్మస్వరూపాణామధిగత్యతయాఅర్పిరాదిగతేరక్షిపురుషంశ్రు
తవతే “తేర్పిషమేవాభిసంభవన్తి” అథత్యాది నాఽభిధానాచ్యాయంపరమపురుషః. ౫

వే-దీ. శ్రుతోపనిషత్కైః అధిగతపరబ్రహ్మయాథాజ్యైః బ్రహ్మ
ప్రాప్తయేయాగతిరర్పిరాదికాధిగత్యతయాఽవగతాశ్రుత్యస్తరే -
తస్యాశ్చేహక్షిపురుషం శ్రుతవతోఽధిగత్యతయా “తేర్పిషమేవా
ఽభిసంభవన్తి” అథత్యాది నాఽభిధానాదక్షిపురుషఃపరమాత్మా. ౫

—సూ-౫౦—॥అనవస్థితేరసమ్భవాచ్చ నేతరః॥—

వే-సా. పరస్మాదితిరోజీవాదిర్వాత్సృధారః, చక్షుషినియమేన (అనవస్థితేః) అమృతత్వాద్యసంభవాచ్చ. ౬

వే-దీ. పరమాత్మనభ్యతరః - జీవాదిః. తస్యాస్త్వీనియమేనాన వస్థితేః, అమృతత్వ సంయద్వామత్వాదీనాం చాసమ్భవాత్, ససో ౬
౭ త్వాధారః.

—అ-౧౫-సూ-౫౧— ॥ అన్తర్యామ్యధిదైవాఽధిలోకాదిషు తద్ధర్మవ్యవదేశాత్ ॥—

వే-సా. “యఃపుథివ్యాంతిష్ఠన్” గణిత్యాదిషు అధిదైవాధిలోకాదిపదచిహ్ని తేషువాక్యేషు శ్రుయమాణోన్తర్యామీ పరమపురుషః, సర్వాన్తరత్వసర్వాదిచిత్వ సర్వశరీరకత్వ సర్వనియన్త్రత్వాది పరమాత్మధర్మవ్యవదేశాత్. ౧

వే దీ. బృహదారణ్యకే“యఃపుథివ్యాంతిష్ఠన్” పృథివ్యాఅన్తరో యంపుథివీనవేద యస్యపుథివీశరీరం యఃపుథివీనాన్తరోయ మయ త్యేషత ఆత్మాన్తర్యామ్యమృతః” గణిత్యాదిషు సర్వేషు పర్యాయ షు శ్రుయమాణోన్తర్యామీకిం ప్రశ్యగాత్మా? ఉతపరమాత్మేతి సంశయః. ప్రశ్యగాత్మేతిపూర్వః పక్షః-వాక్యశేషే, “ద్రష్టా... శ్రోతా ...మన్తా” ఇతిద్రష్టృత్వాదిషుతేః, “నాన్యోతోన్తీద్రష్టా” ఇతి ద్ర ష్ట్రన్తరనిషేధాచ్చ. రాధాన్తస్తు-పుథివ్యాద్యాత్మపర్యన్తసర్వతత్త్వా వాంసర్వైస్తే రదృష్టేనైకేననియమానం నిరుపాధికా మృతత్వాది కణ్చ పరమాత్మనవపథర్మభ్యతరన్తర్యామీ పరమాత్మా. ద్రష్టృత్వాది శ్చ - రూపాదిసాత్మాతా రః. సచ “పశ్యత్యచక్షుః” ఇతిత్వాదినా పరమాత్మనోప్యన్తి. “నాన్యోతోన్తీద్రష్టా” ఇతిచ జీవేనాన్తన్త్రాన్త ర్యామీద్రష్టృవత్, అన్తర్యామీణా వ్యదృష్టద్రష్ట్రన్తరనిషేధవరః. సూత్రార్థః-అధిదైవాధిలోకాది పదచిహ్నితేషువాక్యేషు శ్రుయ మాణోన్తర్యామీ పరమాత్మా - సర్వాన్తరత్వసర్వాన్తరనిషేధతత్వ సర్వశరీరకత్వ సర్వనియమాన సర్వాత్మకత్వామృతత్వాది పరమా త్మధర్మాణాం వ్యవదేశాత్. ౧

—సూ-౫౨—||నచస్మార్తమతద్ధగ్భిలాపాచ్ఛరీరశ్చ||—

వే.సా. నాయం ప్రధానమ్-జీవశ్చ, తయోరసంభవిత సర్వావిదితత్వాది ధర్మాభిలాపాత్. ఆసంభావనయాయథానస్మార్తమ్, తథాజీవాపీత్యర్థః. ౨

వే దీ. స్మార్తం-ప్రధానం. శారీరః - ప్రత్యగాత్మః. స్మార్తం చశారీరశ్చ నాన్తర్యామీ - తయోరసమ్భావితోక్త ధర్మాభిలాపాత్. యథాస్మార్తస్మ్యచేతనస్యసమ్భావనయా నాన్తర్యామిత్యప్ర సక్తిః, తథాప్రత్యగాత్మవోపీత్యర్థః. ౨

—సూ-౫౩—||ఉభయేపిహిభేదేనైవమధీయతే||—

వే.సా (ఉభయే)- కాన్వామాధ్యన్తినాశ్చ. “యోవిజ్ఞానేతిష్ఠన్”౧“యఆత్మనిష్ఠస్తత్త్వ సౌత్తర్యోమాత్మానవేద యస్యాత్మాశరీరం యఆత్మానమన్త రోయమయతి”౨ఇతిప్రత్యగాత్మవో (భేదేన),(ఏనమ్) అన్తర్యామిణమ్,(అధీయతే); అతః పరపివాయమ్. ౩

వే దీ. (ఉభయే) - కాన్వామాధ్యన్తినాఅపి, “యోవిజ్ఞానేతిష్ఠన్”౧“యఆత్మనిష్ఠస్తత్త్వ”౨ ఇతీయతఃప్రత్యగాత్మనో (భేదేనైవం) - అన్తర్యామిణ (మధీయతే) ; -అతో౨యంతదతిరిక్తః పరమాత్మా. ౩

—అ-౧౬—సూ- ౫౪—||అదృశ్యత్వాదిగుణగోధర్మోక్షైః||—

వే.సా. “అథపరాయయా తదక్షరమధిగమ్యతే యత్తదద్రేశ్యమ్” ౩ ఇ త్యారభ్య- “యద్భూతయోనిం పరిపశ్యన్తిధీరాః”౪. అక్షరాల్పరిశ్రవరః”౫ ఇత్యాదాక్రథానా త్పిత్యగాత్మనశ్చ అథాన్తరభూతః పరమాత్మాప్రతిపాద్యతే, “యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్” ౬ ఇత్యాదిధర్మోక్షైః. ౧

వే దీ.అథర్వణే “అథపరా యయాతదక్షరమధిగమ్యతేయత్తద ద్రేశ్యమ్”౩ఇతారభ్య, “యద్భూతయోనిం పరిపశ్యన్తిధీరాః”౪.అ క్షరాల్పరిశ్రవరః”౫ఇత్యాదాకిం ప్రధానపురుషా ప్రతిపాద్యతే. ఉత పరమాత్మై వేతసంశయః ప్రధానపురుషావతి పూర్వపక్షః. పృథి వ్యాద్యచేతన గణదృశ్యత్వాదీనాం ప్రతిషేధాన్త జ్ఞాతీయాచేతనం ప్రధానమేవ భూతయోగ్యక్షరమితి ప్రతీయతే. తథా “అక్షరా

౧|| బృ-ఉ-౫-౭-౨౨. ౨|| మాధ్యన్తినపాతే. ౩|| ముద్గళోప-౧-౧-౫. ౪|| ముద్గళోప-౧-౧-౬. ౫|| ముద్గ-ఉ-౨-౧-౨. ౬|| ముద్గళోప-౧-౧-౧౦.

త్వరతఃపరః" ౧ ఇతిచైతన్యాధిష్ఠాతా పురుషవేతి. రాధానస్తు - ఉత్త
రత " యస్సర్వజ్ఞః సర్వవిత్ " ౨ ఇతిప్రధాన పురుషయోగసమ్భావి
తం సార్వజ్ఞ్యమభిధాయ, " తస్మాదేతద్భిన్నత్వానామ రూపమన్న
జ్ఞానాయతే " ౩ ఇతిసర్వజ్ఞాత్వత్యసజగ్ లబ్ధజగదుత్పత్తి శ్రవణాత్పూ
ర్వోక్త మదృశ్యత్వాదిగుణకం భూతయోగ్యతరం, " అక్షరాత్పు
రతఃపరః " ౧ ఇతిచనిర్దిష్టంతదక్షరం, పరంబ్రహ్మైవేతిజ్ఞాయతే.
సూతాగ్రంథః - (అదృశ్యత్వాదిగుణకః) పరమాత్మా - సర్వజ్ఞత్వాది
తద్ధర్మోత్తేః.

—సూ-౫౫—||విశేషణభేదవ్యపదేశాభ్యాం నేతరౌ||—

వే - సా. ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానరూపవిశేషణవ్యపదేశా నైప్రధానమ్.
" అక్షరాత్ పరతఃపరః " ౧ ఇతి ప్రధానాన్వేరతః ప్రత్యగాత్మసూపిపరఇతి భేదవ్యప
దేశాత్, నప్రత్యగాత్మాచ. అథవా, సామానాధికరణ్యేన పరతోక్షరాత్ పశ్య
వింశతాత్ పరఇతిభేదవ్యపదేశః.

వే-దీ. విశేషస్టిహిప్రకరణం ప్రధానాన్వృతయోగ్యతరం ఏకవిజ్ఞా
నేనసర్వవిజ్ఞానాదినా ౧. తథా " అక్షరాత్పరతఃపరః " ౧ ఇతి - అక్ష
రాత్ - అవ్యాకృతాత్ పరతో^౨ వస్థితాత్పురుషాత్, -పరఇతి పురు
షాచ్ఛా స్యభూతయోగ్యతరస్య భేదోవ్యపదిశ్యతే. అతశ్చనప్రధా
నపురుషా, - అపితుపరమాత్మైవాత్రనిర్దిష్టః.

—సూ-౫౬—||రూపోపన్యాసాచ్చ||—

వే-సా. " అగ్నిర్ముద్గా " ౪ ఇత్యాదినాత్వైలోక్యశరీరో పన్యాసాచ్చపరమాత్మా. ౩

వే-దీ. " అగ్నిర్ముద్గా " ౪ ఇత్యాదినా సమస్తస్యచిదచిదాత్మకస్య
ప్రపశ్యస్య భూతయోగ్యతరరూపత్వేనో^౨ పన్యాసాచ్ఛాయమదృ
శ్యత్వాదిగుణకః పరమాత్మా.

—అ-౧౭—సూ-౫౭—||వైశ్వానరస్సాధారణశబ్దవిశేషాత్||—

వే-సా. " ఆత్మానమేవమంత్రైశ్వానరమ్ " ౫ ఇత్యాదా వైశ్వానరః పరమాత్మా,
జాతరాగ్న్యాదిమ సాధారణస్యాపి వైశ్వానరశబ్దస్య అస్మిన్ప్రకరణే పరమా
త్మా^౨ సాధారణైః సర్వాత్మకత్వ బ్రహ్మశబ్దాదిభి ర్విశేష్యతానాత్వాత్.

౧||ముద్గ-ఉ-౧-౧-౧.౨||ముద్గోప-౧-౧-౧౦. ౩|| ముద్గోప-౧-౧-౧౦.

౪|| ముద్గోప-౧-౧-౪. ౫|| ఛా-ఉ-౫-౧౧-౬.

ఛాన్దోగ్యే “ ఆత్మానమేవేషం వైశ్వానరం సుప్రత్యభ్యేషితమేవనోబ్రూహి”^౧ ఇత్యారభ్య, “ యస్త్యేతమేవం ప్రాదేశమాత్ర మభివిమానమాత్మానం వైశ్వానరముపాస్తే”^౨ ఇత్యత్రకిమయం వైశ్వానరః పరమాత్మైతిశక్యనిర్ణయః? - ఉత నేతిసంశయః. అశక్యనిర్ణయఇతిపూర్వపక్షః- వైశ్వానరశబ్దస్యజాతరాగ్నోమహాభూతత్వతీయ, దేవతావిశేషపరమాత్మనిచ వేదికప్రయోగదర్శనాత్, అస్మిన్ ప్రకరణేసర్వేషాంలిङ్గోపలబ్ధే శ్చ. రాధాస్త్రు - “ కొనఆత్మాకింబ్రహ్మ”^౩ ఇతి సర్వేషాంజీవానామాత్మభూతం బ్రహ్మకిమితిప్రక్రమాత్, ఉత్తరత్రచ, “ ఆత్మానంవైశ్వానరమ్”^౪ ఇతిబ్రహ్మశబ్దస్థానేసర్వత్ర వైశ్వానర శబ్దప్రయోగాచ్చ, వైశ్వానరాత్మాసర్వేషాం జీవానామాత్మభూతం పరంబ్రహ్మైతివిజ్ఞాయతే. సూత్రార్థః-వైశ్వానరశబ్దనిర్దిష్టః పరమాత్మా- వైశ్వానరశబ్దస్యా^౫నేకార్థసాధారణస్యాప్యస్మిన్సృకరణే పరమాత్మాసాధారణవిశేషణైస్సర్వాత్మత్వాదిభిః విశేష్యమాణత్వాత్. విశేష్యత ఇతి(విశేషః).

—సూ-౧౮—॥ స్మర్యమాణమనుమానంస్యాదితి॥—

వే-సా. ద్యులోకప్రభృతి పృథివ్యంతరూపమ్ “ అగ్నిర్ముద్ధా”^౧ ఇత్యాదిమాత్రమ్, అత్ర ప్రత్యభిజ్ఞాయమానమస్యపరమాత్మత్వే (అనుమానం) లిङ్గమిత్యర్థః. ^౨

వే-దీ. (స్మర్యమాణం)-ప్రత్యభిజ్ఞాయమానం. అనుమీయ తే^౨ నేనేతి(అనుమానం). ఇతిశబ్దః ప్రకారవచనః. ఇథేంద్రూపంస్మర్యమాణం వైశ్వానరస్య పరమాత్మత్వే^౩ నుమానంస్యాత్. ద్యుప్రభృతిపృథివ్యంతరూపవిభాగేన వైశ్వానరస్యరూపమిహాపదిప్తమ్, అగ్నిర్ముద్ధాచతుషీ చక్షుస్సూర్యా^౪ “ ద్యాంమూర్ధానం యస్యవిప్రావదన్తి”^౫ ఇతిశ్రుతిస్మృతి ప్రసిద్ధం పరమపురుషరూపమిహప్రత్యభిజ్ఞాయమానం వైశ్వానరస్య పరమాత్మత్వేలిङ్గం స్యాదిత్యర్థః. ^౬

—సూ-౧౯— ॥ శబ్దాదిభ్యో^౭ నైవప్రతిష్ఠానాచ్చనేతిచేన్నతథాదృష్టుపదేశాదసమ్భవాత్పురుషమపిచైవపథీయతే॥—

వే-సా. “ సవిష్ణుర్వైశ్వానరః”^౮ ఇతి అగ్నిశబ్దసామాన్యకరణ్యాత్ పా)

౧॥ ఛా-ఉ-౧-౧౧-౬. ౨॥ ఛా-ఉ-౧-౧౨-౧. ౩॥ ఛా-ఉ-౧-౧౧-౧.

౪॥ ఛా-ఉ-౧-౧౧-౨. ౫॥ యుద్ధకోప-౨-౧-౪. ౬॥

౭॥

జానుత్యాధారత్వాదిభిః, “పురుషేక్షా ప్రతిష్ఠితమ్” గత్యాదేశ్యనాయంపరమాత్మే, తిచేత్. వైతత్, జాతరాగ్నిశరీరకత్వేనా పాస్యతోపదేశాత్, కేవలజాతరాగ్నేః త్రైలోక్యశరీరకత్వాద్యసంభవాచ్చ. “సపిషాగ్నిరైశ్వానరాయత్పురుషః” ఇత్యేనం వైశ్వానరంపురుషమప్యధీయతేవాజినః నిరుపాధికపురుషశబ్దశ్చపరమాత్మనినారాయణేవ, “సహస్రశీర్షమ్” ఇత్యారభ్య, “విశ్వమేవేదంపురుషః” ఇత్యాదిషుప్రసిద్ధః. ౩

వే-దీ. అనిర్ణయమాశఙ్క్యపరిహరతి.

(శబ్దాదిభ్యోఽక్షా ప్రతిష్ఠావాచ్చ) ఇతి, శబ్దస్తావత్ - వాజినాం వైశ్వానర విద్యాప్రకరణే “సపిషాగ్నిరైశ్వానరః” ౧ ఇతి వైశ్వానర సమానాధికరణోగ్నిశబ్దః. అస్మిన్ ప్రకరణేచ “హృదయం గార్హపత్యః” ౨ ఇత్యారభ్య, వైశ్వానరస్య హృదయాది స్థానస్యాగ్నిత్రయపరికల్పనం ప్రాణానుత్యాధారత్వశ్చేత్యాది ప్రతీయతే. వాజినామపి “సయోహవైతమేవ మగ్నిం వైశ్వానరం పురుషవిధం పురుషేక్షా ప్రతిష్ఠితం వేద” ౧ ఇతి వైశ్వానరస్యశరీరాక్షా ప్రతిష్ఠితత్వంప్రతీయతే. అతఃపత్యైర్నిజై రైశ్వానరస్య జాతరాగ్నిత్వ ప్రతీతే ర్నాయంపరమాత్మేతి శక్యనిర్ణయఇతిచేత్. తన్న; (తథాదృష్ట్యవదేశాత్), దృష్టిః - ఉపాసనం. తథోపాసనోపదేశాదిత్యర్థః. జాతరాగ్ని శరీరతయా వైశ్వానరస్యపరమాత్మనః ఉపాసనంవ్యాఘోషదిశ్యతే? “అయమగ్నిరైశ్వానరః పురుషేక్షా ప్రతిష్ఠితః” ౫ ఇత్యాదా. కథమవగమ్యత ఇతిచేత్? (అసమ్భవాత్) - కేవలజాతరాగ్నేస్త్రైలోక్య శరీరత్వాద్యసమ్భవాత్. (పురుషమపిచైన మధీయతే) చశబ్దః ప్రసిద్ధా. వాజినస్తత్రైవ “సపిషాగ్నిరైశ్వానరాయత్పురుషః” ౧ ఇతి(వినం) - వైశ్వానరం పురుషమపివ్యాధీయతే. పురుషశ్చపరమాత్మేవ - “పురుషమేదంసర్వమ్” ౬ “పురుషాన్న వరంకిజ్ఞేత్” ౭ ఇత్యాదిషుప్రసిద్ధః. ౩

—సూ-౬౦—॥ అతపవనదేవతాభూతఞ్చ॥—

వే-సా. యతోయంవైశ్వానరః త్రైలోక్యశరీరః, పురుషశబ్దనిష్ఠశ్చ. తతో యంనాగ్న్యభ్యుదేవతా, తృతీయమహాభూతఞ్చ. ౪

౧॥

౨॥

౩॥ త్రై-సా-౬-౧౧.

౪॥ ఛా-ఉ-౫-౧౮-౨. ౫॥

౬॥ పు-క్షే-౨. ౭॥ కఠోప-౩-౧౧.

పా.—౧-చ-౧-స. ౨-ఉత్పత్తిక్రిమ్యవిశ్వ-౧. ౩॥ స్థానస్థస్య-పా.

వే-దీ. యతస్తైగ్రిలోక్య శరీరోసావైశ్వానరః, యతశ్చనిరుపాధిక పురుషశబ్దనిర్దిష్టః - అతఏవనాగ్నాభ్యాదేవతా, మహాభూతతృతీయశ్చ వైశ్వానరశ్చజగన్వీయః.

—సూ-౬౧—||సాక్షాదప్యవిరోధంజైమినిః||—

వే-నా. నావశ్యమగ్నిశరీరకత్వేన ఉపాస్యత్వాదేదమగ్నిశబ్ద సామానాధికరణ్యమ్. అగ్రనయనాదియోగేన పరమాత్మస్వేవాగ్నిశబ్దస్య సాక్షాద్వ్యత్రేస్సామానాధికరణ్యావిరోధం జైమినిరాచార్యోమన్యతే.

వే-దీ. అగ్నిశరీరతయా వైశ్వానరస్యోపాసనార్థమగ్నిశబ్ద సామానాధికరణ్య నిర్దేశఇన్యుక్తమ్. విశ్వేషాంనరాణాం నేతృత్వాది నాసంబంధేన యథా వైశ్వానరశబ్దః పరమాత్మనివర్తతే, -తథైవాగ్నిశబ్దస్యాపి అగ్రనయనాదినాయోగేన సాక్షాత్పరమాత్మనివృత్తౌ నకశ్చిద్విరోధ ఇతి జైమినిరాచార్యోమన్యతే.

—సూ-౬౨—||అభివ్యక్తేరిత్యాశ్చరభ్యః||—

వే-నా. “యస్త్యేతమేవంప్రాదేశమాత్రమ్” గి ఇత్యసంబంధస్య ద్యుప్రభృతిపరిచ్ఛిన్నత్వం ఉపాసకాభివ్యక్త్యర్థమితి (ఆశ్చరభ్యః).

వే-దీ. “యస్త్యేతమేవంప్రాదేశమాత్రమభివిమానమాత్మానంవైశ్వానరమ్” గి ఇతి ద్యుప్రభృతిపృథివ్యస్తప్రదేశ సమ్బంధిన్యా మాత్రయా పరిచ్ఛిన్నత్వ మనవచ్ఛిన్నస్యపరమాత్మనోవై శ్వానరస్య కథముపపద్యతఇత్యత్రాహా.

అనవచ్ఛిన్నస్యైవ పరమాత్మనః ఉపాసనాభివ్యక్త్యర్థం ద్యుప్రభృతి పృథివ్యస్తప్రదేశపరిచ్ఛిన్నత్వమితి (ఆశ్చరభ్య) ఆచార్యోమన్యతే.

—సూ-౬౩—||అనుస్మృతేర్భాదరిః||—

వే-నా. ద్యుప్రభృతిపృథివ్యస్తానాం మూర్ధాదిపాదాస్తా ౭వయవత్సకల్పనవ తథానుస్మృత్యర్థం బ్రహ్మప్రతిపత్తియితి (భాదరిః).

వే-దీ. ద్యుప్రభృతిప్రదేశశావచ్ఛేదేనాభివ్యక్త్య పరమాత్మనోద్యుభ్యాదిత్యాదీనాం మూర్ధాద్యవయవకల్పనంకిమర్థమితిచేత్. తత్రాహా.

౧|| ఛా-ఉ-౫-౧౮-౧. * కరణ్యంజైమిని-౧.

అనుస్మృతిః-ఉపాసనమ్ బ్రహ్మపాప్రయేతథోఽపాసనార్థం
మూర్ధప్రభృతి పాదాంతదేహపరికల్పనమితి (బాచరి) రాచార్యో
మన్యతే. ౭

—సూ ౬౪—||సమస్తేరితిజై మినిస్తథాహిదర్శయతి||—

వే.సా. “ ఉరవివవేది ర్లోమానిబర్హిర్హృదయంగార్హపత్యః” గిత్యాదినా ఉ
పాసకహృదయాదీనాం వేద్యాదిత్వకల్పనమ్, విద్యాజ్ఞభూతాయాః పాప్రాణాహుతేః
అగ్నిహోత్రత్వసంపాదనార్థమ్ ఇతి (జైమినిః). (దర్శయతి) చ శ్రుతిః “ యవివంవి
ద్వాసగ్ని హోత్రంజుహోతి” అ ఇతి వితేపయస్వీకృతాః. పూజార్థమ్ (ఆచార్య)
గ్రహణమ్. ౮

వే.దీ. * అయంవైశ్వానరః పరమాత్మాత్రైలోక్యశరీరఉపా
స్యఉపదిశ్యతేచేత్, - “ ఉరవివవేది ర్లోమానిబర్హిర్హృదయంగార్హ
పత్యః” గిత్యాదినా ఉపాసకశరీరావయవానాం గార్హపత్యాది
పరికల్పనంకిమర్థమిత్యత్రాహా.

వైశ్వానరవిద్యాజ్ఞభూతాయాః ఉపాసకైరహరహః క్రియ
మాణాయాః పాప్రాణాహుతే రగ్నిహోత్రత్వ సమ్పదనాయగా
ర్హపత్యాది పరికల్పనమితి (జైమిని) రాచార్యోమన్యతే. తథాహ్యగ్ని
హోత్ర సమస్తామేవ దర్శయతీయం శ్రుతిః పాప్రాణాహుతింవి
ధాయ, “ అథయవంవిద్వానగ్ని హోత్రంజుహోతి” అ ఇతి ఉ
క్తానామర్థానాం పూజితత్వఖ్యాపనాయాఽచార్యగ్రహణమ్. ౮

—సూ-౬౫—||ఆమనన్తిచైనమస్మిన్||—

వే.సా. (విసమ్) పరమాత్మానమ్. (అస్మిన్) - ఉపాసితృశరీర - పాప్రాణాహు
తివేళాయామ్, అనుసంధానార్థం “ తస్యహవావితస్య...మూర్ధైవసుతేజాః” ౩ గిత్యాది
(ఆమనన్తిచ) ; ఉపాసకస్యమూర్ధాదిరేవాఽస్య పరమాత్మవో మూర్ధాదిరిత్యర్థః. ౯
ఇతిశ్రీభగవద్గ్రామానుజ విరచితేవేదాంతసారే
ప్రథమస్యాధ్యాయస్యద్వితీయఃపాదః.

—*—

౧|| ఛా-ఉ-౫-౧౮-౨. ౨|| ఛా-ఉ-౫-౨౪-౨. ౩|| ఛా-ఉ-౫-౧౮-౨.

* కథంవైశ్వానరః-౨.

వే. దీ. (ఏనం)- పరమపురుషం వైశ్వానరం ద్యుభ్యాదిదేహమ్,
(అస్మిన్) - ఉపాసకదేహేపాశ్రాగ్నిః హూత్రేణారాధ్యత్వా య,
(అనునన్తి) హి “ తస్యహవాపతస్య వైశ్వానరస్య మూర్ధ్వేవసుతే
జాః” ౧ ఇత్యాదినా. ఉపాసకమూర్ధాది పాదాంతా ఏవద్యుప్రభృ
తయః పరమపురుషస్య మూర్ధాదయఇతి పాశ్రాగ్నిః హూత్రవే
ధాయా మనుసన్ధేయాఇన్యర్థః.

ఇతి శ్రీభగవద్గ్రామానుజవిరచితే వేదాంతదీపే
ప్రథమస్యాధ్యాయస్య ద్వితీయఃపాదః.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

—అ-౧౮-సూ-౬౬— || ద్యుభ్యాద్యాయతనంస్వశబ్దాత్ || —

వే. సా. “యస్మిన్ద్యౌఃపుథీచాన్తరిక్షమ్” ౨ ఇత్యాదౌ * ద్యుభృథివ్యాదీనామా
యతనమాధారః పరమపురుషః. “తమేవైకంజానథాత్మానమ్” ౧ ఇత్యాత్మశబ్దా
త్, నిరుపాధికాత్వత్వం హిపరమపురుషస్యైవ? “అమృతస్త్వేషసేతుః” ౨ ఇతిత
దేవదృఢయతి. “బహుధాజాయమానః” ౩ ఇతిపరత్వంసనివారయతి. “అజాయమా
నో బహుధావిజాయతే” ౪ ఇతికర్మభిరజాయమానస్యైవ ఆత్మితాత్పర్యాత్ ఫ
న్తతోజననం తస్యహిశూయితే?.

వే. దీ. ఆధర్వణే “ యస్మిన్ ద్యౌఃపుథీచాన్తరిక్షమోతం
మనస్సహపాశ్రైశ్చసర్వైస్తమేవైకంజానథాత్మాన మన్యావా
చోవిముచ్చథ అమృతస్త్వేషసేతుః” ౨ ఇత్యత్ర ద్యుభృథివ్యాదీనామా
యతనం కింజీవః ? ఉతపరమాత్మేతిసంశయః. జీవఇతిపూర్వపక్షః -
మనఃప్రభృతీన్ద్రియాధారత్వశ్చుతేః, ఉత్తరత్రనాడీసమృద్ధాత్, జా
యమానత్వశ్చుతే శ్చ. రాధాన్తస్తు - నిరుపాధికాత్వత్వా మృతసే
తుత్వయోః పరమాత్మధర్మయోశ్చ సైతాత్ పరమాత్మైవాయమ్. స
ర్వస్థియస్తృతయా ఆప్నోతీతివ్యక్తా ? అమృతస్యప్రాపకతయా
సేతుశ్చ సపవ. నాడీసమృద్ధః, బహుధాజాయమానత్వశ్చ, “సన్త
తంసిరాభిస్తులమ్బత్యాకోశసన్నిభమ్” ౫ “అజాయమానో బహుధా

విజ్ఞాయతే” ౧ ఇత్యాదిను సర్వసమాశ్రయణీయత్వాయాజహత్స
భావస్యైవ పరమాత్మనోపిదృశ్యత ఇతి.

సూత్రార్థస్తు - ద్యుప్పథివాదీనామాయతనం పరమాత్మా
(స్వశబ్దాత్) - స్వాసాధారణాత్పాదీశబ్దాత్. ౧

—సూ-౬౭—॥ముక్తోపస్మప్యవ్యవదేశోచ్చ॥—

వే.సా. “తదావిద్వాన్ పుణ్యపాపే విధూయ నిరజ్జనః పరమంసామ్యముపై
తి” ౨ “తదావిద్వాన్ నామరూపాద్విముక్తః పరాల్ పరంపురుషముపై తిదివ్యమ్” ౩
ఇతిచపుణ్యపాపవిచ్ఛక్తానాంపాప్రవృత్తయావ్యవదేశోచ్చాయంపరః. ౨

వే.దీ. “ తదావిద్వాన్పుణ్యపాపేవిధూయ నిరజ్జనః పర
మంసామ్యముపైతి” ౨ “ తదావిద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరా
త్పరం పురుషముపైతిదివ్యమ్” ౩ పుణ్యపాపేవిధూయ, నామరూపా
ద్విముక్తః ఇతిచబద్ధాన్తుక్తస్య పాప్రవృత్తయా వ్యవదేశోచ్చాయం
పరమాత్మా. ౨

—సూ-౬౮—॥నానుమాన మతచ్ఛబ్దా త్ప్రణిభృచ్చ॥—

వే.సా యథానప్రధానమతచ్ఛబ్దాత్, తథానప్రణిభృదపీత్యర్థః. ౩

వే.దీ. (ఆనుమానం) - అనుమానగమ్యంప్రధానమ్. యథాత
ద్వాచిశబ్దాభావా త్తదిహనగృహ్యతే, - తథాప్రణిభృదపీత్యర్థః
ఆతశ్చాయంపరమాత్మా. ౩

—సూ-౬౯—॥భేదవ్యవదేశాత్॥—

వే.సా “ అనీశయాశోచితముహ్యతానః జుష్టంయదాపశ్యత్యన్యమీశమ్” ౪
ఇత్యాదినాప్రత్యగాత్మసా భేదేవ్యవదేశోచ్చాయంపరః. ౪

వే.దీ. “అనీశయాశోచితముహ్యతానః జుష్టంయదాపశ్యత్యన్య
మీశమ్” ౪ ఇత్యాదినాజీవాద్భేదేన వ్యవదేశోచ్చాయంపరమాత్మా. ౪

—సూ-౭౦—॥ప్రకరణాత్॥—

వే.సా “అథపరాయయాతదక్షరమధిగమ్యతే” ౫ ఇత్యాదిపరస్యహిదంప్రకరణమ్. ౫

వే.దీ. “ అథపరా యయాతదక్షరమధిగమ్యతే” ౫ ఇత్యాది
సాక్షరమాత్మనసేవ ప్రకృతత్వాత్. ౫

—సూ-౨౧—||స్థిత్యదనాభ్యామ్||—

వే-సా. “తయోరన్యపిప్పలంస్వాద్వత్తి అనశ్చన్నస్యోలభిచాకశీతి” ౧ ఇతిజీవస్యకర్తృ
భూ౨దనమభిధాయ, అనశ్చ తోదిప్యమానస్థిత్యభిధానాచ్చాయంపరమాత్మా. ౬

వే-దీ. “తయోరన్య పిప్పలంస్వాద్వత్తి నశ్చన్నస్థోల
భిచాకశీతి” ౧ ఇతి కర్తృఫలమనశ్చతఃపరమాత్మనో దీప్యమానతయా
స్థితేః, జీవస్యకర్తృపరవశతయా తత్ఫలాదేనా చ్చ, పరమాత్మనో
జీవాద్భేదావగమాత్ అమృతసేతు ద్విభ్యాద్వాయతనంనజీవః.
“అదృశ్యత్వాదిగుణకః” ౨ ఇత్యనేనపరమాత్మత్వేస్థాపితేఽపి, నాడీ
సమృద్ధి బహుధాజాయమానత్వలిక్లాత్, యా౨వాస్తవప్రకరణవిచ్ఛే
దశఙ్గా - సానిరాకృతా “మృభ్యాద్వాయతనమ్” ౩ ఇతి. వైశ్వా
నరస్య త్రైలోక్యశరీరత్వాదినా పరమాత్మత్వనిర్ణయఇతి మధ్యే
వైశ్వానరవిద్యానిరూపితా. ౬

—అ ౧౯-సూ ౨౨—||భూమాసమ్ప్రసాదా దధ్యుపదేశాత్ || —

వే-సా. “సుఖంత్యేవవిజ్ఞానీతవృత్” ౧ “భూమైవసుఖమ్” ౫ ఇత్యుక్త్వా
భూమస్త్యురూపమాచ “యత్రినాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛృణోతి నాన్యోజ్ఞానా
తిసభూమా” ౬ ఇతి. యస్మిన్ సుఖే ౨సుభూయమానే, తద్వ్యతిరిక్తంకిమపి సుఖ
త్వేనపశ్యతి నశ్చణోతి నవిజ్ఞానాతి సభూమేతువ్యతే, “అథయత్రాన్యత్పశ్యతి
అన్యచ్ఛృణోతి అన్యోజ్ఞానాతితదల్పమ్” ౬ ఇతిపరనాత్. తథాచమహాభారతే
“దివ్యానీకామచారాణి విమానానిసభాస్తథా | అత్రీదావివిధా రాజన్ పద్మిన్య
శ్చామలోదకాః | ఏతేనైనిరయా ప్రాతస్థానస్య పరమాత్మనః” ౭ ఇతి. “ఏషతువాఅతి
వదితియస్సత్యేనాతివదతి” ౮ ఇతిప్రస్తుతశ్చాతివాదిత్వం ఏవమేవసమజ్ఞానమ్ అతి
వాదిత్వంహి సోపాస్యపురుషార్థా౨ధిక్యవాదిత్వమ్. “తదల్పమ్” ఇత్యల్పప్రతి
యోగిత్వేన, “భూమా” ఇత్యుక్తప్రకారవైపుల్యాశ్రయసుఖరూపవానీ. అయం
భూమశబ్దవ్యవధిప్యః పరమాత్మా, - (సంప్రసాదాదధ్యుపదేశాత్) సంప్రసాదఃప్రత్య
గాత్మా, “అథయఏషసంప్రసాదః” ౯ ఇత్యాదిక్రుతేః, “ఏషతువా అతివదతియ
స్సత్యేన” ౮ ఇత్యాదినా ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టత్ ప్రత్యగాత్మనః ఊర్ధ్వమర్థాప్రత్యేన
అసో౨పదేశాత్. ౧

౧॥ ముద్ద-౩-౧-౧ ౨॥ ౧-౨-౨౨. ౩॥ ౧-౩-౧. ౪॥ భా-ఉ-౩-౨౨.

౫॥ భా-ఉ-౩-౨౩. ౬॥ భా-ఉ-౩-౨౪-౧. ౭॥ భార-

౮॥ భా-ఉ-౩-౧౬. ౯॥ భా-ఉ-౪-౩-౪.

వే.చీ. ఛాన్దోగ్యే “ యత్రవాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛృణోతి నాన్యద్విజానాతి సభూమా”^౧ ఇత్యత్రభూమశబ్దనిర్దిష్టో నిరతిశయ వైపుల్యవిశిష్టసుఖస్వరూపః కింప్రత్యగాత్మా? ఉతపరమాత్మేతిసంశయః. ప్రత్యగాత్మేతిపూర్వపక్షః, - “తరతిశోకమాత్మవిత్”^౨ ఇతి ప్రకరణ్య, నామాది పరస్పరయోత్తరోత్తర భూయస్త్యేన ప్రశ్నప్రతిపదనాభ్యాం ప్రవృత్తిస్యాత్పదేశస్య పాగ్రణశబ్దనిర్దిష్టే ప్రత్యగాత్మని సమాప్తిదర్శనాత్, ప్రత్యగాత్మనపవ భూమః సంశబ్దసమితి నిశ్చీయతే. రాధాస్త్రు - యద్యపి ప్రశ్నప్రతిపదనాభ్యా ముత్తరోత్తరభూయస్త్యవచనం పాగ్రణేపర్యవసితమ్; తథాపి పాగ్రణవేదినో^౩తివాదిత్వముక్త్యా, “ఏషతువాఅతివదతి యస్సత్యేనా^౪తివదతి”^౩ఇతి తుశబ్దేవోపాసకభేదం ప్రతిపాద్య, తస్యసత్యోపాసకస్య పూర్వస్యా దాధికోపదేశాత్, సత్యశబ్దాభిధేయం పరంబ్రహ్మైవభూమవిశిష్టమితి. సూత్రార్థస్త్రు - భూమగుణవిశిష్టం పరంబ్రహ్మైవ (సమ్ప్రసాదాదధ్యుపదేశాత్), సమ్ప్రసాదః - ప్రత్యగాత్మా. “సపషసమ్ప్రసాదో^౫స్తాచ్ఛరీరాత్సముథాయ, పరంజ్యోతిరుపసమ్పద్య”^౬ఇత్యాద్యుపనిషత్ప్రసిద్ధేః. “ఏషతువా అతివదతి”^౩ఇతి ప్రత్యగాత్మనో^౭ధికతయోపదేశాత్. అతివాదిత్వంహి - స్వోపాస్యాధిక్యవాదిత్వమ్?^౮

—సూ-౭౩—॥ధర్మోపపత్తేశ్చ॥—

వే.సా. “సభగవతకస్త్రిన్ ప్రస్థితః స్వేమహిమ్ని”^౧ఇత్యాదాపుపదిష్టానాం స్వమహిమప్రతిష్ఠితత్వ సర్వకారణత్వ సర్వాశ్చక్రత్వాదిధర్మాణాం పరస్మిన్నేవోపపత్తేశ్చ (భూమా)-పరః.

వే.చీ. స్వాభావికాన్యతత్వ స్వమహిమప్రతిష్ఠితత్వ సర్వాశ్చత్వ సర్వోత్పత్తిహేతుత్వాదీవాం భూమిశూక్రియ మాణానాం ధర్మాణాం పరస్మిన్నేవ బ్రహ్మణ్యుపపత్తేశ్చ భూమాపరంబ్రహ్మైవ. ^౨

౧॥ ఛా.ఉ-౭-౨౪-౧. ౨॥ ఛా.ఉ-౭-౧-౩. ౩॥ ఛా.ఉ-౭-౧౬.

౪॥ ఛా.ఉ-౮-౩-౪. ౫॥ ఛా.ఉ-౭-౨౪-౧. *శబ్దసంశ్చిన్-పా.

అ-౨౦—సూ-౭౪—||అక్షరమన్బరాస్తథ్యతేః||—

వే-సా. “ ఏతద్వైతదక్షరంగార్థి బ్రాహ్మణాభివదన్త్య అస్థూలమనణుః” ౧ ఇత్యాదినా అభిహితమక్షరంపరంబ్రహ్మ, (అన్బరాస్తథ్యతే) ; “ యదూర్ధ్వం గార్థిదివః” ౨ ఇత్యారభ్య, సర్వవికారా ధారతయోన్మిష్టఆకాశః “ కస్మిన్సూతశ్చ ప్రోతశ్చ” ౩ ఇతిపృష్టే, “ ఏతద్వైతదక్షరమ్” ౧ ఇతినిర్దిష్టస్యా క్షరస్య వాయు మదన్బరాస్తథ్యతే సర్వవికారా ధారోన్మయమాకాశః వాయుమదన్బరాస్తకారణం ప్రధానమ్, తద్ధారకం పరంబ్రహ్మ.

వే-దీ. వాజినాంగార్థిప్రశ్నే “ సహజవాచై తద్వైతదక్షరంగార్థి బ్రాహ్మణాభివదన్త్య అస్థూల మనణుఃప్రాస్య మదీర్ఘ మలోహితమన్నేహమచ్ఛాయమ్” ౧ ఇత్యత్యాక్షరశబ్ద నిర్దిష్టమ్, ప్రధానం - జీవోవా ? ఉతపరమాత్మేతిసంశయః. ప్రధానమ్ - జీవోవా - నపరమాత్మేతిపూర్వపక్షః. “ కస్మిన్సూతశ్చకాశః ఓతశ్చప్రోతశ్చ” ౨ ఇత్యుక్తే, ఆకాశా ధారతయోన్మయమానమక్షరంప్రధానమ్, జీవోవా - ప్రధానస్యవికారాధారత్వాత్, జీవస్యావిద్యస్తాధారత్వాత్, నపరమాత్మేతి. రాధాస్త - “ యదూర్ధ్వంగార్థిదివః” ౨ ఇత్యారభ్య, కాలత్రయవర్తినః కృత్స్నస్యాధారతయా నిర్దిష్టఆకాశోఽవ్యాకృతమేవ, - నవాయుమానాకాశః. తతఃపశ్యాత్ “ కస్మిన్సూతశ్చకాశః ఓతశ్చప్రోతశ్చ” ౩ ఇతిపృష్టే, తదాధారతయోన్మయమానమేతదక్షరం నప్రధానం భవితుమర్హతి. నాపీజీవః - “ ఏతస్యవాలక్షరస్య ప్రశాసనేగార్థి సూర్యాచన్ద్రీమ సౌవిధ్యతౌత్థితః” ౩ ఇత్యారభ్య ప్రశాసనాత్సర్వాఽధారత్వశ్చతే.

సూత్యాన్ధస్త - “ ఏతద్వైతదక్షరంగార్థి” ౧ ఇతినిర్దిష్టమక్షరం పరమాత్మః; (అన్బరాస్తథ్యతే) అన్బరం - వాయుమానాకాశః, అన్బరాస్తః - అన్బరపారభూతం, అన్బరకారణ మితియావత్; - కారణావత్తిరెవహి కార్యస్యాస్తః ? సచాన్బరాస్తః - అవ్యాకృతం ప్రధానం, తస్యధ్యతే - ధారణాత్. అవ్యాకృతస్యాపి ధృతేరక్షరంపరమాత్మై వేత్యర్థః.

—సూ-౨౫—॥ సాచ ప్రశాసనాత్ ॥—

వే.సా. (సాచ)-శ్లోతిః, “ఏతస్య వాఽక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గి” గిత్వాదీనా ప్రకృష్టజ్ఞయా క్రియమాణాశ్చయతే. ఆతపివలక్షరం ప్రత్యగాత్మాచనభవతీర్హ్యం. ౧

వే.దీ. ఏవంతర్హి జీవో భవతుమర్హతి - తస్య ప్రధానభృత్యువ పత్రేరిత్యాశఙ్కాహ.

(సాచ) అన్యరాస్తస్యతిః, “ ఏతస్య వాఽక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గి సూర్యావస్థిమసా” గిత్వాదీనా ప్రశాసనం-ప్రకృష్టం శాసనం, అవ్రతిహతాజ్ఞానచావ్రతిహతాజ్ఞాయా కృత్సన్యచిదచిదాత్మకస్య జగతోభృతి ర్జీవేఉపపద్యతే ; - అతోనజీవః. ౧

—సూ-౨౬—॥ అన్యభావవ్యావృత్తేశ్చ ॥—

వే.సా. (అన్యభావః)-అన్యత్వమ్. “అదృష్టంద్రష్ట” అన్యత్వాదీనా పరమాత్మవోఽన్యత్వం హ్యన్యాక్షరస్య వ్యావర్తయతి వాక్యశేషః? ; ఆతస్య పరమివ. ౩

వే.దీ. (అన్యభావః) - అన్యత్వమ్. అన్యాక్షరస్య పరమపురుషాదన్యత్వం వ్యావర్తయతి వాక్యశేషః, - *అదృష్టంద్రష్టిత్యాది నాసన్వై రదృష్టమేతదక్షరం సర్వస్య ద్రష్టిత్యాది ప్రధానజీవా సమ్భవనీయార్థ ప్రతిపాదనాత్. ౩

అ-౨౧—సూ-౨౭—॥ ఈక్షతికర్తృవ్యపదేశాత్ ॥—

వే.సా. “యః పునరేతం త్రిమాత్రేణౌమిత్యనేనై వాక్షరేణ పరమపురుషమభిధ్యాయాత్” ౩ ఇత్యారభ్య, “ సవితస్సాజ్జీవఘనాత్పరాత్పరం పురిశయం పురుషమీక్షతే” ౩ ఇత్యత్ర ధ్యాయతి పూర్వకేక్షతికర్త, (సః) ప్రశాసితాపరమాత్మా ఇత్యర్థః ఉక్తరత్ర “తమాజ్కరేణై వాయనేనాస్యేతివిద్వాన్ యత్తచ్చాస్తమజిరమభయ మమృతం పరజ్ఞా” ర ఇతి పరమపురుషాఽసాధారణధర్మవ్యపదేశాత్, “యత్తత్కవయోవేదయస్తే” ర ఇతి తదీయస్థానస్య సూరిభిర్దృశ్యత్వవ్యపదేశాత్. ౧

దీ. ఆధర్వణికానాం సత్యకామప్రశ్నే “యః పునరేతం త్రిమాత్రేణౌమిత్యనేనై వాక్షరేణ పరమపురుషమభిధ్యాయాత్” ౩ ఇత్యారభ్య, “ ససావభిరున్నీయతే బ్రహ్మలోకం సవితస్సాజ్జీవఘనాత్పరాత్పరం పురిశయం పురుషమీక్షతే” ౩ ఇత్యత్ర, ధ్యాయతిక్షతి కర్త తయావ్యపదిష్టః పరమపురుషః - కింహిరణ్యగర్భః? ఉతపరబ్రహ్మ

౧॥ బృ-ఉ-౫-౮-౯. ౨॥ బృ-ఉ-౫-౮-౧౧. ౩॥ ప్రశ్నోప-౫-౧౬.

౪॥ ప్రశ్నోప-౫-౭.

* ఇదమక్షరం-పా.

భూతఃపురుషోత్తమ ఇతిసంశయః. హిరణ్యగర్భ ఇతిపూర్వఃపక్షః. పూర్వతైక్రిమాత్రంప్రణవ ముపాసీనస్య మనుష్యలోకపాప్తింఫలమ్, ద్విమాత్రముపాసీనస్యాంతరిక్షలోకపాప్తిఞ్చఫల మభిధాయ, అనంతరం “ యఃపునరేతంత్రిమాత్రేణ ” ౧ ఇతి త్రిమాత్రంప్రణవము పాసీనస్యఫల త్వేవోచ్యమానబ్రహ్మలోకస్థఃపురుషేతుణకర్తృ భూతశ్చతుర్ముఖ ఏవేతివిజ్ఞాయతే, - మనుష్యలోకాంతరిక్ష లోకసాహచర్యాన్మృత్యులోకోపి తేత్రజ్ఞలోకఇతినిశ్చయాత్. రాధానస్తు - “ పరాత్పరంపురితయం పురుషమీక్షతే ” ౧ ఇతిక్షుతికర్తృతయానిదిష్ట పురుషవిషయేగ్లోకే “తమోజ్ఞా రేణైవాయనే నాన్వేతివిద్వాన్యత్తచ్ఛాస్తమజరమమృతమభయంపరఞ్చ ” ౨ ఇతినిరుపాధికశాస్త్రత్వామృతత్వాదివ్యవదేశా త్పరమాత్మైవాయమితినిశ్చయతే. ఏవంపరమాత్మత్వేనిశ్చితే, బ్రహ్మలోకశబ్దశ్చ తత్త్వానమేవాభిదధాతీత్యవగమ్యతే. తద్విషయతయోదా హృతేచగ్లోకే “ యత్తత్రవయోవేదయన్తే ” ౩ “ తద్విష్ణోఃపరమంపదం సదాపశ్యన్తిసూరయః ” ౩ ఇత్యేవమాదిభిః సూరిభిర్దృశ్యత్వవచనం తదేవదృఢయతి.

సూతార్థస్తు - (ఈక్షుకర్తృ) (సః) పరమాత్మాధ్యాయతీక్షుతో రేకవిషయత్వేన ధ్యాయతికర్తృపి సపవేత్యర్థః. (వ్యవదేశాత్) తద్విషయతయా “ శాస్త్రమజరమమృతమభయంపరఞ్చ ” ౨ ఇతి పరమాత్మధర్మాణాం వ్యవదేశాత్.

అ-౨౨—సూ-౨౮—||దహరఉత్తరేభ్యః|| —

తే.సా. “ అథయవిదమస్మిన్ బ్రహ్మపురేదహరం పుట్టరీకంవేశ్య దహరోఽస్మిన్నంతర ఆకాశః తస్మిన్యదంత్రదన్వేష్టవ్యమ్ తద్వావవిజ్ఞానితవ్యమ్ ” ౪ ఇత్యుత్తరదహరాకాశనిర్దిష్టః, పరమాత్మా (ఉత్తరేభ్యః) వాక్యగతేభ్యఃతదసాధారణధర్మేభ్యః. ఉత్తరత్రదహరాకాశస్య సర్వాధారతయాఽతిమహత్వమభిధాయ, ఏతత్సత్త్వం బ్రహ్మత్వంపురమితినిర్దిశ్య[తస్మిన్]బ్రహ్మభేదహరాకాశే.[కామాస్సమాహితాః] ఇత్యుక్తేకోయందహరాకాశః? కేవకామాః? ఇత్యేత్యాయామ్, “ఏషఉత్పాదపహతహమ్నా” ఇత్యారభ్య “సత్యకామస్సత్యసద్బ్రహ్మః” ౧ ఇత్యుక్తేనదహరాకాశః-ఆత్మా,

౧||ప్రశ్నోపనిషత్. ౨|| ప్రశ్నోపనిషత్. ౩|| సుఖాలంకార-౬.
౪|| ఛా. ఉ. ౮-౧-౧. ౫|| ఛా. ఉ. ౮-౧-౫. • పురుషః ఈక్షుక-పా.

కామాశ్చ అపహతపాస్తత్వాదయః తద్విశేషణభూతగుణా ఇతిహిజ్ఞాపయత్. 'దహ రోస్త్రినస్తరతకాశస్తస్మి న్యదస్తస్తదస్వేష్టవ్యమ్' ౧ ఇత్యత్రదహరాకాశస్తదస్తర్వ ర్తవయత్, తదభయమస్వేష్టవ్య మిత్యక్తమితిహిజ్ఞాయత్. " అథయదహరాకాశమ నువిద్య వ్రజస్త్యేతాంశ్చసత్వాన్ కామాన్ " ౨ ఇతిహివ్యజ్యతే. ౧

ది. ఛాన్దోగ్యే " అథయదిదమస్మిన్సృష్టాపురే దహరంపుణ్డరీకం వేత్తదహరోఽస్మిన్నస్తర ఆకాశస్తస్మిన్సృదస్తస్తదస్వేష్టవ్యంతద్వావ విజిజ్ఞాసితవ్యమ్ " ౧ ఇత్యత్ర హృదయపుణ్డరీకమధ్యవర్తదహరాకాశ శ్శూక్రియమాణః - కింభూతాకాశః ? ఉతజీవః ? అథపరమాత్మేతిసం శయః. ప్రథమంతావద్యాతాకాశ ఇహయ క్తమాశ్రయితుమితిపూర్వః పక్షః - ఆకాశశబ్దస్యభూతాకాశేప్రసిద్ధిపాశ్చర్యాత్, ఆకాశస్త ర్వర్తివోఽన్య స్యాస్వేష్టవ్యతాప్రతీతే శ్చ. రాధాస్త్ర - " కింతద త్రవిద్యతే యదస్వేష్టవ్యమ్ " ౩ ఇతిచోదితే, " యావాన్వా అయమా కాశః " ౪ ఇత్యారభ్య, " పతత్యత్యంబ్రహ్మపురమ్ " ౫ ఇత్యస్తేనదహ రాకాశస్యాఽతిపహత్యసర్వాశ్రయత్వాజరత్యసత్యత్వాద్యభిధా య, " అస్మిన్గామాస్సమాహితాః " ౬ ఇత్యాకాశస్తర్వర్తివోఽస్వే ష్టవ్యాః కామాఇతిప్రతిపాద్య, కోయందహరాకాశ శబ్దనిర్దిష్టః? కేత దాశ్రయాగ్రామాః? ఇత్యపేక్షాయామ్, " ఏషఆత్మాఽపహతపాస్తా " ఇత్యారభ్య, " సత్యసజ్జాల్పః " ౭ ఇత్యస్తేనఆకాశశబ్దనిర్దిష్టః ఆత్మా, కామాశ్చపహత పాస్తత్వాదయస్తద్విశేషణభూతా ఇతిప్రతిపా దయద్వాక్యసపహతపాస్తత్వాది విశిష్టపరమాత్మానమాహ. ఉపక్ర మేచాస్వేష్టవ్యతయాప్రతిజ్ఞాతఆకాశఃఆత్మాపతద్విశేషణభూతాఃఅప హతపాస్తత్వాదయఃకామా, ఇహివాక్యంజ్ఞాపయత్ " అథయఇహ త్మానమను విద్యవ్రజస్త్యేతాంశ్చ సత్వాన్గామాన్ తేహంసర్వేషు లోకేషుకామచారోభవతి " ౮ ఇత్యుపసంహరతి. అతోఽయందహరా కాశోఽపహతపాస్తత్వాదివిశిష్టః పరమాత్మేతినిశ్చయితే, - నభూతా కాశాదిరితి. ఏవంతర్వ్యప్తీన్వాక్యే " అథయఏషసహస్రీసాదోఽస్మా చ్ఛరీరాశ్యముల్తాయ " ౯ ఇతిప్రత్యగత్ప్రతీతేః, తస్యచోత్తరత్ర

౧॥ ఛా-ఉ-౮-౧-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౮-౧-౬. ౩॥ ఛా-ఉ-౮-౧-౨.
౪॥ ఛా-ఉ-౮-౧-౩. ౫॥ ఛా-ఉ-౮-౧-౫. ౬॥ ఛా-ఉ-౮-౩-౪.

ప్రజాపతివాక్యే ౭ పహతపాష్టత్వాది గుణకత్వావగమాత్, ప్రత్యగా
జ్ఞైవదహరాకాశ ఇతిపూర్వపక్షీషన్యతే. రాధాస్తీతు - ప్రత్యగా
త్వా, కర్తృపరవశతయా జాగరితస్వప్న సుషుప్త్యాద్యవస్థాభిః తిరోహి
తావ హతపాష్టత్వాదికః పరమాత్మానముపసన్నః తత్ప్రసాదా
దా విర్భూతగుణకః ప్రజాపతివాక్యే ప్రతిపాదితః. దహరాకాశ స్త్వ
తిరో హితనిరుపాధికాప హతపాష్టత్వాదికః, ప్రత్యగాత్మన్యసమ్భ
వనీయ జగద్విధరణ సమస్తవిధవిద్వస్తు నియమనాద్యనన్తగుణకః
ప్రతిపన్నఇతి నాయంప్రత్యగాత్మా దహరాకాశః, - అపితుపరమాత్మై
వేతిషన్యతే. సూత్రార్థస్తు - దహరాకాశః పరంబ్రహ్మ; (ఉత్తరే
భ్యః) ఉత్తరవాక్యగతేభ్యో ౭ పహతపాష్టత్వాది పరమాత్మాసాధా
రణధర్మేభ్యో హేతుభ్యః.

—సూ-౭౯—॥గతిశబ్దాభ్యాం తథాహిదృష్టం లిగ్జిచ్చి॥—

వే.సా. “ ఏవమేవమాస్సర్వాః ప్రజాః అహరహర్గచ్ఛన్త్యః ఏతం బ్ర
హ్మలోకంసవిదన్తి” గతిశ్చహరహస్సర్వాసాంప్రజానామస్తమజానతీనాందహరాకా
శో పరి(గతిః)-వ ర్తనమ్, దహరాకాశస మానాధికరణో బ్రహ్మలోకశబ్దశ్చ దహ
రాకాశః పరంబ్రహ్మేతిజ్ఞాపయతి; - తథాహ్యన్యత్ర సర్వాసాంపరమాత్మై పరివ
ర్తమానత్వందృష్టమ్, “ తస్మిన్లోకాత్రితాస్సర్వే” ౨ “ శదక్షరేవమేప్రజాః” ౩ ఇ
త్యాదౌ. బ్రహ్మలోకశబ్దశ్చ “ ఏవబ్రహ్మలోకః” గతిత్యాదౌ. అన్యత్రదర్శనాథావే
పి ఇదమేవపర్యాప్తమ్ అస్యపరమాత్మత్వే (లిగ్జిమ్) - యద్దహరాకాశో ౭ పరిసర్వస్య
వర్తమానత్వమ్, బ్రహ్మలోకశబ్దశ్చ.

దీ. అస్మిన్దహరాకాశేసర్వాసాం ప్రజానామజానతీనామహర
హర్యాగతిశ్చూరియతే, యశ్చదహరాకాశో ౭ వమర్శమైతచ్ఛబ్ద
సమానాధికరణతయా ప్రయుక్తో బ్రహ్మలోకశబ్దః, - తాభ్యాంద
హరాకాశః పరంబ్రహ్మేత్యవగమ్యతే, “తద్యథాహిరణ్యనిధిం నిహి
తమయేత్రజ్ఞా ఉపర్యుపరిసజ్చరన్తో నవిన్దేయు రేవమేవమాస్సర్వాః
ప్రజా అహరహర్గచ్ఛన్త్య ఏతంబ్రహ్మలోకంసవిదన్త్య నృతేనహి
ప్రత్యుధాః” గతి. (తథాహిదృష్టం) తథాహ్యన్యత్ర పరిస్థిన్చిహ్న

౧॥ ఛా-౩-౮-౩-౨. ౨॥ కఠోప-౨-౬-౧. ౩॥ శై-నా-౬-౧-౩.

౪॥ బృ-ఉ-౬-౩-౩౩.

త్యేవంరూపం గమనందృష్టమ్. “ఏవమేవఖిలుసోమ్యే మాస్సర్వాః
ప్రజాస్సతి సస్పద్యనవిదుస్సతి సమ్మత్స్యమహే” ౧ ఇతి ; “సతతగ
మ్యనవిదుస్సత ఆగచ్ఛానుహే” ౨ ఇతి. తథాబ్రహ్మలోకశబ్దశ్చ పర
స్మిన్ స్పృహ్యత్యేవదృష్టః-“ఏషబ్రహ్మలోకస్సమాడితి హేమావాచ” ౩
ఇతి. (లిక్లఙ్) మాభూదన్యత్రదర్శనమ్ - అస్మిన్ ప్రకరణే సర్వా
సాం ప్రజానాం శూన్యమాణ మహారహర్షమనమ్, బ్రహ్మలోకశబ్ద
శ్చ, దహరాకాశస్య పరమాత్మత్వే పర్యాప్తం (లిక్లమ్) చ శబ్దోఽవధా
రణే. ఏతదేవపర్యాప్తమిత్యర్థః. ౨

—సూ-౮౦—|| ధృతేశ్చ మహిమోఽస్యాస్మిన్మపలభ్యే || —

వే-సా. “అథయత్యాససేతుర్విధృతిః” ౧ ఇతి జగద్భృతేః పరమాత్మసామ్యమహి
మోఽస్మిన్ దహరాకాశే ఉపలభ్యేత్సాం పరం. సాహిపరమాత్మమహిమా, “ఏష
సేతుర్విధరణః” ౨ ఇత్యాదిశ్రుతేః. ౩

వే-దీ. (అస్య)- ధృత్యాఖ్యస్య, పరమాత్మనో (మహిమః) (అస్మి
న్-) దహరాకాశే, (ఉపలభ్యే) రయంపరమాత్మా ధృతిః-జగద్విధరణం
పరమాత్మనో మహిమేత్యన్యత్రావగమ్యతే-“ఏషసర్వేశ్వర ఏషభూ
తాధిపతి రేషభూతపాల ఏషసేతుర్విధరణ ఏషాంలోకానా మస
మ్భేదాయ” ౩ ఇతి. సాచాస్మిద్దహరాకాశే ఉపలభ్యతే “అథయత
త్వా ససేతుర్విధృతి రేషాంలోకానామసమ్భేదాయ” ౪ ఇతి. ౩

—సూ-౮౧—|| ప్రసిద్ధేశ్చ || —

వే-సా. ఆకాశశబ్దస్ “యదేషఆకాశశబ్దః” ౧ ఇతి పరమాత్మస్యప్రి ప్రసిద్ధే
శ్చాయంపరం-సత్సగడ్గుత్వాదిగుణ బృద్ధోపబృంహితాద్రసిద్ధిః, భూతాకాశప్ర
సిద్ధిర్బలీయసీ ఇత్యర్థః.

దీ. “కోహ్యేవాన్యాతః x ప్రాణ్యా ద్యదేషఆకాశశబ్దోనస్యా
త్” ౧ “సర్వాణిహవాఇమానిభూతా న్యాకాశోదేవ సముత్పద్య
ంతే” ౨ ఇత్యాదిష్వాకాశశబ్దస్యపరస్మిన్ స్పృహ్యణిప్రసిద్ధేః-ఆకాశశబ్దప
వపరమాత్మధర్మవిశేషితో భూతాకాశశబ్దాం నివర్తయతీత్యర్థః. ౪

౧|| ఛా-ఉ-౬-౯-౨. ౨|| ఛా-ఉ-౬-౧౦-౨. ౩|| బృ-ఉ-౬-౩-౩౩.

౪|| ఛా-ఉ-౮-౪-౧. ౫|| బృ-ఉ-౬-౪-౨౨. ౬|| వై-ఆ-౨. ౭|| ఛా-ఉ-౧-౯-౧.

సర్వస్యమహిమోపా.

—సూ ౮౨—||ఇతర పరామర్శాత్స ఇతిచేన్నాసమ్భవాత్||—

వే-సా. “అథయ ఏషసంప్రసాదః” గమింతరస్యజీవస్యపరామర్శాత్ ప్రకృతా కాశస్స ఇతిచేత్. సైతత్. ఉక్తగుణానాం తత్రాసమ్భవాత్. ౫

దీ. పరమాత్మనైఋతరః-జీవః. “అథయ ఏషసమ్భవః” సాదోస్తా చ్ఛరీరాత్సముత్థాయ” గమింతరస్య పరామర్శాత్స ఏవదహరా కాశ ఇతిచేత్. తన్న - పూర్వోక్తానాం గుణానాం తస్మిన్నసమ్భవాత్. ౫

—సూ-౮౩—||ఉత్తరాచ్చేదా విర్భూతస్వరూపస్తు||—

వే-సా. ఉత్తరత్ర ‘యత్యా అపహతపాస్తా’ ఇతిజీవస్య అపహతపాస్త త్వాదిశ్రవణాన్నాసమ్భవః. జాగరితస్వప్న సుషుప్త్యాద్య క్షణాను వర్తమానత్వాత్ సహజీవ ఇతిచేత్. సైతత్ (ఆవిర్భూత స్వరూపస్తు) - కర్తార్థశరీరసంబద్ధిత్వేనతిరోహితా పహతపాస్తత్వాదికః, పశ్చాత్ పరంజ్యోతి రుపసంపద్యా విర్భూతస్వరూపః. తత్రఅపహత పాస్తత్వాది గుణకోజీవః ప్రతిపాదితః. దహరాకాశస్తు ఆతిరోహితక ల్యాణగుణసాగర ఇతినాయంజీవః. ౬

దీ. (ఉత్తరాత్) - ప్రజాపతివాక్యాత్, అపహతపాస్తత్వాదిగుణ కో జీవోఽవగమ్యత ఇతిచేత్. తన్న - జాగరితాద్య వస్థాభిరనాదికా ల ప్రవృత్తాభిః పుణ్యపాప రూపకర్మమూలాభిః తిరోహితగుణకః పరబ్రహ్మహుపాసన జనితతమపసమ్మత్వ్యా విర్భూతస్వరూపోఽసౌ జీవః, తత్ర ప్రజాపతివాక్యేఽపహతపాస్తత్వాదిగుణకః కీర్తితః. దహరాకాశస్త్య తిరోహితస్వరూపోఽపహతపాస్తత్వాదిగుణక ఇత్యన్తి న్నహరాకాశే నజీవశఙ్కా. ౬

—సూ ౮౪—||అన్యార్థశ్చ పరామర్శః||—

వే-సా. “అస్మాచ్ఛరీరాత్ సముత్థాయపరంజ్యోతి రుపసంపద్య స్వేనరూపేణాభిష్ఠ్యతే” గమింతరస్యసాదహరా కాశోపసంపత్వ్యా స్వరూపావిర్భూతా పాదసరూప మాహత్మ్యప్రతిపాదనార్థోఽత్ర జీవపరామర్శః. ౭

దీ. దహర వాక్యేజీవపరామర్శః కిమర్థ ఇతిచేత్. తత్రాహం.

“అస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరంజ్యోతి రుపసంపద్య స్వేన రూపేణాభిష్ఠ్యతే” గమింతరంజ్యోతిస్స్వరూప దహరాకాశోప స

స్వత్వైఽస్యజీవస్యా నృతతిరోహితస్వరూపస్య స్వరూపావిర్భావో
భవతీతి దహరాకాశస్య జగద్విధరణాదివ జీవస్వరూపావిర్భావా
పాదనరూపసమృద్ధిశేష ప్రతిపాదనార్థో జీవపరామర్శః. ౭

— సూ ౧౫ — || అల్పశ్రుతేరితిచేత్తదుత్తమ్ || —

వే-సా. అల్పస్థానత్వ స్వరూపాల్పత్వశ్రుతే ర్నాయం పరమాత్మేతిచేత్. త
త్రోక్షరముక్తప “నిచాయ్యత్వాదేవం వ్యోమవచ్చ” ౧ ఇతి. ౮

దీ. “దహరోస్మిన్” అభివ్యక్తిపరిమాణశ్రుతి దాహగోమిమిత
స్య జీవస్యైవోపపద్యతే - నతుసర్వస్మాజ్జ్యాయసో బ్రహ్మణ ఇతిచే
త్. తత్రయదుత్తరంవక్తవ్యం - తత్సూర్యమేవోక్తం “నిచాయ్య
త్వాత్” ౧ ఇత్యనేన. ౯

— సూ ౧౬ — || అనుకృతేస్తస్యచ || —

వే-సా. - (తస్య.) దహరాకాశస్య పరజ్యోతిషః, అనుకరణశ్రవణాచ్చజీవ
స్య, సజీవోదహరాకాశః. “సతత్రపర్యేతి జక్షన్ క్రిడన్ రముమాణః” ౩ ఇత్యాదిః త
దుపసంపత్త్యా స్వత్వస్థవృత్తిరూపః తదనుకారశ్శూయతే. ౯

దీ. అనుకృతిః-అనుకారః (తస్య) - పరమాత్మైవోఽనుకారాద్ధి
జీవస్యా విర్భూతస్వరూపస్యాప హతపాప్తత్వాదిగుణకత్వమ్, అతో
ఽనుకర్తుః జీవాదనుకార్యః పరబ్రహ్మణూతో దహరాకాశో ఽగ్ధా
న్తరభూతపవ. తదనుకారశ్చ-తత్సూర్యమృపత్తిః, శూర్యుతే “యదా
పశ్యం పశ్యతేరుక్తవర్ణం కర్తారమీశంపురుషం బ్రహ్మయోనిమ్ తదా
విద్వాన్సుణ్యపాపే విధూయనిరజ్జునః పరమంసామ్యముపైతి” ౪ ఇతి. ౧౦

— సూ-౧౭ — || అపిష్టర్యతే || —

వే-సా. “ఇదంజ్ఞానముపాశ్రిత్యమమసాధర్మ్యమాగతాః సర్వేపి నోపజాయ
స్తే ప్రళయేనవ్యధన్తిచ” ౫ ఇతి. ౧౧

దీ. స్తర్యతేచతదుపాసనాత్తత్సూర్యమృపత్తి రూపానుకృతిర్జీవ
స్య, “ఇదంజ్ఞానముపాశ్రిత్య మమసాధర్మ్యమాగతాః సర్వేపి నోప
జాయస్తే ప్రళయేనవ్యధన్తిచ” ౫ ఇతి. ౧౨

౧|| ౧-౨-౭. ౨|| ఛా-౬-౧-౧-౧. ౩|| ఛా-౬-౧-౧-౨-౩. ౪|| ముద్జకో
ప-౩-౧-౩. ౫|| గీ-౧౪-౨.

అ-౨౩—సూ ౮౮—॥శబ్దాదేవప్రమితః॥—

వే-సా. “అఙ్గుష్ఠమాత్రంపురుషో మధ్యఆత్మనిత్యతి- ఈశానాభూతభవ్యస్య” గితిత్వప్రమితః పరమాత్మా. “ఈశానాభూతభవ్యస్య” గితిసర్వే శ్వరత్వ వాచిశబ్దాదేవ. ౧

దీ. కరవల్లిష్ఠామూయతే . అఙ్గుష్ఠమాత్రం, పురుషోమధ్యఆత్మని తివృత్తి. ఈశానోభూతభవ్యస్య నతతావిజుగుప్సతే ఏతద్వైతత్” ౧. ఉత్తరత్రయ “అఙ్గుష్ఠమాత్రంపురుషోజ్యోతి రివానూయకః” ౨. తథోప రిప్రాత్ “అఙ్గుష్ఠమాత్రం పురుషోఽన్తరాత్మా సదాజనానాంహృదయేన నిపిప్టః” ౩ ఇతి. అత్రాఙ్గుష్ఠప్రమితోజీవాత్మా - ఉతపరమాత్మేతిసం శయః. జీవాత్మేతిపూర్వపక్షః - అన్యత్రశీర్షీకృత స్పష్టజీవభావే పు రుషేఅఙ్గుష్ఠ ప్రమితత్వశ్రుతేః “ప్రాణాధిపస్సఙ్చరతి స్వకర్తుభిరఙ్గు ష్ఠ మాతోగ్రవితుల్యరూపః” ౪ ఇతి. రాధాన్తస్తు-తత్ర “స్వకర్తుభిః” ఇతి జీవభావనిశ్చయవదత్రాపి, “ఈశానోభూతభవ్యస్య” గితిభూ తభవ్యేశితృత్వ దర్శనాత్ పరమాత్మైవేతి. సూత్రార్థస్తు (శబ్దాదేవ ప్రమితః) అఙ్గుష్ఠప్రమితః పరమాత్మైవ - “ఈశానోభూతభవ్యస్య” గి తిపరమాత్మవాచిశబ్దాత్. ౧

—సూ. ౮౯—॥హృద్యపేక్షయాతు మనుష్యాధికారత్వాత్॥—

వే-సా. అనవచ్చిన్నస్యాపి ఉపాసకహృదివ వర్తమానత్వా వేక్షమఙ్గుష్ఠప్రమి తత్వమ్. మనుష్యాణామేవోపాసన సంభావనయా తద్విషయత్వాచ్చశాస్త్రస్యమను ష్యహృదయాఽపేక్షయేదముక్తమ్ స్థితంతావదుత్తరత్ర సమాపయిష్యతే. ... ౨

దీ. కథమనవచ్చిన్నస్య పరమాత్మనో ఽఙ్గుష్ఠప్రమితత్వమిత్యా శంకా-హం.

ఉపాసనార్థ ముపాసకహృదయే వర్తమానత్వాత్, ఉపా సకహృదయ స్యాఙ్గుష్ఠమాత్రత్వాత్, తదపేక్షయేద మఙ్గుష్ఠప్రమిత త్వమ్. మనుష్యాణామేవోపాసకత్వ సమ్భావనయా మనుష్యానధి కృత్య ప్రవృత్తత్వాచ్చాస్త్రస్యమనుష్యహృదయాపేక్షయేదముక్తమ్ స్థితంతావదుత్తరత్ర సమాపయిష్యతే. ... ౨

౧॥ కఠోప-౨-౪-౧౨. ౨॥ కఠోప-౨-౪-౧౩. ౩॥ కఠోప-౨-౬-౨.

౪॥

•శీర్షీకృత-౧-౨-౪.†శాస్త్రస్యహి స్థితస్తవత్-పా.

అ-౨౪—సూ-౯౦—|| తదుపర్యపిబాదరాయణస్సన్భవాత్ || —

వే-సా. (తత్) బ్రహ్మపాసనమ్. (ఉపరి) దేవాదిప్రపంచము, అర్థిత్యసామ్య సంభవాత్ ఇతిభగవాన్ (బాదరాయణః మనో సంభవశ్చ పూర్వోపార్జిత జ్ఞానా విస్తరణాత్, మన్తార్థవాదేషు విగ్రహాదిమత్తయా స్తుతిదర్శనాత్, తదుపపత్తియేత 1 త్వంభవే తేషామేవపాపామాద్యేన విగ్రహాదిమత్వాచ్చ. ౧

దీ. మనుష్యాధికారం బ్రహ్మపాసన శాస్త్రమిత్యుక్తే తత్సృజన క్షేప దేవాదీనామపి బ్రహ్మవిద్యాయా మధికారోస్తి - నవేతిచిత్త్యతే. నదేవాదీనామధికారోఽస్తితిపూర్వపక్షః - పానిష్పన్నేబ్రహ్మణి శబ్దస్య ప్రామాణ్యసమ్భవేపి దేవాదీనాం విగ్రహాదిమత్త్వే ప్రమాణాభావాత్, మన్తార్థవాదానామపి విధిశేషణయా విగ్రహాదిసద్భావ పరత్వాభావాత్, విగ్రహావన్నిర్వర్త్యా ౨ హరహరనుష్ఠీయమానశ్శాంతివేదాదిసాధన సప్తకసంస్కృత మనోనిష్పద్యోపాసన నిర్వృత్తై తేషాంపాపాభావాత్. రాధాకృష్ణ - జగత్సృష్టి ప్రకరణేషు నామరూపవ్యాకరణ శ్రుత్యేనదేవాదీనాం విగ్రహాదిమత్త్వంసిద్ధ్యతి - దేవాదీనాం దేహేంద్రియాదికరణమేవహి నామరూపవ్యాకరణమ్? మన్తార్థవాదయోశ్చ తదుపలభ్యే. తయోరనుష్ఠేయప్రకాశనస్తతిపరత్వేపి తదుపపత్తియే తత్సద్భావప్రమాణత్వాద్దేవాదీనాం విగ్రహాదిమత్త్వసిద్ధిః. నహివిగ్రహాదిమత్తయాస్తతిః ప్రకాశనంచ తదభావేనమ్భవతి. అతస్సామర్థ్యసమ్భవా దస్త్యేవాధికారః. సూత్యాస్త్ర, (తదుపర్యపి) తేభ్యః - మనుష్యేభ్యః ఉపరివర్తమానానాం దేవాదీనామధికారోస్తి.యద్వా, (తత్) బ్రహ్మపాసనమ్, (ఉపరి) - దేవాదిప్రపంచము, తేషామపిబ్రహ్మస్వరూపతదుపాసన ప్రకారజ్ఞానతదర్శిత్య తదుపాదానసామర్థ్యసమ్భవాత్. పూర్వోపార్జిత జ్ఞానావిస్తరణాత్ జ్ఞానసమ్భవః, తాపత్రయాభిహతపూర్వక బ్రహ్మగుణజ్ఞానాచ్చా క్షిత్వసమ్భవః, సృష్టివాక్యమన్తార్థ వాదేషు విగ్రహావత్త్వాదిదశ్శనాత్ సామర్థ్యసమ్భవ, తేపితిభగవాన్ (బాదరాయణః)మన్యతే. ౧

౧॥

పా.—౧-సంభవా తేషాం-౧. ౨-రోస్తితేషామపి-పా. ౩-తద్భాస-పా. ౪-సస-పా.

—సూ-౯౦ —||విరోధఃకర్తృణీతిచేన్నానేకప్రతిపత్తేర్దర్శనాత్||—

వే-సా. విగ్రహవిమత్సేవికస్యానేకత్రయగపత్వాన్నిధ్యానాగాత్, (కర్తృణీ-విరోధః-ఇతిచేన్న); శక్తిమత్పుసాధరిప్రభృతిమయ్యుగపదనేకశరీరప్రతిపత్తిదర్శనాత్. ౨

దీ. (కర్తృణీ)-యాగాదా, విగ్రహవత్త్వే సతి ఏకస్యయుగపదనేకయాగే ము సన్నిధానానుపపత్తేః (విరోధః) ప్రసజ్యత ఇతిచేత్. తన్న- శక్తిమతాంసాధరి ప్రభృతీనాం యుగపదనేకశరీర ప్రతిపత్తిదర్శనాత్. ౨
సూ-౯౧—||శబ్దఇతిచేన్నాతఃప్రభవాత్ప్రత్యక్షానుమానాభ్యామ్||

వే-సా. వైదికేషుశబ్దే విరోధప్రసక్తిః దేహస్యసావయవత్వేనోత్పత్తిమత్త్వాత్ ఇద్వాది. దేవోత్పత్తేః ప్రాక్ వినాశాదూర్ధ్వం వైదికేద్వాది శబ్దానా మర్థశూన్యత్వమనిత్యత్వం వాస్యాత్ ఇతిచేన్న. (అతః)-వైదికాదేవేద్వాది శబ్దాద్విద్వాద్విద్యుత్ప్రత్యే. నహిద్వాదిశబ్దాః వ్యక్తివాచకాః, అపితుగవాదిశబ్ద వదాకృతివాచినః. పూర్వస్మిన్విద్వాద్విదావినష్టే. వైదికేద్వాది శబ్దాదేవబ్రహ్మ, పూర్వేద్వాద్వాక్యకృతివిశేషం స్మృత్వా, తదాకారమపరం ఇద్వాదికం కులాదిదివ ఘటాదికం సృజతీతి నకశ్చిద్విరోధః. కుత ఇదమవగమ్యతే? శ్రుతిస్తృతిభ్యామ్. శ్రుతిః, “వేదేనరూపేవ్యకరోత్-సతాసతీప్రజాపతిః” ౧ “సభూరితివ్యాహరత్ - సభూమిమస్సజత్” ౨ ఇత్యాదిః. స్మృతిరపి, “సర్వేషాంతుసనామాని కర్మాణిచప్రథక్ పృథక్, వేదశబ్దేభ్య ఏవాదాపుథక్ సంస్థాశ్చ నిర్వచే” ౩ ఇత్యాదిః.

3

దీ. విరోధఇతివర్తతే. మాభూతకర్తృణీవిరోధః - శబ్దేషు వైదికేవిరోధః ప్రసజ్యతే - విగ్రహవత్త్వే హితేషాం సావయవత్వేనోత్పత్తివినాశయోగాదుత్పత్తేః ప్రాక్ వినాశాదూర్ధ్వం చ, వైదికానామిద్వాదిశబ్దానా మర్థశూన్యత్వ మనిత్యత్వం వాస్యాదితిచేత్. తన్న (అతఃప్రభవాత్) (అతః) - వైదికాదేవశబ్దాత్ ఇద్వాదిదేఃప్రభవాత్. పూర్వపూర్వేద్వాదివిన్ష్టే, వైదికా దిద్వాద్వాక్యకృతివిశేషవాచినశ్చబ్దా దిద్వాద్వాక్యకృతివిశేషం స్మృత్వా, తదాకారమపరమిద్వాదికం సృజతిప్రజాపతిరితి వైదికస్యశబ్దస్య నకశ్చిద్విరోధః. నహిదేవదత్తాది శబ్దవ దిద్వాదిశబ్దాః వ్యక్తివిశేషే సజేత పూర్వకాః ప్రవృ

త్రాః - అపితుగవాదిశబ్దవ దాకృతివిశేషవాచిన ఇతితేమామపినిత్య ఏవవాచ్యవాచకభావఃవైదికాదిద్వాదిశబ్దా తదర్థవిశేషం స్మృత్వా, కులాలాదిరివఘటాదికం ప్రజావతిస్సృజతీతి కుతోవగన్యతే ? (ప్ర త్యక్షానుమానాభ్యాం) శ్రుతిస్మృతిభ్యామిత్యర్థః శ్రుతిస్తావత్ “వేదేనూపే వ్యకరోశ్చతాసతీ ప్రజావతిః” ౧; తథా “ సభూరితి వ్యాహరత్ సభూమిమస్సృజతే ” ౨ ఇత్యాదికా. స్మృతిరపి “సర్వేషా ఙ్చ సనామాని కర్మాణిచపుథక్ పుథక్ । వేదశబ్దేభ్య ఏవాదౌపుథక్ సం ఘాత్యనిర్వమే ” ౩ “ నావరూపఙ్చభూతానాంకృత్యానాఙ్చ ప్రపఙ్చ నం । వేదశబ్దేభ్య ఏవాదౌదేవాదీనాఙ్చకారసః ” ౪ ఇత్యాదికా. ౩

—సూ.౯౩.—॥ అతపవచనాన్యత్వమ్॥—

వే.సా.యతోబ్రహ్మవైదికాచ్చబ్రాహ్మదధాన్ స్మృత్యాసృజతి, అతపవ; “ మన్త్రీ కృతోవృణీతే ” ౧ “ విశ్వామిత్రస్యసూక్తంభవతి ” ౨ ఇతివిశ్వామిత్రాదీనామన్త్రాదికృ త్వేపి మన్త్రాదిమయ వేదస్యనిత్యత్వం తిష్ఠతి. అసథితమన్త్రాదిదర్శనశక్తాన్ * పూర్వ విశ్వామిత్రాదీన్ తత్తద్వైదిక శబ్దైస్ స్మృత్వా, తదాకారానశరాన్ తత్తచ్ఛ్రీ యుక్తాన్ సృజతిహి బ్రహ్మవైమిత్తిక ప్రళయానంతరమ్? తేచానధీత్య ఏతానేవమ న్త్రాదీన్ ఆఙ్ఘరితాన్ పఠన్తి. అతిప్రేషం మన్త్రాదికృత్వం వేదనిత్యత్వంబద్ధితమ్. ౪

దీ. యతఃప్రజావతిఃవైదికాచ్చబ్రాహ్మదధాన్ కారంస్మృత్వా, తదా కారంసర్వంసృజతి, - అతశ్చ వసిష్ఠపిశ్వామి త్రాదీనాం మన్త్రీ సూక్తాదికృత్వేపి మన్త్రాదిమయస్యవేదస్య నిత్యత్వం తిష్ఠత్యేవ. ప్ర జావతిర్నివైమిత్తిక ప్రళయానంతరమ్ “ మన్త్రీకృతోవృణీతే ” ౧ “ వి శ్వామిత్రస్యసూక్తంభవతి ” ౨ ఇత్యాదివేదశబ్దేభ్యోఽసథితమన్త్రాది దర్శనశక్త వసిష్ఠాద్యాకృతివిశేషం స్మృత్వా, వసిష్ఠత్వాదిపదప్రాప్త యేఽనుష్ఠితకర్మవిశేషం శ్చానుస్మృత్య, తదాకారవిశేషం స్తాన్వసి ష్ఠాదీన్ సృజతి. తేచానధీత్యేవ వేదకదేశభూతమన్త్రాదీన్ స్వర తోవర్ణతశ్చా ఫలితానువర్తి. తదేషాం మన్త్రాదికృత్వేపి వేదని త్యత్వముపపద్యతే. ౪

౧॥ అష్ట-౨-ప్ర-౬-౨-౪, ౨॥ అష్ట-౨-ప్ర-౨. ౩॥ మనుష్ఠ-౧-౨౧. ౪॥ వి-
పు-౧-౫-౬౩. ౫॥ ౬॥ ౫-కాండ-౨-ప్ర-౪-౨. * పూర్వ-౨-౧.

సా. ప్రాకృతప్రళయేతు చతుర్ముఖేవేదాఖ్య శబ్దేచ విసష్టేకథంవేదస్యనిత్యత్వ మిత్యతఃపా.

—సూ-౯౪.—||సమాననామరూపత్వాచ్చావృత్తావప్యఃరో ధోదర్శనాత్ స్మృతేశ్చ||—

అతిపివ సృజ్యానాం (సమాననామరూపత్వాత్) ప్రాకృతప్రళయా ౭వృ త్తావపిసవిరోధః ఆదిక ర్తావరమపురుషోహిపూర్వరూపసంస్థానంజగత్ స్మృత్వాతదా కారమేవజగత్ సృజతి. వేదాం శ్చపూర్వానుపూర్వీ విశిష్టానా విష్కృత్య చతుర్ముఖా యదదాతీతి. శ్రుతిస్మృతిభ్యామదిక ర్తా పూర్వవత్సృ జతీత్యవగమ్యతే. శ్రుతిస్తావత్ “సూర్యాచన్ద్రమసౌ ధాతాయథా పూర్వమకల్పయత్” ఇత్యాదికా. యో బ్రహ్మణం విదధాతిపూర్వమ్ - యోవై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతితస్మై” ఇతిచ. స్మృతి రపి - “యథర్తుష్వృతు లిక్ష్ణానినానారూపాణి పర్యయే | దృశ్యస్తేతానితాన్యేవ త థాథావాయుగాదిషు” ఇతి. వేదస్యనిత్యత్వం చ, పూర్వపూర్వోచ్చారణక్రమ విశిష్ట స్తేవ సర్వతోచ్చార్యమాణత్వమ్.

దీ. ప్రజాపతిప్రభృతిషుసర్వేషు తత్త్వేష్వవ్యాకృతపర్యవేషు అవ్యాకృతపరిణామ రూపేషుశబ్దమయేషు వేదేషుచ విసష్టేష్వవ్యా కృత స్మృత్యావృత్తా కథంవేదస్యనిత్యత్వమిత్యతఃపా.

అవ్యాకృతస్మృత్యావృత్తావపిసృజ్యానాం (సమాననామరూప త్వా)దేవ సకశ్చిద్విరోధః. ఆదిసగ్దేహిపరమపురుషః పూర్వసంస్థా నంజగత్సృరన్ తత్రైవసృజతి, వేదాంశ్చపూర్వానుపూర్వీవిశిష్టానా విష్కృత్య హిరణ్యగర్భాయదదాతీతి. పూర్వసంస్థానమేవ జగ త్సృజతీతికథమవగమ్యతే! (దర్శనాత్ స్మృతేశ్చ) దర్శనం - శ్రుతిః, “అహూరాత్రాణి విదధద్విశ్వస్యమితోవశీ | సూర్యాచన్ద్రమ సౌ ధాతాయథా పూర్వమకల్పయత్ | దివంచపృథివీం చాన్తరిక్షమ ధోసువః” ఇతి; “యోబ్రహ్మణం విదధాతిపూర్వమ్ యోవై వేదాం శ్చప్రహిణోతితస్మై” ఇతి చ. స్మృతిరపి “యథర్తుష్వృతులిక్ష్ణాని నానారూపాణిపర్యయే | దృశ్యస్తేతానితాన్యేవ తథాథావాయుగా దిషు” ఇతి. వేదవేదస్యనిత్యత్వం - యత్పూర్వపూర్వోచ్చారణక్రమ విశేషంస్మృత్వాతేనైవ క్రమేణోచ్చార్యత్వమ్. పరమపురుషోహి స్వ

స్వరూపస్వరూప తత్ఫలయాథాత్మ్యా వబోధివేదం స్వస్వరూప
వవన్నిత్యమేవపూర్వానుపూర్వీవిశిష్టం స్మృత్వాఽవిమరీతి ; - అ
తోదేవాదీనాం బ్రహ్మవిద్యాధికారేనకశ్చిద్విరోధః. ... ౫

అ-౨౫-సూ-౯౫—॥ మధ్యాదిష్వసమ్భవాదసాధికారంజైమినిః॥—

వే-సా. మధువిద్యాదిషు వస్వాదిదేవానామేవ ఉపాస్యత్వాత్, ప్రాప్యత్వా
చ్చ, తత్ర వస్వాదీనాం కర్తకర్తృభావ విరోధేన ఉపాస్యత్వాసంభవాత్, విసూ
నాంసతాంవశుత్వం ప్రాప్తమితి ప్రాప్యత్వా సంభవాచ్చ తత్రవస్వాదీనా (మన
ధికారంజైమిని)క్లేనే. ౧

దీ. ఛాన్దోగ్యే“అసౌవాఆదిత్యోదేవనః”౧ ఇత్యుపక్రమ్య, “త
ద్యగ్నోగ్రిథమమమృతం తద్వసవఉపజీవన్తి” ౨ ఇత్యుక్త్వా, “సయఏ
తదేవమృతం వేదవసూనామేవైకోభూత్వాఽగ్నినైవముఖేనై తదే
వామృతందృష్ట్వాసృప్యతి”౩ ఇత్యాదినాఋగ్యజుస్సామాదివేదోదిత
కర్తృసమ్పాద్య రసాధారతయా మధునయస్యాదిత్యస్య పూర్వదక్షి
ణవచ్చిమోక్షరోధ్వాం శాన్వసురుద్రాదిత్యనరుత్సాధ్య నామ్నాం
దేవగణానాం భోగ్యత్వేనాభిధాయ, తైర్భుజ్యమానా కారేణాది
త్యాం శానుపాస్యానుపదిశ్య, తానేవాదిత్యాంశాం స్తథాభూ
తాన్పాప్రిప్యానుపదిశతి. ఏవమాదిమూపాసనేషు వస్వాదిత్యాది
నామధికారోస్తి - నేతిసంశయః. నాస్త్యధికార ఇతిపూర్వపక్షః. వ
స్వాదీనాముపాస్యాస్తర్గతత్వేన కర్తకర్తృభావవిరోధాత్, పాప్రిప్య
స్యవసుత్వాదేఽప్రాప్తత్వాచ్చ. రాధాస్త్ర - బ్రహ్మణఏవ తదవస్థ
స్యోపాస్యత్వా ద్వస్వాదీనాంసతాం స్వావస్థ బ్రహ్మనుసన్ధానా
విరోధాత్, కల్పాంతరేవసుత్వాదేః పాప్రిప్యత్వావిరోధా చ్చ, వస్వా
దీనామధికారస్సమ్భవతీతి. సూతాగ్నిధన్తు, మధువిద్యాదిషు వస్వాదీనా
మనధికారం (జైమిని) ర్తన్యతే. (అసమ్భవాత్) వస్వాదీనామేవోపా
స్యానా ముపాసకత్వాసమ్భవాత్, వసుత్వాదేః పాప్రిప్యత్వాదేవ
పాప్రిప్యత్వాసమ్భవా చ్చ. ౧

—సూ-౯౬—||జ్యోతిషిభావాచ్చ||—

వే-సా. “తందేవాజ్యోతిషాంజ్యోతిరాయుర్వోపాసతేఽమృతమ్” ౧౭౭ (జ్యోతిషి) పరస్మిన్ బ్రహ్మణి దేవానాంసాధారణ్యేనప్రాచక్ష్యేపి అధికార భావవచనాత్ అస్యత్రవస్వాద్యుపాసనే అసథికారోన్యాయి సిద్ధోగమ్యతే ౨

దీ. “తందేవాజ్యోతిషాంజ్యోతిరాయుర్వోపాసతేఽమృతమ్” ౧ ఇతి (జ్యోతిషి) - పరస్మిన్ బ్రహ్మణి దేవ మనుష్యయోరధికార సాధారణ్యేనత్యపి, [జ్యోతిషాంజ్యోతిః]-పరంబ్రహ్మ, *దేవాణాంసత్యతి విశేషవచనం వస్వాదీనాం కర్మకర్తృభావవిరోధాత్తేషు తేషామసథికారం ద్యోతయతి. * దేవాఇహ సామాన్యవచనం వస్వాదివిశేషవిషయమితివగమ్యతే, అన్యేషామవిరోధాత్. ౨

—సూ-౯౭—||భావస్తుబాదరాయణోఽస్తిహి||—

వే-సా. మధువిద్యాదిష్యపి వస్వాదీనామధికారాభావం భగవాన్ (బాదరాయణో) మన్యతే (అస్తిహి వస్వాదీనాం సతాంస్వావస్థాబ్రహ్మణ ఉపాస్యత్వసంభవే, కల్పాంతరేవసుత్వాదేః ప్రాప్యత్వసమ్యవశ్య. “ఏకలవవమధ్యేస్థాతా” ౧ ఇత్యాదినా ఆదిత్యస్య కారణావస్థాం ప్రతిపాద్య, “యఏతా మేవంబ్రహ్మోపనిషదం వేద” ౩ ఇతి మధువిద్యాయాః బ్రహ్మవిద్యాత్వమాహ. అతః కార్యకారణో భయవస్థంత్రోపాస్యమ్. కల్పాంతరేవస్వాదిత్వమనుభూయ అధికారావసానే బ్రహ్మప్రాప్తిర్నిరుద్ధా. ... ౩

దీ. తుశబ్దఃపక్షం వ్యావర్తయతి. వస్వాదీనాం మధువిద్యాదిష్యధికారసద్భావం భగవాన్ (బాదరాయణో) మన్యతే (అస్తిహి) వస్వాదీనామేవోపాస్యత్వంప్రాప్యత్వం ? ఇదానీంవసూనామేవసతాం కల్పాంతరేవసుత్వస్య ప్రాప్యత్వసమ్యవశ్యత్యాప్యత్వంసమ్యవశ్యత్యాప్యత్వంబ్రహ్మభావానుసంధాన సమ్భవాదుపాస్యత్వంసమ్యవశ్యత్యాప్యత్వంబ్రహ్మోపనిషదం వేద” ౩ ఇతిహి కృత్వానైయామధువిద్యాయాః బ్రహ్మవిద్యాత్వమవగమ్యతే ? ... ౩

అ-౨౬—సూ-౯౮—||శుగస్యతదనాదరశ్రవణాత్తదాద్రవణాత్సూచ్యతేహి||—

సా. “అజహరేమాశ్మూద్ర” ౪ ఇత్యాదౌ బ్రహ్మోపనిషత్తేషాం ప్రతిశూద్రత్యా

మన్త్రీణేనామసృజ్యబ్రహ్మజ్ఞానాప్రాప్త్య శుక్యజ్ఞాతేతిసూచ్యతే. శోచనాచ్ఛాద్యః, నజాతియోగేన. కుతః? (తదనాదరశ్రవణాత్) బ్రహ్మవిద్యావైకల్యేన స్వాత్మానం ప్రతి హంసాదిసోక్తానాదరవాక్యశ్రవణాత్. తదైవాచార్యం ప్రతి(ఆద్రవణాత్). హిశబ్దోహేతా. * యతశ్చాద్రేత్యామన్త్రీణంసజాతియోగేన; అతశ్చాద్రస్యబ్రహ్మపాసనాధికారోన(సూచ్యతే). ౧

దీ. బ్రహ్మవిద్యాయాంశూద్రస్యాప్యధికారోస్తి. నేతిసంశయః. అస్తితిపూర్వకవత్తుః-అధిత్వసామర్థ్యసమ్భవాత్. శూద్రస్యానగ్నివిద్య త్వేపి మనోవృత్తిమాత్రత్వాదుపాసనస్య సమ్భవతహిసామర్థ్యమ్? బ్రహ్మస్వరూప తదుపాసనప్రకారజ్ఞానంబు ఇతిహాసపురాణ శ్రవణా దేవనిష్పద్యతే. అస్తిహిశూద్రస్యాపీతిహాసపురాణశ్రవణాన్మజ్ఞా ! “ శావియేచ్ఛతురోవణ్ణా నృత్వాబ్రాహ్మణమగ్రతః” ౧ ఇతి. తథాతత్రైవవిదురాదీనాం బ్రహ్మనిష్ఠత్వందృశ్యతే. ఉపనిషత్స్వపి “అజహం కేమాశ్చుద్రాన్ నేనైవముఖేనాలాపయిష్యథాః” ౨ ఇతిశూద్రశబ్దేనామన్త్రీ, బ్రహ్మవిద్యోప దేశదర్శనా చ్ఛాద్రస్యాపీహాధికార (సూచ్యతే). రాధాన్తస్తు ఉపాసనస్య మనోవృత్తిమాత్రత్వే ప్యనధీతవేదస్య శూద్రస్యఉపాసనో పాయభూతజ్ఞానాసమ్భవాత్ నసామర్థ్యసమ్భవః. కర్తృవిధివదుపాసనా విధయోపిత్రైవర్ణిక విషయాధ్యయన గృహీతస్వాధ్యాయోత్పన్న జ్ఞానమేవోపాసనో పాయతయాస్వీకుర్వతే. ఇతిహాసాదయోపి స్వాధ్యాయసిద్ధమేవ జ్ఞానముపబంహయంతీతి తతోపినాస్యజ్ఞానలాభః. శ్రవణానుజ్ఞానుపాపక్షయాదిఫలా. విదురాదీనాంతుభవాన్తరవాసనయా జ్ఞానలాభాద్బ్రహ్మనిష్ఠత్వమ్. శూద్రేత్యామన్త్రీణమపినచతుర్థవర్ణత్వేన-అపితు బ్రహ్మవిద్యావైకల్యాచ్ఛుగస్యసంజాతేతి. అతోనశూద్రస్యాధికారః. సూతార్థాన్త - బ్రహ్మవిద్యావైకల్యేన హంసోక్తానాదరవాక్యశ్రవణాత్, తదైవాచార్యంప్రత్యాద్రవణా చ్ఛాచార్యేణ తస్యశుశ్రూషోర్విద్యా ౨లాభకృతాశుక్యాచ్యతే. హిశబ్దోహేతా. యస్మాదస్య

శుక్నుచ్యతే - అతశ్శోచనాచ్ఛాద ఇతికృత్వా ఆచార్యోరైక్వః
జానశ్రుతింశూద్రేత్యా మన్త్యయతే నజాతియోగేనేత్యర్థః. ౧

—సూ ౯౯—||క్షత్రియత్వగతేశ్చ||—

వే-సా. శుశ్రూషః (క్షత్రియత్వగతేశ్చ) నజాతియోగేన శూద్రేత్యామన్త్య
ణమ్. ఉపక్రమే “బహుదాయా” గృత్యాదినా దానపతిత్వ బహుపక్వాన్న దా
యిత్వ బహుగ్రామప్రదానైరస్య క్షత్రియత్వం గమ్యతే? ౨

దీ. అస్యశుశ్రూషః క్షత్రియత్వావగతేశ్చనజాతియోగేనశూద్రే
త్యామన్త్యణమ్. ప్రకరణప్రక్రమేహి “బహుదాయా” గృత్యాదినా
దానపతిత్వబహుతరపక్వాన్నదాయిత్వ క్షత్రిప్రేమణబహుగ్రామా
దిప్రదానైరస్యజాన శ్రుతేశ్శుశ్రూషః క్షత్రియత్వంపతీతమ్. ౩

—సూ-౧౦౦—||ఉత్తరత్రైతరథేనలిక్ష్ణాత్||—

వే-సా. ఉపరిష్టాచ్చాస్యాం విద్యాయామ్ బ్రాహ్మణక్షత్రియయోరేవా న్య
యోద్యత్యతే “అథహశౌనకంచ కాపేయమభిప్రతారిణి” అగృత్యాదా. అభిప్రతా
రీహిఃచైత్రరథః క్షత్రియః? అభిప్రతారిణః చైత్రరథత్వం క్షత్రియత్వంచకాపేయ
సాహచర్యాల్లిక్ష్ణాదవగమ్యతే. ప్రకరణాంతరేహి కాపేయసహచారిణః చైత్రరథత్వం
క్షత్రియత్వంచవగతమ్, “ఏతేనచైత్రరథం కాపేయా అయాజయన్” 3 ఇతి. “తస్మా
చైత్రరథోనామైకః క్షత్రపతి రజాయత” ౪ ఇతిచ. అతశ్చ అయంవిషయః నవతున్ధః 3

దీ. ఉపరిష్టాచ్చాస్యాం విద్యాయాంబ్రాహ్మణక్షత్రియయోరే
వాన్వయోద్యత్యతే “అథహశౌనకంచ కాపేయమభిప్రతారిణి” ౨
గృత్యాదినా. అభిప్రతారిహిఃచైత్రరథః క్షత్రియః? అభిప్రతారిణఃచై
త్రరథత్వం క్షత్రియత్వంచకాపేయ సాహచర్యాల్లిక్ష్ణాదవగమ్యతే,
ప్రకరణాంతరేహి కాపేయసహచారిణః చైత్రరథత్వంక్షత్రియత్వజ్ఞా
వగతమ్ “ ఏతేనచైత్రరథం కాపేయా అయాజయన్” 3 ఇతి,
“ తస్మాచైత్రరథోనామైకః క్షత్రపతిరజాయత” ౪ ఇతి చ. అతో
స్యాం విద్యాయామన్వితోబ్రాహ్మణాదితరోజానశ్రుతిరపి క్షత్రియో
భవితుమర్హతి. 3

౧|| ఛా-ఉ-౪-౧-౧. ౨|| ఛా-ఉ-౪-౩-౫. 3||

౪||

2౧-చక్రే-3-పశ్చై-౧|| బృ-ఉ-౬-౪-౧౬.

పా.—౧-సంవర్గవిద్యాయాం-పా. ౨-చైత్రరథః-౧-న.

—సూ-౧౦౧.—॥ సంసారపరామర్శాత్తద భావాభిలాషాచ్చ॥

వే-సా. విద్యోపక్రమే “ఉపత్వానేష్యే” గణత్యుపనయన (పరామర్శాత్), శూద్రస్య (తదభావాభిలాషాచ్చ) సశూద్రస్య బ్రహ్మవిద్యాధికారః. “సశూద్రేవా తకంకించిత్ సచసంస్కారమర్హతి” ఇతి సంస్కారో హినిషిద్ధః ? . ౪

వే-దీ. విద్యోపదేశే “ఉపత్వానేష్యే” గణత్యుపనయన (సంసారపరామర్శాత్), శూద్రస్య తదభావవచనా చ్ఛానధికారః. “సశూద్రే వాతకంకిచ్ఛిన్నచ సంసారమర్హతి” ఇతి హినిషిద్ధతే. ౪

—సూ-౧౦౨.—॥ తదభావనిర్ధారణే చ ప్రవృత్తేః॥ —

వే-సా. “నై తదబ్రాహ్మణో వివత్తుమర్హతి సమిధంసోమ్యాహర” గణితశూద్రత్వా భావనిశ్చయవివ ఉపదేశ ప్రవృత్తేశ్చ నాధికారః. ౫

వే-దీ. “నై తదబ్రాహ్మణో వివత్తుమర్హతి సమిధంసోమ్యాహర” గణిత శుశ్రూషోర్జ్ఞాబాలే శూద్రత్వాభావనిశ్చయ ఏవోపదేశే ప్రవృత్తేః నాధికారః. ౫

—సూ-౧౦౩.—॥ శ్రవణాధ్యయనార్థప్రతిషేధాత్॥ —

వే-సా. శూద్రస్య హి శ్రవణాధ్యయనాదీని నిషిద్ధస్తే, “తస్మాచ్ఛూద్రస మివే నాధ్యేతవ్యమ్” ఇతి. అనువశ్యణ్యతోఽధ్యయనాదివసంభవతి. ౬

వే-దీ. శూద్రస్య శ్రవణాధ్యయనాదీనిహి ప్రతిషిద్ధస్తే “తస్మాచ్ఛూద్రసమివే నాధ్యేతవ్యమ్” ఇతి. అనువశ్యణ్యతోఽధ్యయనాదిర్నసంభవతి. ౬

—సూ-౧౦౪.—॥ స్మృతేశ్చ॥ —

వే-సా. స్మర్యతే హి శూద్రస్య వేదశ్రవణాదౌదణ్డః “అథహాస్య వేదముపశ్యన్వితః త్రపుజతుభ్యాం శ్రోత్రప్రతిపూరణమ్, ఉదాహరణేజిహ్వచ్ఛేదః - ధారణేశరీరభేదః” ఇతి. ౭

దీ. స్మర్యతే చ శూద్రస్య వేదశ్రవణాదౌదణ్డః “అథహాస్య వేదముపశ్యన్వితః త్రపుజతుభ్యాం శ్రోత్రప్రతిపూరణ ముదాహరణే జిహ్వచ్ఛేదోధారణే శరీరభేదః” ఇతి. ౭

వే-సా. ౧ ప్రాసజ్ఞికంపరిసమాప్య ప్రకృతమనుసరతి.

—సూ-౧౦౫.—॥కమ్పనాత్॥—

అజ్ఞుష్టప్రమిత ప్రకరణమధ్యే “యదిదంకిచ్చ జగత్సర్వంప్రాణవజనిస్సృతమ్” ౧ ఇత్యాదినా అభిహితా జ్ఞుష్టప్రమిత ప్రాణశబ్ద నిర్దిష్టజనితభయోత్పజ్జాదివోద్యతాత్ అగ్నివాయుసూర్యేష్వప్రభృతికృత్సజగత్క్రమ్పనాత్ అజ్ఞుష్టప్రమితః పరమపురుష ఇతినిశ్చయతే. ౩

దీ. ప్రాసజ్ఞికంపరిసమాప్యప్రకృతంపరిసమాపయతి.

అజ్ఞుష్టప్రమిత ప్రకరణమధ్యే “యదిదంకిచ్చ జగత్సర్వంప్రాణవజనిస్సృతమ్ | మహద్భయం వజ్రముద్యతమ్ ... భయాదస్యాగ్నిస్తపతి” ౧ ఇత్యాదౌ ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టాజ్ఞుష్టప్రమితజనితభయనిమిత్తాదగ్నివాయు సూర్యప్రభృతి కృత్సజగత్క్రమ్పనా చూఢాయమాణా దజ్ఞుష్టప్రమితః పరమాత్మైవేతి నిశ్చయతే. ౩

—సూ-౧౦౬.—॥ జ్యోతిర్దర్శనాత్ ॥—

వే-సా. తత్ప్రకరణే “నతత్రసూర్యోభాతి” ౨ ఇత్యారభ్య “తస్యభాసాసర్వమిదంవిభాతి” ౩ ఇతిభాశ్శబ్దాభిహితస్య అనవధికాతిశయ జ్యోతిషోదర్శనాచ్చ అజ్ఞుష్టప్రమితః పరమపురుషః. ౪

దీ. అస్మిన్నేవ ప్రకరణేతత్సంబద్ధితయా “నతత్రసూర్యోభాతి” ౨ ఇత్యారభ్య “తస్యభాసాసర్వమిదంవిభాతి” ౩ ఇతిసర్వేషాంఛాదకస్యానవధికాతిశయస్య భాశ్శబ్దాభిహితస్య బ్రహ్మభూతస్య పరస్యజ్యోతిషో (దర్శనాచ్చ) అజ్ఞుష్టప్రమితః పరమాత్మా. ౪

—అ-౧౭-సూ-౧౦౭—॥ ఆకాశోఽథాంతరత్వాదివ్యపదేశాత్ ॥—

వే-సా. “ఆకాశోహవై నామ రూపయోర్నిర్వహితా తేయదస్తరాతద్భిష్క్తు” ౩ ఇత్యాదినానిర్దిష్టఆకాశం, “ధూత్వాశరీరమకృతం కృతాత్మా” ౪ ఇతిప్రకృతాత్ప్రకృత్యగాత్మనః పశుధాదర్థాస్తరభూతః పరమపురుషః - నామరూపయోనిర్వ్యభుత్వ తదస్సర్వరూపాథాస్తరత్వా మృతత్వాది వ్యపదేశాత్. ౧

దీ. ఛాన్దోగ్యే “ఆకాశోహవై నామరూపయో ర్నిర్వహితా

౧॥ కఠోప-౨-౬-౨. ౨॥ కఠోప-౨-౫-౧౫. ౩॥ ఛా-ఉ-౮-౧౪-౧.

౪॥ ఛా-ఉ-౮-౧౩-౧.

పా.—౧- స్థితస్తావదుత్తరత్ర. అజ్ఞుష్ట-౧. *౬౫ - పత్రే - ౨౩ - అధికరణశేష. సూత్రం-౩.

తేయదంతరా తద్భక్తిహృతదమృతం సతత్త్వా” ఇత్యత్రాకాశశబ్దని
ద్విష్టఃకింముక్తాత్త్వా! - ఉతపరమాత్మేతినంశయః ముక్తఇతిపూర్వప
క్షః - “ధూత్వాశరీరమకృతంకృతాత్త్వా బ్రహ్మలోక మభిసంభవా
మి” ఇతి ముక్తస్యానంతర ప్రకృతత్వాత్. రాధాదాంత - “నామరూ
పయోర్నిర్వహితా తేయదంతరా” ఇతిస్వయమస్పృష్ట నామరూ
పతయా నామరూపయోర్నిర్వోఢ్యత్వేన శూన్యమాణోయమాకా
శో బద్ధముక్తో భయావస్థాత్ప్రత్యగాత్మనోఽథాంతరత్వా త్వరమా
జ్ఞైవ. సూత్రార్థం - (ఆకాశః) పరమాత్మా - తస్యనామరూపయో
ర్నిర్వోఢ్యత్వ తదస్పృశలక్షణా థాంతరత్వవ్యపదేశాత్. ప్రత్యగా
త్మనోఽప్యథాంతర భూతపవనామ రూపయోర్నిర్వోధా - బద్ధావస్థ
స్తావన్నామరూపాభ్యాం స్పృష్టస్తత్పర వశశ్చేతిననిర్వోధా, ముక్త
స్యాపి జగద్వ్యాపారరహితత్వాన్ననిర్వోఢ్యత్వమ్. ఆదిశబ్దేననిరు
పాధిక బ్రహ్మత్వా మృతత్వాత్త్వాదీని గృహ్యంతే. తానినిరుపాధి
కానిముక్తస్యాపి నసంభవంతి. ౧

వే.సా. * ౩ తత్త్వమస్యాదివైక్యపదేశాత్ ప్రత్యగాత్మనో నాథాంతరభూ
తః పరమపురుష ఇత్యాశ్చాక్షరహ.

—సూ-౧౦౮.—|| సుమప్త్యతాగ్రన్త్యోర్భేదేన ||—

“ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపరిష్వక్తో నబాహ్యంజిచ్చనవేదనాంతరమ్” ౪ “ప్రాజ్ఞేనా
త్మనాఽన్వారూఢః” ౫ ఇతి(సుమప్త్యతాగ్రన్త్యోః) బాహ్యంతరవిషయానభిజ్ఞాత్ప్ర
త్యగాత్మనఃతదానీమేవప్రాజ్ఞతయా(భేదేన)వ్యపదేశాదథాంతరభూతపవ. ౨

దీ. నను*౩ తత్త్వమస్యాది వైక్యవ్యపదేశాత్, “నేహనా
నాన్తి” ౬ ఇతిభేదప్రతిపేధాచ్చునప్రత్యగాత్మనోఽథాంతరభూతః పర
మాత్మేత్వా శఙ్కారహ.

(వ్యపదేశాత్) ఇతివర్తతే. “ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపరిష్వక్తిః” ౪
“ప్రాజ్ఞేనాత్మనాఽన్వారూఢః” ౫ ఇతి(సుమప్త్యతాగ్రన్త్యోః) లుప్త
సకల విశేషవిజ్ఞానాత్ప్రత్యగాత్మనస్తదానీమేవ సర్వజ్ఞతయాభేద
వ్యపదేశాత్ప్రత్యగాత్మనోఽథాంతర భూతపవపరమాత్మా. ౨

౧|| ఛా-ఉ-౮-౧౪-౧. ౨|| ఛా-ఉ-౮-౧౩-౧. ౩|| ఛా-ఉ-౬-౮-౭.

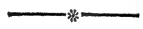
౪|| బృ-ఉ-౬-౩-౨౧. ౫|| బృ-ఉ-౬-౩-౩౫. ౬|| బృ-ఉ-౬-౪-౧౯.

—సూ. ౧౦౯.—॥పత్యాదిశబ్దేభ్యః॥—

వే-సా. పరిష్కృజ్జకేప్రాజ్ఞే శ్రూయమాణేభ్యః (పత్యాదిశబ్దేభ్యః) శ్చాయమథాన్త
రభూతః “సర్వస్యాధిపతిః-సర్వస్యవశీ-సర్వస్యేశానః” ౧ ఇతిహ్యుత్తరత్రశ్రూయతే ;
ఐక్యోపదేశోపి “అవస్థితేరితి కాశక్యత్వమ్” ౨ ఇత్యనేనజీవస్య శరీరభూతస్యాత్మత
యా అవస్థితేరితి స్వయమేవ పరిహరిష్యతి. 3

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే వేదాన్తసారే

ప్రథమస్యాధ్యాయస్యతృతీయఃపాదః.

దీ. పరిష్కృజ్జకేప్రాజ్ఞే శ్రూయమాణేభ్యః (పత్యాదిశబ్దేభ్యః)
శ్చాయం ప్రత్యగాత్మనోఽన్తాన్తరభూతః పరమాత్మా “సర్వస్యాధి
పతిః-సర్వస్యవశీ-సర్వస్యేశానః” ౧ ఇత్యాదౌ. ఐక్యోపదేశభేద ప్రతి
షేధౌతు బ్రహ్మకార్యత్వ నిబంధనావీతి “తజ్జలానితి - సర్వంఖల్విదం
బ్రహ్మ” ౩ ఇత్యాదిశ్రుతిభిరేవవ్యక్తా. 3

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాన్తదీపే

ప్రథమస్యాధ్యాయస్యతృతీయఃపాదః.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

—అ. ౨౨-సూ. ౧౧౦.—॥అనుమానికమప్యేకేషామితిచేన్న

శరీరరూపకవన్యస్తగృహీతేద్దర్శయతిచ॥—

వే-సా. (ఏకేషాం) కతానాం శాఖాయామ్, (అనుమానికం) -ప్రధానమపి, జగ
త్కారణత్వేన “మహతఃపరమవ్యక్తమ్” ర ఇత్యుచ్యతే (ఇతిచేత్. న.) పూర్వత్ర “అ
త్వానంరథినంవిద్ధి” ౧ ఇత్యాదిషూ పాసనూపాయేషు వశీకార్యత్వాయ, రథిరథాది
రూపకవిన్యస్తేషు శరీరాఖ్యరూపకవిన్యస్తస్యాత్రావ్యక్తశబ్దేన గృహీతేః.) “ఇద్రియేభ్యః
పరాహ్యర్థాః” ౨ ఇత్యాదిసాహితీవశీకార్యత్వేన సాపరాధిచ్యతే; తథాచోత్తరత్ర శ్రుతి
రేవదర్శయతి “యచ్ఛేద్వాజ్ఞినసీప్రాజ్ఞః” ౩ ఇత్యాదినా. ౧

౧॥ బృ-ఉ-౬-౪-౨౨. ౨॥ ౧-౪-౨౨. ౩॥ ఛా-ఉ-౩-౧౪-౧. ౪॥ కఠో
ప-౩-౧౧. ౫॥ కఠోప-౩-౩. ౬॥ కఠోప-౩-౧౦. ౭॥ కఠోప-౩-౧౩.

యా? నహ్యవ్యక్తమిహ జ్ఞేయత్వేనోక్తమ్, - అతశ్చత్రనతస్త్రప్రక్రియాగర్థః. ౪

—సూ-౧౦౮.—॥వదతీతిచేన్న ప్రాజ్ఞోహిప్రకరణాత్॥—

సా. “అశబ్దమస్పర్శమ్” ఇత్యారభ్య, “నిచాయ్యతమ్” గితి (వదతీతిచేన్న), “తద్విష్ణోఃపరమంపదమ్” ౨. “ఏషసర్వేషుభూతేషు గూఢోత్పానప్రకాశతే” ౩ ఇత్యాదినాప్రకృతఃపాజ్ఞోహి *గనిచాయ్యత మితిజ్ఞేయఉచ్యతే!.

దీ. “అశబ్దమస్పర్శమ్” ఇత్యుపక్రమ్య, “మహతః పరంధ్రువనిచాయ్యతం మృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యతే” గితిప్రధానస్యజ్ఞేయత్వమనంతరమేవ వదతీయం శ్రుతిరితిచేత్. తన్న - “అశబ్దమస్పర్శమ్” గితి ఇత్యాదినా (పాజ్ఞః) పరమపురుషపవహ్యత్రోచ్యతే, “సోధ్వనః పారమాప్తోతితద్విష్ణోః పరమంపదమ్” ౨. “ఏషసర్వేషుభూతేషు గూఢోత్పానప్రకాశతే” ౩ ఇతిప్రాజ్ఞనైవ ప్రకృతత్వాత్. ౫

—సూ-౧౦౯.—॥త్రయాణామేవవైవముపన్యాసః ప్రశ్నశ్చ॥—

వే.సా. ఉపాస్యోపాసనో పాసకానాస్త్రయాణామేవాప్తిస్సృకరణజ్ఞేయత్వేన (ఉపన్యాసఃప్రశ్నశ్చ) - నప్రధానాదే. “అథాత్మయోగాధిగమనదేవచ్చుత్పాన” ఇత్యాదిః (ఉపన్యాసః). “యేయంప్రేతేచిత్తా మనుష్యేఅస్తీత్యేతే” ౧ ఇత్యాదికశ్చ (ప్రశ్నః).

దీ. అస్తిస్సృకరణే “యేయంప్రేతేచిత్తా మనుష్యే” ౫ ఇత్యారభ్యాసమాప్తేః పరమపురుషతమపాసనో పాసకానాం (త్రయాణామేవైవం) - జ్ఞేయత్వేన (ఉపన్యాసఃప్రశ్నశ్చ) దృశ్యతే, - నప్రధానాదేస్తాన్త్రికస్యాపి; అతశ్చనప్రధానమిహ జ్ఞేయత్వేనోక్తమ్. ౬

—సూ-౧౧౦.—॥మహద్వచ్చ॥—

వే.సా. “బుద్ధేరాత్మామహాన్స్వరః” ౧ ఇత్యాత్మశక్త్యాద్యధానతాత్త్రికోమహాన్తథా౨వ్యక్తమపీతి. ౭

దీ. యథా “బుద్ధేరాత్మామహాన్స్వరః” ౧ ఇత్యాత్మశక్త్యాద్యసామానాధికరణ్యాన్మహద్భజేన నతాన్త్రికంమహత్తత్త్వంగృహ్యతే - ఏవమవ్యక్తశబ్దేనాపి నతాన్త్రికం ప్రధానమ్. ౮

౧॥ కఠోప-౧-౩-౧౫. ౨॥ కఠోప-౩-౯. ౩॥ కఠోప-౩-౧౨. ౪॥ కఠోప-౨-౧౨. ౫॥ కఠోప-౧-౨౦. ౬॥ కఠోప-౩-౧౧. ౧ ఉపాస్యోపాసన-పా.

—అ-౨౯-సూ-౧౧౭.—॥ చమసవదవిశేషాత్ ॥—

వే-సా. “అజామే కాం... బహ్విః ప్రజాస్స జమానామ్” గృత్యత్ర సతస్త్రీ
సిద్ధాప్రకృతిః కారణత్వేనోక్తా. జన్మాభావయోగమాత్రేణ సతస్త్వావిప్రసృతిః, అ
ర్వాస్థిలశ్చమసః’ అతివత్ ప్రకరణే విశేషకాభావాత్. “యథేదస్తచ్చిరః” అతి
హిచమసో విశేష్యతే. యోగకశబ్దాద్విశేష ప్రతీతిర్ని విశేషకావేషాత్ !.

దీ. శ్వేతాశ్వతరే “అజామే కాం... హితశుక్లకృష్ణాంబ
హ్విః ప్రజాస్స జమానాం సరూపాః! అజో హ్యేకోజుషమాణోఽను
శేతే జహత్వేనాంభుక్తభోగామజోన్యః” గృత్యత్ర కిమజాశబ్దేన త
స్తస్సిద్ధాప్రకృతిరభిధీయతే? - ఉతబ్రహ్మశ్చితేతిసంశయః. తస్త్రీ
సిద్ధేతిపూర్వవత్: “అజామే కామ్” గృత్యస్యా అకార్యత్వప్రతీతేః,
బహ్విః ప్రజానాం స్వాతంత్ర్యేణ కారణత్వశ్రవణాచ్చ. రాద్ధా
స్తస్తు - సతస్త్రీసిద్ధాయాః ప్రకృతే రత్రగ్రహణమ్, జననవిరహశ్రవ
ణమాత్రేణ తస్త్రీసిద్ధాయాః ప్రకృతేః ప్రతీతినియమాభావాత్. సహి
యాగికానాం శబ్దానామర్థప్రకరణాదిభిర్విశేష్యవ్యవస్థాపకైర్వి నావిశే
షేవృత్తినియమసమ్భవః. నచాస్యాస్త్వాతంత్ర్యేణ సృష్టిహేతుత్వ
మిహ ప్రతీతమ్, అపితు సృష్టిహేతుత్వమాత్రమ్. తద్భ్రహ్మశ్చితాయా
శ్చనవిరుద్ధమ్. అత్రతుబ్రహ్మశ్చితాయాపివ శాఖాంతరసిద్ధాయాః ఏత
త్సరూప మన్తే గ్రిహితాయాః ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ స వేతినశ్చీయతే.

సూత్రార్థస్తు - నాయమజాశబ్దస్తస్త్రీసిద్ధ ప్రధానవిషయః.
కుతః? (చమసవదవిశేషాత్); యథా “అర్వాస్థిలశ్చమసః” అతి మ
స్త్రీచమససాధనత్వయోగేన ప్రవృత్తస్య చమసశబ్దస్య శిరసిప్రవృత్తౌ
“యథేదంతచ్ఛిరపిషహ్యర్వాస్థిలశ్చమసః” అతివాక్య శేషే విశేషో
దృశ్యతే, తథా “అజామే కామ్” గృత్యజాశబ్దస్య తస్త్రీసిద్ధ ప్రధానే
వృత్తౌ విశేషాభావా న్నతర్థగ్రహణం న్యాయమ్.

—సూ-౧౧౮.—॥ జ్యోతిరుపక్రమాతు తథాహ్యధీయతపకే॥—

వే-సా. (జ్యోతిః)-బ్రహ్మ. బ్రహ్మకారణికా ఇయమజా. తథాహి బ్రహ్మకా

౧॥ శ్వేతాశ్వ-ఉ-౪-౫. ౨॥ బృ-ఉ-౪-౨-౩.

పా.—౧-౪౪-౨-౪. ౨-ప్రకృతేః-౨-౪,

రణికాయాపివప్రతిపాదక మేతత్స్వరూప మస్త్రీఞ్చ తైత్తిరీయాః (అథీయతే)
 “అణారణీయాన్మహతోమహీయాన్” ౧ ఇత్యాదినా. సర్వస్య బ్రహ్మణ ఉత్పత్త్యైవ తదాత్మకత్వ ప్రతిపాదనసమయే “ అజామే
 కామ్” ౩ ఇతివత్తి. అతస్తత్ప్రకృత్యభిజ్ఞానా దియంబ్రహ్మకారణికేతి నిశ్చయతే ౨

దీ. అస్తిత్వబ్రహ్మత్వికాయా పవగ్రహణేవిశేష ఇత్యాహ.

(జ్యోతిః) - బ్రహ్మ, యస్యాః ఉపక్రమః కారణమ్; సా
 (జ్యోతిరుపక్రమా). (తు) శబ్దోఽవధారణే. బ్రహ్మకారణి కైవైషాఽ
 జా (తథాహ్యధీయంపతే) యథారూపోఽయమజాయాః ప్రతిపాదకో
 మస్త్రీః, - తథారూపమేవమస్త్రీం బ్రహ్మత్వికాయాః తస్యాఃప్ర
 తిపాదక (వధీయతేపతే) శాఖనః, “ అణారణీయాన్మహతో మహీ
 యాన్” ౧ ఇత్యాదినా బ్రహ్మప్రసాద్య, “సప్తపాణ్ణాః ప్రభవన్తి
 తస్మాత్సప్తార్చి వస్తుమిదస్సప్తజిహ్వః । సప్తఇమేలోకాయేషుచరన్తి
 పాణ్ణాగుహా శయాన్నిహితాస్సప్తసప్త । అతస్సముద్రాగిరయశ్చస
 ర్వే” ౨ ఇత్యాదినా బ్రహ్మణ ఉత్పన్నత్వేన బ్రహ్మత్వకతయా సర్వాను
 సద్ధాన విధానసమయే “అజామేకాంలోపిత శుక్లకృష్ణాంబహ్వీం
 । పజాంజనయన్తీం సరూపామ్” ౩ ఇతి ప్రతిపాద్యమానా బ్రహ్మత్వైకై
 వేతిశబ్దప్రకృత్యభిజ్ఞానా దిహవ్యజా బ్రహ్మత్వైవేతినిశ్చయతే. ౨

— సూ-౧౦౯ — || కల్పనోపదేశాచ్చనుద్వాదివదఃకరోధః || —

వే.సా. (కల్పనా) - సృష్టి, యథా “ సూర్యురస్త్ర మసౌధాతాయ
 థాపూర్వమకల్పయత్” ౪ “అస్మాన్నాయా సృజతేవిశ్వమేతత్” ౫ ఇత్యాదినా సృ
 ష్ట్యుపదేశాత్. అజాత్వబ్రహ్మకార్యత్వే యోగవిరోధశ్చ ప్రళయకాలే * నామరూ
 పే విసూయించిత్వస్త్వపి సూక్ష్మరూపేణ బ్రహ్మశరీరయో తిష్ఠతీత్యజాత్వమ్; సృ
 ష్టికాలే నామరూపే భజమానాప్రకృతిః బ్రహ్మకారణికా; యథా ఆదిత్యసృష్టృష్టికా
 లేవన్వది భోగ్యరసాధారతయా మధుత్వం కార్యత్వశ్చ; తస్యైవ ప్రళయకాలే మ
 థాద్వి వ్యవదేశానర్హ సూక్ష్మరూపేణావస్థాన మకార్యత్వశ్చ మధువిద్యాయాంప్ర
 తీయతే “అశావాఆదితోదేవమధు” ౬ “వైవోదేతానాస్తమేతాపికలపిచమధ్యేష్ఠా
 తా” ౭ ఇతి. తద్వత్. ౩

౧ || తై-నా-౬-౧౦-౧. ౨ || తై-నా-౬-౧౦-౩. ౩ || తై-నా-౬-౧౦-౫.
 ౪ || తై-నా-౬-౧-౩౮. ౫ || శ్వే-ఉ-౪-౯. ౬ || ఛా-ఉ-౩-౧-౧. ౭ || ఛా-ఉ-౩-
 ౧౧-౧.

దీ. అజాత్వం జ్యోతిరుపక్రమాత్వంచ కథముపపద్యతే ఇత్యతలహ.

(కల్పనా) - సృష్టిః, “సూర్యాచన్ద్రీమసౌ ధాతాయథా పూర్వముకల్పయత్” ఇత్యాదిదర్శనాత్. “అస్మాన్మాయాసృజతే విశ్వమేతత్” ౧ ఇతిహి సృష్టిరీహివాపదిశ్యతే. ప్రళయవేశాయా మేషాప్రకృతిః పరమపురుషాశ్రయాకారణావస్థా అతిసూక్ష్మైవయవాశక్తిరూపేణావతిష్ఠతే తదవస్థాభిప్రాయేణాస్యా అజాత్వమ్. సృష్టివేశాయాంపున స్తచ్చరీరాద్భ్రీహ్మణః స్థూలావస్థాజాయతే తదవస్థా జ్యోతిరుపక్రమేతి నకల్పిద్విరోధః. (మధ్వాదివత్) యథా ఆదిత్యస్యైకస్యైవకార్యావస్థాయామ్ “అసౌవా ఆదిత్యోదేవమధు” ౩ ఇతి వస్వాదిభ్యోగ్యురసాధారతయామధుత్వమ్, తస్యైవ “అథత తడర్థ్యఉదేతా నైవోదేతానాస్తమేతై కలపవమభ్యేస్థాతా” ౪ ఇత్యాదినా నామరూపప్రహణేన కారణావస్థాయాం సూక్ష్మస్యైకస్యైవావస్థానం నపిరుధ్యతే, తద్వత్. ... ౩

అ-౩౦ — సూ-౧౨౦ — || నసంఖ్యోపసంఖ్యోహదపి నానాభావాదతిరేకాచ్చ || —

వే.సా. “యస్మిన్పృచ్ఛపఞ్చజనాః” ౧ ఇత్యత్రపఞ్చవింశతి (సంఖ్యోపసంఖ్యోహదపి) సతాన్వికాశ్యతాని. *యస్మిన్పృచ్ఛయద్విద్విష్ట బ్రహ్మచారతయాతేభ్యః పృథగాభివాత్, ఏతేషాస్తత్త్వాతిరేకాచ్చ, యచ్చద్విద్విష్ట మాకాశశ్చైతద్వయమతిక్రమ్. సంఖ్యోపసంఖ్యోహదపి ఇత్యపిశబ్దాన్మాత్ర పఞ్చవింశతి సంఖ్యాసంఖ్యోహః, “దిక్పంఖ్యే సంజ్ఞాయామ్” ౨ ఇతి సంజ్ఞావిషయోఽయంపఞ్చజనాఇతి. పఞ్చజనానామ కేచిత్, తేపఞ్చపఞ్చజనా ఇత్యుచ్యంతే. “సప్తసప్తయః” ఇతివత్. ౧

దీ. వాజసనేయకే “యస్మిన్పృచ్ఛపఞ్చజనా ఆకాశశ్చప్రతీష్ఠితః | తమేవగున్య ఆత్మానంవిద్వాన్ప్రీహ్య మృతోమృతమ్” ౧ ఇత్యత్రకింపాఖ్యోక్తాని పఞ్చవింశతితత్త్వానిప్రతిపాద్యంతే - ఉత నేతిసంశయః. తాన్యేవేతిపూర్వపక్షః - “పఞ్చపఞ్చజనాః” ఇతిహి పఞ్చసంఖ్యోవిశిష్టాః పఞ్చజనాః పఞ్చవింశతిస్సమృద్ధ్యంతే. కథమ్? పఞ్చజనాఇతిస

౧॥ తై-సా-౬-౧-౩౮. ౨॥ శ్వే-ఉ-౪-౯. ౩॥ ఛా-ఉ-౩-౧-౧. ౪॥ ఛా-ఉ-౩-౧౧-౧. ౫॥ బృ-ఉ-౬-౪-౧౭. ౬॥ అష్టా-౨-౧-౫౦.

మాహారవిషయోయం సమాసః- “పశ్చిపూర్వః” ఇతివత్. పశ్చి
భిర్జనైరారబ్ధస్సమాహః పశ్చిజనః - పశ్చిజనీత్యర్థః. లింగవ్యత్యయ
శ్చంద్రసః. [పశ్చిజనాః] ఇతిబహువచనాత్స మాహబహుత్వంచా
వగమ్యతే. తేచకతీత్యపేక్షాయామ్, “పశ్చిపశ్చిజనాః” గితిపశ్చిశబ్ద
విశేషితాః పశ్చిజనసమాహా ఇతి పశ్చివింశతి స్తత్త్వాని భవన్తి.
మోక్షాధికారాత్తాన్త్రికాణ్యే వేతినీచ్చీయన్తే. ఏవంనిచ్చీతేసతి, “త
మేవంమన్యతాత్మానం విద్వాన్ప్రసక్త్యమృతమృతమ్” గితి పశ్చివిం
శకమాత్మానం బ్రహ్మభూతం విద్వాన్మృతోభవతీతి. రాధాస్త్ర -
“యస్మిన్పశ్చిపశ్చిజనా ఆకాశశ్చప్రతీతిః” గితియచ్చబ్దనిర్దిష్ట బ్ర
హ్మధారత్వాత్తదా ధేయానాంతత్వానాం బ్రహ్మత్వకత్వమవగమ్య
తేయచ్చబ్దనిర్దిష్టంచ “తమేవంమన్యతాత్మానమ్” గితితచ్చబ్దేనపరా
మృత్యుః, “బ్రహ్మ్యమృతోమృతమ్” గితినిర్దేశాద్భ్రష్టానిచ్చీయతేః -
అతోనతాన్త్రికప్రసక్తః.

సూత్రార్థస్తు - “పశ్చిపశ్చిజనాః” గితిత్యత్రపశ్చివింశతి
(సంఖ్యోపసక్రిహదపి) నతాన్త్రికాణీమానితత్త్వాని - యస్మిన్నితి
యచ్చబ్దనిర్దిష్ట బ్రహ్మధారతయా తాన్త్రికేభ్యో(నానాభావాత్)-
ఏవంతత్త్వానాం పృథగ్భవాదిత్యర్థః. (అతిరేకాచ్చ) తాన్త్రికేభ్య
స్తత్త్వాతిరేకప్రతీతేశ్చ. యస్మిన్నితినిర్దిష్ట మతిరిక్తమాకాశ శ్చ. (న
సంఖ్యోపసక్రిహదపి) ఇత్యపిశబ్దేన సంఖ్యోపసక్రిహానసమ్భవతీ
త్యాహ, ఆకాశస్యపృథగ్నిర్దేశాత్. అతఃపశ్చిజనాఃఇతి నసమాహ
రవిషయః-అపితు, “దిక్సంఖ్యేసంజ్ఞాయామ్” ఇతిసంజ్ఞావిషయః. పశ్చిజ
నసంజ్ఞాతాఃకేచిత్-తేచపక్షాచ్చవే. “సస్తసస్త్యయః” ఇతివత్. గ

—సూ-౧౨౧—॥పాణాదయోవాక్యశేషాత్.॥—

వే.సా. పశ్చిజనసంజ్ఞాతాః (ప్రాణాదయః)పక్షేన్ద్రియాణీతి, “ప్రాణస్సప్రా
ణముతచక్షుషశ్చక్షుః” 3 ఇత్యాదివాక్యశేషా దవగమ్యతే. చక్షుశ్శ్రిత సాహర
ర్యాత్, ప్రాణాస్తశ్చదాపి స్పర్శనాదీన్ద్రియ విషయా. ౨

దీ. పశ్చిజనసంజ్ఞితాః పశ్చిపదార్థాః (పాణిణాదయః) ఇతి (వాక్య శేషా) దవగవ్యతే “పాణిణస్య పాణిముత చతుఃపశ్చతుః శోత్రస్య శ్రోత్రమన్నస్యాన్నం మనసోయేమనోవిదుః” ౧ ఇతి. బ్రహ్మశ్చకానీ ద్వియాణి పశ్చిపశ్చిజనా ఇతి నిర్దిష్టాని. జననాచ్చజనాః. ౨

—సూ-౧౨౨—||జ్యోతిషే కేమామసత్యన్నే||—

వే-సా. (ఏకేషాం) - శాఖినాం కాణ్యానాం “అన్నస్యాన్నమ్” ౧ ఇత్యసతి, “తద్వేవా జ్యోతిషంబ్యోతిః” ౨ ఇత్యుపక్రమగతేన జ్యోతిశ్చద్వేన పశ్చిజనాః ఇద్వి యాణీ తిజ్ఞాయంతే. [జ్యోతిషంబ్యోతిః] ప్రకాశకానాం ప్రకాశకంబ్రహ్మత్యక్త్యా అనన్తరం “పశ్చిపశ్చిజనాః” ౩ ఇత్యుక్తేః ప్రకాశకాని పశ్చేద్వి యాణీతి గమ్యతే. ౩

దీ. కాణ్యపాతేఽన్నవర్జితానాం చతుర్థాంసద్వేశాత్ పశ్చిజ నసంజ్ఞితానీద్వియాణీతి కథంజ్ఞాయత ఇత్యతాహ.

(ఏకేషాం) కాణ్యానాం వాక్య శేషే అసత్యన్నశబ్దే వాక్యోప క్రమగతేన “తందేవా జ్యోతిషంబ్యోతిః” ౨ ఇతి జ్యోతిశ్చద్వేన పశ్చిజనా ఇద్వియాణీతి విజ్ఞాయంతే. కథమ్? జ్యోతిషంబ్యోతిషే బ్రహ్మణీనిర్దిష్టే ప్రకాశకానాం ప్రకాశకం బ్రహ్మేతి ప్రతీయతే. కేతే ప్రకాశకా ఇత్య పేథాయామ్? “పశ్చిపశ్చిజనాః” ౩ ఇత్యనిర్జ్ఞాతవి శేషాః పశ్చిసఖ్యస ఖ్యతాః ప్రకాశకాని పశ్చేద్వియాణీత్యుపగమ్యతే. అతః “యస్మిన్ పశ్చిపశ్చిజనా ఆకాశశ్చప్రతిష్ఠితః” ౩ ఇతి ద్వియాణి భూతాని చ బ్ర హ్మణీప్రతిష్ఠితానీతి నతాన్వికతత్త్వగన్ధః. ... ౩

అ-౩౧-సూ-౧౨౩—||కారణత్వేన చాకాశాదిషు యథా వ్యపదిష్టోక్తేః||—

వే-సా. (ఆకాశాదిషు) - కార్యవర్గేషు కారణత్వేన సర్వత్ర వేదాన్తవాక్యేషు “అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్” ౪ “తద్దేదమగ్ర వాక్యతమాసీత్” ౫ ఇత్యాదిషు నిర్జ్ఞా తవి శేషేషు “అత్వా వా ఇదమేకవివాగ్ర ఆసీత్” ... సః క్షతలోకాన్మన్మజాః” ౬ ఇతి విశేషవాచివాక్యనిర్దిష్టనైవ్యవోక్తేః నతాన్వికావ్యాకృతాదికారణవాదప్రసక్తిః. ౧

దీ. జగత్కారణవాదీని వేదాన్తవాక్యాని కింప్రధానకారణ

౧॥ మాధ్యస్థినహతే. ౨॥ బృ-ఉ-౬-౪-౧౬. ౩॥ బృ-ఉ-౬-౪-౧౭.

౪॥ తై-ఆ-౨-౧. ౫॥ బృ-ఉ-౩-౪-౨. ౬॥ వివరేయూప-౧-౧.

తా వాదైకావైది? - ఉతబ్రహ్మకారణతా వాదైకావైది నీతిసంశయః. ప్రధానకారణతా వాదైకావైది నీతిసూర్వపక్షః - “సదేవసోమ్యేద మగ్రఆసీత్”^౧ ఇతికృతమౌర్వికా సృష్టిరామాయతే; అన్యత్ర “అసదేవేదమగ్రఆసీత్”^౧ “అసద్వాఇదమగ్ర ఆసీత్”^౨; తథా “తద్దే దంతర్హ్య వ్యాకృతమాసీత్త న్నామరూపాభ్యాంవ్యాక్రియత్”^౩ ఇతి. అవ్యాకృతంహి - ప్రధానమ్. అతః ప్రధానకారణతా వాదనిశ్చయా త్తదేకావైద్యేవ. రాధాదత్తు - “సత్యంజ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ” ఇత్యుపక్రమ్య “తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సమ్భూతః”^౪ “తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతి తత్తేజో^౨ సృజత”^౫ ఇత్యాది ముసర్వజ్ఞస్య పరస్యబ్రహ్మణః కారణత్వ ప్రతిపాదనాత్తస్యైవబ్రహ్మణః కారణా^౨ వస్థాయాం నామరూపవిభాగ సమ్బద్ధితయా సద్భావా భావాత్ అసదవ్యాకృతాదిశబ్దేనవ్యవదేశఇతిబ్రహ్మకారణ తా వాదైకావైద్యేవ.

సూత్రార్థస్తు - ఆకాశాదిపదవిహితేషు “తస్మాద్వా ఏతస్మా దాత్మన ఆకాశస్సమ్భూతః”^౪ ఇత్యాదిము సర్వజ్ఞస్య పరస్యబ్రహ్మణః కారణత్వప్రతిపాదనాత్, సర్వేషుసృష్టివాక్యేషు ధావ్యపదిప్రస్యై వకారణత్వేనోక్తేః బ్రహ్మకారణతా వాదైకావైది. (యథావ్యపది ప్రం-) సార్వజ్ఞ్యాది యుక్తతయా^౨ స్వా భిర్వ్యవదిప్రమ్. ౧

సూ-౧౨౪-—॥సమాకర్షాత్॥—

వే-సా. “సో^౨ కామయతబహుస్యాం ప్రజాయేయ”^౬ ఇతిపూర్వనిర్దిష్టప్రస్యై వసర్వజ్ఞస్య “అసద్వాఇదమగ్ర ఆసీత్”^౧ ఇత్యత్ర (సమాకర్షాత్) సమివేగమ్య తే. “తద్దేదంతర్హ్య వ్యాకృతమాసీత్”^౩ ఇతి నిర్దిష్టప్రస్యైవ “సమిదృశాప్రవిప్తః ఆసఖా గ్రేభ్యః”^౭ “పశ్యత్యచక్షుః”^౮ ఇత్యత్ర (సమాకర్షాత్) ఏషవివాద్యాకృతఇతిసత్ప్రియ తే. అసదవ్యాకృతశబ్దాహి తదానీన్నామరూప విభాగాభావా దుపపద్యేతే. ౨

దీ.తథాసతి “అసద్వాఇదమగ్రఆసీత్”^౧ ఇతికింబ్రవీతీత్యత ఆహ.

౧॥ థా-ఉ-౬-౨-౧. ౨॥ తై-ఆ-౭-౧ ౩॥ బృ-ఉ-౩-౪-౭. ౪॥ తై-ఆ-౧-౨. ౫॥ థా-ఉ-౬-౨-౩. ౬॥ తై-ఆ-౬-౨. ౭॥ శ్వే-ఉ-౩-౧౯.

“సోఽకామయత బహుస్యాం ప్రజాయే యేతి”౧ ఇతి బహు భవనసంజగల్గు పూర్వకం జగత్సృజతో బ్రహ్మణస్సర్వజ్ఞస్య “అస ద్వాఇదమగ్రసిత్”౨ ఇత్యత్ర (సమాకర్షాత్) కారణావస్థాయాం నా మరూపసమ్బుద్ధిత్వా భావేన అసదితిబ్రవీతి. ఏవమ్ “తద్దేదంతర్హ్య వ్యాకృతమాసిత్”౩ ఇత్యాదిషు, “సపశ్యహాను ప్రపిప్లవనఖాగ్రే భ్యః”౪ “పశ్యత్యచతుః”౫ ఇత్యాది పూర్వాపరపర్యాలోచనయా తత్రతత్రసర్వజ్ఞస్య సమాకర్షోద్రష్టవ్యః. ... ౨

అ-౩౨-సూ-౧౨౫—||జగద్వాచిత్యాత్||—

వే-సా. “బ్రహ్మతేబ్రువాణి” ఇత్యుపక్రమ్య, “యోవై బాలాక ఏతేషాం పురుషాణాం కర్తాయస్యచైతత్కర్మ సవై వేదితవ్యః”౬ ఇత్యత్ర కర్మశబ్దవైకల్యేన సా మానాధికరణ్యేన క్రియతి ఇతివృత్త్యా (జగద్వాచిత్యాత్), పరమేవబ్రహ్మ వేది తవ్యతయో పద్యతే.

డి. కాషీతకి నాం “బ్రహ్మతేబ్రువాణి” ఇత్యుపక్రమ్య “యో వై బాలాక ఏతేషాం పురుషాణాం కర్తాయస్యచైతత్కర్మ సవై వేది తవ్యః”౭ ఇత్యత్ర వేదితవ్యతయోపదిష్టః సాఘ్యతే నైసిద్ధః పురుషః ఉతపరమాత్మేతిసంశయః. పురుషఏవప్రకృతివియుక్త ఇతిపూర్వః ప తుః - “యస్యచైతత్కర్మ”౮ ఇతిపుణ్యపాపరూపకర్మసమ్బుద్ధితయోప లక్షితత్వాత్. రాధా నస్తు “యస్యచైతత్కర్మ”౯ ఇతికర్మశబ్దస్యక్రియ తిఇతివృత్త్యా (జగద్వాచిత్యాత్) కృత్సంజగద్యస్య కార్యం సపర మపునుషపవ వేదితవ్యతయోపదిష్టోభవతీతి. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్. ౧ —సూ-౧౨౬—||జీవముఖ్యప్రాణలిక్టాన్నేతిచేత్తద్వాభ్యాతమ్||—

సా. “ఏతైరాత్మభిర్బుజ్జే”౧౦ “అథాస్మిన్నాగ్రే ఏవైకథాభవతి”౧౧ ఇతిచ జీవాదిక్టా న్నపరఇతిచేత్. ఏతత్ ప్రతర్దనవిద్యాయా మేవపరిహృతమ్. పూర్వా పరపర్యాలోచనయాబ్రహ్మపరత్వేనిశ్చితే తదనుగుణతయానేయమకృత్త్వమితి. ౨

డి. “ఏవమేవైవప్రజ్ఞాత్తై తైరాత్మభిర్బుజ్జే”౧౨ ఇత్యాదిభో క్తృత్వ రూపజీవలిక్టాత్, “అథాస్మిన్నాగ్రే ఏవైకథాభవతి”౧౩ ఇ

తి(ముఖ్యపాణలిక్తా) వృన్దాయంపరమాత్మైతిచేత్. తస్యపరిహారః ప్ర
తర్దన విద్యాయామేవవ్యాఖ్యాతః. పూర్వాపరప్రకరణ పర్యాలోచ
నయా పరమాత్మపరమిదంవాక్యమితినిశ్చితే సతి, అన్యలిక్తాని తదనుగు
ణతయానేతవ్యాసీత్యర్థః. ౨

—సూ.౧౨౬— || అన్యార్థస్తుజైమినిఃప్రశ్నవ్యాఖ్యానాఖ్యా
మపిచైవమేకే—

సా. “తౌహసుప్తంపురుషమాజగ్మతుః” గిత్త్యాదివాదేహతిక్రజీవసద్భావ
ప్రతిపాదనమ్, తదతిక్రపరమాత్మ సద్భావజ్ఞాపనార్థమితి, “త్వైషపితద్బాలాకే పు
రుషశయిష్ట” గిత్త్యాదిప్రశ్నాత్, “అథాస్మిన్పాణి ఏవైకథాభవతి” ౨ “సతాసోమ్య
తదాసంపన్నోభవతి” ౩ ఇతివాక్యసమాన్యకాత్ ప్రతిపదనాచ్యవగమ్యతే. (ఏకే)-
వాజసనేయినాపి, ఏతత్ప్రతిపదనసరూపంవాక్యంస్పష్టమథీయతేచ, “త్వైషపిత
త్” రిత్త్యాది, “యపిషోవర్హ్యదయ ఆకాశస్తస్మిన్జేతే” ౪ ఇత్యేతదన్తమ్. ౩

దీ. నను “తౌహసుప్తం పురుషమాజగ్మతుః” గిత్తిపాణి నామభి
రామస్త్రీణాః ప్రవణయష్టిఘాతోక్తాపనాదినా శరీరేంద్రియ పా
ణాద్యతిక్రజీవాత్మసద్భావప్రతిపాదనపరమిదంవాక్యమిత్యవగమ్య
త ఇత్యతఉత్తరంపఠతి.

(తు)శబ్దశ్శబ్దానివృత్త్యర్థః. జీవసజ్జీర్ణనమ్(అన్యార్థమ్)-జీ
వాతిక్రబ్రహ్మసద్భావ ప్రతిబోధవార్థమితి ప్రశ్నప్రతిపదనాఖ్యామ
వగమ్యతే. ప్రశ్నస్తావజ్జీవప్రతిపాదనానన్తరమ్ “త్వైషపితద్బాలా
కేపురుషోశయిష్ట” గిత్త్యాదికః సుషుప్తజీవాశ్రయవిషయతయా
పరమాత్మపరమితినిశ్చితః. ప్రతిపదనమపి “అథాస్మిన్పాణి ఏవైకథా
భవతి” ౨ ఇత్త్యాదికం పరమాత్మవిషయమేవ. సుప్తపురుషాశ్రయతయా
హిపాణిశబ్దనిర్దిష్టః పరమాత్మైవ - “సతాసోమ్యతిదా సమృన్నోభ
వతి” ౩ ఇత్త్యాదిభ్యః. జైమినిగ్రహణముక్తస్యార్థస్య పూజ్యత్వాయ.
(అపిచైవమేకే) (ఏకే)-వాజసనేయినః ఇదమేవబాలాక్యజాతశత్రు
సంవాదగతం ప్రశ్నప్రతిపదన రూపంవాక్యం పరమాత్మవిషయంస్ప
ష్టమథీయతే“త్వైషపితత్” రిత్త్యాది, “యపిషోవర్హ్యదయ ఆకాశ
స్తస్మిన్జేతే” ౪ ఇత్యేతదన్తమ్ ౩

౧|| కాష్ఠి-ఉ-౪-౧౮. ౨|| కాష్ఠి-ఉ-౪-౧౯. ౩|| ఛా-ఉ-౬-౮-౧.

౪|| బృ-ఉ-౪-౧-౧౬. ౫|| బృ-ఉ-౪-౧-౧౭.

అ-33 — సూ. ౧౨౮ — || వాక్యాన్వయాత్ || —

సా. “నవాఅరే పత్యుఃకామాయపతిఃప్రియోభవతి ఆత్మనస్తుకామాయ” ౧ ఇత్యారభ్య, “ఆత్మావాఅరేద్రప్తవ్యః” ౧ ఇత్యాదిసూపదిప్తః పరమాత్మా. “అమృతత్వస్యతు నాశాన్తివిత్తేన” ౨ ఇత్యారభ్య, “ఆత్మనిఖల్వరే దృష్టేశ్రుతే మతేవిజ్ఞాతే ఇదంసర్వంవిదితమ్” ౧ ఇత్యాది, “యేనేదంసర్వంవిజానాతి” ౩ ఇత్యుత్తస్యకృత్సృజస్య వాక్యస్య పరమాత్మనేవవాన్వయాత్.

దీ. బృహదారణ్యకే మైత్రేయీబ్రాహ్మణే “నవాఅరేపత్యుః కామాయపతిఃప్రియోభవతి ఆత్మనస్తుకామాయ” ౧ ఇత్యారభ్య, “ఆత్మావాఅరేద్రప్తవ్యశ్శ్రోతవ్యో మన్తవ్యోనిదిధ్యాసితవ్యః” ౧ ఇత్యాదౌద్రప్తవ్యతయానిర్దిష్టఃపురుషః తన్త్రసిద్ధః-ఉతపరమాత్మేతిసంశయః. తన్త్రసిద్ధః పఞ్చవింశకపవేతిపూర్వఃపక్షః. పతిజాయాపుత్రపత్నీమిత్రపశ్వాదిప్రియసమృద్ధ్యాత్మా నపరమాత్మాభవితమర్హతి. సపవహి, “ఆత్మావాఅరేద్రప్తవ్యః” ౧ ఇతిప్రతిపాద్యతే. రాధాన్తస్తు - నపత్యాదీనాంకామాయ పత్యాదయః ప్రియోభవత్తి - “ఆత్మనస్తుకామాయ” ౧ ఇత్యుక్త్వా, “ఆత్మావాఅరేద్రప్తవ్యః” ౧ ఇతినిర్దిష్టఆత్మా, జీవాతిక్త సృత్యసజ్జలస్సర్వజ్ఞఃపరమాత్మైవ. యత్సజ్జలంయత్తంపత్యాదీనాంస్వసమృద్ధినఃప్రతి ప్రియత్వమ్-సహిసత్యసజ్జలంపరమాత్మా. ఆత్మజ్ఞానేన సర్వజ్ఞానాదయోపివత్యమాణాః పరమాత్మనేవసమ్భవత్తి.

సూతార్థస్తు - వాక్యస్యకృత్సృజస్య పరమాత్మనేవ వాన్వయాద్ద్రప్తవ్యతయానిర్దిష్టఆత్మాపరమాత్మైవ. “అమృతత్వస్యతు నాశాన్తివిత్తేన” ౨ “ఆత్మనిఖల్వరేదృష్టే శ్రుతేమతేవిజ్ఞాతే ఇదంసర్వం విదితమ్” ౧ “ఇదంసర్వంయదయమాత్మా” ౪ “తస్యహవాపతస్యను హతోభూతస్య నిశ్వసితమేతద్యద్యగ్వేదః” ౫ “యేనేదం సర్వంవిజానాతితంకేన విజానీయాత్” ౩ ఇతిహికృత్సృజస్య వాక్యస్యపరమాత్మస్యన్వయోద్యత్యతే.

౧|| బృ-ఉ-౬-౫-౬. ౨|| బృ-ఉ-౪-౪-౨. ౩|| బృ-ఉ-౪-౪-౧౪.
౪|| బృ-ఉ-౬-౫-౭. ౫|| బృ-ఉ-౪-౪-౧౦.

సూ-౧౩౩.—॥ అభిధ్యోపదేశాచ్చ॥—

సా. “తదైక్షతబహుస్యాం ప్రజామేయ” ౧ ఇతినిమిత్తభూతస్యేక్షీతుః విచిత్ర చీదచిద్రూపేణ జగదాకారేణాత్మనో బహుభవససక్కుల్లోపదేశాచ్చ ఉపాదానమపీరిజ్ఞాయతే. ౨

దీ. “సోకామయతబహుస్యామ్” ౨, “తదైక్షతబహుస్యాం ప్రజామేయ” ౧ ఇతిసప్తర్షిహ్మణస్సవ్యైవ జగదాకారేణబహుభవనవిత్తనోపదేశాచ్చ జగదుపాదాననిమిత్తంచ బ్రహ్మవేతినిశ్చీయతే.

సూ-౧౩౪.—॥ సాత్మాచోభయామ్నాత్ ॥—

సా. “బ్రహ్మవనం బ్రహ్మసప్తక్షతసీత్... బ్రహ్మధ్యతిష్ఠద్భవనాని ధారయన్” ౩ ఇతి ఉపాదాననిమిత్తచ్చ బ్రహ్మవేతిస్వశబ్దేన (ఉభయామ్నానా) చ్చ.

దీ. “కింస్విద్వనం కడుసప్తక్షతసీత్” ౩ ఇత్యాదినా జగదుపాదాననిమిత్తాదౌ పృష్టే “బ్రహ్మవనం బ్రహ్మసప్తక్షతసీత్... బ్రహ్మధ్యతిష్ఠత్” ౩ ఇత్యుపాదాననిమిత్తం చోభయం బ్రహ్మవేతిహి సాత్మాదామ్నాయతే; అతశ్చోభయం బ్రహ్మ. ౩

సూ-౧౩౫.—॥ ఆత్మకృతేః॥—

సా. “సోకామయత” ౨ ఇతినిమిత్తభూతస్యస్వవ్యైవ జగదాకారేణకృతేః “తదాత్మానం స్వయమకురుత” ౪ ఇత్యుపదిశ్యమానాయాః, పరమపురుషో జగన్నిమిత్తముపాదానజ్ఞేతి విజ్ఞాయతే. ౪

దీ. “తదాత్మానం స్వయమకురుత” ౪ ఇతిసప్తరాత్మన ఏవ జగదాకారేణ కృతిరుపదిశ్యతే; అతశ్చోభయం బ్రహ్మవ. నామరూపభావాభావాభ్యాం ఏకస్యకర్తృకర్తృభావోన విరుద్ధః. ౪

సా. పరిస్యబ్రహ్మణానిరవద్యత్వ సత్యసక్కుల్పత్వాదేః తద్విపరీతానంతా పురుషార్థాశ్రయ జగదాకారేణ (ఆత్మకృతే) † శ్చావిరోధః కథమిత్యాశక్యోహ.

సూ-౧౩౬.—॥ పరిణామాత్ ॥—

అత్రోపదిశ్యమానాత్ (పరిణామాత్) తదవిరోధవివ. అవిభక్తనామరూపా తిసూక్ష్మచిదచిదస్త్య శరీరకః కారణావస్థః పరమపురుషస్స్వయమేవ “సోకామ

౧॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౩. ౨॥ తై-ఆ-౬-౨. ౩॥ అష్ట-౨-ప్ర-౮-అను-౬-౮.

౪॥ తై-ఆ-౬-౧. † ఆత్మానం స్వయమకురుతేశ్చా-పా.

యతఃపంచస్యాంశబామేయ" ౧ ఇతి విభక్తనామరూప చిదచిద్వస్తుశరీరకో భవేయమితి సజ్జల్పస్య, "ఇదంసర్వమస్పృజత యదిదంశిచ్ఛ" ౧ ఇతిస్వశరీరభూతమతి సూక్ష్మచ్ఛిదచిద్వస్తుస్వస్త్వాద్విభజ్య, "తత్సృష్టేవతదేవాఽనుప్రావిశత్" ౧ ఇతి స్వస్త్వాద్విభక్తే చిదచిద్వస్తుని స్వయమేవాఽత్మతయాఽనుప్రవిశ్య, "సచ్చత్వచ్ఛాభవత్ - నిరుక్తచ్ఛా నిరుక్తచ్ఛా - నిలయనచ్ఛానిలయనచ్ఛా - విజ్ఞానచ్ఛానిజ్ఞానచ్ఛా - సత్వచ్ఛానృతచ్ఛా సత్వమభవత్" ౧ ఇతిహిస్వస్య బహుభవనరూపపరిణామ ఉపదిశ్యతే; అతోనకశ్చిద్విరోధః. అవిభాగావస్థాయామపి జీవన్తత్కర్తృచసూక్ష్మరూపేణ విష్ణుతీవత్వ్యతి "నకర్త్యావిభాగాదితి తేన్నానాదిత్వాదుపపద్యతే చాపుషలభ్యతేచ" ౧ ఇతి.

౫

దీ. యద్యాజ్ఞానమేవ బ్రహ్మ జగదాకారంకరోతి-తర్హిబ్రహ్మణోఽపహత పాప్తత్వాదిక మనవధికాతిశయానన్త స్వరూపత్వంసర్వజ్ఞత్వమిత్యాది సర్వంవిరుధ్యతే - అజ్ఞత్వానుభవ కర్తృవశ్యత్వాది విపరీతరూపత్వాజ్ఞగత ఇత్యతఉత్తరంపఠతి.

అజ్ఞబ్రహ్మవివర్త వాదేహితద్భవత్యేవ- అజ్ఞానస్యతత్కార్యరూపాఽన న్నాపురుషార్థస్యచవేదాన్తజన్యజ్ఞాననివర్త్యస్యబ్రహ్మణ్యేవాన్వయాత్, తదాశాస్త్రస్య బ్రాన్తజల్పితత్వాపాతాచ్చ. అవిభక్తనామరూప సూక్ష్మ చిదచిద్వస్తుశరీరకస్యబ్రహ్మణః విభక్తనామరూపస్థూలచిదచిద్వస్తుశరీరత్వేన పరిణామోహివే దాన్తేషూపదిశ్యతే, "తద్ధేదంతర్హ్యవ్యాకృత మాసీత్తన్నామ రూపాభ్యాంవ్యాక్రియత" ౩ ఇత్యేవమాదిభిః. అపురుషార్థాశ్చ వికారాశ్శరీరభూత చిదచిద్వస్తుగతాః కారణావస్థాయాం కార్యావస్థాయాం చాత్మభూతం బ్రహ్మ అపహతపాప్తత్వాదిగుణక మేవ. స్థూలసూక్ష్మావస్థస్యకృత్సృజ్యచిదచిద్వస్తువోబ్రహ్మశరీరత్వమ్, బ్రహ్మణశ్చ తదాత్మత్వమ్, "యః పృథివ్యాంతిష్ఠన్" ౪ "యస్యపృథివీశరీరమ్" ఇత్యారభ్య "యస్యావ్యక్తంశరీరమ్... యస్యాక్షరంశరీరమ్... యస్యమృత్యుశ్శరీరమ్... ఏషసర్వభూతాన్తరాత్మా అపహతపాప్తాదివ్యోదేవః" ౫ ఇత్యేవమాదిశ్రుతిశతసమధిగతమ్. అతస్సర్వమనవద్యమ్.

౫

సూ-౧౩౭—॥ యోనిశ్చహిగీయతే॥—

సా. “యహ్మతయోనిమ్” ౧ ఇత్యాదిషు (యోనిశ్చగీయతే); అతశ్చేనాదానమపి.

దీ. “యహ్మతయోనిం పరిపశ్యన్తిధీరాః” ౧ “ కర్తారమీశం పురుషం బ్రహ్మయోనిమ్” ౨ ఇత్యాదిషు సర్వస్య భూతజాతస్య పరమపురుషః యోనిత్వేనగీయతే. (హి) శబ్దోహితా. యస్మాద్వ్యోనిరితిగీయతే - తస్మాచ్ఛేపాదానమపిబ్రహ్మః యోనిశ్చశ్చేపాదానకారణపర్యాయః ౬

అ-౩౫-సూ-౧౩౮—॥ ఏతేనసర్వేవ్యాఖ్యాతావ్యాఖ్యాతాః॥—

సా. “ జన్మాద్యస్యయతః” ౩ ఇత్యాదినా ఏతదక్షేత్రన్యాయేన, (సర్వే) - వేదాంతాః, బ్రహ్మపరా (వ్యాఖ్యాతాః). ద్విరుక్తిరథ్యాయ పరిసమాప్తి ద్యోతనాయ.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజ విరచితేవేదాంతసారే

ప్రథమస్యాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

—*—

దీ. “యతోవాఇమాని” ౪ ఇత్యాదిషు దాహృతేషువాక్యేషు “జన్మాద్యస్యయతః” ౩ ఇత్యాదిసోక్తన్యాయకలాపేన, (సర్వే) - వేదాంతాః, బ్రహ్మపరా (వ్యాఖ్యాతాః). పదాభ్యాసోఽధ్యాయ పరిసమాప్తిద్యోతనార్థః. ౬

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేశ్రీవేదాంతదీపే

ప్రథమస్యాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

సమాప్తశ్చాధ్యాయః.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

ద్వితీయాధ్యాయస్య—ప్రథమఃపాదః.

అ-౩౬.—సూ - ౧౩౯— || స్మృత్యనవకాశదోషప్రసక్త్యతి

చేన్నాన్యస్మృత్యనవకాశదోష ప్రసక్తౌత్ ||—

సా. ఉపబృంహణాపేక్షచేదా నైర్దనిర్ణయేసతి, కపిలస్మృత్యుప బృంహణేన
చేదానైర్దః ప్రధానకారణవాద ఇత్యనభ్యుపగమే, కపిలస్మృతే రుపబృంహణా
నన్వయేనానవకాశదోష ప్రసక్తిరితిచేత్. స, అన్యాసాంవేదా విరోధినీనాం బ
హ్వీనామన్వాదిస్మృతీనా మనవకాశప్రసక్తేః. వేదస్మృత్యుప బృంహణాపేక్షత్వేపి అన
న్వయరావిరుద్ధానేకస్మృతిమసతీమ, విరుద్ధాద్ధాయాః వేదోదితార్థవిశదీకరణత్వా
థావేన తస్యా ఉపబృంహణత్వ మన్వాయ్యుమిత్యర్థః. ౧

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

దీ. వేదాంతానాంసమస్త చిదచిద్వస్తు విలక్షణాస్పృష్టహేయగన్త
సర్వజ్ఞతాద్యనన్తకల్యాణ గుణాకరబ్రహ్మైకవరత్వం ప్రతిపాదితం
కాపిలస్మృతివిరోధేన చాలయితుంశక్యమ్ - ఉత నేతిసంశయః. శక్య
మితిపూర్వఃపక్షః. శ్రుతివిరుద్ధాయాః స్మృతేరనాదరణీయత్వే స్థితే
పివేదాంతవేద్యార్థస్య దుర్గ్రహత్వేనఅబుశ్రుతైర్నన్తమతిభిరాస్త ప్రణీ
తస్మృత్యుపబృంహణేనవి నాతేషాంనిశ్చయోవోపపద్యతే. కపిలస్మృతిః
కేవలతత్త్వపరేతి తయైవహ్యుపబృంహణంన్వాయ్యమ్. అన్యథాఆ
స్తప్రణీతాయాః కేవలతత్త్వపరాయాః అస్యాఅనవకాశప్రసక్త్యతి
వేదాంతవేద్యం జగతాగరణంప్రధానమ్. రాధాన్తస్తు - వేదాంతస్యో
పబృంహణాపేక్షత్వే ప్యాప్తతమమన్వాదిస్మృతిభి ర్వేదాంతావిరోధినీ
భిరేవోపబృంహణంన్వాయ్యమ్, అన్యథాతాసాంబహ్వీనామనవకాశ
ప్రసక్తోమహానయందోషస్సృత్. నచతాసాంధర్మప్రతిపాదనాంశోప
బృంహణత్వేనసావకాశత్వమ్, - యతోధర్మాణామపి స్వరూపంపర
బ్రహ్మభూతపరమపురుషారాధనత్వమ్, - “ ఇష్టాపూర్తంబహుధా

జాతం జాయమానంవిశ్వం విభర్తిభువనస్యనాభిః" ౧౦ తదేవాగ్ని
స్తద్వాయుస్తత్సూర్యస్తమచక్షుమాః" ౧౧ యజ్ఞైస్తస్మిజ్యసేనిత్యం
సర్వదేవసుయామ్యుత" ౧౨ ఇత్యాదిశ్రుతస్మృతిభిః.

సూత్రమపి వ్యాఖ్యాతమ్.

సా. యోగీంద్రకపిలస్య తథా ౭ నుపలభ్యేః కథంస్త్రుత్యంతరమేతన్నాయ్య
మితిచేత్ ; తత్పాహ.

—సూ-౧౪౦—॥ ఇతరేషాంశ్చానుపలభ్యేః॥—

వేదార్థసాక్షాత్కార చతురమన్వాదియోగీంద్రాణాం కపిలదృష్టాన్తానుకూలభ్యేః
కపిలోపలభ్యైర్భవవ. ౨

దీ. అతీంద్రియాధసాక్షాత్కార సమర్థస్యకపిలస్యవేదాంతానాంబ్రహ్మ
పరత్వానుపలభ్యేః ప్రధానపరత్వమేవాత్రయణీయమిత్యతఉత్తరంపరతి.

(ఇతరేషాం)-మన్వాదీనాం వేదవిదగ్రేసరాణాం సర్వాతీ
ంద్రియాధసాక్షాత్కారసమర్థానాంప్రధానపరత్వానుపలభ్యేఃబ్రహ్మ
పరత్వోపలభ్యేఃబ్రహ్మపరత్వమేవాత్రయణీయమ్. వేదాంతప్రతిపన్నా
ర్థవిరుద్ధాయాస్త్రకపిలోపలభ్యైర్భాగ్యైరమూలత్వంకల్పయితవ్యమ్. ౨

అ-౩౭—సూ-౧౪౧—॥ ఏతేనయోగప్రత్యక్షైః॥—

సా. యోగస్యహారణ్యగర్భస్యాపి కాపిలస్త్రుతివ ద్వేదవిరుద్ధత్వావిశేషేత్
తద్వన్నిరాసః. ౧

దీ. కింవేదాంతానాంయోగస్త్రుత్యోపబృంహణంన్యాయ్య
మ్? - ఉతనేతీసంశయః. న్యాయ్యమితిపూర్వపక్షః - కృత్సవేద
ప్రవర్తనాధిక్యత హిరణ్యగర్భప్రణితత్వాద్యోగస్య, ఈశ్వరసద్భావా
భ్యుపగమాచ్చ. అతోయోగస్త్రుత్యోపబృంహితత్వేనవేదాంతానామబ్ర
హ్మత్వప్రధానోపాదానప్రతిపాదనపరత్వమ్. రాధాస్త్రుకపిలస్త్రు
తివద్వేదవిరుద్ధత్వావిశేషాదనాదరణీయైవయోగస్త్రుతిః. హిరణ్యగ
ర్భస్యాపి త్రైతజ్ఞత్వేనభ్రామసమ్భవాత్ యోగస్త్రుతేరపి భాగ్యై
రమూలకత్వమ్. సూత్రమపి వ్యాఖ్యాతమ్. ... ౧

౧॥ తై-సా-౬-౧-౬. ౨॥ తై-సా-౬-౧-౭. ౩॥ వి-పు-౫-౨౦-౯౭.

†దనాదరః. హిరణ్యగర్భ-పా.

అ-౩౮—సూ-౧౮౨—॥నవిలక్షణత్వాదస్యతథాత్వంచశబ్దాత్॥

సా. వికారాస్పదత్వేనాజ్ఞత్వేనా పురుషార్థాశ్రయత్వేనచ జగతోబ్రహ్మ (విలక్షణత్వా) తత్తత్కార్యత్వే నైసమ్భవతి. విలక్షణత్వేన శబ్దాచ్చావగమ్యతే, “విజ్ఞానజ్ఞానజ్ఞానజ్ఞాన”౧ ఇత్యాదేః.

దీ. కింవేదాంతానాం జగత్కారణతయా ప్రధానపరత్వమ్? - ఉత బ్రహ్మపరత్వమితిసంశయః. ప్రధానపరత్వమితి పూర్వపక్షః-అజ్ఞత్వాదినా జగతోబ్రహ్మవిలక్షణత్వేన బ్రహ్మకార్యత్వ ప్రతిపాదనా సమ్భవాత్, సాలక్షణ్యేనప్రధానకార్యత్వప్రతిపాదనపరత్వస్యచసమ్భవాత్-రాధావస్తు-హక్తికాదిభ్యః క్రిమ్యాదీనాంవిలక్షణానాముత్పత్తిదర్శనాత్ బ్రహ్మవిలక్షణస్యజగతః తత్కార్యత్వంసమ్భవత్యేవేతి.

సూత్రార్థస్తుఅజ్ఞత్వేనానుభవత్వేనచోపలబ్ధస్యచాస్యవిదవిన్విశ్రస్య జగతఃసర్వజ్ఞాధ్యేయప్రత్యనీకాన్నిరతిశయానద్వాద్యిహ్మణో విలక్షణత్వేనజగతోబ్రహ్మకార్యత్వ ప్రతిపాదనం వేదాంతానాంసమ్భవతి.(తథాత్వం) - విలక్షణత్వంచ శబ్దాదవగమ్యతే -నకేవలం ప్రత్యక్షాదుషలభ్యైః, - “విజ్ఞానజ్ఞానజ్ఞానజ్ఞాన”౧ “అనీశయాశోచతిముహ్యమానః”౨ “అనీశశ్చత్తబధ్యతే భోక్తృభావాత్”౩ ఇత్యాదేః.

సూ-౧౮౩—॥అభిమానివ్యవచేతస్తువిశేషానుగతిభ్యామ్॥—

సా. “తంపృథివ్యబ్రహ్మ”౪ “అహోవాఅకామయంత”౫ ఇత్యాదౌజ్ఞానకార్యవ్యవచేతః తత్తదభిమానిదేవతా విషయఇతి, “హస్తాహమిమాన్తి ప్రోదేవతాః”౬ ఇతిదేవతాశబ్దేన విశేషితత్వాత్, “అగ్నిర్వాన్భూత్వాముఖంప్రావిశత్”౭ ఇత్యాదినా తత్తదవిద్యస్తస్యి మానిత్వేనదేవతానుగతేశ్చావగమ్యతే.

దీ. “అహోవాఅకామయంత”౫ “తంపృథివ్యబ్రహ్మ”౪ ఇత్యాదౌ పృథివ్యాదేరపిజ్ఞానకార్యంవ్యవచిశ్యతే-తస్మాత్, “అవిజ్ఞానజ్ఞాన”౧ ఇత్యేతదస్యపరమిత్యత ఉత్తరంపఠతి.

(తు) శబ్దశోచ్యం వ్యావర్తయతి. పృథివ్యాద్యభిమానిదేవతానామయం వ్యవచేతః. కుతోవగమ్యతే? (విశేషానుగతిభ్యామ్) (విశేషః) - విశేషణమ్. “హస్తాహమిమాన్తి ప్రోదేవతాః”౬ ఇతిపృథి

౧॥ తై-౪-౬. ౨॥ ముడ్డకోప-౩-౧-౨. ౩॥

౪॥ గీ-

కా-౫-ప్ర౨-౮. ౫॥ ౩-అష్ట-౧-ప్ర-౫-౮. ౬॥ ఛా-ఉ-౬-౩-౨. ౭॥ ఐతరేయీప-౨-౪. †కార్యత్వ-౨-౩-స.

వ్యాదే దేవతాశబ్దేన విశేషణందృశ్యతే. “సర్వాహవైదేవతా అహంశ్రేయసేవినదమానాః” ౧ ఇతిచ వాగాదిపాత్రిణపర్యంతస్య చ. తథా (అనుగతిః) - అనుప్రవేశః. అగ్న్యాదీనాం వాగాద్యను ప్రవేశోదృశ్యతే, “అగ్నిర్వాస్థుత్వా ముఖంపాత్రివిశత్, ఆదిత్యశ్చక్షుర్భూత్వాఽక్షిణీ పాత్రివిశత్, వాయుః పాత్రిహోభూత్వానాసికేపాత్రివిశత్” ౨ ఇత్యాదౌ. ౨

సూ-౧౮౮—||దృశ్యతేతు||—

సా. విలక్షణదూరవి కార్యకారణ భావస్సమ్భవతి, మాక్షికాదిభ్యః క్రియాజ్యత్పత్తిదర్శనాత్. ౩

దీ. (తు) శబ్దః పక్షుగవ్యావర్తయతి. మాక్షికాదిభ్యో విలక్షణానాంక్రియ్యాదీనా ముత్పత్తిర్దృశ్యతే - అతోబ్రహ్మవిలక్షణ స్వాపిజగతస్తతాగర్వత్వం సమ్భవతి. ౩

సూ-౧౮౯—||అసదితిచేన్నప్రతిషేధమాత్రత్వాత్||—

సా. ఏవ తర్హి కార్యంకారణే అసదితిచేత్; స, సాలక్షణ్యనియమ ప్రతిషేధమాత్రత్వాత్, పూర్వోక్తం కార్యకారణయోగ్యత్వైవ్యక్త్య స్మత్సక్తమ్. ౪

దీ. యది కార్యస్య కారణాద్విలక్షణ ద్రవ్యత్వవభ్యుపగమ్యతే - తర్హి కారణేకార్యం ససద్భవతీత్య సతాగర్వ వాదోభ్యుపగతిస్సాన్విత్; తథాసతి “సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ” ౩ ఇతిసామానాధికరణ్యవ్యవదేశోసమబుతఇతిచేత్. తన్న-కార్య కారణయోగ్యవిలక్షణ్యనియమ ప్రతిషేధమాత్రత్వా దస్మాభిఃపూర్వవభిహితస్య. కార్య కారణయోగే కద్రవ్యత్వం స్వీకృతమేవ. ఏకమేవకారణా వస్థంద్రవ్యంకార్యావస్థాంభజమానంసలక్షణావస్థామపిభజతే, విలక్షణావస్థామపీత్యర్థః ౪

సూ-౧౯౦—||అపీతౌతద్వత్ప్రసక్తాదసమజ్ఞసమ్గ||—

సా. జగతోబ్రహ్మకారణత్వేనవస్త్వైక్యేన తస్మిన్నపీత్యాదౌ జగతేకవబ్రహ్మణాపి వికారిత్వాద్యనిష్ఠ ప్రసక్తాత్ వేదాంతవాక్యం సర్వమసమజ్ఞసంస్థాత్. ౫

౧|| బృ-ఉ-౮-౧-౨?? ౨|| ఐతరేయీష-౨-౪. ౩|| ఛా-ఉ-౩-౧౪-౧.

పా.—౧-సాలక్షణ్యస్యనియమ-౨. ౨-మాత్రంపూర్వ-౨. ౩-హితంకార్య-౨-౩. ౪-బ్రహ్మకారణేన-౨.

దీ. యదిబ్రహ్మవసగర్వజ్ఞం సత్యసజ్జాల్పం నిరతిశయానందమపహతపాప్తత్వాది స్వరూపం తద్విపరీతజగదవస్థాంభజతే. తర్హిపి జ్ఞత్వఘటత్వావస్థ మృక్షమ్యవత్సర్వజ్ఞత్వ మపహత పాప్తత్వమ్, అజ్ఞత్వం కర్తవశ్యత్వం చ, బ్రహ్మణః ప్రసజ్యత ఇతి విరుద్ధాద్ధాభిధానా ద్వేదాన్తవాక్య (మనమజ్ఞసం)స్యాత్. అపీతా వితి-ప్రదర్శనార్థమ్ జగతో బ్రహ్మణి (అపీతా)- బ్రహ్మణ ఉత్పత్తావసీత్యర్థః. అపీతిః-అవ్యయః. ౧

సూ-౧౮౭—||నతుదృష్టాన్తభావాత్||—

సా. నైతత్; 'యస్యాత్మాశరీరమ్' ౧ 'యస్యావ్యక్తంశరీరమ్' ౨ ఇత్యాదిక్రు త్సిద్ధచిదచిద్వస్తు శరీరకస్యబ్రహ్మణః కార్యకారణభావేనా వస్థానే గుణదోషవ్యవస్థితః దృష్టాన్తసద్భావాత్. యథా, జీవస్యశరీరస్య మనుష్యాద్యాత్మసా బాలత్వయువత్వస్థ విరత్వాదిభావేపి బాలత్వాదయ శరీరేత్యన్తస్య, జ్ఞానసుఖాదయ శ్చాన్తస్యేవ; తద్వదత్రాపి శరీరభూతిచిదచిద్వస్తు గతాన్తజ్ఞాన వికారాద్విదోషాః. ఆత్మభూతేషు బ్రహ్మణి నిరవద్యత్వా వికారత్వసార్వజ్ఞ్యసత్త్వసక్రల్పత్వాదయః. ౬

దీ. న బ్రహ్మణ్యజ్ఞత్వాదయః ప్రసజ్యేరన్; అతపవనవేదాన్తా నామసామజ్ఞాస్యమ్. (సు) శబ్దః ప్రసక్తస్యాన్తసమ్భవనీయతాందోయ తయతి. ఏకస్యైవావస్థాద్వయాన్వయేపి గుణదోషవ్యవస్థాయాందృష్టాన్తసద్భావాత్. యథామనుష్యేజాతో బాలాయువాస్థ విరోధవ తీత్యత్ర మనుష్యశరీరకస్యచేతనస్యైవ సర్వావస్థాన్వయేపి జన్మ బాలత్వయువత్వస్థవిరత్వాదీని నాన్త నిసర్జచ్ఛన్తే; - తథాజ్ఞానసుఖమగ్ర భాదయశ్చనశరీరే; ఏవంచిదచిద్వస్తు శరీరకస్యపరస్య బ్రహ్మణః కార్యకారణోభయా వస్థాన్వయేపి కర్తవశ్యత్వాజ్ఞత్వాదయః శరీరభూత చిదచిద్వస్తుగతాః, అపహతపాప్తత్వ సర్వజ్ఞత్వాదయః పరమాత్మన్యాత్మభూతేఽవతిష్ఠన్తే. సర్వావస్థస్య చిదచిద్వస్తువో బ్రహ్మశరీరత్వమ్, బ్రహ్మణశ్చ తదాత్మత్వమ్, 'యస్యపృథివీశరీరమ్' ౩ ఇత్యాద్యన్తర్యామి బ్రహ్మణాదిష్వ వగతమితి నకశ్చిద్విరోధః. ౬

సూ-౧౮౮—||స్వపక్షదోషాచ్చ||—

సా. ప్రధానకారణదోషా చ్యాయమేవగ్రాహ్యః. ప్రధానకారణ వాచే

నిర్వికారపురుష సన్నిధానాత్ ప్రకృతిప్రవృత్తా వితరతరథర్థాభ్యా సాదయోజు
రుపహదాః. ఆన్యత్రాన్యథర్థానుసంధాన రూపాభ్యాసః నిర్వికారపురుషస్య స
మ్భవతి; అవేతనాయాః ప్రకృతేరనుసంధాన రూపాభ్యాస స్సుతరాన్నసమ్భవతి. ౭

దీ. సకేవలం బ్రహ్మకారణవాదస్యనిర్దోషతయా తత్సమాశ్ర
యణమ్ - ప్రధానకారణవాదే దోషాచ్చ తత్పరిత్యజ్య సపవసమా
శ్రయణీయః. ప్రధానకారణవాదేహి నిర్వికారస్య చిన్నాత్రస్య పు
రుషస్య ప్రకృతీసన్నిధాన కృతతథర్థాభ్యా సమూలాజగత్సృష్టి
రభ్యవగమ్యతే. తత్ర ప్రకృతీసద్భావమాత్రేసన్నిధానేసతి ముక్త
స్యాపి తథర్థాభ్యాసప్రసక్తిః. వికారవిశేషేసతీసన్నిధానే కృత్సృ
ష్టవికారస్యా భ్యాసపుర్యకత్వాన్నా భ్యాసస్యవికారోపేతురితి
విరుద్ధాభ్యాసాభిధానాద సావజ్ఞస్యదోషశ్చింతితత్పక్షసమ్భవగర్భః. ౭

సా. ప్రధానకారణవాదస్య కుతర్కమూలత్వాత్ తస్మాప్రతిష్ఠితత్వాదపి
త్యాజ్యంప్రధానమ్. ౮

దీ. కాపిలతన్త్రస్యతరగ మూలత్వేనశాక్యాదితరగ ప్రతిహ
త తయాభ్యతరగస్యా ప్రతిష్ఠితత్వాచ్చ నతత్పక్షసమ్భవః. ౮
—సూ-౧౫౦—||అన్యథానుమేయమితిచే దేవమప్యనిర్దో
క్షప్రసక్తిః||—

సా. క్లప్తప్రకారాత్ ప్రకారాంతరేణ ప్రధాన (మనుమేయమితిచేత్); (ఏవ
మపి)తతోభిశ్చకుతర్క కుశలసమ్భవసయాప్రతిష్ఠితత్వాత్ (అనిర్దోక్షప్రసక్తిః)
దుర్వారస్యాత్. ౯

దీ. ఇతరపూర్వం విద్యమానైస్తరైరప్రతిహతత్వం యథా
సమ్భవతి - తథా ప్రధానకారణవాదే ననుమన్యామహాశ్చింతేత్.
తథాపితరగ ప్రతిష్ఠానదోషాత్ (అనిర్దోక్షప్రసక్తిః) దుర్వారః-త్వ
దధిశ్చకుతర్క కుశలసద్భావ సమ్భవాత్. ౯

పా.— ౧-పూర్వకత్వాభావాత్ సాభ్యాసస్య-౨-౩. పూర్వకత్వాభావా
న్నసన్నిధానం వికారోపేతురితి కృత్సృష్టవికారస్యాభ్యాస పూర్వకత్వాన్నా
భ్యాస-పా.౨- అనుమాన్యామహే-పా. ౩-దూష్యత్వ-పా.

అ-౩౯—సూ-౧౫౧—॥పతేనశిష్టాపరిగ్రహాలపివ్యాఖ్యాతాః॥—

సా. (పతేన) - సాధ్యస్తృతి నిరాకరణసహేతునాతర్హాప్రతిష్ఠితత్వాదినా, పరిశిష్టాశ్చ కణభక్షాక్ష పాదక్షపణకాది స్మృతయో నిరాకృతాః. ... ౧

దీ. నపరిగృహ్యస్తే వైదికైరిత్యపరిగ్రహః.† శిష్టాశ్చ తేలపరిగ్రహాశ్చ (శిష్టాపరిగ్రహః). (పతేన)-తర్హాప్రతిష్ఠాన లక్షణకాపిలస్తృతి నిరసనసహేతునా పరిశిష్టాఃకణభక్షాది స్మృతయోపినిరస్తా (వ్యాఖ్యాతాః). పరమాణుకారణవాద సుర్వ సమ్మతతతి నతేహంత ర్హస్యాప్రతిష్ఠితత్వ మిత్యధికాశక్తౌ తర్హములత్వావిశేషాత్, పరమాణునాం శూన్యత్వాద్రవ్యత్వాదివివాదా చ్చ, తర్హస్యాప్రతిష్ఠితత్వ మేవేతిపరిహారః ... ౧

అ-౪౦—సూ-౧౫౨—॥భోక్తృప్రత్యేరవిభాగశ్చేత్యాన్వయోక్తవత్॥—

సా. యదిచిదవిద్యస్తు శరీరకత్వేనబ్రహ్మణోపి సశరీరత్వమిష్యతే; తర్హిజీవవత్ సశరీరకత్వేనబ్రహ్మణోపి శరీరసంబంధప్రయుక్తసుఖదుఃఖ భోక్తృత్వాపత్యేః జీవాదవిభాగ ప్రసక్తిరితే; న, స్యాదేవజీవాద్విభాగః, నిరవద్యత్వ కల్యాణగుణాకరత్వేన బ్రహ్మణః. సహిసశరీరత్వప్రయుక్త మనిష్టభోక్తృత్వమ్, అపిత్వస్యవశ్యత్వకృతమ్. యథాలోకేరాజ్ఞ సుశరీరత్వేపి అనన్యవశ్యస్య స్వాక్షాతివృత్తికృతానిష్ట భోక్తృత్వస్తేతర సమానమ్. ... ౧

దీ. సర్వాత్మభూతస్య పరస్యబ్రహ్మణః స్వశరీరభూతాజ్ఞేవాన్ని రతిశయానన్ద స్వభావతయామో (విభాగ) ఉక్తః - సకింవిభాగస్సమ్భవతి ? ఉతనేతిసంశయః. నసమ్భవతీతిసూర్వవక్షః - సర్వచిదవిద్యస్తుశరీరతయా శరీరిత్వాద్భిహ్మాణః, సశరీరస్యచసుఖదుఃఖయోః (భోక్తృత్వాపత్యేః). తదాపత్తిశ్చ “నహవైసశరీరస్య.సతప్రియాప్రియయోరవహతరస్తి అశరీరంవావసంతం నప్రియాప్రియేస్పృశతః”౧ఇతిశ్రుతేః. రాధాన్తస్తు - స్యాదేవవిభాగో జీవాత్పరస్యా కర్తవశ్యతయా. నశరీరిత్వప్రయుక్తసుఖదుఃఖయోగః. అపితుశాస్త్రవిశ్యతయా తదతివృత్తికృతః - “ సపకథాభవతి త్రిధాభవతి”౨ఇత్యాదినా౨వగత శరీరస్యముక్తస్య సశరీరస్యాప్యశాస్త్రీవ

౧॥ ఛా-ఉ-౮-౧౨-౧, ౨॥ ఛా-ఉ-౨-౨౬-౨.

†శిష్టాశ్చ తేలపరిగ్రహాశ్చ శిష్టాపరిగ్రహః - తానవత్రక్షికోశమ-న.

శ్యతయానిరస్త నిఖిలదుఃఖత్వదర్శనాత్. యథాలోకేరాజ శాసన
వశ్యానాం శరీరిణాం తచ్ఛాసనాతివృత్తినిమిత్త దుఃఖాన్వయేపి రా
జ్ఞస్ఫురీతస్యాపి ప్రకారాంతరేణసాధత్వేపిస్వశాసనావశ్యతయా న
తదతివృత్తికృత దుఃఖాన్వయః. (విభాగః)- వైలక్షణ్యమ్. సూత్రమపి
వ్యాఖ్యాతమ్. ... * ... ౧

—అ-ర-౧-సూ-౧౫౩—||తదనన్యత్వమారమ్భణ శబ్దాదిభ్యః||—

సా. కారణభూతా ద్భక్తిహీనసన్యత్వం కార్యభూతజగతః వాచార
మ్భణ శబ్దాదిభ్యోవాక్యేభ్యో ౭వగమ్యతే, “ వాచారమ్భణం వికారోనానుధేయం
మృత్తికేత్యేవసత్యమ్”౧“సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీ
దేక మేవాద్వితీయం తదైక్షతబహుస్యాం ప్రజాయేయేతి తత్తేజో౨
స్సృజత”౩“ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వం...తత్త్వమసి” ౩ ఇత్యాదిభ్యః.

దీ. కింబ్రహ్మకార్యంజగత్ బ్రహ్మణోన్యత్ ; ఉతానన్యదితి
సంశయః. అన్యదితిపూర్వపక్షః - తథోపలభ్యే. నహిబుద్ధిశబ్దాంత
రాదయః కారణాత్కార్య స్యానన్యత్వేకథంచిదుపపద్యతే. కారక
వ్యాపారవైయర్థ్యం చానన్యత్వే. అతోవస్తు విరోధాదనన్యత్వశు
తయః లక్షణయానేయాః. రాధాంతస్తు - “ వాచారమ్భణం వికా
రోనానుధేయం మృత్తికేత్యేవసత్యమ్”౧“సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీ
దేక మేవాద్వితీయం తదైక్షతబహుస్యాం ప్రజాయేయేతి తత్తేజో౨
స్సృజత”౩“ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వం తత్త్వం సతత్త్వమసి
శ్వేతకేతో”౩“సర్వంఖల్విదం బ్రహ్మణజ్జలానిత”౪“తద్దేదంతర్వ్యా
వ్యాకృతమాసి తన్నానురూపాభ్యాంవ్యాక్రియత”౫ఇతిశ్రుతిశాసి
ద్ధం కార్యస్యజగతః కారణాద్భక్తిహీనసన్యత్వమ్. నచాత్రవస్తు
విరోధగర్భః - కారణీభూతమృదాది ద్రవ్యవైవ పృథుబుధోదరా
ద్య వస్థాంతరావస్త్యా బుద్ధిశబ్దాంతరాద యోగ్యుపపద్యతే. తథేవ
కారక వ్యాపారాద్యర్థవత్త్వంచ. కారణవైవ కార్యావస్థాయా
మపి ప్రత్యభిజ్ఞాయ మానస్యావస్థాంతరావస్త్యావసర్వేషామప న్నేషు
అనుపలబ్ధద్రవ్యాంతరకల్పనా నసమ్భవతి. తస్మాన్ప్రహ్మకార్యం జగ
ద్భక్తిహీనసన్యదేవ.

౧|| ఛా-ఉ-౬-౧-౫. ౨|| ఛా-ఉ-౬-౨-౧. ౩|| ఛా-ఉ-౬-౪-౨.

౪|| ఛా-ఉ-౩-౧౪-౧. ౫|| బృ-ఉ-౩-౪-౨.

సూత్రార్థస్తు (తదనన్యత్వ మారమ్భణశబ్దాదిభ్యః) తస్మాత్ - బ్రహ్మణః అనన్యత్వం కార్యస్యజగతః ఆరమ్భణశబ్దాదిభ్యో వాక్యేభ్యస్తదుపపాదయద్భ్యో- వగన్యతే. ఆరమ్భణమితీశబ్ద ఆదిర్యేషాం పూర్వోక్తానాం వాక్యానామ్-తాన్యారమ్భణశబ్దాదీని. తాన్యనన్యత్వముపపాదయన్తి.

—సూ-౧౫౪—॥భావేచోపలభ్యే॥—

సా. ఘటాదికార్య (భావేచ) తదేవేదమ్మృద్ధ్రివ్యమిత్తుపలభ్యేశ్చ కారణాదనన్యత్కార్యమ్.

దీ. ఘటాదికార్య (భావేచ) తదేవేదం మృద్ధ్రివ్యమిత్త మవస్థితమితికారణస్య (ఉపలభ్యేశ్చ) కారణాదనన్యత్వంకార్యస్య - యథా, దేవదత్తస్య బాలత్వ యువత్వాద్య వస్థావిశిష్టస్య తాన్యత్వమ్. ౨

—సూ-౧౫౫—॥సత్త్వాచ్చావరస్య॥—

సా. కార్యస్యకారణే (సత్త్వాచ్చ) తస్మాదనన్యత్కార్యమ్. ఘటశరావాదికం పూర్వమృత్తికై వాసీదితి హి ఘటాదిః మృదాత్మినోపలభ్యతే.

దీ. (అవరస్య) - కార్యస్య, కారణే (సత్త్వాచ్చ) కారణాదనన్యత్కార్యమ్. సర్వమిదంఘట శరావాదికార్యం పూర్వాహ్నేమృదేవాసీదితిహి కారణేకార్యముపలభ్యతే. ఘటశరావాదిసంస్థాన సంస్థితమేవ మృద్ధ్రివ్యం పూర్వకాలేపిణ్ణా కారముపలబ్ధమిత్యర్థః. ౩

—సూ-౧౫౬—॥ అసద్వ్యవదేశాన్నేతిచేన్నధర్మాస్తరేణ

వాక్యశేషాద్యక్షేపజ్ఞాన్తరాచ్చ॥—

సా. " ఇదంవా అగ్రేనైవకీర్ణనానీత్ " ౧ ఇతికార్యస్యతదాసీమసత్త్వవ్యవదేశాత్ కారణేకార్య మసదితీతే; స. స్థూలత్వ విరోధిసూక్ష్మత్వ రూపధర్మాస్తరయోగా దసత్త్వవ్యవదేశః కుతః! "తదసదేవసత్త్వనో కురుతస్యామ్" ౧ ఇతివాక్యశేషాదనగమ్యతే. మనస్కరోహి విద్యమానస్త్వైవ. యుక్తిక్యాసద్వ్యవదేశోధర్మాస్తరయోగనిమిత్తైతి గమయతి. పిణ్డత్వఘటత్వ కపాలత్వాది వరస్పరవిరోధిభిః థావరూపైర్ధర్మైః ఘటః పాప్రజ్ఞానీ దిదాసీమస్తి భవిష్యతిచేతి సదావిద్యమానస్త్వైవ

మృద్ధ్యవ్యసహి అసదాదివ్యపదేశః. తథాశబ్దాంతరభృ- "తథేదంతర్వ్య వ్య కృతమాసీత్" ౧ ఇత్యాది. ౪

దీ. "అసదేవేదమగ్రఆసీత్" ౧ "ఇదం వాలగ్రేనైవ కిచ్చనాసీ త్" ౩ ఇత్యాదిము కారణావస్థాయాంకార్యస్యాసత్త్వ(వ్యపదేశాత్) కారణేకార్యం సదిత్యేతహ్నో పపద్యత ఇతిచేన్న - సదితివ్యపదేశహే తుభూతనామ రూపావస్థావిరోధి సూక్ష్మావస్థాభ్య (ధర్మాంతరేణ) యోగాద సదితివ్యపదిత్యతేకథమిదమవగమ్యతే (వాక్యశేషాద్యక్తే శృబ్దాంతరాచ్చ), వాక్యశేషస్తావత్ "తదసదేవసన్తహ్" ౨ కురుతస్యా మ్" ౩ ఇతి అసదితివ్యపదిష్టవైవ మనసా-రవ్రతిపాదనేన అసద్వ్య పదేశో ధర్మాంతరయోగా దిత్యవగమ్యతే. యుక్తిశ్చధర్మాంతరయో గమేవాసద్వ్యపదేశహేతుఃవగమయతి - ఘటోఽస్తిఘటోనాస్తి తినదసద్వ్యపదేశయోః ఘటత్వకపాలత్వయోఃపరస్పరవిరోధిధర్మ యోరేవ హేతుత్వేసిద్ధేత దతిరిక్తానుపలబ్ధతుచ్ఛత్వస్య హేతుత్వకల్ప నానుపపత్తేః తథాశబ్దాంతరంచ "సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్" ౨ ఇతి సమాసప్రకరణాస్థమసచ్ఛబ్దంధర్మాంతరయోగనిమిత్తమవగమయతి ౪

సూ-౧౫౭ — ||పటవచ్చ|| —

సా. తద్దేవవివసంయోగవిశేషభాజిపటఇతినామాంతరాదికంభజస్తే, తద్వత్ బ్రహ్మపి. ౫

దీ. యథాతంత్రవపవ వ్యతిషజ్జివిశేషభాజః పటఇతినామ రూ పాభ్యాంకార్యాంతరాదికం భజస్తే - తద్వద్భ్రహ్మపి. ౫

సూ-౧౫౮ — ||యథాచప్రాణాదిః|| —

సా. యథాచ వాయురేకపవ వృత్తివిశేషైః ప్రాణాపానాది నామానిభజతే, తథా బ్రహ్మపీతి తదనన్యత్వంజగతః ... ౬

దీ. యథాచ వాయురేకపవ శరీరే వృత్తివిశేషంభజమానః, ప్రాణాపానాదినామ రూపకార్యాంతరాణిభజతే, - తద్వద్భ్రహ్మ పీతి తదనన్యత్వం జగతస్సిద్ధమ్. ... ౬

౧|| బృ-ఉ-౩-౪-౭. ౨|| ఛా-ఉ-౬-౨-౧. ౩|| అ-అష్ట-౨-౧౪-౪-౭.

సా. — ౧-స్థంసచ్ఛబ్దం-౧-౩. ౨-తథాపితదనన్య-౨.

ద్వితీయాధ్యాయస్య—వ్రథముగపాదః

అ-ర-అ-సూ-౧౫౯—||ఇతరవ్యవదేశాద్ధితాకరణాదిదోషప్రసక్తిః||—

సా. “తత్త్వమసి”౧ “అయమాత్మాబ్రహ్మ”౨ ఇతికార్యభూతస్య జీవస్యబ్రహ్మభావ వ్యవదేశాద్ధి అనన్యత్వముక్తమ్. ‘ఏవత్త్వవిసర్వజ్ఞస్య సత్యసజ్జల్పస్య బ్రహ్మణః ఆత్మనోహిత రూపకార్య జగదకరణమ్, అహితరూపకార్య కరణజ్ఞేత్యాది దోషప్రసక్తిః.

దీ. బ్రహ్మణోజగతాగ్రరణత్వం సమ్భవతి - నేతిసంశయః సమ్భవతీతిపూర్వపక్షః- “అయమాత్మాబ్రహ్మ”౨ “తత్త్వమసి”౧ ఇతిసామానాధికరణ్యేన జీవోబ్రహ్మేత్యవగమాత్, జగత్సర్వస్యచజీవదుఃఖహేతుత్వాత్, ఆత్మహితాకరణాది దోషప్రసక్తేః సర్వజ్ఞస్య సత్యసజ్జల్పస్య బ్రహ్మణోజగతాగ్రరణత్వా నుపపత్తేః. జీవపరయోర్భేద వాదిన్యశ్శ్రుతయః, జగద్భ్రహ్మణోరసన్యత్వం వదతాత్వయైవపరిత్యక్తాః - భేదేసత్యనన్యత్వాసిద్ధేః. ఔపాధిక భేదవిషయాః భేదశ్రుతయః, స్వాభావికాభేదవిషయా అభేదశ్రుతయః ఇతిభేత్. తత్రేదంవక్తవ్యమ్,-స్వభావతః స్వస్మాదభిన్నంజీవం కిమనుపహితం జగతాగ్రరణం బ్రహ్మజానాతి-నవానజానాతిచేత్ - సర్వజ్ఞత్వహానిః. జానాతిచేత్ - స్వస్మాదభిన్నస్యజీవస్య దుఃఖం స్వదుఃఖమితిజానతోబ్రహ్మణఃహితాకరణాహితకరణాది దోషప్రసక్తిరనివార్యా. జీవబ్రహ్మణోరజ్ఞాన కృతోభేదః - తద్విషయా భేదశ్రుతిరితిచేత్. తత్రాపి జీవాజ్ఞానపక్షేపూర్వోక్తేః దోషస్తత్ఫలంచతదవస్థమేవ. బ్రహ్మజ్ఞానపక్షే స్వప్రకాశస్వరూపస్య బ్రహ్మణః జ్ఞానసాక్షిత్వం తత్రైతజగత్సృష్టిశ్చనసంభవతిఅజ్ఞానేనప్రకాశస్తిరోహితశ్చేత్ ; తిరోధానస్య ప్రకాశనివృత్తి కరత్వేన ప్రకాశవ్యైవ స్వరూపత్వా త్వరూపనివృత్తిరేవేతి స్వరూపనాశాదిదోషాః భాష్యేప్రపక్ష్యతాః. రాధానన్త - “ అస్మాన్మాయాసృజతే విశ్వమేతత్తస్మిం శ్చాన్యోమాయయాసన్నిరుద్ధః”౩ “తయోరన్యపిష్టలంస్వాద్వత్య నన్నన్నవ్యో అభిచాకశీతి”౪ “ ప్రధానత్వేత్రజ్ఞ

౧|| ఛా-ఉ-౬-౮-౩. ౨|| బృ-ఉ-౬-౮-౫. ౩|| శ్వ-ఉ-౮-౯. ౪|| మున్దాక-౩-౧-౧.

హ. - ౧-హితాకరణాదిదోష-౧-౪. ౨-వికల్ప-హ.

శ్రీమద్వేదాంతసారసహితదీపే,

ప్రత్యక్షే" ౧. వృథగాత్మానంపేరితారం చమత్వా" ౨ ఇత్యాదిభిః
ప్రత్యగాత్మనో ౨ ధౌ నైరభూతం బ్రహ్మేత్యవగమాత్, జీవకర్మాను
గుణతయా జగత్సర్వస్యచ బ్రహ్మణోలీలాప్రయోజనత్వాత్, జగ
త్కారణత్వం సమ్భవత్యేవ. * తత్త్వమస్యాది సామానాధికరణ్య
నిర్దేశః " యస్యాత్మాశరీరమ్" ౩ ఇత్యాదిశ్రుతే ర్ద్వీవస్యబ్రహ్మశరీర
త్వాత్తద్భరీరతయాజీవప్రకారక బ్రహ్మప్రతిపాదనపరః సూక్ష్మవిద
చిద్వస్తుశరీరంబ్రహ్మ కారణావస్థమ్, స్థూలచిదచిద్వస్తుశరీరం బ్ర
హ్మైవకార్యావస్థ, మితికార్యకారణయో రనన్యత్వమ్. ఏవమపిశరీర
భూతయోశ్చిదచిద్వస్తునోః శరీరిణాబ్రహ్మణశ్చ, దుఃఖత్వపరిణామి
త్వహేయప్రత్యసీకత్వ కల్యాణగుణాకరత్వ స్వభావాః స్వరూపవి
వేకవిషయ శ్రుతిసిద్ధాః తతైవవ్యవస్థితాఇతి బ్రహ్మణోజగత్కారణ
త్వం సమ్భవత్యేవ.

సూత్రార్థస్తు (ఇ త ర వ్య పదేశాద్ధితాకరణాదిదోషప్ర
సక్తిః) బ్రహ్మణైతరః - జీవః. బ్రహ్మణోజీవతయా వ్యపదేశా
త్, జీవస్యచదుఃఖత్వాత్, హితయాపజగదకరణ మహితయాప జగ
త్కారణమిత్యాదిదోష ప్రసక్తిర్బ్రహ్మణః అతోబ్రహ్మణో జగ
త్కారణత్వం నసమ్భవతీతి.

సా. నైతత్.

—సూ. ౧౬౦—||అధికంతు భేదనిర్దేశాత్||—

కార్యకారణయో రనన్యత్వేపి జీవస్వరూపాత్ బ్రహ్మస్వరూప మథావ
తమ్. "కరణాధిపాధిపః" ౪ "విద్యావిద్యేశ్చతే యస్తుసోస్యః" ౫ ఇత్యాది (భేదనిర్ద
ేశాత్), చిదచిద్వస్తుశరీరంబ్రహ్మైవ కారణావస్థం కార్యావస్థశ్చైతి గుణదోషవ్య
వస్థితితి "నతుదృష్టావస్థావాత్" ౬ ఇతిమన్యత్వమ్. "యస్యవృద్ధిశరీరమ్" ౭ "య
స్యాత్మాశరీరమ్" ౮ ఇత్యాదిశ్రుతి శతసమధికరణం చిదచిద్వస్తు శరీరకత్వమ్.

దీ. ౨. అతః తైరంపరతీ.

(తు) శబ్దఃపక్షవ్యాప్యత్వార్థః ప్రత్యగాత్మనః (అధికం) -

౧|| శ్వే-ఉ-౬-౧౬. ౨|| శ్వే-ఉ-౧-౬. ౩|| మాధ్వస్థినపాతే. ౪|| శ్వే-ఉ-
౬-౧౬. ౫|| శ్వే-ఉ-౪-౧౬|| ౬-౧-౬. ౭|| శుబాలోప-౭-ఖండే.

పా. —౧-తయా-౧-౨-౩-న. ౨-అతః తైరంపరతీ-౧-౨-న.

అథాస్తరభూతంబ్రహ్మ. కుతః? (భేదనిర్దేశాత్) “సకారణంకరణా
ధిపాధిపః” ౧ “ప్రధానయేత్రజ్ఞ పతిర్గుణేశః” ౨ “వృథగాత్మానంప్రే
రితారంచనుత్వా” ౩ ఇత్యాదిభిః ప్రత్యగాత్మనోజీవా ద్భ్రష్మాణో
హిభేదోనిర్దిశ్యతే? ౨

—సూ-౧౬౧—||అశ్వాదివచ్చతదనుపపత్తిః||—

సా. అశ్వాకాష్టలోష్ట తృణాదేరవేగస్యేవ జీవస్య “అనిశయాశోచతి ము
హ్యమానః” ౧ త్యాదినా అత్యంతవిసజాతీయతయా ౨ భిక్షాతస్యసర్వజ్ఞ సత్యస
జ్జల్ప బ్రహ్మస్వరూప తానుపపత్తి సిద్ధ్యత్యేవేత్యర్థః. ... ౩

దీ. అశ్వాకాష్టలోష్టతృణాదేరచేతనస్యేవా ౨ నస్తదుః ఖాకరజీ
వస్య నిరతిశయానస్త సత్యసజ్జల్పబ్రహ్మభావానుపపత్తిశ్చ. నకే
వలమ్ భేదశ్రుత్యా ౨ ధాస్తరతా ౨ వగమ్యతే - ౧ వస్త్రనుపపత్త్యా
చేత్యర్థః. జీవసామాసాధికరణ్యనిర్దేశః “యస్యాత్మాశరీరమ్” ౪
ఇత్యాదిశ్రుతి శతసిద్ధజీవప్రకారబ్రహ్మ ప్రతిపాదనపరశ్చతి “అవస్థితే
రితికాశక్యత్వం” ౫ ఇత్యత్యేవప్రతిపాదితః. ... ౩

అ-౪౩ —సూ-౧౬౨—||ఉపసంహారదర్శనా నేతిచేన్నక్షీరవద్ధి||

సా. కార్యనిర్వృత్తావనేకకారకోపసంహారదర్శనాత్ ||బ్రహ్మకమేవజగదాకా
రకార్యన్నభవే(దితచేత్. న),క్షీరపైకపైకవదధిభావవత్,బ్రహ్మణో ౨పిసమ్యవతి.

దీ. బ్రహ్మణోజగత్కారణత్వం సమ్యవతి - నవేతిసంశయః
నసమ్యవతీతిపూర్వపక్షః - లోకే కార్యజనసమర్థస్యాపివస్తునః త
త్తత్కార్య జననే అనేకకార(కోపసంహారదర్శనా) ద్విచిత్రజగజ్జన్మ
సమర్థస్యాపి బ్రహ్మణో ౨ సహాయస్య జనయితృత్వానుపపత్తేః. రా
ధాస్త్రస్తు - క్షీరస్యదధిభావేన న్యాపేక్షత్వదర్శనా న్నానేకకార
కోపసంహార నియమోద్భవ్యతశ్చతి బ్రహ్మణో ౨నన్యా పేక్షవైవ
కారణత్వం సమ్యవత్యేవ. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్. (క్షీరవద్ధి) ఇతి
ప్రసిద్ధవన్నిర్దేశః చోద్యమాన్ద్యపరః. ౧

౧|| శ్వ-ఉ-౬-౧౯. ౨|| శ్వ-ఉ-౬-౧౬. ౩|| శ్వ-ఉ-౧-౬. ౪|| ము
కోప-౩-౧-౨. ౫|| మాధ్వనిసశాఖాయామ్. ౬|| ౧-౪-౨౨.

పా.—౧-వస్తుతో ౨భేదానుప - పా. ౨-వేతివకారార్థః-౧. ౩-జగత్కా
రణన్న-౨.

సూ-౧౬౩—॥ దేవాదివదపిలోకే॥—

సా. యథా దేవాదేశ్యాస్త్రావగతశ్చేః స్వసంకల్పాదేవస్వేస్వే (లోకే)
స్వాపేక్షిత నానారూపభావః; ఏవంబ్రహ్మణోఽపి శాస్త్రావగతశ్చేః స్వర్వముప
పన్నమ్. ౨

దీ. యథాదేవాదయః స్వేస్వేలోకే స్వాపేక్షితానిస్వ స
జగల్పాదేవసృజన్తి, - తథాబ్రహ్మపి. దేవాదేశ్యాస్త్రావ సేయశ
క్తితయా బ్రహ్మతుల్యత్వేపి 1 దేవాదిగ్రహణం బ్రహ్మణోవిచిత్రశ
క్తిత్వస్య సుగ్రహణాయేతి మన్తవ్యమ్. ౨

అ-౪౪-—సూ౧౬౪—॥కృత్సృష్టసక్తిర్నిరవయవత్వశబ్దకోపోవా॥

సా. చిదచిద్వస్తు శరీరకంబ్రహ్మైవ కార్యకారణావస్థమితిహ్యుక్తమ్; తత్రబ్ర
హ్మణశ్శరీరిణో నిరవయవత్వేన కృత్సృష్ట బ్రహ్మణికార్యత్వోపయోగ (ప్రస
క్తిః); కార్యావస్థాయామపి అంశాంతరేణావస్థితమితివచే (నిరవయవత్వశబ్ద
కోపోవా) స్వాత్; అతోబ్రహ్మ సకారణమ్. ౧

దీ. బ్రహ్మణోజగతాగ్రణత్వం సమ్యవతి - నేతినంశయః.
నసమ్యవతీతి పూర్వపక్షః - నిరవయవస్య బ్రహ్మణోజగదుపాదా
నత్వే కృత్సృష్టబ్రహ్మణో జగదాకారేణో ౨పయోగప్రసక్త్యాత్.
తత్పరిజిహ్మీర్షయా సావయవత్వాభ్యుపగమే “సదేవసోమ్యేదమగ్రా
సీదేక మేవాద్వితీయమ్”౧ ఇత్యాదిః కారణావస్థాయాం నిరవయవ
త్వ వాచిశబ్దోబాధ్యేత. యద్యపి సూక్ష్మచిదచిద్వస్తుశరీరం బ్రహ్మ
కారణమ్, స్థూలచిదచిద్వస్తు శరీరంబ్రహ్మకార్య, మిత్యభ్యుపగమ్యతే,
తథాపి శరీర్యంశస్యాపి కార్యత్వాభ్యుపగమాత్ (కృత్సృష్టసక్తి
ర్నిరవయవత్వశబ్ద) బాధోవా. రాధాన్తస్తు - సకలేతరవిసజాతీ
యం శుత్యేకసమధిగమ్యం సర్వశక్తియుక్తం బ్రహ్మనిరవయవమపి
కార్యంచభవతిఅన్యచ్ఛభవతీతి పరిమితశక్తివస్తుచోద్యంసతత్రప్రసజ్య
తే. యథాజాతివాదినోజాతిరేకైవామూర్తాఖణ్డముణ్డాదిష్వత్వన్త విల
క్షణేషుఅనన్తేష్వపి పరిసమాప్యైవవర్తతే - సతలేతరవస్తుచోద్యమి
తి అతో బ్రహ్మణఃజగతాగ్రణత్వం సంభవత్వేవ.

౧॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౧.

పా.—౧-౪-స్వసుఖగ్రహణాయేతిమన్తవ్యమ్-౧-౩-౪. దేవాదేశ్యస్త్రావతయో
పాదాసంతస్య-౨. ౨-కారణంకార్యభ్యుపగమితిపరి-పా.

సూత్రార్థస్తు (కృత్సంప్రసక్తి నిరవయవత్వశబ్దకోపోవా)
బ్రహ్మకారణత్వే కృత్సంస్యబ్రహ్మణః కార్యత్వేనోపయోగప్రసక్తిః-
నిరవయవత్వాత్. సావయవత్వే(నిరవయవత్వశబ్దకోపోవా)నిరవయ
వత్వవాది శబ్దబాధప్రసక్త్యాన్యర్థః.

సా. పరిహరణి.

—సూ-౧౬౫—||శ్రుతేస్తుశబ్దమూలత్వాత్||—

శ్రుతిప్రమాణ్య నైవంప్రసజ్యతే. శబ్దైకప్రమాణకత్వా ద్భిన్న
స్వరూపస్య సకలేతర ప్రమాణావగతవస్తు విసజాతీయత్వేన తత్రతత్ప్రతిదృష్టశక్తి
యోగః బ్రహ్మణోనవిరుద్ధః; అతః కార్యత్వేన కారణత్వేన పరిపూర్ణస్యావస్థానం స
మ్భవతి. యథా జాతివాది నాం జాతేఖిల్లముద్భాదిషు.

దీ. (శ్రు)శబ్దఃపక్షవ్యాప్త్యర్థః (శ్రుతేః)శ్రుతిప్రమాణ్య
నైవంప్రసజ్యతే. (శబ్దమూలత్వాత్) శబ్దైకమూలత్వేన సకలేతర
విజాతీయత్వాదిత్యర్థః.

—సూ-౧౬౬—||అన్యనిచైవంవిచిత్రాశ్చహి||—

సా. జీవాత్సనిచాచిత్తర్థవిరోధభర్తయోగో విసజాతీయశక్తిత్వా దేవ. అగ్ని
జలాదయోగ్య చిద్విశేషః అన్యోన్యవిలక్షణః నియతశక్తయో విచిత్రాదృశ్యతే. ౩

దీ. (అన్యనిచైవం)జీవాత్సన్యచేతన ధర్మాప్రసక్తిశ్చైవం -
అచేతన విజాతీయత్వా దేవేత్యర్థః. (విచిత్రాశ్చహి)అచేతనేషుచ
విసజాతీయై ప్యగ్నిజలాదిషు(విచిత్రాశ్చహి)శక్తయోదృశ్యతే. ౧ ఏవం
పరమాత్మన శ్చేతనాచేతనవిసజాతీయస్య విచిత్రాశ్చక్తయఉపప
ద్యతే.

—సూ-౧౬౭—||స్వపక్షదోషాచ్చ||—

సా. కృత్సంప్రసక్త్యాదిదోషః నిరవయవేచిత్వజాతియ్యే ప్రధానేపివేతి
బ్రహ్మైవకారణత్వ.

దీ. ప్రధానాదికారణవత్తే దోషాచ్చ బ్రహ్మైవజగత్కారణమే
తత్రహి లోకికవస్తుసజాతీయత్వేన ప్రధానాదేరుక్త దోషోనన్యేచ
ప్రసజ్యేరన్.

పా. —౧-ఏవమాది-ఉపపద్యతేత్యన్తం-౧-౪-౪. ౨-నిరవయవత్వేచిత్వ-౨.

సూ-౧౬౮—॥ సర్వోపేతాచతద్దర్శనాత్ ॥—

సా. “పరాస్యశక్తి ర్వివిధైవశూన్యతే” గణితశ్రుతిః సర్వశక్తియోగశ్చ దేవతాయా అవగమ్యతే. ౫

దీ. న కేవలం సకలతర విసజాతీయత్వేన సర్వశక్త్యుపేతాపరాదేవతేత్యుచ్యతే (తద్దర్శనాచ్చ) సర్వశక్తియోగశ్రుతేరిత్యర్థః. దర్శయతీతి (దర్శనం)-శ్రుతిః, “పరాస్యశక్తి ర్వివిధైవశూన్యతే” గణిత్యాదికా. ౫

సూ-౧౬౯—॥ వికరణత్వాన్నేతిచేత్తదుక్తమ్ ॥—

సా. “నతస్యకార్యం కరణజ్ఞవిద్యతే” అభిప్రాయాత్ (వికరణత్వాత్) కారణత్వం (నేతిచేత్). తస్మాత్తరమ్, శబ్దైకమూలత్వేన విసజాతీయత్వాదితి పూర్వసూతోక్తమేవ. ౬

దీ. ఉక్తస్యాథస్య ద్రుఢిమే చోద్యపూర్వకం పూర్వోక్తం స్మారయతి. (వికరణత్వాత్) - కరణవిరహితత్వాద్భిన్నా నకారణమిహిచేత్ - “నతస్యకార్యం కరణంచవిద్యతే” అభిప్రాయశూన్యతే. (తదుక్తం) తత్రయద్వైత్యమ్ - తత్పూర్వమేవోక్తమ్ “శబ్దమూలత్వాత్... విచిత్రాశ్చహి” ౩ ఇతి. అయమేవపరిహారః - శబ్దైకమూలత్వేన సకలతరవిసజాతీయత్వాద్భిన్నాః, విసజాతీయనాంచ శక్తివైచిత్ర్యస్య లోకదృష్టత్వాత్సర్వముపపన్నమిత్యర్థః-౬
అ-౮౫-సూ-౧౭౦—॥ నప్రయోజనవత్త్వాత్ ॥—

సా. బ్రహ్మణః అవాప్తసమస్తకామస్సేన సృష్టేప్రయోజనాభావాత్ బ్రహ్మనకారణమ్. ౧

దీ. బ్రహ్మణోజగత్కారణత్వం సమ్భవతి - నేతిసంశయః. నసమ్భవతీతి పూర్వపక్షః - బుద్ధిపూర్వారమ్భణాం నప్రయోజనత్వాత్, ఈశ్వరస్యచస్వత ఏవావాప్తసమస్తకామస్య జగత్సృష్టౌరమ్భే ప్రయోజనాభావాత్. గర్భవాసాదిదుఃఖరూపత్వాత్సృష్టేః పరానుగ్రహేణాపి నప్రయోజనత్వమితి. రాధాంతస్తు - పరి

౧॥ శ్లో-ఉ-౬-౮. ౨॥ శ్లో-ఉ-౬-౧౬. ౩॥ ౨౧-౨౭.

పా.-౧-దర్శయతితత్రోస్సర్వశక్తియోగంపరా-పా.

పూర్ణస్యాపీశ్వరస్య కేవలలీలాప్రయోజనాయజగత్సృష్ట్యాద్యారంభ
సమ్యవతి - యథాలోకే సప్తద్వీపవతీం మేదిని మధితత్వతో మహా
రాజస్య పరిపూర్ణస్యాపి కేవలలీలైకఫలాః కస్తుకాద్యారంభా దృ
శ్యస్తే, - తద్వదీశ్వరస్యాపి జగత్కారణత్వం సమ్యవతి. సూత్రార్థ
స్తు (నప్రయోజనవత్త్వాత్) ప్రయోజనవత్త్వాత్సృష్టేః, ఈశ్వర
స్యస్వతః పరిపూర్ణస్య ప్రయోజనాభావా, స్మరప్రతిత్వమ్. ౧

సూ-౧౭౧—॥లోకవస్తలీలాకై వల్యమ్॥—

సా. అవాప్త సమస్త కామస్యాపి లీలాప్రయోజనత్వే నైరవేక్ష్యంసమ్యవతి,
లోకేకేవలలీలాయై కస్తుకాద్యారంభదర్శనాత్. అస్యాత్మత్వప్రస్యావాప్తసమస్తకామ
త్వం హి సదాభిమత సకలభోగో పకరణసద్భావః. ఆత్మత్వైర్భోగత్వప్రీ ర్విసజాతీ
యా. లీలారసస్యాపి తద్విలక్షణస్య త్రిగుణపురుషాద్య పకరణస్థిత్యమేవ. ౨

దీ. (లీలాకై వల్యం) లీలాయాః ప్రయోజనత్వే కైవల్యంస
మ్యవతి. కేవలాయాలీలాయాస్సృష్ట్యారంభ ప్రయోజనత్వంసమ్యవ
తీత్యర్థః. (లోకవత్) యథాలోకే రాజ్ఞః కస్తుకాద్యారంభే. ౩

సూ-౧౭౨—॥ వైషమ్యనైర్ఘృణేన సాపేక్షత్వాత్తథా
హిదర్శయతి॥—

సా. దేవాదివిషమసృష్ట్యే పక్షపాతోనైర్ఘృణ్యచ్చ ససమ్యవతి, పరస్యతే
త్రజ్జ కస్తసాపేక్షత్వా ద్విషమసృష్టేః. తథా “ సాధుకారీసాధుర్భవతి - పాపకారి
పాపభవతి ” గణితీశ్చుతిరేవ (దర్శయతి). 3

దీ. దేవమనుష్యాదివిషమసృష్ట్యే పక్షపాతప్రసక్తాత్, దుర్విషహ
దుఃఖగర్భ త్వేననైర్ఘృణ్యప్రసక్తాచ్చ, పరమకారుణికస్య పరమపురు
షస్యపరిపూర్ణస్యలీలార్థమపి జగత్సర్వో నసమ్యవతీ త్యాశఙ్గాహ.

ఈశ్వరస్య విచిత్రజగత్సృష్టౌ దేవాదివైషమ్య ప్రయుక్త
పక్షపాతః, దుఃఖప్రదజగత్సర్వే నైర్ఘృణ్యంచ నసమ్యవతః - వైష
మ్యాదావీశ్వరస్య తేత్రజ్జకర్త సాపేక్షత్వాత్. తేత్రజ్ఞానాం
పూర్వపూర్వకర్త పర్యాలోచ్య, తత్తతఃత్వానుగుణం విషమంజగ

౧॥ బృ-ఉ-౬-౪-౫.

పా-౧-లీలామైకస్తకా-పా. లీలమైకస్తకా-పా. ౨-సమ ఈశ్వరస్యలీలైకఫలా
జగత్సృష్టిర్నసంభవతిరేవ-పా.

తస్మిజతీతి తత్తత్తవ వైషమ్యాదిహేతుర్యథా. తథాదేవాదియో

గంక్షేత్రజ్ఞానాంతత్తత్తత్తసాపేక్షం దర్శయతిహిమ్రుతిః! “సాధు
కారీసాధుర్భవతి పాపకారీపాపభవతి” ౧ ఇతి. ౩

—సూ-౧౭౩—||నకర్తావిభాగాదితిచేన్నానాదిత్వాదుపప
ద్యతేచాప్యవలభ్యతేచ|| —

సా. “సదేవసోమ్యేదమ్ మగ్రుచీత్ - ఏకమేవ” ౧ ఇత్యేకత్వావధారణాత్, త
దాసీంక్షేత్రజ్ఞానావాత్ (కర్తృన, సంభవతి. (ఇతిచేత్. న), (అనాదిత్వాత్) యే
త్రజ్ఞానాం తత్తత్తత్తప్రవాహశాస్త్రేపి. (ఉపపద్యతేచ) తదనాదిత్వేష్య విభాగ
శ్రుతిః నామరూపవిభాగాభావాత్, “తద్దేదంతర్వ్యా వ్యాకృతమాసీత్ తన్నామరూపా
భ్యాంవ్యాక్రియత్” ౩ ఇత్యనన్వైకార్థ్యాత్. (ఉపపద్యతేచ) శ్రుతిమక్షేత్రజ్ఞానాదిత్వమ్
‘జ్ఞాజ్ఞాద్వావ జావీశనీశా” ౪ “నిత్యోనిత్యానామ్” ౫ ఇతి. ౪

దీ. సృష్టేప్రకారార్చనవిద్యతే-యేత్రజ్ఞానావాత్. తదభావ
త్వ “ సదేవసోమ్యేదమ్” ౧ ఇత్యవధారణావగతా (దవిభాగాదితిచే
త్) తన్న- (అనాదిత్వాత్) యేత్రజ్ఞానాం తత్తత్తత్తప్రవాహశాంత.
(ఉపపద్యతేచ) యేత్రజ్ఞస్వరూపానాదిత్వేపి నామరూప విభాగా
భావాదవిభాగశ్రుతిః; - అన్యథా అకృతాభ్యాగమకృతవిప్రణాశప్ర
సక్త్యాత్ (ఉపపద్యతేచ) శ్రుతిస్మృత్యోః యేత్రజ్ఞానామనాదిత్వమ్ “త
ద్దేదంతర్వ్యా వ్యాకృతమాసీత్ తన్నామరూపాభ్యాంవ్యాక్రియత్” ౩ ఇతి
నామరూపవ్యాకరణ మాత్రత్రవణా యేత్రజ్ఞానాం స్వరూపానా
దిత్వంసిద్ధమ్. “జ్ఞాజ్ఞాద్వావ జావీశనీశా” ౪ “ నిత్యోనిత్యానామ్” ౫
“ప్రకృతింపురుషంచైవవిద్ధ్యవాదీఃఉభావపి” ౬ ఇతి. అవిభాగశ్రుతిరపి
నామరూపవిభాగాభావాదేవోపపద్యతేఇత్యభిప్రాయః. ౪

—సూ-౧౭౩—||సర్వధర్మోపపత్తేష్వ|| —

సా. ప్రధానపరమాత్మాదిష్టమపన్నానాంసర్వధర్మాణాంబ్రహ్మణి సకలేతర

౧|| బృ-ఉ-౬-౪-౫. ౨|| ఛా-ఉ-౬-౨-౧. ౩|| బృ-ఉ-౩-౪-౨.

౪|| శ్వే-ఉ-౧-౯. ౫|| శ్వే-ఉ-౬-౧౩. ౬|| గీ-౧౩-౧౯.

పా. ౧-చానాదిత్వంక్షేత్ర-పా. చానాదికర్తృసహకృతక్షేత్ర-పా. ౨-ఉభావపి
సజాయతేఇత్యాదిః-పా. ౩-త్యభిహితమ్-పా.

విలక్షణత్వేన సర్వశక్తిశ్రుత్యాచోపపత్తేః బ్రహ్మైవకారణమితి సిద్ధమ్. ... x

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే వేదాంతసారే
ద్వితీయాధ్యాయస్యప్రథమఃపాదః.

దీ. ప్రధానపరమాత్మాదివస్తు పపన్నానామ్ “స్వపక్షదోషాత్” గతిత్యాది మూర్తానాం సర్వేషాంధర్మాణాం కారణత్వోపపాదకానాం బ్రహ్మణ్యుపపత్తేశ్చబ్రహ్మైవకారణమ్. ప్రధానపరమాత్మాదీనాం పరిమితశక్తికత్వాల్లోకదృష్టవస్తుసజాతీయత్వాచ్చ అనుపపత్తయస్సహస్రశస్సద్వి. 1 బ్రహ్మణ శ్శాస్త్రైరికసమధిగమ్యతయాసకలేతర విసజాతీయత్వే నాచిన్ద్ర్యశక్తిత్వా త్సర్వశక్తిత్వ శ్రుతేశ్చసర్వముపపన్నమిత్యర్థః. ... x

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతదీపే
ద్వితీయాధ్యాయస్యప్రథమఃపాదః.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

ద్వితీయాధ్యాయస్య—ద్వితీయఃపాదః.

అ-౪౬-సూ-౧౭౫—|| రచనానుపపత్తేశ్చ నానుమానంప్రవృత్తేశ్చ||

సా. దార్వాదేరచేతనస్య రథప్రాసాదాది నిర్మాతృతదభిజ్ఞానధిష్ఠితస్య (రచనానుపపత్తేశ్చ) తద్భానధిష్ఠితస్యరచనా ప్రవృత్తేశ్చ, అనుమానగమ్యంప్రధానమచేతనం ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితం నజగత్కారణమ్. ౧

౧|| బ్ర-సూ-౧౬౭.

పా.—౧-బ్రహ్మకారణత్వేశ్శాస్త్రైరికసమధిగమ్యస్యబ్రహ్మణ్యుపపత్తే-పా.౨-తద్భానధిష్ఠితస్య-౨.

డి. సాఙ్ఖ్యతంత్ర సిద్ధః ప్రధానకారణవాదః కింసమీచీనయుక్తిమూలః? - ఉతనేతిసంశయః. సమీచీనయుక్తిమూల ఇతిపూర్వపక్షః. ఘటాదివద్విచిత్రసన్నివేశంజగత్కార్యమ్, తద్వదేవస్య సరూపకారణ విశేషారబ్ధమ్. సుఖదుఃఖమోహాద్యాత్మకతయా సత్త్వాద్యాత్మకంజగత్ సత్త్వరజస్తమోమూలకమ్. తత్రమహదాదిపృథివ్యంతానాంఘటాది వత్పరిణామిత్యేన కారణాపేక్షితత్వా విశేషాత్ తేజగదుత్పత్తౌ కారణకాస్తానభవంతి, తేహంపరిమితత్యేన అపరిమిత జగదుత్పాదనాశక్తేః. అన్యూనానతిరిక్తాని సామ్యావస్థాస్య పరిమితాని సత్త్వరజస్తమాంసి అవ్యక్తప్రధానాదిశబ్ద్యాభిధేయాని జగత్కారణమ్. రాధాస్తస్తు - రథప్రాసాదాది హేతుభూతదార్పణవత్ అచేతనంప్రధానం స్వస్వభావాద్యభిజ్ఞ చేతనానధిష్ఠితం పితృజగద్రచనా సమర్థమితి నకేవలం ప్రధానంకారణమ్.

సూత్రార్థస్తు (రచనానుపపత్తేశ్చ నానుమానం) అనుమీయత ఇతి (అనుమానం) - ప్రధానమ్. తస్యాచేతనస్య ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితస్య విచిత్రసన్నివేశజగద్రచనానుపపత్తేః తన్నకారణమ్. (చ) కారాత్పత్త్వాదీనాం ద్రవ్యగుణత్యేన శౌక్ల్యాదేరివోపాదాన కారణత్వాసమ్భవం సముచ్చికోత. సత్త్వాదయోహికార్యగతలాఘవ ప్రకాశాది హేతుభూతాః కారణభూత పృథివ్యాదిగతాస్తత్త్వభావవిశేషాః. (ప్రవృత్తేశ్చ) అనుపపత్తేరివర్తతే. ప్రాజ్ఞానధిష్ఠితస్య ప్రధానస్య విచిత్రజగద్రచనానుగుణాద్యపరిస్పష్టరూపప్రవృత్త్యనుపపత్తేశ్చ నప్రధానంకారణమ్. ౧

—సూ-౧౭౬—॥ పయోఽమ్బువచ్ఛేత్తతాప్రిపి॥—

సా. యథావయః, అమ్బుచ దధ్యాదిభావేనపేక్షమ్; తద్వత్ప్రధాన మపీతిచేత్. (తతాప్రి) ఉక్తపివహేతుః, తస్యాపి పక్షీకృతత్వాత్. ౨

డి. పయసః అమ్బునశ్చ యథాప్రాజ్ఞానధిష్ఠితస్యైవ దధిభావేన నారికేళమూతాది విచిత్రరసరూపేణచ పరిణామోద్యత్యతే.

తద్వత్ప్రధానస్యాపి కేవలస్యైవ జగదాకారేణ పరిణామ ఉపప
ద్యత ఇతిచేత్. పరిహరతి (తత్ప్రతిపి) ఇతి, తదపిపక్షీకృత మిత్యర్థః.
యత్ర రథాదిష్వచేతనస్య పాశ్చాత్తీతత్వం దృష్టమ్ - తద్వ్యతి
క్తం హి సర్వం పక్షీకృతమేవ. “యోఽపుతిష్ఠన్” ౧ ఇత్యాదిశ్రుతేః త
దపి ప్రాజ్ఞాధిష్ఠితమ్.

—సూ-౧౧౨—॥వ్యతిరేకానవస్థితేచ్ఛానపేక్షత్వాత్॥—

సా. ప్రాజ్ఞాధిష్ఠితత్వానపేక్షత్వేన సర్వదా సృష్టిప్రసక్తా చ సప్రధానంకారణం.

దీ. శర్థవ్యతిరేకేణ ప్రతిసగ్రావస్థాయామన్వస్థితప్రసక్తా చ
కేవలప్రధానం నకారణమ్. అన్యానపేక్షత్వాత్ప్రధానస్య సర్వ
దైవహి సృష్టిః ప్రసజ్యతే?

—సూ-౧౧౩—॥అన్యతాత్రిభావాచ్ఛానతృణాదివత్॥—

సా. క్షీరీభవన్తేనూపయుక్త (తృణాదివత్) ప్రధానమపీతినయ్యుక్తం వక్తుమ్,
అనడుహాదిష్వదర్శనాత్. తద్ధిప్రాజ్ఞాధిష్ఠితమ్.

దీ. ధేన్వాదినోపయుక్తం హితృణోదకాది స్వయమేవక్షీ
రాకారేణ పరిణమతే - తద్వత్ప్రధానమపీతిన వక్తుంనశక్యతే -
ధేన్వాదినోపయుక్తస్యాపి తృణాదేః క్షీరాకారేణ పరిణామః పాశ్చా
త్తీతత్వాదేవ భవతీ త్యభ్యుపేతవ్యమ్. కుతః? (అన్యతాత్రిభా
వాత్) అనడుహాద్యపయుక్తస్య ప్రహీణస్య వా తృణాదేః క్షీరాకా
రేణ పరిణామా భావాత్.

—సూ-౧౧౪—॥పురుషాశ్చ వదితిచేత్తథాపి॥—

సా. పురుషః స్వసన్నిధానాత్ప్రధానం ప్రవర్తయతి అన్తఃపురు (పురుష)
వత్, (అశ్చవత్-) అయస్కాంతాశ్చవత్ ఇతి సాశ్చాపేక్షేతిచేత్. స, తథాపి సప్ర
ధానప్రవృత్తి సమ్మహం, అవికృతత్వాత్పురుషస్య. పశ్చిద్ధాదేః మార్గోపదేశ దేశా
న్తరగమనాదిః కాదాచిత్కాచికారోహ్యన్తి.

దీ. పాశ్చాత్తీతమపి ప్రధానమ్, చైతన్యమాత్రవపుర్నిషిగ్రియః

౧॥ బృ-ఉ-౫-౨-౪. †క్షీరభావేనూపయుక్త-౧. క్షీరభావేధేనూ-పా.

పురుష స్వసన్నిధిమాత్రేణ సద్గాదాప్రవర్తయతి - యథాదృశ్యక్షియైక్యైః గమనశక్తివికలఃపఙ్గుః పురుషః, అన్తందృశ్యక్షివికలం ప్రవృత్తిశక్తియైక్యైఃపురుషం స్వసన్నిధానాత్ప్రవర్తయతి, యథాచాయస్కాంతాశ్చైస్వసన్నిధానాదయః ప్రవర్తయతి, - తద్వదితిచేత్. పరిహారతి (తథాపి) ఇతి; తద్వదపిప్రధానస్య ప్రవృత్తిర్నోపపద్యతే-తత్రహిషణ్ణోః పురుషస్యగమనశక్తివికలస్యాపి మార్గోఽపదేశాదివ్యాపారః కాదాచిత్కాదృశ్యతే, అన్తస్యచాత్ముషవ్యాపారవిరహేపి పఙ్గాపదేశగ్రహణాది శ్చేతనధర్మోఽస్తి. అయస్కాంతమశేరవ్యయః ప్రవృత్తౌ కాదాచిత్కమయస్సన్నిధానంవిద్యతే. ఇహతు సన్నిధిమాత్రాతిరేకీతాదృశః కశ్చిద్విశేషః ఉభయత్రాప్రిపనిద్యతే. పురుషసన్నిధానస్య నిత్యత్వేన నిత్యసర్వప్రసక్తిః. తథాసతి ప్రతిసర్గాభావోఽపవర్గాభావ ప్రసజ్యతే.

—సూ-౧౦౦—||అన్తిత్వానుపపత్తేశ్చ||—

సా. గుణానాముత్కర్షాపకర్ష రూపాన్తాన్తిభావాద్ది జగత్ప్రవృత్తిః ప్రతిసర్గావస్థాయాం సామ్యావస్థానాం వైషమ్యకృతాన్తాన్తిత్వానుపపత్తేశ్చ నజగదా రభ్యః.

దీ. ఇతశ్చ. గుణానాముత్కర్షాపకర్ష రూపాన్తాన్తిభావేన జగత్ప్రవృత్తిః ప్రతిసర్గావస్థాయాం సామ్యావస్థానామేకస్యోత్కర్షరూపాన్తిత్వానుపపత్తేశ్చ నసంభవతి. తత్రాప్రవృత్త్యోస్తిచేత్ - సర్వదా సర్వప్రసజ్యః.

—సూ-౧౦౧—||అన్యథానుమితౌచజ్జగత్త్వియోగాత్||—

సా. జ్ఞస్యయాశక్తిః, తద్వియోగాత్ - జ్ఞాతృత్వశక్తి వియోగాదత్యర్థః. ఉక్తప్రకారవ్యతిరీక్త ప్రకారేణ ప్రధానానుమితౌచ ప్రధానస్య జ్ఞాతృత్వశక్తివియోగాత్ రథనానుపపత్త్యాద యోగోపాస్తదవస్థాః.

దీ. ఉక్తప్రకారాద్వ్యతిరీక్త ప్రకారేణ ప్రధానానుమితౌచ ప్రధానస్య జ్ఞాతృత్వశక్తి వియోగాద్రచనానుపపత్త్యాదయోగోపాః తదవస్థాః.

—సూ-౧౮౨—||అభ్యుపగమేప్యథాభావాత్||—

సా. ప్రధానాభ్యుపగమేపి ప్రయోజనాభావాన్న తదనుమేయమ్. పురుషస్య నిర్వికారస్య ప్రధానదర్శన రూపవికారా సమ్భవాత్, ప్రకృతిధర్మాధ్యాస నిమిత్తభోగః, తద్విచేకానుసంధాన కృతః కైవల్యశ్చ ససమ్భవతి. ౮

దీ. ప్రధానాను మానాభ్యుపగమేపి ప్రధానేన ప్రయోజనాభావాన్నతదను మేయమ్. పురుషస్యభోగా పవర్తార్థతయాహి ప్రధానప్రవృత్తేస్స ప్రయోజనత్వమ్ - చైతన్యమాత్రవ పుషోనిష్ఠి-యస్య నిత్యనిర్వికారస్య పురుషస్య ఇతరేతరాధ్యాసకృత ప్రకృతిదర్శన రూపభోగః, తద్వివేచన రూపావవర్గ శ్చనసమ్భవతి. నిర్వికారస్యైవ ప్రకృతిశాన్నిధానేన భోగస్సమ్భవతిచేత్, ఉభయోర్నిత్యత్వేన సర్వగతత్వేనచ సన్నిధానస్య నిత్యత్వా దపవర్తాసిద్ధిః. తథావిధసన్నిధేరే వావవర్గహేతుత్వే భోగాసిద్ధిశ్చ. ౮

—సూ-౧౮౩—||విప్రతిషేధాచ్చాసమజ్ఞానమ్||—

సా. పురుషస్య ద్రష్టృత్వభోక్తృత్వ నిర్వికారత్వాది విరుద్ధసహస్రాభ్యుపగమాచ్చ (అసమజ్ఞానం) కాశిలవతమ్. ౯

దీ. విప్రతిషేధంచేదం సాఘ్యదర్శనమ్ - “ప్రకృతేః పరార్థతయా పురుషోద్రష్టా భోక్తాఅనిష్ఠాతా” ఇత్యాహుః - “ప్రకృతేశ్చ పురుషస్యభోగా పవర్తార్థతయాస ప్రయోజనత్వంచ, ప్రకృత్యైవ సాధనభూతయా పురుషో భోగమపవర్గించాశ్నుతే” ఇతిచోక్తేః. “సచపురుషశ్చైతన్యమాత్రవపురుషోన్యనిర్వికారోనద్రష్టానభోక్తానకర్తా” ఇతిచ. అతవ “పురుషోనబద్ధ్యతే, వచమోక్ష సాధనమనుతిష్ఠతి, నవముచ్యతే” ఇతిచవదన్తి. “ప్రకృతిరచేతనభూతేవ పురుషసన్నిధానాత్పురుషశర్తం చైతన్యంస్వస్తిన్, స్వధర్తం కర్తృత్వం పురుషే, చానుసంధాయబద్ధ్యతే - మోక్షసాధనమనుతిష్ఠతి - ముచ్యతే” ఇతిచాహుః. అధ్యాసనరూపమను సన్ధానంహి చేతనధర్మః. తథా “ప్రకృతిరనుపకారిణః పురుషస్యభోగా పవర్గస్వరూపం ప్రయో

జనం సాధయతీత్యుపకారిణీ" ఇతిచాహుః. అధ్యాసరూప బద్ధా
దయః పురుషస్యనసన్తీతిచేత్. కస్తస్యోపకారః. ఏవమన్యోన్యవిరు
ద్ధభాషణాద సమజ్ఞాసమ్. ...

అ-౪౭-సూ-౧౮౪—||మహద్దీర్ఘవద్వాహ్రాస్వపరిమణ్డలాభ్యామ్||

సా. (అసమజ్ఞాసం) ఇతివర్తతే. (వా) శబ్దశ్చార్థే. (హ్రాస్వపరిమణ్డలా
భ్యాం) (మహద్దీర్ఘవత్) - ద్వ్యణుకత్ర్యణు కోత్పత్తివ దన్యచ్చతన్తశింసర్వమ స
మజ్ఞాసమ్. అవయవాస్సవీక్ష్యైష్షడ్భిరపార్శ్వై స్సంయుజ్యమానాహి పృథుతరమ
వయ విసమారభస్తే; పరమాణువాన్ని రవయవత్వేన పార్శ్వసభ్యుపగమాత్, పా
ర్శ్వససపేక్ష్యసంయుజ్యమానానాం సపృథుతరద్రవ్యారమ్భకత్వసమ్భవః ౧

దీ. కింకాణాదాభ్యుపగతః పరమాణుకారణవాదః సమీచీన
య్యుక్తిమూలః? - ఉతనేతిసంశయః. సమీచీనయ్యుక్తిమూల ఇతిపూ
ర్వపక్షః. అవయవ సంయోగా దవయవ్యుత్పత్తేర్దర్శనాత్, అవ
యవాల్పత్వ పాచుర్యాభ్యాం సర్వపమహీధర వైషమ్యదర్శనాచ్చ
అవయవాల్పత్వకాష్ఠా ౭వశ్యాభ్యుపగమనీయేతి పరమాణుసిద్ధిః. తే
చతుర్విధాః పరమాణవో విపాకదశాపన్న త్రైతజ్ఞాదృష్టసచివాః
పరమేశ్వరాధిష్ఠితాః ద్వ్యణుకాదిత్రమేణ జగదారమ్భకాఇతి. రా
ధాన్తస్తు-అవయవాస్సవీక్ష్యైష్షడ్భిః పార్శ్వై స్సంయుజ్య మానా
స్సస్తా న్నహాన్తమవయవినముత్పాదయన్తీతి పరమాణుప్రపితశ్చైవో
త్పాద కత్వమభ్యుపేతవ్యమ్. తథాసతిపరమాణవోపి సాంశాస్వ
కీయైరవయవైః, తేచస్వకీయై, రితిసక్వచితార్కరణస్య వ్యవస్థితిః.

సూత్రార్థస్తు (మహద్దీర్ఘవద్వాహ్రాస్వపరిమణ్డలాభ్యామ్)
(అసమజ్ఞాసం)మితివర్తతే. (వా)శబ్దశ్చార్థే.(హ్రాస్వపరిమణ్డలాభ్యామ్)
ద్వ్యణుకపరమాణుభ్యామ్, (మహద్దీర్ఘవత్) - త్ర్యణుకద్వ్యణుకో
త్పత్తివ దన్యచ్చతదభ్యుపగతం సర్వమసమజ్ఞాసమ్. ౧

సూ-౧౮౫—||ఉభయథాపినకర్తృతస్తదభావః||—

సా. అణుకతాద్యకర్తృ సంభవాత్తత్కృతాణు సంయోగాభావోఽత్యుత్ర

సా. —౧-జగదారభస్తేఇతి - పా. ౨- వః - పా.

జ్ఞాదృష్టానాం విపాకాపేక్షత్యేపినతత్కృతకాదాచిత్కాణుగతకర్తృసమ్భవః. అస
పేక్షత్యే ప్రాగభ్యుత్పాదకంస్యాత్. విపాకోనామ కశ్చిదదృష్టగతః ధర్మసజ్ఞాయ
తే. కర్తృవిధివేదాయామేవ కాలవిశేషనియత ఫలదాయత్వం యస్యకర్తృణ శ్చేది
తస్య, తస్యతత్తత్కాలాగమ ఏవవిపాకః. అనియత కాలవిశేషజ్ఞాం కర్తృజ్ఞాంప్రబ
లకర్తృ. ప్రరాప్రతిబద్ధవిపాకః. అదృష్టానిచతత్తత్కర్తృనుగుణఫలదానస్యభావా
ని; అతోఽనన్తైరాత్మభిః వివిధకాల ఫలదాయిత్యేనానుష్ఠితానామేకదైవైకరూప విపా
కో నసమ్భవతి. అనుమేయేశ్వరాసిద్ధే ప్రదధిష్టానాచ్చ నసమ్భవతి. ౨

దీ. ద్వ్యణుకాది క్రమేణారమ్భకత్వం కారణానవస్థితే రస
మజ్ఞానమ్, - కిమత్రాన్యదసమజ్ఞాన మిత్యత్రాహ.

పరమాణునామాద్యం కర్తృ అదృష్టకారిత మిత్యభ్యుపగ
మ్యతే. తదదృష్టంకిమణుగతమ్? - ఉతయేత్రజ్ఞగతమ్? ఉభయథాప్య
దృష్టస్య అకాదాచితగత్యేన సదోత్పాదకత్వ ప్రసజ్ఞాతాదాచి
తగం కర్తృనసమ్భవతి. అతఃకర్తృణాపరమాణు సంయోగాభావః. వి
పాకాపేక్షత్యేపినానా విధానదృష్టానా మేకదైవైకరూప విపాక
శ్చనసమ్భవతి. అనుమానికేశ్వరాసిద్ధే రీశ్వరేచ్ఛయా పినియమో
నసమ్భవతి. ౩

సూ-౧౦౬—॥ సమవాయాభ్యుపగమాచ్చ సామ్యాదనవస్థితేః—

సా. (సమవాయాభ్యుపగమాచ్చ) అసమజ్ఞానమ్. సమవాయస్యాపి జాతి
గుణాదీవ అప్రథక్స్థితి హేత్వపేక్షా (సామ్యాదనవస్థితేః), సమవాయస్య తత్త్వభా
వకల్పనాయాం జాత్యాదే రేవతస్త్వయ్యిష్ట. 3

దీ. (సమవాయాభ్యుపగమాచ్చ) అసమజ్ఞానమ్. సమవా
యోహి జాతిగుణాదీనాంద్రవ్య విశేషాప్రథక్స్థితి హేతుతయాభ్యుప
గమ్యతే. సమవాయస్యాపి తథాభావే హేత్వపేక్షా (సామ్యాదన
వస్థితేః). సమవాయస్య తథాభావస్సన్న్వి భావికఇతిచేత్ - జాతి
గుణాదీనా మేవైషస్వభావ ఇతియుక్తమ్. 3

—సూ-౧౦౭—॥ నిత్యమేవచభావాత్ ॥—

సా. సమవాయస్య నిత్యత్వాభ్యుపగమే సమృద్ధినిత్యత్వ మన్తరేణ తదను

పా. —౧౦౮ ప్రరప్రతిబద్ధవిపాకః-౧-౩.

పపత్తైః ఆవయవావయవిసోరు భయోన్మిత్యత్వప్రసక్తౌ దసదేవేదకః.

౪

దీ. ఇతశ్చ. సమవాయసమ్బంధస్య నిత్యత్వా భ్యుపగమాత్, సమ్బంధినిత్యత్వ మంతరేణ తదనుపపత్తేః. అవయవావయ విసోరుభ యోరపి (నిత్యమేవభావాత్) కార్యకారణభావ ఏవనసిద్ధ్యతి.

౪

—సూ-౧౮౮—||రూపాదిమత్త్వాచ్చవిపర్యయోదర్శనాత్||—

సా. పరమాణూనాం (రూపాదిమత్త్వా) నిత్యత్వాది విపర్యయశ్చ. ఘటాది మతథాదర్శనాత్.

౫

దీ. పరమాణూనాంనిత్యత్వ నిరవయవత్వాది విపర్యయశ్చ స్యాత్ - (రూపాదిమత్త్వా)త్రేషామ్. ఘటాదిషురూపాది మత్సుతథా దర్శనాత్. దర్శనాదేవహిత్యదభిమతం పరికల్ప్యతే.

౫

—సూ-౧౮౯—||ఉభయథాచదోషాత్||—

సా. అనిత్యత్వాది భయాద్రూపాదిశూన్యత్వే కారణ గుణపూర్వకత్వానీధిః, తద్భయాద్రూపాది మత్త్వైశ్చ అనిత్యత్వాదిరితి (ఉభయథాచదోషాత్) అసమన్వ సమేవ.

౬

దీ. అనిత్యత్వాది భయాత్పరమాణూనాం రూపాదిశూన్య త్వే కార్యగుణస్య కారణగుణ పూర్వకత్వానీధిః, తత్పిద్ధయే రూ పాదిమత్త్వేచానిత్యత్వాది దోషప్రసక్తిరితి (ఉభయథాచదోషా) దసమన్వసమేవ.

౬

—సూ-౧౯౦—||అపరిగ్రహోచ్చాత్యస్తమనపేక్షా||—

సా కాణాదపక్షే కస్యాప్యంశస్యవైదితైరపరిగ్రహ దనుపపన్నత్వాశ్చ (అ త్యస్తమనపేక్షా).

౭

దీ. కాపిలపక్షేహిశ్రుతి న్యాయవిరుద్ధేపి సతాకార్య వాదా దికిఞ్చిద్వైదితైః పరిగృహ్యతే. కాణాదేతుకస్య చిదంశస్యవైదితైః పరిగ్రహోభావా దనుపపన్నత్వాచ్చ నిశ్చేయసాధిభిర (త్యస్తమనపే క్షా)కార్యా.

౭

అ-౮౮-సూ-౧౯౧—॥ సముదాయఉభయహేతుకేపితదపాప్తిః ॥

సా. అణుహేతుకేపృథివ్యాది సముదాయే, పృథివ్యాదిహేతుకే శరీరేష్టియ సముదాయేచ సుగతాభ్యుపగతే తదభ్యుపగమ ప్రకారేణైవ సముదాయా నీధిః. క్షణికత్వంహితైరభ్యుపగమ్యతే; సంహతౌవ్యాప్రియమాణాః పరమాణవః పృథివ్యాదయశ్చ తదానీమేవ నస్థాచేత్.

దీ. సాగతాశ్చతుర్విధాః - ప్రత్యక్షసిద్ధ ఘోలద్రవ్యవాదినః కేచిద్వై భాషికాః, అన్యేపృథివ్యాది విజ్ఞానానుమేయ ఘోలద్రవ్యవాదినః - తేచసాత్కాంతికాః, అపరేసరాలంబన విజ్ఞానమాత్ర సద్భావంపదన్తి యోగాచారాః, త్రయోష్యేతే స్వాభ్యుపగతవస్తునః క్షణికత్వంపదన్తి. అన్యేశుసర్వశూన్య వాదినోమాధ్యమికాః. తత్రాద్యయోర్భావ్యో సద్భావమభ్యుపగచ్ఛతోః జగదుత్పత్తి ప్రకారః లోకవ్యవహారశ్చ సూపపాదః - ఉత దరుపపాదఇతిసంశయః. సూపపాద ఇతిసూర్వగపక్షః. తథాహి - పార్థివాప్యత్రైజన వాయవీయా గన్ధాదియుక్తాః పరమాణవోహిపృథివ్యాది కూపేణ సంహతాభవన్తి. భూతేభ్యశ్చ శరీరేష్టియ విషయలక్షణ సమ్మతాః. తత్రాంతరః విజ్ఞానసన్తానోగ్రహ కాభిమానారూఢః ఆత్మత్వేనావతిష్ఠతే. ఏషుక్షణికేష్వపి స్థిరత్వాది గోచరబుద్ధ్యాభ్యా విద్యయా సర్వముపపద్యత ఇతిజగదుత్పత్తిస్లోక వ్యవహారశ్చయుజ్యతే. రాధావస్తు - క్షణధ్వంసినః పరమాణవఃకదా సంహతౌవ్యాప్రియస్తే - కదాసంహన్యస్తే. సంహతౌవ్యాప్యతాః తస్మిన్నేవ క్షణేవి నస్థాశ్చేత్, - కేపునఃసంహన్యస్తే. కశ్చవిజ్ఞానాత్మాకదాకం విషయం స్మృతతి, కశ్చకదాకంజానాతి, కశ్చకదాకమర్థ ముపాదత్తే, స్మృష్టానప్తః, స్మృష్టంచనప్తమ్, వేదితానప్తః, వేద్యంచనప్తమ్, కథమన్యేనస్మృష్టమన్యో విజానాతి, కథంవాన్యేన విదితమన్య ఉపాదత్తే, సన్తానైకత్వేసిద్ధేపి సన్తానిభ్యస్సన్తానస్య పరమార్థతః

వస్త్రస్తరత్వానభ్యుపగమాత్ సంతానైక్యమపారమాధికమకీర్ణితరమ్. స్థిరత్వాద్యవిద్యయాపి సజ్ఞతోత్పత్తిర్న సమ్భవతి - సహిశుక్తికాదిషు రజతావిద్యయా † శుక్తికాద్యుత్పత్తి సంభవః. విదుషశ్చ పూర్వస్యనష్టత్వేన ఉత్తరేణావిదుషా పూర్వవినష్టేన విదుషాను సంహితార్థో పాదానం ససంభవతి. సంసారాశ్రయత్వేన చైకోర్థః స్థిరోనాభ్యుపగమ్యతే. అతోజగదుత్పత్తి ర్లోకవ్యవహారశ్చదురుపపాదపవ.

సూత్రార్థస్తు(సముదాయ ఉభయహేతు కేపితదపాప్రిః) - (ఉభయహేతు కేపి (సముదాయే) సముదాయిత్యాపాప్రిః. పరమాణుహేతుకః పృథివ్యాది సముదాయః, పృథివ్యాదిహేతుకః శరీరేద్వియసముదాయః, ఇత్యుభయహేతుకోపి సముదాయః, తుణికత్వాభ్యుపగమాదుక్తేనన్యాయేనసనిధ్యతీత్యర్థః. ... ౧

—సూ - ౧౯౨—॥ ఇతరేశర వ్రత్యయత్వాదుపపన్నమితి చేన్నసజ్ఞతభావా నిమిత్తత్వాత్ ॥ —

సా. కేసముదాయరూపేణ సంహస్యతే.

సా. అస్థిరేషుస్థిరత్వబుద్ధిరూపావిద్యాయారాగద్వేషాది పరమపరాయణమనోస్య కారణత్వాత్సర్వ కారణత్వ (ముపపన్నమితిచేత్. న.) అవిద్యాయాస్పృశతభావానిమిత్తత్వాత్. సహిశుక్తికాదిషు రజతాదిబుద్ధి రూపావిద్యయా శుక్తికాదిర్వస్తుతోరజతాది కార్యజ్ఞురోతి. అత్రవిదుషస్తదా నీమేవనష్టత్వాత్ అవిద్యానిమిత్తరాగాదయోపిత సమ్భవతి.

దీ. యద్యపితుణికా సుర్వేభావాః-తథాప్యవిద్యాదినామితరేతరహేతుకత్వా దుపపన్నంలోకవ్యవహారాదికమ్. అస్థిరేషుస్థిరత్వబుద్ధిరూపయా అవిద్యయాతత్రతత్రరాగద్వేషాదయోజాయస్తే-ఇత్యేవమాదిపరమపరాయణపునరవ్యవిద్యేతి చక్రవత్పరివర్తత ఇతిచేత్. నైతదుపపద్యతే - సజ్ఞతభావా నిమిత్తత్వాదవిద్యాయాః యద్యప్యవిద్యాభ్యా విపరీతబుద్ధిః తుణికంస్థిరత్వేన విషయీకరోతి - తథాపి

తన్నవస్తుతః స్థిరంభవతీతివస్తు తస్థినిరకార్యంనకరోతి. అతస్సజ్ఞాత భావోన సిద్ధతీత్యర్థః. అస్థిరేస్థిరబుద్ధియు క్తస్య విజ్ఞానాత్మనస్తదైవ నష్టత్వాత్కస్య రాగద్వేషాదయోజాయస్త ఇతి రాగద్వేషాది పరస్పరాచనసిద్ధతీత్యభిప్రాయః.

—సూ-౧౯౩—॥ ఉత్తరోత్పదేచ పూర్వనిరోధాత్ ॥—

సా. ఉత్తరఘటక్షణోత్పత్తౌ పూర్వఘటక్షణస్యాపి నష్టత్వేనా భావనైవోత్పాదకత్వా విశేషేణ సర్వదోత్పత్తిశ్చస్యాత్.

దీ. ఇతశ్చ ఉత్తరఘటక్షణోత్పత్తి వేళాయాంపూర్వస్యవిసష్టత్వాద భావనైవ హేతుత్వేనావిశేషాత్సర్వేషాంసర్వదోత్పత్తిః ప్రసజ్యతే. పూర్వక్షణవర్తినా హేతుత్వోపగమేపి దేశాదేర్విశేషకస్య స్థిర నైకస్యా నభ్యుపగమాత్ అవిశేషేణోత్తరక్షణవర్తిన సుర్వస్య హేతుస్సాన్యత్.

—సూ- ౧౯౪—॥ అసతి ప్రతిజ్ఞోపరోధో యాగపద్యమన్యథా—

సా. అసతఉత్పత్తావధిపతి సహకార్యాదీనాం జ్ఞానహేతుత్వ (ప్రతిజ్ఞావిరోధ) శ్చ. తస్యాపిత్వభ్యుపగమే యుగపత్ ఘటద్వయో పల్భిప్రసక్తిః, అస్థితావ సంప్రయోగజ్ఞానావత్తేః (యాగపద్యమ్.)

దీ. అసతఉత్పత్తౌ ప్రతిజ్ఞావిరోధశ్చ భవతామ్ - అధిపతి సహకార్యాదీనాం విజ్ఞానోత్పత్తిహేతుత్వప్రతిజ్ఞానాత్. అతైతత్పరి జిహీర్షయాపూర్వో ఘటక్షణస్తిప్రతీతు్యచ్యేత-తదాయుగపద్ధుటక్షణ ద్వయోపల్భి ప్రస్థానః. నచోపలభ్యతే. ఉపరోధః - విరోధః. సతోనిరన్వయ వివాశోపినసమ్భవతీత్యాహ.

—సూ - ౧౯౫—॥ ప్రతిసంఖ్యో ప్రతిసంఖ్యో నిరోధాప్రాప్తి రవిచ్ఛేదాత్ ॥—

సా. (నిరోధః - నిరన్వయవివాశః. సమ్మూలఃసూక్ష్మశ్చన సంభవతి, హలాది భావరూపవస్థా ప్రాప్తేరేవవివాశ శబ్దాభిదేయత్వాత్ సతో ద్రవ్యస్య (అ విచ్ఛేదాత్.)

దీ. (వ్రతసంఖ్య వ్రతసంఖ్య నిరోధాప్రాప్తిః) - స్థూల సూక్ష్మవిదానాశయోరప్రాప్తిరిత్యర్థః. స్థూలవిదానాశః - ముద్గరాభి ఘాతాద్యనన్తరభావ్యపలభియోగ్యః. సూక్ష్మస్తు - వ్రతిక్షణభావ్య పలభ్యనర్హః. తౌనిరన్వయానభవతః - ఉత్పత్తివిదానాశ ధర్మభాగి నోద్రవ్యస్యాచచ్ఛేదాత్. * తదనన్వత్వమితీసతాగ్ర్య వాదస్యోప పాదితత్వా దిశ్యభిప్రాయః. ఘటాదౌకపాలాది రూపావస్థయాని రన్వయవిదానాశాదర్శనాత్ ప్రదీపనిర్వాణేపి సూక్ష్మావస్థా ప్రాప్తి రిత్యనిరోధః.

...

...

౫

—సూ - ౧౯౬ ||— ఉభయధాచదోమాత్ ||—

సా. ఉత్పన్నస్య తుచ్ఛతాపత్తేతుచ్ఛాదత్పత్తౌ చాభావాదుత్పత్త్య సమ్మ వాత్ అభావాత్కకార్యా వత్తిరూపదోమాత్తు దృత్వాసిద్ధిః.

౬

దీ. ఉత్పన్నస్యతుచ్ఛత్వాపత్తౌ, తుచ్ఛాదుత్పత్తౌచ, ఇత్యుభయ ప్రకారేచదోమాపత్తేః తేనసమ్భవతః. ఉత్పన్నస్యతుచ్ఛతాపత్తౌ హివ శ్వాత్తుచ్ఛాదుత్పద్యమానంజగత్తు చ్ఛాత్క మేవస్యాత్. వృత్తువగ్నా దేరుత్పద్యమానమ్మత్తువగ్నాద్యాత్క ఘటమఘటాదివత్. అతస్తుచ్ఛా దుత్పత్తిస్తుచ్ఛతాపత్తిశ్చనసమ్భవతః.

—సూ - ౧౯౭ ||— ఆకాశేచావిశేమాత్ ||—

సా. ఆకాశేచనతుచ్ఛత్వం అబాధిత ప్రతీత్యవిశేష్యాత్, ప్రతీయ్యతేహ్యకా శఃశ్యేనావి పతనహేతుత్వేన.

౭

దీ. ఆకాశేతుచ్ఛత్వస్వరూపతాన సమ్భవతి - అబాధితప్రతీతిసిద్ధ పృథివ్యాదివత్ ఆకాశేష్యబాధిత ప్రతీతేరపిశేమాత్. ప్రతీయ్యతేహ్యకా శః, “అత్ర శ్యేనఃపతన్యత్రగృధః” ఇతి శ్యేనాదేఃపతనదేశత్వేన.

—సూ - ౧౯౮ ||— అనుస్మృతేశ్చ ||—

సా. ప్రత్యభిజ్ఞానాచసగ్గ దిశత్వసిద్ధిః. “తదేవేదమ్” ఇతిహి సామానాధిక రణ్యనాతీతవర్తమాన దేశకాలవిభిం వస్తువికమితి ప్రతీయ్యతే. అస్యాశ్చసామగ్రి పూర్వాను భవజనితసంస్కారవతిః పురుషస్యేద్ధియ సంప్రయోగః.

౮

దీ. ప్రత్యభిజ్ఞానాచ్చనఘటాదేఃక్షణికత్వమ్. “తదేవశ్చదమ్” ఇతిహిప్రత్యభిజ్ఞాయతే. ప్రత్యభిజ్ఞానంహి నామ-అతీతవర్తమానకాలవర్త్యకవస్తువిషయమేకంప్రత్యక్షజ్ఞానమ్. తస్యకాలద్వయసమ్మన్ధవిశిష్టమేవవస్తువిషయః. నచతదిత్యంశస్మరణమ్-ఇదమిత్యంశశ్చగ్రహణమ్-అతీతకాలసమ్బంధి నీర్జ్రియసమ్ప్రియోగాభావాదితివాచ్యమ్, తదిదమితిసామానాధికరణ్యేనగ్రహణయైకత్వస్ఫురణాత్. పూర్వకాలానుభవజనిత సంస్తార సహకృతేర్జ్రియ సమ్ప్రియోగయుక్తస్య పురుషస్య తథాగ్రహణముప పద్యతేవ. అన్వయవ్యతిరేకాధీనంహిసర్వత్రసామగ్రీపరికల్పనమ్, నచజ్ఞానలాదివత్సాదృశ్యనిబద్ధనా ప్రత్యభిజ్ఞేతిత్వయా వక్తుంశక్యమ్ -కాలద్వయవర్తినోర్ద్వయోసాదృశ్యస్యాను సన్ధాతః జ్ఞాతురేకస్యానభ్యుపగమాత్.

పృథివ్యాదివిజ్ఞానాను మేయార్థవాదినంప్రత్యాహ సహజ్ఞానే నీలవీతాదివిచిత్రాకారం -దృష్ట్యాజ్ఞానాత్పూర్వక్షణవర్తినంజ్ఞానే స్వాకారంసమర్పయినప్రమథునుమినోతి. తత్త్రిక్షరమ్.

—సూ - ౧౯౯॥— నాసతోఽదృష్టత్వాత్॥—

సా. “జ్ఞానాకారవైచిత్ర్యేణ జ్ఞానేస్వాకారం సమర్పయినప్రమథునుమినోతి” ఇతివాదశ్చనసంభవతి, అసతోవిన్దస్య ధర్మణో ధర్మసజ్జ్రామణస్యా దృష్టత్వాత్ జ్ఞానేనీలాద్యాకార ఉపలభ్యతేనవినప్తః అసతోధస్యాకారో భవితున్నర్హతి. కుతః? (అదృష్టత్వాత్.) నఖిలు ధర్మిణివినప్తే తద్ధస్యాథాత్తరే సజ్జ్రామణ్యేత్వమ్.

దీ. అసతోధర్మిణోధర్మస్యాన్యత్రసజ్జ్రామణంనసమ్భవతి-కుతః. అదృష్టత్వాత్. సహిధర్మిణివినప్తేధర్మస్యాన్యత్రసజ్జ్రామణంక్వచిదృప్తమ్.

—సూ - ౨౦౦॥— ఉదాసీనానామపిచైవంసిద్ధిః॥—

సా. క్షణికత్వాభ్యుపగమే అనుష్ఠాతురన్యత్వాత్ ఫలినాన్నిష్ఠ్రియత్వానామపి సర్వాన్తస్థిస్యాత్.

దీ. వైఖాషికసాత్రాద్రికయోర్ద్వయోరపిసాధారణమిదంకూఠమమ్,

ఏవం - సర్వభావానాం తుణికత్వాభ్యుపగమే సతి, ఉదాసీనానాం. నిష్ప్రియత్వా నామపి విహి కాముష్మిక సర్వార్థసిద్ధిస్సన్యత్ . ప్రయత్నాద్యనుతిస్థత స్తదానీమేవవిసప్తత్వాత్, తత్తత్సంసారాదే రపికస్యచిత్స్థిరస్యాను వర్తమానస్యానభ్యుపగమాచ్చ, పశ్యాదాగ తాసిద్ధిరహేతుకీతినిష్ప్రియత్వానామప్రైహికాముష్మిక సర్వార్థ సిద్ధిస్సన్యత్.

ల- ౪౯—సూ-౨౦౧॥— నాభావఉపలభ్యే॥—

సా. జ్ఞానవ్యతిరిక్తార్థభావవాదశ్చనసమ్భవతి. “ఘటమహజ్ఞానామి” ఇతికర్తృ జ్ఞానకర్తృతయార్థస్య (ఉపలభ్యే) సరిదభావ శ్చక్యతేవత్తమ్, పురుషస్యార్థ విశేష వ్యవహారాను గుణ్యావాదకత్వమేవ జ్ఞానస్సాకారః.

దీ. యోగాచారాభిమతఃజ్ఞానమాత్రసద్భావవాదఃకింసమీచీనయు క్తిమూలః-ఉతనేతిసంశయః సమీచీనయు క్తిమూలఇతిపూర్వఃపక్షః- బాహ్యార్థ సద్భావవాదినాపిత త్తదగ్ధకారజ్ఞానస్య ప్రకాశమానత్వ మవశ్యాత్రయణీయమ్. సర్వస్యవస్తునః ప్రకాశమానస్యస్వా సాధా రణేనాకారేణ ప్రకాశఇవ్యతే, తత్ర ఘటపటాదిజ్ఞానస్య ఘటపటా ద్యాకారపవాకారః - అన్యథాఘటాద్యసాధారణ్యంచతత్తజ్ఞానస్య నసమ్భవతి. ఏకశ్చాయమాకారఉపలభ్యతే. సఘజ్ఞానప్రైవేతీతద్వ్య తిరిక్తార్థసద్భావవాదోఽనువన్నః. తావతైవ “ఘటోయంజ్ఞాతః” ఇతివ్యవహారశోచపపద్యతే. తస్యబహిర్వదవభాసో నిర్మూలత్వాద్వి భ్రామికుత్యతః. రార్థాంతస్త-“ఘటం, అహం, జానామి” ఇతిసకర్తృకస్యస కర్తృకస్యజ్ఞాధాత్వార్థస్యచ్ఛేదనాదివత్సర్వలోకసాక్షికముపలభ్యమా నస్యకర్తృకర్తృవ్యతిరేకేణ కేవలప్రైవసద్భావమనున్నతః కోబ్రవీతి. స్వాకారణాకారశ్చ ఛేదనాదివత్తత్తదగ్ధ వ్యవహార యోగ్యతా పాదనాకారేణోపలభ్యతే. ఏవంఛేదనాదేర ప్యాకోరోద్విధాభావ నాదిహేతుతయైవకర్తృగతస్యోపలభ్యతే. నహ్యమూర్తానాంక్రియా

దీనాం కర్తృకీర్తనరూపణీ యస్వాకారాణాం కర్తృకారత్వమా
 ప్రీయతే. సూత్రాగ్రంథస్తు (నాభావఉపలభ్యైః) జ్ఞానవ్యతిరిక్తాగ్ధాభావో
 నశక్యతేవత్తుమ్ - (ఉపలభ్యైః) “ఘటనుహం జానామి” ఇతి జానా
 తేఃకర్తృతయాకర్తృతయాచోపలభ్యైః.

—సూ - ౨౦౨ || — వైధర్మ్యచ్యునస్వపాదవత్ || —

సా. కరణదోషజబాధక ప్రత్యయరాహిత్య రూపనైషమ్యవ్య నస్వపాది
 వజ్జాగరితజ్ఞానస్య మిథ్యాత్వత్.

దీ. స్వప్నజ్ఞానాదివచ్యజాగరితజ్ఞానానాంసమిథ్యాగర్థత్వమ్-తిద్వై
 ధర్మ్యతే - నిర్దాదికరణదోషబాధక ప్రత్యయరహితత్వాదిత్యర్థః.
 చకారాణాన్యపేయధాగ్ధానీత్యభిప్రాయః.

—సూ - ౨౦౩ || — నభావోనుపలభ్యైః || —

సా. ఆర్థశూన్యస్య జ్ఞానస్యసద్భావోన సమ్భవతి. ఆనుపలభ్యైః) స్వప్నజ్ఞాన
 స్యాప్యవశోపపాదయిష్యతే.

దీ. నకేవలస్యాగర్థశూన్యస్యజ్ఞానస్యభావస్సమ్భవతి - క్వచిదప్య
 నుపలభ్యైః. అబాధితప్రతీతినిర్ధన్యా సద్భావేసతిజ్ఞానమాత్ర స్యాప్య
 సద్భావో నశక్యతేవారయతుమిత్యభిప్రాయః.

అ-౨౦ - సూ - ౨౦౪ || — సర్వధానుపపత్తేశ్చ || —

సా. సర్వశూన్యవాదశ్చన సమ్భవతి. సదితిప్రతిజ్ఞాయా మసదితి ప్రతిజ్ఞాయా
 భృతుచ్చౌచాన సమ్భవతి, (ఆనుపపత్తేః) సదసద్బుద్ధితుచ్చత్వాదీనాం వస్తుగతా
 వ్యోనవిరుద్ధభావరూపావస్థా విశేషవిషయత్వాత్.

దీ. మాధ్యమికోక్తసర్వశూన్యవాదస్సమ్భవతి - నేతిసంశయః.
 సమ్భవతీతిపూర్వఃపక్షః- విజ్ఞానంఘటాదయశ్చ సర్వేభావానసన్ని
 కుతః. ఉత్పత్త్యనిరూపణాత్. ఘటాదిభావానాం భావాత్పదు
 త్పత్తిర్నసమ్భవతి- నహి ఘటాదిరుత్పద్యమానః అసన్నుదితేనన్య
 త్పిణ్డాదివోత్పద్యతే. నాప్యభావాత్ - షష్ఠాదభావాదుత్పద్యమానో
 ఘటాదిరభావాత్పక్ష ఏవస్యాదితిసర్వ శూన్యత్వమేవ యుక్తిమత్

రాధా నస్తు - లోకేభావాభావశబ్దయోస్తద్బుద్ధ్యోశ్చ ప్రమాణేనో
పలభ్యమానస్యైవవస్తునః అవస్థావిశేష ఏవభావరూపోవిషయః.
వర్తమానతయోపలభ్యమానావస్థావిశేషోభావబుద్ధివిషయః. తద్వి
రోధ్యవస్థావిశేషః అభావబుద్ధివిషయః. అతోనమతశ్చిత్త్వదభిప్రేతం
తుచ్ఛత్వంసిద్ధతి. సూత్రార్థస్తు (సర్వధానుపపత్తేశ్చ) సర్వ
శూన్యవాదీసర్వం సదితి ప్రతిజ్ఞాయస్వాభిప్రేతంసాధయతి? ఉతా
సదితిప్రతిజ్ఞాయ- అథప్రకాస్తరేణ ప్రతిజ్ఞాయ? సర్వధాపి సర్వశూ
న్యత్వానుపపత్తేస్సాభిమతాసిద్ధిః - సదసద్భావయోర్విద్యమాన
వస్తుధర్మత్వోపపాదనాత్. *
అ - ౫౧—సూ - ౨౦౫॥— వైకన్తిన్నసమ్భవాత్॥—

సా. అద్వితోమతస్మయక్తిమత్, (ఏకన్తిన్) వస్తునియుగవత్ సత్త్వాస
త్వనిత్యత్వా నిత్యత్వభేదాభేదానాం (అసంభవాత్) పర్యాయరూపాశ్చ ద్రవ్య
స్వాత్మిత్వాది శబ్దబుద్ధివిషయాః పరస్పరవిరుద్ధవిద్వత్సుఖతత్వకపాలత్వాద్యవస్థాః
యుగవస్త్వసమ్భవస్తి; తథా, ఘటత్వశరావత్వావస్థాశ్చ సృధివ్యాదేః ప్రదేశభేదే
న తథాచద్రవ్యస్యా నిత్యత్వముత్పత్తి విశాశయోగిత్వమ్. తద్విపరీతస్థిత్యత్వమ్.
(వైకన్తిన్) సమతైతి. ౧

దీ, జైనమతంయుక్తిమత్ - ఉత నేతిసంశయః. యుక్తిమదితిపూ
ర్వఃపక్షః - జీవాజీవశబ్దాభిలపనీయ భోక్తృభోగ్యాత్మకస్యజగత
స్సత్త్వాసత్త్వనిత్యత్వానిత్యత్వ భిన్నత్వాభిన్నత్వైరనైకాన్త్యమ్-
షడ్వ్రీవ్యతత్పర్యా యాత్మనావస్థితత్వాత్ కృత్స్నస్యజగతః ద్రవ్యా
త్మనాసత్త్వైకత్వనిత్యత్వానిఉపపన్నాని - పర్యాయాత్మనాచవిపరీ
తాని. పర్యాయాశ్చ - ఘటత్వ పటత్వాద్యవస్థావిశేషాః ద్రవ్యస్వ
రూపస్యైకత్వాత్ స్థిరత్వాత్ సద్బుద్ధిబోధ్యత్వాత్ తేనరూపేణై
కత్వాదియుక్తమ్, పర్యాయశబ్దాభిధేయావస్థావిశేషాణామనైకత్వా
దస్థిరత్వాదసద్బుద్ధిబోధ్యత్వాత్తేనరూపేణాసత్త్వాసత్త్వనిత్యత్వనానా
త్వానియుక్తాని. ప్రతీతివ్యవస్థాప్యత్వాత్ సర్వస్యవస్తున ఉభయా
కారప్రతీతేరుభయముపపన్నమ్. రాధా నస్తు - ఏకస్యాస్థిత్యనాస్తి

† సా. మానవుభుద్ధ్యోదరావస్థావిశేషఃభావబుద్ధివిషయః.

† సా. పిష్టాకారకపాలాకారావస్థావిశేషఃప్రాగభావబుద్ధివిషయః.

త్వాదిభిరనైకాన్తికత్వమయ్యుక్తమ్ - ఏకస్మిన్మన్తస్యస్తిత్వనాస్తిత్వా
 దేవిరుద్ధస్యఛాయాతపవద్యుగపదసమ్భవాత్. తథాహి-ద్రవ్యస్య
 తద్విశేషణ భూతపర్యాయస్యతిథ్యంశబ్దాభిధేయూ వస్థావిశేషస్యచ
 “ఇదమిథమ్” ఇతి ప్రతీతేః ప్రకారప్రకారితయా పృథక్పదార్థత్వానైక
 కస్మిన్విరుద్ధప్రకారభూత సత్త్వాసత్త్వరూప ధర్మసమావేశోయుగ
 వత్సమ్భవేతి. ఉత్పత్తివినాశౌఖ్య పరిణామవిశేషా స్పదత్వం చద్ర
 వ్యస్యానిత్యత్వమ్, తద్విపరీతంచనిత్యత్వమ్, తస్మిన్గతం సమావృతి
 విరోధిధర్మాశ్రయత్వంచభిన్నత్వమ్, తద్విపరీతంచాభిన్నత్వమ్, కథం
 చాతస్మిన్మనవృత్తి యథాతత్త్వమహిషత్వయోః యుగపదేకస్మి
 న్నసమ్భవః; ఏకస్యపుధివీద్రవ్యస్యఘటత్వం శరావత్వంచ ప్రదేశ
 భేదేన- నత్వేకేనప్రదేశేనో భయూశ్రయత్వమ్; యథైకస్యదేవదత్త
 స్యోత్పత్తివినాశయోగిత్వంకాలభేదేన. నహ్యేతావతావస్తువోద్భవ
 త్కత్వమ్. అపితుపరిణామశక్తియోగమాత్రమ్. అతఃనయ్యుక్తిమేతజ్జై
 నమతమ్. సూత్రార్థస్తు (నైకస్మిన్నసమ్భవాత్) న జై నమతం యు
 క్తమ్ -మతః. ఏకస్మిన్మన్తస్యక్రీత్యా యుగపద్విరుద్ధ ధర్మసమా
 వేశాసమ్భవాత్. † అతఃసూత్రవిరుద్ధం వేదాంతవాదిభిరపి భేదా
 భేదసమాశ్రయణమ్.

—సూ - ౨౦౮ || — ఏవంచాత్మాకార్తస్యైవమ్—

సా. ఆత్మనశ్వరీర పరిమాణత్వే బృహతశ్వరీరాత్ అల్పీయసి ప్రవిశతః కా
 ర్తస్యైవైకత్వం ప్రసజ్యేత. ౨

డి. ఏవమాత్మాకా(ర్తస్యైవ)జ్ఞానుపపన్నమ్. శరీరపరిమాణ
 త్వేహ్యేత్తనో బృహతశ్వరీరాదల్పీయసి శరీరేవిశతః అకార్తస్యైవం-
 అపరిపూర్ణత్వంప్రసజ్యతే - తదానీమల్పపరిమాణత్వాత్.

—సూ - ౨౦౯ || — సచపర్యాయాదప్యవిరోధో వికారాదిభ్యః—

సా. తథా సజ్జీర వికాసావస్థా యుగాదపి నవిరోధః. ఘటాదివద్యకా
 రాది యుగప్రసక్తే. ౩

హ. † అతఃసూత్రవిరుద్ధంవేదాంతవాదిభిఃభేదాభేదసమాశ్రయణమ్. ౧-స.

డి. తథావిధాబ్జత్వావస్థాయోగేనాప్యవిరోధోన సమ్భవతి
మటవటాదేరివవికారతత్ప్రియై క్తదోషా స్పదత్వప్రసక్తాత్.

—సూ - ౨౦౮॥—అన్యైవస్థితేశ్చోభయనిత్య త్వాదవిశేషః॥—

సా. అన్యస్య - మోక్షావస్థాపరిమాణస్య, ఏకరూపావస్థితేః, తస్యస్వాభావి
త్వేనాన్య తత్పరిమాణయో రుభయోర్నిత్యత్వేన పూర్వత్రాపి (అవిశేషః) వివిధా
భావరిమాణత్వేనైకత్వం స్యాదేవ.

డి. జీవస్యయదన్యమ్ పరిమాణం మోక్షావస్థమ్ - తస్యః
శ్చాదేకరూపేణావస్థితేస్తదేవస్వా భావికంపరిమాణమితి, అత్తనశ్చ
తత్పరిమాణస్యచోభయోర్నిత్య త్వాత్పూర్వమపినశరీర పరిమాణత్వ
సిద్ధిరితిపూర్వావస్థాయాంనవిశేషః అతఃఅసంశ్చితమేవేదంజైనమతమ్

అ - ౫౨—సూ - ౨౦౯॥— పత్యురసామజ్ఞస్యాత్॥—

సా. నేతివస్తతే. పశుపతేర్మత మనాదరణీయమ్, వేదవిరుద్ధనిమిత్తో పాదాన
భేదతద్విరుద్ధా చారపరత్వేన (అసామజ్ఞస్యాత్).

డి. పశుపతిసుతం నిశ్రేయపార్థి భిరాదరణీయమ్-ఉతనేతిసం
శయః. ఆదరణీయమితి పూర్వఃపక్షః - పరమపురుషార్థ సాధనావ
బోధిత్యేననిఖిలవస్తుసామోతా రసమర్థపశుపతి ప్రణీతత్వాత్. రా
ధాన్తస్తు - అనాదినిధనావిచ్ఛిన్న పాతసమ్ప్రదాయ నిరస్తప్రమా
దాది నిఖిలదోషగన్ధవేద సిద్ధపరావరతత్త్వ వ్యత్యయప్రతిపాదనాత్,
నిమిత్తోపాదాన భేదాభిధానాత్, సురాకుమ్భస్థాపన తత్సదేవ
తార్చన ముద్రికాపటక విజ్ఞాన తద్ధారణాది వేదవిరుద్ధాచారప్రతిపా
దనపరత్వాచ్చ, (అసామజ్ఞస్యాత్) అనాదరణీయమితి. సూత్రాన్తస్తు
(పత్యురసామజ్ఞస్యాత్) * (నైకస్మిన్నసమ్భవాత్) (న) ఇత్యతోను
వర్తతే. (పత్యుః) - పశుపతేః, (మతమ్) అనాదరణీయమ్. కుతః- వేదవి
రుద్ధతత్త్వాచారావబోధిత్యేన (అసామజ్ఞస్యాత్).

—సూ - ౨౧౦॥—అధిస్తానానుపపత్తేశ్చ॥—

సా. అనుమయేశ్వరాభ్యు పగమనహితేవలాధిస్తా తృప్తయ్యుత్పతేః తథాసతి

అశరీరస్యప్రథా (నాధిష్ఠానానుచితేః), సశరీరత్వేతు శరీరోత్పత్త్యనిరూపణాత్
సావయవస్యతస్యనిత్యత్వే మహిమహిధరాదీనామపి నిత్యత్వావిరోధాచ్చ. ౨

దీ. అనుమేయేశ్వరాభ్యుపగమేనహి ప్రధానస్యాధిష్ఠాన మీశ్వర
స్యోచ్యతే - సశరీరమైవమకులాలాదే రధిష్ఠానదర్శనాత్ అశరీరస్యే
శ్వరస్య ప్రధానాధిష్ఠానానుపపత్తేశ్చ సామజ్ఞాస్యమ్. సశరీరత్వా
భ్యుపగమేపి తచ్చరీరస్యసావయవస్య నిత్యత్వే అనిత్యత్వేచదోషః
పూర్వోక్త ఇత్యభిప్రాయః.

—సూ-౨౧౧॥— కరణవచ్చేన్నభోగాదిభ్యః ॥—

సా. కరణకశే బరాద్యధిష్ఠానవ దశరీరమైవ అధిష్ఠానమితిచేత్. స, పుణ్య
పాపనిమి తత్వాత్తస్య తత్ఫలభోగాదిప్రసక్తేః. ౩

దీ. యేత్రజ్ఞస్య స్వకరణక శేబరాద్యధిష్ఠానవదు పపద్యతఇతి
చేత్, న - పుణ్యాపుణ్యరూప కర్మనిమి తత్వాత్ యేత్రజ్ఞాధిష్ఠానస్య
ఈశ్వరస్యాపితద్వితీయా తత్ఫలభోగాది నిఖిలతత్త్వభావప్రసక్తేః.

—సూ-౨౧౨॥— అస్తవత్త్వమసర్వజ్ఞతావా॥—

సా. తథాసలిక్షేత్రజ్ఞవత్ (అస్తవత్త్వమసర్వజ్ఞతాచ.) ౪

దీ. వాశబ్దిశ్చార్థే. తథాపుణ్యాపుణ్యవత్త్వేత్వస్తవత్త్వమ్-సృష్టి
సంహారాస్తదత్వమ్ అసర్వజ్ఞతాచప్రసజ్యతఇత్యసమజ్ఞాసమేవేదమ్.

అ-౫౩ —సూ-౨౧౩॥— ఉత్పత్త్యసమ్భవాత్ః—

సా. సాఙ్ఖ్యాదిపత్త్యుత్పత్తరాత్రమపి జీవోత్పత్త్యుత్పత్తానాత్, క్షుతివిరుద్ధత్వేన
తదసత్త్వవాద ప్రమాణత్వ. ౧

దీ. సాఙ్ఖ్యాదితన్త్రవత్ పాఙ్ఖరాత్రతన్త్రముప్యప్రమాణమ్ ఉతనే
తిసంశయః. అప్రమాణమితి పూర్వఃపక్షః - “వాసుదేవాత్సజగర్న్
నో నామజీవోజాయతే”^౧ ఇతిశ్రుతి విరుద్ధజీవోత్పత్త్యాది ప్రతిపాద
నాత్, “చతుర్న్ వేదేషుపురుషార్థమలభమానః”^౨ ఇతివేదగణానాదర
వచనాచ్చ. రాధాస్త్రు-సజగర్న్ ఇప్రమ్యమ్నానిరుద్ధానాంపరబ్రహ్మ
భావానాం “అజాయమానోబహుధావిజాయతే”^౩ ఇతిశ్రుతిప్రసద్ధ

స్వేచ్ఛావతార ప్రతిపాదనాన్ని క్వచిచ్చుగ్రహింపఁగ. జీవాహ్లాతర మనశ్చబ్దాశ్చ తత్తచ్చరీరకాణాం సజగర్షణాదీనామేవాభిధాయకాః. “తత్తేజవిశ్మత” ఇతి తేజఃప్రభృతిశబ్దవత్. “చతుర్మువేదేషుపురుషార్థ ముభయమానః” ఇతి చ అనుదిత హిమామనిద్వావత్. యథా “ఋగ్వేదంభగవోధ్యేమి” ఇత్యారభ్య “ఇతి హోసపురాణంపఞ్చమమ్” ౩ ఇత్యాదినాసర్వేషువిద్యాస్థానేషుచాత్మనోవేదనాభావవచనమవత్యమాణప్రశంసార్థమ్. తద్దేర్నిస్తేదాన్తోదితబ్రహ్మపాసనవిధానాద్వేదావిరుద్ధతదర్పనాది విధానాచ్ఛావగన్యతే ఇతి ప్రమాణమేవ. సూత్రార్థస్తు (ఉత్పత్త్యసమ్భవాత్) “నజాయతే మ్రియతేవా” ౪ ఇత్యాదిశ్రుతేః జీవస్యోత్పత్త్యసమ్భవాజ్జీవోత్పత్తివచనాచ్చన ప్రమాణమ్.

—సూ - ౨౧౮ || — నచకర్తుఃకరణమ్ || —

సా. (కర్తుః) - జీవాత్, (కరణం) - మనస్సుశ్రుతాశ్చత్వద్యతే ఇతి నోచ్యతే. “ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణో మనస్సుర్వేద్విగ్రియాణిచ” ఇత్యాదిశ్రుతేః. ౨

దీ. “సజగర్షణాద్విగ్రియము సంక్షంమనఉత్పద్యతే” ౫ ఇతి మనఃకరణస్యకర్తుర్జీవాదత్పుత్తిశ్చ శ్రుతివిరుద్ధత్వాన్ని సమ్భవతి - “ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణోమనస్సుర్వేద్విగ్రియాణిచ” ౬ ఇతి మనసా బ్రహ్మణ ఉత్పత్తిస్సూయతే.

—సూ - ౨౧౯ || — విజ్ఞానాదిభావేవాతదప్రతిషేధః || —

సా. “వాసుదేవాత్పజ్గర్షణో నామజీవః” ౭ ఇత్యాదౌసజగర్షణాదీనాం విజ్ఞానాది రూపవాసుదేవత్వేన తదభిధాయినః ప్రామాణ్యానిషేధః. పరబ్రహ్మవాసుదేవస్యశ్రుతావపి “అజాయమానోబహుధావిజాయతే” ౮ ఇతిచావతారశ్రూయతే. జీవాదిశబ్దాః తత్తచ్చరీరకసజ్గర్షణాదీనాం వాచకాః. ౩

దీ. వాశబ్దాత్పత్నోవిపరివర్తతే + విజ్ఞానం చాదివ (విజ్ఞానాది) - బ్రహ్మ. సజగర్షణాదీనాం బ్రహ్మభావేనతి “అజాయమానోబహుధావిజాయతే” ౯ ఇతి శ్రుతిసిద్ధస్వేచ్ఛావతారస్యైవాత్యాభిధానాత్.

౧||భా-ఉ-౬-౨-౩. ౨||పాఞ్చరాత్రే- ౩||భా-ఉ-౬-౧-౨. ౪||కఠ-ఉ-౨-౧-౩. ౫||పాఞ్చరాత్రే- ౬||కఠ-ఉ-౨-౧-౪. ౬||పాఞ్చరాత్రే- ౮||పు-సూ

† విజ్ఞానం-విశిష్టజ్ఞానం-ఇత్యాగమప్రమాణ్యే-౫౩-౨.

(తదప్రతిషేధః) - పాత్రమాణ్యాప్రతిషేధః. సజుర్వణాదీనాం జీవాది
సమానాధికరణ తయానిర్దేశస్తేమామధిస్తాత్మతయోపపద్యతే.

—సూ-౨౧౬॥—విప్రతిషేధాచ్చ॥—

సా. తస్మిన్నపితస్తే“వ్యాప్తిరూపేణసంబంధః తస్మాత్పురుషస్యచ । సహ్య
నాదిరసస్తవరమాధేననిశ్చితః” ఇతిబోత్పత్తిప్రతిషేధాచ్చావిరోధక్కురతః.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేవేదాంతసారే

ద్వితీయస్యాధ్యాయస్యద్వితీయఃపాదః.

దీ. అస్మిన్నపితస్తేబోత్పత్తి(విప్రతిషేధాచ్చ)అవిరుద్ధమిదం
తస్తేమ్-“వ్యాప్తిరూపేణసంబంధః తస్మాత్పురుషస్యచ । సహ్యనా
దిరసస్తవరమాధేననిశ్చితః” ఇతిహిపురుషస్యాత్పత్తిఃప్రతిషేధ్యతే.

—శ్లో॥*శ్లో॥—

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజ విరచితే శ్రీవేదాంతదీపే

ద్వితీయస్యాధ్యాయస్యద్వితీయఃపాదః.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః,

—సంకీర్తన—

ద్వితీయాధ్యాయే.—తృతీయఃపాదః.

—శ్లో॥*శ్లో॥—

అ-౫౪-సూ-౨౧౭ ॥—న వియదశ్రుతేః॥—

సా. (వియన్నో) తృద్యతే (అశ్రుతేః) శ్రుతిః- శ్రవణమ్. నిరవయవస్య, అన్య
సంబంధాత్పత్తి శ్రవణాసంభవాత్.

దీ. ఇతశ్చ. “సదేవసామ్యేదమగ్ర ఆసీత్”^౧ “వితదాన్త్యమిదం సర్వమ్”^౨ ఇత్యాదిభ్యో బ్రహ్మణః ప్రాక్స్పష్టేరేకత్వావధారణ సర్వాత్మకత్వాదివాదిభ్యశ్చైదేభ్యశ్చవియదుత్పత్తిః ప్రతీయతే. “తతైజోఽస్సజత”^౩ ఇత్యేతస్త్విన్వాక్యే ఆకాశోత్పత్త్యవచనాత్ ప్రతీయమానం తేజఃప్రాగ్భవ్యం సమానప్రకరణభైః ప్రకరణాంతరభేదే శబ్దైః ప్రతీయమానాం వియదుత్పత్తింసనివారయ తీత్యభిప్రాయః.

—సూ-౨౨౩॥ — యావద్వి కారంతువిభాగోలోకవవత్ ॥ —

సా. “వితదాన్త్యమిదంసర్వమ్”^౧ ఇత్యాదినాఆకాశాదేరపివికారత్వావగమాత్, తేజఃప్రభృతి విభాగవదనంసర్వస్య ప్రదర్శనార్థమితి నిశ్చయతే, యథాచలోకే “దశేమదే వదత్తపుత్రాః”^౨ ఇత్యుక్త్యాతేమకేమజ్ని దుత్పత్తివచనమ్.

దీ. యద్యపిచాన్దోగ్యే “తతైజోఽస్సజత”^౩ ఇతి వదాకాశోత్పత్తిః స్వరూపేణనాభి ధీయతే - తథాపితస్త్విన్నైవ “వితదాన్త్యమిదం సర్వమ్”^౪ ఇత్యాదినాకాశాదే సర్వస్యవస్తునో బ్రహ్మ వికారత్వవచనాత్ (యావద్వికారంవిభాగః)-ఉత్పత్తిరుక్తైవేతిగమ్యతే. (లోకవత్) యథాలోకే “సర్వపతేదేవదత్తపుత్రాః”^౫ ఇత్యభిధాయతేషాంకే మాజ్ఞేదేవదత్తాదుత్పత్తివచనమ్, సర్వేషాంతత ఉత్పత్తిప్రతిపాదనార్థమితిగమ్యతే. ఆకాశస్యామృతత్వవచనమ్, సురాదివచ్చిరకాలస్థాయిత్వవిషయమిత్యభిప్రాయః.

—సూ-౨౨౪॥ — ఏతేనమాతరిశ్వాన్వాఖ్యాతః॥ —

సా. “తేజోతః”^౧ ఇత్యాదివక్తుంవాయోగ పృథగుపాదానమ్.

దీ. అనేనైవన్యాయేనమాతరిశ్వానోఽపుత్పత్తిరుక్తా. నాయంన్యాయాతిదేశః - అధికాశబ్దాభిప్రాయాత్. (తేజోఽతస్తథావ్యాపా)ఇతివాయోనేజస ఉత్పత్తింవస్తుమ్ పృథగుపాదానమ్.

—సూ-౨౨౫॥ — అసంఖ్యవస్తుసతోఽనుపపత్తేః॥ —

సా. (అసంఖ్యవస్తు) పరస్యబ్రహ్మణవివ, ఇతరస్య “సదేవ”^౧ ఇత్యవధారణాద్యనుపపత్తేరుత్పత్తిరేవ.

దీ. ఇతశ్చ. “సదేవసామ్యేదమగ్ర ఆసీత్”^౧ “వితదాన్త్యమిదం సర్వమ్”^౨ ఇత్యాదిభ్యో బ్రహ్మణః ప్రాక్స్పష్టే రేక త్వావధారణ సర్వాత్మకత్వాదివాదిభ్యశ్చైదేభ్యశ్చవియదుత్పత్తిః ప్రతీయతే. “తతైజోఽస్సజత”^౩ ఇత్యేతస్త్విన్వా క్యే ఆకాశోత్పత్త్యవచనాత్ ప్రతీయమానం తేజఃప్రాగ్భవ్యం సమానప్రకరణభైః ప్రకరణాంతరభేదే శబ్దైః ప్రతీయమానాం వియదుత్పత్తింసనివారయ తీత్యభిప్రాయః.

—సూ-౨౨౩॥ — యావద్వి కారంతువిభాగోలోకవవత్ ॥ —

సా “వితదాన్త్యమిదంసర్వమ్”^౧ ఇత్యాదినా ఆకాశాదేరపివికారత్వావగమాత్, తేజఃప్రభృతి విభాగవదనంసర్వస్య ప్రదర్శనాగ్ధమితి నిశ్చయతే, యథాచలోకే “దశేమదే వదత్తపుత్రాః”^౨ ఇత్యుక్త్యాతేమకేమజ్ఞి దుత్పత్తివచనమ్.

దీ. యద్యపిచాన్దోగ్యే “తతైజోఽస్సజత”^౩ ఇతి వదాకాశోత్పత్తిః స్వరూపేణనాభి ధీయతే - తథాపితస్త్విన్నైవ “వితదాన్త్యమిదం సర్వమ్”^౪ ఇత్యాదినాకాశాదే సర్వస్యవస్తునో బ్రహ్మ వికారత్వవచనాత్ (యావద్వికారంవిభాగః)-ఉత్పత్తిరుక్తైవేతిగమ్యతే. (లోకవత్) యథాలోకే “సర్వపతేదేవదత్తపుత్రాః”^౫ ఇత్యభిధాయతేషాంకే మాజ్ఞేదేవదత్తాదుత్పత్తివచనమ్, సర్వేషాంతత ఉత్పత్తిప్రతిపాదనార్థమితిగమ్యతే. ఆకాశస్యామృతత్వవచనమ్, సురాదివచ్చిరకాలస్థాయిత్వవిషయమిత్యభిప్రాయః.

—సూ-౨౨౪॥ — ఏతేనమాతరిశ్వాన్వాఖ్యాతః॥ —

సా. “తేజోతః” ఇత్యాదివక్తుంవాయోగ పృథగుపాదానమ్.

దీ. అనేనైవన్యాయేనమాతరిశ్వా నోఽపుత్పత్తిరుక్తా. నాయంన్యాయాతిదేశః - అధికాశబ్దాభావాత్. (తేజోఽతస్తథావ్యాపా) ఇతివాయోస్తేజస ఉత్పత్తింవస్తుమ్ పృథగుపాదానమ్.

—సూ-౨౨౫॥ — అసంఖ్యవస్తుసతోఽనుపపత్తేః॥ —

సా. (అసంఖ్యవస్తు) పరస్యబ్రహ్మణవివ, ఇతరస్య “సదేవ” ఇత్యవధారణాద్యనుపపత్తేరుత్పత్తిరేవ.

దీ. (అతస్తథావ్యహ) ఇత్యనువర్తతే, (అతః)-తేజస ఏవకే
వలాత్ (అపః) ఉత్పద్యతే - “అగ్నేరాపః”^౧ “తదహస్సృజత”^౨
ఇతివ్యహ.

—సూ - ౨౨౮॥— పృథివీ ॥—

సా (పృథివీ)అధ్యః. “అధ్యఃపృథివీ” ఇతిశ్రుతేః.

దీ. ఏవంపృథివ్యధ్యుడత్పద్యతే- “అధ్యఃపృథివీ”^౩ “తాఅన్నమ
సృజస్త”^౪ ఇతి (వ్యహ).

దీ. అన్నశబ్దేనకథంపృథివ్యభిధీయత ఇత్యవగమ్యతే. తతః.

—సూ-౨౨౯॥— అధికారరూపశబ్దాంతరేభ్యః॥—

సా. “తాఅన్నమసృజస్త”^౪ ఇత్యన్నశబ్దేన పృథివ్యేవాభిధీయతే, మహాభూత
సృష్ట్య(ధికారా)త్. “యత్యుష్ణం తదన్నస్య”^౫ ఇతిపృథివీ (రూప) విధానాత్,
“అధ్యఃపృథివీ”^౬ ఇతిపృథివీ(శబ్దా)విధానాచ్చ.

దీ. అన్నశబ్దేనపృథివ్యుచ్యతే - మహాభూతసృష్ట్య(ధికారా)త్,
వశ్చాదపి మహాభూత(రూప)సజీగర్తనే “యత్యుష్ణం తదన్నస్య”^౫
ఇతిరూపకీర్తనాత్, సమానవ్రకరణే “అధ్యఃపృథివీ”^౭ ఇతి
పృథివీ(శబ్ద)త్రవణాచ్చ.

సా. శాబ్దాంతమాహ.

సూ-౨౩౦॥— తదభిధ్యానాదేవతుత్లిక్తాత్మః ॥—

సా. “తదేజవిక్షత”^౮ “తాఅపవిక్షస్త”^౯ ఇతి(తదభిధ్యాన)రూపాత్, “తదైక్షతవి
ముస్యామ్”^{౧౦} ఇత్యేతత్త్వరూపాత్ పరమాత్మకారణత్వ(లిక్తాత్) (స)ఏవపరమా
త్మా, తేజఃప్రభృతి శరీరకస్తత్తచ్చబైస్సాక్షాత్కారణత్వే నాభిధీయతే.

దీ. తుశబ్దః పక్షవ్యాప్యత్వర్థః. నతేజః ప్రభృతయఃకేవలాః
స్వానంతరాణాంకారణాని - అపితుతత్తచ్చరీరః(సః)-పరమాత్మైవ
తేహం కారణమ్. కుతఃపరమాత్మసృష్టి(లిక్తాత్)తథా విధా(భిధ్యా

నాత్). యథైవహి “తదైతుత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి తత్రేజో
౭ సృజత” ఇతి - తథైవ “తత్రేజ వితుతబహుస్యాం ప్రజాయేయ”
ఇతి బహుభవన సజ్జల్పరూపాభిధ్యానం దృశ్యతే. ఈదృశమభి
ధ్యానం పరమాత్మనపవహి సమ్భవతి.

సూ-౨౩౧ ||—విపర్యయేణతు క్రమోత ఉపపద్యతేచ||—

సా. పారంపర్యక్రమాత్ (విపర్యయేణ) “ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణః... ఖంవా
య్యుర్జ్యోతిరాపః” ఇత్యాది వాక్యాయ స్సాక్షాద్భక్తిహృత్సృష్టిరుప (క్రమః)
సోపి (అతః) తేజఃప్రభృతిశరీరకబ్రహ్మణ వివస్రుష్టేః (ఉపపద్యతే.)

దీ. “అకాశాద్వాయుః-వాయోరగ్నిః” ఇతిపారంపర్యక్రమా
త్ (విపర్యయేణ) “ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణోమనస్సర్వేద్విత్రియాణి
చ| ఖంవాయ్యుర్జ్యోతిరాపః పృథివీ” ఇతి సర్వేషాం బ్రహ్మానస్తర్యరూ
పోయః (క్రమః) - సచాతపవ - తత్తచ్ఛరీరా ద్యుర్హృత్సృష్టేః
(ఉపపద్యతే.)

సూ-౨౩౨ ||—అన్తరావిజ్ఞానమనసీ క్రమేణతల్లిక్ష్ణాదితి చే
న్నావిశేషాత్ ||—

సా. భూతప్రాణ యోరన్తరాశేద్విత్రియగ్రామ (మనసీ) (క్రమేణ) ఉత్పద్యతే
ఇత్యేతత్పరమిదం వాక్యమ్. “ఖంవాయ్యుర్జ్యోతిరాపః” ఇత్యాదిక్రమ ప్రత్యభిజ్ఞాన
రూపా (ల్లిక్ష్ణాత్.) అతఃపరమపిపారంపర్యక్రమపరమితిచేన్న. “ఏతస్మాజ్జాయతే”
ఇత్యస్యప్రాణాది పృథివ్యస్తేషు సర్వేషు ప్రత్యేకమన్వయా (విశేషాత్.) అతస్తే
జఃప్రభృతీనామపి సాక్షాత్పరమాత్మైవకారణమ్.

దీ. విజ్ఞాన సాధనత్వాదిద్విత్రియాణి ప్రాణశ్చవిజ్ఞాన మిత్య
చ్యస్తే. “ఏతస్మాజ్జాయతేప్రాణః” ఇత్యేతద్వాక్యమ్, అకాశతన్నాత్ర
పశ్చిమయోరన్తరాశే విజ్ఞానమనసీ (క్రమేణ) ఉత్పద్యతే ఇత్యే
తత్పరమ్, - (విజ్ఞానమనసీ) ఇతిప్రాణస్యాపి ప్రదర్శనార్థమ్.
“పృథివ్యపుష్కలీయతే” ఇత్యారభ్య ” వాయురాకా శలీయతే

అకాశమిద్రియేషు ఇద్వియాణితన్తా త్రేషు తన్తా త్రాణిభూతాదాళీ
యస్తే^౧ ఇతిప్రళయక్రమవ్రత్యభిష్టానాత్ (తలిక్లాత్) అతానశ్రుత్య
స్తర విరుద్ధత్వా తాసౌత్పాద్భిష్టాన సుర్వేషాం సృష్టిపరమిదంవా
క్యమ్. అపితుశ్రుత్యస్తర సిద్ధపారమ్యర్య క్రమవరమితిచేత్.

పరిహరతి, (నావిశేషాత్) భూతతన్తా త్రాస్తరాభేదిజ్ఞానమనసోరు
త్పత్తావపితత్తచ్ఛరీరక బ్రహ్మభిభావిత్యా ద్భూతేద్రియమనఃప్రా
ణశబ్దానాం సుర్వేషాం సాతూదుత్పత్త్య (విశేషాత్) తత్పరమే
వేదంవాక్యమ్.

సా. “తత్రేజదిక్షత”^౨ ఇతితేజః ప్రభృతిశబ్దాః లోకేతత్తద్వస్తువాచినః బ్ర
హ్మణిభాక్తా ఇత్యత్రాహ.

లోకేతత్తద్వస్తు వాచితయాసిద్ధస్య శబ్దజాతస్య బ్రహ్మణి
వృత్తిరముఖ్యేత్యాశంకాహ.

సూ- ౨౩౩॥— చరాచరవ్యపాశ్రయస్తుస్యాత్తద్వ్యవదేశో
౨ భాక్తస్తద్భావభావిత్యాత్ ॥—

సా. (చరాచర)వస్తుసమృద్ధితత్తద్వాచకశబ్దః (బ్రహ్మణి అభాక్తః) ముఖ్యపివ,
“అనేనజీవేనాత్మనాను ప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణి”^౩ ఇతితుసర్వస్యవస్తునా
నామరూప భాక్త్యస్యాత్మతయా బ్రహ్మనుద్రవేశః (భావభావిత్యాత్.) లోకీకాస్త్యే
వమజానంతోవాచైకదేశే ప్రయుజ్యతే.

దీ. తుశబ్దశృంగారానివృత్త్యర్థః. స్థావరజన్తమవస్తువ్యపాశ్రయః (త్తద్వ్య
వదేశః-) తద్వాచిత్యబ్రహ్మణి (అభాక్తః-) ముఖ్యపివ. కుతః. (తద్భావ
భావిత్యాత్) తేజఃప్రభృతిమతత్తతయా బ్రహ్మభావభావిత్యేనసర్వ
స్యవస్తునస్తచ్ఛరీరతయా తస్మిన్కారత్వాత్ తత్తద్వాచినాం శబ్దా
నాం తత్రైవపర్యవసానాత్. ప్రకారవాచినాం శబ్దానాం ప్రకారి
పర్యవసాయిత్యే నాభాక్తత్వంగ వాచితజ్జేమసిద్ధమ్.

అ - ౫౬—సూ - ౨౩౪ ||—నాత్మాశ్రుతేర్నిత్యత్వాచ్చ
తాభ్యః ||—

సా. (నాత్మా)ఉత్పద్యతే, “నజాయతేమ్యయతే” ఇతి(శ్రుతే); “నిత్యో
నిత్యానామ్” ఇత్యాదిశ్రుతిభ్యో (నిత్యత్వా) వగతేశ్య.

దీ. కిమాత్మోద్భవ్యతే - నవేతిసంశయః. ఉత్పద్యత ఇతి
పూర్వః పక్షః - ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞాదేః, “తోయేనజీ
వాన్వ్యససర్జభూమ్యామ్”^౧ పజాపతిఃప్రజాలసృజత”^౨ ఇత్యాదిసృష్టి
వచనా చ్చ. నిత్యతాదిశ్రుతిరాకాశాద్య మృతత్వవచనవన్నేయా.
రాధాస్త్రు-నాత్మోద్భవ్యతే-అనుష్ఠత్తిశ్రుతేః “నజాయతేమ్యయతే
వావివచ్చత్”^౩ ఇతి, జీవోత్పత్తిర్నిషిధ్యతే, “అజోనిత్యః”^౪ “నితోనిత్యా
నామ్”^౫ ఇత్యాదిశ్రుతిభ్యోనిత్యత్వావగమాత్. జీవోత్పత్తివత్తేఅకృతా
భ్యాగమకృత విప్రణాశాది ప్రసక్తాత్, వైషమ్యవైర్మల్యప్రసక్తా
చ్ఛ, జీవస్యసృష్టివచనమ్, భోక్తృత్వాను గుణజ్ఞానవికాసాభిప్రాయమ్.
పాక్రస్పృష్టేరేకత్వావ ధారణాదవిభాగవచనమ్, నామ రూప
విభాగాభావాభిప్రాయమ్. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్.

అ-౫౭-సూ-౨౩౫||—జ్ఞోతవీవ ||—

సా. “అథహావేదేదంజిహ్వాగ్రీతి స అత్మా మనవైతాన్ కామాన్ పశ్య
ప్రమతే”^౧. “యవితేబ్రహ్మలోకః”^౨ ఇత్యాదిశ్రుతేః బద్ధోముక్తశ్చాత్మాజ్ఞాతైవ.
“మనూష్యదైవశ్చాత్మః”^౩ ఇతి శ్రుతేః స్వధర్మభూతంజ్ఞానమృతః.

దీ. కింజీవఃచైతన్యమాత్రవపుః - ఉతజడస్వరూప ఏవాగన్తు
కచైతన్యగుణః - అథజ్ఞాత్మత్వైకస్వగుణః? ఇతిసంశయః. చైతన్యమా
త్రవపురితిప్రథమఃపక్షః - “విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతే”^౧ యోవిజ్ఞానేతి
ప్రథమ్”^౨ “జ్ఞానస్వరూపమత్యంతనిర్మలమ్”^౩ ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతిభ్యః.

౧||౨-తై-ఉ-౧-౪. ౨||యజు-౨-౨. ౩||కఠ-ఉ-౧-౨-౧౮. ౪||శ్వే-ఉ-౨-
౫-౧౩-౪. ౫||ఛా-ఉ-౮-౪-౧౨. ౬||ఛా-౮-౪-౧. ౭||
౮||తై-ఉ-౫-౧. ౯||బృ-ఉ-౫-౨-౨౨. ౧౦||వి-పు-

ద్వితీయస్తు - సుషుప్తిమూర్ఛాదిషు సత్తోప్యాత్మనశ్చైతన్యానువ
లభ్యేః, జాగ్రతోపీష్టియవ్యాపారాన్వయవ్యతిరేకాను విధాయిత్యా
చైతన్యస్య, “నప్రేత్యసంజ్ఞాస్తి”^౧ ఇతిముక్తస్య చైతన్య ప్రతిషేధా
చ్చుపాపాణకల్పపవాగస్తుకచైతన్యగుణః. సర్వత్రకార్యోపలభ్యేః సర్వ
త్రసన్నిధానాత్, శరీరగమనేనైవ కార్యసమ్భవేగతి కల్పనాయో
గాత్, సర్వగతశ్చేతి-రాధాస్తస్తు - “అథయోవేదేదం జిహ్వగ్రీణీతిస
ఆత్మామననైతానామూన్మశ్యనమతే” ౨ “సవశ్యోమృత్యుంపశ్య
తి - సర్వంహవశ్యః పశ్యతి”^౩ “ద్రష్టాత్రోతాఽఘ్రితార సయితా”^౪
ఇత్యాది శ్రుతిభ్యోబద్ధముక్తోభయావస్థోజ్ఞాతైవాత్మా. జ్ఞానమాత్రవ్య
వదేశస్తజ్ఞానస్య ప్రధానగుణత్వాత్ - స్వరూపానుబద్ధిత్వేనస్వరూ
ప నిరూపకగుణత్వాత్, అన్యస్వరూపస్య జ్ఞానవత్స్వప్రకాశత్వా,
ద్వోపపద్యతే. సుషుప్తి మూర్ఛాదౌ సదేవజ్ఞానమ్, కర్మణాసమూ
చితమనభివ్యక్త మపి జాగరాదౌవికసిత మభివ్యజ్యత ఇతినవిరోధః.
“నప్రేత్యసంజ్ఞాస్తి”^౧ ఇతి, సాంసారిక కదేహద్యస్తరణవిషయమ్ “నోప
జనంత్యగన్నిదం శరీరమ్”^౫ ఇత్యాది నైకార్థ్యాత్. సర్వగతత్వస్తు
అణుత్వగత్యాది శ్రుతివిరుద్ధమ్. సూత్రార్థస్తు (జ్ఞోతవ) (అతః)-
శ్రుతేజ్ఞాతైవ.

సూ - ౨౩౬॥— ఉత్కాన్తిగత్యాగతీనామ్ ॥—

సా. (ఉత్కాన్తిగత్యాగతీనాం) శ్రుతేరణుద్భవః.

దీ. (శ్రుతేః) ఇతివర్తతే. “తేనప్రద్యోతేనైవఅత్మానిమగ్నమితి”^౬
“యేవైకేచాస్మాగ్లోకాత్ప్రియన్తి చన్త్రమసమేవతే సర్వేగచ్ఛ
న్తి”^౭ “తస్మాగ్లోకాత్పునరేత్యస్మై లోకాయకర్తృణే”^౮ ఇత్యా(ద్యు
తాన్తిగత్యాగతీనామ్) శ్రవణాదణుద్భవః.”

౧॥ బృ-ఉ-౬-౬-౧౩. ౨॥ ఛా-ఉ-౮-౪-౧౨. ౩॥ బృ-ఉ-౬-౫-౧౫.

౪॥ ప్ర-ఉ-౬, ౫॥ ఛా-ఉ-౮-౧౨, . ౬॥ బృ-ఉ-౬-౪-౨. ౭॥ తోషీ-ఉ-

౮॥ బృ-ఉ-౬-౪-౬. † హయూది భేదాది - సా.

సూ - ౨౩౭॥— స్వాత్మనాచోత్తరయోః ॥—

సా. గత్యాగత్యో స్వాత్మజైవ సంపద్యత్యా దప్యగుత్వంన్యితమ్.

డి. చశబ్దోఽవధారణార్థః. యద్యప్యజ్ఞాన్తైస్థితస్య శరీర
 విక్షేపేణ కథంచిత్రమౌద్యత్వమస్తి - (ఉత్తరయోః) - గమనాగమ
 నయోస్తు(స్వాత్మనైవ) సమౌద్యత్వ మవశ్యాభ్యుపేయమ్.

సూ - ౩౩౮॥— నాణురతచ్చు)తేరిలిచేన్నతరాధికారాత్ ॥—

సా. “సవావిషమహనజ ఆత్మా”¹ ఇతి శ్రుతేః (నాణః) ఇతిచేత్ స. “యస్యా
సుదిత్త్య ప్రతిబుద్ధ ఆత్మా”² ఇతి పరమాత్మా (ధికారాత్).

దీ. “యోయంవిజ్ఞానమయః” ఇతిజీవంప్రస్తుత్య “సవాపషమ హానజలత్వా” ఇతిమహత్త్వశ్రుతేః(వాణుః)జీ(ఇతిచేన్న)-(ఇతరాధికారాత్) - జీవేతరపరమాత్మాధికారాత్. “యస్యానువిత్తః ప్రతిబుద్ధలత్వా” ఇతిహిమధ్యే పరమాత్మా ప్రస్తుతః.

సూ - ౨౩౯॥— స్వశబ్దోన్మాదాభ్యాశ్చ ॥—

సా. "ఏషాఽనురాత్మా" అతిశయశబ్దాత్, "ఆరాగ్రమాత్రోహ్యవరః" అతిశయవృత్త్య (ఉన్నానశబ్దా) చ్ఛానం.

దీ. “పహ్లావీ రాత్నా చేతనా వేదితవ్యయస్తి న్నాగ్రిః పశ్చాధానం విశేష”³ ఇతి సా త్వాదణుశబ్దాదణు రేవాయమ్, (ఉన్యానా)చ్చాణు రేవ. (ఉన్యానమ్)-ఉద్భృత్యమానమ్. “ఆరాగ్రమాతోహ్య వరోపదృష్టః”⁴ ఇత్యారాగముద్భృత్యతన్మానత్వంహి జీవస్యశూక్రియతే.

నా. అలోరపి సకలదేహవ్యాపి బేదనానుభవే అన్యమతేన హేతుమాహ.

దీ. ఆత్మనో₂ణపరిమాణత్వే సకలదేహవ్యాపిసుఖాద్యనుభవఃక
థమిత్యత్రమతాంతరేణపరిహారమాహ.

సూ-౨౪౦॥ — అవిరోధశ్చ నవత్ ॥ —

సా. యథాచిత్తనభిర్దరేదేశస్థాపి సుఖజీవీశ్వాపి సుఖజ్ఞనయతి, తద్వద
విరూఢః

దీ. యథాహరిచందన విష్ణుః దేహేకదేశవర్త్యపి సకలదేహా
వర్తిరినమాహ్లాదం జనయతి - తద్వదవిరోధః.

సూ-౨౪౧॥— అపస్థితివై శేష్యాదితిచేన్నాభ్యుపగమాద్భుదిహి॥—

సా. దేహవిశేషస్థితేశ్వదనస్యేతిచేత్. స, అస్మిన్పితృదభ్యుపగమాత్.

“హృదిహ్యయమాత్సా”^౧ “యాయంవిజ్ఞానమయః ప్రాణమహృద్యంత
ర్జ్యోతిః”^౨ ఇతిశ్రుతేః.

దీ. చందనవిష్టోదేహ దేశవిశేషస్థిత్య పేక్షస్తథాభావః -
అత్తనోనతథేతిచేన్న- అత్తనోపితథాభావాభ్యుపగమాత్. “హృది
హ్యయమాత్సా”^౩ స్థితఇతిశ్రుతియతే “యాయంవిజ్ఞానమయఃప్రాణే
మహృద్యంతర్జ్యోతిః”^౪ ఇత్యాదౌ.

సా. స్వమతేనాహ.

దీ. స్వమతేనాహ,

సూ-౨౪౨॥— గుణాద్వాలోకవత్॥—

సా. అత్తాస్వగుణేనజ్ఞానేనసకలదేహంవ్యాప్యనుభవతి; యథామణిప్రభృతయస్వ
కీమేనాలోకేనసకలదేశంవ్యాప్నోత్రకాశయతి, “ప్రజ్ఞామాత్రాస్వర్పితాః”^౫ ఇతిశ్రుతేః.

దీ. వాశబ్దోమతాంతరవ్యావృత్త్యర్థః. అత్తాస్వగుణేన జ్ఞా
నేన సకలదేహంవ్యాప్యవస్థితః - యథామణిమణిప్రభృతీనా
మేకదేశవర్తినామాలోకః తద్గుణః అనేకదేశవ్యాప్తీ దృశ్యతే.

సా. సజ్ఞానాత్తనోః వ్యతిరేక ఇత్యతాహ.

“ విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతే”^౬ ఇత్యాదౌ విజ్ఞానమేవాత్మేతివ్యవ
దిశ్యత ఇతిచేత్. త్తథాహ”.

సూ-౨౪౩॥— వ్యతిరేకోగతవత్తథాచదర్శయతి॥—

సా. “గతవతిపుగివీ” ఇతివత్ “అహజ్ఞానామి” ఇతి గుణవత్త్వేనా
వలభేః వ్యతిరేకోఽస్తి. (దర్శయతి) చ శ్రుతిర్వ్యతిరేకత్వ. “జానాత్మేహాయః
పురుషః”^౭ ఇతి.

దీ. జానామీత్యాత్మగుణత్వేన ప్రతీతేః వ్యతిరేకోభ్యుపగమ
నీయః - యథా “గర్భవతీవృథివీ” ఇత్యు పలభౌ గర్భస్తథుణస్తద్వ్యతి
రిర్తః. దర్శయతిచశ్రుతిః “జానాత్యేవాయంపురుషః” ఇతి.

సూ-౨౪౪॥— పృథగుపదేశాత్ ॥—

సా. ఆత్మసంపృథక్త్వేనచోపదిశ్యతే. నహివిజ్ఞాతుర్విజ్ఞాతేర్విపరిలోపావిద్యతే” ఇతి.

దీ. న కేవలమ్ జానామీతి పృథగుపలభిమాత్రమ్ - ఆత్మనః
పృథక్త్వేనో పదిశ్యతేచ జ్ఞానమ్, “నహివిజ్ఞాతుర్విజ్ఞాతేర్వి పరిలో
పావిద్యతే” ఇతి.

దీ. విజ్ఞానమాత్మేతివ్యపదేశః కథముపవద్యత ఇత్యతాసా.

సా. “యాయంవిజ్ఞానమయః” ఇతిజ్ఞానమాత్రవ్యపదేశః కథమిత్యత్రాహ.

సూ-౨౪౫॥— తద్గుణసారత్వాత్తు తద్వ్యపదేశః ప్రాజ్ఞ
వత్ ॥—

సా. జ్ఞానగుణసారత్వాదాత్మనో జ్ఞానమితివ్యపదేశః, యథాప్రాజ్ఞస్యవి
పృథికోపి “సత్సంజ్ఞానమ్” ఇతి.

దీ. జ్ఞానగుణసారత్వాదాత్మనోజ్ఞాన మితివ్యపదేశః- యథా
ప్రాజ్ఞేన “బ్రహ్మణావిపశ్చితా” యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్” ఇతిసర్వజ్ఞ
వీపస్సర్వజ్ఞానగుణసారత్వాత్ “సత్సంజ్ఞానమ్” ఇతివ్యపదిశ్యతే.

సూ-౨౪౬॥— యావదాత్మభావిత్యాచ్చ నదోషస్తద్దర్శనాత్ ॥—

సా. ఆత్మస్వరూపానుబద్ధిత్వాత్ జ్ఞానస్యతేనవ్యపదేశ సదోషః. స్వరూపా
నుబద్ధిభక్త్యేన గోత్వాదీనాం ఖణ్డాదేః గౌరవాదివ్యపదేశోపిదృశ్యతే.

దీ. జ్ఞానస్వయావదాత్మ స్వరూపభావిత్యాచ్చ తేనతద్వ్యప
దేశోనదోషః - ఖణ్డాదిషుతథాదర్శనాత్. ఖణ్డాదిషుహియావత్స్వ
రూపభావిభర్తృత్వేనగోత్వస్యగౌరి తివ్యపదేశోద్భవ్యతే. చకారా
దాత్మనోస్వప్రకాశత్వేన జ్ఞానమితివ్యపదేశః నదోష ఇత్యుచ్యతే.

సా. సుసుప్తిరివ్యసతోజ్ఞానస్వయావదాత్మభావిత్యు కథమిత్యత్రాహ.

౧॥

౨॥ బృ-ఉ-౬-౩౦. ౩॥ బృ - ఉ-౬ - ౩ - ౩. ౪॥ తై - ఉ-

౪-౨-౧-౧. ౫॥ తై-ఉ-

౬॥ మూ-ఉ-౧-౧.

సుషుప్త్యాదిషుజ్ఞానస్యాను పలభ్యః నయావదాన్త భావిత్వమి
త్యాశఃకార్యమా.

సూ - ౨౪౭॥ — పుంస్త్యాది వత్త్వస్యసహోభివ్యక్తియోగాత్. —

సా. సుషుప్త్యాదిమనతోజ్ఞానస్యానభివ్యక్తస్యాపి జాగరూదావభివ్యక్తిసమ్భ
వాత్, స్వరూపానుబద్ధ్యైవజ్ఞానమ్. యథాపుంస్త్యాసాధారణ సప్తమథాతో ర్వా
ల్యేపిసతోయువత్స్వేభివ్యక్తిః, జీవాత్తనోజ్ఞాతృత్వ మణుత్వఞ్చోక్తమ్.

దీ. తుశబ్దశృక్లానివృత్త్యర్థః. సుషుప్త్యాదివ్యపసతో జ్ఞాన
స్యానభివ్యక్తస్య జాగరూదివ్యభివ్యక్తి సమ్భవాత్ యావదాన్త
భావ్యైవజ్ఞానమ్. (పుంస్త్యాదివత్) పుంస్త్యమితి - పురుషాసా
ధారణధాతురుచ్యతే. యథాసప్తధాతుమయత్వేనశరీరస్య పుంస్త్య
స్యభాల్లేపిసతోనభివ్యక్తస్య సప్తమథాతోః యువత్స్వేభివ్యక్తిః.

దీ. ఏవమాత్మనోజ్ఞాతృత్వమణుత్వం చోక్త్వాపత్యాన్తరేదోష
మాహ.

సూ - ౨౪౮ ॥ — నిత్యోపలబ్ధ్యను పలబ్ధిప్రసక్తోన్యతరని
యమోవాన్యథా॥ —

సా. జ్ఞప్తిరూప్రసర్వగతాత్మవాదేతావన్నిత్యత్వవత్ సర్వదోపలబ్ధిస్సాన్యత్,
సంకోచకాభావాద్విద్యమానాయా అనుపలభ్యేరపి వైవహేతురితి సాపినిత్య వత్సాన్య
త్. జ్ఞానేవిద్యమానేపి హేత్వన్తరేణ నివారణాసంభవాత్, ఆగమకజ్ఞాన సర్వగ
తాత్మవాదేపి స ఏవదోషః, సర్వాత్మనాంసర్వగతత్వేన జ్ఞానహేతునాం మనస్సం
యోగాదీనాం సర్వసాధారణత్వాత్ ఆదృష్టహేతునామపి సర్వసాధారణత్వాత్,
తేనాపిసనియమః. అథోపలబ్ధ్యనుపలభ్యోర్విరోధానుపలభ్యేరైవతేహేతవః స్మృయః;
అనుపలభ్యేర్వా; - తథాసత్యస్యతరనియమస్సాన్యత్.

దీ. (అన్యథా) - జ్ఞానాత్మవాదే సర్వగతాత్మవాదేచ
ఉపలబ్ధ్యనుపలబ్ధినిత్యవత్ ప్రసక్త్యేయా తామ్, ఉపలబ్ధ్యను
పలభ్యోరన్య తరనియమోవా. జ్ఞానాత్మవత్తే తావత్ జ్ఞానస్య

ప్రకాశస్వభావత్వాత్ప్రకాశ పర్యాయోపలభ్యేత్సత్త్వ వత్ప్రసక్తి
రనివార్యా, జ్ఞానేవిద్యమానే నేతిహేత్వస్తరేణానుపలబ్ధిజననాయో
గాత్ జ్ఞానమేవానుపలభ్యేరపి హేతురిత్యాస్థేయమ్. జ్ఞానస్యసర్వ
దావర్తమాన త్వాత్సర్వదోభయ ప్రసక్తిః అథయుగపద్విరుద్ధకార్య
జననాయోగాత్ జ్ఞానముపలభ్యనుపలభ్యోరన్య తరహేతురాస్థీ
యతే - తదాన్యతరనియమస్సౌత్. సర్వగతత్వవత్తే యథా
జ్ఞానాత్మవాదినామ్ - తదైవహేతుజన్య జ్ఞానవాదినోపసర్వేషామా
త్మనాం సర్వగతత్వే సర్వస్యాత్మమనస్సం యోగాదేః హేతో
స్సర్వేషాం సాధారణత్వాత్ ఉక్తరీత్యాతదైవప్రసక్తిః. అదృష్టో
త్పత్తి హేతోరపిసర్వస్య సాధారణత్వాదదృష్టే నాపినవ్యవస్థా.

సా. జ్ఞాతాసన్నయమాత్మాకర్మసుకర్తాచ - ఆత్మనః అకర్తృత్వే “కు
ర్యాత్సకుర్యాత్” ఇతిశాస్త్రాన్తర్థక్యంస్యాత్,

అ-౫౮-సూ-౨౮౯॥— కర్తాశాస్త్రార్థవత్త్వాత్ ॥—

దీ. ఆత్మనోజ్ఞాతృత్వ వత్కర్తృత్వమప్యస్తి - నేతిసంశయః.
ప్రధానస్వైవ కర్తృత్వాదాత్మనోనకర్తృత్వమస్తి ఇతిపూర్వఃపక్షః.
“అహజగరవిమూఢాత్మా కర్తాహమితి మన్యతే”^౧ “నాన్యంగుణే
భ్యఃకర్తారమ్”^౨ ఇత్యాదిషు గుణానామేవకర్తృత్వవచనాత్. రా
ధాస్త్రు- స్వర్థాపవర్గ సాధనానుస్థాన విధానశాస్త్రాణా మర్థవత్త్వా
యకర్తైవాత్మాబోధ్యరేవహిశాసనమ్ - నాచేతనస్యప్రధానస్య. “య
జేత ” “ఉపాసీత” ఇతికర్తరిలకారః. అతః కర్తారమేవబోధయ
తిశాస్త్రమ్. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్.

సూ-౨౯౦॥— ఉపాదానాద్విహారిపదేశాచ్చ॥—

సా. “పాణిన్గృహీత్వాస్యే శరీరేయథా కామంపరివర్తతే”^౩ ఇత్యు
పాదాశ్చవిహారిపదేశాచ్చకర్తా.

దీ. (ఉపాదానాత్) ఉద్దిశ్యమానాత్ (విహారోపదేశా
చ్చ) ఉపదిశ్యతేహ్యుపాసనం విహారశ్చ “ ఏవమేవైష ఏతా
న్పానిణాన్సహిత్యా స్వేశరేయథాకామంపరివర్తతే” ఇతి ఉపా
దాన విహారయోః కర్తృత్వోపదేశాచ్చకర్తా.

సూ-౨౫౧॥—వ్యవదేశాచ్చక్రియానాంనచేన్నిర్దేశవివర్యయః॥—

సా. “ విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతే”^౧ ఇత్యాదినాయజ్ఞాదా కర్తృత్వ (వ్యవ
దేశాచ్చ) కర్తా. “ విజ్ఞానశబ్దోబుద్ధేః, నాత్మనః ” ఇతిచేత్, స. తదావిజ్ఞానే
న ఇతి (నిర్దేశవివర్యయః) - స్యాత్, బుద్ధేఃకరణత్వాత్.

దీ. “విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతేకర్తాణీతనుతేపిచ”^౨ ఇతియజ్ఞాదికర్తృ
స్వాత్మనః కర్తృత్వోపదేశాచ్చకర్తా. విజ్ఞానశబ్దేననాత్మనోవ్యవదే
శః - అపిత్వస్తాఃకరణ రూపబుద్ధేరేవేతిచేత్. తథాసతివిజ్ఞానేనేతి
కరణవిభక్తినిర్దేశస్సాన్యత్.

సూ - ౨౫౨ ॥— ఉపలబ్ధివదనియమః ॥—

సా. ప్రకృతేరేవకర్తృత్వే తస్యాస్పర్శ సాధారణత్వేన త్పూర్వోపలబ్ధ్యని
యమవత్ ఫలానియమస్సాన్యత్.

దీ. ప్రధానస్యకర్తృత్వేన ఆత్మనోభోక్తృత్వమితిపక్షే పూ
ర్వోక్తోపలబ్ధ్యనియమ వప్నోధానస్యసర్వ సాధారణత్వాత్ భో
క్తృత్వానియమః. అంతఃకరణభేదేపి సర్వేషామాత్మనామ్ సర్వ
గతత్వేన సాధారణ్యమనివార్యమ్.

సూ- ౨౫౩॥— శక్తివివర్యయాత్ ॥—

సా. ప్రకృతేరేవకర్తృత్వే కర్తరేవ భోక్తృత్వమితివైవభోక్తృస్యాతిత్వర్థః.

దీ. బుద్ధేఃకర్తృత్వేకర్తరస్యస్య భోక్తృత్వాయోగాత్
భోక్తృత్వశక్తిరపిబుద్ధేరేవేతి ఆత్మనోభోక్తృత్వ (శక్తివివర్యయః)
హానిరిత్యర్థః.

సూ - ౨౫౪ ||— సమాధ్యభావాద్యమ్—

సా. ప్రకృతేరవకర్తృత్వే “ప్రకృతేరన్యోస్త్రితి” ఇతి సమాధ్యభావశ్రవణార్థం.

దీ. ప్రకృతేకకర్తృత్వేమోక్షపాదసభూత సమాధ్యభావశ్చ స్యాత్ - ప్రకృతేరన్యోస్త్రితి సమాధానే ప్రకృతేః కర్తృత్వా యోగాత్.

సూ-౨౫౫||— యథాచతత్యోభయథా||—

సా. ఆత్మనః కర్తృత్వే “ఇచ్ఛాయాంకరోతి, అన్యథానకరోతి” ఇతి వ్యవస్థాపనీద్యతి. యథాతత్యోస్వకార్యేణబుద్ధేరిచ్ఛాభావాత్ నవ్యవస్థా, చేతన భక్తత్వాదిచ్ఛాయాః.

దీ. ఆత్మనః కర్తృత్వేపిభోగవాఙ్మాయాం కరోతి- అన్యథా నకరోతీత్యు భయప్రకారవ్యవస్థోపపద్యతే. యథాతత్యోస్వకార్యే ఇచ్ఛయావ్యవస్థితః. బుద్ధేః కర్తృత్వే అచేతనత్వే నస్వేచ్ఛాయా అభావాద్వ్యవస్థానసిద్ధ్యతీత్యభిప్రాయః.

అ-౫౯-సూ - ౨౫౬||— పరాత్తుతచ్ఛ్రితేః||—

సా. “య ఆత్మానమస్తరోయమయతి” ఇత్యాదిశ్రుతేరాత్మనఃకర్తృత్వం పరాయత్తత్వం, “సర్వస్యచాహం హృదిసన్నివిష్టోమత్తస్త్రితి” త్వానమపాహనశ్చ” ఇత్యాదిస్మృతేశ్చ.

సూ-౨౫౭||— కృతప్రయత్నాపేక్షస్తు విహిత ప్రతిష్ఠితావై యథ్యాదిభ్యః||—

సా. జీవఃస్వేచ్ఛయా ప్రవృత్తినివృత్తిహేతుభూతం ప్రయత్నంకరోతి, జీవేన తుకృతప్రయత్నం ప్రథమప్రవృత్తిహేతుమపేక్ష్య తదనుమతిదానేనః ప్రవర్తయతి; ఇతితద్విధినిశ్చితావైయ్యర్థనిగ్రహ సుగ్రహేభ్యోవగమ్యతే. యథాగురుతర దార్వాదిభరణమబలః ప్రబలసహకృతః కుర్వన్నపిస్వీయ ప్రయత్నేన విధినిశ్చయోగ్యోభవతి. ఏవమేవజీవః పరమపురుషాను మతిసహకృతః ప్రవర్తమానాపి విధినిశ్చయోగ్య ఇతిసశ్చిద్విరోధః.

దీ. ఇదానంజీవస్యకర్తృత్వంకింపరమాత్మాయత్తం - ఉతస్వా
యత్తమితిసంశయః. స్వాయత్తమితిపూర్వః పక్షః. విధినిషేధశా
స్త్రానర్థక్యాపత్తేః. యస్సుబుద్ధ్యైవ ప్రవృత్తినివృత్తిశక్తః- స ఏవ
హినియోజ్యో నిగ్రహానుగ్రహ స్పదంచభవతీతి, రాధాస్త్రమ్ -
“అంతఃప్రవిష్టశ్చాస్తాజనానాం సర్వాత్మా”^౧ “యతత్త్వ నమస్తరో
యమయతి”^౨ ఇత్యాదిశ్రుతేః పరమాత్మాయత్తమేవ కర్తృత్వమ్.
తచ్చజీవేనస్సుబుద్ధ్యాకృతమ్ ప్రయత్నమపేక్ష్య తదనుమతిదానేనేతి
విధినిషేధావైయ్యర్థ్యమ్. అతపవనిగ్రహానుగ్రహాస్పదంచ - సూ
త్రద్వయమపి వ్యాఖ్యాతమ్.

అ-౬౦-— ^{శ్లో} { అంశో నానావ్యపదేశాదన్యథాచా } ^{శ్లో}
సూ-౨౫౮॥ — { పిదాశకిత వాదిత్వమధీయతపకే } ^{శ్లో}

సా. జీవాత్మా, పరమపురుషుంశః. “పుథగాత్మానం పేరితారంబమత్వా”^౩
“సకారణం కరణాధిపాధిపః”^౪ ఇత్యాది (నానావ్యపదేశాత్.) (అన్యథా) “తత్త్వ
మసి”^౫ “అయమాత్మాబ్రహ్మ”^౬ ఇతివిశేషపదేశాచ్చ “బ్రహ్మదాశాః”^౭ ఇత్యాదిసర్వ
జీవవాన్త్యైక్య/మధీయతపకే)- అంశత్వాభ్యుపగమేమ్యుభయంముఖ్యంభవతి.

దీ. కింజీవః పరమాత్మనోఽత్యంతభిన్నః - ఉతపరమాత్మైవా
జ్ఞః - అథపరమాత్మైవోపాధి సమ్బద్ధః? - పరమాత్మాం శోవేతి
సంశయః. అత్యంతభిన్న ఇతిప్రథమఃపక్షః - “పుథ గాత్మానం
పేరితారంబమత్వా”^౩ “తయోరన్యః పిషులంస్వాద్వత్త్యనశ్చన్న
నో అభిచాకశీతి”^౪ “అనీశశ్చాత్మాబధ్యతే భోక్తృభావాత్”^౫ స
ర్వస్యవశీసర్వస్యేశానః”^౬ ఇత్యాదిభేదశ్రుతేఃజీవపరమాత్మనోఃకర్తృ
పరతన్త్రీతాతద్విపరీతత్వశ్రుతేశ్చ. అభేదశ్రుతయః “నరపతిరేవసర్వ
లోకః” ఇతివదోపచారిక్య ఇతి. భేదశ్రుతీనామ పిద్వద్విషయతయా
వా ఉపాధిసమ్బద్ధ విషయతయావా ౨ ముఖ్యవృత్తి సమ్భవాదభే
దశ్రుతిముఖ్యత్వా యాజ్ఞః పరమాత్మా - ఉపాధిసమ్బద్ధోవా జీవ

౧॥య-ఆ-౩-౨౧. ౨॥బృ-ఉ-౫-౩. ౩॥శ్వ-ఉ-౬-౧౯. ౪॥శ్వ-ఉ-౧-౬.
౫॥ఛా-అ-౬-౧౦-౩. ౬॥బృ-ఉ-౬-౪-౫. ౭॥అథ. ౮॥ము-౩-౧ -
౯ ॥ ౧౦ ॥

ఇతియక్తమ్. రాధాస్త్రమ్ - నానాత్వైకత్వవ్యపదేశాత్ పరమాస్తన
సృత్యసజ్జల్పత్వసర్వజ్ఞత్వనిరవద్యత్వశ్రుతేరజ్ఞత్వోపాధి సమ్బద్ధాద్య
నుపపత్తే, ర్జీవశబ్దస్య జీవశరీరకపరమాత్మవాచిత్యేన “తత్త్వమసి”^౧
అయమాత్మాబ్రహ్మ”^౨ ఇతిసామానాధికరణ్యస్యముఖ్యత్వాచ్ఛరీరశరీ
రిణోర్విశేషణీవిశేష్యభూతయోః స్వరూపస్వభావభేదేనచ భేదశ్రుతే
శ్చముఖ్యత్వాద్విశిష్టవస్త్యైక దేశతయాచ విశేషణస్య పరమాత్మాం
శోజీవః. జీవశరీరత్వజ్ఞుపరమాత్మనః “యస్యాత్మాశరీరమ్”^౩ ఇత్యా
దిమసిద్ధమ్. సూత్రార్థస్తు - (అంశః)పరమాత్మాంశోజీవః. (నానా
వ్యపదేశాత్) భేదవ్యపదేశాత్, (అన్యథాచ) అభేదవ్యపదేశాచ్చ.
ఉక్తనీత్యా ఉభయముఖ్యత్వా యేత్యభిప్రాయః. (దాశకితవాది
త్వమధీయతపకే) “బ్రహ్మదాశాబ్రహ్మదాసాః”^౪ ఇత్యాదినా(దాశ
కితవాదిత్వమధీయత పకే) శాఖనః. సర్వజీవవ్యాపిత్యాద భే
దోపదేశస్య తత్త్వాత్మాదరః ప్రతీయతఇత్యర్థః.

సూ - ౨౫౯ || — మస్త్రవగ్ధాత్ || —

సా. “పాదోస్యవిశ్వాభూతాని”^౫ ఇతిమస్త్రవగ్ధార్చ.

దీ. మస్త్రవగ్ధాచ్చాంశ ఎవజీవః, “పాదో^౨స్యవిశ్వాభూ
తాని”^౫ ఇతి. పాదశబ్దో^౨శవాచీ.

సూ - ౨౬౦ || — అపిస్త్ర్యతే || —

సా. “మమైవాంశోజీవలోకేజీవ భూతస్సనాతనః”^౬ ఇత్యాదినా.

దీ. “మమైవాంశోజీవలోకేజీవభూతస్సనాతనః”^౬ ఇతిజీవస్య
పరమాత్మాంశత్వంస్త్ర్యతేచ.

ఏకద్రవ్యైకదేశత్వమ్ హ్యంశత్వమ్ । అతోజీవస్య బ్రహ్మ
కదేశత్వేనజీవదోషాబ్రహ్మణోదోషా ఏవేత్యా శబ్దాగ్రహ.

దీ. పారమార్థికోపాధి సమృద్ధి బ్రహ్మజీవవాదే అనాద్య దృష్ట ప్రవాహోపాధి ప్రవాహోనాదిత్వాత్తత్సమృద్ధినియేదోనాః-
నలేబ్రహ్మణీప్రసజ్యస్తత్తత్తత్తాహ.

సూ - ౨౬౬ || — అదృష్టానియమాత్ || —

సా. “ సత్యమిథ్యోపాధికృతత్వేపి ఆత్మనాం బ్రహ్మణ ఏవ అజ్ఞానముపా
ధిశ్చ ” ఇతి తత్తత్కృతేనాదృష్టాదినాపిససనియమః.

దీ. అదృష్టైస్తత్కృతోపాధిభిశ్చ బ్రహ్మణశ్చేదా సమృద్ధి
త్ తత్కృతాదోపా బ్రహ్మణ్యేవసమృద్ధివేయః.

సూ - ౨౬౭ || — అభిసన్ధ్యా దిష్వపిచైవమ్ || —

సా. అదృష్ట హేతుభూతాఽ (భిసన్ధ్యాదిష్వపిచైవమ్) ఏవ.

దీ. అదృష్ట హేతు భూతాభిసన్ధ్యాదిష్వపుపాధి బ్రహ్మవ్యతి
రిక్తవస్త్యస్తరాభావాత్ పూర్వపూర్వోపాధియుక్తం బ్రహ్మైవేతి
నకశ్చేద్విశేషః.

సూ - ౨౬౮ || — ప్రదేశ భేదాదితిచేన్నాస్తరాభావాత్ || —

సా. “ ఉపాధిసంబద్ధిబ్రహ్మప్రదేశభేదాత్ వ్యవస్థా ” ఇతిచేత్, ఉపాధిమగ
చ్ఛత్సుసర్వప్రదేశానాం తదస్తరాభావాత్.

ఇతి శ్రీభగవద్గ్రామానుజవిరచితేవేదాంతసారే

ద్వి తీ య స్యా ధ్యా య స్య త్ త తీ య : పాద :

— : శ్లో : * శ్లో : —

దీ. ఉపాధిసమృద్ధి బ్రహ్మప్రదేశాదనుపహిత బ్రహ్మప్రదే
శోభిద్యతే - అతోవ్యవస్థేతిచేన్న - ఉపాధిమగచ్ఛత్సు పూర్వ
మనుపహిత బ్రహ్మప్రదేశస్యావ్యస్తరాభావాత్. ... *

ఇతి శ్రీభగవద్గ్రామానుజ విరచితే శ్రీవేదాంతదీపే

ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః.

— : శ్లో : * శ్లో : —

ద్వితీయాధ్యాయే. — చతుర్థఃపాదః.

అ - ౬౧ - సూ - ౨౬౯ || — తథా ప్రాణాః || —

సా. యథాజీవోత్పత్తిః, నిత్యత్వశ్రుతేర్నోపపద్యతే. తథేంద్రియాణ్యపి. “అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ ... ఋషయోవావతేగ్రేసదాసీత్ ... పాణివాఙ్ముషయః”^౧ ఇతి ప్రళయకాలే ప్రాణానాంస్థితుపదేశాత్

దీ. కంజీవవద్వింద్రియాణ్యపి నోత్పద్యంతే - ఉతవియదాది వచుత్పద్యంత ఇతిసంశయః. నోత్పద్యంత ఇతిపూర్వఃపక్షః - ప్రళయకాలే అవస్థానశ్రుతేః. ఉత్పత్తివాదాః జీవోత్పత్తి వాదవన్నేయాః. “అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ ... ఋషయోవావతేగ్రేసదాసీత్ కేతేఽఋషయ ఇతి పాణివాఙ్ముషయః”^౧ ఇతీంద్రియాణాం తదానీంస్థితిశ్చుచ్యతే. రాధాస్తస్తు - పాగ్నృప్తేరేకత్వావధారణాత్ ఇంద్రియాణాం “ఏతస్మాజ్జాయతే”^౨ ఇత్యుత్పత్తివాదాత్, ఉత్పత్తినిషేధనిత్యత్వ వచనాభావా, చ్యవియదాదివ దుత్పద్యంతే.

“పాణివాఙ్ముషయః”^౧ ఇతిపాణిశబ్దనిర్దిష్టః పరమాత్మాభిధేయతే. సూత్రార్థస్తు(తథాప్రాణాః)యథాజీవానోత్పద్యంతేతథాప్రాణాలపి. సా. సైవమ్.

దీ. బహుత్వాసమ్భవాద్యహువచన శ్రుతిర్లోకీత్యాహ.

సూ - ౨౭౦ || — గౌణ్యసమ్భవాత్తత్ప్రసిద్ధితేశ్చ || —

సా. తస్యపరమాత్మన ఏవప్రసిద్ధిః పాగ్నవస్థానశ్రుతేః. ఋషిశబ్దః పాణిశబ్దశ్చ పరమాత్మస్వేవ. బహుత్వాసంభవాత్ బహువచనశ్రుతిర్లోకీ.

దీ. ౧. “పాణివా” ఇతి బహువచనశ్రుతిర్లోకీ - తదానీంబహుత్వాసమ్భవాత్. తస్య - పరమాత్మన ఏవపాగ్నవస్థానశ్రుతేశ్చ.

పా. ౧. చ స్తవర్థః, తుశబ్దాత్ పక్షోవ్యాప్యతీతి. ఇంద్రియాణ్యుత్పద్యంతవ, కుతః. (తత్ప్రసిద్ధితే.) తస్యపరమాత్మన ఏవపాగ్నవస్థానశ్రుతేః, “సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్”^౩, “ఆత్మావాఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్”^౪, “ఏకోహవై నారాయణ ఆసీత్”^౫ ఇతిపాణిశబ్దస్య “ప్రాణమభిసంవిశంతీ”^౬ ఇతిపరమాత్మన్యపి ప్రసిద్ధేః “పాణివా ఋషయః”^౭ ఇతిత్వస్యవద్రష్టృత్వ సమ్భవాత్.

౧॥ శతపథబ్రాహ్మణే. ౬-౧-౧- ౨॥ము- ౬-౧-౩.

౩॥ఐ-౬-౧-౧. ౪॥ఘా-౬-౨-౧. ౫॥ముమూష-౧. ౬॥ఘా-౬-౧-౧౧-౫.

సూ - ౨౭౧॥— తత్పూర్వకత్వాద్వాచః ॥—

సా. పరమాత్మనఃసృష్టిపూర్వకత్వాత్, ఇతరేషాంనామయోగస్య. తదానీం పాణిశబ్దోనేద్వీయవిషయః.

దీ. ఇతశ్చ. (వాచః), పరమాత్మవ్యతిరిక్తనామధేయస్య (తత్పూర్వకత్వాత్) - వియదాదిసృష్టిపూర్వకత్వాత్ ఇత్యర్థః- “తద్ధేదంతర్హ్యవ్యాకృతమాసీత్తన్నామరూపాభ్యాంవ్యాక్రియతే” ఇత్యాదిశ్రుతేః. అతఃపరమాత్మైవ పాణిశబ్దనిర్దిష్టః.

అ-౬౨-సూ౨౭౨॥— సప్తగతేర్విశేషితత్వాచ్చ॥—

సా. సప్తైవేద్వియాణి, “సప్తపాణిణాః”^౧ “యదాపఞ్చావతిష్ఠస్తేజ్ఞానాని మనసాసహబుద్ధిశ్చ”^౨ ఇతిసప్తనామేవ సహగతేష్టేషామేవయోగేవిశేషితత్వాచ్చ.

దీ. కిమిద్వియాణిసప్తైవ - ఉత్తైకాదశేతिसంశయః. సప్తైవేతిపూర్వపక్షః- “సప్తపాణిణాః ప్రభవన్తి”^౩ ఇత్యాదిమసప్తనామేవజీవేనసహసంజ్ఞారశ్రవణాత్, “యదాపఞ్చావతిష్ఠస్తేజ్ఞానాని మనసాసహబుద్ధిశ్చ”^౪ ఇతిసప్తనామేవ యోగకాలేజ్ఞానానిఇతివిశేషితత్వాచ్చ, శ్రోత్రాదీనిజ్ఞానేద్వియాణిమనోబుద్ధిశ్చేతి సప్తైవ. రాద్ధాంతస్తు - శ్రోత్రాదీనిజ్ఞానేద్వియాణి, వాగాదీనివ కర్తృత్వేయాణి, మన ఇత్యేకాదశకథమ్ + వాగ్మస్తాదీనామపి శ్రోత్రాదివ తాగర్యభేదేనజీవోపకరణత్వావిశేషాత్, “దశేమేపురుషేపాణి ఆత్మైకాదశః”^౫ “ఇద్వియాణిదశైకంచ”^౬ ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతిభ్యః- వాగాదీనాం జీవేనసహగమనాభావాత్ సప్తనామేవప్రయాణకాలేగతిశ్రవణమ్, యోగకాలేవిశేషితత్వంచ జ్ఞానేద్వియాణాం మనసప్తద్వైత్తిరూపబుద్ధేశ్చపాణిధాన్యాత్. సూత్రార్థస్తు (సప్తగతేర్విశేషితత్వాచ్చ) సప్తనామేవగతిశ్రవణాత్, జ్ఞానానిపఞ్చమనోబుద్ధిశ్చేతి (విశేషితత్వాచ్చ) చ్చక్షాణిసప్తైవ.

సూ - ౨౭౩॥ - హస్తాదయస్తస్థితేఽతోనైవమ్॥ -

సా. (హస్తాదయ) పి, ఇద్వియాచి. జీవేదేహస్తర (స్థితే) ఉపకారక త్వా విశేషాత్. (అతోన) సప్తైవ. అపిత్వేకాదశ. “దశేమేపురుషేప్రాణా ఆస్తైకాదశః” ౧ “ఇద్వియాచిదస్తైకాదశ్చ” ౨ ఇతిశ్రుతిస్పృతిభ్యామ్. బుద్ధ్యాదయః, మనోవృత్తిభేదాః. సస్తానాంగతిశ్రవణం విశేషణంచతేషాంప్రాధాన్యాత్ -

దీ. నైవం- ససప్తైవేద్వియాణీత్యర్థః. శోత్రాదీని జ్ఞానేద్వియాణీపఞ్చ, వాగ్మస్తాదీనిచ కర్తేద్వియాణీపఞ్చ, మన, శ్చేత్వేకాదశ. తత్రశోత్రాదీని, జీవేన సహశరీరాస్తరగమనేపి గచ్ఛన్తి. వాగ్మస్తాదీనికర్తేద్వియాణీతు (స్థితే) శరీరేతేనైవసహజాన్వృత్తి వినాశయోగీన్యవకారకాణి. (అతోనైవమ్) ఇత్యన్వయః- ఏహంజీవోపకారకత్వావిశేషాత్, “దశేమేపురుషేప్రాణా ఆస్తైకాదశః” ౧ ఇత్యాదివచనా, చేత్యభిప్రాయః.

ఆ-౬౩-సూ - ౨౭౪॥ - అణవశ్చ॥ -

సా. తానిచాణూని.- “ప్రాణమానూతాక్రమన్తం సర్వేప్రాణా అనూతాక్రమన్తి” ౩ ఇతిశ్రవణాత్.

దీ. ఇద్వియాణీకింసర్వగతాని - ఉతాణుపరిమాణానీతిసంశయః. సర్వగతానీతి పూర్వఃపక్షః- “త ఏతేసర్వపవసమాస్సర్వేనంతాః” ౪ ఇతిప్రాణానామానన్త్యశ్రవణాత్. రాధాస్త “ప్రాణమానూతాక్రమన్తం సర్వేప్రాణా అనూతాక్రమన్తి” ౫ ఇతిశ్రవణాత్. పరిమితత్వేసత్యప్రత్యక్షత్వాత్ (అణవః) ఆనన్త్యశ్రుతిస్తు “అథయోహైతాననన్తానుపాస్తే” ౬ ఇత్యుపాసనవిధానాత్. ఉపాసనఫలబాహుళ్యవిషయా.

సూ-౨౭౫॥ - శ్రేష్ఠశ్చ॥ -

సా. (శ్రేష్ఠః)- శ్చవృత్తిప్రాణోత్పత్త్యర్థే †. ఉత్తరచైత్యోయమనువాదః.

౧॥బృ-ఉ-౧-౯-౪. ౨॥గీ-౧౩-౧. ౩॥బృ-ఉ-౬-౪-౨. ౪॥బృ-ఉ-౩-౧-౧౩.

దీ. శ్రేష్ఠః పాత్రిణశ్చోత్పద్యతే. నాత్రన్యాయాతిదేశః -
అధికాశఙ్కా భావాత్. పృథగ్యోగకరణము తరచివార్తమ్. (శ్రేష్ఠః -)
పశ్చిష్టపత్రిః పాత్రిణః పాత్రిణశ్చైస్త్వంతః పాత్రిణసంవాదేతస్యశ్చై
స్త్వాభిధానాత్.

అ-౬౮-సూ-౨౭౬ || - నవాయుక్తియేపృథగుపదేశాత్ || -

సా. శ్చపృష్టపత్రిణః. న వాయుమాత్రమ్, తత్త్రియావా - “ఏతస్మాజ్ఞా
యతేపాత్రిణః ... ఖంవాయుః” ఇతిపృథగుపదేశాత్.

దీ. కిమయంశ్రేష్ఠ పాత్రిణోవాయుమాత్రమ్ - ఉతతత్త్రి
యా - అథవాయురేవకంచన విశేషమాపన్న? ఇతిసంశయః. వా
యుమాత్రమితి ప్రథమఃపక్షః - “యః పాత్రిణస్సవాయుః” ఇతివ్యవ
దేశాత్. వాయుమాత్రేపాత్రిణప్రసిద్ధ్యభావాత్, ఉచ్ఛ్వాససిద్ధ్యా
సరూపవాయు క్రియాయాం పాత్రిణప్రసిద్ధేః, వాయోః క్రియావిశేష
ఏవపాత్రిణశ్చోద్వితీయఃపక్షః. రాధాంతస్తు నవాయుమాత్రమ్, తత్త్రి
యావాపాత్రిణః - అపితుదేహధారణయోగ్యతాదిరూపవిశేషమా
పన్నోవాయుః - “ఏతస్మాజ్ఞాయతే పాత్రిణోమనస్సర్వేద్ద్రియా
ణిచ | ఖంవాయుః” ఇతివాయుపాత్రిణయోః పృథగుత్పత్త్యవదేశా
త్. క్రియాయాశ్చ పృథగుపదేశోన సన్భవతి - తేజఃప్రభృతిస్త్వ
దర్శనాత్, చతురాదికరణై స్సహజీవోపకరణ తయోపదేశాత్,
దేహేంద్రియధారణరూపోపకారాధిక్యా చ్చతురాదిభ్యః పాత్రి
ణ్యవచనా, చ్చనక్రియామాత్రమ్. సూత్రార్థస్తు (నవాయుక్తియే పృథ
గుపదేశాత్) వాయుమాత్రం తత్త్రియావానపాత్రిణః (పృథగుపదే
శాత్,) పాత్రిణః జాయతే, ఖంవాయుః ఇతిహిపృథగుత్పత్తిరుపదిశ్యతే.

దీ. వాయోఃపృథగుపదిష్టతయా తస్మాదన్యాయంపాత్రిణః -
కిమగ్న్యదివమ్భూతాంతరమిత్యాశఙ్క్యాహ.

సూ-౨౨౭॥— చక్షురాదివత్తుతత్సహశిష్ట్యాదిభ్యః ॥—

సా. వాయోః పృథక్ భూతోయమ్, సాగ్న్యాదిపత్. భూతా నరం వాయు
రేవదేహధారణయోగ్యాకారమాపన్నః చక్షురాదివత్ జీవోపకరణమ్. చక్షురాదిభిస్స
మూచదేశతత్తుల్యోపకార తస్మాఖ్యత్యేభ్యః.

దీ. తుశబ్దశృంగారానివృత్త్యర్థః. పాణిణోనాకాశాది వద్యా
తా నరమ్-అపితువాయురేవా వస్థా నరమాపన్నః. (చక్షురాదివత్)
జీవోపకరణమ్. (తచ్చ) ఉపకరణత్వముపకరణభూతైరిన్ద్రియైఃసహశి
ష్ట్యాదిభ్యోఽవగమ్యతే. శిష్టిః - శాసనమ్. ఉపదేశః. ఉపదిశ్యతే
హ్యయం పాణిశ్చ తురాదిభి సహపాణి సంవాదాదిషు. తత్స
జాతీయ త్వేహ్యే తదుపపద్యతే. పాణిశ్చ గృహీతేషుకరణేష్వస్య
“అథయోయంముఖ్య పాణిః” ఇతి విశిష్ట్యాభిధానమాదిశబ్దేవో
క్తమ్. తదపితత్సజాతీయ త్వేహిసంభవతి.

సూ-౨౨౮॥— అకరణత్వాచ్చ నదోషస్తథాహిదర్శయతి ॥—

సా. కరణమ్, క్రియా, స జీవోపకారరూపక్రియారహితత్వేదోషః-యతఃశ్రుతి
రేవదేహేన్ద్రియాద్యైర్థిల్య కరణందర్శయతి. పాణితక్రమణేదేహేన్ద్రియా
దిశ్చైర్థిల్యాభిధానాత్.

దీ. (అకరణత్వాత్) కరణమ్ - క్రియా, అకరణత్వమ్ -
క్రియారహితత్వమ్, అక్రియత్వాదస్య - పాణిస్సజీవంప్రత్యుపకా
రవిశేషణరూపక్రియారహితత్వాచ్చయోదోషఉద్భవ్యతే-సనాన్తి-
యత ఉపకారవిశేషరూపాం శరీరేన్ద్రియధారణాత్తక్రియాం ద
ర్శయతిశ్రుతిః, “యస్మిన్నుత్కాన్తి ఇదంశరీరం పాపిష్ఠతరమివదృ
శ్యతేసవశ్యేష్ఠః”^౧ ఇతి, వాగాదిముఖ్య ప్రాణపర్యంతానికర
ణానిప్రత్యేకమభిధాయ పాణితక్రమణే శరీరేన్ద్రియైర్థిల్యా
భిధానాత్.

౧॥ చా-ఉ-౧-౧-౩. ౨॥బృ-ఉ-౮-౧-౨.

† జీవోపకరణభూతస్యపాణిస్సజీవోపకారక్రియారహి తత్వేనాపిసదోషః
ఉత్పాదయతుంశక్యః ఇతిశ్రుతిరేవ (తథాహిదర్శయతి.) ఉపకార పకారం
దర్శయతి.

దీ. ప్రాణాపానాదినామభేదేన పంచధావస్థిత ఏకవచప్రాణ ఇత్యాహ.

సూ-౨౭౯॥ — పంచవృత్తిర్ననోవద్వ్యపదిశ్యతే॥

సా. ప్రాణవికవచస్సవృత్తిభిః పంచభిః ప్రాణాపానాదినామభాగ్యవతి. కా మాదిభిర్యతై కమేవమనః “కామః సంకల్పః” ఇత్యారభ్య “ఏతత్సర్వం మనవచ” ౧ ఇతి.

దీ. ప్రాణాపానాది వృత్తిభేదాత్ప్రాణవచ పంచధావ్యపదిశ్యతే. (మనోవత్) యతైకమేవ మనః కామాది వృత్తిభేదేనతైశ్చ జైరభిధీయత ఇతిశ్రుతిరాహ, “కామస్సజగల్పః” ఇత్యారభ్య “ప్రీధీర్భిరిత్యేతత్సర్వం మన ఏవ” ౧ ఇతి. అపానాది సమానపర్యంతంవ్యపదిశ్య “ఏతత్సర్వం ప్రాణ ఏవ” ఇతివ్యపదేశాత్ప్రాణ ఏవపంచవృత్తిరిత్యవగమ్యతే.

అ-౬౫-సూ-౨౮౦॥ — అణుశ్చ॥

సా. “ప్రాణానూత్కామతి” ఇత్యుక్తాః. (అణుః).

దీ. కిమయం ప్రాణసర్వగతః - ఉతాణురితి సంశయః. సర్వగత ఇతిపూర్వః పక్షః- “సమవభిస్త్రిభిర్లోకై స్సమః”^౩ ఇత్యాది నా ప్రాణస్యానన్త్యవ్యపదేశాత్. రాధాన్తస్తు - “తముక్తాః సున్తంప్రాణో^౨ నూత్కామతి”^౪ ఇత్యుక్తాన్తి వచనాద్విక్రియ వత్ప్రాణశ్చాణుః, ఏవమణుత్వేనిచ్చితే సతిసర్వస్య ప్రాణాయత్త ఫ్థితీత్వేనవై భవవాదః సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్.

అ-౬౬-సూ-౨౮౧॥ — జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానంతు తదామన నాత్ప్రాణవతాశబ్దాత్ ॥

సా. జీవేనసహఅగ్న్యదేః ఇన్ద్రియాద్యధిష్ఠానమ్, పరమాత్మ సజ్జల్పా దేవభవతి. “యోగ్నోతిష్ఠన్యోగ్నిమన్తరోయమయతి”^౫ ఇత్యాదిశబ్దాత్.

దీ. అగ్న్యదీనాం జీవస్య చేన్ద్రియాధిష్ఠానం పరమాత్మాయత్తమితి “పరాత్తుతచ్ఛ్రీతే”^౧ ఇత్యుక్త మేవస్మారయతివిషయ

౧॥ బృ-ఉ-౩-౫-౩- ౨॥ బృ-ఉ-౬-౪-౨. ౩॥ బృ- ఉ-౩-౩-౨౨. ౪॥ బృ- ఉ-౬-౪-౨. ౬॥ బృ-ఉ.

† పా.- ప్రాణాది-ఇతి.

26-8-84.

వ్యాప్తిజ్ఞాపనాయ. (ప్రాణవతా) - జీవేనసహ, జ్యోతిరాదేః - అగ్నౌదేః, వాగాద్యధిష్ఠానమ్, (తదామననాత్) - పరమాత్మామననాద్భవతి. ఆమననమ్ - ఆభిముఖ్యేనమననమ్; తస్మజ్జల్పాదేవభవతీత్యర్థః. “యోఽగ్నౌతిష్ఠన్...యోఽగ్నిమస్తరోయమ [౫యతి”౧ ఇత్యాది (శబ్దాత్).

౨౦౨ - సూ॥ తస్యచనిత్యత్వాత్॥- ౨. ౪. ౧౪.

సా. సర్వస్య తన్నియామ్యత్వవియమాత్.

దీ. సర్వేషామాత్మతయా ౭నుప్రవిశ్య సర్వనియమనస్య, (నిత్యత్వాత్) పరమాత్మనః అవర్జనీయత్వాదిత్యర్థః. “తస్మిన్ ౧౦ స్థౌతదేవానుప్రావిశత్”౨, ఇతిశ్రుతేః.

అ-౬౭-౨౦౩ - సూ॥ తద్విన్దియాణి తద్వ్యపదేశాదన్యత్ర శ్రేష్ఠాత్॥- ౨. ౪. ౧౫.

సా. శ్రేష్ఠాదన్యత్ర, యేప్రాణాః, తద్విన్దియాణి, తేష్వేష్టియవ్యపదేశాత్ - “ఇన్దియాణిదక్షకఙ్క”౩ ఇత్యాది. [౧౫

దీ. కింప్రాణశబ్దనిర్దిష్టాః సర్వవేష్టియాణి - ఉత్తశ్రేష్ఠస్య తిరిక్తాః ప్రాణాఇతిసంశయః. సర్వవేతిపూర్వవత్తుః - సర్వేషామవిశేషేణప్రాణశబ్దనిర్దేశాత్, కరణత్వాచ్చ. రాధాస్త్రస్తు - శ్రేష్ఠస్యతిరిక్తాఃప్రాణాఇన్దియాణి- తేష్వేష్టియశబ్దనిర్దేశాత్ “ఇన్దియాణి ౨దక్షకఙ్క”౩ “ఏకాదశంమనశ్చాత్”౪ ఇతి. ఏషామపి ౨౦ ప్రాణశబ్దనిర్దేశః ప్రాణాధీనవృత్తిత్వేన. తథాచశ్రుతిః “తపతస్యైవసర్వేయావమభవన్ తస్మాదేత ఏతేనాఖ్యాయన్తే”౫ ఇతి. యావమభవన్ - శరీరాభవన్. తదధీనవృత్తియోఽభవన్నిత్యర్థః. సూత్రార్థస్తు - (శ్రేష్ఠాదన్యత్ర) యేప్రాణాః, (తద్విన్దియాణి), తేష్వేవ (తద్వ్యపదేశాత్) - ఇన్దియవ్యపదేశాత్. [౨౫

౧॥ బృ-ఉ-౫-౭-౫.

౨॥ శై-ఆ-౨-౬-౨.

౩॥ గీ-౧౩-౫.

౪॥

౫॥

పా.-౧-ఇతిహిశ్చుతిః-౧. ౨-దక్షకఙ్కేత్యాదా. ఏషామపి-౧-౨-౩.

౨౦౮-సూ॥- భేదశ్రుతేనైవైలక్షణ్యాచ్చ॥-౨౦౮-౧౬.

సా. “ఏతస్మాజ్ఞాయతే ప్రాణమనస్స ర్వేద్ద్వియాణిచ”౧ ఇతిభేదేనాత్మ
త్తి (శ్రుతేః), ఇద్వియవృత్త్యపరమేపి ప్రాణవృత్త్యనుపరమ (నైలక్షణ్యాచ్చ).

దీ. “ఏతస్మాజ్ఞాయతే పాణిణో మనస్స ర్వేద్ద్వియాణిచ”౧
ఇతిసమనసేద్వియేభ్యా భేదేన ప్రాణస్యోత్పత్తిశ్రుతేః, ఇద్వియే
మావరతేవ్యపి ప్రాణవృత్తేర్వృత్తివైలక్షణ్యాచ్చ.

అ-౬౮-౨౦౪ - సూ॥- సంజ్ఞామూర్తిక్లప్తిస్తుత్రివృత్తుగర్వత
ఉపదేశాత్॥- ౨. ౮. ౧౭.

సా. దేవాది నామరూప వ్యప్తిసృష్టిః చతుర్ముఖశరీరకాత్ పరమాత్మన ఏవ, (౧౦
నకేవలచతుర్ముఖాత్; “నామరూపేవ్యాకరవాణితాసాంత్రివృతంత్రీ వృతమేకై కాంక
రవాణి”౨ ఇతి త్రివృత్తరణంకుర్వతో నామరూపవ్యాకరణో పదేశాత్. త్రివృ
త్తరణస్తుకేవలచతుర్ముఖస్యసంభవతి, త్రివృత్తీత్రైవేజోఽబిన్నై రద్వముత్పా
ద్యపశ్యాచ్చతుర్ముఖసృష్టిః. ‘తదద్వముభవద్దేమమ్ ... తస్మిజ్జ్ఞాజ్ఞేస్వయంబ్రహ్మ”౩
ఇత్యాదిస్తుతేః.

[౧౪

దీ. కింప్రపంచ్యవ్యప్తి సృష్టిః జీవభూతచతుర్ముఖాత్ - ఉతత
చ్ఛరీరకాత్పరమాత్మన ఏవేతి సంశయః. కేవలచతుర్ముఖాదితి
పూర్వపక్షః - “అనేన జీవేనాన్యనాఽనుప్రపిశ్యనామరూపే వ్యా
కరవాణి”౨ ఇతివృత్తిరేకశ్రుతేః. జీవస్యపరమాత్మాంశత్వేనవ్యాకర
వాణీ త్యుక్తమపురుషనిర్దేశోపకథ్యేదుపపద్యతే రాధానస్తు- [౨౦
“నామరూపేవ్యాకరవాణి తాసాంత్రివృతం త్రివృతమేకై కాంకర
వాణి”౨ ఇతి త్రివృత్తరణం కుర్వతపవ నామరూప వ్యాక్రియోప
దేశాత్. పరమాత్మనఏవ నామరూపవ్యాకరణ రూప వ్యప్తిసృష్టిః.
త్రివృత్తరణంతు నచతుర్ముఖేన కర్తుంశక్యమ్ - అజ్ఞాసృష్ట్యుత్తర
కాలభావిత్యాచ్చతుర్ముఖోత్పత్తేః, త్రివృత్తీత్రైవేజోఽబిన్నై

౧॥ ముద్గకోప-౨-౧-౩. ౨॥ ఛా-ఉ-౬-౩-౨. ౩॥ మనుష్య-౧-౯.

పా. - ౧-౩త్వత్తిక్రూయతే-౧. ౨. రూప-౧-౨-౩.

రజ్జుస్పృష్టిసమ్భవాచ్చ. “తదజ్జమభవజ్జైమం సహస్రాంశుసమప్రభమ్ । తస్మిజ్జజ్జే స్వయంబ్రహ్మ సర్వలోకపితామహః” ౧ ఇతిహి స్మర్యతే! “నానావీర్యాః పృథగ్భూతాస్తతస్తేసంహతింవినా । నాశక్నువన్ప్రజాస్సృష్టుమసమాగమ్య కృత్స్నశః । సమేత్యాన్యోగ్రస్య సంయోగం పరస్పరసమాశ్రయాః... మహదాది విశేషాంతా హ్యణ్ణముత్పాదయంతితే” ౨ ఇతిచ. అత శ్చతుర్ముఖశరీరకాత్పరమాత్మసవన వ్యప్తిసృష్టిః ఏవంసతి * వ్యాకరవాణీత్యుత్తమ పురుషనిర్దేశస్సమజ్ఞాసః. * అనేనజీవేనేతివ్యతిరేకనిర్దేశోపి జీవశరీరకేణాత్మనేత్యన్వయాత్సమజ్ఞాసః. జీవశబ్దస్తేజఃప్రభృతిశబ్దవ జీవశరీరకగ్రంబ్రహ్మవాచితీ హ్యుక్తమ్ ? అనేనజీవేనాత్మనేతి సామానాధి కరణ్యద్బిముఖ్యమ్, “అనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి” ౩ ఇతిసమానకర్తృకత్వనిర్దేశశ్చ. సూతార్థస్తు (సంజ్ఞామూర్తిక్లప్తిస్తు) - తుశబ్దశ్చఙ్గావ్యావృత్త యోగః. నామరూపక్లప్తిః పరమాత్మసవన. కుతః? (త్రివృత్సూర్యత ఉపదేశాత్) - త్రివృత్సూరణం కుర్వతఏవ గ్రంథానామరూపవ్యాకరణో ౭వదేశాత్. త్రివృత్సూరణస్తు పరమాత్మసవనకర్తృశ్చుక్తమ్.

౨౦౬ - మాంసాదిభౌమం యథాశబ్దమితరయోశ్చ॥ - ౨.౪.౧౨.

సా. “అన్నమశితం త్రేధావిధీయతే” ౪ ఇతిత్ర, ప్రాగుక్తత్రివృత్సూరణా దథాస్తరభూతః అణ్ణాస్తర్వర్తిపురుష భుక్తాన్నాదీనాం పరిణామప్రకారఉచ్యతే. అన్యథా మాంసమనసోః పురిషాదణీయస్తేనాపృథ్వతైజసత్వప్రసక్తిః. తథాసతి “అన్నమశితం త్రేధా” ౪ ఇతిభూమేరేవ ౨ త్రిధాత్వోపక్రమః, “అన్నమయం హిసోమ్యమనః” ౫ ఇతి మనసోభావత్వచ్ఛవిరుధ్యతే. తథేతరయోరప్తేజసోః త్రైవిధ్యంవిరుధ్యతే. తదిదమహా (మాంసాదిభౌమం యథాశబ్దమితరయోశ్చ) ఇతి. పురిషవన్నాంసమనసీ అపిభూమే ఇతిపరాచ్యతే. తథామాత్రవల్లోహిత ప్రాణావప్యప్యా. తథా [౨౫] అస్థివన్నజ్జావాచాతైజసే.

౧॥ మనుస్మృ-౧-౯. ౨॥ వి-పు-౧-౨-౫౨. ౩॥ ఛా-ఉ-౬-౩-౨.
 ౪॥ ఛా-ఉ-౬-౫-౧. ౫॥ ఛా-ఉ-౬-౫-౪.
 ౬॥ ప్రా-ప్రశ్నోత్-౨. ౭-త్రేధాత్వేనోపక్రమాదన్న-౨.

డి. “అన్నమశితం త్రేధావిధీయతే”౧ ఇత్యాదినాచతుర్ముఖః
సృష్టవస్తుమతివృత్తరణప్రకారోపప్యపదిశ్యతే - అతశ్చతుర్ముఖేన
కేవలేనతచ్ఛక్యమిత్యాశంకాహ.

“తాసాంత్రివృతం త్రివృతమేకైకాంకరవాణి”౨ ఇతినిర్ది [౫
ష్టంత్రివృత్తరణం “అన్నమశితం త్రేధావిధీయతే”౧ ఇత్యాదినా
నోపదిశ్యతే - “తస్యైస్సవిష్టోధాతుస్తత్పురీషం యోమధ్యమస్త
న్మాంసంయోఽణిష్ఠస్తన్మనః”౩ ఇతిమాంసాద్యపిహి భౌమమేవోప
దిశ్యతే. *అన్నమశితం త్రేధేతి ప్రకరమాత్, “అన్నమయంహిసోమ్య
మనః”౩ ఇతివాక్యశేషాచ్చ. తేజోఽబన్నానాం త్రివృత్తరణ [౧౦
ప్రకారేపప్యపదిశ్యమానే మాంసమనసోః పురీషద్భావాదణీయ
స్తేనాప్యత్వం తైజసత్వంచ ప్రసజ్యతే. తథేతరయోరప్యస్తేజః
పర్యాయయోః “అపఃపీతాః”౪ “తేజోఽశితమ్”౫ ఇతిత్రయాణాం
త్రయాణాంభాగానాం యథాశబ్ద మాప్యత్వం తైజసత్వమేవోపది
శ్యతే - తతాపిహి “అపఃపీతాః”౪ “తేజోఽశితమ్”౫ [౧౫
ఇత్యుపక్రమః, వాక్యశేషశ్చ “అపోమయంప్రాణః తేజోమయీవా
క్”౩ ఇతి. ప్రాగుక్తత్రివృత్తరణప్రకారేహి మూత్రప్రాణ
యోస్సద్విష్టత్వాఽణీయత్వాభ్యాం భౌమత్వతైజసత్వ ప్రసక్తిః.
*తేజోఽశితమిత్యతాపి పూర్వయోర్భౌమత్వాప్యత్వ ప్రసక్తిః.
అతోఽత్రప్రాగేవ త్రివృత్తతస్యాన్నాదే ‘స్వపై వ్యవతేధా[౧౦
పరిణామ ఉపదిశ్యతే.

౧॥ ఛా-ఉ-౬-౫-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౬-౩-౨. ౩॥ ఛా-ఉ-౬-౫-౪.
౪॥ ఛా-ఉ-౬-౫-౨. ౫॥ ఛా-ఉ-౬-౫-౩.

పా.—౧-ప్రకారప్రదర్శ్యతే. ౨-దణుత్వేనాణీయత్వేనా. ౩-అపిపర్యా
యయోః అపఃపీతాః తేజోశితమిత్యుపక్రమః వాక్య-౧-౨-౩. ౪-స్తేజైకస్యతేధా.

౨౦౨-సూ॥- వైశేష్యత్వతద్వాదస్తద్వాదః॥- ౨. ౪. ౧౯.

సా. పూర్వమేవత్రివృత్కృతంచేత్, త్రాత్మకంపస్తుకథమన్న మాపప్రజఇత్యుచ్యతే ఇత్యత్రాహ.

అన్నాదిభూయస్త్వైస వైశేష్యభిన్నాదివాదః.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతసారే,

ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

దీ. పా॥కేవత్రివృత్కృతంచేత్ - కథంకేవలాన్నాది శబ్దైరుచ్యత ఇత్యత్రాహ.

వైశేష్యమ్ - విశేషభావః. త్రివృత్కృతేష్యైకై కస్మిన్స్తత్రతత్త్రాన్నాద్యాధిక్యరూప విశేషభావాదన్నాదివాదః. ద్విరుక్తిరధ్యాయపరిసమాప్తివ్యోతనార్థా.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతదీపే,

ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

సమాప్తశ్చాధ్యాయః.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

౬౯. ౧-తదంతరప్రతిపత్త్యధి. ౧-సూ-తదంతర...||౨౮౮||౩. ౧. ౧.

అ-౬౯. ౨౮౮ - సూ||- తదంతరప్రతిపత్తైరంహతి సమ్పరి
ష్వక్తః ప్రశ్ననిరూపణాభ్యామ్ ||- ౩. ౧. ౧.

సా. జీవోదేహదేహాంతరప్రాప్తిభూతసూక్ష్మైస్సంపరిష్వక్తోయాతీతిపఞ్చాగ్ని
గ్నివిద్యాయాం శ్రష్టప్రతిపదనాభ్యా మవగమ్యతే, “వేథ్యయథాపఞ్చమ్యామాహు
తావాపః పురుషవచసోభవన్తి”౧ ఇతిప్రశ్నః; “ఇతితుపఞ్చమ్యా మాహుతావాపః
పురుషవచసోభవన్తి”౨ ఇతిప్రతిపదనపః; ఉత్తరైస్సూత్రై రగ్తోఽభివ్యజ్యతే;
సచాయమర్థః- జీవోబ్రాహ్మణాదిదేహాంతః స్వాహాదానాదికర్తృకృతతత్త్వభోగా
యాస్తాద్దేహాదుకథాయగచ్ఛన్, ఏతద్దేహస్థాభిభూతాంతరసంస్పృష్టాభిః సూక్ష్మైకా
రాభిరద్భిః సంపరిష్వక్తోఽగ్నిత్వేననిరూపితంప్రకృత్యలోకంప్రాప్య, తాభిరేవామృతమయ
దేహాకారపరిణతాభిరద్భిః పరిష్వక్తోదేవానాం శేషత్వముపగమ్య, తైస్సహతత్రభోగమ
నుభూయ, కర్మావసానేభృతశిష్ట బ్రాహ్మణాదియోని ప్రాపకకర్మణాసహ పునరపీమం
కర్మలోకమాగమ్య, కర్మకర్తుంతాభిః పరిష్వక్తోఽగ్నిత్వనిరూపితంపర్జన్యంప్రాప్య, వర్ష
ధారాభిస్సహగ్నిత్వనిరూపితంపుష్పిమముపగమ్య, బ్రీహ్యదిసన్యేనసంయుజ్య, అన్మా
కారపరిణతేన తేనసహగ్నిత్వనిరూపితం పురుషంప్రాప్య, తత్రశుక్లాకారపరిణతా
భిస్తాభిరద్భిః పరిష్వక్తోఽగ్నిత్వనిరూపితంయోషితం ప్రాప్య, తత్రగర్భాకార
పరిణతాభిస్తాభిరద్భిః పురుషశబ్దాభిలపనీయాభిః పరిష్వక్తః కర్మానురూపం బ్రాహ్మ
ణాదిరూపేణ జాయతేఇతి.

దీ. దేహోదేహాంతరగమనే దేహాకారణభూతైర్భూతసూక్ష్మై
స్సంయుక్తోగచ్ఛతి - నేతిసంశయః. నసంయుక్తోగచ్ఛతీతిపూర్వ
పక్షః - దేహోరమ్భాయ తత్రతత్ర భూతసూక్ష్మైకాంసులభత్వాత్.
రాధానైస్తు - పఞ్చాగ్నివిద్యాయాం “వేథ్యయథాపఞ్చమ్యామాహు
తావాపః పురుషవచసోభవన్తి”౧ “ఇతితుపఞ్చమ్యామాహుతావాపః
పురుషవచసోభవన్తి”౨ ఇతి ప్రశ్నప్రతిపదనే ఆమ్నాయేతే. [౨౪

౧|| ఛా-ఉ-౪-౩-౩. ౨|| ఛా-ఉ-౪-౯-౧.

పా.-౧-యాగదానాది-౨. ౨-సంపరిష్వక్తో.

దేహారమ్భికా ఆపస్త్రీవృత్తరణేన భూతా నర సంస్కృష్టాః ద్యులోక
వర్జన్యవృథివీ పురుషరూపాగ్నిమ్ జీవేనసహవ్రవిష్టాః పశ్చిమ్యామా
హుతౌ యోషిదగ్నిప్రవేశవేళాయాం పురుష శబ్దాభిలవసీయా
భవస్తీతిప్రతీయతే, పురుషాకారతాం భజన్త ఇత్యర్థః. 1 అతో భూత
సూక్ష్మైస్సన్మరిష్వక్త పవగచ్ఛతీతి. సూతార్థిస్తు - (తద నరప్రతి
పత్తౌ) సంజ్ఞామూర్తిక్ష్పిరిత్యత్రమూర్తిశబ్దేనదేహాఃప్రస్తుత స్తచ్చ
జ్ఞేన దేహాః పరామృశ్యతే. దేహా నర 2 ప్రతిపత్తౌ. (రంహతిసమ్మ
రిష్వక్తః) జీవోభూతసూక్ష్మై స్సన్మరిష్వక్తోగచ్ఛతి. కుతః? [౧౦
(ప్రశ్ననిరూపణాభ్యాం) - పశ్చాగ్ని ౩ విద్యా నర్గత ప్రశ్నప్రతిపచనా
భ్యాం తథాఽవగమ్యత ఇత్యర్థః.

౨౦౯ - సూ||- త్యాత్మకత్వాత్ భూయస్త్యాత్ || ౩. ౧. ౨.

సా. సర్వస్యప్రతివృత్తరణేన త్యాత్మకత్వాత్ భూతా నరసంస్కృష్టా ఏవాపా
భూయస్త్యే నాపృజ్ఞేనోచ్యతే. [౧౫

డి. కథానువిశేషేణాపృజ్ఞేనసర్వేషామభిధానమిత్యాశక్త్యాహ.

(తు) శబ్దశృంగానివృత్త్యర్థః. అపాంతివృత్తరణేన (త్యా
త్మకత్వా) దావళితీభూతా నర సంస్కృష్టా ఆపోఽభిధీయన్తే. అపాం
(భూయస్త్యాత్) - ఆధిక్యాదపృజ్ఞేనాభిధానమ్.

౨౦౦. సూ||- పాణిగతేశ్చ ||- ౩. ౧. ౩. [౨౦

సా. “ప్రాణమసూత్యాగ్రముక్తం సర్వేప్రాణానసూత్యాగ్రముక్తి”౧ ఇతి
జీవేనసహృద్వియగతే నైదాశ్రయత్వేన దేహగమనం ప్రతీయతే.

డి. ఇతశ్చభూతసూక్ష్మైస్సంయుక్తోయాతి. “తముతాగ్రమ
న్తం పాణిగోఽనూత్యాగ్రమితి పాణిమనూత్యాగ్రమన్తం సర్వే
పాణిణా అనూత్యాగ్రమన్తి”౧ ఇతి పాణిణానాం-ఇద్వియాయాణాం [౨౫
జీవేనసహగమన శ్రుతేః ఇద్వియాయాణాం దేహాశ్రయత్వేనదేహా

౧|| బృ-ఉ-౬-౪-౨.

పా.—౧-అతోజీవేనసహగచ్ఛతీతి-౧-౩. ౨-గమనే-౨. ౩-విద్యాగత-
౧-౩. ౪-అవిశేషే-౧-౧-౨-౩-స.

౧౬౮ ౬౯. ౧-తదంతరప్రతిపత్త్యధి. ౪-సూ-అగ్న్యధిగతి...
 ౫-సూ-ప్రథమేత్రవణాదితి... || ౨౯౧-౯౨ || ౩. ౧. ౪-౫.

పిఃభూతసూక్ష్మరూపేణ గచ్ఛతీతిగమ్యతే. స్మర్యతేచ “మనష్షస్థానే
 ద్రియాణాణి ప్రకృతిస్థానికర్షతి”౧ ఇత్యాదినా.

౨౯౧ - సూ||- అగ్న్యధిగతిశ్రుతేతిచేన్నభాక్తత్వాత్ || ౩. ౧. ౪.

సా. “ అగ్నింవాగప్యేతి”౨ ఇతిద్రియాణామగ్న్యధిగతిశ్రుతేర్మతేనగ
 మనమితిచేత్. స, వాగాద్యభిమానిదేవతాసు భాక్తత్వాత్ వాగాదిశబ్దానామ్,
 “ ఓషధీర్లోమాని”౩ ఇత్యనపియద్భిర్లోమాదిభి స్సహపాఠాత్.

దీ. “ యత్రాస్యపురుషస్య వృతస్యాగ్నింవాగప్యేతివాతం
 పాగ్రిణశ్చక్షురూదిత్యమ్”౨ఇతి మరణవేళాయాం వాగాదీనా [౧౦
 మ]గ్న్యధివ్యవస్థయశ్రుతేర్జ్ఞేనసహగ మనశ్రుతిరన్యథానేయేతిచేత్.
 తన్న, (భాక్తత్వాత్) తత్రవాగాదిశబ్దానామ్. వాగాద్యభిమాని
 దేవతాసుహి తత్రవాగాదయశ్శబ్దాః. “ ఓషధీర్లోమాని వనస్పతీ
 నే-శాః”౩ ఇత్యనపియద్భిర్లోమాదిభి స్సహపాఠాత్.

౨౯౨-సూ||- ప్రథమేత్రవణాదితిచేన్నతాపవహ్యుపపత్తేః || ౩. ౧. ౫.

సా. ప్రథమే-ద్యులోకేతపామశ్రవణాత్ నాపోగచ్ఛతి; “ ఏతస్మిన్నగ్నాదే
 వాశ్రద్ధాంజహ్వతి”౩ ఇతిశ్శృద్ధవ శ్రుతేతిచేత్. స, ఆపవవశ్రద్ధా శబ్దేనూచ్యతే
 ఇత్యపుష్పప్రాసు తదుత్తరతోవపత్తేర్గమ్యతే; “శ్రద్ధావాఆః”౪ ఇతిశ్రుతియతే.

దీ. (ప్రథమే) - ద్యులోకాగ్నిహూమే అపామశ్రవణాత్
 ఆపోభూతాంతర సంస్పృష్టాగచ్ఛనీతి వస్తుంనశక్యతే. తత్రహి “శన్తి
 స్నేశన్తిన్నగ్నాదేవాశ్శ్రద్ధాం జహ్వతి”౩ ఇతిశ్రద్ధేవ హూమ్య
 త్వేనశూక్రియతఇతిచేత్. స- (తాః) - ఆపవహిశ్రద్ధాశబ్దేనోచ్యతే
 ప్రతివచనస్య ప్రశ్నానుగుణ్యోపపత్తేః. “వేధ్యథాపశ్చమ్యా మా
 హుతావావః పురుషవచసోభవన్తి”౫ ఇత్యపాంపురుషవచస్తస్య

౧|| ౧-౧౫-౨. ౨|| బృ-ఉ-౫-౨-౧౩. ౩|| ఛా-ఉ-౫-౪-౨.

౪|| ౫|| ఛా-ఉ-౫-౩-౩.

పా.—౧-భూత-౧-౨-౩-స. ౨-ఇత్యాదినా సచనిరాశ్రయాణాం గతిరుప
 పద్యతఇతి తదాశ్రయాణాం భూతసూక్ష్మణాంగతిరుపగత్యా-౧. ౩-వాచి
 త్యాత్. తత్రవాగాదీనాం ఓషధీర్లోమాని.

ప్రకారేప్పట్టే, సవహిప్రతిపత్త్యధి. అతశ్చద్ధాశబ్దేన తాతపవహో
చ్యుతే - “శ్రద్ధావాతపః” ౧ ఇతిహిశ్చాయతే!

౨౯౩ - సూ॥ - అశ్రుతత్వాదితచే నైష్ఠాదికారిణాంప్రతీతేః ॥౩.౧. ౬.

సా. అత్రప్రశ్నప్రతిపదనయోరావపివప్రతీయతే, సతత్పరిష్కర్తజీవఇతిచేత్.
స, ఉత్తరత్ర “అథయఇమేగ్రామే ఇష్టాపూర్వేదత్తమిత్తుపాసతే” ౨ ఇత్యాదా
విష్టాదికారిణాం గమనప్రకారవచనాత్, ద్యులోకాగ్నిసంబద్ధస్యృబ్ధి వాచ్యస్య
“తస్మాత్తమతేస్సోమారాజాసమ్భవతి” ౩ ఇతిసోమోమాతస్యైవ “సోమారాజా” ౪
ఇతిప్రత్యభిజ్ఞానా దభిసపరిష్కర్తప్రత్యరీరకపివ ఆపఇత్తుచ్యతే ఇత్యవగమ్యతే. [౧౦

దీ. “ఆపవపురుషవచసోభవన్తి” ౫ “శ్రద్ధాంజుహ్వితే” ౩ ఇతి
ద్యులోకాదిష్టావ సవహి గచ్ఛన్తీతి శ్రూయతే - సతత్పరిష్కర్త
జీవః. అతః - ప్రశ్నప్రతిపదనయోర్జీవస్యా శ్రుతత్వాత్తస్సంయుక్తో
జీవోగచ్ఛతీతిసశక్యతేవత్తుమితిచేత్. తన్న (ఇష్టాదికారిణాంప్రతీతేః)
ఉత్తరత్ర “అథయఇమేగ్రామే ఇష్టాపూర్వేదత్తమిత్తుపాసతేతే
ధూమవభిసమ్భవన్తి” ౨ ఇత్యాదౌ ఇష్టాదికారిణాం జీవానాంద్యులో
కాదిగమనపునరావృత్తిప్రకారవచనే ద్యులోకాగ్నిసంబద్ధస్యాస్ఫుబ్ధి
వాచ్యస్యసోమమాపన్నస్య ప్రత్యభిజ్ఞానా దత్రాప్రతిపత్త్యంయుక్తో
జీవపవహోచ్యతే.

౨౯౪. సూ॥ - భాక్తంవానాత్మ విత్త్వాత్తథాహిదర్శయతి ॥ ౩.౧. ౭

సా. — “విషసోమారాజా...తద్దేవాభక్షయన్తి” ౪ ఇతి ౩ సోమపన్నస్యదే
వైర్భక్ష్యమాణత్వవచనమ్, (భాక్తం)-అనాత్మవితైస్స దోవోపకరణత్వాన్నిపాయః.
తథాహిదర్శయతిశ్రుతిః “యథాపశులేవంసదేవానామ్” ౬ ఇతి, పశువద్దేవోపకరణత్వ
వర్తయతి; తథాత్మవిదామనాత్మవిదాభ్యు పరమపురుషోపకరణత్వం దేవోపకరణత్వ
ఞ్చుత్తర్యతే “దేవాద్దేవయజ్ఞోయాన్తి మద్భక్తాయాన్తిమామసి” ౭ ఇతి. [౨౧

౧॥ అష్ట-౩-ప్ర-౨. ౨॥ ఛా-ఉ-౧-౧౦-౩. ౩॥ ఛా-ఉ-౧-౪-౨.
౪॥ ఛా-ఉ-౧-౧౦-౪. ౫॥ ఛా-ఉ-౧-౯-౧. ౬॥ ౭॥

పా. — ౧-వాచ్యాన్యాస్తస్యా-౩. ౨-భూతతోక్తేరదిభిః--౩. ౩-సోమ
భూతస్య-౩. ౪-తథాశ్లోదేవోపకరణత్వే; దేవోపకరణత్వఞ్చ - ౩.

దీ. “ఆకాశాచ్చస్త్ర మసమేష సోమోరాజాతద్దేవానామన్నం
తందేవాభక్షయన్తి”౧ ఇతి ధూమాది నాగతస్య దేవైర్భక్ష్యమాణత్వ
శ్రవణాత్, జీవస్యా౭ నదనీయత్వాచ్చ, నజీవస్తత్రోక్త ఇత్యాశక్త్యాహ.

వాశబ్దశృంగారవాప్యవృత్త్యర్థః “తందేవాభక్షయన్తి”౧ [౫
ఇతి భక్ష్యత్వవచనం (భాక్తమ్)- కేవలేష్టాది కారిణామనాత్మ, విత్త్వా
ద్దేవోపకరణత్వాభిపాయమ్. అనాత్మవిదః కేవలేద్వాదిదేవయా
జినోహి దేవాన్పాప్య తదుపకరణంభవన్తి. తథాహిదర్శయతి
శ్రుతిః “యథాపశు రేవంసదేవానామ్”౨ ఇతి. అతోభూత సూక్ష్మే
స్పృహురిష్టుక్తోజీవో (రంహతి.) [౧౦

అ. ౭౦. ౨౯౫ సూ॥— కృతాత్మయే౭ నుశయవాదప్రస్తుతి
భ్యాంయథేతమనేవంచ॥ ౩. ౧. ౮

సా.—కృతస్యకర్మణో౭ నై నివర్తమానాభుక్త శిష్టకర్మవాన్నివర్తత ఇతి
శ్రుతిస్త్పృతిభ్యామవగమ్యతే, “రమణీయచరణాః...రమణీయాంయోనిమాపద్యన్తే”౩
ఇతి శ్రుతిః. “తతః పరివృత్తైకర్మ ఫలశేషేణజాతంరూపమ్”౪ ఇత్యాది [౧౫
కాస్త్పృతిః. ఆరోహప్రకారేణమాగ్దైకదేశః, ప్రకారాన్తరేణచైకదేశః.

దీ. ధూమాది నాగతోనివర్తమానోజీవః సానుశయోనివర్తతే-
ఉతనేతిసంశయః. నేతిపూర్వపక్షః. అనుశయోహిభుక్తశిష్టంకర్మ.
“యావత్సన్మాతముషిత్యా”౫ “ప్రాప్యాన్తంకర్తవ్యః”౬ ఇత్యాది
శ్రుతిభ్యః కృత్సృష్టకర్మణో౭ నుభూతతాప్రతీతేః సానుశయవాన్ని
వర్తతే. రాధాస్త్రు - “తద్యక్షహరమణీయచరణా అభ్యాశోహయత్తై
రమణీయాం యోనిమాపద్యేరన్ బ్రాహ్మణయోనిం త్మత్రియయో
నింవైశ్య యోనింవాఅథయశ్చహ కపూయచరణా అభ్యాశోహయత్తై
కపూయాంయోనిమాపద్యేరన్ శ్వయోనింవా సూకరయోనింవా
చణ్డాలయోనింవా”౩ ఇతిరమణీయచరణా బ్రాహ్మణాదియోనిమ్,

కపూయచరణాఃకున్పితకర్మాణః శ్వసూకరాదియోనిమ్, ప్రతిపద్యస్త
ఇతిశ్రుతేః“సాప్యాంతంకర్మణః”౧ ఇత్యాదిశ్రుతిః ఫలప్రదానప్రవృత్త
కర్మవిషయేతిసానుశయోనివర్తతే.సూత్రార్థస్తు(కృతాత్మయే)కృతస్య-
పూర్వకర్మణో౨త్వయే. అనుశయవాన్- భుక్తశిష్టకర్మవాన్నివర్తతే.
కుతః? (దృష్టప్రతిభాస్యం) - శ్రుతిప్రతిభాస్య మవగమ్యతే. “తద్య
ఇహరమణీయచరణాః”౩ ఇత్యాదిశ్రుతిః. “తతఃపరివృత్తా కర్మ
ఫలశేషేణజాతిం యావమ్”౩ఇత్యాదికాస్తృతిః. (యథేతమనేవంచ)
ఆరోహణప్రకారేణ ప్రకారాంతరేణచనివర్తంతే. చంద్రముసన్నాం౧౦.
నాదాకాశ మిత్యారోహణ క్రమేణావరోహంతి, వాయుధూమాభ్రా
దినా ప్రకారాంతరేణచ.

౨౯౬.సూ||—చరణాదితిచేన్నతదుపలక్షణార్థేతికార్వాజినిః|| ౩.౧.౯

సా.—“రమణీయచరణాః”౩ ఇతి చరణశబ్దాన్నానుశయః, చరణశబ్దస్య
స్మారాచారవిషయత్వాదితేత్. న, అనుశయోపలక్షణార్థా ౨ ఆచారశ్రుతిః, [౧౫
తస్యైవసుఖసాధనత్వాత్.

డి. “రమణీయచరణాః”౩ ఇతిరమణీయాచారస్య స్మృతివి
హితస్య బ్రాహ్మణ్యాది ప్రాప్తిసాధనత్వశ్రవణాత్ న౩ సకర్మాప్రత్య
వరోహాతీతిచేత్. తన్న - చరణశ్రుతిఃకర్మోపలక్షణార్థేతి(కార్వాజిని)
రాచార్యోమన్యతే - పుణ్యవైవకర్మణ స్సుఖప్రాప్తిసాధనత్వాత్.

౨౯౭.సూ||—ఆనర్థక్యమితిచేన్నతదపేక్షత్వాత్|| ౩.౧.౧౦

సా.—స్మారాచారస్యానుపయోగాత్ (ఆనర్థక్యమితిచేత్. న), (తదపేక్ష
త్వాత్) సర్వస్యపుణ్యకర్మణః. “సద్భాహిసోకుచిర్నిత్యమనర్హస్సర్వకర్మసు”౪
ఇతివదనాదికార్వాజినిమతమ్.

డి, స్మృతివిహితస్యా చారస్యాకేభ్యోతకారత్వే నానర్థక్యంప్ర
సజ్యతఇతిచేత్. న - (తదపేక్షత్వాత్) - ఆచారాపేక్షత్వాత్సుఖ

౧||బృ-ఉ-౬-౪-౬. ౨||ఘా-ఉ-౫-౧౦-౭. ౩||ఆశస్త్రబృహత్సూ. ౪||మనుశ్మృ-

సా.—౧-పుణ్యకర్మణః-౧-౨. ౨-చరణశ్రుతిః-౩. ౩-కర్మకాన్-౧-౨.

౭౦. ౨ కృతాత్మయాధి. ౪ శుక్రతమష్కృతే ...

౧౭౨ ౭౧. ౩ అనిష్టాదికార్యధి. ౧ అనిష్టాది...||౨౯౮-౯౯|| ౩.౧.౧౧.౧౨

సాధనభూతపుణ్యకర్తృణః. “సద్భ్యాహీనోఽశుచిర్నిత్య మనర్హస్సర్వకర్తృసు” ౧ ఇతి సర్వం హి పుణ్యకర్తృచారాపేక్ష మేవేతి కాన్తాజినేర్కృతమ్.

౨౯౮-సూ|| — సుక్రతమష్కృతే ఏవేతి తు బాదరిః|| ౩. ౧. ౧౧

సా — “ రమణీయచరణాః ... కపూయచరణాః ” ౨ ఇతి చరణశబ్దేన శుక్రతమష్కృతే వివాధిధ్యేయే. పుణ్యంకర్తృచరణ ఇతి ప్రసిద్ధిరీతి బాదరిః. ఏతదేవ స్వీకృతమ్. స్మార్తాచారాపేక్షం సర్వం పుణ్యంకర్తృచరణస్వీకృతమ్.

దీ. తుశబ్దః పూర్వమతవ్యావృత్త్యర్థః. “ రమణీయచరణాః...కపూయచరణాః ” ౨ ఇతి చరణశబ్దేన సుక్రత మష్కృతే [౧౦] ఏవకర్తృణీప్రతిపాద్యేతే పుణ్యంకర్తృచరణీతి చరణేకర్తృణీప్రసిద్ధేః నలక్షణాన్యాయేతి బాదరిర్కన్యతే. ఇనమేవసూత్ర కారాభిప్రేతమ్-తుశబ్దేన ౧ పూర్వమతా ద్వ్యావృత్తేః సుక్రతమష్కృతే ఏవేతి వ్యావర్తనాత్ (ఆసర్థక్యమితిచేన్న ఇదపేక్షత్వా) దితి తుస్వీకృతమ్.

౨-౭౧-౨౯౯-సూ|| — అనిష్టాదికారిణామపిచ శ్రుతమ్|| ౩. ౧. ౧౨

సా, — ఇష్టాపూర్తద్వమర్వతామపి చ ద్వైగమనమప్తి “యేవైకేచాస్మాల్లోకాత్స్వైయై చ ద్వైగమసమేవతే” ౩ ఇత్యుచితేషత్.

దీ. ౨ విహితాకరణ ప్రతిషిద్ధసేవారతాః వాపకర్తృణాం పరమామాదినా చ ద్వైగమసంగత్వా నివర్తంతే- ఉతనేతి సంగతయః. గత్వైవనివర్తంతే ఇహ పూర్వపక్షః “యేవైకేచాస్మాల్లోకాత్స్వైయై చ ద్వైగమసమేవతే సర్వేగచ్ఛన్తి” ౩ ఇతి సర్వేషామపి శేషేణ చ ద్వైగమనశ్రుతేః. రాధానస్తు - “ అభయఇమే గ్రామే ఇష్టాపూర్తేదత్తమి త్యుపాసతే తే ధామ వభిసన్భవన్తి ” ౪ ఇతి ధామాది నాచ ద్వైగమన స్య పుణ్యకర్తృఫలత్వప్రవణాత్ తద్రహితాః వాపకర్తృణాం గచ్ఛన్తితి “యేవైకేచ” ౩ ఇతి వచనం సర్వేషాం పుణ్యకర్తృణాం చ ద్వైగ [౨౫] మనవిషయమ్. సూత్రార్థస్తు (అనిష్టాదికారిణామపిచ శ్రుతం) (అనిష్టాది

౧||

౨|| ఛా-ఉ-౫-౧౦-౭. ౩||

౪|| ఛా-ఉ-౫-౧౦-౩.

సా. — ౧-పూర్వస్మాద్వ్యావృత్తేః-౧-౨. ౨-అవిహితకర్తృణాం ప్రతిషిద్ధ-సా.

౧౧. ౩ అనిష్టాదికార్యధి. అసంయమనే... ౩ స్మరన్తిచ.ర అపిసస్త. ౧౭౩
 గతత్రాపి... ౩౦౦-౩౦౧-౩౦౨-౩౦౩ ॥ ౩.౧.౧౩-౧౪-౧౫-౧౬.

కారిణామపి) - ఇష్టాపూర్తాద్యకుర్వతాంపాపినామపిచద్వగమనమస్తి-
 “యేవై కేచా స్మార్ణో కాత్మ్యస్తి”౧ ఇతియతోఽపశేషేణశ్రుతమ్.

౩౦౦-సూ॥ — ‘సంయమనేత్యనుభూయే తరేషామారో [౫
 హోవరోహౌతద్గతిదర్శనాత్ ॥ ౩. ౧. ౧౩

సా. — ఇష్టాపూర్తాద్యకుర్వతాం యమసదనేతత్ఫలమనుభూయూ రోహదిః,
 “నైవస్వతంబంగమనమ్”౨ ఇత్యాదౌతద్గతిదర్శనాత్.

దీ. ఇయాంస్తుపిశేషః, (సంయమనే) - యమశాసనే పాప
 ఫలమనుభూయ (ఇతరేషాం) - పాపినాంచద్వగ్రోహోహో వరోహా.
 కుతః? (తద్గతిదర్శనాత్) - పాపినాయమ సదనగతిదర్శనాత్ “వైవ
 స్వతంసక్తమనంజనానామ్”౨ ఇత్యాదౌ.

౩౦౧-సూ॥—స్మరన్తిచ॥ ౩. ౧. ౧౪

సా. — “సర్వేనై తేవశంయూక్తయమస్య”౩ ఇతి.

దీ. “సర్వేనై తేవశంయూక్తి యమస్యభగవన్”౩ [౧౫
 ఇతిపరాశరాదయస్తస్మిరన్తిచ.

౩౦౨-సూ॥—అపిసస్త॥ ౩. ౧. ౧౫

సా. — సప్తరారవాదీసపిస్తరన్తి.

దీ. సప్తాపిరారవాదయోలోకాఃపాపినాంగస్తవ్యత్వేనస్తరన్తి.

౩౦౩ సూ॥— తత్రాపితద్వ్యాపారాదవిరోధః॥ ౩. ౧. ౧౬

సా. — (తత్రాపి) యమవ్యాపారాదేవయమవశ్యతాయా అవిరోధః.

దీ. ననుసప్తసులోకేషుగచ్ఛతాంకథంయమసదనప్రాప్తితత్రాహ.

సప్తస్వపిరారవాదిలోకేషు యమవ్యాపారాదేవగమనాద్య
 మవశ్యతాయాఅవిరోధః. అతఃపాపినాం యమయాతనా అనుభూ
 య చద్వగ్రోహోహోవరోహోవవర్జనీయా. [౧౫

౧॥ ౨॥ అరణ్య-ప్ర-౨-౪-౧. ౩॥

సా. — ౧-ఏవస్తస్మినుకృతమస్మృత కారిణోరణిష్టాగతిస్సాన్యత్. నేత్యా
 హసంయమనే - పా.౨-తుశబ్దశ్శబ్దం వ్యావర్తయతి. ఇతరేషామనిష్టాదికా
 రిణాంచద్వగ్ర-పా.

౩౦౪-సూ॥—విద్యాకర్తృణోరితితు ప్రకృతత్వాత్ || ౩. ౧. ౧౭

సా.—విద్యాకర్తృణఃఫలం బ్రహ్మగమన ఇష్టగమనశ్చ. కథం ? “తద్య ఇథంబిరుః...తేర్చిష మభిసంభవన్తి” ౧ “ఇష్టాపూ ర్తేద త్రిమిత్యుపాసతేతేధామమభి సంభవన్తి” ౨ ఇతిప్రకృతత్వాత్ బ్రహ్మరస్దగమనయః. అతఃపాపినాన్నతద్గతిప్రసక్తః.

దీ. ౧ ఇతిప్రాప్తఉచ్యతే.

(తు) శబ్దఃపక్షవ్యావృత్త్యర్థః. నచపాపకర్తృణా మర్పిరాదినా బ్రహ్మగమనమ్, ధూమాదినాచన్ద్రగమనం చసమ్భవతి - తయోర్వి ద్యాకర్తృణోఫలత్వాత్ కథమిదమవగమ్యతేతత్ఫలత్వమ్? (ఇతి [౧౦ ప్రకృతత్వాత్]- ఇథంప్రకృతత్వాత్. విద్యాకర్తృణాం హి ప్రకృత్యతత్ఫల త్వేనగోద్వయం ప్రతిపాద్యతే “ తద్య ఇథంబిరుర్యేచే మేరణ్యే శ్రద్ధాతప ఇత్యుపాసతేతే ౭ర్చిషమభిసమ్భవన్తి” ౧ ఇతి, “ అథయ ఇ మేగ్రామ ఇష్టాపూ ర్తేదత్త మిత్యుపాసతే తేధామమభి సమ్భవన్తి” ౨ ఇతి చ. పాపినాంవిద్యారహితత్వేన బ్రహ్మగమనాభావ[౧౫ వత్ పుణ్యకర్తృరహితత్వేన చన్ద్రగమనమపి ససమ్భవతీత్యర్థః.

౩౦౫-సూ॥—నత్యతీయేతథోపలభ్యే || ౩. ౧. ౧౮

సా.—నచపాపినా స్త్యలోకగమనాయ చన్ద్రలోకగమనాపేక్షా, తేషాన్ద్య లోకగమనాభావోపలభ్యే. “ అతైతయోఽపథోర్నకతరేణచ” ౩ ఇత్యారభ్య, “ ఏత త్తృతీయంస్థానం తేనాసాలోకోససంపూర్యతే” ౩ ఇతి తృతీయస్థానమితి [౨౦ పాపకర్తృణఉచ్యతే.

దీ. “పశ్చిమ్యామాహుతావాపఃపురుషవచసోభవన్తి” ర ఇతిపశ్చి మ్మాహుత్యాదేహారమ్భశ్రవణాత్ తస్యాశ్చన్ద్రగమన పూర్వకత్వేన పాపినామపిదేహారమ్భాయచన్ద్రగమనమవశ్యమ్భావీత్యాశ్చక్ష్యాహ.

కేవలపాపకర్తృణః- తృతీయస్థానమ్. (నత్యతీయే) స్థానేదేహో రచ్ఛాయ పశ్చిమ్యాహుత్యపేక్షాస్తి (తథోపలభ్యే) “వేత్థయథాకే

౧॥ ఛా-ఉ-గి-౧౦-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-గి-౧౦-౩. ౩॥ ఛా-ఉ-గి-౧౦-౮.

౪॥ ఛా-ఉ-గి-౯-౧.

పా.—౧-ఇతిప్రాప్తఉచ్యతే-౧-౨-౩-స. ౨-ఇత్యతలహ-౨.

20. 3 అనిష్టాదికార్యని. ౮ స్మర్యతే...దర్శనార్థం. ౧౭౫
 ౧౦ తృతీయశబ్దావరోధః...॥3౦౬-3౦౭-3౦౮॥ 3.౧.౧౯-౨౦-౨౧.

నాసాలోకోన సమ్మూర్యతే"౧ ఇతి - ద్యులోకస్యాప్రాప్తాక ఇతిప్ర
 శ్నస్యప్రతివచనే " అతైతయోః పథోర్ముకతరేణచ తా నీమానితు
 ద్రాణ్య సకృదావర్తీని భూతానిభవన్తిజాయస్య మ్రియస్వే త్యేత[౫
 తృతీయంస్థానం తేనా సాలోకోనసమ్మూర్యతే"౨ ఇతితృతీయస్యస్థా
 నస్యద్యులోకా ప్రాప్తిశ్రవణాత్ తస్య దేహరమ్భేపశ్చ మాహుత్య
 నపేక్షత్వం హ్యుపలభ్యతే.

3౦౬-సూ॥—స్మర్యతేపిచలోకే॥ 3. ౧. ౧౯

సా.—(లోకే) చ ద్రావద్యాదీనాం పుణ్యకర్మణామపి పశ్చమాహుత్య[౧౦
 నపేక్షదేహరమ్భ స్మర్యతే.

దీ. పుణ్యకర్మణామపికేషాం చిద్ద్రావద్యాదీనాం దేహరమ్భే
 పశ్చమాహుత్యన పేక్షత్వం శిష్టలోకేపిచ స్మర్యతే.

3౦౭ - సూ॥—దర్శనార్థం॥ 3. ౧. ౨౦

సా.—తథాశ్చితావఃసమ్యక్తే " భూతానాంత్రీణ్యేవబీజానిభవన్తి [౧౫
 అణ్డజంజీవజముద్భిజమ్"3 ఇతి. స్వేదజోద్భిజ్జయోద్దేహరమ్భే పశ్చ

దీ. శ్రుతావపిదృశ్యతేకేషాం చిద్దేహరమ్భే పశ్చమాహుత్య
 నపేక్షత్వమ్ "తేషాంఖల్వేషాం భూతానాంత్రీణ్యే వబీజానిభవన్త్య
 ణ్డజంజీవజముద్భిజమ్"3 ఇతి. స్వేదజోద్భిజ్జయోద్దేహరమ్భే పశ్చ
 మాహుత్యనపేక్షత్వమ్. [౨౦

3౦౮-సూ॥— తృతీయశబ్దావరోధస్సంశోకజస్య॥3.౧.౨౧

సా.—స్వేదజస్య ఉద్భిజ్జశబ్దేన సన్ధిహిత్యర్థః.

దీ. " అణ్డజంజీవజముద్భిజమ్"3 ఇత్యత్రస్వేదజస్య గ్రహణం
 నదృశ్యత ఇత్యాశక్యహ.

" అణ్డజం జీవజ ముద్భిజమ్"3 ఇత్యత్ర తృతీయేనో [౨౫.
 ధ్విజ్జశబ్దేన(సంశోకజస్య) - స్వేదజస్య (అవరోధః)సన్ధిహిత్యర్థః.
 అతఃకేవలపాపకర్తృణాం చంద్రారోహణవరోహౌ నసమ్భవతః.

౧౭౬ ౭౨. రతత్సాధ్యభావ్యాపత్త్యధి. రతత్సాధ్యభావ్యాపత్తిః...

౭౩. గానాచిరాధి. గానాచిరేణ...॥ ౩౦౯-౩౧౦॥ ౩.౧.౨౨-౨౩.

అ-౭౨.౩౦౯॥—తత్సాధ్యభావ్యాపత్తిరుపపత్తిః॥ ౩.౧.౨౨

సా.—“యథేతమాకాశమ్” గ ఇత్యాదినా ఆకాశసాదృశ్యాపత్తిః ప్రత్యవ
రొహతఉచ్యతే. తత్రతత్రసుఖదుఃఖానుభవాభావోపపత్తిః. తదనుభవార్థం హి గ్రీ
తత్తచ్చరీరతా.

దీ. ధూమాదినా చర్మమునం ప్రాప్తస్య ప్రత్యవరోహ ప్రకార
అమ్నాయతే “యథేతమాకాశ మాకాశాద్వాయుః వాయుర్భూ
త్వాధూమోభవతి ధూమోభూత్వాభ్రం భవతి అభ్రం భూత్వా మే
ఘోభవతి మేఘోభూత్వాప్రవర్షతి” గ ఇతి. అత్రాకాశాదిభావః, కిం
దేవమనుష్యాదిభావవ దాకాశాది శరీరత్వమ్- ఉత తత్సాదృశ్యాపత్తి
రితి సంశయః. ఆకాశాదిశరీరత్వ మితి పూర్వపక్షః - శ్రద్ధాయా
సోమరాజభావవత్. తత్రహితచ్చరీరత్వ మేవోచ్యతే. రాధా నస్తు
ఆకాశాదిప్రాప్తానుభవదుఃఖానుభవాభావాత్ తత్సాదృశ్యాపత్తిరేవ.
సుఖదుఃఖానుభవాయహి సోమాది శరీరత్వమ్. సూత్రార్థస్తు- [౧౫
(తత్సాధ్యభావ్యాపత్తిః)- ఆకాశాదిసాదృశ్యాపత్తిః. (ఉపపత్తిః) సుఖ
దుఃఖానుభవా భావోపపత్తిః.

అ-౭౩.౩౧౦ సూ॥—నాతిచిరేణ విశేషాత్ ॥ ౩.౧.౨౩

సా.—ద్రీహ్యదిప్రాక్షేపాగ్గాకాశాదిషు నాతిచిరంతిష్ఠతి. “అతోవైఖలు
చుర్నిష్ప్రసతరమ్” ౨ ఇతి ద్రీహ్యదావేష విశేషవచనాత్. [౨౦

దీ. ఆకాశవాయు ధూమాభ్రమేఘవర్షప్రాప్తా కింతత్రతత్ర
నాతిచిరంతిష్ఠతి - ఉతానియను ఇతి సంశయః. అనియను ఇతి పూర్వ
పక్షః - నాతిచిరేణేతి విశేష వచనాభావాత్. రాధా నస్తు - ఉత్తర
త్రద్రీహ్యదిభావే “అతోవైఖలుచుర్నిష్ప్రసతరమ్” ౨ ఇతి విశిష్యచి
రేణ గనున వచనమ్, తతః ప్రాచీనేష్వచిరగమనంద్యోతయతీ [౨౫
త్యాకాశాదియావద్ద్రీహ్యదిభావప్రాప్తా నాతిచిరంతిష్ఠతీతి సూత్ర
నుపి వ్యాఖ్యాతమ్.

౧॥ ఛా-ఉ-గీ-౧౦-౫. ౨॥ ఛా-ఉ-గీ-౧౦-౬.

అ. ౭౪. ౩౧౧-సూ॥—అన్యధిష్ఠితే పూర్వవదభిలాషాత్ ॥ ౩. ౧. ౨౪.

సా...—“తదహప్రీహియవా” గిత్త్యాదౌచాన్యజేవాధిష్ఠితే ప్రీహియవాదౌ సంక్షేపమాత్రమ్, అవరోహతః ఆకాశాదిష్ఠివ జననహేతువిరోహితాభిలాషాత్. [౫ “జాయంతే” గిత్తివదనమాపచారికమ్. యత్ర బ్రాహ్మణాదిజన్మాప్తి. తత్ర “రమణీయచరణాః” ౨ ఇతిహి-హేతురభిలష్యతే.

దీ. అవరోహంతోజీవాః ప్రీహ్యదిభావేనజాయంత ఇతిశ్రూయతే “మేఘాభూత్వా ప్రవర్షంతి తదహప్రీహియవాః ఓషధివనస్పతయస్తలమాషా ఇతిజాయంతే” గిత్తి. తేకిం ప్రీహ్యదిశరీరాజా [౧౦ యంతే - ఉతాన్యైః యేత్రజ్ఞైర్ద్విహ్యదిశరీరై రధిష్ఠితాద్విహ్యదినాశ్లిష్యంతీతిసంశయః. “జాయంతే” ఇతివచనాద్ద్విహ్యది శరీరభోక్తారోజాయంత ఏవేతిపూర్వపక్షః. రాధాంతస్తు- ప్రీహ్యదిజన్మహేతు భూతకర్మపిశేషాశ్రవణా ద్ద్విహ్యది సంక్షేపమాత్రమేవ. “జాయంతే” ఇతిజన్మవచన మాపచారికమ్. బ్రాహ్మణాదిశరీరభావేహి “రమణీయచరణాః ... కపూయచరణాః” ౨ ఇతిజన్మహేతుభూతం పుణ్యపావరూపం కర్మశ్రూయతే. సూత్రార్థస్తు (అన్యధిష్ఠితే)-అన్య యేత్రజ్ఞాధిష్ఠితేప్రీహ్యదౌ, సంక్షేపమాత్రమ్. కుతః? (పూర్వవదభిలాషాత్) ఆకాశాదిభావవ తేనలప్రీహ్యదిభావాభిలాషాత్. జన్మహేతుభూతకర్మా నభిలాషాదిత్యర్థః. [౨౦

౩౧౨-సూ॥—అశుద్ధమితిచేన్నశబ్దాత్ ॥ ౩. ౧. ౨౫

సా—అవరోహతః పూర్వానుష్ఠితయాగాదిషు అగ్నిజేమీయాదిహింసాగర్భత్వేన † అశుద్ధం, కర్మాస్తీతిచేత్. న, “హిరణ్యశరీరఙ్కర్వస్వర్గం లోకమేతి” ౩ “నవాదవేతర్నియనేసేసప్యసి” రిత్తిపశుసంజ్ఞావసన్యాహింసాత్వ(శబ్దాత్).

దీ. యద్యపిప్రీహ్యది భావేనజాయంత ఇత్యత్రజన్మహేతుభూ

౧॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౬. ౨॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౭. ౩॥

౪॥

† శుద్ధంకర్మనాస్తీతిచేత్ - ౩.

తం కర్తనశ్రుతమ్ - తథాపిపూర్వశ్రుతమిష్టాదికర్తా స్నీహోమీయాది
హింసా గర్భత్వేనాశుద్ధమ్ - హింసాత్వేనాశుచి ప్రీహ్యదిజన్మనోపి
హేతుర్భవతీతచేత్. న, అహింసాత్వశబ్దాత్. పశోర్నిసంజ్ఞపనస్య
స్వర్గావాప్తిసాధన భావవాదిశబ్దః శ్రూయతే “హిరణ్యశరీర ఊర్ధ్వ
స్వర్గం లోక మేతి” ౧ “నవాడివేతన్నియసేనరిష్యసి” ౨ ఇత్యాదిః.

౩౧౩-సూ॥ — రేతస్సిగ్యోగోఽథ॥ ౩. ౧. ౨౬

సా — “యోయోహ్యన్న మత్తియోయోరేతస్సిగ్భృతి” ౩ ఇతి అన్నేన సంపృష్టస్య
౨ రేతస్సి చాక్షాగమాత్ర మనన్తరముచ్యతే. అతః పూర్వమపి ప్రీహ్యదియోగమాత్రమ్.

దీ. ఇతశ్చ ప్రీహ్యదిసంక్లేషమాత్రమ్ - ప్రీహ్యదిభావానన్త
రం రేతస్సిగ్యోగశ్శూన్యతే “యోయోహ్యన్న మత్తియోయోరే
తస్సిగ్భృతి తద్భూయఏవభవతీ” ౩ ఇతి. అన్తహి పురుషసంక్లేషమాత్ర
మేవశ్రుతమ్. ఏవమేవ ప్రీహ్యది భావపీతృగః.

౩౧౪- సూ॥ — యోనేశ్వరీరమ్॥ ౩.౧.౨౭.

[౧౫

సా. — యోనిస్సాగ్రీక్షేపశ్చాదేవావరోహతా శరీరం పాప్యతే.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాన్తసారే,

తృతీయస్యాధ్యాయస్య ప్రథమః పాదః.

దీ. ౩ యోనిస్సాగ్రీక్షేపశ్చాదేవావరోహతోజీవస్య శరీరప్రా
ప్తిః - తత్రైవసుఖదుఃఖౌ పభోగాత్. తతః ప్రాగాకాశాదిషు [౨౦
తత్తత్సంక్లేషమాత్రమే వేత్యభిప్రాయః.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాన్తదీపే,

తృతీయస్యాధ్యాయస్య ప్రథమః పాదః.

సా. ౧ సభ్యుని. ౧ సభ్యు... ౨ నిర్వాతారం... ॥ ౩౧౫ - ౧౬॥ ౩. ౨. ౧-౨.

[శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

అ-౨౫. ౩౧౫-సూ॥ — సన్ధ్యే సృష్టిరాహుని॥ ౩.౨.౧

సా. (సన్ధ్య) స్వప్నే. “అథరథాన్ రథయోగాన్” ౧ ఇత్యాదినా అభి
హితా సృష్టిర్జీవకృతా. “పుష్కరిణ్యస్సృజత్యస్సృజతే సహికర్తా” ౧ ఇతి స్వప్న
దృశంజీవమేవ కర్తారం (అహ) శ్రుతిః.

దీ. స్వప్నమధికృత్యత్రాయతే “నతత్రరథానరథయోగా
నపథానోభవత్త్యథరథానరథయోగా నృథస్సృజతే” ౧ ఇత్యారభ్య,
“అథవేశాన్తాన్పుష్కరిణ్యస్సృజత్యస్సృజతే సహికర్తా” ౧ ఇతి.
కింస్వాప్నానామవ్యధానాం ప్రప్తజీవపవః ఉతపరమాత్మేతి సంశయః.
స్వప్నదృశోజీవస్య సన్నిధానాత్ “సహికర్తా” ఇతి సపవరా
మృత్యుతే. జీవస్యాపి సత్యసజ్జల్పత్వం ప్రజాపతివాక్యోదితమితి సపవ
ప్రప్తేతి పూర్వపక్షః. రాధాన్తస్తు-జీవస్య సత్యసజ్జల్పత్వం స్వా
భావికమపి సంసారదశాయాం పరమపురుషసజ్జల్పాత్తిరోహితమితి
నజీవస్య సత్యసజ్జల్పమాత్రేణ ప్రప్తత్వముపపద్యతే. అతః పరమపు
రుషపవ సకలేతరః పురుషాను భవావిషయాన్ తత్తత్పురుష మాత్రే
ణానుభావాన్ తత్తత్కాలావసానాన్ స్వాప్నాన్ధాన్ సృజతి.
సూత్రార్థస్తు - (సన్ధ్య) - స్వప్నే త్రాయమాణా రథాదిసృష్టిః స్వ
ప్నదృశాజీవేనకృతా. కుతః? (అహహి) “సహికర్తా” ఇతి తస్యైవ
పరామర్శాదిత్యర్థః. [౨౦

౩౧౬-సూ॥ — నిర్వాతారం పైకేపుత్రాదయశ్చ॥ ౩. ౨. ౨

సా. “యఏషు శుప్తేషు జాగృతీకామంకామం పురుషాన్ నిమాణః” ౨ ఇతి
వినంజీవం స్వాప్నార్థనిర్వాతారం (ఏతే) శాఖిసౌభిధీయతే. అత్ర కామశబ్ద
నిర్దిష్టః కామ్యమాన తయా పుత్రాదయః, పూర్వత్ర “సర్వాన్ కామాన్ ఛన్ద
తః” ౩ ఇత్యుక్త్యా “శతాయుషః పుత్రపాత్యాన్” ౪ ఇతి వివృతత్వాత్. [౨౫

౧॥ బృ-ఉ-౬-౩-౧౦, ౨॥ కఠోప-౨-౫-౮, ౩॥ కఠోప-౧-౨౫, ౪॥ కఠోప-
౧-౨౩. † పురుషాన నిమాణాన్ యాన్-౧-౨.

దీ. ఏనమేవజీవం (నిర్మాతారం) స్వాప్నానామధానాం(పకే) శాఖినో^౭ధీయతే “యవషుసుప్తేషు జాగర్తికామంకామం పురుషో నిర్మిమాణః”౧ ఇతి. అత్ర కామశబ్దనిర్దిష్టాః కామ్యమానతయా (పుత్రా దయ)పవ. (చ)శబ్దో^౭వధారణే. అత్ర హి “సర్వానామాన్”౨ [౫ ఇతి కామశబ్దేనప్రస్తుతాన్ “శతాయుషః పుత్రపౌత్రాన్స్వణీష్వ”౩ ఇతివివినత్తీ.

౩౧౭-సూ॥—మాయామాత్రంతు కార్తేన్యనానభివ్యక్త స్వరూపత్వాత్ ॥ ౩. ౨. ౩

సా. స్వప్నేయారథాదిస్పష్టిః, తదిదమీశ్వరకృతం మాయామాత్రమ్) [౧౦ స్వప్నవృత్తేవానుభావ్యంతత్కాలమాత్రావసాన మిత్యాశ్చర్యతయా మాయేత్యుక్తమ్. జీవస్యసత్యసజ్జల్పత్వాదికం స్వాభావికంస్వరూపం సంసారదశాయాం (కార్తేన్యనానభివ్యక్త) మితిసతస్యసజ్జల్పమాత్రాత్ స్పష్టిరూపపద్యతే. “సహికర్తా”౪ “పురుషోనిర్మిమాణః”౧ ఇతిసజీవవిషయమ్ “తస్మిన్లోకాశ్చితాస్సర్వే”౧ ఇతివచనాత్. [౧౫

దీ. (తు) శబ్దైత్పక్షోవిపరివర్తతే. నజీవేనస్పృష్టం స్వాప్నమర్థజాతమ్, అపితుపారమేశ్వర (మాయామాత్రం) సకలేతరపురుషానుభవావిషయంతదేకానుభావ్యం తత్కాలావసాన మాశ్చర్యరూపమర్థజాతమీశ్వరస్సృజతీత్యర్థః. జీవస్యస్వతః సత్యసజ్జల్పత్వాదేః కృత్సన్య సంసారదశాయా(మనభివ్యక్తస్వరూపత్వాత్) తస్యహి సజ్జల్పమాత్రేణ స్రష్టృత్వంనోపపద్యతే. “కామంకామంపురుషోనిర్మిమాణః”౧ ఇతిచపరమపురుషమేవ నిర్మాతారమాహ - “యవషుసుప్తేషుజాగర్తి”౧ “తస్మిన్లోకాశ్చితాస్సర్వే తదనాత్మేతికశ్చన”౧ ఇత్యుపక్రమోప సంహారయోః పరమపురుషసాధారణధర్మప్రతీతేః. “సహికర్తా”౪ ఇతిచతేనైకాధ్యాత్ పరమపురుషమేవాహ. [౨౫

౩౧౮-సూ||—పరాభిధ్యానాత్తుతిరోహితం తతోహ్యస్యబద్ధ
 విపర్యయా||— ౩. ౨. ౪.

సా. స్వాభావికస్య అనభివ్యక్తిహేతుమాహ. [౫

జీవస్యానాద్యపచారప్రవాహేణ (పరాభిధ్యానా) దేవ తిరోహితమ్. తద
 పచారాత్త దమవృత్తైః (అస్యబద్ధవిపర్యయా) “ అథతస్యభయంభవతి ” ౧ “ అథ
 సోభయన్తతోభవతి ” ౨ ఇతిశ్రుతేః.

దీ. స్వాభావికంచేజ్జీవస్య సత్యసజ్జల్పత్వాదికమ్ - కథం
 నాభివ్యజ్యత ఇత్యాశఙ్క్యాహ. [౧౦

(తు) శబ్దశృంఖలానివృత్త్యర్థః. పరమపురుషాభి ధ్యానాదస్య
 స్వాభావికంరూప మనాది కర్తృప్రవాహేణ కృతాఽపరా ధతయా
 (తిరోహితమ్). (తతోహ్యస్యబద్ధవిపర్యయా) (తతః) - పరమపురుష
 సజ్జల్పదేవహి, (అస్య) - జీవస్య, (బద్ధవిపర్యయా) - సంసార
 మోక్షోశ్రూయేతే, “ ణోహ్యేవాన్యాత్కాపాన్యాద్యదేవఆకాశ[౧౫
 ఆనన్దోనస్యాత్ ఏషహ్యేవానన్దయాతి ” ౩ “ పరంజ్యోతిరుప సమ్మ
 ద్యస్సేనరూపేణాభి నిష్పద్యతే ” ౪ ఇత్యాదౌ.

౩౧౯-సూ||—దేహయోగాద్వాసోపి||—౩. ౨. ౫.

సా. (సోపి) - తిరోధావః, దేవమనుష్యాదిదేహకారాచి (ద్యోగాత్)
 సృష్టివేళాయామ్. నామరూప విభాగానన్తసూక్ష్మాకారాచి (ద్యోగాత్) ప్రళయే.

దీ. తిరోధానప్రకారమాహ.

(సోపి) - తిరోధానభావః (దేహయోగాద్వా) భవతి. వాశబ్దో
 వికల్పార్థః. వ్యవస్థితశ్చ వికల్పః. దేవమనుష్యాది దేహకార పరిణ
 తాచిద్యోగాత్సృష్టి వేళాయామ్. నామరూపవిభాగా నర్వసూక్ష్మద
 శాపన్నా చిద్యోగేన ప్రళయకాలే. [౨౫

౩౨౦-సూ॥—సూచకశ్చహి శ్రుతేరాచక్షులేచతద్విదః॥—౩.౨.౬.

సా. “అథస్వప్నేపురుషంకృష్ణమ్” ౧ ఇత్యాది (శ్రుతేః) శుభాశుభ (సూచకశ్చహి) స్వప్నః. ¹స్వప్నవిద(శ్చ)చక్షులే, తత్. ఆతోసజీవస్సృష్టాస్వాపాథానామ్.

దీ. ఇతశ్చస్వాపార్థాదయో నజీవసజుల్పకృతాః-యత స్వప్నశుభాశుభయోస్సూచకఇతి శ్రుతేరవగమ్యతే “యదాకర్మసుకామ్యేషు స్త్రియంస్వప్నేషువశ్యతి । సమృద్ధింతత్రజానీయాత్తస్త్రిన్ స్వప్నవిదర్శనే” “అథస్వప్నేపురుషంకృష్ణంకృష్ణదత్తమ్” ౧ ఇత్యాదిషు. స్వపాద్యాయవిదశ్చ(చక్షులే)జీవసజుల్పకృత [౧౦] త్వేహి సూచకత్వం నసమ్భవతి - స్వసజుల్పకృతత్వేహి శుభానామేవసూచకానర్థాన్ ²సృష్టౌ తానేవవశ్యతి. అత స్వాపాథానామర్థానాం పరమపురుష ఏవసృష్టౌ.

అ - ౭౬ - ౩౨౧ - సూ॥— తదభావోనాడీషుతచ్ఛ్రుతే రాశ్చనిచ॥— ౩. ౨. ౭. [౧౫]

సా. స్వపాథావః-సుషుప్తిః, “ఆసుతదానాడీషుసుప్తాభవతి” ³ “సతాసోమ్యుతదాసంపన్నోభవతి” ర ఇతి శ్రుతేః నాడీషుపరమాత్మని. “పురీతతిశేతే” ⁴ ఇతి శ్రుతేః పురీతతిచ. పాసాద ఖట్వా పర్యజ్ఞవదవిరోధః.

దీ. నాడ్యః పురీతత్ బ్రహ్మచసుషుప్తిస్థానత్వేన శూన్యస్తే. కిమేషాంవికల్పః ఉత సముచ్చయ ఇతి సంశయః. వికల్పఇతిపూ [౨౦] ర్వృషటుః- “ఆసుతదానాడీషుసుప్తాభవతి” ³ “తాభిః ప్రత్యవసృప్య పురీతతిశేతే” ⁴ “సతాసోమ్యుతదా సమ్పన్నోభవతి” ర ఇతి త్రయాణాం వైరపేక్ష్యవ్రతీతేః. రాధా న్తస్తు - పాసాదఖట్వా పర్యజు-వత్ కార్యభేదేన సముచ్చయే సమ్భవతి పాక్షికబాధగర్భ వికల్పా నయం క్త ఇతి సముచ్చయోన్యాయ్యః. తత్రపర్యజుస్థానీయం బ్రహ్మ-యతః పర్యజువత్సాత్మాద్భిహ్నా సుషుప్తిస్థానమ్. సూతార్థస్తు -

౧॥ ౨॥ ౩॥ ఛా-ఉ-౮-౬-౩. ౪॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౧. ౫॥ బృ-ఉ-౪-౧-౧౯.

పా.—౧-స్వపాద్యాయవిదః-౩. ౨-సృష్టౌపశ్యేత్-పా.

౭౭. ౩ కర్మానుష్ఠితశబ్దవిధ్యధి. గసవతు...|| ౩౨౨-౨౩|| ౩.౨.౮-F.

(తదభావః) స్వపాదభావః; సుమప్తిరిత్యర్థః. సుమప్తిర్వాడీష్వాత్మనిచ. చకారాత్పురీతతిచ. (తచ్చు)తేః- త్రయాణాం సుమప్తిఘానత్వ శ్రుతేః. ఉక్తేనన్యాయేన సముచ్చయోన్వాయ్య ఇత్య [౫ భిప్రాయః.

౩౨౨-సూ||— అతః ప్రబోధోఽస్మాత్||— ౩. ౨. ౮.

సా. “ సతతగమ్యనవిదుః” గ ఇతిబ్రహ్మణః ప్రబోధశ్రుతిః; అతఏవ.

దీ. (అస్మాత్)- బ్రహ్మణః, ప్రబోధ శ్రుతి రతఏవోపపద్యతే “ సతతగమ్యనవిదుః సుతతగచ్ఛానుహే” గ ఇతి శ్రూయతే. [౧౦

అ - ౭౭ - ౩౨౩ - సూ||— సవతు కర్మానుష్ఠితశబ్దవిధ్యధిః||— ౩. ౨. ౯.

సా. సతాసంపన్నాఽనుష్ఠ పవప్రబుధ ఉత్తిష్ఠతి, జ్ఞానవైభవేణకృతస్య కర్మణప్రేనానుభావ్యత్వాత్, పూర్వానుభూత ప్రత్యభిజ్ఞానాత్, “త ఇహవ్యాఘ్రావా” గ ఇత్యాది “యద్యద్భవన్తి తథాభవన్తి” గ ఇతిశబ్దాత్, మోక్షోపాయవి[౧౫ ధ్యానర్థక్యాచ్చ.

దీ. కింసుమప్తవప్రబోధకాలే ఉత్తిష్ఠతి? ఉతసవవాఅన్యోవేత్యనియమ ఇతిసంశయః. సుమప్తస్య సర్వోపాధి వినిర్ముక్తస్య బ్రహ్మణీసంపన్నస్య ముక్తాదవిలక్షణత్వేన పాపీన శరీరసమ్బద్ధాభావా త్వవేతినియమో నసమ్భవతీతిపూర్వపక్షః. సుమప్తస్య[౨౦ బ్రహ్మజ్ఞానాభావేన పూర్వకృతస్య కర్మణః తేనైవోపభోక్తవ్యత్వాత్, సోఽహమితిప్రత్యభిజ్ఞానాత్, “ త ఇహవ్యాఘ్రావా సింహయావా” గ ఇత్యారభ్య “ యద్యద్భవన్తి తథాభవన్తి” గ ఇతి శబ్దాత్, మోక్షసాధనవిధ్యానర్థక్యాచ్చ, సవోత్తిష్ఠతీతిరాధాంతః. నచాసాశరీరేద్వియ సమ్బద్ధవినిర్ముక్తః, అపితుకరణక లేబర ప్రవర్త

౧౮౪

౭౮. ౪ ముద్గాధి. ౧ ముద్ధే ౭ర్థసంపత్తిః...

౭౯. ౫ ఉభయలిక్ష్ణాధి. ౧ నస్థానతోపి...॥ ౩౨౪-౨౫॥ ౩. ౨. ౧౦. ౧౧.

నాయాసాదాశ్వాసాయ బ్రహ్మణ్యపీతః పునరాశ్వప్తః ప్రవర్తనా
యోత్తిష్ఠతి. సూత్రమపి వ్యాఖ్యాతమ్.

అ-౭౮-౩౨౪-సూ—॥ ముద్ధే ౭ర్థసంపత్తిః పరిశేషాత్ ॥ — ౩. ౨. ౧౦.

సా. మూర్ఛితేపురుషేయా అవస్థా, సామరణాయార్థసంపత్తిరితి శాశ్వతే
దాకారభేదాత్, అపునరుత్థాననియమా భావాచ్చ జ్ఞాయతే.

దీ. కింమూర్ఛా, మరణాదర్థాంతరమ్- ఉతమరణమేవేతి సం
శయః. సర్వేష్టియ. పాణి వ్యాపారోపరతేః మరణ మేవేతి
పూర్వపక్షః. ఆకారవైరుపేణ సూక్ష్మపాణిణాన్తి 1 త్యావగ[౧౦
తేః మరణాయార్థసంపత్తిరితి సిద్ధాంతః. సూతార్థస్తు - (ముద్ధే)
మూర్ఛితేపురుషేయా అవస్థా - సామరణ (యార్థసంపత్తిః). కుతః?
(పరిశేషాత్) పాణిణాదిసర్వవ్యాపారోపరతేః నజాగరాద్య వస్థా.
నచగతపాణిణా- ఆకారవైరుపేణ సూక్ష్మపాణిణాన్తి త్యావగతేః.
మూర్ఛితవైరుపేణ చిత్తునర్జితవదర్శనాచ్చ నమరణమితి పరి [౧౫
శేషాంతరణాయార్థ సంపత్తిరిత్యవగమ్యతే.

అ - ౭౯ - ౩౨౫ - సూ॥ — నస్థానతోపి పరస్యోభయలిక్ష్ణం
సర్వత్రహి॥—౩. ౨. ౧౧.

సా. జాగరాదిభువత సృష్టవస్థాస్తవైర్యామిత్యేన స్థితేరపి పరస్య బ్రహ్మణో
సకశ్యనదోషః. యతస్సర్వత్ర శ్రుతిస్మృతిభు నిరస్తనిఖిలదోషసంబంధత్వ సమస్తకల్యా
ణగుణాకరత్వ రూపాభయలిక్ష్ణం పరంబ్రహ్మశ్రుతమ్, “అకహతపాపా... సత్యస
జ్మల్కః” ౧ “నరవద్మత్” ౨ “యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్” ౩ “సమస్తకల్యాణగుణాత్మకో
సా” ౪ “సకలానయత్రక్షేణాదయః” ౫ ఇత్యాదిభు.

దీ. కింజీవస్యేవతదంతర్యామిణః పరస్య బ్రహ్మణోపి జాగరా
దిస్థానప్రయుక్తదోషాస్సున్నవన్తి-ఉత నేతి సంశయః. “యగప్రథి వ్యాం

౧॥ ఛా-ఉ-౮-౧-౫. ౨॥ శ్వే-ఉ-౬-౧౯. ౩॥ ముద్ఘోష-౧-౧-౧౦.
౪॥ వి-పు-౬-౫-౮౪. ౫॥ వి-పు-౧-౨-౧౦.

పా. — ౧-అవగమాంతరశేధసంపత్తి-పా. ౨. స్థాన-౩-న.

తిష్ఠన్"౧ "యత్యనితిష్ఠన్"౨ "యశ్చతుషితిష్ఠన్"౩ "యోరేతసితి
 థన్"౪ ఇత్యాదినా జీవస్యేవసర్వావస్థాస్వవస్థితివచనాత్, ఛన్దతో
 పిపూయశోఽఽతాదిమజ్జన మపురుషార్థ ఏవేతి సర్వేదోషాస్సన్భవ
 స్తీతి పూర్వపక్షః. రాధా వ్రస్తు - "అపహతపాప్తావిజరః"౫ [౫
 "నిరవద్యంనిరజ్జనమ్"౬ "సత్యకామస్తత్యసజ్జల్మః"౭ "యస్సర్వజ్ఞః
 స్సర్వవీత్"౮ "యోమానుజమనాదించవేత్తిలోకమహేశ్వరమ్"౯
 "పరంపరాణాం సకలానయత్ర క్లేశాదయస్సన్తి పరావరేశే"౧౦
 ఇత్యాది శ్రుతిస్త్రుతిభ్యో నిరస్తనిఖలదోషగన్ధతా సార్వజ్ఞ్యసత్య
 సజ్జల్మత్వాద్యుభయలక్షణస్వరూపావగతేః పరస్య బ్రహ్మణః [౧౦
 స్సర్వత్రాన్తర్యామితయా౨ వస్థితస్యాపినదోషగన్ధస్సమ్భవతి, అపితు
 సర్వనియమనరూపవీలారసపవ.

సూత్రార్థస్తు (నస్థానతోపిపరస్య) పృథివ్యాత్మాదిష్వ వ్రత్యా
 మితయా౨ వస్థితస్యాపి పరస్యబ్రహ్మణః, జీవస్య తత్రతత్రావస్థితస్య
 యేదోషాఉక్తాః-తే నసమ్భవన్తి. కుతః? (ఉభయలిజ్జంసర్వత్రహి) [౧౫
 (హి) ర్హేతౌ. యతస్సర్వత్రశ్రుతిస్త్రుతిషు నిరస్తనిఖల దోషత్వసమ
 స్తకల్యాణ గుణాత్కత్వరూ (పోభయలిజ్జమ్) - ఉభయలక్షణంపరం
 బ్రహ్మవగతమ్.

3౨౬-సూ॥—భేదాదితీచేన్నప్రత్యేక మతద్వచనాత్ ॥3. ౨. ౧౨

సా. జీవస్యస్వతో౨వహతపాప్తనోపి శరీరసంబద్ధిత్వావస్థాభేదాద్యథా [౨౦
 దోషసంబద్ధః, తథాపరస్యాపి "యస్యపృథివీశరీరమ్"౧ ఇత్యాదిశరీరసంబద్ధిత్వాద్దో
 షఇతిచేత్. న, "యస్యపృథివీశరీరమ్"౧ ఇత్యాదిఘవ్రతిపర్యాయం "సతతత్వావ్ర
 త్యామృతః"౧ ఇతి నిర్దోషత్వవచనాత్.

దీ. యథా జీవస్యస్వతో౨వహతపాప్తత్వాది గుణకస్యాపి
 దేవాదిశరీరసమ్బద్ధివ్రతయావస్థాభేదా దుక్తదోషసమ్బద్ధిత్వమ్; ఏవం

౧॥ బృ-ఉ-౫-౨-౩. ౨॥ మాధ్యన్తినశాఖాయామ్. ౩॥ బృ-ఉ-౫-౨-౧౮.
 ౪॥ బృ-ఉ-౫-౨-౨౩. ౫॥ ఛా-ఉ-౮-౧-౫. ౬॥ ముద్గళోప-౧-౧-౧౦. ౭॥ శ్వ-
 ఉ-౬-౧౯. ౮॥ గీ-౧౦-౩. ౯॥ వి-పు-౧-౨-౧౦.

పా.—౧-అవస్థాసతోపి-౧-౨. ౨-అవస్థానేనజీవస్యేవయే-పా. ౩-త్వావస్థా-౧-౨.

పరస్యాపి “యస్యపృథివీశరీరమ్”౧ ఇతిశరీరసమ్బద్ధిత్వా వస్థాభేదా త్రేదోషాస్సురితిచేత్. న, (వ్రత్యేకం) - ప్రతిపర్యాయం (అతద్వచనాత్) దోషాసమ్బద్ధిత్వవచనాత్. “యస్యపృథివీశరీరమ్”౧ ఇత్యాదిషు “ఏవతలత్తాన్తర్యామ్యమృతః”౧ ఇత్యన్తర్యామిణోహినీర్దోషత్వముచ్యతే. జీవస్యతుపరాభిధ్యానాత్తత్సర్వరూపంతిరోహిత మిత్యుక్తమ్. అతశ్శరీరసమ్బద్ధిత్యేపి పరస్యైతే నదోషాః.

౩౨౭-సూ|| — అపిచైవమేకే|| ౩. ౨. ౧౩

సా. ఏకస్మిన్ శరీరేఽవస్థితయోర్జీవ పరయోర్వ్యతిరేకమక్షక్తిః, (ఏవమేకే) స్వశబ్దేనాభిధీయతే “ద్వాసుపన్దా”౨ ఇత్యారభ్య, “పిప్లంసాద్వత్త్వ శ్శన్నస్యాఽభిచాకశీతి”౨ ఇతి.

దీ. (అపిచ) - యదిదంజీవపరయో రేకస్మిన్శరీరే శరీరిత్యేనావస్థితయో ర్దోషసమ్బద్ధిత్వం తద్విపరీతత్వంచోక్తమ్ - (ఏవమేకే) శాఖసస్పృశజ్జేనాభిధీయతే “ద్వాసుపన్దాసయజాసఖాయాసః”౧ మానం వృక్షంపరిషస్పజాతే । తయోరన్యఃపిప్లం స్యాద్వత్త్వనశ్శన్నస్యో అభిచాకశీతి”౨ ఇతి.

౩౨౮-సూ|| — అరూపవదేవహితత్ప్రధానత్వాత్ || ౩. ౨. ౧౪

సా. మనుష్యాదిశరీరేషుశరీరత్వేపి రూపరహితవస్తువదేవవర్తతే (తత్) బ్రహ్మ, జీవనామరూపయోగి నిర్వోధ్యత్వేన (ప్రధానత్వాత్). తథాహిశ్రుతిః, “నామరూపయో ర్నిర్వహితాతేయవస్తరా”౩ ఇతి, 1 నామరూపయోరస్తరా అస్పృష్టమధ్యేవర్తతే, అవశ్యిత్వాన్యథా.

దీ. మనుష్యాదిశరీరేషు శరీరిత్వమేవ జీవస్య నామరూపభాక్తే విన కర్తవశ్యతాహేతుః - తత్పరస్యాప్యవిశిష్టంచేత్ - కథంపరస్య బ్రహ్మణోఽకర్తవశ్యత్వేన కర్తృఫలానశనముచ్యతేఇత్యతలమా. [౨౫

మనుష్యాది శరీరేషుశరీరత్వే (వ్యరూపవదేవహితత్) - పరం

బ్రహ్మ. కుతః? (ప్రధానత్వాత్) - నిర్వాహకత్వాత్. జీవస్వనామ
 రూపభాక్త్యేన కర్మఫలాశనం నిర్వోధం పరస్య తత్తచ్చరీరేశరీరి త్వే
 నావస్థానమ్. యథాహ “యస్యపృథివీశరీరమ్”౧ “యస్యాత్మాశరీ
 రమ్...యతత్త్వానమంతరోయమయతి”౨ “అంతఃప్రపిష్టశ్శాస్తా జనా
 నాంసర్వాత్మా”౩ “ఆకాశోహవై నామరూపయోర్నిర్వహితా
 తేయదంతరాతర్భ్రహ్మ”౪ ఇతి అతఉభయలింగామేవ పరంబ్రహ్మ.

౩౧౯-సూ॥—ప్రకాశవచ్చావైయథ్యాత్ || ౩.౨.౧౫

సా. యథా “సత్యంజ్ఞానమ్”౫ ఇతివాక్యావైయథ్యాత్ స్వప్రకాశత[౧౦
 యజ్ఞానస్వరూపంబ్రహ్మ; తథా “నిరవద్యమ్”౬ “యస్సర్వజ్ఞః”౭ “పరాస్యశ
 క్తిర్వివిధవశ్రూయతే స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ”౮ ఇత్యాది పరశ్శత వాక్యావై
 యథ్యాత్ నిరవద్యం కల్యాణగుణాకరత్వే త్సుభయలింగామేవ.

దీ. “సత్యంజ్ఞానమ్ నంతంబ్రహ్మ”౫ ఇతి ప్రకాశైకస్వరూపతా
 బ్రహ్మణఉచ్యతే - కథముభయలింగాత్వ మిత్యతఆహ. [౧౫

యథా “సత్యంజ్ఞానమ్”౫ ఇతివాక్యావైయథ్యా త్ప్రకాశో
 బ్రహ్మణస్వరూప మిత్యవగమ్యతే; తథా “యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవి
 త్”౭ “పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతే”౮ ఇత్యాదివాక్యావైయథ్యా
 తకల్యాణగుణాకరత్వంచ బ్రహ్మణస్వరూపమిత్యవగమ్యతే ఇత్యు
 భయలింగామేవ. [౨౦

౩౩౦- సూ॥—ఆహచరన్తాత్రమ్ || ౩. ౨. ౧౬

సా. “సత్యంజ్ఞానమ్”౫ ఇతి జ్ఞానస్వరూపతామాత్ర(మాహ), నాస్యన్నివార
 యతి అవిశేషాత్, విరోధాభావాచ్చ.

దీ. “సత్యంజ్ఞానమ్”౫ ఇతివాక్యంబ్రహ్మణోజ్ఞానం స్వరూప
 మిత్యేతా వన్తాత్రమాహ-నపునః కల్యాణగుణాకరత్వం నిషేధతి. [౨౫

౧॥ బృ-ఉ-౫-౭-౩. ౨॥ మాధ్వజినశాఖాయామ్. ౩॥ ఆరణం-ప్ర-౩-ప-
 ౨౧. ౪॥ ఛా-ఉ-౮-౧౪. ౫॥ తై-ఆ-౨-౧-౧. ౬॥ శ్వే-ఉ-౬-౧౯. ౭॥ ముద్ద
 కోప-౧-౧-౧౦. ౮॥ శ్వే-ఉ-౬-౮.

పా.—౧-ఇత్యాశక్తిజ్ఞాన-౧. ౨-గుణగర్వం-౧. ౩-అతఉభయ-పా.

౧౮౮ ౭౯. ౫ ఉభయలిక్ష్ణాది. ౭ దర్శయతిచ... అతపవచ...
 ౯ అమ్మువత్ ... || ౩౩౧ - ౩౨ - ౩౩ || ౩. ౨. ౧౭ - ౧౮ - ౧౯

౩౩౧-సూ॥— దర్శయతిచాథోఅపిస్త్యతే॥ ౩. ౨. ౧౭

సా. (దర్శయతిచ) నిర్దోషత్వమ్ కల్యాణగుణాకరత్వఞ్చ వేదాంతగణః
 “నిష్క-శంసి-యంశావత్”౧ “తమీశ్వరాణామ్”౨ ఇత్యాదిః. “యోమా[గ్
 మజిమనాదిమ్”౩ ఇత్యాదినా స్త్యతేచతత్.

దీ. (దర్శయతిచ) వేదాంతవాక్యగణానిరస్తనిఖల దోషత్వం
 కల్యాణగుణాకరత్వంచ “నిష్క-శంసి-యం శాంతంనిరవద్యంనిర
 జ్జనమ్”౧ “తమీశ్వరాణాంపరమం మహేశ్వరం తందేవతానాంపర
 మంచదైవతమ్”౨ ఇత్యాదికః. స్త్యతేచ “యోమామజమనాదించ
 వేత్తిలోక మహేశ్వరమ్”౩ “అహంకృశ్చ సృజగతః ప్రభవఃప్రళ
 యస్తథా | మత్తవరతరంనాన్యత్”౪ ఇత్యాదిషు.

౩౩౨-సూ॥— అతపవచోపమాసూర్యకాదినత్॥— ౩. ౨. ౧౮

సా. యతః పృథివ్యాదౌ సర్వత్రస్థితస్యాపి నిర్దోషత్వమ్ కల్యాణగుణాకర
 త్వఞ్చ, (అతపవ) శాస్త్రేషు జల (సూర్యకాదిన) దిక్కుపమా, “అకాశ [౧౫
 మేకంహియథా ... జలాథారేష్వవాంశుమాన్”౫ ఇతి.

దీ. యతోబ్రహ్మణో నిరస్తనిఖలదోషత్వ కల్యాణగుణా
 కరత్వేనోభయలిక్ష్ణత్వాత్పృథివ్యాదిస్థానతోపినతత్తత్ప్రయిక్తదోష
 గర్భసమ్భవః- (అతపవ) శాస్త్రేషు జలసూర్య, కాద్యపమాక్రియతే
 “అకాశ మేకంహియథా ఘటాదిషువృథగ్భవేత్ | తథాత్వై [౨౦
 కోహ్యనేకస్థోజలాథారేష్వవాం శుమాన్”౫ ఇత్యాదిషు.

౩౩౩-సూ॥— అమ్మువదగ్రహణాత్తు నతథాత్వం॥— ౩. ౨. ౧౯.

సా. అంబుని సూర్యయథాగృహ్యతే, నతథాపరమాత్మా పృథివ్యాదౌ.
 అత్రపరమాగృహ్యతే. అతోసనిర్దోషత్వమితి.

దీ. (తు)శబ్దశ్చోద్భవద్యోతయతి.అమ్బునీవాగ్రహణాత్. యథా

౧॥ శ్వే-ఉ-౬-౧౯. ౨॥ శ్వే-ఉ-౬-౧౩. ౩॥ గీ-౧౦-౯. ౪॥ గీ-౭-౬. ౫॥
 పా.—౧-తత్ప్రయిక్తదోషగర్భాభావఃఅతపవ-౧.౨-కాదినదిక్కుపమా-౧.

౭మ్బునిసూర్యః తత్రానవస్థిత ఏవ భాగ్రవ్యాతతస్థిత ఇవగృహ్యతే-
నతథాపరమాత్మ పృథివ్యాదౌగృహ్యతే “యఃపృథివ్యాంతిష్ఠన్ పృథి-
వ్యా అంతరః” ౧ ఇతిపరమార్థతస్థితోగృహ్యతే. అతో (నతథాత్వం)
నసూర్యస్యేవ తత్ప్రయుక్త దోషగన్ధాభావః పరమాత్మనః, [౫
పరమార్థతస్థితత్వాత్.

338-సూ॥— పృథ్విహోసభాత్వ మస్తర్భావా దుభయ
సావజ్ఞస్యా దేవం దర్శనాచ్చ॥— 3. ౨. ౨౦.

సా. పరిహరతి.

నేతివర్తతే, నైవమ్, పృథివ్యాదిష్వస్తర్భావాత్ పరస్య తద్గత (పృథ్విహో)[౧౦
సభాత్వం, దృష్టాన్తేననివర్త్యతేకత్యుభయదృష్టాన్తేపాదాసావజ్ఞస్యదవగమ్యతే.
“ఆకాశమేకంహియథా” ౨ ఇతివస్తుతస్థితమాకాశమ్ వస్తుతో౭నవసితస్థ్య సూ-
ర్యకముఖయముపాదత్తే ఆనవస్థితస్యయథానదోషస్పర్శః, తథాస్థితస్యాపిహేత్వభా-
వాదితి జ్ఞానయతుమ్. వివక్షితధర్మసామ్య జ్ఞాననాయ సిద్ధాఇవేతిదృష్టాన్తేదృశ్యతే.
అథనా(దర్శనాచ్చే)తి, “ఆశ్వత్థవరొమాణివిధూయపాపమ్” 3 ఇత్యాదౌవివక్షి[౧౫
తసామ్యాన్వయో దాద్వాన్తికేహిదృశ్యతే. అశ్వోహిరొమాణి సహజాని స్వావయవ
భూతాని మూర్తద్రవ్యాణి స్వశరీరంకంఠయన్ కానిచిన్దుష్ప్రతి, ఆత్మాతుస్వేనకదా-
చిదనుష్ఠితాని క్షణభ్యం సితయావినష్టానికర్తాణి భగవదప్రీతికరాణీతి భగవతాస్వా-
ప్రీతికృతదుఃఖాని దాతుంప్రచృత్తేన ఉపాసనప్రీతికృతాననుగ్రహ నివర్తితానీతిత-
త్సంపర్కాభావ మనుసంధాతి. [౨౦

దీ. పరిహరతి.

పృథివ్యాదిషు విషమేషు స్థానేషుస్థితస్యాపి పరమాత్మనః తద-
స్తర్భావాత్ - తత్రానవస్థానతః తత్ప్రయుక్త పృథ్విహోసభాత్వం
“జలాధారేష్వివాంశుమాన్” ౨ ఇతిదృష్టాన్తేన నివర్త్యతే. కుతో
వగమ్యతేపతావన్వారమితి(ఉభయసావజ్ఞస్యాదేవమ్)ఉభయదృష్టా

స్తోపాదానసామజ్ఞస్య దేవమవగవ్యతే. “ఆకాశమేకంహియథా ఘటాదిమ పృథగ్భవేత్”౧ ఇతిఘటకరకాదిమ విషమేష్వవస్థితమా కాశమ్, “జలంధారేష్వివాంశుమాన్”౧ ఇతిచాంశుసు స్తంపరమార్థ 1తస్మిత్తమనవస్థితంచోభయందృష్టాన్త తయోపాదాయ “తథాజ్ఞైకో హ్యనేకస్థః”౧ఇతినిగమనాత్ తత్తత్సానప్రయుక్తవృద్ధిహోసభాత్త్వ నివర్తనమాత్రం వివక్షితమిత్యవగవ్యతే. అన్యతాగ్నిదృష్టాన్తద్దాన్తై నికయో స్సర్వసామ్యాభావేపి “సింహాశవమాణవకః” ఇత్యాదిమ దృష్టాస్తోపాదానదర్శనాన్తైవ వవగవ్యతే.

౩౩౫-సూ॥— ప్రకృతైతావత్త్వంహి ప్రతిషేధతి [౧౦ తతోబ్రవీతిచఘ్నాయః॥—౩. ౨. ౨౧.

సా “అథాత ఆదేశోనేతినేతి”౨ ఇతి సకలవిశేషప్రతిషేధాత్ నౌభయ లిక్తమిత్యతఆహ.

“ద్వేవావబ్రహ్మణోరూపే”౩ ఇత్యారభ్య, కృత్సప్రపజ్ఞస్య బ్రహ్మణో రూపత్వేనాన్వజ్ఞాతస్యరూపత్వముపదిశ్య, పునస్తస్యైవప్రతిషేధాసంభవాత్ ప్రకృ తైతావత్త్వప్రన్నభవతిబ్రహ్మణోప్రకృతేయత్తాం “నేతినేతి”౨ఇతిప్రతిషేధతి. (తతః) ౨ పశ్యాత్. పూర్వమనుక్తం గుణగణంబ్రవీతిచ. “సహ్యేతస్మాదితి నేత్యస్య త్వరమస్తి”౨ ఇతినేతినిదిష్టద్బ్రహ్మణోఽస్యస్వహ్యస్తీర్మ్య త్కృప్తమ్. అథనామధే యిం “సత్యస్యసత్యమ్”౨ఇతిచ. తస్మిర్వచనమ్ “ప్రాణావై సత్యంతేసామేషసత్యమ్”౨ ఇతి. ప్రాణాః-జీవాత్మాః-వియదాదివచుత్వజ్ఞేభావాత్ సత్యమ్. తేభ్యోఽప్యేషసత్యం జ్ఞానసంజ్ఞోచాద్యభావాత్. అతః ప్రకృతేయత్తై ప్రతిషేధా దుభయలిక్తమేవ.

డి. “అథాత ఆదేశోనేతినేతి”౨ ఇత్యాదినా పూర్వప్రకృత స్యమూర్తామూర్త ప్రపజ్ఞస్య బ్రహ్మణోరూపత్వప్రతిషేధా నిష్పన్న

పశ్చిం సన్మాత్ర మేవ బ్రహ్మ, నపునరు క్తస్వరూప ముభయలిక్ష్ణమిత్యా శఙ్కాహ.

హీతి - హేతౌ. “ ద్వేవావ బ్రహ్మణోయాపే మూర్తంచా మూర్తమేవచ” ౧ ఇత్యాదినా స్థూలస్య సూక్ష్మస్యచ ప్రపశ్చిస్య బ్రహ్మణో రూపతయా ప్రమాణాన్తరా ౭ ప్రజ్ఞాతస్య అత్రైవరూప తయోపదిష్టస్యనిషేధాసమ్భవాత్ ప్రకృతైతావత్త్వంహిబ్రహ్మణః ప్రతిషేధత - పూర్వ ప్రకృతైతావత్సాత్రం నభవతి బ్రహ్మైతిహి “ అథాత ఆదేశోనేతినేతి” ౨ ఇత్యత్ర ప్రతిపాద్యత ఇత్యర్థః. (తతో బ్రవీతిచభూయః) (తతః) పూర్వోక్తాద్భూయస్త్వం (బ్రవీతిచ) [౧౦ వాక్యశేషః “నహ్యేతస్మాదితినేత్యస్య త్వరమస్తి అథనామధేయం సత్యస్యసత్యమితి పాగ్నితావై సత్యం తేషామేషసత్యమ్” ౧ ఇతి. ఇతి నేతినిర్దిష్టా దేతస్మాద్భ్రహ్మణో ౭ న్యన్నహ్యస్తి. పరబ్రహ్మణో ౭ న్య త్వరూపతో గుణతశ్చేత్కృష్టం నహ్యస్తీత్యర్థః. “సత్యస్య సత్యమ్” ఇతి బ్రహ్మణో నామధేయమ్. తస్యనిర్వచనమ్ - “పాగ్నితా[౧౫ వై సత్యం తేషామేషసత్యమ్” ఇతి. పాగ్నిసాహచర్యా జ్ఞేవాత్మా నః - పాగ్నిణః. తేహివియదాదివదనుత్పాద్యత్వేనసత్యమ్. తేభ్యో ప్యేషసత్యమ్. తేహికర్తానుగుణ దేహయోగేన జన్మవన్తః. తద ప్యస్యనాస్తీతి తేషామేషసత్యమ్ - జ్ఞానసంకోచవికాసరూపవికారస్యాప్యసమ్భవాత్. అతఃప్రమాణాన్తరాప్రజ్ఞాతస్వరూపస్య బ్రహ్మ ణోమూర్తామూర్తప్రపశ్చి ప్రకారతయోపదేశాత్, పునరపిప్రకార విశేషోపదేశాచ్చ, “అథాత ఆదేశోనేతినేతి” ౨ ఇతిపూర్వప్రకృతే యత్తా ౩ బ్రహ్మణః ప్రతిషేధ్యత ఇత్యర్థః.

33౬. సూ॥ — తదవ్యక్తమాహి ॥ — 3. ౨. ౨౨.

సా. ప్రత్యక్షేణసన్మాత్రం బ్రహ్మైవగృహ్యతే, అన్యత్పర్వంక్రాన్తమితి, [౨౫ “నేతినేతి” ౨ ఇతినిషేధార్థ ఇత్యతలసా.

౧॥ బృ-ఉ-౪-౩-౧. ౨॥ బృ-ఉ-౪-౩-౬.

పా. ౧-౧-వికాస-౩-౪. ౨-ఉభయలిక్ష్ణమేవపున-౧-౨-౩-ప్రమాణంబ్రహ్మణః-౧-౨.

బ్రహ్మస్వరూపం నకేనాపిప్రమాణేనవ్యజ్యతే. తథాహహిశ్రుతిగణః, “నసస్త్వ శేతిష్ఠతిరూపమస్య సచక్షుషాపశ్యతికశ్చనైవమ్”౧ ఇత్యాదిః. ప్రత్యక్షేదినాతు పటా దేరే వాస్తీత్వంగృహ్యతే నబ్రహ్మణః.

దీ. †(ననుచ వస్తుతఃప్రత్యక్షేణ నిర్విశేషసన్నాత్ర మేవగృహ్యతే-తదతిరిక్తం భాగ్నిన్ద్యాప్రతీయమానం 1 సవిశేషరూపమనూద్య “నేతినేతి”౨ ఇతినిషిధ్యత ఇత్యతాగ్రహః)

బ్రహ్మణః ప్రమాణాన్తరా ప్రజ్ఞాతతాం దృఢయతి. (తత్)-బ్రహ్మ నకేనాపిప్రమాణేన వ్యక్తమ్. తథా(అహమి) శ్రుతిః “నసం దృశేఃస్థతిరూపమస్య”౧ ఇత్యాదికా. [౧౦

౩౩౭ - సూ ॥— అపిసంరాధనే ప్రత్యక్షానుమానాభ్యా మ్॥—౩. ౨. ౨౩.

సా. అపిచాత్కర్థ ప్రియానుభూత రూపసమ్యక్ప్రీతిసేసతి బ్రహ్మస్వరూపం గృహ్యతఇతిశ్రుతి స్మృతిభ్యామవగమ్యతే “నాయమాత్మాప్రవచనేనలభ్యః”౩ ఇతిశ్రుతిః; “నాహంవేదైః”౪ ఇత్యాదిస్మృతిః. [౧౫

దీ. అపిచ - సంరాధన ఏవోపలభ్యతే. (సంరాధనం)సమ్యక్ప్రీతియుక్తంభజనమ్; ఉపాసనమితి యావత్. ఉపాసనరూప తత్ప్రీతిణనేననినాకేనాపి నోపలభ్యతఇతి శ్రుతిస్మృతిభ్యామవగమ్యతే. “నాయమాత్మాప్రవచనేనలభ్యో నమేధయా నబహునాశ్రుతేన1 యమేవైషవృణుతేతేనలభ్యః”౩ “నాహంవేదైర్మనసానదానేన[౨౦ నచేజ్యయా... భక్త్యాత్వసన్యయాశక్యః”౪ ఇతి హిశ్రుతిస్మృతీ. అతఃకేనాపిప్రమాణేనా నభివ్యక్తస్వరూపత్వాద్బ్రహ్మణః “ద్వేవావ బ్రహ్మణోరూపే” ౫ ఇత్యాదినా బ్రహ్మణః ప్రకారతయోపదిష్టం జగదైశ్వర్యం “నేతినేతి” ౨ ఇతినిషిధ్యతే, కిన్తు ప్రకృతేయజ్ఞామాత్రంతు నిషిధ్యతే. [౨౫

౧॥ తై-సా-౬-౧-౧౦. ౨॥ బృ-ఉ-౪-౩-౬. ౩॥ ముణ్డకోశ-౩-౨-౩. ౪॥ గీ-౧౧-౫౩. ౫॥ బృ-ఉ-౪-౩-౧.

హా.—†(మణ్డలితం)౨-౩-౧-౧౦-సవిశేషరూపం-౩-౧. ౨-అదికా. ప్రత్యక్షేణగృహ్యమాణమస్తీత్వంపటాదేరేవనబ్రహ్మణఇత్యర్థః-౧-౨. ౩-ప్రీతికరంప్రీతియుక్తం-౧-౨.

౧౯. ౫ ఉభయలిక్ష్ణాది. ౧౪ ప్రకాశాదివచ్చు... ౧౫ అతో ౭న ప్రేస... ౧౯౩
౮౦.౬ అహికుణ్డలాది. ౧ ఉభయ...॥ ౩౩౮-౩౯-౪౦॥ ౩.౨.౨౪-౨౫-౨౬

౩౩౮ - సూ॥— ప్రకాశాదివచ్చువై శేష్యం ప్రకాశశ్చకర్మ
ణ్యభ్యాసాత్॥— ౩. ౨. ౨౪.

సా. సంరాధన (కర్మణ్యభ్యాసాత్) యేషాం బ్రహ్మస్వరూపదర్శనంజాతమ్, తద్దర్శనే జ్ఞానానన్తాదే + రివ జగదైశ్వర్యస్యా వై శేష్యంప్రతీయతే "అహంమనురభవంసూర్యశ్చ"౧ ఇత్యాదౌ.

దీ. ఇతశ్చజ్ఞానానన్తవ జగదైశ్వర్యమపి బ్రహ్మణోరూపమ్. యేషాంవామదేవాదీనాం సంరాధనరూప (కర్మణ్యభ్యాసా) త్ప్రకాశశ్చసంజాతః- దర్శనంసంజాతమ్. తేషాందర్శనే (ప్రకాశాదివత్) జ్ఞానాదేరివ జగదైశ్వర్యస్యాప్యవై శేష్యం ప్రతీయతే "తద్దై తత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవః ప్రతిపేదే అహంమనురభవం సూర్యశ్చ"౧ "అహంకక్షీవాన్"౨ ఇత్యాదౌ.

౩౩౯-సూ॥—అతో ౭న నైనతథాహిలిక్ష్ణమ్॥— ౩. ౨. ౨౫.

సా. (ఆతః) " ద్వేవావబ్రహ్మణోరూపే"౩ ఇత్యాదిసౌ పదిష్టేనా [౧౫] న ప్రేసకల్యాణగుణగణేన యోగో బ్రహ్మణస్సిద్ధః. తథాసత్కుభయలిక్ష్ణ మేవబ్రహ్మ.

దీ. అతో ౭న నైనకల్యాణగుణగణేన యోగోబ్రహ్మణస్సిద్ధః. తథాసత్కుభయలిక్ష్ణమేవబ్రహ్మ.

అ-౮౦- ౩౪౦ - సూ॥— ఉభయవ్యవదేశౌ త్వహికుణ్డల
వత్॥— ౩. ౨. ౨౬. [౨౦]

సా. "ఆత్మైవేదంసర్వమ్"౪ "అస్మాన్మాయాస్సజతే"౫ ఇత్యేకత్వనానాత్వ వ్యవదేశాత్, అహికుణ్డలభావాదివత్ బ్రహ్మస్వరూపనైవ " ద్వేవావబ్రహ్మణోరూపే"౩ ఇత్యాదిసౌక్త్యే పృథిచ్యాదిభావః.

దీ. " ద్వేవావబ్రహ్మణోరూపే"౩ ఇత్యాదినోపదిష్ట మచిద్వస్తునో బ్రహ్మరూపత్వం కింబ్రహ్మస్వరూపస్యైవ వాచిగ్రూపేణ [౨౫] పరిణామాద్భవతి-ఉతపరస్మిన్ప్రహ్మణ్యచిద్వస్తునిచైకజాతయోగాత్ -

౧॥ బృ-ఉ-౩-౪-౧౦. ౨॥ ౩॥ బృ-ఉ-౪-౩-౧.
౪॥ ఛా-ఉ-౨-౨౩-౨. ౫॥ శ్వే-ఉ-౪-౯. † ఇవ-౩-౯.

అథ జీవవ ద్భ్రష్టశరీరతయా బ్రహ్మవిశేషణత్వేనేతి సంశయః. భి
న్నత్వాభిన్నత్వ రూపాభయవ్యవదేశోపపత్తయే బ్రహ్మవాచియాపే
ణపరిణమత ఇతిప్రథమఃపక్షః. తథాతుసతి బ్రహ్మణోన్మిదోష త్యాది
కంబాధ్యేతేత్యేకజాతి యోగేనేతిద్వితీయఃపక్షః. ఏవంసతి “ఆత్మై
వేదంసర్వమ్”౧ “బ్రహ్మైవేదంసర్వమ్”౨ ఇతిబ్రహ్మస్వరూపస్యైవ
సర్వశబ్దవాచ్యత్వ వ్యవదేశబాధస్సాన్యత్ - సేహ్యైవగోవ్యక్తిః భ
జ్ఞోగఃముజ్ఞోగఃపూర్ణశృణోగౌరిత్యాది సర్వగోవ్యక్తివాచకశబ్దైర
భిధీయతే. అతోజీవస్యేవ బ్రహ్మశరీరతయా బ్రహ్మవిశేషణత్వేనాచి
ద్వస్తునోపి బ్రహ్మేశత్వమితిరాధాంతః. సూత్రార్థస్తు - (తు) శబ్దోఽ
వధారణే. అహిఃకుణ్డలభావాదివ ద్భ్రష్టశరీరతయా బ్రహ్మవిశేషణత్వేనాచి
ణావస్థానమ్. కుతః? నానాత్వైకత్వో భయవ్యవదేశాత్.

౩౪౧-సూ॥— ప్రకాశాశ్రయవద్వా తేజస్త్యాత్ ॥ ౩. ౨. ౨౭

సా. ప్రకాశతదాశ్రయయో ర్యథాస్వరూపభేదే తేజస్తయోగేన ౧౧౧
వికృష్ట, ఏవ మచిద్భ్రష్టాణాన్మైకజాతియోగేన.

దీ. (వా) శబ్దోఽనంతరోక్త వ్యాప్తత్యర్థః. యథాప్రకాశ
తదాశ్రయయోః తేజస్త్యైకజాతియోగా దభిన్నత్వం భిన్నత్వం
చ - ఏవమచిద్భ్రష్టాణోరపి.

౩౪౨- సూ॥— పూర్వవద్వా॥ ౩. ౨. ౨౮ [౨౦

సా. వాశబ్దేపక్షద్వయవ్యాప్తత్యర్థః. యథాపూర్వత్రజీవస్య ప్రకాశజాతి
గుణశరీరవద్విశేషణత్వైకస్వభావతయా విశిష్టైకదేశత్వేనాం శత్వమ్, ఏవ మచిద్వ
స్తునోపి “ఆత్మైవేదంసర్వమ్”౧ఇతి చిదచిత్తేకేనైవ శబ్దేన విక్యాభిధానమిత్యం
శత్వమత్యేకరూపమితి (పూర్వవద్వా) ఉత్పత్తమ్. ఇతరపక్షయోద్భ్రష్టాణస్వరూప
తాది దుర్వారమిత్యర్థః. “యస్యప్రథివీశరీరమ్”౩ “యస్మాత్పాశరీరమ్”౪ [౨౧
ఇతిచిదచిద్వస్తునో శరీరతయాతద్విశేషణస్వభావతా నిధా.

దీ. (వా) శబ్దః పక్షద్వయవ్యాప్త్యర్థః. (పూర్వవత్)
యథాపూర్వత్ర “ అంశో నానావ్యపదేశాత్ ” ౧ “ ప్రకాశాదివత్తునై
వంపరః ” ౨ ఇత్యుభయవ్యపదేశో పపన్తయే, బ్రహ్మణోనిర్దోషత్వసిద్ధ
యేచ, ప్రకాశజాతి గుణశరీరవత్ పృథక్సిద్ధ్యనర్హ విశేషణతయాజీ
వస్య బ్రహ్మాంశత్వముక్తమ్ - ఏవమచిద్వస్తునోపి. అచిద్వాచిశబ్దేనా
ప్యచిద్వస్తువిశిష్టంబ్రహ్మై వాభిధేయమితి “ ఆత్మైవేదంసర్వమ్ ” ౩
“ బ్రహ్మైవేదంసర్వమ్ ” ౪ ఇత్యభేదవ్యపదేశోపపత్తిః. విశేషణవిశేష్య
యోస్వరూప స్వభావభేదజ్ఞాపనాయ విశేషణవిశేష్యానిష్కృప్య
భేదేన వ్యపదేశశోపపద్యతే “ తురంత్యవిద్యాహ్య మృతంతువిద్యా
విద్యావిద్యే ఈశతేయస్తుసోన్యః ” ౫ ఇతి. బ్రహ్మణోనిర్దోషత్వంచ.

౩౪౩ - సూ॥—ప్రతిషేధాచ్చ॥ ౩. ౨. ౨౯

సా. “ నాస్యజరయైతజ్జీర్ణతీ ” ౬ ఇత్యాదినా ౭ చిద్ధర్మ (ప్రతిషేధాచ్చ) వత్.

దీ. “ సవాపమమహానజ ఆత్మాజరో ౭ మరః ” ౭ “ నాస్యజర
యైతజ్జీర్ణతీ... విజరోవిమృత్యుః ” ౬ ఇత్యాదిభిః బ్రహ్మణో ౭ చిద్ధర్మ
(ప్రతిషేధాచ్చ) విశేషణవిశేష్యభావేనై వాంశాంశిభావ ఇత్యర్థః.

అ ౮౧. ౩౪౪-సూ॥— పరమతస్సేతూన్మానసస్పృష్టభేద
వ్యపదేశేభ్యః॥ ౩. ౨. ౩౦

సా “ జన్మాద్యస్యయతః ” ౮ ఇత్యాదినా “ ప్రతిషేధాచ్చ ” ౯ ఇత్యేతదక్షేన
యత్పరమకారణం బ్రహ్మప్రతిపాదితం, అతఃపరమపి కిచ్చి తత్త్వమస్తీతి యుక్త్యా
కానేనాశక్యతే. “ అథయఆత్మాసనేతుః ” ౧౦ “ ఏతంనేతుంతీర్వా ” ౧౧ “ చతుష్పా
ద్భ్రహ్మ ” ౧౨ “ అమృతస్యైష సేతుః ” ౧౩ ఇత్యాదిభిరస్యబ్రహ్మణః సేతుత్వ తః

౧॥ బ్ర-సూ-౨-౩-౪౨. ౨॥ బ్ర-సూ-౨-౩-౪౫. ౩॥ ఛా-ఉ-౭-౨౩-౨.

౪॥ ౫॥ శ్వే-ఉ-౫-౧. ౬॥ ఛా-ఉ-౮-౧-౫. ౭॥ బృ-
ఉ-౬-౪-౨౫. ౮॥ బ్ర-సూ-౧-౧-౨. ౯॥ బ్ర-సూ-౩-౨-౨౯. ౧౦॥ ఛా-
ఉ-౮-౪-౧. ౧౧॥ ఛా-ఉ-౮-౪-౨. ౧౨॥ ఛా-ఉ-౩-౧౮-౨. ౧౩॥ ముద్గకో
ప-౨-౨-౫.

పా. — ౧-విశేష్యయోర్విష్కృప్య. ౨-ఇత్యాది-౧. ౩-భావవివాంశాంశి-౧-౨.

తవ్యత్వ పరిమితత్వ ప్రావకత్వ వ్యపదేశభ్యః, “తేనేదంపూర్ణంపురుషేణసర్వం తతోయదుత్తరతరమ్”౧ ఇత్యేతస్మాదధా నరవ్యపదేశాచ్చా న్యత్పరమస్తీతి.

దీ. “యతోవాఇమాని”౨ ఇత్యాది నాజగజ్జన్మాదికారణతయానిర్దిష్టా త్పరస్మాద్భృహ్మణోపి పరంతత్త్వంఃకిచ్చేదస్తి- నేతిసంశయః ఇతోపి పరమస్తీతిపూర్వపక్షః. “అథయతాససేతుః”౩ ఇత్యస్య సేతుత్వవ్యపదేశాత్, “ఏతంసేతుంతీర్త్వా”౪ ఇత్యస్యతరితవ్య త్వోపదేశాచ్చా తోన్యదవ్య స్తీతిగమ్యతే. “చతుష్పద్భృహ్మ”౫ “షోడశకలమ్”౬ ఇతిపరిమితత్వ వ్యపదేశాచ్చా పరిమితమన్య దస్తీతి ప్రతీయతే. “అమృతస్యైషసేతుః”౭ ఇతిప్రావకత్వశ్రుతేశ్చా [౧౦] నేనప్రాప్యమన్యఃదవ్యస్తీతి ప్రాప్యప్రావకరూపసమ్బద్ధాత్పత్రియతే. తథా “తేనేదంపూర్ణం పురుషేణసర్వం తతోయదుత్తరతరమ్”౧ ఇతి పురుషశబ్దనిర్దిష్టాద్భృహ్మణ ఉత్తరతరత్వేన భేదవ్యపదేశాచ్చా న్యత్పరమస్తీ. రాధా నస్తు - “నహ్యేతస్మాదితి నేత్యన్యత్పరమస్తీ”౮ ఇతి - నేతినిర్దిష్టాత్ మూర్తామూర్తరూపాద్భృహ్మణోఽన్యత్పరం నాస్తీతి పరతత్త్వనిషేధా తాదాకాద్భృహ్మణోఽన్యత్పరం నాస్తి. సేతుత్వవ్యపదేశస్తు “ఏషాంలోకానామ సమ్మేదాయ”౩ ఇతిసర్వలోకా సజరకరత్వకృతః. “ఏతంసేతుంతీర్త్వా”౪ ఇతితరతిరపి వేదాంతంతరతీతివత్ప్రాప్తివచనః “చతుష్పద్భృహ్మ”౫ “షోడశకలమ్”౬ ఇత్యుక్తానవ్యపదేశోపి “వాక్పాదః...చతుఃపాదః”౫ ఇతివచుపాసనార్థః. సస్ఫువతిచాపరిమితస్యాపిత శబ్దేశ సమ్బద్ధితయోన్మితత్వానుసంధానమ్. “అమృతస్యైషసేతుః”౭ ఇతిస్వస్యైవామృతస్యస్వయమేవ ప్రావకముచ్యతే- “యమేవైషవృణుతేతేనలభ్యః”౯ ఇత్యాదిశ్రుతేః. “తతోయదుత్తరతరమ్”౧ ఇత్యపి “తేనేదంపూర్ణమ్”౧ ఇతినిర్దిష్టాత్పురుషాదన్యస్య నపరత్వమాహ-అపితు “తమేవం

౧॥ శ్వే-ఉ-౩-౯. ౨॥ తై-శృ-౧. ౩॥ ఛా-ఉ-౮-౪-౧. ౪॥ ఛా-ఉ-౮-౪-౨. ౫॥ ఛా-ఉ-౩-౧౮-౨. ౬॥ ప్రశ్నోప-౬-౧. ౭॥ ముణ్డకోప-౨-౨-౫. ౮॥ బృ-ఉ-౪-౩-౬. ౯॥ ముణ్డకోప-౩-౨-౩.

పా — ౧-పిమవృత్తి-౧-౨. ౨-తత్తవ్య-పా. ౩-అస్తీతితథాతేనేదం-౧-౨.

విద్వానమృత ఇహభవతి నాన్యపథావిద్యతే ౭యనాయ”౧ ఇతిపూర్వప్రతిజ్ఞాతం పురుషవేదనస్యామృతత్వహేతుత్వ మన్యస్య చాపథత్వంసహేతుకముపసంహరతి. “యస్మాత్పరంనాపరమ స్తికిచ్చిత్”౨ ఇత్యారభ్య, “తేనేదంపూర్ణం పురుషేణసర్వమ్”౩ ఇతి పురుషస్య సర్వస్మాత్పరత్వం ‘జ్యాయస్త్య మన్యస్యపరత్వాభావం’౪ చ ప్రతిపాద్య, తతోహేతోః యదుత్తరతరం పురుషతత్త్వమ్ - తదేవారూప మనామయమ్. “యపతద్విదురమృతాస్తేభవన్తి అథేతరేదుఃఖమేవాపియన్తి”౫ ఇతిపూర్వప్రతిజ్ఞాతమేవోపసంహృతమ్.

సూత్రార్థస్తు(పరమతః) “జన్మాద్యస్యయతః”౬ ఇత్యారభ్య[౧౦ “అతో౭నస్తేనతథాహిలిజ్ఞమ్”౮ ఇత్యస్తేనప్రతిపాదితాన్నిఖలజగదేకకారణాత్సర్వాస్తరాత్మనోనిరస్తసిఖలయోషగథా నవధికాతిశయానస్త కల్యాణగుణాకరాత్పరస్మాద్భ్రష్టుణః పరమపికిచ్చిదస్తీతి కచ్చిత్సన్యతే. కుతః? (సేతూన్మాన సమ్బుద్ధభేదవ్యవదేశేభ్యః) వ్యాఖ్యాతాశ్చైవతే. [౧౫

౩౪౫ - సూ॥— సామాన్యాత్తు॥ ౩. ౨. ౩౧

సా. తుశబ్దేనైతద్వాప్యవర్తయతి. నైతహ్యుక్తమ్, కుతః? “సహ్యేతస్మాది నేత్యన్యత్పరమస్తి”౯ ఇతిమూర్తామూర్తప్రపంచప్రకారతయాతద్విస్తీర్ణో ఇతినేతి నిర్దిష్టతో బ్రహ్మణో౭న్యత్పరస్మాస్తీత్యాది సహేదగపహసాతో. పరిష్కన్ బ్రహ్మణేన తత్త్వవ్యవదేశః ప్రశాసనాత్ సర్వలోకాసంజ్ఞరకరత్వేనసేతుసామాన్యాత్తు. తథాహ “అథయఅన్యససేతుర్విధృతిరేషం లోకానామసంభేదాయ”౧౦ ఇతి. “సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మతజ్జలానితిశాస్త్ర ఉపాసీత”౧౧ ఇత్యారభ్య. ఉక్తజగన్నిమిత్తోపాదానభూతస్యైవబ్రహ్మణః “ఏతమితకప్రేత్యానిసంభవితాస్తి”౧౨ ఇతిపరమప్రాప్యత్వవచనాత్ తరతిరపి ప్రాప్తివచనః.

డి. (తు) శబ్దఃపక్షం వ్యావర్తయతి. సేతుత్వవ్యవదేశస్తావత్

౧॥ శ్వ-ఉ-౩-౮. ౨॥ శ్వ-ఉ-౩-౯. ౩॥ శ్వ-ఉ-౩-౧౦. ౪॥ బ్ర-సూ-౧-౧-౨. ౫॥ బ్ర-సూ-౩-౨-౨౫. ౬॥ బృ-ఉ-౪-౩-౬. ౭॥ ఛా-ఉ-౮-౪-౧. ౮॥ ఛా-ఉ-౩-౧౪-౧. ౯॥ ఛా-ఉ-౩-౧౪-౪.

సా.—౧-జ్యాయస్త్యం-౧-౩-స. ౨-జ్యాయస్త్యాభావశ్చ-౨.

౧౯౮ ౨౧ ౭ పరాధి. ౩ బుద్ధ్యర్థఃపాదవత్. ౪ స్థానవిశేషాత్...

౫ ఉపపత్తేశ్చ॥౩౪౬-౪౭-౪౮॥ ౩. ౨. ౩౨-౩౩-౩౪

తస్మాత్పరం నావగమయతి- సేతుసామాన్యాత్ - పాద్యశ్యాజ్జగది
 ధృతికూపాత్ బ్రహ్మణస్తథావ్యవదేశ ఇతిశ్రుతిరేవసేతు శబ్దంవ్యా
 చక్షే “అథయతత్సాససేతుర్విధృతిరేహంలాకానామసమ్మేదా [౫
 య”^౧ఇతి. యద్యత్స్వభావాలోకా స్ఫుష్టాస్తత్త్వస్వభావాసంబం
 రాయ సర్వాల్లోకా నయమేవసేతువద్విభర్తీతి సేతురిత్యర్థః.

౩౪౬ - సూ॥— బుద్ధ్యర్థఃపాదవత్॥ ౩. ౨. ౩౨

సా. “చతుష్పాత్”^౨ ఇతిఉత్పాద్యవదేశోపి “వాక్పాదః...చతుఃపాదః”^౩
 ఇతివదుపాసనార్థః. [౧౦

దీ. “చతుష్పద్భిహ్వా”^౧ “పాదోఽస్యవిశ్వాభూతాని”^౩
 ఇతిఉత్పాద్యవదేశస్తథాఽనుసంధానార్థః. ^౨ “వాక్పాదః...చతుః
 పాదః”^౩ఇతివత్.

దీ. ^౨అపరిమితస్వరూపస్యా ఽనుసంధానార్థతయాపి కథంపరి
 మితత్వమిత్యతాహ. [౧౫

౩౪౭ - సూ॥— స్థానవిశేషాత్ప్రకాశాదివత్॥ ౩. ౨. ౩౩

సా. అపరిమితస్యాపి స్థానవిశేషసంబంధాదవచ్చిద్యానుసంధానం యజ్యతే,
 ప్రకాశాకాశాదేవ వితతస్యాపి వాతాయన ఘటాదా.

ప్రతిపన్నవాగాది స్థానవిశేషసమ్బంధాత్తత్ తస్మానసమ్బంధిత్వే
 నావచ్చిద్యాను సంధానంయుజ్యతే - యథా ప్రకాశాకాశాదే [౨౦
 ర్వితతస్యాపి వాతాయన ఘటాదా.

౩౪౮ - సూ॥— ఉపపత్తేశ్చ॥ ౩. ౨. ౩౪

సా. పాప్రవృత్త్యవపరమాత్మనః పాప్రవృత్త్యవపత్తేః; యథాహ “యమేనై
 వవృణుతేతేనలభ్యః”^౪ ఇతి.

దీ. “అమృతస్యైవసేతుః”^౫ ^౪ ఇత్యమృతస్యస్వస్య స్వయ

౧॥ ఛా-ఉ-౮-౪-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౩-౧౮-౨. ౩॥ పురుషసూ-౩. ౪॥ ము
 ణ్డకోప-౩-౨-౩. ౫॥ ముణ్డకోప-౨-౨-౫.

పా. —౧-యథా “వాక్పాదః” ఇత్యాదినాబ్రహ్మణోవాగాది పాదవ్యవ
 దేశ ఉపాసనార్థః. వివమయమపి-౩. ౨-స్వయమనున్వితస్యకథముపాసనార్థతయా
 పునరున్వాససమ్మేదస్త్రాహ-౩. ౩- అల్పత్వానుసంధానం-౩. ౪- ఇతిస్వవైవస్వ
 యంప్రసాద-౧-౨-౩.

మేవప్రాపకఇతి సేతుత్వవ్యపదేశోపపత్తేశ్చాన్యత్పరమస్తీతి కల్పనం న
యుజ్యతే. “నాయమాత్మా ప్రవచనేనలభ్యో నమేధయా నబహునా
శ్రుతేన । యమేవైషవృణుతేతేనలభ్య స్తస్యైష ఆత్మావివృణుతేత
నాంస్వామ్” గృతిహిశ్రూయతే! [౫

౩౪౯- సూ॥ — తథాఽన్యప్రతిషేధాత్ || ౩. ౨. ౩౫

సా. “యస్మాత్పరస్మాదపరమస్తికిచ్ఛిద్వస్మాన్నాణీయోనజ్యాయోఽస్తికశ్చిత్” ౧
ఇత్యస్మిన్వాక్యేపురుషాదన్యస్యజ్యాయత్వ (ప్రతిషేధా) దితోధికస్మాస్తి. “తతో
యదుత్తరతరమ్” ౩ ఇతితుయతః పురుషతత్వాదన్య దుత్కృష్టస్మాస్తి, తతః ఉత్తర
తరంపురుషతత్త్వమేవా రూపమనామయమ్. “యఏతద్విదురమృతాస్తేభవన్తి [౧౦
అథేతరేదుఃఖమేవాపియన్తి” ౩ ఇత్యుపక్రమప్రతిజ్ఞాతం సహేతుకముపసంహృతమ్.
“తమేవంవిదిత్వాఽతిమృత్యుమేతి నాన్యపథాః” ౪ ఇత్యుపక్రమేప్రతిజ్ఞాతమ్.
అన్యథా ఉపక్రమవిరోధశ్చ.

దీ. “తేనేదంపూర్ణంపురుషేణసర్వంతతోయదుత్తరతరమ్” ౩
ఇతిపురుషాదన్యస్య నపరత్వమాహ - “నతస్యేశేకశ్చన” ౫ “నహ్యే
తస్మాదితి నేత్యన్యత్పరమస్తి” ౬ “యస్మాత్పరంనా పరమస్తికిచ్ఛిద్వ
స్మాన్నాణీయో నజ్యాయోఽస్తికశ్చిత్” ౧యస్మాదపరంపరం నాస్తి
1 కిచ్ఛిదిత్యర్థః. ఏవమాదిషుపురుషాదన్యస్యపరత్వప్రతిషేధాత్. “తతో
యదుత్తరతరమ్” ౩ ఇతితు-యతఃపురుషతత్త్వమేవోత్తరతరమ్-తతో
హేతోః యదుత్తరతరం పురుషతత్త్వమ్-తదేవ “అరూపమనామయ
మ్” ౩ ఇత్యాదినా వ్యాఖ్యాతమ్. “యఏతద్విదురమృతాస్తేభవన్తి” ౩
ఇతి- “తమేవంవిదిత్వాఽతిమృత్యుమేతినాన్యపథావిద్యతే అయనా
య” ౪ ఇతిప్రతిజ్ఞాతమేవోపసంహృతమ్. “నతస్యేశేకశ్చనతస్యనామ
మహద్వశః” ౫ ఇతిచపురుషతత్త్వమేవవదతి - అనన్తరం “అద్భ్య

౧॥ యుక్తికోప-౩-౨-౩. ౨॥ శ్వ-ఉ-౩-౯. ౩॥ శ్వ-ఉ-౩-౧౦. ౪॥ శ్వ-
ఉ-౩-౧. ౫॥ తై-నా-౬-౧-౯. ౬॥ బృ-ఉ-౪-౩-౬.

పా. — ౧-కిచ్ఛిత్-౧-౧. ౨-ఇతితువ్యాఖ్యాయంయతః-౧-౨.

స్వమ్భూతో హిరణ్యగర్భశ్చైవై”౧ ఇతిపురుషతత్త్వవాచినైక వా
క్యత్వావగమాత్, “అమ్భస్యపారే”౨ “యమంతస్సముద్రే కవయో
౭వయన్తి”౩ ఇతిచప్రక్రమాత్. [౫

౩౫౦-సూ॥—అనేనసర్వగతత్వమాయామశబ్దాదిభ్యః||౩. ౨. ౩౬

సా. అణోరణీయాన్మహతో మహీయాన్”౪ “తేనేదంపూర్ణంపురుషేణ
సర్వమ్”౫ “వ్యాప్యనారాయణస్థితః”౬ “నిత్యంవిభుసర్వగతం సుసూక్ష్మం తదవ్యయం యద్బూ
తయోనిం పరివశ్యన్తిధీరాః”౭ ఇత్యాద్యాయామశబ్దేభ్యః - సర్వవ్యాప్తి
వాచిత్యేభ్యోఽవగమ్యతే. ఏవమవగమ్యమానమేతస్మాత్పరం వార
యతీత్యర్థః. ఆదిశబ్దాత్ “ఆత్మైవేదంసర్వమ్”౮ ఇత్యాదయోగ్యవ్యా
ప్తే. అతః “యతోవాఇమాని”౯ ఇత్యాది నా౭వగతజగన్నిమిత్తోపా
దాన కారణాద్బ్రహ్మణో౭న్యత్పరం నవిద్యతే. [౧౦

దీ. (అనేన) బ్రహ్మణా సర్వస్యవ్యాప్తత్వం “తేనేదంపూ
ర్ణం పురుషేణసర్వమ్”౫ “అంతర్భూతత్సర్వం వ్యాప్యనారాయ
ణస్థితః”౬ “నిత్యంవిభుసర్వగతం సుసూక్ష్మం తదవ్యయం యద్బూ
తయోనిం పరివశ్యన్తిధీరాః”౭ ఇత్యాద్యాయామశబ్దేభ్యః - సర్వవ్యాప్తి
వాచిత్యేభ్యోఽవగమ్యతే. ఏవమవగమ్యమానమేతస్మాత్పరం వార
యతీత్యర్థః. ఆదిశబ్దాత్ “ఆత్మైవేదంసర్వమ్”౮ ఇత్యాదయోగ్యవ్యా
ప్తే. అతః “యతోవాఇమాని”౯ ఇత్యాది నా౭వగతజగన్నిమిత్తోపా
దాన కారణాద్బ్రహ్మణో౭న్యత్పరం నవిద్యతే.

అ-౮౨. ౩౫౧-సూ॥—ఫలమతఃపవత్యైః|| ౩.౨.౩౭

సా. అతఃపరస్మాద్బ్రహ్మణివివ కర్మణి రుపాసనేనచారాధితాత్ భోగాప
వర్గరూపఫలస్థితి. కర్మక్షణభవంసీ నకాలాంతరభావిఫలాలయమితి సర్వ
జ్ఞాత్ పరమకారుణికాత్ ఫలస్థితి రుపపద్యతే.

దీ. క్రిందవేదోదితం యాగదానహోమామాదిక ముపాసనా
ఖ్యంచ *యజేత *ఉపాసేతేతికామినో ముముక్షుశ్చకర్తవ్యతయా

౧॥ తై-సా-౬-౧-౧౦. ౨॥ తై-సా-౬-౧-౧. ౩॥ తై-సా-౬-౧-౩. ౪॥ తై-
సా-౬-౧౦-౧. ౫॥ శ్వే-ఉ-౩-౯. ౬॥ తై-సా-౬-౧౧. ౭॥

౮॥ ఛా-ఉ-౭-౨౩-౨. ౯॥ తై-శ్చ-౧.

పా.—౧-తత్త్వస్యవ్యాప్యత్వమవ-౨. ౨-అవగమ్యమాన- పా. ౩-వేదవేదాంత-౧.
8-5-85.

శ్రూయమాణం కర్తృవాపూర్వద్వారేణ భోగాపవర్గరూపఫలదమ్ -
 ఉత తత్తదారాధనైః ప్రీతఃపరమపురుషపవఫలదశ్చితిసంశయః. కర్తృ
 వేతిపూర్వపక్షః - లోకేషుర్దనాదేః కృష్యాదేశ్చకర్తృణపవ సాక్షా
 త్పరమపరయావాఫలప్రదత్వదర్శనాత్, వేదేచ - "యజేతస్సర్గకామః" ౧
 "ఆత్మానమేవలోకముపాసీత్" ౨ ఇతికామినోముముక్తోశ్చ కర్తవ్యత
 యా శ్రూయమాణంకర్త తత్తత్ఫలసాధనతయా ౨వగతం తుణికము
 ప్యపూర్వద్వారేణ భోగాపవర్గరూప సర్వఫలప్రదమ్. రాధాస్త్రు-
 కర్తవ్యతయా ౨వగతస్యయాగాదే రుపాసనస్యచ "యజ-దేవపూ
 జాయామ్" ౩ ఇత్యాది నావగతధాత్వర్థ స్వాభావాత్, "వాయు[౧౦
 మేవస్వేన భాగధేయేనోపధావతిసపతనంభూతింగమయతి" ౪ ఇతివా
 క్యశేషాచ్చ, "ఇష్టాపూర్తంబహుధా జాతం జాయమానం విశ్వంబి
 భర్తిభువనస్యనాభిః తదేవాగ్నిస్తద్వాయు స్తతూస్సర్వ స్తమచస్త్ర
 మాః" ౫ "సతయాశ్రద్ధయా యుక్తస్తస్యారాధనమీహతే | లభతేచ
 తతఃకామాన్మయైవ విహితాన్ప్రితాన్" ౬ "అహంహిసర్వయజ్ఞానాం
 భోక్తాచప్రభురేవచ" ౭ "స్వకర్తృణాతమభ్యర్చ్య సిద్ధింపదతిమాన
 వః" ౮ "తత్ప్రసాదాత్పరాం శాంతింస్థానంప్రాప్యసిశాశ్వతమ్" ౯
 ఇత్యాదిశ్రుతిష్టతిభ్య శ్చ, పరమపురుషపవ కర్తృభిరుపాసనేన చా
 రాధితోభోగా పవర్గరూపఫలప్రదః. లోకేచ కృష్యాదికర్తృభిఃసృష్ట్యాది
 కముత్పాద్య, తేన భృత్యద్వారేణ సాక్షాద్వా రాజాన మభ్య[౨౦
 ర్చ్య, తతపవాపేక్షితానిలభన్తే. అతఃపరమపురుషపవ ఫలప్రదః.

సూత్రార్థస్తు (ఫలమతఃఉపపత్తేః) అతః - పరస్పాద్యక్రియ్యాణపవ
 కర్తృభిరుపాసనేన చారాధితాత్ భోగాపవర్గరూపఫలమ్. కుతః? ఉప
 పత్తేః-కర్తృహిక్షణద్వంసినకాలాంతరభావిఫలాయాలమ్. సహిసర్వజ్ఞ

౧॥ ౨॥ బృ-ఉ-౩-౪-౧౫. ౩॥ ధాతు-
 భావదా-సి-కా-పు-౧౦౩-వ-౧౪. ౪॥ ౨ కాణ్డం-౧ ప్ర-౧ ప ౫॥ తై-నా-
 ౬-౧-౬. ౬॥ గీ-౭-౨౨. ౭॥ గీ-౯-౨౪. ౮॥ గీ-౧౮-౪౬. ౯॥ గీ-౧౮-౬౨.

† సర్వ - ౧ - ౨ - ౩.

౨౦౨ ౮౨. ౮ ఫలాధి. ౨ శ్రుతత్వాచ్చ. ౩ ధర్మంజైమినిః...

౪ పూర్వప్రకాదరాయణః...॥౩౫౨-౫౩-౫౪॥ ౩. ౨. ౩౮-౩౯-౪౦

స్వర్వశక్తిః పరమకారుణికో మహిమాదారః అనాదిరనంతశ్చ సర్వేశ్వరః స్వారాధనరూపేణ కర్మణారాధితః ఫలప్రదఇత్యుపపద్యతే.

౩౫౨ - సూ॥— శ్రుతత్వాచ్చ॥ ౩. ౨. ౩౮ [౫

సా. శ్రుతమేవహి “అన్నాదోవసుదానః”౧ “ఏషహ్యేవానన్దయాతి”౨ ఇత్యున్వైవ ఫలదాయిత్యమ్.

డి. “సంవాపవమహానజ ఆత్మాన్నాదోవసుదానః”౧ “ఏష హ్యేవానన్దయాతి” ౨ ఇతిభోగావపర్గరూపం ఫల మయమేవదదా తీతిహితూయతే. [౧౦

౩౫౩ - సూ॥— ధర్మంజైమినిరతవ॥ ౩. ౨. ౩౯

సా. ధర్మమేవ(అతః)- ఉపపత్తేః శ్రుతత్వాచ్చఫలదాయనం జైమినిశ్చనే. ఉపపత్తిస్తు కృష్యాదేర్మనాదేశ్చ కర్మణ స్సాత్మత్పరంపరయావా ఫలసిద్ధిదర్శనమ్. శ్రుతత్వాచ్చ కామినః కర్తవ్యతయా కర్మ ॥ విధానాన్యథానుపపత్త్యా కర్తైవా పూర్వద్వారేణ తత్తత్ఫలసాధనమితి నిశ్చయః. [౧౫

డి. యాగాదిక ముపాసనాన్యకంచ ధర్మమేవఫలప్రదం జైమినిరాచార్యోచయతే. (అతవ) - ఉపపత్తే శ్రుతత్వాచ్చేత్యర్థః. లోకే కృష్యాదేర్మనాదేశ్చకర్మణవ సాత్మత్పరంపరయావా ఫలదాయిత్యదర్శనాత్ వేదేపితజైవయుక్త మిత్యుపపత్తిః. ఉపపద్యతే చాపూర్వద్వారేణసాధనత్వమ్. “యజేతస్వర్గకామః”౩ “బ్రహ్మవిదా ప్నోతిపరమ్”౪ ఇతికామినఃకర్తవ్యతయా కర్మవిధానాన్యథానుపపత్త్యా కర్తైవా పూర్వద్వారేణ ఫలసాధనమిత్యుపపద్యతే.

౩౫౪ - సూ॥— పూర్వంతుబాదరాయణోహేతువ్యపదేశాత్॥ ౩. ౨. ౪౦

సా.—పూర్వోక్తం పరమపురుషన్వైవ ఫలదాయిత్యం భగవాన్ బాదరాయణోచయతే “వాయవ్యంశ్వేతమాలభేత్”౫ ఇత్యాదిమ, “సపిన్ద్రసంఘాతింగమ

౧॥ బృ-ఉ-౬-౪-౨౪. ౨॥ తై-ఆ-౨-౭-౧. ౩॥
౪॥ తై-ఆ-౨-౧-౧. ౫॥ ౨కాణ్డ-౧-ప్ర-౧౪.
† సాధనం-౨. ॥ విధానాన్యథాశ్రుతానుప-౨.

యతి"౧ ఇతి భగవదాత్మకతయావాయ్యాదేః కర్మవిధిష్యేవ ఫలశాతుత్వవ్యవ
దేశాత్. వాక్యశేషస్థంవిధ్యపేక్షితంహి "ప్రతిష్ఠానిహవా"౨ఇత్యాదిమ స్వీక్రియతే.
"యోవాయాతిష్ఠన్"౩ ఇతిహిశ్చయతే.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతసారే,

తృతీయస్యాధ్యాయస్య ద్వితీయఃపాదః.

దీ. (తు)శబ్దఃపక్షవ్యావృత్త్యర్థః. పూర్వోక్తంపరమపురుషస్యై
వఫలప్రదత్వం భగవా(న్బాదరాయణో)మన్యతే. కుతః! (హేతువ్యవ
దేశాత్)- "వాయుమేవస్వేనభాగధేయేనోపధావతి సప్తవై సంభూతిం
గమయతి"౧ఇతివాయ్వాద్యాత్మనావస్థితస్య పరమపురుషస్యైవ[౧౦
ఫలప్రదత్వవ్యవదేశాత్. "యోవాయాతిష్ఠన్"౩ఇతిచ వాయ్వాద్యా
త్మనాసప్తవ్యవస్థిత శ్రూయతే "తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్త త్సూర్య
స్తమచంద్రమాః"౪ ఇతి చ. తత్పరిత్యాగేనా పూర్వస్యఫలసాధనత్వ
కల్పనే శ్రుతహానమశ్రుతకల్పనంచ. విధ్యపేక్షితఫలసాధనత్వ ప్రకా
రే వాక్యశేషేణావగతేసతి ఫలసాధనత్వప్రకార కల్పనంన్యా [౧౫
య్యమ్- యథైవహిరాత్రి సత్రాది †వ్యధికారీ నకల్ప్యతఇత్యర్థః.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతదీపే,

తృతీయస్యాధ్యాయస్యద్వితీయఃపాదః.

౨౦౪ ౮౩. ౧ సర్వవేదాక్షరప్రత్యయ్యాధి. ౧ సర్వవేదాక్ష...౨ భేదాన్నేతి...

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

అ-౮౩. ౩౫౫-సూ॥ — సర్వవేదాంతప్రత్యయం చోదనాద్య
విశేషాత్ ॥ ౩. ౩౦

సా. (సర్వజీవాన్తప్రత్యయం) దహరాద్యహసనశేకమేవ "విద్యాత్-ఉపా
నీతి" ఇతి తర్కవిధిప్రకారం బోధనా ఫలసంయోగరూపాభ్యాసా (మతిశేషాత్).

దీ. కింసర్వేషువేదాస్తేషు శ్రూయమాణా దహర విద్యాపక్షై
వ- ఉత్తవిద్యాన్తర మితీసంశయః. అవిశేషపునశ్శ్రీమణస్య ప్రకరణా
న్తరస్యచ విద్యాభేదహేతుత్వాత్ విద్యాన్తరమితీపూర్వపక్షః. [గం
చోదనా ఫలసంయోగరూపాఖ్యానావవిశేషాత్, ప్రతిపత్తృభేదే
నపునశ్శ్రీమణోపపత్తేః, ఉత్తపవప్రకరణా న్తరత్వాభావాచ్చ, విద్యైక్య
మితీ రాధాస్తేః. విద్యాను గుణోపసంహారాదివిస్తాథంశాఖాన్తరాధి
కరణోక్తాన్యాయఃతస్మిలఞ్చస్థిరీకృతమ్. సూత్రార్థస్తు (సర్వవేదాస్త
ప్రత్యయ) మేకందహారాద్యుపాసనమ్. కుత? (చోదనాద్యవిశేషాత్.)

౩౫౬-సూ॥ — భేదాన్నేతిచేదేకస్యానపి॥ ౩. ౩. ౨

సా. ఆదిత్యనాథస్వామి స్థానాధిపతి నరసింహమిశ్రా, విశాఖపట్నం
కాభాగం, బ్రహ్మచారి స్థానాధిపతి.

దీ. అవి శేషపునశ్శుశ్రీత్యా విద్యాభేదావగమా న్నవిద్యైక్య
మితిచేత్. ఏకస్యానుపవిద్యాయాం శాఖాంతరేప్రతిపత్తృభేదా[అం
త్పునశ్శ్రవణగుర్ధవదితి నవిద్యాభేదః.

3౫౭-సూ॥— స్వాధ్యాయస్మతథాత్పేహి సమాచారేతి
కారాచ్య సవవచ్యతన్నియవః॥ 3. 3. 3

సా. ఆధర్వణవేదే "తేషామైతే తాంబ్రస్తుచిద్వాంవదేత" ఇతి శిరోవ్రతవతా
న్నియముః, శిరోవ్రతస్య స్వాధ్యాయాద్వత్తేన "వైతవద్యైర్వ్రతోఽధీయాత్" అ ఇతి

తస్యాధ్యయన సంబంధావగమాత్, సమాచారాఖ్యైర్గ్రంథే*ఇదమపి వేదవ్రతేన వ్యాఖ్యాత
 మితి వేదవ్రతత్వావగమాచ్చ. “బ్రహ్మవిద్యామ్” ౧ ఇత్యత్ర బ్రహ్మశబ్దోవేద
 విషయః. యథాసవశాలామా వ్రేషామేవ, తథాశిరోవ్రతమితి తస్మిన్విద్యాభేదలింగమ్.

దీ. “తేషామేవైతాం బ్రహ్మవిద్యాంవదేత శిరోవ్రతంవిధివ
 దైవస్తుచీర్ణమ్” ౧ ఇత్యాధర్వణికానాం శిరోవ్రతస్యవిద్యోప దేశాజ్ఞ
 త్వనియమాదర్శనం విద్యాభేదంద్యోతయతి. విద్యైకత్వేహ్యధర్వణి కా
 నామేవేతి నియమో నోపపద్యత ఇత్యాశఙ్కాః హ.

శిరోవ్రతం నవిద్యాక్లమ్- అపితు (స్వాధ్యాయస్య తథా[౧౦
 త్వేహి)- స్వాధ్యాయస్య తజ్జన్యసంసార రభాత్వేహి తన్నియమః.
 “నైతదచీర్ణవ్రతోధీయాత్” ౨ ఇత్యధ్యయనసంబంధాత్, సమాచారా
 ఖ్యైర్గ్రంథే*ఇదమపి వేదవ్రతేన వ్యాఖ్యాతమితి వేదవ్రతత్వా వగమాచ్చ.
 “బ్రహ్మవిద్యాంవదేత” ౧ వేదవిద్యామిత్యర్థః. (సవవచ్చతన్నియమః)
 యథాహిసవశాలామా స్తుప్తసూర్యాదయః శతౌదనపర్య [౧౫
 వ్రా ఆధర్వణికైకాగ్నిసంబంధినః తత్రైవభవంతి - తథేదమప్యాధ
 ర్వణ వేదసంబంధిత్యేన తత్రైవ † భవతి.

౩౫౮ - సూ॥— దర్శయతిచ॥ ౩. ౩. ౮

సా. శ్రుతిరేవవిద్యైశ్చ (దర్శయతి). ఛాన్దోగ్యేదహరవిద్యాయాం గుణాప్తకం
 తైత్తిరీయకేకేవలం “తస్మిన్యదస్తః” ౩ ఇతి వదతి. [౨౦

దీ. (దర్శయతిచ) శ్రుతిరుపాసనస్య సర్వవేదాంత ప్రత్యయత్వ
 మ్. ఛాన్దోగ్యేదహరవిద్యాయాం “తస్మిన్యదస్తః” ౪ ఇతిపిహితవప
 హతపాప్తత్వాది గుణాప్తకం తైత్తిరీయకేకేవలం “తస్మిన్యదస్తస్త
 దుపాసితవ్యమ్” ౩ ఇత్యేవోక్తమ్-తదభయత్ర విద్యైకత్వేసమ్భవతి.
 ౩౫౯-సూ॥- ఉపసంహారోఽథాభేదాద్విధిశేషవత్సమానేచ॥౩.౩.౫

సా. ఏవం సర్వత్రవిద్యైశ్చ అన్యతోక్తానామన్యతోపసంహారః తద్వి
 ద్యోపకారరూపాన్ధిక్యాత్; యత్రైకవిధిశేషతయా విహితాన్ధానామితి.

దీ. తదేవంసర్వవేదాన్తేషు దహరాద్యుపాసనే (సమానే)-
 † ఏకస్మిన్ సతి తత్తదుపాసనే వేదాన్తాన్తరవిహితస్య గుణస్య వేదా
 న్తాన్తరేవోపసంహారక ర్తవ్యః. కుతః? (అథాభేదాత్) - తద్విద్యాజ్ఞ
 త్వేన తదుపకారాభేదాత్. (ఏధిశేషవత్) యథేకస్మిన్వేదాన్తే [౫
 వైశ్వానరవిద్యాదిః ధిశేషతయా విహితస్య గుణస్య తదుపకారా
 యోపసంహారః - తథా వేదాన్తాన్తరేపి తద్విద్యాజ్ఞ త్వావిశేషా
 దుపసంహారోన్యాయః.

అ-౮౪. ౩౬౦. సూ॥—అన్యథాత్వంశబ్దాదితీచేన్నావిశేషాత్ ॥ ౩. ౩. ౬

సా. పూర్వకాణ్డోక్తం ॥ స్వీకృత్యాత్రవక్తవ్యమాహ. [౧౦

సా. వాజినామ్ ఛన్దోగానాఞ్చోద్గీతే ప్రాణదృష్ట్యుపాసనం శత్రుప్రభవ
 ఫలంహివిహితమ్. తత్రోద్వైక్యం పూర్వపక్షంహృదినిశాయ రాధాన్తచ్ఛాయయా
 చోదయతి. వాజినాం ప్రాణదృష్ట్యుపాసనముద్గీతకర్తృవిషయ మితరత్ర కర్తృవిషయ
 మితశబ్దాదేవప్రతీయతే “అథహేమమాసనం ప్రాణమూచున్తస్మ ఉద్ధాయేతి
 తథేతితేభ్యః...ఉదగాయత్” ౧ ఇత్యాదివోద్గీతకర్తృవిషయం వాజినామ్; [౧౫
 ఛన్దోగానాన్త “యవివాయముఖ్యుః ప్రాణన్తముద్గీతముపాసాంశ్చక్రి” ౨ ఇత్యుద్గీత
 కర్తృవిషయమితిచేత్. తదిదమాహ (అన్యథాత్వంశబ్దాదితీచే)దితిన, ఉపక్రమావిశేషాత్
 “హన్తాసురాన్యజ్ఞ ఉద్గీతేనాత్యయామ” ౩ ఇత్యేకత్ర. అన్యత్రాపి “తద్ధదేవా
 ఉద్గీతమాజమృరనేనై నానభిహనిష్యామ” ౪ ఇతి.

దీ. అస్తిహ్యుద్గీతవిద్యా వాజినాం ఛన్దోగానాంచ. వాజినాం
 తావత్ “హన్తాసురాన్యజ్ఞ ఉద్గీతేనాత్యయామ” ౩ ఇత్యారభ్య, ఉద్గీ
 తే ప్రాణదృష్ట్యుపాసనంశత్రుప్రభవఫలంవిహితమ్. ఛన్దోగానామపి
 “తద్ధదేవా ఉద్గీతమాజమృరనేనై నానభిహనిష్యామ” ౪ ఇత్యారభ్య,
 ఉద్గీతే ప్రాణదృష్ట్యుపాసనమేవ శత్రుప్రభవఫలముక్తమ్. కిముభ
 యత్రవిద్యైక్యమ్ - ఉత విద్యాభేదభిసంశయః. చోదనాద్యవిశేషా
 ద్యైక్యమితిపూర్వపక్షః. రాధాన్తస్తు - యద్యపుభయతోద్గీతే

పాణిదృష్ట్యోపాసనమవిశిష్టము క్తమ్-తథాపిచ్ఛద్దోగానాం-ఓమి త్యే
తదక్షరముద్గీధముపాసీత"౧ ఇతివ్రకృత్య "ఉద్గీధమాజహురీరనేనై
నానభిహనిష్యామ"౨ ఇత్యుద్గీ థావయవేప్రణవే పాణిదృష్ట్యోపాసన
ము క్తమ్.వాజినాంతు "హస్తాసురాన్యజ్ఞఉద్గీధేనాత్యయామ"౩ ఇత్యు
పక్రమా దవిశేషేణ కృతోస్సే ౨ ద్గీధే పాణిదృష్ట్యోపాసనము క్తమ్.
"అథహయపవాయం ముఖ్యపాణి స్తముద్గీధముపాసాంఘ్రికేరే"౪
ఇతిఘన్తోగానా మద్ధానకర్తృణ్యుద్గీధావయవేప్రణవే పాణిదృష్టివిధా
నాత్, వాజినాంతు " అథహేమమాసన్యం పాణిమూచు స్త్వంన
ఉద్ధాయేతితథేతితేభ్యపషపాణిఉదగాయత్"౫ ఇతికృతోస్సే ౨ ద్గీధస్య
కర్తరి పాణిదృష్టివిధానాచ్ఛ, భయతరూపభేదా ద్విద్యాభేదఇతి.

సూతార్థస్తు - (అన్యథాత్వంశబ్దాదితచే) దితిరాద్ధాస్తచ్చా
యయా పరిచోద్య, (నావిశేషా)దితిపూర్వపక్షీపరిహరతి. "అథహయ
పవాయంముఖ్యపాణి స్తముద్గీధ ముపాసాంఘ్రికేరే"౪ "అథహేమ
మాసన్యం పాణిమూచు స్త్వంన ఉద్ధాయేతితథేతితేభ్య పషపాణి
ఉదగాయత్"౫ ఇత్యేక తోద్గీధేపాణిదృష్టిశబ్దాత్, ఇతరతోద్ధా
తరిపాణిదృష్టిశబ్దాచ్చ, రూపాన్యథాత్వమితిచేత్. నరూపభేదః.
కుతః?(అవిశేషాత్)ఉపక్రమేహ్యవిశేషేణ "ఉద్గీ థేనాత్యయామ"౩
"ఉద్గీ థమాజహురీరనేనై నానభిహనిష్యామ"౨ ఇత్యుద్గీ థస్యోపా
సన్యత్వప్రతీతేః " త్వంనఉద్ధాయేతి తథేతితేభ్యపషపాణి [౨౦
ఉదగాయత్" ౫ ఇతికర్తృణ్యోవోద్గీధే కర్తృత్వముపచర్యత ఇతియు
క్తమ్. అన్యథోపక్రమవిరోధస్సాన్యత్.

౩౬౧. సూ॥—నవావ్రకరణభేదాత్పరోవరియస్తాదివత్|| ౩. ౩. ౨

సా. నైవంప్రకరణంహ్యుభయత్రభిద్యతే "ఓమి త్యేతదక్షరముద్గీధముపాసీత"౧
ఇత్యుద్గీ థావయవభూత ప్రణవరిషయమ్ ఘన్తోగానామ్. "హస్తాసురాన్యజ్ఞే [౨౫

ఉద్గీర్ణాత్సయామ' గజతితువాజినాంకృత్సోద్గీర్ణవిషయమితి రూపభేదాద్విద్యాభేదః. యథా సికస్యామపిశాఖాయా ముద్గీర్ణోపాసనే హిరణ్మయపురుషదృష్టిః పరోవరీయస్తాదివిశిష్టదృష్టి ర్భిద్యతే.

దీ. నచైతదస్తి- య ద్యుపైక్యాద్విద్యైక్యమితి. కుతః? [౫ (ప్రకరణభేదాత్) ఛాన్దోగ్యహి "ఓమి త్యేతదక్షరముద్గీర్ణముపాసీత" ౨ ఇత్యుద్గీర్ణావయవభూతం ప్రణవముపాస్యంప్రకృత్య, " ఉద్గీర్ణమాజహుః" ౩ ఇతివచనా దుద్గీర్ణావయవభూతః ప్రణవపవోద్గీర్ణభవజ్ఞేనోచ్యతఇత్యవగమ్యతే. వాజసనేయకేత్యవిశేషేణ " ఉద్గీర్ణాత్సయామ' గజతితువక్రమాత్ కృత్సోద్గీర్ణ ఉపాస్యః ప్రకృతః. అత ఉద్గీర్ణేపాస్యాదృష్టివిశేషేపిరూపభేదా ద్విద్యాభేదః. (పరోవరీయస్తాదివత్) యదైకస్యామపిశాఖాయాం ఉద్గీర్ణావయవభూతేప్రణవే పరమాత్మదృష్టివిధానసామ్యేపి హిరణ్మయపురుషదృష్టి విధానాత్పరోవరీయస్తాదిగుణ విశిష్టదృష్టివిధానమథా నైర మితిరూపభేదః - తద్వదిత్యాపి. ఏవం ప్రకరణభేదేనోపక్రమపవైకత్యాద్గీర్ణావయవవిషయ త్వేనా న్యత్ర కృత్సోద్గీర్ణవిషయత్వేనచోపాసనభేదేసిద్ధేనత్యుపసంహరస్థంకర్తృవిషయం కర్తృవిషయంచ పాస్యాదృష్టివిధానం యథాశ్రితమవతిష్ఠత ఇత్యభిప్రాయః.

౩౬౨. సూ॥—సంజ్ఞాతశ్చేత్తదుక్తమస్తితుతదపి॥ ౩. ౩. ౮

సా. ఉద్గీర్ణవిద్యేతి సంజ్ఞైక్యాద్విద్యైక్యముక్తశ్చేత్, విధేయభేదేపి సంజ్ఞైక్యమస్త్యేక, యథానైయమికాగ్నిహోత్రే తద్దహయినా మయనాగ్నిహోత్రేచేత్యేవమాదిషు.

దీ. ఉద్గీర్ణవిద్యేతి సంజ్ఞైక్యాత్ (తత్)-విధేయైక్యముక్తంచేత్.

(తత్)-సంజ్ఞైక్యం విధేయభేదే (ప్యస్తితు)- అస్త్యేవేత్యర్థః.

౧॥ బృ-ఉ-౩-౩-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౧-౧-౧. ౩॥ ఛా-ఉ-౧-౨-౧.

పా.—౧-ఉపాస్యైక్యాత్. ౨-ఉభయత్రైక్య. ౩-విధేయవిద్యైక్య.

యథా నిత్యాగ్నిహూత్రే, కుణ్డపాయినామయనాగ్నిహూత్రేచ,
యథాచ చాఛ్చద్వోగ్యే ప్రథమప్రపాతకోదితానుబహ్విషువిధ్యాసూక్తి
ధవిద్యేతిసంజ్ఞైక్యమ్. [౫

౩౬౩. సూ॥ — వ్యాప్తేశ్చ సమజ్ఞసమ్॥ ౩. ౩. ౯

సా. ప్రథమప్రపాతకే ఉపక్రమవ దు త్తరాస్వపి ప్రణవస్యోపాస్యత్వ(వ్యాప్తే),
మథేచ “ఉద్గీధముపాసాఞ్చక్రే”౧ ఇతిప్రణవవిషయత్వమేవ (సమజ్ఞసమ్).

దీ. ప్రథమప్రపాతకే ఉపక్రమవ దు త్తరాస్వపుష్ప¹ దీధవిద్యా
సూ దీధావయవస్యప్రణవవైస్యో వోపాస్యత్వవ్యాప్తే ర్ముఖ్యగతస్య
“అద్ధదేవాఉద్గీధమాజహుః”^౨ ఇత్యుద్గీధశబ్దస్యాపి ప్రణవవిషయత్వ
మేవ (సమజ్ఞసమ్).

అ-౮౫-౩౬౪. సూ॥—సర్వాభేదాదన్యత్రేమే॥ ౩. ౩. ౧౦

సా. “యోహవై జ్యేష్ఠశ్చ శ్రేష్ఠశ్చ వేద...పాఠోవావజ్యేష్ఠశ్చ శ్రేష్ఠశ్చ”^౩
ఇతి వాజినాం ఖడ్వోగానాం కాషీతకీనాఞ్చ పాఠవిద్యాయాం వాగాదికరణ [౧౫
గ్రామిణీః తత్కార్యస్యచపాఠవిధిపాతకత్వేన తిస్రుష్వప్యేకరూపేణ పాఠజ్ఞైః
ముపపాదితమ్. వాగాదిగతవసిష్ఠత్వాది సంబంధిత్వముపి పాఠస్యోభయతోక్తిమ్,
కాషీతకీనామైవమౌక్తిమ్. తథాపి సర్వత్ర జ్యేష్ఠ్యపాదసప్రకారస్యసర్వస్యా
భేదాద్విద్యేక్యమితి కాషీతకీపాఠవిద్యాయామపి వసిష్ఠత్వాదయ ఉపసంహార్యాః.

దీ. “యోహవై జ్యేష్ఠంచ శ్రేష్ఠంచ వేదజ్యేష్ఠశ్చహవై శ్రేష్ఠశ్చ
భవతిపాఠోవావ జ్యేష్ఠశ్చశ్రేష్ఠశ్చ”^౩ ఇతిఖడ్వోగానాంవాజినాం
కాషీతకీనాంచ పాఠవిద్యామూతా. తత్ర చాఛ్చద్వోగ్యవాజస నేయ
కయో^౧ సర్వవైక్య రూప్యా త్పాఠవిద్యైకైవ. కాషీతకీపా
ఠవిద్యాయా ప్రస్యాశ్చ భేదో^౨స్తి-ఉతనాస్తితి సంశయః. అస్తి
భేదఇతిపూర్వపక్షః. యద్యపిసర్వత్రజ్యేష్ఠ్యశ్రేష్ఠ్యగుణక^౩పాఠ
ఏకపవోపాస్యః - తథాపిచాఛ్చద్వోగానాం వాజస నేయనాంచ జ్యేష్ఠ్య

తైత్తిర్యగుణకస్య పాణిస్య వాగాదిగతవసిష్ఠత్వాదిగుణ సమ్బద్ధి
త్వమపి శబ్దాదేవప్రతీయతే. కాపీతకీనాంతు నతథేతిరూపభేదాద్వి
ద్యాభేదః. రాధానైస్తు - యద్యపి కాపీతకీ పాణివిద్యాయాంవాగా
దిగత వసిష్ఠత్వాదిసమ్బద్ధిత్వమపి పాణిస్య శబ్దాన్నాభిహితమ్-[౫
తథాపితతాపిపాణిస్య జైత్తిర్యతైత్తిర్యోపపాదనం వాగాదీనాంస్థి
తేః తత్తతాగ్ర్యస్యచ పాణిణాధీనత్వేన త్యేతదవిశిష్టమితి వాగా
దిగతవసిష్ఠత్వాదేరపి పాణిహేతుకత్వాను సద్ధానేనవినా పాణి
స్య జైత్తిర్యతైత్తిర్యనుసద్ధానమనుపపన్నమితి కాపీతకీపాణివిద్యా
యామపి వాగాదిగతవసిష్ఠత్వాది సమ్బద్ధ్యేవపాణి ఉపాస్య[౧౦
ఇతి రూపాభేదాద్విద్యైకత్వమ్.

సూతార్థస్తు (సర్వాభేదాదన్యత్రేమే) అన్యత్ర - కాపీతకీ
పాణివిద్యాయామపి, ఇమే-వసిష్ఠత్వాదయస్సన్వేయ. కుతః? సర్వాభే
దాత్ - పాణిజైత్తిర్యతైత్తిర్యోపపాదన ప్రకారస్యసర్వస్యతత్త్వాప్య
భేదాత్. వాగాదీనాంస్థితేః కార్యస్యచ పాణి హేతుకత్వేన[౧౫
హిపాణిస్య జైత్తిర్యం తైత్తిర్యంచాప్యూపపాదితమ్. అతోవాగాదిగత
కార్యసామర్థ్యరూప వసిష్ఠత్వాది సమ్బద్ధిత్వం పాణిస్యాత్మాప్య
త్వమేవేత్యర్థః.

అ-౮౬-౩౬౫. సూ||—ఆనందాదయఃప్రధానస్య|| ౩. ౩. ౧౧

సా. (అభేదా) దివిచ రతే. బ్రహ్మస్వరూపసరూపణాత్తగ్తామలత్వ [౨౦
జ్ఞానానందాదయోగుణాః సర్వానువరవిద్యానూ పసంహర్తవ్యాః - ఉతనేతిసంశ
యః. నోపసంహర్తవ్యా ఇతిపూర్వోపక్షః - ఆప్రకరణాధీతానా ము

దీ. జ్ఞానానందామలత్వా నన్వేత్వరూపాః బ్రహ్మస్వరూపనిరూ
పకగుణాః సర్వానువరవిద్యానూ పసంహర్తవ్యాః - ఉతనేతిసంశ
యః. నోపసంహర్తవ్యా ఇతిపూర్వోపక్షః - ఆప్రకరణాధీతానా ము
పా.---౧-తత్త్వాపి-౧-౬-౪. ౨-పాణిస్యాత్మాప్య-౧-౨. ౩-ఉపాస్య-౩.

పసంహారే ప్రమాణాభావాత్, బ్రహ్మగుణానా మసంఖ్యేయత్వేనో
 పసంహారాశక్తేశ్చ. రాధాన్తస్తు - జ్ఞానానందాదీనాం బ్రహ్మస్వరూ
 పనిరూపకగుణత్వేన తైర్విని బ్రహ్మస్వరూపాఽనుసంధానానుపప్ర
 త్తేః సర్వాసూపసంహర్తవ్యాఇతి. సూత్రార్థస్తు - * సర్వాభేదాది
 త్యతాభేదాదివర్తతే. ఆనందాదయోగుణాః సర్వాసూపసంహర్త
 వ్యాః, 1 ప్రధానస్య - గుణినోబ్రహ్మణస్సర్వాసు విద్యాస్వభేదాత్.
 సర్వాసుపరవిద్యాసు బ్రహ్మకమేవానుసంధేయోఽప్యేత్-యైర్గుణైర్విని
 బ్రహ్మస్వరూపాను సంధానశక్యమ్ - తేచజ్ఞానానందాదయో [౧౦
 ౭నుసంధేయా ఇత్యర్థః.

౩౬౬-సూ॥—ప్రియశీరస్త్వాద్వయీప్రి రుపచయాపచయా
 హిభేదే || ౩. ౩. ౧౨

సా. “తస్యప్రియమేవశిరః”౧ ఇతిప్రియశీరస్త్వాదీనామప్రి, బ్రహ్మగుణత్వా
 భావాత్తేషామ్. శిరఃపఠాదిభేదే బ్రహ్మగుణేనతి బ్రహ్మణ ఉపచయాపచయప్రసక్తిః.

దీ. ఆనందాదీనాంప్రాప్తావపి “తస్యప్రియమేవశిరః మోదో
 దక్షిణఃపక్షః”౧ ఇతిప్రియశీరస్త్వాదీనా మప్రాప్తిః - బ్రహ్మస్వరూప
 గుణత్వా భావాత్తేషామ్. బ్రహ్మణశ్శిరఃపఠాదిభేదే స్వరూపేనతిబ్ర
 హ్మణ ఉపచయాపచయా ప్రసక్త్యేయాతామ్. తతశ్చ “సత్యంజ్ఞాన
 మనంతంబ్రహ్మ”౨ “ఆనందోఽజరః”౩ ఇత్యాదిర్విరుధ్యతే. [౨౦

౩౬౭-సూ॥—ఇతరేత్వర్థసామాన్యాత్ || ౩. ౩. ౧౩

సా. ఆనందాయః స్వరూపనిరూపణాన్తర్గతతయా బ్రహ్మసమానా ఇత్యుప
 సంహార్యావపి.

దీ. ప్రియశీరస్త్వాదిభ్య ఆనందాదీనాం విశేషమాహ.

(ఇతరే)-ఆనందాయః, (అర్థసామాన్యాత్)-బ్రహ్మస్వరూప

౧౧౨ ౮౬. ౪ ఆనన్డాద్యధి. ౪ ఆధ్యానాయ...౫ ఆత్మశబ్దాచ్చ.
 ౬ ఆత్మగృహీతిః...॥౩౬౮-౬౯-౭౦॥ ౩. ౩. ౧౪-౧౫-౧౬

సామాన్య త్వస్త్వస్వనువర్తనైః బ్రహ్మస్వరూపనిరూపణ ధర్మత్వేన
 బ్రహ్మస్వరూప సమానాహితే.

౩౬౮ - సూ॥ — ఆధ్యానాయ ప్రయోజనాభావాత్ ॥ ౩. ౩. ౧౪
 సా. ప్రియశిరస్త్యాద్యుపదేశః బ్రహ్మణోఽనుచిత్తసార్థః, ప్రయోజనాంతరా
 భావాత్.

దీ. ప్రియశిరస్త్యాదయో బ్రహ్మస్వరూపధర్మా నభవంతిచే
 త్ - తదభిధానంకిమర్థ మిత్యతాహ.

అనుచిత్తసార్థం తదభిధానమ్-ప్రయోజనాంతరా భావా[౧౦
 త్. “బ్రహ్మవిదాహ్నోతివరమ్”౧ ఇతివేదితవ్యతయోపదిష్టం బ్రహ్మ
 నన్దమయం ప్రియమోదాదిరూపేణ విభజ్య శిరఃపత్యాదిత్వేన రూప
 యిత్యా బుద్ధావారోప్యత ఇత్యర్థః.

౩౬౯ - సూ॥ — ఆత్మశబ్దాచ్చ॥ ౩. ౩. ౧౫

సా. “అస్యోన్తర ఆత్మాఽన్దమయః”౨ఇ. త్యాత్మశబ్దాచ్చ)శిరఃప[౧౫
 దేదయో నబ్రహ్మగుణాః.

దీ. “అన్యోన్తర ఆత్మాన్దమయః”౨ (ఇత్యాత్మశబ్దాచ్చ) ప్రి
 యశిరస్త్యాదయో నబ్రహ్మస్వరూపధర్మాః. శిరఃపత్యాదయోహినా
 త్పధర్మాః.

౩౭౦-సూ॥ — ఆత్మగృహీతిరతరవదుత్తరాత్ ॥ ౩. ౩. ౧౬

సా. పరమాత్మనవివా త్మశబ్దేన గ్రహణమితి “సోకామయతబహుస్యాం
 ప్రజామేయ”౩ ఇ(త్వత్తరాత్) బహుభవన సజ్జల్పాభిధాయినో వాక్యాదవగ
 మ్యతే; “ఆత్మావాఇదమేకవివాగ్రహసీత్” ౪ ఇత్యాత్మశబ్దాదివత్.

దీ. “అన్యోన్తరఆత్మా”౨ ఇత్యాత్మశబ్దేన పరమాత్మనవివగృ
 హీతిః-గ్రహణమ్, (ఇతరవత్)- “ఆత్మావాఇదమేక పవాగ్రహసీత్”౪

౧॥ శై-ఆ-౨-౧-౧.

౨॥ శై-ఆ-౨-౫-౨.

౩॥ శై-ఆ-౨-౬-౨.

౪॥ వి తరేయోప - ౧-౧-౧.

† నిరూపణతయా-బ్రహ్మ-౧-౨.

౨౬. ౫ కార్యాఖ్యానాది. ౧ కార్యాఖ్యానాత్...|| ౩ ౨౧-౨౨|| ౩. ౧౨-౧౩

ఇత్యాత్మశబ్దేన యథాపరమాత్మనోగ్రహణమ్- తద్వత్. కథమిదమవ
గమ్యతే. తదేకాథా(దుత్తరాత్)- “సోకామయతబహుస్యాం ప్రజా
యేయ”౧ ఇత్యాదివాక్యాత్. [౫

౩ ౨౧-సూ||—అన్వయాదితీతేత్వాదవధారణాత్ || ౩. ౩. ౧౨

సా. పూర్వత్ర పాణిమయాదిష్వత్వశబ్దాన్వయం. త్కథము త్రరాన్నిర్ణయ
ఇతిచేత్. “ఆత్మశకాశస్సంభూతః”౨ ఇత్యవగతస్యాత్మనపవ పాణిమయాదిష్వ
వధారణాత్ స్యాదేవపరమాత్మైతేతి నిర్ణయః.

దీ. పూర్వేషు “అన్యోన్తరఆత్మాప్రాణమయః”౩ ఇత్యాది
వాక్యేషు నాత్మస్వప్యాత్మశబ్దాన్వయాత్ కథము త్రరవాక్యాన్నిర్ణయ
ఇతిచేత్. “తస్మాద్వాపతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సమ్భూతః”౨ ఇతిప్ర
కృతస్యాత్మనపవ ప్రాణమయాది ష్వాన్వయమయవర్యస్తేషు ఆత్మశబ్దే
(నావధారణాత్) స్యాదేవనిర్ణయః. అతఃప్రియశిరస్త్యాదీనామనాత్మ
ధర్మత్వాత్, జ్ఞానానద్వాదీనా మాత్మస్వరూపసరూపణధర్మత్వాచ్చ,
తేషామేవ సర్వత్రోపసంహారః.

అ.౨౬. ౩ ౨౨-సూ|| — కార్యాఖ్యానాదపూర్వమ్|| ౩. ౩. ౧౩

సా. “యోహవై జ్యేష్ఠః శ్రేష్ఠః పేద”౪ ఇతిపాణివిద్యాంవిధాయ, అహం
పాణి. వాసస్త్యముక్త్యా, “తస్మాదేవంబిదశిష్యన్నాచామే దశిత్వాచాచామేదేత
మేవతదవమనగ్నంకురుతే”౫ ఇత్యాదివమనస్య సదాచారపాప్రత్వా దావమనకు
సూద్య, ఆచమనీయానామపాం పాణినాసస్త్యానుసంధాన మపాప్రత్తం విధీయతే
ఇతియు క్తమ్, అపాప్రప్తైవ విధీయతయాఖ్యాపనాత్. అత్రానువాద సరూ
పాపధికిత్వైతే ఇత్యర్థః.

దీ. ఛాన్దోగ్యవాజసనేయకయోః జ్యేష్ఠంచశ్రేష్ఠంచ ప్రాణ
ముపాస్యంవిధాయ, “సహూవాచకింమే వాసోభవిష్యతీత్యావ
ఇతిహూచుః”౬ ఇత్యపాంప్రాణస్యవాసస్త్యముక్త్యా, “తస్మాద్వా

౧|| తై-ఆ-౨-౬-౨.

౨|| తై-ఆ-౨-౧-౨.

౩|| తై-ఆ-౨-౧-౨.

౪|| వాజసనేయకే-

౫|| ఛా-ఉ-౧-౨-౨.

పా —౧-వాసస్త్యానుసంధానముక్త్యా-౩.

౨-ఆచమనస్యాప్యాచార-౩.

౩-సరూపేతివిధిః-౩.

ఏతదశిష్యస్తః పురస్తాచ్చోపరిష్టాచ్చాద్భిః పరిదధతిలమ్ముకోహవా సో
 భవత్యనగ్నోభవతి"౧ ఇతిఛాన్దోగ్యే, వాజసనేయకేచాపాం ప్రాణ
 వాసస్తస్వముక్త్వా, "తస్మాదేవంవిదశిష్యన్నాచామే దశిత్వాచాచా
 మేదేతమేవతదనమనగ్నంకురుత"౨ ఇతి. ఆచమనేన ప్రాణమన [౧
 గ్నంకురుతఇత్యర్థః. అత్రాశనాత్పురస్తాదుపరిష్టాచ్చకిమాచమనంప్రా
 ణవిద్యాజ్ఞంవిధీయతే ఉతాచమనీయానా మపాంప్రాణవాసస్తాస్వను
 సద్ధానంవిధీయతఇతీసంశయః. *ఆచామేదిత్వాచమనేవిధిప్రత్యయశ్ర
 వణాత్ స్మృత్యాచారప్రాప్తాదాచమనాదాచమనాన్తరంప్రాణవిద్యా
 జ్ఞంవిధీయత ఇతిపూర్వపక్షః. రాధాన్తస్తు "అశిత్వాచాచామేత్"౩
 ఇత్యాచమనంచాత్ర ప్రతీయతే, ఆచమనీయానామపాం ప్రాణవాస
 స్త్వానుసద్ధానంచ "ఆపోవాసః"౩ "అద్భిఃపరిదధతి"౧ "ఏతమేవతద
 నమనగ్నంకురుత"౨ ఇతిప్రతీయతే. తత్రాచమనంతావత్ స్మృత్యా
 చారప్రాప్తమ్. అపాంప్రాణవాసస్తాస్వనుసద్ధాన వచన మప్రాప్తం
 "అనగ్నంకుర్వంతోమస్యస్తే"౩ "అనగ్నంకురుత"౨ ఇత్యనువాదసహపం
 ప్రతీయతే. తత్రాచమనాన్తరకల్పనాదాచమనమనూద్యాచమనీయా
 నా మపాంప్రాణవాసస్తాస్వనుసద్ధాన మప్రాప్తం విధీయతఇతియు
 క్తమ్. "తదనమనగ్నంకురుత"౨ ఇతి "వచనానిత్యపూర్వత్వాత్"౪
 "విధిర్వాస్యదపూర్వత్వాత్"౫ ఇతిన్యాయేన విధివచనమేవభవతి.
 సూత్రార్థస్తు - (అపూర్వం) - అప్రాప్త మపాంప్రాణవాసస్తాస్వను
 సద్ధానంవిధీయమ్. నపునఃప్రాప్తమాచమనమ్. కుతః? (కార్యాఖ్యా
 నాత్) : కార్యస్య - అప్రాప్తార్థస్యా ఖ్యానస్వభావత్వాచ్ఛాస్త్ర
 స్యేత్యర్థః.

అ - ౮౮. ౩౭౩ - సూ॥ — సమానపవంచాభేదాత్ ॥ ౩. ౩. ౧౯

సా. అగ్నిరహస్యే, బృహదారణ్యకేచామ్నతాశాడ్విల్యవిద్యా. ఏకత్ర "సఽ

౧॥ ఛా-ఉ-౧-౨-౨. ౨॥ వాజసనేయకే- ౩॥ వాజసనేయకే-
 బృ-ఉ-౮-౧-౧౪. ౪॥ పూ-మి-౩-౧-౨౧. ౫॥ పూ-మి-
 పా.-౧-వచన-౧-౪. ౨-శాస్త్రస్యాప్రాప్తాఖ్యాన-౧-౩.

త్వానముపాసీత మసూమయంప్రాణశరీరం భారూపంసత్యసజ్జల్ప మాకాశాత్వా
నమ్"౧ ఇతి. ఇతరత్ర " మసూమయోఽయంపురుషో భాస్వత్యస్తస్మిన్నస్తస్మదయే
యథా ప్రీహిర్వా యవోవా సపషసర్వస్యవశీ సర్వస్యేశానసర్వస్యాధిపతి స్సర్వ
మిదంప్రశాస్తి"౨ ఇతి. ఉభయత్ర మనోమయత్వాదికేసమానేఽపి వశిత్వాదే [౫
స్వత్యసజ్జల్పత్వవితతిరూపతయా తేనాభేదా దైక్యమ్.

దీ. వాజసనేయకే ౭గ్నిరహస్యే బృహదారణ్యకేచ శాణ్డి
ల్యవిద్యామూతా. అగ్నిరహస్యేతావత్ " సత్యానముపాసీత మ
నోమయం ప్రాణశరీరంభారూపం సత్యసజ్జల్ప మాకాశాత్వాన
మ్"౧ ఇతి. బృహదారణ్యకేచ " మనోమయోఽయంపురుషోభాస్వ
త్యం తస్మిన్నస్తస్మదయే యథా ప్రీహిర్వా యవోవా సపషసర్వ
స్యవశీ సర్వస్యేశాన సర్వస్యాధిపతి స్సర్వమిదంప్రశాస్తి"౨ ఇతి.
కిమత్రవిద్యాభేదః - ఉత నేతిసంశయః. ఏకత్రసత్యసజ్జల్పత్వ మధి
కంశ్రుతమ్. ఇతరత్రవశిత్వాదయో ౭ధికాఇతి రూపభేదాద్విద్యాభే
దఇతిపూర్వపక్షః. రాధాస్త్రమ్ - ఉభయత్ర మనోమయత్వాదికే
సమానేసతి వశిత్వాదే స్వత్యసజ్జల్పత్వవితతిరూపతయా తేనాభే
దా న్నరూపభేదఇతి విదై యక్యమ్. సూత్రార్థమ్ - మనోమయత్వా
దికే (సమానే)సతి విదై యక్యమ్. (ఏవంచాభేదాత్)-వశిత్వాదిగుణే
నాప్యభేదాత్. వశిత్వాదిర్హి సత్యసజ్జల్పత్వవితతిః.

అ-౮౯. ౩౭౪ సూ॥—సమ్బద్ధాదేవసన్యత్రాపి॥ ౩.౩.౨౦.

సా. "యఏష ఏతస్మిన్మణ్డలే పురుషోయశ్చాయన్మణ్డలేఽపీన్"౩ ఇత్యుపక్ర
మ్య, సత్యస్య బ్రహ్మణః ఆదిత్యమణ్డలే అక్షిణిచోపాస్యత్వముద్వ. "తస్యోపనిష
దహరిత్యధివైవతమ్"౪ "తస్యోపనిషదహ మిత్యధ్యాత్మమ్"౫ ఇతిద్వేనామన్యామ్నా
యేతే ఉభయత్రైకస్త్వేచోపాస్యస్య సంబద్ధాద్విద్యైక్యమిత్యుభయతోభేదామనీ.

౧॥ అగ్నిరహస్యే-

౨॥ బృ-ఉ-౭-౬.

౩॥ బృ-ఉ-౭-౫-౧.

౪॥ బృ-ఉ-౭-౫-౨. ౫॥ బృ-ఉ-౭-౫-౩.

దీ బృహదారణ్యకే “యపష ఏతస్మిన్మణ్డలేపురుషోయశ్చా
యందక్షిణేఽక్షిన్”౧ ఇత్యుపక్రమ్య ఆదిత్యమణ్డలే ఽక్షిణివ సత్యస్య
బ్రహ్మణోవ్యాపృతి శరీరత్వేనో పాస్యత్వముత్పాద్య, “తస్యోపనిష
దహరిత్యధిదైవతమ్”౨ “తస్యోపనిషదహమిత్యధ్యాన్తమ్”౩ ఇతిద్వే
రహస్యనామనీ ఉపాసనశేషతయామ్నాయేతే. లేకిం యథాశ్రుత
స్థాననియతే - ఉతోభయతోభే ఇతిసంశయః. ఉభయోస్థాన
యోరేకరూపస్యైవోపాస్యత్వా ద్విదైవ్యకృ మిత్యనియతే నామ
నీ ఇతిపూర్వపక్షః. అత్యైదిత్య స్థానసమ్బద్ధిత్వ రూపాకారభేదా
ద్యావభేదఇతి విద్యాభేదా ద్వేనామనీనియతేఇతి రాధాన్తః. [౧౦
సూత్రాన్తస్థ - యథా మనోమయత్వాదిగుణవిశిష్టస్యైకస్యైవో
పాస్యత్వేనోభయత్ర విదైవ్యకృమ్ - ఏవమన్యత్రాత్యైదిత్యాధార
స్యాప్యేకస్యైవ సత్యస్య బ్రహ్మణ స్సానద్వయసమ్బద్ధా న్నరూప
భేదఇతి విదైవ్యకృద్వైవనామనీ అనియతే.

౩ ౭౫-సూ॥—నవావిశేషాత్॥ ౩. ౩. ౨౧.

సా. నైతత్. ఆదిత్యాక్షిణాన సంబద్ధభేదా దుపాస్యస్య విద్యాభేద ఇతి
తత్ర నియతేనామనీ.

దీ. ననైతదస్తి - యద్విదైవ్యకృమభయతోభే నామనీ
†అనియతేఇతి. కుతః? (విశేషాత్)- ఉభయత్రహిరూపం విశిష్యతే.
ఏకత్రాదిత్యస్థానసమ్బద్ధి-ఇతరత్రాక్షిణానసమ్బద్ధి బ్రహ్మేతిరూ॥౨౦
పభేదా ద్విద్యాభేదఇతి నియతేనామనీ.

౩ ౭౬-సూ॥—దర్శయతిచ॥ ౩. ౩. ౨౨.

సా. (దర్శయతిచ) శ్రుతిద్విద్యాభేదం “తస్యైతస్యతదేవరూపం యద
ముష్యరూపమ్”౪ ఇతి రూపాతిదేశంబ్రవీతి.

దీ. (దర్శయతిచ) ¶ శ్రుతిఃవిద్యాభేదేన గుణానుపసంహారం

౧॥ బృ-ఉ-౭-౫-౧.

౨॥ బృ-ఉ-౭-౫-౨.

౩॥ బృ-ఉ-౭-౫-౩.

౪॥

† అనియతే-౧-౨-౩-౪.

¶ శ్రుతిః-౨-౪.

“తస్యైతస్యతదేవరూపంయదమువ్యరూపమ్” ఇత్యాది నారూపాద్య తిదేశేన. స్వతోహ్యపాప్రా వతిదేశేనపాప్రప్యపేక్షా.

అ-౯౦. ౩౭౭ సూ॥—సమృద్ధి తద్యవ్యాప్తి పిచారః॥- ౩.౩. ౨౩.

సా. “బ్రహ్మజేష్ఠావీర్యాసంభృతాని బ్రహ్మజేష్ఠేష్ఠస్థివ మాతతాన” ౧ [౫ ఇత్యాదిజేష్ఠానాం వీర్యాణాం బ్రహ్మజే సంత్యతిః ద్యవ్యాప్తిశ్చబ్రహ్మణ ఇత్యేతదనారభ్యాధీతమపి నసర్వోపాసన కేషభూతిమ్. అతోద్యవ్యాప్తిసామర్థ్యా దల్పస్థాన వ్యతిరేకమాపాసనేషు ౧ ప్రాప్నోతి. సంభృత్యాద్యపి. ద్యవ్యాప్తిసహజత తత్రైవ.

దీ. త్రైవిరీయకే నారాయణీయా నాంఖిలేషుచ “బ్రహ్మజ్యేష్ఠావీర్యా సమృద్ధతాని బ్రహ్మజే జ్యేష్ఠం దివమాతతాన|బ్రహ్మ [౧౦ భూతానాం ప్రథమోత జజ్ఞే తేనాన్వతి బ్రహ్మణాస్సద్ధితుః” ౨ ఇతి బ్రహ్మజ్యేష్ఠానాం గుణానాం సమృద్ధిర్ద్యవ్యాప్తిశ్చేత్యాది గుణజాతమామూతమ్. కిమేషాం సర్వాసుపద్యా సూపసంహారః - ఉత స్థానవిశేషోపాసనేషు నియమ ఇతిసంశయః. అనారభ్యాధీ తత్వాదేషాం సర్వాసూపసంహార ఇతిపూర్వపక్షః. రాధా న[౧౫ స్తు - యద్యపి నస్థానవిశేషసమృద్ధిపాసనమారభ్యా ధీతాపతే; తథాపి ద్యవ్యాప్తిసామర్థ్యా తస్య హృదయాద్యల్పస్థానేషూపసం హారాయోగాత్, తత్సహచర్యా చేతరేషా మల్పస్థానః హితాసు విద్యాసు నోపసంహారఇతి. సూక్ష్మాన్తస్తు (సమృద్ధి తద్యవ్యాప్తి) తి- సమాహార ద్వ్యక్తైకవద్భావః. సమృద్ధిప్రభృతిగుణ జాతమ[౨౦ (వ్యతపవ) - స్థానవిశేషసమృద్ధినియమాన్నియతమ్ - నసర్వతోప సంహార్యమ్. ద్యవ్యాప్తిస్ససామర్థ్యా దల్పస్థానానన్వసేయితది తరస్థాననియతా. సమృద్ధి త్యాద్యపి తత్సహచర్యా తత్రైవ.

౧॥

౨॥ అలక్ష-రస-౭౭స.

సా.—౧-ప్రాక్త-౩. ౨-ఇతరేషుమల్పస్థాన-౧-౨. ౩-హార్యఇతి-౧-౨. ౪-ద్వ్యక్తైక-౧-౨.

అ-౯౧. ౩౭౮-సూ॥—పురుషవిద్యాయామపి చేతరేషామ
నామ్నానాత్ ॥- ౩. ౩. ౨౪.

సా. ఛాన్దోగ్యే తైత్తిరీయకే చామ్నాతా పురుషవిద్యా భిన్నా, యజమాన
తత్త్వాదీనాం యజ్ఞావయవానా మితరేషాం సవనత్రయాదీనాన్తై కతామీ
తానామస్యతానామ్నానాత్, ఫలభేదాచ్చ, తైత్తిరీయకే ఆత్మాదీనాం యజమాన
త్వకల్పనం సాయంప్రాతర్తద్యధినానాం 1 సవనత్వకల్పనం బ్రహ్మమహిమప్రాప్తి
ఫలః. అత్ర ఫలస్యాశ్రవణాత్ పూర్వప్రస్తుతఫలంబ్రహ్మవిద్యాగ్గతః. ఛాన్దోగ్యేచా
శిష్యుదీనాం దీక్షాత్వ కల్పనం తే)భావిభక్తపురుషాయుషస్యచ సవనత్రయ కల్పనం
“శతంజీవతి” ౧ ఇతిచఫలః. [౧౦

దీ. తైత్తిరీయకే పురుషవిద్యామ్నాతా “తస్యైవం ఐదు
పోయజ్ఞస్యాన్తాయజమాన శ్శ్రీధా పత్న శరీరమ్” ౨ ఇత్యాదికా.
ఛాన్దోగ్యేపి “పురుషోవావయజ్ఞస్తస్యయానిచతుర్వింశతి వక్షాణి” ౩
ఇత్యాదికా. కిమగ్రవిద్యాభేదః - ఉత నేతి సంశయః. పురుష
విద్యేతి సంజ్ఞైక్యాత్, తైత్తిరీయకే ఫలసంబంధా నామ్నా [౧౫
నాత్, ఛాన్దోగ్యే “శతంజీవతి” ౧ ఇత్యనేనైకఫలత్వాచ్చ, పిద్యై
క్యమితి పూర్వపక్షః. రాధానస్తు - పురుషవిద్యేతి సంజ్ఞైక్యేషి
సవనగ్రయకల్పనావ్రకారభేదా ద్యజమాన పత్నాది కల్పనా వ్ర
కారభేదాచ్చ రూపభేదాత్, తైత్తిరీయకే పూర్వానువాకగతస్య
“బ్రహ్మణోనుహిమానమాప్నోతి” ౪ ఇతి బ్రహ్మవిద్యా ఫలస్యైవ
సన్నిధానాత్ అఫలస్యాస్య తదగ్రతయా తత్ఫలత్వాత్ ఫలభేదాచ్చ,
విద్యాభేదః. సూతార్థిస్తు- (పురుషవిద్యాయామపి) ఉభయత్రరూప
భేదాద్విద్యాభేదః. కుతః? (ఇతరేషామనామ్నానాత్) - ఇతరశాఖో
దితానాంతదితరశాఖాయామనామ్నానాత్. ఛాన్దోగ్యేతైత్తిరీయకా
మ్నాతానాం యజమానపత్నాదీనాం సవనానాంచానామ్నా[౨౫

౧॥ ఛా-౩-౩-౧౬-౭. ౨॥ తై-సా-౬-౫౨. ౩॥ ఛా-౩-౧౬-౧.
౪॥ తై-సా-౬-౫౧.

పా. — ౧-సవనత్రయకల్పనం-౨. ౨-ఇత్యాదికాగ్రహణేతిమత్ర-౧-౨.
౩-ఛాన్దోగ్యగతశతం-౧-౨.

నాత్, తైత్తిరీయకేచ చ్చాద్దోగ్యమూతానాం యజ్ఞావయవానా
మనామూనా, దిత్యర్థః. తైత్తిరీయకేహి “ఆత్మాయజమానశ్చగ్ధా
పత్నీ” గృతియజమానాదికల్పనమ్, “యత్సయం ప్రాశస్త్యధ్యద్వినంచ
తానిసవనాని” గృతిచసవనత్రయకల్పనమ్, చాద్దోగ్యేచాశిషేషాదీనాందీ
తాత్వాదికల్పనమ్, పురుషాయుషస్త్రేధావిభజ్య సవనత్రయకల్పనం,
చేతి యజ్ఞావయవకల్పనప్రకారభేదా ద్యూపభేదస్పష్టః ఫలమపిత
తై వేతి. ఇతరేషామితిఫలస్యాపిగ్రహణమ్.

ఆ-౯౨. ౩౭౯-సూ॥—వేదాద్యర్థభేదాత్ ॥ ౩. ౩. ౨౫

సా ఉపనిషదారంభవృద్ధీత “శుక్రంప్రవిధ్యహృదయంప్రవిధ్య” ౧ ఇత్యాది
మస్త్రీవత్, మహావ్రతాదిమస్త్రీవర్చ, “శమ్నోమిత్రః” ౩ “సహనావవతు” ౪
ఇతిమస్త్రీవపి మస్త్రీసామధ్యేన ప్రయోజనభేదావగమాత్ ఆధ్యయనశేష భూ
తావతి సవిద్యాశ్చభూతా.

స. ఆధర్వణికాస్తై త్తిరీయకా ఐతరేయిణ ఇత్యేవమాదయః
ఉపనిషదార మ్మేషు “శుక్రంప్రవిధ్యహృదయంప్రవిధ్య” ౧ “శంనోమిత్ర
శ్శంవరుణః” ౩ “సహనావవతు” ౪ ఇత్యాదిమస్త్రీవప్రతాదినిచక
ర్వాణ్యధీయతే. కి మేషాంవిద్యాశ్చత్వమ్-ఉత నేతిసంశయః. సన్నిధిసమా
మూనాద్విద్యాశ్చత్వమితిపూర్వపక్షః. రాధాస్త్రు “శుక్రంప్రవిధ్య
హృదయంప్రవిధ్య” ౧ ఇత్యాది మస్త్రీసామధ్యేత్, మహావ్రతాదీ
నాంచకర్తృణాం శ్రుత్యాదిభిశ్చాభిచార ద్వాదశహోదిషు వినియోగ
వత్ “శంనోమిత్రశ్శంవరుణః” ౩ “సహనావవతు” ౪ ఇత్యాదేర్మస్త్రీ
స్యచ “ఋతంవదిష్యామిసశ్యంవదిష్యామి” ౩ “తేజస్వి నావధీతమస్తు” ౪
ఇతిమస్త్రీసామధ్యే దధ్యయనేవినియోగఇతి సవిద్యాశ్చత్వమ్. సూ
తాక్రీస్తు (వేదాద్యర్థభేదాది) త్యస్యవేదాద్యర్థభేదవత్ “సశ్యం

ముపైతి" ౧ "అశ్వత్థవరోమాణివిధూయపాపంచద్వితీవరాశానామ్
 భాస్వరీముచ్యధూత్వాశరీరవశ్యతంకృతాత్పబ్రహ్మలోకవభిసంభ
 వామి" ౨ ఇతిచకేతలవిమోచనమ్. "తస్యపుత్రాగ్రాయముపయన్తి
 సుహృదస్సాధుకృత్యాంద్విషన్తః పాపకృత్యామ్" ౩ ఇతికేవలప్రవేశః.
 "తత్కుక్కురమగ్రతే ధూనుతే తస్యప్రియాజ్ఞాతయ స్సృశము
 పయన్తి అప్రియాదుమగ్రతమ్" ౪ ఇత్యుభయమ్. కింకేవలహోదిన్తనం
 కేవలోపాయనదిన్తన ముభయదిన్తనంచ సర్వాసువిద్యాసు వికల్పే
 నానుష్ఠేయమ్ - ఉతసముచ్చయేనేతి సంశయః. తథాతథామూత
 స్యాంథవత్త్వాయ వికల్పఇతిపూర్వపక్షః. రాధాన్తస్తు - పుణ్యపాప
 ప్రవేశస్య ఏమోచనాపేక్ష త్వేన శాఖాన్తరస్థస్యాపి ప్రవేశవాక్య
 స్య శాఖాన్తరస్థవిమోచన వాక్యశేషత్వాత్ వాక్యద్వయేనైకార్థ
 విధానాత్సముచ్చయః. ఏకస్యాంశాఖాయా ముభయవిధానం ప్రతప
 త్యభేదేన పరిహీయతే.

సూత్రార్థస్తు (హానాత్వితీ) (తు)శబ్దఃపక్షవ్యావృత్త్యర్థః. హానా
 వితిప్రదర్శనార్థమ్. కేవలవిమోచనే కేవలేహోపాయనేశూయమాణే
 తయోరితరేతరసముచ్చయోఽవశ్యమ్భవీకుతః! (ఉపాయనశబ్దశేష
 త్వాత్) ఉపాయనశబ్దస్య హానివాక్యశేషత్వాదిత్యర్థః. శృక్తయోః
 పుణ్యపాపయోః ప్రవేశస్థానవాచిత్యా దుపాయనవాక్యస్య హాని
 వాక్యశేషత్వ మవగన్యతే. ప్రదేశాన్తరామూత వాక్యస్యప్రదేశా
 న్తరామూత వాక్యశేషత్వేదృష్టాంతానాహ (కుశాచ్ఛన్తస్తుత్సృజ్యపగా
 నవదితి) యథా "వాసస్పత్యాఃకుశాః" ౫ ఇతిప్రదేశాన్తరామూతస్య
 వాక్యస్య "ఔదుమ్బర్యాఃకుశాః" ౬ ఇతితద్విశేషవాచి ప్రదేశాన్తరస్థ
 మ్, యథాచ "దేవాసురాణాంఛన్దోభిః" ౭ ఇతిసామాన్యతః! ప్రదేశా
 న్తరామూతస్య "దేవచ్ఛన్దాంసిఫూర్వమ్" ౮ ఇతితత్క్రమవిశేషః

౧|| ముద్దకోప-౩-౧-౩. ౨|| ఛా-౬-౮-౧౩. ౩||
 ౪|| కౌషీతక్యప-౧-౪. ౫||
 ౬||
 ౭||
 ౮|| ప్రమాణాన్తరా-పా.

వహవి ప్రదేశా నైరస్థమ్, యథాచ “హిరణ్యసహజ శినస్తోత్రము
పాకరో” ౧ ఇతిప్రదేశా నైరస్థస్య తతా-లబితేషవాచి సమయా
విషితేసూర్యే హేడశినస్తోత్ర ముపాకరో” ౨ ఇతిప్రదేశా నైరస్థమ్,
యథాచ “ఋగ్వేదపద్యగాయ త్రి” ౩ ఇతిప్రదేశా నైరస్థస్య “నాధ్వర్య
రువగాయేత్” ౪ ఇతితస్మద్యుదాసయాపం ప్రదేశా నైరస్థమ్; ఏవముపా
యసవాక్యస్య హానివాక్య శేషతయా సమ్భవన్త్యాంగతౌ నవికల్పా
యుక్తః. తమ క్తంపూర్వప్రసక్తాజ్ఞై “అపితువాక్య శేషస్సాన్య దన్యా
య్యత్వాద్వికల్పస్య” ౫ ఇత్యాదినా.

అ-౯౪. ౩౮౧ - సూ॥ — సామ్యరాయే తర్తవ్యాభావాత్త
థావ్యన్యే॥ ౩. ౩. ౨౨

సా. సుకృతదుష్కృతయోర్ధానిః, “అశ్వత్థవరోమాణిః ధూయ ... ధూత్వా
శరీరమ్” ౬ ఇతిదేహవియోగకాలేశ్చ) తా. శాఖానైరే “సలగచ్ఛతివిరజాంసదీం
తత్సుకృత దుష్కృతేధూనుతే” ౭ ఇత్యధ్వన్యపిశ్చ) తాపి (సాంపరామే. తరమదేహ
వియోగకాలపవ చిన్తనీయా, దేహవియోగాదూర్ధ్వం బ్రహ్మప్రాప్తివ్యతిరేకేణ గృ
తరితవ్యభోగాభావాత్. (తథావ్యన్యే) శాఖిః “తస్య తావదేవచిరం యావన్న
వియోజ్యే ౭ భసంపత్నే” ౮ ఇతిదేహవియోగసమనంతరం బ్రహ్మప్రాప్తిరభిధీయతే.

దీ. కిమిదం సుకృతదుష్కృతయోర్ధాని చిన్తనం దేహవియోగ
కాలపక దేశః క్షీయతే, అధ్వనిశిష్ట, మిథ్యభయగ్రకర్తవ్యమ్ - ఉత
దేహవియోగకాలపవసర్వం క్షీయత ఇతిసంశయః. ఉభయత్ర శ్రుత్రం
తేః, దేవయానేన పథాగమ నాన్యథానుపపత్త్యా, చోభయత్రేతి పూ
ర్వపక్షః. “అశ్వత్థవరోమాణిః ధూయపాపంచన్ద్ర ఇవరాశూనా
ర్ముఖాత్ప్రముచ్యే” ౧ ధూత్వాశరీరమకృతంకృతాత్కా బ్రహ్మలోక
మ్” ౬ ఇతిదేహవియోగకాలే, “సలగచ్ఛతివిరజాంసదీంతత్సుకృతదు
ష్కృతేధూనుతే” ౭ ఇత్యధ్వన్యపి, హానిశ్చుతేః. దేహవియోగకాలే

౧॥

౨॥ ౬ కా-౬ ప్ర-౪౩౪. ౩॥

౪॥ ౬ కా-౩ ప్ర-౬౪. ౫॥

౬॥ ధూ-ఉ-౮-౧౩.

౭॥ కా-౬ తత్సుకృత-౧-౪. ౮॥ ధూ-ఉ-౬-౧౪-౨. † అన్యత్వాద్వికల్పతాపిసాంప-౨.

సర్వకర్మమేహి దేవయానేన పసాధనంకర్మ ససంభవతి. రా
ధాన్తస్తు “తస్య తావదేవచిరం యావన్న విమోక్ష్యే అథ సన్న త్స్యే” ౧
ఇతి దేహవియోగాదూర్ధ్వం బ్రహ్మప్రాప్తి వ్యతిరేకేణా నుభావ్య
పుణ్యపాప ఫలాభావాత్, “అశ్వత్థవరోమాణి ఓధూయపాపమ్” ౨
ఇత్యాదినైకార్థాత్, అభ్యవ్యామూతమపి “తత్సకృతదుష్కృతే
ధూనుతే” ౩ ఇతి వాక్యం దేహవియోగాకాలే సజ్జనయితవ్యమితి దేహ
వియోగాకాలపవ హానివిస్తనమ్. సర్వకర్మమేహి విద్యాసాను
ర్థ్యాదేవ దేవయానేన పసాధనం చోపపద్యతే. † (విద్యాహిస్వయం
సూక్ష్మశరీరస్యా నారమ్భికాపి ప్రకృతసుఖదుఃఖోప భోగసాధనస్థూ
లశరీరస్య సర్వకర్మణాంచ నిరవశేషమేహి స్వఫలభూతబ్రహ్మప్రా
ప్తిప్రతిపాదనాయ దేవయానేన పతై నంగమయితుం సూక్ష్మశరీరం
స్థాపయతి.)

సూత్రార్థస్తు - (సామ్యరాయే) - దేహవియోగాకాల పవచిస్త
నీయమ్. కుత? (తర్తవ్యాభావాత్) - దేహవియోగాదూర్ధ్వం [౧౪
బ్రహ్మప్రాప్తివ్యతిరేకేణ తరితవ్యభోగాభావాత్. (తథాహ్యన్యే) ౨ థీ
యతే “తస్య తావదేవచిరం యావన్న విమోక్ష్యే అథ సన్న త్స్యే” ౧
ఇతి, “అశరీరం వాపసంతం నప్రియాప్రియేస్సృశతః” ౪ ఇతిచ.

౩౮౨ - సూ॥—భృతరథేభయానిరోధాత్ || ౩. ౩. ౨౨

సా. దేహవియోగాకాలే పుణ్యపాపవిమోచనశ్రుతే, దేహవియోగాదూర్ధ్వం బ్ర
హ్మప్రాప్తి శ్రుతే శ్చేత్సుభయశ్చుభిరోధాన్ధేతోః “సుకృతదుష్కృతేధూనుతే” ౩
ఇత్యయం శ్రుతిభిః (భృతే) నేతవ్యః “ఏతందేవయానం శ్చాసమాపద్యతే” ౪
ఇతి వాక్యభిర్థాత్ ప్రాగనుగమయితవ్య ఇత్యర్థః.

దీ. పవనార్థస్వాభావ్యా దేహవియోగాకాలపవ నిరవశేషకర్మ
మేహి వధ్యతే సతతం “తత్సకృతదుష్కృతేధూనుతే” ౩ ఇతి : వాక్యభిః

౧॥ భా. ౩-౬-౧౪-౨ ౨॥ భా. ౩-౮-౧౩. ౩॥ కాష్ఠికమృత-౧-౪.
౪॥ భా. ౩-౮-౧౪-౧. ౫॥ కాష్ఠికమృత-౧-౩. † (మద్భిరంత-౧-౩౪.)
౬॥ భా. ౧-౫-౧౪-౧౪-౧. ౭॥ భా. ౧-౫-౧౪-౧౪-౧.

౨౨౪ ౯౪. ౧౨ సామ్యురాయాధి. ౩ కతేరథవత్త్వం...

౪ ఉపపన్నస్తల్లక్షణార్థో... || ౩౮౩-౮౪ || ౩. ౩. ౨౯-౩౦

(ఉభయావిరోధాత్) ఉభయశ్రుత్యవిరోధా (చ్యున్నతో) నేయః, “అశ్వ
ఇవరోమాణివిధూయపాపం... ధూత్వాశరీరమకృతమ్” ౧ “తస్య తా
వ దేవచిరమ్” ౨ ఇత్యుభయశ్రుత్యవిరోధా చ్యురమశ్రుతోపి “తత్సుగ్ర
కృతమష్య” తేధూను తే” ౩ ఇతివాక్యఖణ్డః “ఏతం దేవయానం పథాన
మాపద్యతే” ౪ ఇతి ప్రథమశ్రుతఖణ్డాత్ పాగనుగమయితవ్యఇత్యర్థః.

౩౮౩-సూ॥ కతేరథవత్త్వముభయధాఽన్యథాహివిరోధః॥ ౩. ౩. ౨౯
సా. చోదయతి.

దేవయానగతిశ్రుతేరథవత్త్వ ముభయశ్రుతివైయామేవ. (అన్యథా) [౧౦
దేహవియోగ కాలేపచింతాయాం తస్మిన్నేవసర్వకర్మక్షయో దేహభావేన కతిర్నా
పద్యత ఇతిహి గతిశ్రుతివిరోధః.

దీ. అగ్రచోదయతి.

దేవయానేనగతి శ్రుతేరథవత్త్వం దేహవియోగకాలేఽధ్వ
నిచే(త్యుభయధా) కర్మక్షయేసత్యేవ. (అన్యథా)-దేహవియోగకాలే
† ఏవసర్వకర్మక్షయేసతసూక్ష్మశరీరప్యాప్యారవృత్తకనాశేన స్థిత్యనుప
పత్తేః దేవయానగతిశ్రుతిర్హి విరుద్ధతే.

౩౮౪ సూ॥—ఉపపన్నస్తల్లక్షణార్థోపలభ్యేర్లోకవత్॥ ౩. ౩. ౩౦.

సా పరిహరతి.

దేహవియోగ కాలే సర్వకర్మక్షయేపిగతింధిరుపపన్నః. బ్రహ్మచారీనానా [౨౦
మకర్మలభ్యార్థోపలభ్యేః “సస్వరాధ్యవతి తస్యసర్వేమలోకేషు కామచారోభ
వతి” ౧ ఇత్యాదా. యథా లోకే రాజానముపాసీనానా మితిరపురుషసాధారణ
సర్వాధీర్ధిః.

దీ. పరిహరతి.

భగవత్తముపాసీనానాం దేహవియోగకాలే సర్వకర్మక్షయే
పుష్పవహ్నోదేవయానశపథాః. మరణ! (తల్లక్షణార్థోపలభ్యే) తల్లక్ష

౧౦॥ ఛా-ఉ-౮-౧౩. ౨౦॥ ఛా-ఉ-౭-౧౪-౨. ౩॥ కాపీతమృత-౧-౪.
౪॥ కాపీతమృత-౧-౩. ౫॥ ఛా-ఉ-౭-౨౫-౨. † ఏవ-౧-౪.

తార్థః - తజ్ఞాతీయార్థః అకర్తృలభ్యాద్ధౌ పలభేరిత్యర్థః ఉపలభ్య తేహ్యకర్తృలభ్యాద్ధౌ బ్రహ్మపాసీనానాం “సస్త్వ రాడ్భవతితస్య సర్వేషు లోకేషుకామచారోభవతి”౧ ఇత్యాదిషు. (లోకవత్) [౫ యథాలోకేరాజానముపాసీనానాం ప్రాకృతపురుషా సాధారణా తిరమణీయా నేకార్థసిద్ధిః- తద్వత్ సర్వజ్ఞంసత్యసజ్జల్యంమహిమ దారంపరంబ్రహ్మపాసీనానాం సర్వముపపన్నమిత్యర్థః.

౩౮౫-సూ॥ — యావదధికారమవస్థితి రాధికారికాణామ్|| ౩. ౩. ౩౧.

సా. వసిష్ఠాదీనాం జ్ఞానినామపిదేహపాతాదూర్ధ్వం ఫలాంతరానుభవః, [౧౦ ప్రారంభాధికారహేతుకర్తృ వినాశాభావాత్. (యావదధికార) సమాప్తి తథేతుకర్తృ ఫలానుభవాయ, తేషాంతత్రైవిధ్యిః, నార్చిరాదిప్రాప్తిః, జ్ఞానినామపిప్రారంభకర్తృ అనుభవేనైవ సశ్యతీతివక్ష్యతే.

డి. పరంబ్రహ్మపాసీనానాం దేహపాతసమయే సర్వ కర్తృక్షయాత్ దేహపాతాదూర్ధ్వం కర్తృఫలానుభవోనవిద్యతేఇత్యే తాన్మసమ్భవతి - వసిష్ఠాదీనాంజ్ఞానినామపి కర్తృఫలరూప దేహాంతర సంయోగః, పుత్రజన్మవివత్త్యాదిషు సుఖదుఃఖానుభవోఽపిదృశ్యత ఇత్యాశక్త్యాహ.

యేహంజ్ఞానినాందేహ పాతాదనంతరమర్చిరాదికాగతిః ప్రాప్తా- తేహందేహపాతాదూర్ధ్వం తరితవ్య కర్తృఫలభోగాభావా [౨౦ దేహపాతసమయపవ సర్వకర్తృక్షయఉక్తః. వసిష్ఠాదీనాన్తు (అధికారికాణాం) యావదధికారసమాప్తి నార్చిరాదికాగతిరస్తి- అపిత్వ ధికారేఽవస్థితిరేవ - అధికారహేతు భూతకర్తృణః ఫలదానాయార భిత్వాత్. జ్ఞానినోప్యారంభంహి కర్తృ ఫలానుభవేనైవ క్షీయతే.

అ-౯౫. ౩౮౬-సూ॥ — అనియమస్సర్వేషా మవిరోధ [౨౫ శృబ్దానుమానాభ్యామ్|| ౩. ౩. ౩౨.

సా. యేషావశోసలాదిషూ పాసనేష్వర్చిరాదిగతిరామ్నతా, తన్నిష్ఠానామ

వతయాప్రాప్తిరితిచ్చిస్తనమపితేషా మేవేతినియమాభావః, అపితుసర్వోపాసననిష్ఠా
నామ్. తథాసత్యేవ శ్రుతిస్త్రుతిభ్యామవిరోధః. శ్రుతిస్త్రుతి పఞ్చాగ్నివిద్యాయాం
“యేచేమేఽరణ్యేశ్రద్ధాం సత్యముపాసతే తేఽర్చిషమభిసంభవన్తి”౧ ఇత్యదిత్యేషా
శ్రుతా. స్మృతిరపి “అగ్నిర్ద్యోతిరహశ్శుక్లః”౨ ఇత్యాదితా. [౫]

దీ. యేమాపాసనేమా పకోసలాదిష్వర్చి రాదికాగతి రా
మ్నాతా - కింతన్నిష్ఠానామేవ తయా బ్రహ్మప్రాప్తిః - ఉతసర్వే
షాంబ్రహ్మోపాసననిష్ఠానామితి సంశయః. తన్నిష్ఠానామేవేతి పూ
ర్వపక్షః - ఇతరేషాంతయా బ్రహ్మప్రాప్తి ప్రమాణా భావాత్.
యత్తు పఞ్చాగ్నివిద్యాయాం సాధారణంచనమ్ - తదప్యపకోస
లాదివిషయమితిచ్చేయతే. అన్యథోపకోసలాదిష్వామ్నానాసర్గళ్యం
స్యాత్. రాధాస్త్రుతి - పఞ్చాగ్నివిద్యాయాం “య ఏవమేతిద్వి
దుః యేచేమేరణ్యేశ్రద్ధాం సత్యముపాసతే తేఽర్చిషమభిసంభవన్తి”౧
ఇతిసామాన్యేన సర్వవిషయంగతిశ్రవణ ముపకోసలాది ష్వామ్నానం
సబాధితుంక్షమమ్, సజ్జోచకంచనభవతి, - విద్యాస్త్రుత్యర్థతయా [౧౫]
౨నువాదేనాప్యవపక్షేః. అతస్సర్వేషాంతయైవ బ్రహ్మప్రాప్తిః. సూ
తాగ్రంథస్త్రుతి - (అనియమస్సర్వేషాం) సర్వేషామవిశేషేణ తయైవ
ప్రాప్తిః. కుతః? (అవిరోధశ్శబ్దానుమానాభ్యాం) తథాసత్యేవశ్రు
తిస్త్రుతిభ్యామవిరోధః. శ్రుతిశ్చ “యేచేమేఽరణ్యే”౧ ఇత్యాదితా
పఞ్చాగ్ని విద్యాయాంనిదర్శితా. స్మృతిః “అగ్నిర్ద్యోతిరహశ్శుక్లః”౨ ఇత్యాదితా.

అ-F౬. ౩౮౨-సూ॥—అక్షరధియాంత్యవరోధస్సామాన్యత
ద్భావాభ్యామాపసదవత్తదుక్తమ్॥ ౩. ౩. ౩౩.

సా. “ఏతద్వైత్తదక్షరమ్”౩ “అథపరాయితదక్షరమ్”౪ ఇత్యాదృశ్య “అ
ష్టలమనన్ద్యక్రా స్వప్నదీప్యమలోహితం యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యమ్”౫ ఇత్యాదృశ్య
లత్యాద్రేశ్యత్వాది విషయాణా మక్షరబ్రహ్మసంబద్ధినీనానియాం సర్వానుపరః

౧॥ బృ-ఉ-౮-౨-౧౫. ౨॥ గీ-౮-౨౪. ౩॥ బృ-ఉ-౫-౮-౮
౪॥ ముద్గోప-౧-౧-౬. † ఆమ్నాతమసర్గళ్యంస్యాత్-౧-౨.

ద్యానుసక్తిహః, గుణిసౌబ్రహ్మణస్సర్వత్రైకత్వాత్, ఏతద్భుతైర్విసాసకలేతరవ్యా
వృత్త బ్రహ్మనుసద్ధానాను పపత్తేశ్చ. యోగసంబద్ధానద్వానద్వాద యోగిప్రత్యగాత్మ
నోబ్రహ్మవ్యావర్తకాః. ప్రధానానువర్తిత్వంహిగృణస్వభావః. యథాజామదగ్న్య
చతూరాత్రపురోడాశ్యుప సన్ధుణభూతమన్త్రస్య ప్రధానభూతోప సదనువర్తిత్వే[౧]
సౌహంశుగుణకత్వమ్. (తదన్తం) "గుణముఖ్యవ్యతిక్రమే"౧ ఇత్యాదినా.

దీ. బ్రహదారణ్యకే "ఏతద్వైతదక్షరంగార్థి బ్రాహ్మణా
అభివదన్త్యస్థూలమనన్దహాస్వమ్"౨ ఇత్యాదిశూరియతే. తథాఅథ
ర్వణేద "అథపరాయయాతదక్షర మధిగవ్యతేయ తదద్రేశ్యమగ్రా
హ్యమ్"౩ ఇత్యాది. కిమేషమస్థూలత్వాదీనాంసర్వాసు బ్రహ్మవిద్యా
సూపసంహారః - ఉతయత్రశ్రుతాః తత్రైవేతిసంశయః. విద్యావి
శేషరూపతయాశ్రుతావాం సర్వవిద్యాసాధారణత్వాభావా ద్యత్ర
శ్రుతాస్తత్రైవనియతా ఇతిపూర్వపక్షః. రాధాన్తస్తు - అస్థూల
త్వాదీనామప్యానన్దాదివద్బ్రహ్మస్వరూపాను సద్ధానాన్తర్భావాత్స
ర్వత్రైవోపసంహారఃనకేవలమానన్దాదిభిర్బ్రహ్మస్వరూపంప్రత్యగా
త్మనోవ్యావృత్తమ్, తస్యాపిహితదేవ స్వరూపమ్. అస్థూలత్వాది
విశేషితమానన్దాదిబ్రహ్మణః ప్రత్యగాత్మనోవ్యావృత్తాకారః. యద్యపి
ప్రత్యగాత్మాస్వభావతః స్థూలత్వాద్యచేతనధర్మాసమ్బద్ధి - తథాపి
తత్సమ్బద్ధార్హతాస్తేషాం తద్వైతయాపిహి పూర్వంతత్సమ్బద్ధస్సం
జాతః. అతోబ్రహ్మణ స్తదన్ద్వాస్వరూపాను² సద్ధానార్థతయా² స్థూ
లత్వాదయ సుర్వత్రానుసంధేయాః. సూత్రార్థస్తు (అక్షరభియాం)
అక్షరసమ్బద్ధినా మస్థూలత్వాదిభియాం సర్వవిద్యాస్వవరోధః -
సక్లప్రాణమ్. కుతః? (సామాన్యతద్భావాభ్యాం) బ్రహ్మణస్సర్వ
త్రసమానత్వాత్, బ్రహ్మనుసద్ధానాన్తర్భావాచ్ఛతాసామ్. గుణా
నాం ప్రధానానువర్తిత్వంస్వభావః(బేదసదవత్)యథాజామద[౨౫]
గ్న్యచతూరాత్రః పురోడాశోపసన్ధుణభూతః *అగ్నిర్హోత్రంవేత్వితి

౧॥ పూ-మి-

౨॥ బృ-శి-గి-రా-రా. ౩॥ ముద్దకోప-౧-౧-౬.

పా.—౧-సంహార్యాః-౧-౩. ౨-సద్ధానాయాస్థూల-౧-౩. ౩-పురోడాశ్యుప.

౯౭. ౧౫ అక్షరభృద్ధి. ౧౭ అక్షరభృద్ధి... || ౩౮౮-౪౯ || ౩. ౩. ౩౪-౩౫

మన్త్రీ, సామవేద పఠితత్వేన సామవేదస్వరనియతోపి, ప్రధాన భూతోపసదనువర్తిత్వాత్, యాజుర్వేదికత్వాచ్ఛేపసదో, యాజుర్వేదికోపాంశుత్వ సమ్బంధీ- తద్వదక్షరవిద్యా సమ్బంధితయా [౫] ౭థితత్వేన తద్విద్యానియతాపి ప్రధానానువర్తిత్వ స్వాభావ్యా త్వర్వవిద్యాసమ్బంధినః. తదుక్తంప్రథమకాణ్డే “గుణముఖ్యవృత్తిక్రమే తదర్థత్వాత్” ౧ ఇత్యాదినా.

౩౮౮-సూ॥— ఇయదామననాత్ || ౩. ౩. ౩౪.

సా. నైతావతాసర్వత్ర సర్వోపసంహర వ్యాప్తిరిత్యాహ. [౧౦]

అమనసం-ఆధిముఖ్యేనమననమ్. ఇయదేవగుణజాతం సర్వత్రోపసంహర్యమ్ యేనగుణజాతేన సకలేతరవ్యావృత్త బ్రహ్మమననమ్.

దీ. ఏవంతస్మి “సర్వకర్మాసర్వగ్రంథః”-ఇత్యాదీనామపి సర్వేషాం బ్రహ్మ, గుణత్వాన్నక్వచిద్వ్యవస్థేత్యత్రాహ.

(ఇయత్) - అఘాలత్వాదివిశేషితమానజ్ఞాద్యేవ సర్వత్రానుసంధేయమ్. కుతః? (అమననా) దేహిః. (అమననం) - ఆధిముఖ్యేనమననమ్. బ్రహ్మనుసంధానమ్. బ్రహ్మస్వరూపానుసంధానం యేనపినానోపపద్యతే - తదేవసర్వత్రానుసంధేయమ్- అన్యత్తుతత్ర తత్రవ్యవస్థితమిత్యర్థః.

అ-౯౭. ౩౮౯-సూ॥— అన్తరాభూతగ్రామవత్స్వత్త్వనోన్యథాభేదానుపపత్తిరిత్యేనోపదేశవత్ || ౩. ౩. ౩౫.

సా. “యతస్మా” ౩ ఇత్యుపప్రిశ్రవ్నః భూతగ్రామవత్ప్రకృత్యాత్మవిషయః అన్యథా “యఃప్రాణేనపాణినిసతతస్మా” ౩ ఇతిప్రతివచనస్య కహూళవిషయాశనాయాద్య తీతత్వాదేభేదానుపపత్తిరిత్యేన. స, “యతస్మా సర్వాంతరః” ఇత్యుపప్రిశ్రవ్నః ప్రక్షైకరూప్యాత్ ఇరమాత్తైవోభయత్ర. ప్రతివచనగతపాణినాః హేతుత్వ మశనాయాద్యతీతత్వచ్చ పరమాత్మిన్యేవోపపద్యతే. పాణినాది హేతు

త్వంహి పరమాత్మనఃపిత “కోహ్యేవాన్యాత్కృతా పాత్యాత్” ౧ ఇత్యాదిక్రుతేః. సద్విద్యోపదేశవత్, ప్రశ్నప్రతి వచనావృత్తి రేకవిషయా.

దీ. బృహదారణ్యకే ఉపస్తీ ప్రశ్నప్రతివచనం “యః పాత్రీణే స పాత్రీణిసత ఆత్మా సర్వాస్తరఃయోపాసేనాపానీతిసత ఆత్మా” ౧ ఇత్యాది “అతోన్యదార్తమ్” ౩ ఇత్యస్తమామార్తమ్ తథాతదనస్త రంక హూశప్రశ్నప్రతివచనం “యోశనాయాపిపాసేశోకంమో హం జరాం మృత్యు మత్యేతి పతం హైతమాత్మానం విదిత్వా” ౪ ఇత్యాది “అతోన్యదార్తమ్” ౫ ఇత్యస్తమ్ కిముభయత్రవిద్యైక్యమ్. ఉతవిద్యాభేద ఇతిసంశయః. పూర్వత్రపాత్రీణాది హేతుఃప్రత్యగా త్తా, ఉత్తరత్రా శనాయాద్యతీతః పరమాత్మేత్యు పాస్యభేదా ద్విద్యాభేద ఇతిపూర్వపక్షః. రాధాస్తూ - “యత్సత్తాదపరో త్తాద్భక్తియా యతాత్మసర్వాస్తరః తన్నేవ్యాచక్ష్య” ౧ ఇతి ఉభయ త్రప్రశ్నస్య పరమాత్మవిషయత్వా దేకరూపత్వాచ్చ, సర్వపాత్రీ పాత్రీణాపాననాది హేతుత్వస్య అశనాయాద్యతీతత్వస్యచ ప్రతి వచనద్వయావగతస్య పరమాత్మ న్యేకస్మిన్నేవోపాస్యే సమ్భవాచ్చ, నవిద్యాభేదః. సూత్రార్థస్తు - (అస్తరా) - “యతాత్మసర్వాస్తరః” ౧ ఇత్యుపస్తీప్రశ్నో (భూతగ్రాహవత్త్వాత్తనః) - ప్రత్యగాత్తన ఇత్యుప గస్తవ్యః (అన్యథా ప్రతివచనభేదానుప పత్తిరితచేత్) - నాత్రప్రత్య గాత్మ పరమాత్మవిషయం ౩ ప్రశ్నద్వయమ్. ప్రతివచనద్వయంచపర మాత్మ న్యేకస్మిన్నేవోపాస్యే సమ్భవతీత్యర్థః. (ఉపదేశవత్) “స్తభోన్యతతమాదేశమపాత్రీణ్యః” ౫ ఇతిప్రకృన్తాయామేకస్యామే వసద్విద్యాయాం “భగవాంస్తేవమేతద్భ్రవీప్వీతి” ౬ “భూయ పనమాభగవాన్విజ్ఞాపయతు” ౭ ఇత్యాదికాప్రశ్నావృత్తిః ప్రతివచన భేదశోపాస్యమాహాత్మ్యవిశేషప్రతిపాదనపర త్వేనదృశ్యతే-తద్వత్.

౧॥ త్రై-ఆ-౨-౨-౧. ౨॥ బృ-ఉ-౫-౪-౧. ౩॥ బృ-ఉ-౫-౪-౨. ౪॥ బృ- ఉ-౫-౫. ౫॥ ఛా-ఉ-౬-౧-౩. ౬॥ ఛా-ఉ-౬-౧-౨. ౭॥ ఛా-ఉ-౬-౫-౪.

పా. - ౧-హేతుత్వముత్తరత్రా శనాయాద్యతీతత్వమితి రూపభేదాద్విద్యా- ౧-౩. ౨-పరమాత్మ-౧-౩-స. ౩-కిముపస్తీప్రశ్న-౧-౩.

౩౯౦ - సూ||—వ్యతిహారోపశంఖ ని హీతరవత్ || ౩. ౩. ౩౬.

సా. ప్రప్రభేదోపి సభేదక ఇత్యాహ.

1 అర్థశ్య నిశ్చితేన ప్రప్రభుద్ధి వ్యతిహారః, కార్యః, ఉపస్తానాశనాయా
ద్యతీ తత్వధీకార్యా, కహాశేనాపి పాణినాదిహేతుత్వధీః కార్యా. ఉభయత్ర
2 ప్రకరణగతవాక్యానిహిపరమాత్మానమేవవిశింష ని. యథాఇతరత్రసద్విద్యాయామపి.

దీ. ప్రప్రభేదపూర్వక ప్రతివచన ప్రకారభేదాద్విద్యాభేదో
2 వర్జనీయ ఏవేత్యాశఙ్కాహ.

“యదేవసాక్షాదపరోక్షాద్భిష్టాయ ఆత్మాసర్వాన్తరః” ౧
ఇతిద్వయోః ప్రప్రభోః ప్రశ్ననైకరూపత్వే నైకవిషయత్వే నిశ్చితే
సత్కుషస్తిక హూశయోః ప్రతివచన గతబుద్ధివ్యతిహారః కార్యః
పాణినాదిహేతుత్వబుద్ధిసర్వాన్తరాన్త విషయాకహాశే నాపికా
ర్యాతథా 2 శనాయాద్యతీతత్వబుద్ధిరుషస్తి నాపికార్యావిశింష నిష్ఠ్య
భయత్రాపియాజ్ఞవల్క్యవచనాన్యేకం సర్వాన్తరమేవో పాస్యమ్.
(ఇతరవత్) యథేతరత్ర సద్విద్యాయాం సర్వాణిప్రతివచనానిపరమ
3 కారణపరబ్రహ్మవిషయాణి - తద్వత్.

౩౯౧-సూ||—సైవహిసత్యాదయః || ౩. ౩. ౩౭.

సా. ప్రశ్నాద్యా వృత్తౌ కథమైక్యమిత్యత్రాహ.

“సేయన్దేవతైక్షత” ౨ ఇతి ప్రస్తుతాదేవతైవ సర్వత్రప్రశ్నగతా. [౨౦
ప్రతివచనేషుచ తత్సత్వంసహిత్వా” ౩ ఇత్యాదయ ఇత్యైక్యమ్.

దీ. సద్విద్యాయామపుపానైక్యం ప్రశ్నప్రతివచనావృత్తౌ
సత్యాం కథమవగమ్యత ఇత్యత్రాహ.

“సేయన్దేవతైక్షత” ౨ ఇత్యాదిషు సర్వత్రసైవ పరాదేవతై
కానువర్తతే - “ఏతదాన్త్యమిదం సర్వంతత్సత్వంస ఆత్మాతత్త్వ
మసి” ౩ ఇతితపససత్యాదయః సర్వేషుప్రతివచనేషూపసంహియన్తే.

౧|| బృ-ఉ-౫-౫. ౨|| ఛా-ఉ-౬-౩-౧. ౩|| ఛా-ఉ-౬-౮-౭.

హ. —౧-ఆత్మేశ్య-౩. ౨-ప్రతివచనగత-౨. ౩- కారణంపరంబ్రహ్మైకమేవ
ప్రతిపాదయ 2-౧.

మనువిద్యవ్రజస్త్యేతాంశ్చ సత్యానామాన్"౧ ఇత్యాకాశశబ్ద నిర్దిష్టః పరమాత్మా, తదన్తర్గతాశ్చ సత్యకామత్వ సత్యసజ్జల్పత్వావహతపాప్తత్వాదయోగుణాః, అతః పరమాత్మా హృదయాయతనః సత్యకామత్వాదివిశిష్టః ఉపాస్య ఇతివాక్యేనైవనిర్ణీతమ్. వాజసన్యేనేయకేచ "యపహ్నోన్తర్హృదయ ఆకాశస్తస్మిన్" తేసర్వస్యవశీ"౨ ఇత్యుక్తేసతి వశిత్వాదే సుత్యసజ్జల్పత్వ విశేషరూపతయాస ఏవ పరమాత్మాహృదయాయతన సుత్యసజ్జల్పత్వ విశిష్ట ఉపాస్య ఇతి ప్రతీయతే. అతోదహరవిద్యా ప్రత్యభిజ్ఞానాత్మ ఏవపరమాత్మా సత్యసజ్జల్పత్వాదిగుణాప్తక విశిష్ట ఉపాస్య ఇతినిశ్చీయతే. ఏవం [౧౦ నిశ్చితేసత్యాకాశేశయాన ఇత్యాకాశశబ్దోప హృదయపుష్కరీకవర్త్యా కాశవాచీతి రూపాభేదాద్విద్యైక్యమేవ.

సూతార్థస్తు - (కామాదీతరత్రతత్రచ) వాజసనేయకేచ్ఛాన్దోగ్యేచ సత్యకామత్వాద్యేవ రూపమ్. కుతః? (ఆయతనాదిభ్యః) హృదయాయతనత్వ సత్యసజ్జల్పత్వ † విశేషరూపవశిత్వాదిభ్యస్తత్సహచారిణ సుత్యకామత్వాదేః ప్రత్యభిజ్ఞానాత్. "పరంజ్యోతిరుపసమ్పద్యస్తేనరూపేణాభి నిష్పద్యతే" ౩ "అభయంవై బ్రహ్మభవతి"౪ ఇతి బ్రహ్మప్రాప్తిరూపం ఫలంచైకమితి విద్యైక్యమ్.

౩౯౩-సూ॥ — ఆదరాదలోపః॥ ౩. ౩. ౩౯.

సా. "నేహనానాస్తికిచ్ఛన"౫ "సపిషనేతిసేత్యాత్మా"౬ ఇతినిషేధో నవశిత్వాదిగుణవిషయః, "సర్వస్యవశీ సర్వస్యేతానః"౭ ఇతి తేషామజ్ఞాతానామాదరేణ విధానాత్. అతోనలోపః. సర్వస్యబ్రహ్మ కార్యతమైక్యాత్ "నేహనానాస్తి"౫ ఇత్యబ్రహ్మత్వకనానాత్వం ప్రతిపిద్యతే. "సపిషనేతిసేత్యాత్మా"౬ ఇత్యాదీన ప్రాకృతవిశేషవిషయమ్.

దీ. "మనసైవానుద్రప్తవ్యం నేహనానాస్తికిచ్ఛన"౫ ఇత్యాదేః

౧॥ ఛా-ఉ-౮-౧-౬. ౨॥ బృ-ఉ-౬-౪-౨౨. ౩॥ ఛా-ఉ-౮-౩-౪.

౪॥

౫॥ బృ-ఉ-౬-౪-౧౯. ౬॥ బృ-ఉ-౬-౪-౨౨. † వితతి-పా.

పూర్వప్రకృతత్వాత్, “సపష నేతి నేత్యాత్మా”౧ ఇతిచ వక్ష్యమాణ త్వాత్, “సర్వస్యవశే సర్వస్యేశానః”౧ ఇత్యాదివిశేషాణాంబ్రహ్మ స్వరూపత్వాభావాత్ కథంసత్యకామత్వాదే ర్మోక్షసాధనోపాసన రూపత్వ మిత్యతః. [౫

వశిత్యాదేః ప్రమాణాంతరావిదితరూపస్య శ్రుత్యేక సమ ధిగమ్యస్యా దరేణప్రతిపాదనాదలోపః - అప్రతిషేధః. తస్యాపి బ్రహ్మగుణత్వ మవశ్యాశ్రయణీయమ్. అవిశేషనిషేధాస్తు సకలేతర ప్రాకృతవిశేషవిషయాః. నానాత్వనిషేధాస్తుసర్వస్య బ్రహ్మకార్య తయా ౭బ్రహ్మత్వకత్వాభిప్రాయః. [౧౦

౩౯౪. సూ॥— ఉపస్థితే ౭ తస్తద్వచనాత్ ॥— ౩. ౩. ౪౦.

సా. (ఉపస్థితే) - బ్రహ్మపసంపన్నే, (అతః) - ఉపసంపత్తేరేవహేతోః. “జక్షత్రీడన్రమమాణః”౨ ఇత్యాదినా ఛన్దతో జ్ఞాత్యాది ప్రాప్త్యభిధానాత్, సామన్వేక్షఫలం తత్ససాంసారికఫలమితి పరవిశ్లేష వైషా సగుణా.

దీ. సగుణోపాసనస్య “సయదిపితృలోక కామోభవతి”౩ ఇతి సాంసారిక ఫలత్వేన నమోక్షఫలత్వ మిత్యాశక్త్యాహ.

ఉపస్థితిః - ఉపస్థానమ్; బ్రహ్మపసంపన్నత్తిః. (ఉపస్థితే) - బ్రహ్మపసంపన్నే, (అతః) - బ్రహ్మపసంపన్నత్తే రేవహేతోః, (తద్వ చనాత్) - పితృలోకాది ప్రాప్తివచనాత్ నతత్సాంసారికంఫలమ్ - అపితుసామన్వేక్షఫలమ్. “అస్మాచ్ఛరీరాత్సముక్తాయ పరంజ్యోతి రుపసంపన్నద్యస్వేనరూపేణాభి నిష్పద్యతే స ఉత్తముఖరుషః సతత్ర పర్యేతి జక్షత్రీడన్రమమాణః స్త్రీభిర్వాయానైర్వా జ్ఞాతిభిర్వా నోపజనంత్రనిదంశరీరమ్”౪ ఇతి “సస్సర్వాధ్యవతి తస్యసర్వేషు లోకేషు కామచారోభవతి”౫ ఇతిచనివృత్తాదిద్యస్వహిస్వేన రూపేణాభి నిష్పన్నమైవోచ్యతే - అతోబ్రహ్మపసంపన్నత్తి హేతు [౨౫ కత్వంక్రీడనాదేరవగమ్యతే.

౧॥ బృ- ఉ- ౬-౪-౨౨. ౨॥ ఛా- ఉ-౮-౧౭-౨. ౩॥ ఛా- ఉ-౮-౨-౧. ౪॥ ఛా- ఉ- ౭-౨౫-౨.

ల. FF-౩౯౫ - సూ॥— తన్నిధారణా నియమస్తద్వృష్టేః
పృథగ్స్య ప్రతిబద్ధఃఫలమ్॥— ౩. ౩. ౪౧.

సా. ఉద్గీఢాద్యుపాసనస్య క్రతుషు గోదోహనాదివ దుపాదానానియమః. “తే
నోభాకురుతోయశ్చైతదేవం వేద యశ్చనవేద”౧ ఇత్యుద్గీఢోపాసనరహితస్యాపి
క్రత్వసుష్టానదర్శనాత్. “యదేవవిద్యయాకరోతి...తదేవవీర్యవత్తరమ్”౧ ఇతివర్త
మాననిర్దేశేపి క్రతువీర్యవత్తరత్వ సాధనతయోపాసనవిధిః కల్ప్యతే. వీర్యవత్తర
త్వస్వామ ప్రబలకర్తావ్రాత్రాప్రతి బద్ధేనావిశంబితఫలత్వమ్. అతః క్రతుఫలాత్పృథక్ఫల
ముద్గీఢోపాసన మిత్యనియమః.

దీ. ఛాన్దోగ్యే “ఓమిత్యేతదక్షరముద్గీఢ ముపాసీత”౨ ఇతి[౧౦
కర్తాక్తాశ్రయముద్గీఢాద్యుపాసనం శూన్యతే. తత్[౧౦తస్మిన్సర్వణి
పర్ణతాదివన్నియమేనోపాదేయమ్ - ఉతగోదోహనాదివదనియమే
నేతి సంశయః. కర్తాక్తాశ్రయత్వేన పర్ణతాదివత్తద్వారేణ నిరూఢ
కార్యతయా “యదేవవిద్యయాకరోతి శ్రద్ధయోపనిషరాతదేవవీర్య
వత్తరంభవతి”౧ ఇతివర్తమాననిర్దేశస్య పృథక్ఫల ప్రతిపాదవా[౧౫
యోగాత్ క్రత్వర్థతయా నియమేనోపాదేయమితి పూర్వపక్షః.
రాధాస్తమ - “తేనోభాకురుతోయశ్చైతదేవం వేద యశ్చనవేద”౧
ఇత్యుద్గీఢోపాసనరహితస్యాపి క్రత్వసుష్టానదర్శనాత్క్రతుఫలాత్స్వ
గ్ధాదేః పృథగ్భూతవీర్యవత్తరత్వఫలమిదముపాసనమితి గోదోహనాది
వదనియమః. వర్తమాననిర్దేశేసత్యవ్యధికారావ్రాత్రానిశ్చయేసతి రాత్రి
సత్రవత్క్రతోర్వీర్యవత్తరత్వ మస్యోపాసనస్య ఫలమితీకల్పనీయమ్.
సూతార్థిర్ధస్తు (తన్నిధారణానియమః) నిధారణమ్ - నిశ్చయేన చేత
నోపధారణమ్. ఉపాసనమిత్యర్థః. తస్య - ఉద్గీఢోపాసనస్యాని
యమః. కుతః? (తద్వృష్టేః)- “తేనోభాకురుతః”౧ ఇత్యనియమద్వృష్టేః
పృథగ్భూతంహ్యస్య ఫలమ్. తచ్ఛాప్రతిబద్ధహవమ్. వీర్యవత్తరత్వం
నామ - ప్రబలకర్తావ్రాత్రాఫలైవైతస్యకర్తృణః ఫలస్యాప్రతిబద్ధః - అవి
శమ్భితత్వమిత్యర్థః.

౧౦౧. ౧౯ లిక్ష్మణుయస్తావధి. ౧ లిక్ష్మణుయస్తావత్...॥౩౯౬-౯౭॥౩.౩.౪౨-౪౩

అ-౧౦౦. ౩౯౬-సూ॥—ప్రదానవదేవతచక్రమ్॥—౩. ౩. ౪౨.

సా. దహరవిద్యాయా మహతపాస్త త్వాదిగుణ విశిష్టపాసనే, తత్తద్గుణ విశిష్ట స్వరూపభేదాత్ ప్రతిగుణం గుణ్యావృత్తిః, “ఇద్వాయరాజ్ఞే”౧ ఇత్యాదిషు విశిష్టస్వరూపభేదాత్ప్రదానావృత్తివత్. తచక్రమ్ “నానావాదేవతా పృథక్త్వాత్”౨ ఇతి.

దీ. దహరవిద్యాయాం “తద్యధహోత్పానమనువిద్యవ్రజస్త్యే తాంశ్చ సత్యాన్మామాన్”౩ ఇత్యపహతపాస్త త్వాది గుణానామపి పరమాత్మస్వరూపచింతనవత్పృథక్చింతనంవిహితమ్. కింగుణచింతనే తత్తద్గుణవిశిష్టతయా పరమాత్మచింతన మావర్తనీయమ్. ఉతనేతి సంశయః. పరమాత్మన ఏకప్రేవ సర్వేషాంగుణానాం గుణిత్యేన సకృదేవతచింతనోపపత్తైర్నావర్తనీయమితి పూర్వపక్షః. రాధాస్త్రు - గుణినస్వరూపైక్యేపి తత్తద్గుణ విశిష్టాకారభేదాదావర్తనీయమితి. సూత్రార్థస్త్రు - ప్రదానవదావర్తనీయమేవ - యథా [౧౫ “ఇద్వాయరాజ్ఞేపురోదాశ మేకాదశకపాల మిద్వాయాధిరాజాయేద్వాయస్వరాజ్ఞే”౧ ఇతీవ్రసైక్యేత్వేపి రాజత్వాది విశిష్టాకార భేదా దేవతాభేదఇతి ప్రదానావృత్తిః - తద్వదేవ. తచక్రం సజ్జ్ఞే “నానావాదేవతా పృథక్త్వాత్”౨ ఇతి.

అ - ౧౦౧. ౩౯౭ - సూ॥ —లిక్ష్మణుయస్తావత్తద్ధిబలీయస్తదపి॥—౩. ౩. ౪౩

సా. “సహస్రశీర్షస్తేవమ్”౪ ఇత్య + త్ర నారాయణశబ్దేన ప్రకృతదహర విద్యోపాస్యమాత్ర స్మవిశేష్యతే, అపితు సర్వపరవిద్యాసూపాస్యమ్, తచ్చిన్నభూత వాక్యభూయస్తావదేవ. అక్షర శివశంభుపరబ్రహ్మదిశబ్దై స్పర్శోపాస్యా ససూద్య నారాయణత్వంహి విధీయతే. ప్రకరణాధివాక్యం బలీయః. తదపి “శ్రుతిలిక్ష్ణ”౫ ఇత్యాదినోక్తమ్.

దీ. తైత్తిరీయా అధీయతే “సహస్రశీర్షం దేవంవిశ్వాక్షంవిశ్వ

౧॥ ౨ కాణ్డం- ౩ ప్ర- ౬ అను. ౨॥ నాజ్కర్షణే- ౩॥ ఛా-ఉ- ౧-౧-౬. ౪॥ తై-నా-౬-౧౧. ౫॥ పూ-మి- + అశ్లే ౫-౧.

శమ్మువమ్ । విశ్వం నారాయణం దేవమ్" ౧ ఇత్యాదిభ్య "సోఽక్షరః
 పరమస్వరాట్" ౧ ఇత్యంతమ్. అస్మిన్ననువాకే నోపాసనం విధీ
 యతే. కిమయం పూర్వానువాకో దిత దహరవిద్యోపాస్య విశేష
 నిధారణార్థః? ఉత సర్వవేదాన్తో దిత సర్వపరవిద్యోపాస్య విశేషగ
 నిధారణార్థ ఇతి సంశయః. దహరవిద్యాయా ఆనంతర్యాత్మదుపాస్య
 విశేషనిధారణార్థ ఇతి పూర్వపక్షః - "సహస్రశీర్షం దేవమ్" ౧
 ఇతి ద్వితీయానిర్దేశస్యా నంతరో దితోపాసినా సహస్రస్థైవయక్త
 త్వాత్. రాధాస్త్ర - పరబ్రహ్మపరతత్త్వ పరజ్యోతిః పరమాత్మా
 త్మరశివశమ్ముశ్చై సర్వ పరవిద్యోపాస్యాననూద్యవాక్యేనైవ తేహం
 నారాయణత్వ విధానాత్తస్యచ ప్రకరణాద్భవీయస్తేన సర్వవిద్యో
 పాస్య నిధారణార్థ ఇతి నిశ్చీయతే. నచ "సహస్రశీర్షమ్" ౧ ఇతి
 ద్వితీయానిర్దేశః పూర్వోపాసినా సహస్రభ్యతే - "తస్మిన్యదస్త్ర
 స్తదుపాసితవ్యమ్" ౨ ఇతికృత్ప్రత్యయేన కర్మాభిహితమితి తత్ర ద్వితి
 యానిర్దేశాయోగాత్. "నారాయణపరః" ౧ వ్యాప్యనారాయణ
 స్థితః" ౧ "పరమాత్మావ్యవస్థితః" ౧ ఇత్యాదిభిరైకాధ్యాత్మీకమాథే
 ద్వితీయా. సూత్రార్థస్త్ర-సర్వపరవిద్యోపాస్యనిధారణే (లిక్తభూయ
 స్త్వాత్) - తచ్చిహ్నభూతవాక్యభూయస్త్వాదిత్యర్థః. తద్ది-వాక్యం
 ప్రకరణాద్భవీయః. తదపి పూర్వస్త్రినాకృతై "శ్రుతిలింగవాక్య ప్రకర
 ణస్థాన సమాఖ్యానాం సమవాయే పరదౌర్బల్యమర్థవిప్రకర్షాత్" ౩
 ఇత్యాది నోక్తమ్. ఏవం సర్వోపాస్య నిధారణే నిశ్చితే సతి దహర
 విద్యాయా వ్యాప్యమేవోపాస్య ఇతి "పక్షకౌశలప్రతీకాశమ్" ౧
 ఇత్యాదినా హృదయాద్యభిధానంచ యుజ్యత ఇత్యభిప్రాయః.

అ ౧౦౨. ౩౮౧ - సూ॥ - పూర్వవికల్పః ప్రకరణాత్స్య
 తి-త్రియా మానసవత్॥ - ౩. ౩. ౪౪.

సా. - "మనశ్చిత్ వాక్చిత్ ప్రాణచిత్" ౪ ఇత్యాదిసాంపాదికాక్షీనాం
 ౧॥ త్రి-నా-౬-౧౧. ౨॥ త్రి-నా-౬-౧౦-౨౩. ౩॥ పూ-మి- ౪॥ వాజస-అగ్నిరహస్యే.
 పా. - ౧-సర్వపరవిద్యో-౧-౩. ౨- ఉదితతదుపాసన సంబధ్నానైవయి-౧.
 ౩-నిధారణవి. ౪-౧-౩. ౪-పర-౧-౨-న.

“అసద్వాఇదమగ్రహీత్” ౧ ఇత్యాదినా పూర్వక్రమేష్టకచితాగ్ని శేషిభూత క్రియామయ క్రత్వనుప్రవేశస్వ్యాత్. ఏషామగ్నిత్వేనేష్టకచితాగ్నినా వికల్పః, ద్వాదశాహజ్జభూతమాసగ్రహవత్. ఏషామన్యసానామపిక్రియా మయక్రత్వజ్జత్వం సవిరుద్ధమ్. [౫]

దీ. వాజసనేయకేఽగ్నిరహస్యే “మనశ్చిత్తో వాక్పితృపాత్రిః చితశ్చతుశ్చితః” ౨ ఇత్యాదినా మనశ్చితాదయోఽగ్నయో విద్యా రూపాః శూన్యస్తే. కిమేతే క్రియామయ క్రత్వజ్జభూతాః - ఉత విద్యామయక్రత్వజ్జభూతా ఇతిసంశయః. అస్మిన్ప్రకరణేవిద్యా మయక్రత్వనుబద్ధి గ్రహస్తోత్రాదిదర్శనేఽపి క్రతోర్విధానాథా [౧౦ వాత్, ఫలాన్తరాప్రతితేశ్చ, పూర్వక్ర “అసద్వాఇదమగ్రహీత్” ౧ ఇత్యాది నేష్టకచితస్యాగ్నేఃప్రకృతత్వాత్, మనశ్చితాదిమచ, “తేషామే కైక ఏవతావాన్యావానసౌపూర్వః” ౩ ఇతితత్కార్యాతి దేశాదిష్టకచితేనైషాంవికల్పప్రతీతే, శ్చేష్టకచితాగ్ని శేషిభూతక్రియా మయక్రత్వ నుప్రవేశేన తదజ్జభూతా ఇతిపూర్వఃసతుః. రాధాన్తస్తు “తేహేతే విద్యాచిత ఏవవిద్యయాహేతైత ఏవంవిదశ్చితాభవన్తి” ౪ ఇతిమనశ్చితాదీనాం సామాన్యదికాగ్నిత్వేన విద్యారూపత్వేసిద్ధేపి “తేహేతే విద్యాచితఏవ” ౪ ఇత్యవధారణశ్రుతి ర్విద్యామయ క్రత్వంఽత్వేనై షాంవిద్యారూపతాఽవగత్యధైతి నిశ్చయాత్. సన్నిహితైర్వాననైః గ్రహస్తోత్రాదిభిః క్రత్వనుబద్ధై రనువాదసమాపవాక్య ప్రతిపాదితైః క్రతుదర్శనేసతి “చవనానిత్వ పూర్వత్వాత్” ౫ ఇతిన్యాయేనమనశ్చితాదీనాం శేషిభూత విద్యామయక్రతోర్విధిః పరికల్ప్యతే. “తేషామేకైక ఏవతావాన్యావానసౌపూర్వః” ౩ ఇత్యతిదేశేనేష్టకచితాగ్నే స్స్వ శేషిభూతక్రతుద్వారేణ యశ్ఫలమ్ - తదేవైషాంస్వ శేషిభూతవిద్యామయక్రతుద్వారేణ ఫలమితినిశ్చయితఇతి విద్యామయక్రత్వ జ్జభూతాపేవ మనశ్చితాదయః. సూతార్థాన్తస్తు మనశ్చితాదిః క్రియా

స్యాత్ - క్రియామయక్రత్వజ్ఞభూత ఇత్యర్థః. కుతః? (ప్రకరణాత్) పూర్వప్రకృతేనే ప్రకచితేనా వ్యభిచరిత క్రతుసమ్బద్ధినో పస్థితక్రితు గృహీతత్వేన తదజ్ఞభూతానామేషాం చాగ్నిత్వా తేనేప్రకచితేనగ్ర వికల్పః. విద్యారూపాణామప్యేషాం క్రియామయక్రత్వజ్ఞభావో నపి రుద్యతే - ద్వాదశాహోజ్ఞభూత మానసగ్రహవత్.

౩౯౯ - సూ॥—అతిదేశాచ్చ॥ ౩. ౩. ౪౫

సా. —“తేషామేకైకవివతావాన్యవానసాపూర్వః”౧ ఇతిప్రకచితాగ్నికా (ర్యాతిదేశాచ్చ) తదజ్ఞత్వమ్. [౧౦

దీ. “తేషామేకైకవివతావాన్యవానసాపూర్వః”౧ ఇతితేషు పూర్వేప్రకచితకా (ర్యాతిదేశాచ్చ) తేనైషాం వికల్పఃప్రతీయతే. తేన సవికల్పోఽహి తచ్ఛేషిభూతక్రత్వజ్ఞత్వేన పి నైషాంనోపపద్యతే. అత స్త్వ తదజ్ఞభూతాః.

౪౦౦ సూ॥— విద్యైవతమనిధారణాద్దర్శనాచ్చ॥ ౩. ౩. ౪౬

సా. (విద్యైవ) ఏతే, విద్యామయక్రత్వజ్ఞభూతా ఇత్యర్థః. సాంపాదకా గ్నిత్వేనైషాంవిద్యామయత్వేనీధేఽపి, “తేహైతేవిద్యాచితవీ”౨ ఇతి నిధారణంహి విద్యామయక్రత్వస్వయేవిద్యామయత్వభ్యావనార్థమ్. దృశ్యతేచాత్రవిద్యా మయఃక్రతుః “మనసైషుగ్రహా అగృహ్యంతమనసాఽస్తువస్త [౨౫

దీ. (తు) శబ్దఃపక్షంవ్యావర్తయతి. మనశ్చితాదిః (విద్యైవ)- విద్యామయక్రత్వజ్ఞ భూతపవేశ్యర్థః. కుతః? (నిధారణాత్)-తేషాంవి ద్యారూపత్వేనీధేఽపి “తేహైతేవిద్యాచితవీ”౨ ఇతినిధారణం విద్యా మయక్రత్వజ్ఞతయైషాం విద్యామయత్వభ్యావనార్థమ్. అత్రైవవిద్యా మయక్రతుదర్శనాచ్చ తదజ్ఞత్వమేవైషామ్. దృశ్యతేచాత్ర విద్యా మయః క్రతుః “మనసైషుగ్రహా అగృహ్యంతమనసాఽస్తువస్త [౨౫ మనసాశంసన్”౩ ఇత్యాదౌ.

౪౦౧ - సూ॥—శ్రుత్యాదిబలీయస్త్యైచ్చనబాధః॥— ౩. ౩. ౪౭.

సా. “తేహేతేవిద్యాచితపవ విద్యయాహేవైతే ఏవంవిద్యతాభవన్తి”౧ ఇతిశ్రుత్యావాక్యేనచా వగతవిద్యామయ క్రత్వన్వయస్య చర్చలప్రకరణేన నబాధః

దీ. అశ్రవిద్యామయక్రతో విధిపదాశ్రవణాత్, తత్ఫలసమ్మిథా ప్రతీతేశ్చ, ప్రకరణేనేష్టకచితాగ్నుపస్థాపిత క్రత్వజ్ఞతాప్రతీతేశ్చ, విద్యామయక్రత్వన్వయోబాధ్యత ఇత్యాశఙ్కాహ.

శ్రుత్యాదేః ప్రకరణాద్బలీయస్త్యైచ్చన శ్రుత్యాద్యవగతస్యవిద్యా మయక్రత్వన్వయస్య ప్రకరణేన నబాధః శ్రుతిస్తావత్ “తేహే[౧౦ తేవిద్యాచితపవ”౧ ఇతి. తాంవివృణోతి “విద్యయాహేవైత ఏవం విద్యతాభవన్తి”౧ ఇతి. లిజ్జవాక్యేచభాష్యేదర్శితే. ఏవంవిదః - మనశ్చక్షురాదివ్యాపారేష్వగ్నిత్వం సమాప్తమైత్యుః, ఏతే-మనశ్చ తాదయః, విద్యయా - ప్రధానభూతయా చితాభవన్తీత్యర్థః.

౪౦౨-సూ॥—అనుబంధాదిభ్యః ప్రజ్ఞానరపుథక్త్వవద్దలప్తేష తదుక్తమ్॥ ౩. ౩. ౪౮

సా. “మనసైషుగ్రహాగృహ్యన్త”౨ ఇత్యాదిక్రత్వనుబంధైః, “తేహేతేవిద్యా చితపవ”౧ ఇతిశ్రుత్యాదిశ్చాశ్రవిద్యామయక్రతువిధిఃకల్ప్యత ఇతి. దహరవిద్యాదీనాం క్రియామయత్వాత్ పుథక్త్వవత్, అస్మాపి విద్యామయక్రతో స్సానుబంధైఃపుథక్త్వ మవగమ్యతే. దృష్టశ్చానువాదగ్రహాపేవిధిః “యదేవవిద్యయాకరోతి”౩ ఇత్యాదా. తదుక్తం “వచనానిత్యపూర్వత్వాత్”౪ ఇతి.

దీ. “మనసైషుగ్రహా అగృహ్యన్త”౨ ఇత్యాదౌవిధిపదా శ్రవణాద్విద్యా మయక్రతువిధి ర్నసమ్భవతీతి తదసమ్భవాచ్చ తదన్వయోపనసమ్భవతీత్యాశఙ్కాహ.

గ్రహస్తోత్రశస్త్రీభ్యో యజ్ఞానుబంధేభ్యః ఇష్టకచితాన్వయి నక్రతోరత్ర విధీయమానవిద్యామయ క్రతుపుథక్త్వ మవగమ్యతే.

(ప్రజ్ఞా నైరపకత్వవత్) యథాప్రజ్ఞా నైరాకామ్ - దహరవిద్యాదీ
నాం పుకత్వహేతుభ్యః పుకత్వమ్. ఆదిశబ్దాత్ పూర్వోక్తశ్చ
త్యాదిర్లభ్యతే. శ్రుత్యాదినాఽనుబద్ధైశ్చ విద్యామయక్రతువిధిః [౫
కల్పితభిత్తయః. దృష్టశ్చ నైవాదసరూపేషికల్పమానోవిధిః “యదే
వవిద్యయాకరోతి” ఇత్యాదౌ. తదుక్తమ్ “వచనానిత్వ పూర్వ
త్వాత్” ౨ ఇతి.

౪౦౩-సూ॥—ససామాన్యాద పుష్పలభైర్మృత్యువన్నహిలో
కాపత్తిః॥ ౩. ౩. ౪౯ [౧౦

సా. “తేషామేతైకవివ తావాన్యావాససా” ౩ ఇతిప్రకచితాగ్ని ఫలసామా
న్యేనాతిదేశః, ఇప్రకచితాగ్నేః స్వక్రతుద్వారేణయథృపివ, తదేవై హివిద్యామయ
క్రత్వసుప్రవేశేన ఫలమితి; నపుననిప్రకచితాతిదేశత్వమప్యేమితి. తేనాపిసామాన్యే
నాతిదేశోపలభ్యే. యథా “సపిషపవమృత్యు ర్యపిషపతస్త్రిన్ద్రలేపురుషః” ౪ ఇతి
సర్వహరత్వమాత్రేణ సహితత్రమణ్డలపురుషస్య మృత్యుదేశత్వమ్. [౧౫

దీ. యత్కృత్వమతిదేశా చ్చేప్రకచితశేషిభూత క్రత్వస్వయో
గమ్యతఇతి - తత్రతాహ.

నావశ్య మతిదేశేనే ప్రకచితాగ్నితుల్యదేశత్వ మప్యాశ్రయ
ణీయమ్ - యేనకేనచిత్సామాన్యేనా తిదేశోపలభ్యే. “సపిషపవమృ
త్యు ర్యపిషపతస్త్రిన్ద్రలేపురుషః” ౪ ఇతివత్ఫలసామాన్యేన భవిష్యత్వ
తిదేశః. సహితత్రమణ్డలపురుషే మృత్యులోకాపత్తి రప్యతిదిశ్యతే -
అపితు మృత్యువత్ సర్వసంహర్తృత్వమేవ.

౪౦౪-సూ॥—పరేణచశబ్దస్యతాద్విధ్యం భూయస్త్యైత్వ
నుబద్ధః॥ ౩. ౩. ౫౦

సా. పరేణచబ్రాహ్మణేనాస్య మస్మి తాద్విచిన్త్యబ్దస్య విద్యామయత్రతి
పాతిత్వమవగమ్యతే, “అయంవావలోక పితౄఽగ్నిచిత స్తస్యాపివ” ౫ ఇత్యాదిసా.

౧॥ థా - ఉ-౧-౧-౧౦. ౨॥ పూ - మి - ౩-౫-౨౧. ౩॥

పృథక్ఫలావిదైవవిధీయతే. క్రియాప్రకరణేఽగ్నిరహస్యేమనశ్చితాదీనా (మనుబద్ధస్త) సంపాదనీయానా మగ్న్యజ్ఞానం (భూయస్త్యాత్).

డి. (పరేణద) బ్రాహ్మణేనాస్యమనశ్చితాద్యభిధాయినశ్శబ్దస్య (తాద్విధ్యమ్)-తద్విధత్వమ్; విద్యామయప్రపాదకత్వ మవగమ్యతే. పరేణహి బ్రాహ్మణేన “అయం వావలోః ఏషోఽగ్నివితస్తస్యాపవ” ౧ ఇత్యాది నా పృథక్ఫలావిదైవవిధీయతే. అగ్నిరహస్యేక్రియా, మయాపవవిధీయత ఇతి నాస్తినియమిత్యర్థః. క్రియాప్రకరణేత్వేషాం మనశ్చితాదీనామనుబద్ధః సమ్పాదనీయానామగ్న్యజ్ఞానా వాక్రభూయస్త్యాత్మీయతే. అతోవిద్యామయక్రత్వజ్ఞభూతాపవమనశ్చ [౧౦ తాదయోఽగ్నయః.

అ-౧౦౩. ౪౦౫-సూ॥— ఏకఆత్మనశ్శరీరేభావాత్ ॥౩.౩.౫౧

సా. శరీరేవర్తమానత్వాదుపాసితః, తస్యచక్రర్పత్వ భోక్తృత్వాది స్వరూపత్వాత్, తథావస్థితస్యాత్మతయా, ౪౦౫విద్యాసుపరమాత్మే హస్యైత్యేకేమస్యతే.

డి. ప్రత్యగాత్మనఆత్మతయాహి పరమాః త్తోపాస్యః [౧౫ ఉపాసకస్యాపి స్వరూపముపాస్యోపాసనస్వరూపవత్ జ్ఞాతవ్యమి త్యుక్తం “త్రయాణామ్” ఇత్యాదినా. వత్స్యతేచ “ఆత్మేతితూప గచ్ఛంతి” ౩ ఇతి. తత్ర కిం ప్రత్యగాత్మన శ్శరీరేవర్తమానస్య కర్తృత్వభోక్తృత్వాది విశిష్టంరూపహనుసంధేయమ్ - ఉతప్రజా పతివాక్యోది తాపహతపాప్తత్వాది గుణకంయథావస్థితం రూపమితి సంశయః. శరీరేవర్తమానస్య యాదృశంరూపమ్ - తదేవానుసంధేయమితిపూర్వపక్షః- కర్తృధిష్టివో పాసనవిధిష్టపి తావత్తేవసాధనానుష్ఠాన ఫలానుభవయోస్సంబంధాత్. “యథాక్రతుగ్నిప్రిల్లోకే పురుషోభవతి” ౪ ఇతితు “తంయథాయథోపాసతే” ౫ ఇత్యనేనైకాధ్యాయేర్తమాత్మవిషయమ్. రాధానస్తు-“తత్త్వమసి” ౬ “సహజత్వైస్త్యామ్యమృతః” ౭ ఇతిప్రత్యగాత్మనఆత్మనయైవపరమాత్మోపాస్య ఇతిప్రత్యగాత్మనస్వరూపమపుపాసనానర్హతమ్. “వరంజ్యోతిషవసంపద్య

౧॥

౨॥ బ్ర-సూ-౧-౪-౬. ౩॥ బ్ర-సూ-౪-౧-౩.

౪॥ ఛా-ఉ-౩-౪-౧. ౫॥

౬॥ ఛా-ఉ-౬-౪-౭. ౭॥

పా.—౧-మయా-౧-౩-౪. ౨-ఉపాస్యైత్యవత్స్యతే. ౩-ముపాస్యాత్మకత్వ.

“స్వేన రూపేణాభిసంపద్యతే” ౧ ఇతి యథావస్థితాత్మస్వరూపస్వైవ
 బ్రహ్మానుభవః ఫలమిత్యతః “యథాక్రతురప్తిల్లాకే పురుషోభవతి” ౨
 ఇతి సపరమాత్మ మాత్రవిషయమ్ - అపితుప్రత్యగాత్మాత్మ భూతోపా
 స్యవిషయమితి ప్రజాపతివాక్యోదితం యథావస్థితస్వరూప మేవాను
 సన్ధేయమ్. అన్యథాప్రాప్యోపాస్యయోః ప్రకారభేదాత్ “యథా
 క్రతురప్తిన్” ౨ ఇతి విరుద్ధతే. “యజేతస్వర్గకామః” ౩ ఇత్యాదిక్రమ
 ధౌతు కర్తృస్వరూపానుసన్ధానం నసాధనాన్తర్గత మితివిశేషః సూ
 త్రార్థస్తు - కర్తృత్వాదివిశిష్ట మేవాత్మనస్వరూప మనుసన్ధేయమి
 (త్యేకే) మన్యస్తే కుతః? (శరీరే) వర్తమానస్యోపాసితరాత్మన
 స్తథా (భావాత్).

౪౦౬-సూ॥--వ్యతిరేక ప్రదర్శనభావిత్వాన్నరూపలబ్ధివత్ ॥ ౩. ౩. ౫౨

సా. సైవత్వయత్ కర్తృత్వాది స్వరూపస్వైవోపాసితరాత్మతయా పరమా
 త్మానుసన్ధేయఇతి. అపితుపాసిత స్వాంసారికస్వభావాన్ముక్త స్వరూపస్యయో (వ్య
 తిరేకః) అపహతపాస్తత్వాది గుణకత్వరూపః, సోనుసన్ధేయః. తథానుసన్ధాన(భా
 వభావిత్వాత్) తత్స్వరూపోపలబ్ధేః. యథావస్థితస్వరూప బ్రహ్మానుసన్ధానభావినీహ
 బ్రహ్మానుసన్ధిః. తద్వత్. “యథాక్రతురప్తిన్ లోకేపురుషః” ౨ ఇత్యాదిక్రమే.

దీ. నకర్తృత్వాదివిశిష్ట మనుసన్ధేయమ్ - అపితుసాంసారిక
 స్వరూపాన్ముక్తస్వరూపస్యయో (వ్యతిరేకః)-సోనుసన్ధేయః. [౨౦
 కుతః? తథోపాసనభావభావిత్వా ద్వ్యతిరిక్తస్వరూపప్రాప్తేః. “య
 థాక్రతురప్తిల్లాకే పురుషోభవతి” ౨ ఇతిహ్యహం. (ఉపలబ్ధివత్) యథా
 బ్రహ్మస్వరూపోపలబ్ధి ర్యథావస్థితబ్రహ్మానుసన్ధానయుక్తస్వైవ- తథా
 ఆత్మోపలబ్ధిరపి.

అ. ౧౦౪. ౪౦౭ - సూ॥— అక్షావబద్ధాస్తునశాఖానుహితప్రతి
 వేదమ్ ॥ ౩. ౩. ౫౩

సా. ఉద్గితాదిక్రమజ్ఞాత్రయా ఉపాసనాం యానుశాఖానుశ్రయస్తే, తాన్వేవ
 తార్యాఇతిసహ్యప్రియాయుకమ్; అతఉద్గితాను బద్ధిత్వాత్ ప్రతిశాఖంకార్యాః.

౧౦౪. ౨౨ అక్షావబద్ధాధి. ౨ ముచ్చాదివద్వా... ౨౪౩
 ౧౦౫. ౨౩ భూమజ్యాయస్తాధి. ౧ భూమ్మః...॥౪౦౮-౪౦౯॥౩. ౩. ౫౪-౫౫

దీ. “ఓమి త్యేతదక్షర ముద్గీథముపాసీత”౧ ఇత్యుద్గీథాదిక్రత్వ
 క్షాత్రయా ఉపాసనాశ్చ గ్రియన్తే. తాః కిం యాసుశాఖాసుశ్రూ
 యన్తే- తాస్వేవవ్యవస్థితాః- ఉతసర్వాసుశాఖాసు సమృద్ధాఇతి [౫
 సంశయః. శాఖాసుస్వరభేదా త్పత్రిశాఖముద్గీథభేదేన యగ్రశ్రూ
 యన్తే - తత్రస్థోద్గీథాదే సున్నిధానా త్తేనైవాన్యతావ్యవస్థితా ఇతి
 పూర్వపక్షః. రాధాన్తస్తు - యద్యపుద్గీథవ్యక్తి భేదోవిద్యతే - త
 థాపితత్రత్ర చోద్గీథజాతీయత్వేన సమృద్ధా త్వర్వేషాంచోద్గీథజాతీ
 యత్వావిశేషాత్ “ ఉద్గీథముపాసీత”౧ఇతి శ్రుత్యైవ సర్వసమృద్ధ
 ఇతి సర్వశాఖాసుసమృద్ధ్యన్తే. సూత్రార్థస్తు-న (త్వక్షావబద్ధా) ఉపా
 సనాస్తాసుశాఖాసు వ్యవస్థితాః, అపితు (ప్రతివేదం) సర్వశాఖాసు
 సమృద్ధ్యన్త ఇత్యర్థః. హిర్వేతా. యస్మాదుద్గీథజాతీయత్వా విశే
 షేణసర్వసమృద్ధః - తస్మాదిత్యర్థః.

౪౦౮-సూ॥—ముచ్చాదివద్వావిరోధః॥ ౩. ౩. ౫౪

సా. వాశశ్లో2వచారణే. యథాక్రత్వజ్ఞభూతానామ్మచ్చాతామేకైకశాఖా
 గతానామపి సర్వశాఖాగతక్రత్వస్వయేనా విరోధః.

దీ. వాశబ్దశ్చార్థే. యథామచ్చావీనాం క్రత్వజ్ఞభూతానా
 మేకైకశాఖాభిహితానాం సర్వశాఖాసుక్రతోరేకత్వేన సర్వత్రస
 మృద్ధో నవిరుద్ధ్యతే - తద్వచ్చా విరోధః. [౨౦

అ - ౧౦౫. ౪౦౯ - సూ॥ — భూమ్మఃక్రతువజ్జ్యాయస్త్యం
 తథాహిదర్శయతి॥ ౩. ౩. ౫౫

సా. వైశ్వానరవిద్యాయాం త్రైలోక్యశరీరతయోపాస్యస్యస్వగ్లోకాదిపుణ్య
 ప్రానాం వైశ్వానరాన్నామోమార్గాది పాదపర్యవ్రావయవత్వ మభిధాయ, “యస్త్యే
 తతువంప్రాదేశమాత్రమభివచనయాజ్ఞానం వైశ్వానరముపాస్తేససర్వేమలొకేమ”౨
 ఇత్యోధినా బ్రహ్మనుభవః ఫలజ్ఞానిహితమ్. తత్రమాధ్యాద్యవయవో పాసనార్, (భూమ్మః)సమస్తాపాసనస్య(జ్యాయస్త్యం) ప్రామాణికత్వముద్గీతత్రైవబ్రహ్మనుభవ

ఫలాభిధానాత్. తత్తావయవోపాసనమ్, తత్రతత్రఫలకీర్తనమ్ తత్తావివద్రష్టవ్యమ్. యథా “వైశ్వానరద్వాదశకపాలస్మిర్వశేత్సుతేజాతే” ౧ ఇత్యుక్త్యా. “యదస్తుక పాలోభవతి” ౧ ఇత్యాదా; తథా. సమస్తోపాసనస్త్వైవ శ్రీస్థ్యస్తర్కయతి క్రుతిః “దివమేవభగవోరాజన్” ౨ ఇత్యవయవోపాసనేఽభిధాతే. “మూర్ధాతేవ్యవతిష్ఠ్యగ్ర ద్వైవాన్నాగ్నిద్యు” ౩ ఇత్యాదిసాన్త్యం బ్రువంతీ.

డి. వైశ్వానరవిద్యాయాం స్వర్లోకాదిత్య వాయ్వాకాశపు థివ్యవయవోవైశ్వానరాత్తోపాస్యశ్శ్రుతిః. శ్రగ్గింవ్యస్తస్త్వైవోపా సనం కార్యమ్-ఉత్వస్తస్యసమస్తస్యచ - అథసమస్తస్త్వైవేతిసంశ యః. “ఔసమన్యవకంత్వ మాత్మానముపాస్సు ఇతిదివమేవభగ [౧౦ గవోరాజన్” ౨ ఇత్యాదినా స్వర్లోకాది పృథివ్యంతానాం వైశ్వానరా త్తోపాసనాద్ధాది పాదాంతావయవత్వమభిధాయ, తత్రతత్రవ్యస్తస్త్వై వోపాసనంఫలంచ ఽహితమితివశ్చాత్ “యస్తేష్వితమేవం ప్రాదే శమాత్ర మభివిమాన మాత్మానం వైశ్వానరముపాస్తే” ౪ ఇతిపూర్వో క్తస్యసమాసేనో పసంహారఇతియుక్తమ్. అతోవ్యస్తస్త్వైవోపాస నం కార్యమితిప్రథమపక్షః. సమస్తోపాసనస్య “సర్వేషులోకేషు సర్వేషుభూతేషుసర్వేష్యాత్మసుచాన్నమత్తి” ౪ ఇతివ్యస్తోపాసనఫలే భ్యః ఫలాంతరవిధానాద్వ్యస్తస్య సమస్తస్యచోపాసనం కార్య మితిద్వితీయపక్షః. రాధాంతస్తు “ఆత్మానం . . వైశ్వానరంసమస్తస్య ధ్యేషితమేవనోబ్రూహి” ౫ ఇత్యారభ్యవైశ్వానరాత్తన స్వర్లోకాది పృథివ్యంతానాంమూర్ధాదిపాదాంతావయవత్వమభిధాయ, “యస్తేష్విత మేవం ప్రాదేశమాత్రమభివిమాన మాత్మానం వైశ్వానరముపాస్తే ససర్వేషులోకేషు” ౪ ఇత్యుపసంహారాదేకస్త్వైవ వైశ్వానరాత్తన స్త్వైలోక్యశరీరస్యపరస్యబ్రహ్మణఃఉపాసనంవిధాయఫలంచ “సర్వే ష్యాత్మసుచాన్నమత్తి” ౪ ఇతి, “తద్యధేషికతూలమగ్నాప్రాతంప్రదూ యేతైవంహాస్యసర్వేపాప్సానఃప్రదూయంతే” ౬ ఇతిచసర్వేషామాత్మ

౧॥ ౨ కాండ-౨ ప్ర-౫ అను. ౨॥ ఛా-ఉ-౫-౧౨-౧. ౩॥ ఛా-ఉ- ౫-౧౨-౨. ౪॥ ఛా-ఉ-౫-౧౨-౧. ౫॥ ఛా-ఉ-౫-౪-౬. ౬॥ ఛా-ఉ-౫- ౨౪-౩. పా.-౧-యదాగ్నేయోష్ఠా-౨. ౨-సరతిత్వా.

నామవిశేషేణ భోగ్యభూతం పరంబ్రహ్మనుభవతి, తద్విరోధినశ్చ సర్వపాపనశోదహతీ, త్యుక్తమితిగమ్యతే అతపక వాక్యత్వాన్ని మ ప్రవైయో పాసనంకార్యమ్. వ్యస్తవాదస్తున్నగ్లోకాదీనాం మూఢా ద్యవయవత్వజ్ఞాననాథః. తత్రతత్రవఫలవాదః “వైశ్వానరం ద్వాద శకపాలం నిర్వపేత్పుత్రేజాతే యదప్తాకపాలోభవతి” ౧ ఇత్యాదివ ద్ద్రిష్టవ్యః సూత్రార్థస్తు - భూమ్నోజ్యాయ స్త్వమ్ - సమస్తోపాస నస్యత్రైష్ట్యమ్; ప్రామాణికత్వమిత్యర్థః. ఏక వాక్యత్వావగతేః. వ్య స్తవాదఃక్రతువద్ద్రిష్టవ్యః. “వైశ్వానరంద్వాదశకపాలం నిర్వపేత్ ...యదప్తాకపాలః” ౧ ఇత్యాదిఃక్రతావివేచ్యర్థః. తథాహిదర్శయతి. సమస్తోపాసనస్య జ్యాయ స్త్వమేవ దర్శయతిశ్రుతిః “మూఢాతేవ్యప తివ్యద్య న్నాంనాగమిష్య” ౨ ఇత్యాదినావ్యస్తోపాసనే ౭నర్థంబ్రువన్తీ. అ. ౧౦౬. ౪౧౦-సూ॥ — నానాశబ్దాదిభేదాత్ ॥ ౩. ౩. ౫౬

సా. సద్విద్యాభూమవిద్యాదీనాం బ్రహ్మణ ఏకప్రైయో పాస్యత్వే తత్ప్రాప్తితేవ ఫలత్వే పుష్పాస్యత్వప్రకారభేదా ద్విద్యాభేదః. ప్రకారభేదశ్చ శబ్దాస్తరా ద్యనుబంధభేదాదవగమ్యతే. పూర్వకాణ్డోదితమపి జ్ఞానస్యా శ్చవిధేయత్వం బ్రువతాం నిరసనాయ పునరార్థమే.

దీ. సద్విద్యాదహరవిద్యా శాణ్డీల్యవిద్యా భూమవిద్యాదికాః బ్రహ్మపాసనయాపాః బ్రహ్మప్రాప్తిఫలాః కిమేకవిద్యా-ఉతనా నేతిసంశయః. ఉపాస్యస్యబ్రహ్మణః ఫలస్యచైతత్వాత్, *వేద[౨౦ *ఉపాసీతేతిచ పర్యాయత్వాదేకవిద్యేతిపూర్వపక్షః. బ్రహ్మణఏక త్వేపి జగదేకకారణత్వా వహతపాస్తత్వాద్యనుబంధ భేదహేతుభిః పూర్వకాణ్డోదితాను బంధభేదహేతుభి శ్చబ్దాస్తరాదిభి రేవానుబంధ భేదాన్నానాభూతాఇతిరాధ్ధాంతః. శబ్దాస్తరాదిభి సత్ప్రాప్తితై రేవవి ద్యాభేదసిద్ధావ పీహపునర్వచనం బ్రహ్మప్రాప్తిహేతుభూతం వేదా న్తోదితం జ్ఞానమవిధేయ మితికుదృష్టినిరాపార్థమ్. సూత్రార్థస్తు-సద్వి

౧॥ ౨౫౬౦-౨౩-౫ అను. ౨॥ ఛా-ఉ-౫-౧౨-౨.

† తత్ర-౧-౨-౩. శ్చవిధేయత్వః రస-౧.

౨౪౬ గం. ౨౫ వికల్పాథ. ౧ వికల్ప౨విశిష్ట భూత్వాత్.

౨ కామ్యాస్తుయథాకామం...॥౪౧౧-౧౨॥ ౩. ౩. ౫౭-౫౮

ద్యాభూమవిద్యాదికా నానాభూతాః - బ్రహ్మణవకత్వేపి సద్భూమా
పహతపాప్తాదిశబ్దభేదాత్. ఆదిశబ్దాత్ ఆభ్యాససంఖ్యాగుణప్రక్రియా
నామధేయాని గృహ్యంతే. [౫

అ-౧౦౭. ౪౧౧ సూ॥ — వికల్ప౨విశిష్టఫలత్వాత్ ॥ ౩. ౩. ౫౭

సా. వికస్తిన్నపాపకే సర్వాసాం పరవిద్యానాం వికల్పః) అపరిచ్ఛిన్నానశ్చ
రూప బ్రహ్మనుభవఫలస్యా విశిష్టత్వాత్.

దీ. సద్విద్యాభూమవిద్యాదికానాం బ్రహ్మప్రాప్తి ఫలకానా
మేకస్తిన్నపరుషేనముచ్చయోపిసంభవతి. నేతినంశయః. అగ్నిశుచా
త్ర దర్శసూర్ణమాస జ్యోతిష్టోమాదీనాం స్వగై కఫలానాంతత్రభూయ
స్తాప్తపేక్షయా యథై కస్తిన్నపరుషే సముచ్చయో దృశ్యతే - తథా
అతాప్రి బ్రహ్మనుభవభూయస్తాప్తపేక్షయై కస్తిన్నపరుషేనముచ్చయ
స్సమ్భవతీతిపూర్వపక్షః. దేశతః కాలతస్వరూపతశ్చాన వచ్చిన్నా
నన్తఃస్వరూప బ్రహ్మనుభవసర్వాసాం పరవిద్యానాంఫలమ్. తచ్చై
కయావిద్యయా౭ వాప్తమిత్యేకస్తిన్నపరుషే విద్యావైర సముచ్చయః
ప్రయోజనాభావా న్నసమ్భవతీతి సర్వాసాంవికల్పితీ రాధాత్. సూ
త్రానపి వ్యాఖ్యాతమ్.

౪౧౨-సూ॥ — కామ్యాస్తుయథాకామం సముచ్చయే రన్న
వా పూర్వహేత్వభావాత్ ॥ ౩. ౩. ౫౮ [౨౦

సా. బ్రహ్మవ్యతిక్త విద్యాఫలస్యపరిమితత్వాత్ భూయస్తాప్తపేక్షయాసము
చ్చయస్సంభవతీతి యథాకామం సముచ్చయేరన్, వికల్పేరన్వా.

దీ. బ్రహ్మప్రాప్తి వ్యతిక్తఫలావిద్యాః - (కామ్యాః) తాస్తు
యథేష్టం (సముచ్చయేరన్) - వికల్పేరన్వా - (పూర్వహేత్వ
భావాత్). తస్మిన్సాపరిమితత్వాభావాత్ భూయస్తాప్తపేక్షయా
సముచ్చయ స్సమ్భవతీత్యర్థః.

సా. — ౧-ఇహం-౧. ౩. ౨-స్వరూప-౧-౪. ౩-యథాకామంసము-సా.

అరర ౧౦౫. అల యథా శ్రయథా తాధి. అశిష్టశ్చ. ౩ సమాహారాత్.
 ౪ గుణసాధారణ్య...||౪౧౪-౧౫-౧౬|| ౩. ౩. ౬౦-౬౧-౬౨

ఉద్గీథాదివదన్తభావః. గోదోహనాదివత్ తస్మిన్వాక్యే ఫలసమ్బద్ధా
 శ్రవణా దన్తభావో నవిరుధ్యత ఇత్యర్థః.

౪౧౪-సూ॥—శిష్టేశ్చ॥ ౩. ౩. ౬౦ [౫

సా. “ఉద్గీథముపాసీత”౧ ఇతివిధః “యదేవవిద్యయాకరోతి”౨ ఇత్యత్ర
 విధ్యభావాచ్చాన్తభావో నవిరుద్ధః.

దీ. శిష్టిః శాసనమ్. విధానమ్. “ఉద్గీథముపాసీత”౧ ఇతివిధా
 నాచ్చ వర్తమాన నిర్దేశావగత ఫలసమ్బద్ధత్వాత్ప్రేమోద్గీథసమ్బద్ధో
 ౬వగతఇతి తదన్తభావో నవిరుధ్యతే. అతఃపాదాననియమః. [౧౦

౪౧౫-సూ॥—సమాహారాత్॥ ౩. ౩. ౬౧

సా. “ఉద్గీథమునుసమాహరతి”౩ ఇతివేదనహానావస్థేన సమాధానంబ్రువత్
 వేదనస్యాన్తతాం ద్యోతయతి.

దీ. ఇతశ్చ. “కౌమార్యపదనాన్తైవాపిదు రుద్గీథమునుస
 మాహరతి”౩ ఇత్యుద్గీథ వేదనహానావస్థేన సమాధానంబ్రువత్ ॥ వేద
 నస్యోపాదాననియమందర్శయతి. దురుద్గీథమ్ - వేదనహీనముద్గీథమ్.

౪౧౬-సూ॥—గుణసాధారణ్యశ్చ తేశ్చ॥ ౩. ౩. ౬౨

సా. ప్రకృతోపాసనస్త్రివ “ఓమిత్యాశ్రావయత్యోమితిశంసత్యోమిత్యు
 ద్దాయతి”౪ ఇతిసర్వత్రసంఖ్యరతః ప్రణవస్యగుణత్వేనోపాసనస్యాపిసంఖ్యారాదుపా
 సనోపాదాన నియమోగమ్యతే. అతః పూర్వోక్తోపాదాన నియమోనసంభవతి.

దీ. ఇతశ్చోపాదాననియమో ౬వగమ్యతే. ప్రణవగుణత్వేనా
 వగతస్యోపాసనస్య పాధారణ్యంహిశ్చాయతే “తేనేయంత్రయా
 విద్యావర్తతే ఓమిత్యాశ్రావయత్యోమితిశంసత్యోమిత్యుద్దాయతి”౪
 ఇతి. తేనేతిప్రకృతపరామర్శాత్సోపాసనపవప్రణవస్సర్వత్రసంఖ్యరతి.
 అతః ప్రణవసమాఖ్యావనియమందర్శనాదుపాదాన నియమోనిశ్చీయతే.

౧॥ ఛా-ఉ-౧-౧-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౧-౧-౧౦. ౩॥ ఛా-ఉ-౧-౪-౫.
 ౪॥ ఛా-ఉ-౧-౧-౯. ॥ వేదనస్యనియమేనోపాసనానన్తర్క-౩.

౧౦౮. ౨౬ యథాశ్రయభావాధి. ౫ నవాతత్పహభావా . . . ౨౪౯
 ౬ దర్శనాచ్చ. ||౪౧౭- ౪౧౮|| ౩. ౩. ౬౩ - ౬౪

౪౧౭-సూ||— నవాతత్పహభావాశ్రుతే|| ౩.౩.౬౩

సా. నైతత్. అగ్గభావాశ్రుతే. అగ్గభావోహిసహభావః. “యదేవవిద్యయా
 కరోతి...తదేవవీర్యవత్తరమ్”౧ ఇతి ఫలాన్తరసాధనతయ్యావగతస్యో పాసనస్యా
 గ్గభావాసంభవాత్. “ఉద్గీర్ణము న నీత”౨ ఇత్యుద్గీర్ణాశ్రయతామాత్రప్రతిపాదనాత్.

దీ. నవోపాదాననియమః. (తత్పహభావాశ్రుతే) క్రత్వగ్గభా
 వాశ్రుతేరిత్యర్థః. కత్వగ్గభావోహిసహభావః. “యదేవవిద్యయాక
 రోతి...తదేవవీర్యవత్తరమ్”౧ ఇతివీర్యవత్తరత్వసాధనతయా వగతా
 యావిద్యాయాః క్రత్వగ్గతయావినియోగాసమ్మువాత్ తదగ్గభావో
 హిసశ్రూయతే. యత్రసాక్షాత్ఫలసాధనత్వం ప్రతిపాద్యతే-తత్రఫల
 సాధనత్వం ప్రథమంప్రతీయతఇతి తస్యక్రత్వగ్గతయా వినియోగోన
 సమ్భవతీత్యభిప్రాయః.

౪౧౮-సూ||— దర్శనాచ్చ|| ౩. ౩. ౬౪

సా. “ఏవంవిధవైబ్రహ్మయజ్ఞం యజమానం సర్వాంశ్చర్విజోఽభి [౧౫
 రక్షతి”౩ ఇతిబ్రహ్మణోవేదనేన సర్వరక్షణం బుద్ధివత్ప్రతి రుద్ధాత్ప్రభృతీనాం
 వేదసస్యా నగ్గతాద్వర్షయతీతి ఉపాస + నోపాదాననియమస్సిద్ధః.

ఇతి శ్రీభగవద్బ్రాహ్మణ్యవినియోగే శ్రీవేదాంతసారే,

తృతీయస్యాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః.

—*—

దీ. “ఏవంవిధవైబ్రహ్మ యజ్ఞం యజమానం సర్వాంశ్చర్వి
 జోఽభిరక్షతి”౩ ఇతిబ్రహ్మణోవేదనేనయజ్ఞస్యయజమానస్యబుద్ధి
 జాంచరక్షణంబ్రువన్త్యన్యేషాం వేదనాభావందర్శయతి. తచ్చోద్గీర్ణో
 పాసనస్యానగ్గత్వే సత్యేనోపపద్యతే. అతశ్చోపాదాననియమః.

ఇతి శ్రీభగవద్బ్రాహ్మణ్యవినియోగే శ్రీవేదాంతసారే,

తృతీయస్యాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః.

౧|| ఛా-ఉ-౧-౧-౧౦. ౨|| ఛా-ఉ-౧-౧-౧. ౩|| ఛా-ఉ-౪-౧౭-౧౦.

† ఉపాదాన-౧-స.

౧౦౯. ౧ పురుషార్థాః ౧ పురుషార్థోఽతః ... ||౪౧౯|| ౩. ౪. ౧

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

అ-౧౦౯.—౪౧౯-సూ||పురుషార్థోఽతశ్చబ్దాదితిబాదరాయణః||౩.౪.౧

సా. విద్యాతః(పురుషార్థః) ఇతిభగవాన్ బాదరాయణోమనే, “బ్రహ్మవిదా
హ్నితిపరమ్”౧ “యదేవ...సోఽశ్నుతేసర్వాన్ కామాన్ సహ”౨ ఇత్యాదిశబ్దాత్.

దీ. కేంవిద్యాతః పురుషార్థః - ఉతకర్తృణఇతి సంశయః. కర్తృ
ణఇతిపూర్వపక్షః - కర్తృజ్ఞత్వాద్విద్యాయాః కర్తృసు కర్తృభూత
ప్రత్య గాత్మనో యాథాత్మ్య ప్రతి పాదనపరాణి నేదాన్తవాక్యాని.
విద్యాయాః కర్తృజ్ఞత్వంచ “యదేవవిద్యయాకరోతి...” తదేవవీర్య
వస్తరమ్”౩ ఇతి శ్రుత్యైవావగమ్యతే. నచ ప్రకృతోద్గీఢోపాసన[౧౦
విషయత్వమస్యవస్తుంశక్యతే - “యదేవవిద్యయాకరోతి”౩ ఇతిశ్రు
త్యైవ సర్వకర్తృసువిద్యాయా విషయక్తత్వాత్. శ్రుతిశ్చప్రకరణా
ద్భవీయసీ. విద్యాయాః కర్తృజ్ఞత్వంకథమితిపేక్షాయాం “తత్త్వమ
స”౪ “అయన్మాబ్రహ్మ”౫ ఇతిసామానాధికరణ్యేనకర్తృజ్ఞభూతక
ర్తృ యాథాత్మ్యమ సద్ధానద్వారేణ విద్యాయాః కర్తృజ్ఞత్వమితి
వగమ్యతే. అతః కర్తృసంసారరూపత్వాద్భ్రష్ట విద్యాయాః
కర్తృణపవపురుషార్థః తత్రతత్ర ఫలశ్రుతి రథవాదస్సౌత్. విద్యా
యాః కర్తృజ్ఞత్వే భూయాంసిలిక్ష్ణానిచదృశ్యస్తే సర్వవేదాన్తేషు.
రాధాన్తస్తు - కర్తృసు కర్తుఃప్రత్యగాత్మనోఽథాన్తరభూతస్య స్వస
జ్జల్పకృతజగదుదయవిభవలయలీలస్య నిఖిలహేయప్రత్యసీక కల్యా
ణైకతానానన్త జ్ఞానానన్తైక స్వరూపస్య సర్వేశ్వరస్య సత్యస
జ్జల్పస్య కరణాధిపరూప ప్రత్యగాత్మాధిపస్య వేద్యస్య వేదనరూ
పాయావిద్యాయాః “బ్రహ్మవిదాహ్నితిపరమ్”౧ ఇత్యాదిషు బ్రహ్మ
పాప్తిరూపఫలోపదేశాత్ విద్యాతపవఫలమ్. “యదేవవిద్యయాక
రోతి”౩ ఇతిశ్రుతిః ప్రసిద్ధవన్నిర్దేశాత్, ప్రసిద్ధిశ్చప్రకృతోద్గీఢో పాస

౧|| శ్రై-అ-౨-౧-౧. ౨|| శ్రై-ఆ-౨-౧-౨. ౩|| ఛా-ఉ-౧-౧-౧౦. ౪|| ఛా-ఉ-౬-
౮-౭. ౫|| బృ-ఉ-౬-౪-౫. పా.--౧-మధ్యస్యవస్తుం-౧.౨-కర్తృజ్ఞత్వాత్-౧-౨-౩-స.

నన్యైవేతి, ప్రస్తుతోద్దీఢోపాసన విశేషనిష్ఠా. “తత్త్వమసి”^౧ ఇతిసా
 మానాధికరణ్యంచ తచ్చుజ్జనిద్విష్ట స్వసజగల్పకృతజగజ్జన్మస్థితిధ్వం
 సాదికస్య పరస్య బ్రహ్మణో నజీవస్వరూపత్వ పరమ్, అపితుజగజ్ఞా
 రణస్య బ్రహ్మణో జీవశరీరకతయా జీవస్యాత్మత్వపరమితి “అధికం
 తుభేదనిర్దేశాత్”^౨ ఇత్యాదిషూక్తమ్. “యతత్త్వనిత్యత్వమ్... యస్యా
 త్వాశరీరమ్”^౩ ఇతిచప్రత్యగాత్మనాత్మత్వంపరస్యబ్రహ్మణః శ్రుత్యన్త
 రేవ్యక్తమ్. సూత్రార్థస్తు - (పురుషార్థో^౪తః) విద్యాతః కుఃః?
 “బ్రహ్మవిదాపో^౫తిపరమ్”^౬ ఇత్యాదిశబ్దాత్. [౧౦

౪౨౦-సూ॥— శేషత్వాత్పురుషార్థవాదో యథాన్యేష్యితి
 జైమినిః॥ 3. ౪. ౨

సా. “తత్త్వమసి”^౧ ఇత్యాది సామానాధికరణ్యేన కర్తృనుకర్తృరేవ బ్రహ్మ
 త్వావగమాత్, తద్వేదనస్య తత్సంసౌరతయా కర్తృశేషత్వాత్. ద్రవ్యాదిష్టివ
 ఫలశ్రుతి రర్థవాదః. [౧౫

దీ. “తత్త్వమసి”^౧ ఇత్యాది సామానాధికరణ్యేన బ్రహ్మణః
 కర్తృసు కర్తృస్వరూపత్వా వగమా ద్విద్యాయాః కర్తృసంసౌర
 ద్వా రేణకర్తృశేషత్వా తత్రపురుషార్థవాదో^౨ర్థవాదమాత్రమ్.యథా
 (అన్యేషు) ద్రవ్య సంసౌర రాదిష్టితిజై మినిరాచార్యోమన్యతే.

౪౨౧ - సూ॥—ఆచారదర్శనాత్॥ 3. ౪. 3 [౨౦

సా. ఆశ్వపతిః కేకయోబ్రహ్మవిత్. “యక్ష్యమాణోహవైభగవన్తోహమ్”^౧
 ఇత్యాదాబ్రహ్మవిదః కర్తృప్రధానా (చారదర్శనాత్) విద్యా కర్త్యాజ్ఞమ్.

దీ. ఇతశ్చవిద్యాకర్త్యాజ్ఞమ్. బ్రహ్మవిదామాచారో^౨హి^౩కర్తృ ప్ర
 థానో^౪దృశ్యతే - యథా^౫శ్వపతిః కేకయోబ్రహ్మవిదగ్రే^౬సరః “య
 త్యమాణోహవైభగవన్తోహమ్”^౭ ఇత్యాహ. “కర్తృణైవహి [౨౫
 సంసిద్ధిమాస్థితా జనకాదయః”^౮ ఇతిచస్మర్యతే.

౧॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౭. ౨॥ బ్ర-సూ-౨-౧-౨౨, 3॥ మాధ్వజ్ఞానశాఖాయామ్.
 ౪॥ తై-ఆ-౨-౧-౧. ౫॥ ఛా-ఉ-౫-౧౧-౫.

౨౫౨ ౧౦౯. ౧పురుషార్థాధి. ౪ తచ్చుతేః. ౫ సమన్వారమ్భణాత్.

౬ తద్వతః ... ౭ నియమాచ్చ, || ౪౨౨-౨౩-౨౪-౨౫ || ౩.౪.౪-౫-౬-౭

౪౨౨ - సూ||— తచ్చుతేః|| ౩. ౪. ౪

సా. “యదేవవిద్యయాకరోతి”^౧ ఇతి^౨ శ్రుత్యైవవిద్యాయాః కర్తృసువినియోగాత్. యత్కరోతి - తద్విద్యయా ఇతిహిశ్రుతిః. యద్విద్యయాసాధన భూతయా కర్తృకరోతి - తత్కర్తృ వీర్యవ శైరమితివా.

దీ. లిక్లమిదమ్ - పాప్రిరుచ్యతామిత్యతాగ్రహ.

“యదేవవిద్యయాకరోతి”^౧ ఇత్యాదికాయాశ్చుతే^౨ ర్విద్యా యాః కర్తృజ్ఞత్వమవగమ్యతే. నచదుర్బలేన ప్రకరణేన శ్రుతి^౩ ర్విద్యా విశేషోద్దిగ్ధవిషయోపాసనే వ్యవస్థాప్యతే. [౧౦

౪౨౩ - సూ||— సమన్వారమ్భణాత్ || ౩. ౪. ౫

సా. “తంవిద్యాకర్తృణీ సమన్వారభేతే”^౧ ఇతివిద్యాకర్తృణాం కేకస్తిస్మరుక్ష సాహిత్యదర్శనాచ్చ, విద్యా కర్తృజ్ఞత్వ.

దీ. “తంవిద్యాకర్తృణీ సమన్వారభేతే”^౧ ఇతివిద్యాకర్తృణాం కేకస్తిస్మరుషేసాహిత్యంచ విద్యా యాః కర్తృజ్ఞత్వేహిభవతి. [౧౫

౪౨౪ - సూ||— తద్వతోవిధానాత్ || ౩. ౪. ౬

సా. “ఆచార్యకులాద్వేదమధీత్య...ఆభినమావృత్తకుటుమ్పే”^౩ ఇత్యాదా అర్థజ్ఞాన పర్యవృత్తధ్యయనవతః కర్తృవిధానాచ్చ, ఆధ్యయనం హ్యర్థజ్ఞానపర్యవృత్తమ్.

దీ. విద్యావతః కర్తృవిధానాచ్చ విద్యాకర్తృజ్ఞత్వమ్. “ఆచార్యకులా ద్వేదమధీత్య యథావిధానంగురోః కర్తృతిశేషేణాభి సమావృత్త్యకుటుమ్పే”^౩ ఇత్యాదినా^౨ ధ్యయనవతః కర్తృణివిదధ దధావబోధపర్యవృత్తత్వాదధ్యయనస్యవిద్యావతపవకర్తృణివిదధాతీత్యవగమ్యతే.

౪౨౫ - సూ||— నియమాచ్చ|| ౩. ౪. ౭

సా. “కుర్వన్మేవేహకర్తృణి బిజీవిషేచ్ఛతంసమా”^౪ ఇత్యాత్మవిదోదేవస్య కర్తృసు వినియోగాచ్చ. [౨౫

౧|| ఛా-ఉ-౧-౧-౧౦. ౨|| బృ-ఉ-౬-౪-౨. ౩|| ఛా-ఉ-౪-౧౫-౧.

౪|| ఉంహావాసోప.౨.

సా —౧-శ్రుతిరతవివిద్యా-౨. ౨-విద్యాసామాన్య విషయోద్దిగ్ధోపాసనే విశేషవ్యవ-౧-౨-౩.

దీ. “కుర్వన్నేవేహ కర్మాణిజీవిషేచ్ఛతంసమాః”౧ ఇత్యాత్మవిదామాయుషః కర్తుస్సనియమదర్శనాచ్చ కర్తృణిపవ పురుషార్థః - నవిద్యాతత్తత్సవగమ్యతే. అతశ్చ విద్యా కర్మాణమ్. [౫
 ౪౨౬ - సూ||— అధికోపదేశాత్తు బాదరాయణస్యైవంత
 దర్శనాత్ || ౩. ౪. ౮

సా. నవిద్యాకర్మాణమ్, అఃతువిద్యాతః పురుషార్థ ఇత్యేవమేవ భగవతోబాదరాయణస్యమతమ్. కర్తుఃప్రత్యగాత్మనా ౭ర్థా నరభూతస్యేవ వేద్యతయోపదేశాత్. తత్ప్రథమ్. “బహుస్యాంప్రజాయేయేతి”౨ “సకారణంకరణాధిపః”౩ ఇత్యాదివాక్యేషు వేద్యస్యాధికత్వదర్శనాత్.

దీ. తుశబ్దాత్పక్షోవ్యావృత్తః బాదరాయణస్యైవమ్- విద్యాతః ఫలమితమతమ్. కుతః? (అధికోపదేశాత్) కర్తుస్కర్తుః ప్రత్యగాత్మనోధికస్య - అర్థా నరభూతస్య వేద్యస్య వేదనభూతవిద్యాయాః ఫలసాధనత్వోపదేశాత్. ¹ (తద్దర్శనాత్) దృశ్యతేహివేదాంతవాక్యే ౭ధికవిషయత్వంవిద్యాయాః. ఏవమేవహి“తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేతి”౨ “సోకామయత బహుస్యాంప్రజాయేయ”౩ ఇత్యాదిషు బహుభవనసంకల్పపూర్వకస్పృష్ట్యాదేః కర్తుస్సర్వేశ్వరస్య కరణాధిపాధిపస్యానవధికాతిశయజ్ఞానానంతై కస్వయావస్థనిఖిలహేయ ప్రత్యసీకస్య వేద్యస్య విద్యా బ్రహ్మప్రాప్తిఫలాయ విధీయతే. [౨౦
 ౪౨౭ - సూ||— తుల్యంతుదర్శనమ్ || ౩. ౪. ౯

సా విద్యాయాఃప్రధానస్వేపి (తుల్య) మాచార (దర్శనమ్). “ఋషయః కావషేయాః కిమర్థావయమశ్వేష్యామహే”౪ ఇత్యాదౌ బ్రహ్మవిదాం కర్మత్యాగోహి దృశ్యతే. ఆనుష్ఠానస్తు ఫలాభిసంధిరహితస్య ౩ విద్యాన్తత్వేన. త్యాగస్తుఫలాభిసంధియంతస్వేతి నవరోధః. [౨౧

దీ. విద్యాయాః ప్రధానత్వేపి బ్రహ్మవిదామాచార దర్శనం తుల్యమ్. కర్మణామనాచార దర్శనమప్యస్తీత్యర్థః. “ఋషయః కావ

౧|| ఈశావాస్యోప-౨. ౨|| ఛా-వి-౬-౨-౩. ౩|| శ్వే-వి-౬-౧౯.
 ౪|| తై-ఆ-౨-౬. ౫||

పా.—౧-కర్ణతద్దర్శనాత్-౧. ౨-బ్రహ్మవిద్యా-౨. ౩-విద్యాహేతుత్వేన-౨.

షీయాః కిమథావయ మధ్యేష్యామహే కిమథావయం యత్యాయామహే"౧ ఇత్యాదౌ. కర్మానుష్ఠాన దర్శనంతు ఫలాభిసంధిరహితస్య కర్మణో విద్యాజ్ఞత్వాత్. త్యాగస్తు ఫలాభిసంధియుక్తస్య విద్యా విరోధిత్యాదిత్యభిప్రాయః.

౪౨౮ - సూ|| — అసార్వత్రికీ || ౩. ౪. ౧౦ -

సా. "యదేవవిద్యయాకరోతి"౧ ఇతి(ససార్వత్రికీ) విద్యోచ్యతే "యదేవవిద్యయా"౧ ఇతిప్రసిద్ధవన్నిదేశాత్. ప్రసిద్ధిశ్చోద్గీర్ణవిద్యాయాః. "యదేవవిద్యయాకరోతి...తదేవవీర్యవత్తరంభవతి"౧ ఇతిప్రకృతోద్గీర్ణవిద్యాయుక్తస్య కర్మణోహి వీర్యవత్తరత్వసాధనభావో విధీయతే.

దీ. "యదేవవిద్యయాకరోతి"౧ ఇతిశ్రుతిః సర్వవిద్యాయాః కర్మాజ్ఞత్వం విదధాతీత్యే తదసజ్జతమ్. అత్ర విద్యాశబ్దాభిహితాతు నసార్వత్రికీ - అపితూద్గీర్ణవిద్యా. యత్ర-రోతి - తద్విద్యయేతి నైవం పదాన్వయః. అపితుయదేవవిద్యయాకరోతి - తదేవవీర్యవత్తరమితి. విద్యయా క్రియమాణస్యాన్యతోవగతస్య వీర్యవత్తరత్వంప్రతి సాధనభావోవగమ్యతే - యదేవేతిప్రసిద్ధవన్నిదేశాత్. అన్యతో౨వగతిర్హి "ఉద్గీర్ణముపాసీత"౩ ఇతిసన్నిహితోద్గీర్ణ విద్యాయాః.

౪౨౯ - సూ|| — విభాగశ్శతవత్ || ౩. ౪. ౧౧

సా. "తంవిద్యాకర్తణీ సమన్వారభేతే"౪ ఇతివిద్యాకర్మణో ధ్విన్నఫలత్వేన స్వప్తే ఫలాయాన్వేతీతివిభాగః. యథాక్షేత్రరత్నవిక్రయణే శతద్వయమన్వేతీత్యైత్రక్షేత్రార్థంశతమ్, రత్నార్థంశతమితి.

దీ. "తంవిద్యాకర్తణీ సమన్వారభేతే"౪ ఇత్యత్రవిద్యాచన్వప్తే ఫలాయ, కర్తృచన్వప్తే ఫలాయాన్వారభతఇతి విభాగోద్రష్టవ్యః - యతో విద్యాకర్మణో ధ్విన్నఫలత్వముక్తమ్. (శతవత్) యథాక్షేత్రరత్నవిక్రయణం శతద్వయమన్వేతీత్యుక్తే, తైత్తార్థంశతమ్, రత్నార్థంశత, మితివిభాగో౨వగమ్యతే - తద్వత్.

౧౦౯. ౧ త్రిమహాభీ. ౧౨ అధ్యయనమాత్రవతః. ౨౫౫
 ౧౩ నావిశేషాత్. ౧౪ స్తుతయే... || ౪౩౦-౩౧-౩౨ || ౩. ౪. ౧౨-౧౩-౧౪

౪౩౦ - సూ॥ — అధ్యయనమాత్రవతః॥ ౩. ౪. ౧౨

సా. “వేదమధీత్య” ౧ ఇత్యధ్యయనమాత్రవతః కర్మవిధానాత్ సవిద్యాకర్మా
 జ్ఞాత్. అధ్యయనవిధిని అక్షరరాశిగ్రహణమాత్రే పర్యవస్యతీత్యుక్తమ్. అథావబోధ
 పర్యవస్తేష్యర్థజ్ఞానాదథా నైర భూతా *విద్యాత్ *ఉపాసీతేతివిహితావిద్యా ప్రత్య
 యావృత్తిరూపా.

దీ. “వేదమధీత్య” ౧ ఇత్యధ్యయనమాత్రవతపవకర్మవిధానాత్
 అనేసవిద్యాయా నకర్మాజ్ఞత్వమవగతమ్. అధ్యయనవిధిర్వ్యాధానవ
 నియమవ దక్షరరాశి గ్రహణమాత్రే పర్యవస్యతి. గృహీతస్యస్వా
 ధ్యాయస్య ఫలవదథావ బోధిత్య దర్శనా త్తన్నిర్ణయ ఫలమీమాం
 సాశ్రవణేఽధీతవేదః పురుషస్సయమైవ ప్రవర్తతే. అథావబోధప
 ర్యవస్తేష్యర్థజ్ఞానాదథా నైర భూతాస్త్యుతి ప్రత్యయావృత్తిరూపా
 *విద్యాత్ *ఉపాసీతేతిశాస్త్రవిహితా విద్యా నకర్మాజ్ఞమ్.

౪౩౧ - సూ॥ — నావిశేషాత్॥ ౩. ౪. ౧౩ [౧౫

సా. “కుర్వన్నేవేహ కర్మాణి” ౨ ఇత్యత్రస్వతస్త్రేకర్మాణి విద్యదాయముని
 యోగఇతి విశేషకీర్తనానాత్, “ఈశావాస్యమిదంసర్వమ్” ౩ ఇతిప్రకరణావృ
 త్త్యాభూతమేవ తత్కర్మేతిజ్ఞాయతే. అతోసవిద్యా కర్మాజ్ఞమ్.

దీ. “కుర్వన్నేవేహ కర్మాణి” ౨ ఇతి బ్రహ్మవిదామాయముని
 కర్మాణి నియమోద్దేశ్యత ఇత్యేతన్నసంస్థాపతి- (అవిశేషాత్). విదుష
 ఏవేతి విశేషాభావా త్కమిత్యవిదుషోనస్యాత్. విదుషస్తా ప్రయా
 నాదుపాసనానువృత్తిదర్శనాదర్థస్వభావాద్విదుషపవేత్యభిప్రాయః.

౪౩౨ - సూ॥ — స్తుతయేఽనుమతిర్వా॥ ౩. ౪. ౧౪

సా. విద్యాస్తుతయేకర్మానుమతిర్వా. విద్యాకూహజ్ఞాన్యత్ సర్వదాకర్మకు
 ర్వన్నపితైర్మలిప్యతే ఇతిహివిద్యాస్తుతాస్యాత్. “నకర్మణాలిప్యతేనరః” ౩ ఇతిచ
 వాక్యశేషః.

దీ. వాశబ్దోఽవధారణే “ఈశావాస్యమిదంసర్వమ్” ౩ ఇతి

౧॥ ఛా. ఉ-౮-౧౫-౧. ౨॥ ఈశావాస్యోప-౨. ౩॥ ఈశావాస్యోప-౧.
 పా.—౧-నియమవత్-౧-౩-స. ౨- స్మృతి-౧-౩-స. ౩- భూతమేతత్-౧.

౧౫౬ ౧౦౯. ౧ పురుషార్థాధి. ౧౫ కామకారేణ ... ౧౬ ఉపమర్దభ్య.
౧౭ ఊర్ధ్వరేతస్సుచ...॥ ౪౩౩- ౩౪- ౩౫॥౩. ౪. ౧౫- ౧౬- ౧౭

విద్యాప్రకరణాద్విద్యాస్తుతయే కర్మానుమతిరేవ. విద్యామాహాత్మ్య
త్సర్వదాకర్మాణి కుర్వన్నపితై ర్మలిప్యతః ఇతిహిస్తుతా భవతివిద్యా.
వాక్యశేషేచ “నకర్మణాలిప్యతేనరః”౧ ఇతిశూక్రియతే. [౫

౪౩౩ - సూ॥— కామకారేణచైకే॥ ౩. ౪. ౧౫

సా. “కింప్రజయాకరిష్యామః”౨ ఇత్యాదినా (కామకారేణ) గార్హస్థ్య
త్యాగమధీయతమి కే; అతశ్చవిద్యవప్రధానభూతా.

దీ. (పతే) శాఖనః (కామకారేణచ) విద్యానిష్ఠస్య గార్హస్థ్య
త్యాగమధీయతే “ కింప్రజయాకరిష్యామోయేషాం నోయమాత్మా
యంలోకః”౩ ఇతి. గార్హస్థ్య కర్మత్యాగం బ్రువ్యద్వాక్యం విద్యా
ప్రధానమితిదర్శయతి.

౪౩౪ - సూ॥— ఉపమర్దంచ॥ ౩. ౪. ౧౬

సా. విద్యయా సర్వకర్మేషమర్దభాగీయతే “క్షీయన్తేచాస్య కర్మాణిత
స్తిద్వప్తేవరావరే”౩ ఇత్యాదినా. [౧౫

దీ. విద్యయా సర్వకర్మేషమర్దంచాధీయతే “క్షీయన్తేచాస్యక
ర్మాణి తస్తిద్వప్తేవరావరే” ౩ ఇతి. తద్విద్యాయాః కర్మాణ్యే
నసంశ్చయతే.

౪౩౫-సూ॥— ఊర్ధ్వరేతస్సుచశబ్దేహి॥ ౩. ౪. ౧౭

సా. ఊర్ధ్వరేతస్స్విత్రమేషు విద్యాదర్శనాత్, తేషుచాగ్నిహూతా [౨౦
దృశావా న్నవిద్యాకర్మాణ్యమ్. తేచాశ్రమాస్సన్త్యేవ - “త్రయోధర్మసం-
ఖ్యాః”౪ ఇతి వైదికేశబ్దేహి దృశ్యతే.

దీ. ఊర్ధ్వ రేతస్స్విత్రమేషు బ్రహ్మవిద్యాదర్శనాత్, తేషు
చాగ్ని హూతాద్విద్యాదర్శనాత్, న్నవిద్యాకర్మాణ్యమ్. తేచాతా
శ్రమాస్సన్త్యేవ - యతోవైదికేశబ్దే తేవిద్యశ్యన్తే “త్రయోధర్మసం-
ఖ్యాః”౪ ఇతి “యేచేమైరణ్యే శ్రద్ధాతపఇత్యు
పాసతే”౫ “ ఏతమేవప్రవ్రాజినో లోకమిచ్ఛంతః ప్రప్రజన్తి”౬

౧। ఈశావాస్యోప-౨. ౨॥ బృ-ఉ-౬-౪-౨౨. ౩॥ ముద్గకోప-౨-౨-౯.
౪॥ ఛా-ఉ-౨-౨౩-౧. ౫॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౧.

పా.—౧-ఇతిహి. ౨-భవేదేవవిద్యా-౧-౨. ౩-వాక్యం-౧-౨-౩-౪.

౧౦౯. ౧ పురుషార్థాధి. ౧౮ శరామర్మం...౧౯ అనుష్ఠేయం... ౨౫౭
 ౨౦ విధిర్వాఢారణవత్ ||౪౩౬- ౩౭- ౩౮|| ౩. ౪. ౧౮- ౧౯- ౨౦

ఇత్యాదౌ. “ యావజ్జీవ మగ్నిహోమాశ్రమమ్”౧ ఇత్యాదికాతుశ్రుతి
 రవిరక్తవిషయా.

౪౩౬ - సూ||— పరామర్మంజై మినిరచోదనాచ్చా పవద
 తిహి|| ౩. ౪. ౧౮

సా. “త్రయోధర్మస్కంధాః”౨ ఇత్యత్ర చోదనాభావాదుపాసనస్తుత్యర్థ మను
 వాదమేవేతి జైమినిత్వేనే. “వీరహావా ఏషదేవానాం యోగ్నిముద్వాసయతే”౩
 ఇత్యపవదతి దాశ్రమాంతరమ్.

దీ. “ త్రయోధర్మస్కంధాః”౨ ఇత్యాదిషు తేషామాశ్రమాణా
 (మచోదనాత్)-అవిధానా దుపాసనాస్తుత్యర్థం(పరామర్మమ్)అనువా
 దంజై మినిరాచార్యోఽన్యతే. అపిచ-(అపవదతిహి)శ్రుతిరాశ్రమాంత
 రం “వీరహావా ఏషదేవానాంయోగ్ని ముద్వాసయతే”౩ ఇత్యాది
 కా. అతస్తే నసన్త్యేవ.

౪౩౭-సూ||—అనుష్ఠేయంబాదరాయణస్సామ్యశ్రుతేః||౩. ౪. ౧౯

సా. గృహస్థాశ్రమవ దాశ్రమాంతరమప్యనుష్ఠేయమితి బాదరాయణమతమ్
 “త్రయోధర్మస్కంధాః”౨ ఇతిసర్వాశ్రమసామ్యశ్రుతేః.

దీ. గృహస్థాశ్రమవ దాశ్రమాంతర మప్యనుష్ఠేయం భగవా
 న్బాదరాయణోమన్యతే. కుతః? తస్యాపితత్సామ్యశ్రుతేః. “త్రయో
 ధర్మస్కంధాః”౨ † ఇ త్యేవమాదౌహి సర్వేషామాశ్రమాణామేక [౨౦
 దూపంసజ్జీర్ణనమ్.

౪౩౮ - సూ||— విధిర్వాఢారణవత్ || ౩. ౪. ౨౦

సా. “ ఉపరిహిదేవోభ్యో ధారయతి”౪ ఇత్యప్రాప్తత్వేనయథావిధిః-తద్వత్.

దీ. వాశబ్దోఽవధారణే. సర్వేషామాశ్రమాణాం విధిరేవాయ
 మ్. (ధారణవత్)యథా “అథస్తాత్సమిధం ధారయన్నుద్రవేత్”౫
 “ఉపరిహిదేవేభ్యో ధారయతి”౪ ఇత్యనువాదసహపేప్య పరిధారణ

౧||

౨|| ఛా- ఉ-౨-౨౩-౧. ౩|| ౧ కాణ్డం- ౫ ప్ర-౨అను.

౪||

౫||

† ఇత్యాదిషు-౧.

౨౫౮ ౧౧౦. ౨ స్తుతిమాత్రాధి. ౧ స్తుతి ... ౨ భావశబ్దాచ్చ.

౧౧౧. ౩ పారిష్ల వార్ధాధి. ౧ పారిష్ల వా... || ౪౩౯-౪౦-౪౧|| ౩.౪. ౨౧-౨౨-౨౩

స్వా పాప్రత్వేన విధిరాశ్రీయతే; ఏవమిహాశ్రమాణామపి. అతః
ర్థ్వరేతస్సుపి విద్యానర్హనా ద్విద్యాతః పురుషార్థశ్చతి.

అ - ౧౧౦. — ౪౩౯ - సూ|| స్తుతిమాత్రముపాదానా దితిచేన్నా
పూర్వత్వాత్ || ౩. ౪. ౨౧

సా. ఉద్గీథాదిమ రసతమత్వాదిదృష్టి విధిర్నసంభవతి, “ ఇయమేవజుహూ
స్సుర్గ్లోలోక ఆహవనీయః ” ౧ ఇతివత్, కర్మాక్షభూతోద్గీథాద్యపాదాయ తస్యర
సతమత్వవచనం తత్సుతిమాత్రమితిచేత్. నైతత్, జుహ్వదివిధివ దుద్గీథాదివిధేరత్యా
సన్నిధానాత్, ‘రసతమత్వాదేచ్ఛాప్రాప్తత్వా ద్రసతమత్వాదిదృష్టివిధిరేవ. [౧౦

౪౪౦ - సూ|| — భావశబ్దాచ్చ || ౩. ౪. ౨౨

సా. “ఉద్గీథముపాసీత” ౨ ఇతివిధిప్రత్యయూచ్చ.

డి. “ఓమి త్యేతదక్షర ముద్గీథముపాసీత... సపషరసానాంర
సతమః పరమః పరాధ్యోప్తమోయదుద్గీథః” ౨ ఇత్యేతజ్ఞాతీయకేఠిం
కర్మాక్షాశ్రయాణాం దృష్టివిశేషాణాం విధిరాస్థేయః-ఉతోద్గీథాదిస్తుతి
మాత్రమితిసంశయః. విధిత్వేసిద్ధేహి గోదోహనాదివద్భవతి- విధిత్వ
మేవనసమ్భవతీతి పూర్వపక్షః “ ఇయమేవజుహూ స్సుర్గ్లోలోక
ఆహవనీయః ” ౧ ఇతివత్ కర్మాక్షభూతోద్గీథాది సమ్బన్ధితయో పాదా
నాద్రసతమత్వాదే తత్సుతిమాత్రత్వమేవ - సరసతమత్వాదిదృష్టి
విధిః. రాధాప్రస్తు జుహ్వదివిధివ దుద్గీథాదివిధేరత్యాసన్నిధానాత్,
రసతమత్వాదే రపాప్రత్వత్వా చ్చ, *ఉపాసీతేతి విధిప్రత్యయేన చ,
నస్తుతిమాత్రమ్. తద్దృష్టివిధిరేవ. సూత్రోద్వయంవ్యాఖ్యాతమ్.

అ - ౧౧౧. — ౪౪౦ - సూ|| పారిష్ల వార్ధాఇతిచే న్నవిశేష
తత్వాత్ || ౩. ౪. ౨౩

సా. వేదాక్షేప తత్త్వద్వారమ్భే ధీతాః “ప్రత్య సాహవై” ౩ ఇత్యాద్యా
ఖ్యాయికాః (పారిష్ల వార్ధాః) || “ఆఖ్యానానిశంసత్తి” ౪ ఇతితత్రవినియోగాదితిచేత్.

౧||

౨|| ఛా - ఉ - ౧ - ౧ - ౧. ౩|| కౌషీతమ్యుప - ౩ - ౧.

౪||

† ద్వయమపివ్యా-౨. ‡ ఇత్యాఖ్యానాని-౨.

౧౧౧. కపారిష్టవాగ్ధాధి. అతథాచైకవాక్యో... ||౪౪౨|| ౩. ౪. ౨౪ ౨౫
 ౧౧౨. రత్నాగ్రీష్టవాగ్ధాధి. గతపవచాగ్ని... ||౪౪౩|| ౩. ౪. ౨౫

స,తత్రైవ “నునురైవస్వతః”౧ ఇత్యాద్యాఖ్యానానాం (విశేషితత్వాత్)తేషా
 మేవ తత్ర వినియోగః.

౪౪౨ - సూ॥— తథాచైకవాక్యోపబద్ధాత్ || ౩. ౪. ౨౪
 సా.విద్యావిధిఃకైకవాక్యత్వాచ్చ“సోరోదీత్”౨ఇత్యాదివత్విద్యాప్రత్యుధాపితాః.

దీ. “ప్రతర్దనోహవైదైవోదాసః”౩ఇత్యాదయోవేదాన్తేష్వా
 ఖ్యానవిశేషాః కింపారిష్టప్రయోగాగ్ధాః-ఉత తత్రతత్రవిద్యావిశేష
 ప్రతిపాదనాగ్ధా ఇతిసంశయః. “ఆఖ్యానానిశంసన్తి”౪ఇతిపారిష్టవే
 ప్నియోగాత్తదగ్ధా ఇతిపూర్వపక్షః రాధాన్తస్తు “ఆఖ్యానానిశంస
 న్తి”౪ఇత్యుక్త్వా “నునురైవస్వతోరాజా”౧ఇతిమన్వాద్యాఖ్యానే
 వినియోగస్యవిశేషితత్వాత్,“తంమామాయురమృతమిత్యుపాస్వ”౩
 “ఆత్మేవాఅరేద్రప్రవ్యః”౫ఇత్యాదివిధికైక వాక్యత్వాచ్చ, “సోరోదీ
 త్”౨ఇత్యాదివద్విద్యా విధ్యుధాపవ. సూత్రద్వయమపివ్యాఖ్యాతమ్.
 అ.౧౧౨.—౪౪౩-సూ॥అతపవచాగ్నిష్టనా ద్యనపేత్సూ॥౩. ౪. ౨౫

సా. ఉద్ధ్వరేతసాం “ ఏతమేవప్రవాజినోలోక మిచ్ఛన్తఃప్రవజన్తి”౬
 ఇత్యాదిశ్రుతేరేవతేషాం విద్యావత్త్వాత్ ౪తేష్వాధానాద్యనపేత్సూ॥విద్యా.

దీ. ఉద్ధ్వరేతసాన్స్వత్ర మేషుబ్రహ్మవిద్యాసమ్భవతి - నేతీసం
 శయః. యజ్ఞాద్యభావాన్తేషాం తదగ్నికా విద్యానసమ్భవతీతి పూర్వ
 పక్షః రాధాన్తస్తు “యదిచ్ఛన్తోబ్రహ్మచర్యంచరన్తి”౭ “ఏతమేవప్ర
 వాజినోలోకమిచ్ఛన్తః ప్రవజన్తి”౬ఇత్యాదిశ్రుతేః తేషాంవిద్యావ
 త్త్వావగమా త్తేష్యగ్ని హూతాద్యనపేత్సూవిద్యేతి నిశ్చయతే.
 సూతార్థస్తు-(అతపవ)-విద్యావత్త్వశ్రుతేరేవ (ఆధానాద్యనపేత్సూ)
 తేషువిద్యా అగ్నిష్టనంహి - ౮అగ్నిధానమ్.

౧॥ ౨॥ ౩॥ కాపీతక్యప-౩-౧. ౪॥

౫॥ బృ-ఉ-౬-౫-౬. ౬॥ బృ-ఉ-౬-౪-౨౨. ౭॥ కఠోప-౨-౧౫.

పా. —౧-వికారథత్వాత్-౧. ౨-శ్రుతాః-పా. ౩-ఇత్యాఖ్యానానాంపాఠ-౧.
 ౪. తేషీవాధానా-౧. ౫-విద్యా-౧-స. ౬- అగ్ని-౧-౨-౩-స.

౨౬౦ ౧౧౩. ౫ సర్వాపేక్షాధి. ౧ సర్వాపేక్షాచ ... ||౪౪౪|| ౩. ౪. ౨౬

౧౧౪. ౬ శమదమాద్యధి. ౧ శమదమాద్య... ||౪౪౫|| ౩. ౪. ౨౭

అ-౧౧౩. ౪౪౪-సూ||సర్వాపేక్షాచయజ్ఞాదిశ్రుతేరశ్వవత్||౩.౪.౨౬

సా. కర్మవత్సగృహస్థేషు హిమిత్రాదిసర్వకర్మాపేక్షావిద్యా “బ్రాహ్మణావి విదిషన్తియజ్ఞేన దానేనతపసానాశకేన”౧ ఇత్యాదిశ్రుతేః. యథాచాశ్వో గమనసాధన భూతోపి స్వపరికర బద్ధాపేక్షోగమనే. ఊర్ధ్వరేతస్సుచ స్వాశ్రమకర్మాపేక్షా.

దీ. కర్మవత్సగృహస్థేషు కింయజ్ఞాదికర్మాపేక్షావిద్యా - ఉత తత్రాపి కేవలైవేతిసంశయః. ఊర్ధ్వరేతస్సు యజ్ఞాద్యనపేక్షైవామృతత్వం సాధయతిచేత్ - కర్మనిరపేక్షాయావిద్యాయాపవ సాధనత్వ మభ్యవగమనీయమ్. తథాసతిగృహస్థేషుపి తన్నిరపేక్షైవసాధయతుంసమర్థేతిపూర్వపక్షః. నహిస్వర్గాదిసాధన భూతమగ్నిహోత్రాదికర్మ, పురుషభేదేన నానావిధాజ్ఞకందృష్టమ్. *వివిదషన్తీతిశబ్దోపివేదనేచ్ఛాయాం కర్మాణివినియజ్జే- నవిద్యాయామ్. రాధాన్తస్తు-కర్మవత్సగృహస్థేషు యజ్ఞాదిసర్వకర్మాపేక్షావిద్యా. కుతః? యజ్ఞాదిశ్రుతేః- “తమేతంవేదానువచనేన బ్రాహ్మణావివిదిషన్తి యజ్ఞేన దానేన”౧ ఇతిహియజ్ఞాదయో విద్యాజ్ఞత్వేన వినియజ్యజ్జే. అతోగృహస్థేషు కర్మాపేక్షావిద్యా. ఇచ్ఛాయా ఇవ్యమాణప్రధానత్వాత్ *వివిదషన్తీత్యవ్యమాణం జ్ఞానమేవేత్యవగమ్యతే. యథాగమనసాధన భూతోశ్చైవ స్వపరికరబద్ధరూపపరికర్మాపేక్షః. ఏవంమోక్షసాధన భూతావిద్యాపి నిత్యనైమిత్తికపరికర్మాపేక్షా. ఊర్ధ్వరేతస్సుచస్వాశ్రమవిహితంకర్తవ్యపరికర్మభవతీతితేష్వపి విద్యాసమ్యన్తశ్చాస్త్రాదివగమ్యతే. శాస్త్రైకసమధిగమ్యేహియథాశాస్త్రమభ్యవగమనీయమ్. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్.

అ-౧౧౪. —౪౪౫ - సూ||శమదమాద్యపేతస్సాన్యత్రథాపితు తద్విధేస్తదన్యతయా తేషామప్యవశ్యా నుష్ఠేయత్వాత్|| ౩. ౪. ౨౭

సా. గృహస్థోవిహితకర్మవ్యాప్యతోపి “శాన్తోదాన్తః”౨ ఇత్యాదినాశమదమా

౧|| బృ-ఉ-౬-౪-౨౨. ౨|| బృ-ఉ-౬-౪-౨౩.

హ. —౧-తిదపేక్షాఇచ్ఛా-౧-౨-౩. ౨- వివిదషన్తీతి-౧-౩-౪. ౩- మేవతదన్యకమిత్యర్థతోవగ-౧-౨. మేవాన్తీకృత్యతతోవగ-౩. ౪ ఇవిద్యతి-౩.

దివిధే నైవ్యక్తస్యాత్. విద్యానిష్పత్తయే శమదమాదీనా మవశ్యానుష్ఠేయత్వాత్. శాస్త్ర్యవరతిప్రభృతిభిర్విద్యా విద్యానిష్పత్త్య నుపపత్తేః.

దీ. కింవిద్యానిర్వృత్తయే గృహస్థైశ్శమదమాదయ ఉపాదేయాః - ఉతనేతిసంశయః. గృహస్థానా 1 మా నైర బాహ్యకరణవ్యాపార రూపకర్మాణ్యకత్వాద్విద్యాయాః తద్విపరీతరూప శమదమాద్యుపాదానా సామర్థ్యా దూర్ధ్వరేతస్సుకర్తృరహితేషు శమాదివినియోగోభవివ్యతి - యథాయజ్ఞాదివినియోగః కర్తృవత్సుగృహస్థేషు. తస్మాదనుపాదేయాశ్శమదయ ఇతిపూర్వపక్షః. రాధానైవ “తస్మాదేవంవిచ్ఛాన్తోదానై ఉపరతస్తితియుస్సమాహితోభూత్వాత్తస్యేవాత్మానంపశ్యేత్”౧ ఇతిసామాన్యేనవిద్యాజ్ఞతయా వినియోగాద్గృహస్థైరపుపాదేయాః. నచకర్తృవతాంతేషాం శమాద్యుపాదానా సామర్థ్యమ్ - భిన్నవిషయత్వాచ్చమాదేః. విహితేషుహికర్తృసుకరణవ్యాపారః. అవిహితేషు ప్రయోజనశూన్యేషుచ శమదమాదయః. అతశ్శమాదివినియోగో యజ్ఞాదివినియోగవత్సంజోఽచమర్హతీతి. సూత్రార్థస్తు- యద్యపిగృహస్థో యజ్ఞాదికర్తృసువినియుక్తః-తథాపితు శమదమాద్యుపేతస్యాత్. కుతః? “శాన్తోదానైః”౧ ఇత్యాదినా తద్విధేః, తదజ్ఞతయా - విద్యాజ్ఞతయా విద్యానిష్పత్తయే తేషామవశ్యానుష్ఠేయత్వాచ్చ. ఏకాగ్రతా నిష్పద్యత్వాచ్చ మదమాదిభిరేవ విద్యానిష్పత్తిరిత్యర్థః. యజ్ఞాదికర్మాణ్యపి పాప² నిబర్హణద్వా [౨౦] రేణైకాగ్రతా మాపాదయన్తీత్యభిప్రాయః.

అ- ౧౧౫.—౪౪౬-సూ॥—సర్వాన్నానుమతిశ్చపాశ్రీణాత్యయో తద్దర్శనాత్ || ౩. ౪. ౨౮

సా. ప్రాణవిద్యానిష్ఠస్య “సహవాసవంబిదికిచ్చినానన్నంభవతి”౨ ఇతిసర్వాన్నానుమతిర్సర్వాదా, అపికుప్రాణాత్యయాపత్తావేవ, అతిశయితశక్తే [౨౫] ర్భృహ్మవిదోభ్యుచ్చిష్ట భక్షణాదిః ప్రాణాత్యయాపత్తావేవేతిదర్శనాత్.

౧॥ బృ-ఉ-౬-౪-౨౩. ౨॥ ఛా-ఉ-౫-౨-౧.

పా.—౧-అ నైరబాహ్య-౧-౨-౩-స. ౨-నిర్గురణ-౨-౩.

౧౬౪ ౧౧౬. ౮ విహితత్వాధి. ౩ సర్వభాపి... ౪ అనభిభవంచ...
 ౧౧౭. ౯ విభురాధి. ౧౮ అంతరాచాపి... || ౪౫౨-౫౩-౫౪ || ౩. ౪. ౩౪-౩౫-౩౬

న విహితత్వాచ్చ విద్యాసహకారితేన చానుష్ఠేయం యజ్ఞాదికర్తు.
 వినియోగపుథక్తేన విరోధః పరిహ్రీయత ఇత్యభిప్రాయః.

౪౫౨-సూ|| — సర్వభాపితవోభయలిక్లాత్ || ౩. ౪. ౩౪

సా. ఉభయత్రవినియోగేపి యజ్ఞాదయస్తపవ, ఉభయత్రప్రత్యభిజ్ఞానాభ్యా
 లిక్లాత్. కర్తృస్వరూపై కేపి వినియోగపుథక్తేన నవిరోధః.

దీ. (సర్వభాపి) - ఉభయత్రవినియోగేపి (తపవ) యజ్ఞాదయః.
 కుతః? (ఉభయలిక్లాత్) - ఉభయత్రప్రత్యభిజ్ఞానాభ్యలిక్లాత్.

౪౫౩-సూ|| — అనభిభవంచదర్శయతి || ౩. ౪. ౩౫

సా. “ ధర్మేణపాపమపనుదతి ” ౧ ఇతివిద్యోత్పత్తిప్రతిబద్ధక పాపనివర్తనేన
 విద్యాయా (అనభిభవం) కర్మానుష్ఠాన కార్య (ఞ్చదర్శయతి).

దీ. “ ధర్మేణపాపమపనుదతి ” ౧ ఇత్యాదిభిశ్చ యజ్ఞాదిధర్మాన్ని
 ద్విశ్య తైర్విద్యాయాః (అనభిభవమ్) - పాపకర్తృభిరుత్పత్తి ప్రతిబద్ధా
 భావం (దర్శయతి). అతఉభయత్ర వినియోగాతే-వలా [౧౫
 శ్రమిణాం ముముక్షూణాం చానుష్ఠేయా యజ్ఞాదయః.]

అ-౧౧౭. ౪౫౪-సూ|| — అంతరాచాపితద్వస్తేః || ౩. ౪. ౩౬

సా. ఆశ్రమానంతరావర్తమానౌపివిభురాది రనాశ్రమే, తస్మాపివిద్యాధికా
 ర౧౭ స్తి, రైక్వాదిష్వనాశ్రమిషు బ్రహ్మవిద్యాధికారదర్శనాత్.

దీ. విభురాదీనా మనాశ్రమిణాం బ్రహ్మవిద్యాయా మధికా
 రోస్తి - నేతిసంశయః. ఆశ్రమధర్మేతికర్తవ్యతా కత్వాద్విద్యాయాః,
 తదభావాత్తేషా, మనధికార ఇతిపూర్వపక్షః. రాధాస్తస్తు - ఊర్ధ్వ
 రేతఃస్వపిరైక్వాదిష్వనాశ్రమిషువిద్యానిష్ఠత్వదర్శనా దాశ్రమాని
 యతైర్జ్ఞాపవాసదానాదిభిరేవతేషాం విద్యానుగ్రహభావతీత్య
 స్తే వాధికారః. సూత్రార్థస్తు - (తు) శబ్దాత్పక్షోవ్యావృత్తః. [౨౫
 చశబ్దోఽవధారణే (అంతరాపి) - ఆశ్రమానంతరావర్తమానానా

౧|| తై-నా-౬-౫౦. ↑ ఇత్యాదినాతైరేవయజ్ఞాదిభిః విద్యాయాఉత్పత్తి ప్రతిబ
 ధ్దాభావమా మనభిభవఞ్చదర్శ-౧-౨-౩. ౧ స్పృశరైక్వా-పా.

౧౧౭. ౯ విభురాధి. ౨ అపిస్త్యర్వతే. ౩ విశేష...౪ అతస్త్వితరత్... ౨౬౫
౧౧౮. ౧౦ తద్భూతాధి. ౧ తత్... ౪౫౫-౫౬-౫౭-౫౮ ౩.౪. ౩ ౭-౩౮-౩౯-౪౦

మనాశ్రమిణామప్యధికారో^౨స్త్యేవ. కుతః? (తద్వృష్టేః) - తైత్తిర్యాదిషు
విద్యానిష్ఠత్వద్వృష్టేః.

౪౫౫ - సూ॥ — అపిస్త్యర్వతే॥ ౩. ౪. ౩౭

సా. అనాశ్రమిణోపి జపాదినావిద్యానుగ్రహః (స్త్యర్వతే) “జప్యేనాపిచసం
సిద్ధ్యేత్” ఇతి.

డి. అపిచ- † అనాశ్రమిణామపి జపాదిభిరేవ విద్యానుగ్రహః
స్త్యర్వతే “జప్యేనాపిచ సంసిద్ధ్యేద్భూతోనాత్రసంశయః” ఇ
తి త్యాదినా. [౧౦

౪౫౬-సూ॥ — విశేషానుగ్రహశ్చ॥ ౩. ౪. ౩౮

సా. ఆశ్రమానియతధర్మవిశేషేణ విద్యానుగ్రహశ్చ శ్రూయతే “తపసాబ్ర
హ్మచర్యేణశ్రద్ధయా విద్యయాచాత్మానమ్” ఇతి త్యాదినా.

డి. ఆశ్రమానియత ధర్మవిశేషేణవిద్యానుగ్రహ శ్చూరియతేచ
“తపసాబ్రహ్మచర్యేణశ్రద్ధయావిద్యయాచాత్మానమ్” మన్విచ్ఛేత్” ఇతి.

౪౫౭-సూ॥ — అతస్త్వితరజ్ఞాయోలిక్లాచ్చ॥ ౩. ౪. ౩౯

సా. అనాశ్రమిత్వాదాశ్ర మిత్వంజ్యాయః ధర్మభూయస్త్యాత్. “అనాశ్రమీ
నతిష్ఠేత్” ఇతిస్త్యుతేశ్చ.

డి. (అతః) అనాశ్రమిత్వా(దితరత్)-ఆశ్రమిత్వం(జ్యాయః)-
ధర్మభూయస్త్యాత్.(లిక్లాచ్చ)-స్త్యుతేశ్చేత్యర్థః. “అనాశ్రమీనతి[౨౦
ష్ఠేత్తు దినమేకమపిద్విజః” ఇతిహిస్త్యర్వతే. తస్మాదనాశ్రమిత్వేన
విద్యానిష్ఠత్వ మాపద్విషయ మిత్యభిపారియః.

అ-౧౧౮. ౪౫౮-సూ॥ — తద్భూతస్యతునాతద్భావో జైమి
నేరపియమాత్తద్రా పాభావేభ్యః॥ ౩. ౪. ౪౦

సా. వైష్ఠికానిష్ఠస్య ప్రమృత్యుక్తితిర్మసంభవత్యేవ, (నియమాత్) తత్రాప
నివృత్తిభ్యః. యథానియచ్ఛ్రుతిః “అత్యంతమాత్మశమాచార్యకులేవసాదయన్” ౪

ఇతి, "అరణ్యమియాత్తతోన పునరేయాత్" ౧ ఇతిచ, "సన్యస్యాగ్నింనపునరావర్తయేత్" ౨ ఇతిచ. అతఃప్రేషంప్రచ్యుత్య క్లిత్వభావాద్విద్యానధికారః. జైమినేరప్యేవమ్.

దీ. నైష్ఠికవైఖానసపరివారిజకానాంస్వాశ్రమేభ్యః ప్రచ్యుత్యతానామపి విద్యాధికారోస్తి - నేతిసంశయః. పిథురాదివజ్రపాదిభిరనుగ్రహసన్భవాదస్త్యే వాధికారఇతి పూర్వపక్షః. రాధాస్తమ్య - నైష్ఠికాదీనాం స్వాశ్రమభ్రష్టానాం ప్రియశ్చిత్తాభావస్తరణాచ్ఛిష్టబహిష్కృతత్వాచ్చ తేషామనధికారః. సూక్తిశ్రద్ధస్తు (తద్భూతస్య తునాతద్భూతః) నైష్ఠికాదిభూతస్య తథాభావోనసన్భవతి. కుతః? (తద్భూతపాభావేభ్యః) శాస్త్రేః (నియమాత్) తద్భూతపాభావాః నైష్ఠికాశ్రద్ధాశ్రమధర్మాభావాః. తేభ్యోనియచ్చన్తిహిశాస్త్రాగ్నిః. "బ్రహ్మచార్యాచార్యకులవాసీ తృతీయోఽత్యంత మాత్మానమాచార్య కులేఽవసాదయన్" ౩ ఇతినైష్ఠికస్యతత్రైవణ్యమః. "అరణ్యమియాత్తతోనపునరేయాత్" ౧ ఇతిచవైఖానసస్య. "సన్యస్యాగ్నింనపున [౧౫] రావర్తయేత్" ౨ ఇతిచ పరివారిజకస్య. అతపవ తేషా మనాశ్రమిత్వేనావస్థానాభావాద్విద్యాధికారోనసన్భవతి. జైమినేరప్యవిగీతోయమ్.

౪౫౯-సూ॥ - నచాధికారికమపి పతనానుమానా తదయోగాత్ ॥ ౩. ౪. ౪౧

సా. "అవకీర్ణిపశుశ్చతద్వత్" ౪ ఇత్యధికారలక్షణోక్తం ప్రాయశ్చిత్తమపితస్య ససంభవతి, తస్యప్రాయశ్చిత్తనధికారస్తృతేః తదసంభవాత్. "ఆరూఢోనైష్ఠికంధర్మః" ౫ ఇత్యారభ్య "ప్రాయశ్చిత్తవశ్యామి" ౫ ఇత్యాదిస్తృతేః.

దీ. (అధికారికం) - అధికారలక్షణోక్తం "అవకీర్ణిపశుశ్చతద్వత్" ౪ ఇత్యేతత్ప్రియశ్చిత్తంనైష్ఠికస్యనసన్భవతి. కుతః? (పతనానుమానా) నైష్ఠికస్య (తదయోగాత్). తస్యహివతనంస్తర్యతే ప్రియశ్చిత్తాభావవచనేన "ఆరూఢోనైష్ఠికంధర్మంయస్తు ప్రచ్యవతి

౧॥

౨॥

౩॥

౪॥

౫॥

† ఆదిధర్మభావాః-౧-౩.

౧౧౮. ౧౦ తద్యుతాధి. ౩ ఉపపూర్వం...౪ బహిస్తుభయధా... ౨౬౨
 ౧౧౯. ౧౧స్వామ్యధి. ౧స్వామిసః...॥౪౬౦-౬౧-౬౨॥౩.౪.౪౨-౪౩-౪౪

ద్విజః॥ ప్రియశ్చిత్తం నవశ్యామి యేనశుద్ధ్యేన ఆత్మహా"౧ ఇతి. అత
 ఉపకుర్వాణ బ్రహ్మచారివిషయ మాధికారికమ్.

౪౬౦-సూ॥—ఉపపూర్వమపీ త్యేకేభావమశనవ త్తదు క్తమ్॥౩.౪.౪౨

సా. ఉపపాతకత్వాత్ ప్రాయశ్చిత్తమేకే, మధ్వశససక్షేధ తత్ప్రాయశ్చిత్త
 వదితి. తదుక్తం “ ఉత్తరేషాంజ్ఞాతదవిరోధి”౧ ఇతి.

దీ. (పకే)ప్రియశ్చిత్తభావమపి మన్యనే-యత(ఉపపూర్వం)-
 ఉపపాతకమిదమ్. (అశనవత్) - మధ్వశనాదినిషేధ తత్ప్రాయశ్చి
 త్తవ ద్భవతీత్యర్థః. అతఉపకుర్వాణస్య బ్రహ్మచారిణః ఉక్తమాధికా
 రికమాస్యాపిభవతీతి. తదుక్తంప్రతికారైః “ ఉత్తరేషాంజ్ఞాతదవిరో
 ధి”౧ ఇతి. ఉపకుర్వాణే బ్రహ్మచారిణ్యుక్తోధర్మః ఉత్తరేషాంచా
 శ్రమిణాం స్వాశ్రమాఃవిరోధి భవత్యేవేత్యర్థః.

౪౬౧-సూ॥— బహిస్తుభయధాపిస్మృతేరాచారాచ్చ॥ ౩. ౪. ౪౩

సా ఉపపాతక త్వేపిఽన్యథాపి కర్మాధికారబహిష్కృతావతే. తథాప్రకటేః
 “ప్రియశ్చిత్తపక్ష్యామి యేనశుద్ధ్యేన ఆత్మహా”౧ ఇతి. శిష్టబహిష్కారాచ్చ.

దీ. (ఉభయధాపి) ఉపపాతకత్వే మహాపాతకత్వేపి వైష్ణి
 కాన్వృమ్యతో బహిర్భూతః కర్మాధికారాత్ - “ ప్రాయశ్చిత్తంన
 వశ్యామి”౧ ఇతిస్మృతేః, ఆచారాచ్చ. వర్జయజ్ఞేనం శిష్టావిద్యోపదే
 శాదా. యద్యపకల్మషనిబర్హణాయ వైశ్చిత్ప్రియశ్చిత్తముచ్యతే-
 తథాపి కర్మాధికారాపాదినీశుద్ధి స్తేషాం నసన్భవతీత్యభిప్రాయః.

అ-౧౧౯.౪౬౨-సూ॥—స్వామిసఃఫలశ్రుతేరిత్యాశ్రేయః॥౩. ౪. ౪౪

సా. ఉద్గీథామ్యపాసనం యజమానేనానుష్ఠేయమ్, తప్త్యైవక్రతువీర్యవర్తక
 త్యాదిఫలశ్రుతేరిత్యాశ్రేయః.

దీ. ఉద్గీథామ్యపాసనం కీంయజమానే నానుష్ఠేయమ్ - ఉత

౨౬౮ ౧౧౯. ౧౧ స్వామ్యధి. ౨ ఆర్త్విజ్యమితి... || ౪౬౩ || ౩. ౪. ౪౫

౧౨౦. ౧౨ సహకార్యస్తరవిధ్యధి. ౧ సహకార్యస్తర... || ౪౬౪ || ౩. ౪. ౪౬

ఋత్విజేతిసంశయః. “యదేవవిద్యయాకరోతి... తదేవవీర్యవత్తరమ్” ఇతిక్రతువీర్యవత్తరత్వఫలం యజమానస్యేతి దహరోపాసనాదివ ద్యజమానే నానుష్ఠేయమితి పూర్వపక్షః. కర్వాక్షాశ్రయత్వాదస్యోపాసనస్య, కర్తృణశ్చార్త్విజ్యత్వేన, ఏతదపిఋత్విజాఽనుష్ఠేయంగోహనాదివ దితిరాధ్ధాంతః. సూత్రార్థస్తు- (స్వామినః)- యజమానస్యోద్గీఢాదుపాసనే కర్తృత్వమ్. కుతః? తస్యైవఫలశ్రుతేరిత్యాత్రేయో మన్యతే.

౪౬౩ - సూ॥ — ఆర్త్విజ్యమిత్యేడులోమి స్తస్మైహిపరిక్రియతే॥ ౩. ౪. ౪౫

సా. కర్తృస్వరూపప ౧ వ్రదక్షాశ్రయమపార్త్విజ్యమ్. సాన్తఫలసాధన కర్తృనుష్ఠానాయహి ఋత్విక్పరిక్రియతే.

డి. క్రత్వాక్షాశ్రయత్వేన క్రత్వధిక్పతస్యైవాస్మిన్ను పాసనే ౨ధికారాత్, క్రతోశ్చార్త్విజ్యత్వేన, ఏతదపార్త్విజ్య మిత్యేడులోమిరాచార్యోపన్యతే. యజమానఫలసాధనత్వేపిక్రతో స్తదనుష్ఠానాయహి ఋత్విక్పరిక్రియతే.

అ-౧౨౦. ౪౬౪-సూ॥ — సహకార్యస్తరవిధిఃపక్షేణతృతీయం తద్వతోవిధ్యాదివత్॥ ౩. ౪. ౪౬

సా. “తస్మాద్బ్రాహ్మణః పాణ్డిత్యన్నిర్విద్య” ఇత్యారభ్య “ఆభమునిః” ఇత్యత్రవిద్యావతోయజ్ఞాదివత్ బాల్యపాణ్డిత్యయోప్యతీయం సహకార్యస్తరం ఊనంధీయతే పక్షేణప్రకృప్తమనన శీలేమునిశబ్దప్రయోగాత్. విద్యాభ్యాసరూపమనన మిదమప్రాప్తమేవ.

డి. “తస్మాద్బ్రాహ్మణః పాణ్డిత్యన్నిర్విద్య బాల్యేనతిస్థాసేత్ బాల్యంచపాణ్డిత్యంచ నిర్విద్యాభమునిః” ఇత్యత్రమానం విద్యాగతయావిధీయతే - ఉతానూద్యతఇతిసంశయః. మానస్యమననరూపత్వాత్ “శ్రోతవ్యోమన్తవ్యః” ౩ ఇతిచ ప్రాప్తత్వే

౧॥ ఛా-ఉ-౧-౧-౧౦. ౨॥ బృ-ఉ-౫-౫. ౩॥ బృ-ఉ-౪-౪-౫.

పా. — ౧- తదగ్గిస్వరూపమపార్త్విజ్యం-౨. ౨- ఇతివత్ప్రాప్త-పా.

నానూద్యత ఇతిపూర్వపక్షః. రాధానస్తు - మునిశబ్దస్యప్రకృప్తమ
 ననశీలేప్రసిద్ధేః ప్రకృప్తమనన ముపాస్యవిషయాభ్యాసరూపం విద్యా
 నిష్పత్తయే విధీయతఇతి. సూత్రార్థస్తు - (తద్వతః)- విద్యావతః, సహ
 కార్యన్తరమ్ - మానం 1 విధిః. విధీయతఇతివిధిరితి మానంవిధిరిత్యు
 'క్తమ్' (విధ్యాదివత్) అత్రాపివిధీయతఇతివిధిః - యజ్ఞదానప్రభృ
 త్యాశ్రమధర్మః ఆదిశబ్దాచ్చృణవణ మననేగృహ్యేతే. ఆశ్రమధర్మవ
 చ్చృణవణమననవచ్చ పాణ్డిత్యబాల్యయో స్త్రుతీయమిదం సహకార్య
 న్తరంమాన మపూర్వంవిధీయతే. కుతఇత్యతఆహ (పయేణేతి) [౧౦
 మునిశబ్దస్య ప్రకృప్తమననయుక్తే పయేణప్రసిద్ధిరీత్యర్థః.

౪౬౫ సూ॥— కృత్సేషావాత్తు గృహీణోపసంహారః॥ ౩. ౪. ౪౭

సా కృత్సేషావాత్తుశ్రమిషు విద్యాసద్భావాత్, ఛాన్దోగ్యే “అభిసమావృత్య
 కుటుమ్బే” ౧౩ త్యారభ్య “సఖిల్వేవంవర్తయన్యావదాయుషమ్” ౧౪ ఇతిగృహీణాప
 సంహారస్సర్వేషాం ప్రదర్శనార్థః తుశ్చోహిగృహీణపవేతి శ్చాన్దోగ్యావృత్త్యర్థః

దీ. సర్వాశ్రమిణాంవిద్యావర్త్యేషి ఛాన్దోగ్యే “సఖిల్వే
 వంవర్తయన్యావదాయుషం బ్రహ్మలోకమభిసంప్రద్యతే” ౧ ఇతిగృ
 హాష్ఠధర్మేణోపసంహారః సర్వాశ్రమధర్మ ప్రదర్శనార్థః. కుతః? (కృ
 త్సేషావాత్)-కృత్సేషావాత్. కృత్సేషావాత్ శ్రమిషు విద్యా
 యాస్సద్భావాదిత్యర్థః. [౨౦

౪౬౬-సూ॥ — మానవదితరేషా మపుష్పదేశాత్ ॥ ౩. ౪. ౪౮

సా. “అధమునిః” ౧ ఇత్యత్రాపి “అధభిక్షాచర్యచ్యురతి” ౨ ఇతిపారివ్రాజ్యేనౌ
 పసంహారః ప్రదర్శనార్థః మానభిక్షాచర్యవ దితరాశ్రమధర్మజ్ఞానం యజ్ఞాదీనామపుష్ప
 పదేశాత్.

దీ. “అధమునిః” ౧ ఇత్యస్మిన్వాక్యే “అధభిక్షాచర్యంచరతి” ౨
 ఇతిపారివ్రాజ్యే కాన్తధర్మేణోపసంహారోపి సర్వాశ్రమ ధర్మప్రదర్శ

౧॥ ఛా-ఉ-౮-౧౫-౧. ౨॥ బృ-ఉ-౫-౫.

పా.-౧-విధిః-౧-౩-౪. ౨-ఆశ్రమేషువిద్యాసద్భావాత్-౧. ౩-ఆశ్రమేషు-పా.

సార్థః - భిక్షూచర్యమానాదివ దితరేషా మాశ్రమధర్మాణాంయజ్ఞా
దీనానుపుపదేశాత్.

అ-౧౨౧. ౪౬౭ సూ||— అనావిష్కార్యన్వన్వయాత్ || ౩. ౪. ౪౯

సా. “పాశ్చిత్సన్నివృద్ధ్య బాల్యేనస్థానేత్” ౧ ఇతిబాల్యమిత్యవిశేషేణశ్రుతా
వపిబాలకర్తృ. స్వమాహాత్మ్యానావిష్కారయాపవిద్యాన్వయయోగ్యతయావిధీయతే.

దీ. “తస్మాద్బ్రహ్మణః పాణ్డీత్యంనిర్విద్య బాల్యేనస్థానే
త్ బాల్యంచపాణ్డీత్యంచ నిర్విద్యాభమునిః” ౧ ఇత్యత్రకించాలస్యకర్తృ
కామచారాదికం సర్వవిదుషోపాదేయమ్- ఉతపిద్యామాహాత్మ్యా
నావిష్కార ఇతసంశయః. “బాల్యేనస్థానేత్” ౧ ఇత్యవిశేషః ధా
నాతా మచారాదికం సర్వనుపుపాదేయమితి పూర్వపక్షః-విదు
షో విశేషః ధానాత్ విద్యామాహాత్మ్యాచ్య నిషేధశ్రుతయోబాధి
తాభవేయితి, రాధాస్తస్మ - పాణ్డీత్యప్రయుక్త స్వమాహాత్మ్యా
నావిష్కారపవ విద్యాన్వయయోగ్యత యోపాదేయః ఇతరస్యకా
మచారాదేః “నావిరతోదుశ్చరితాత్” ౨ ఇత్యాదిశాస్త్రైర్విద్యో
త్పత్తి రిరోధిత్యావగమాత్. అతోయథాబాలః స్వాభిజనాద్యనావి
ష్కార్యన్వర్తతే తథావిద్యాన్వర్తతే త్యేతదేవయుక్తమ్. సూత్ర
మపివ్యాఖ్యాతమ్.

అ-౧౨౨. ౪౬౮ సూ||విహికమప్రస్తుత ప్రతిబన్ధేతద్దర్శనాత్ || ౩. ౪. ౫౦

సా. ఆభ్యుదయఫలముపాసనం స్వసాధనభూతపుణ్యకర్తానస్తర ముత్పద్యత
ఇతినాయన్నియమి. ప్రబలకర్తానస్తరప్రతిబన్ధాభావేతదనస్తరప్. ప్రతిబన్ధేతు రిక్షిన్వ
మాస్తే తిదేవవీర్యనస్తరమితి ప్రతిబన్ధాభావే ఫలదర్శనాత్.

దీ. మోక్షవృత్తిరిక్తాభ్యుదయఫలముపాసనం కింస్వసాధనభూ
తపుణ్యకర్తానస్తర మేవోత్పద్యతే - ఉతానస్తరమన్యదా వేత్యనియ
మ-ఇతసంశయః. సాధననిర్వృత్తౌ విశమ్భుహేత్వభావా దనస్తరమే

వేతిపూర్వపక్షః: రాధా నస్తు అప్రస్తు లేప్రబలకర్తానైర ప్రతిబద్ధేన త్యనన్తరమ్, ప్రస్తు లే తదుత్తరకాలమిత్యనియమః. దృశ్యతేహిప్రబల కర్తానైరేణ ఫలప్రతిబద్ధః - “యదేవవిద్యయాకరోతి...తదేవవీర్యవన్తరమ్” గతి - ఉద్గీర్ణోపాసనస్యక్రతోః కర్తానైరేణ ఫలాప్రతిబద్ధః ఫలగమితి “పుష్కన్యప్రతిబద్ధఫలమ్” ఇత్యభ్యుపగమాత్. సూత్రమపి వ్యాఖ్యాతమ్. (విహికం) - అభ్యుదయఫలమిత్యర్థః.

అ-౧౨౩. ౪౬౯-సూ||— ఏవంము క్తిఫలానియమస్తదవస్థావధృతే స్తదవస్థావధృతేః|| ౩. ౪. ౫౧

సా. ఏవం ముక్తిఫలోపాసనస్యాపి ప్రతిబద్ధాభావాభావయో రిత్యనియమః, ప్రతిబద్ధాభావవివేతి ఫలోదయావస్థావధృతేః.

ఇతి శ్రీభగవద్బ్రాహ్మణ్యవివరణితే శ్రీవేదాంతసారే,

శృతీయస్యాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

దీ. కింముక్తిఫలాన్యపాసనాని స్వసాధనభూతాతిశయిత పుణ్యకర్తానన్తర ముత్పన్నస్తే- ఉత్పూర్వవదనియమ ఇతిసంశయః. ముక్తిఫలోపాసన సాధనభూతకర్తృణాం సర్వకర్తృభ్యో బలవత్తర త్వేన ప్రతిబద్ధాభావాదనన్తర మేవోత్పద్యతేఇతిపూర్వపక్షః. తత్రా పిబ్రహ్మవిదవచారస్యతోపిబలవత్తర త్వేన ప్రతిబద్ధసన్భవాదనియమ ఏవేతిరాధాన్తః. సూత్రార్థస్తు - ముక్తిఫలానామ ప్రేవహనియమః. కుతః! (స్తదవస్థావధృతేః) - ప్రతిబద్ధాభావేనతి ఫలావధృతేః [౨౦ ద్విరుక్తిరధ్యాయ పరిసమాప్తింద్యోతయతి.

ఇతి శ్రీభగవద్బ్రాహ్మణ్యవివరణితే శ్రీవేదాంతదీపే,

శృతీయస్యాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

శ్రీమతే రామానుజాయనమః.

౧౨౪. ౧-ఆవృత్త్యధి. ౧ - సూ. ౪౭౦— ఆవృత్తిర సకృద్... (౪. ౧. ౧)

—పి—

అ-౧౨౪. సూ -౪౭౦ — || ఆవృత్తిరసకృదుపదేశాత్ || ౪. ౧. ౧||

“బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమ్”^౧ ఇత్యాదిమమోక్షసాధనం వేదనమసకృదావృత్తమ్, “విద్యాత్-ఉపాసీత” ఇతివిద్యుపాస్యో పత్రమోపసంహారయోర్వ్యతిరేకే [౫ (ఉపదేశాత్.)

దీ. “బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమ్”^౧, “తమేనంవిద్వానన్యథా ఇహభవతి”^౨ ఇత్యాది వేదాంతపీఠికం వేదనం కింసకృత్యమేవశాస్త్రార్థః! -ఉతాసకృదా వృత్తమితిసంశయః. సకృత్యతమేవేతపూర్వపక్షః-“సయోహవైతస్మరంబ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవభవతి”^౩ ఇత్యాగ్రంథా వేదనస్తేవముక్త్యుపాయత్వ ప్రతిపాదనాత్ సకృత్యతమేవేదనే శాస్త్రార్థనిర్వృత్తేః, తస్మాసకృదావృత్తౌ ప్రమాణాభావాత్. రాధాకృష్ణ “యస్తద్యేదయస్సవేదసహనైశ్చదుక్తః”^౪ ఇత్యుపక్రమ్య, “అనునపతాంభగవోదేవతాంశాధియాందేవతాముపాస్యే”^౫ ఇత్యేకస్త్విన్వాక్యే విద్యుపాస్యోర్వ్యతిరేక ప్రయోగదర్శనా [౧౫ త్, సనానాథేషు “బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమ్”^౧, ఆత్మావాఅరేద్రప్రవ్య శ్శోక్తివ్యోమస్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః”^౬ ఇత్యాదిమ ధ్యానవిద్యోర్వ్యతిరదర్శనాచ్చ, ధ్యానోపాసనాది శబ్దవాచ్యమసకృదా వృత్తింస్తుతి సంతానరూపంవేదనమేవశాస్త్రార్థ ఇతిశ్చేద్యతే. సూత్రార్థస్తు(ఆవృత్తిరసకృత్) బ్రహ్మప్రాప్తిసాధనం వేదనమసకృత్^౭ దా వృత్తమేవశాస్త్రార్థః వేదనంధ్యాన శబ్దవాచ్యమిన్వృత్తః. కుతః? (ఉపదేశాత్) “ఓమిత్యేవాత్మానంధ్యాయథ”^౮, నిచాయ్యసంన్యత్య ముఖాత్ప్రముచ్యతే”^౯, ఆత్మానమేవలోక ముపాసీత”^{౧౦}, ఆ

౧|| తై-ఆ-౨-౧-౧. ౨|| తై-పు-౧౭. ౩|| ముద్గళోప-౩-౨-౯. ౪|| ఛా - ఉ-౪-౧-౪. ౫|| ఛా-ఉ-౪-౨-౨. ౬|| బృ-ఉ-౬-౫-౫. ౭|| ౮|| కఠోప-౩-౧౫. ౯ ||

పా. - ౧ - ఇతిబ్రహ్మవేదనస్య పరప్రాప్తిసాధనత్వ శ్రుతేస్సకృదా వృత్తేతి పూర్వపక్షః. రాధా-౨. ౨-వ్యతిరేక-౨.

అ ౧౨౪. ౧-ఆవృత్త్యధి. ౨ - సూ. ౪౭౧—విశ్వాచ్య. (౪. ౧. ౨).
 ౧౨౫. ౨ - ఆవృత్త్యధి. ౧ - సూ. ౪౭౨— ఆత్మేతి... (౪. ౧. ౩).

త్వావాచరేద్రప్రత్యయే^౧ ఇత్యాది నాఉపాసనోప సంహారోపదేశాత్.
 ఉపాసనంచాపిచ్చిన్నస్మృతి సంతానరూపమితి పూర్వమేవాక్తమ్. ౧

— ౪౭౧-సూ.—॥ విశ్వాచ్య॥—౪. ౧. ౨॥ [౫

సా. (విశ్వాచ్య) - స్మృతిః, “మాధ్యాయస్తఉపాసతే । తేషామహం సముద్ధ
 ర్తా”^౨ తద్రూపప్రత్యయేనై కాసంతతిశ్చాన్య నిస్సృహం । తద్ధ్యానమ్”^౩ ఇత్యాది
 స్మృతేశ్చ.

దీ. (విశ్వాచ్య) స్మృతిః - స్మర్యతేచాయవర్ధః “మాంధ్యాయస్త
 ఉపాసతే । తేషామహం సముద్ధర్తావృత్త్య సంసారసాగరాత్”^౨
 “యేత్వత్తురనునిర్దేశ్య వాప్య క్తంపర్యుపాసతే”^౪ “తద్రూపప్రత్యయే
 నై కాసంతతి శ్చాన్యనిస్సృహం । తద్ధ్యానంప్రథమైష్ట్యే రక్షే ర్నిష్పా
 ద్యతేతథా”^౩ ఇతి. ౨.

అ-౧౨౫. ౪౭౨ సూ॥ ఆత్మేతిరూపగచ్ఛన్తిగ్రాహయన్తిచ॥ ౪. ౧. ౩॥

సా. యద్యపి “అధికస్త భేదనిర్దేశాత్”^౫ “అధికోపదేశాత్”^౬ ఇత్యాదిషు [౧౫
 ప్రత్యయాన్యసూక్తాన్తరత్వం బ్రహ్మణః ప్రతిపాదితమ్, తథాప్యసానితా “అహంబ్ర
 హ్మస్మి”^౭ “అత్మేహోహనీః; యతఃపూర్వే ఉపానితారః “త్వంవాఆహమస్మి భగవో
 దేవతే అహంబ్రహ్మమనిభగవోదేవతే”^౮ ఇత్యాత్మేత్వే (వోపగచ్ఛన్తి). ఉపానితురథా
 తరమంబ్రహ్మ. తానుపానిత్యాన్ స్యాత్తభూతం (గ్రాహయన్తి శాస్త్రాది “యత్రత్వనితి
 ప్తస్యాన్తి సూ తరాయమాత్మాన వేదయస్యాత్మాశరీరంయమాత్మానమ తరాయ [౨౦
 మయం సుత్రాత్మా”^౯ ఇత్యాదీని. యథామనుష్యహమితిమనుష్యశరీరస్య స్వాత్మప్ర
 కారతైరస్య భూతాయా ప్రకారిణి స్వాత్మని అహంశబ్దస్య తద్భుద్ధేశ్చ పర్యవసానమ్;
 తథాస్వాత్మసూపి పరమాత్మశరీరతయా తత్ప్రకారస్వభావత్వేన అహంశబ్దత
 ద్భుద్ధ్యోః పరమాత్మనివర్యవ సాసమితి “అహంబ్రహ్మ”^{౧౦} ఇత్యేహోహస్యమితి. ౧.

దీ. కిముపాస్యంబ్రహ్మపానితురన్యత్వే నానుసంధేయమ్- [౨౫
 ఉతాత్మత్వేనేకసంశయః. “అధికంతుభేదనిర్దేశాత్”^౫ “అధిపకో

౧॥ బృ-ఉ-౬-౫-౫. ౨॥ గీ-౧౨-౭. ౩॥ వి-పు-౬-౭-౯౧, ౪॥ గీ-౧౨-
 ౩. ౫॥ బ్ర-సూ-౨-౧-౨౨. ౬॥ బ్ర-సూ-౩-౪-౮. ౭॥ బృ-ఉ-౩ - ౪-౧౦.
 ౮॥ ౯॥ మాధ్యమినశాఖాయామ్.

పా. ౧-అనీత్వేహోపగచ్ఛన్తి-౨. [౩౦

౨-సూ-బ్రహ్మదృష్టి...||౪౭౩-౪౭౪|| ౪. ౧. ౪-౫.

దేశాత్^౧ ఇత్యాదిమూపాసితు రుపాస్యస్యాధాన్త రత్వేనైవోప
పాదనాత్, యథావస్థితస్యైవోపాస్యత్వా చ్చాన్యత్వేనోపాస్య మి
తిపూర్వఃపక్షః. రాధాన్తస్తు, త్వంవాఅహంసన్నిభగవోదేవతే అగ్ర
హంవైత్వమసి భగవోదేవతే^౨ ఇతి పూర్వే ఉపాసితారఃఉపాస్య
మాత్తత్వే (నోపగచ్ఛన్తి.) అతఃఆత్మేత్యే వోపాస్యమ్. తానుపాసి
త్యాన్వత్వధాన్తర భూతస్యాపి బ్రహ్మణః ఉపాసితు రాత్వత్వం
(గ్రాహయన్తి) శాస్త్రాగ్ని “యఆత్మనితిస్తన్నాన్తి”^౩ ద్వరాయమా
త్మానవేదయస్యాత్మాశరీరంయ ఆత్మానమద్వరాయ మయితినతగ్రం
ఆత్మాన్తర్యామ్యమృతః^౪ ఇత్యారభ్యోపాసి తావర మాత్మనశ్శరీరమ్,
పరమాత్మాచోపాసితు రాత్మేతిప్రతిపాదనేన, తథా “సర్వంఖల్వి
దంబ్రహ్మ తజ్జలాన్”^౫ ఇతి “సన్ములాస్సోమ్యే మాస్సర్వాఃప్రజా
స్సదాయతనా స్సత్ప్రతిష్ఠాః...ఏతదాత్మ్యమిదంసర్వమ్”^౬ ఇతిచత
దాయత్తస్వరూపస్థితిప్రవృత్తితాప్రతిపాదనేనచ. ఏవమపాసితు గ్రం
స్వాత్మనో ప్యాత్మత్వాద్భృహ్మణః, యథావస్థితస్వాత్మ శరీరక
బ్రహ్మీనుసద్ధానే ౭హమిత్యే వానుసద్ధేయమ్. యథా మనుష్యోహమ
స్తీతి స్వశరీరస్య స్వప్రకారతైకస్వ భావతయా ప్రకారిణిస్వాత్మని
పర్యవసానమ్; - తథాస్వాత్మనో ౭హంప్రత్యయో ౭హంశబ్దశ్చనకే
వలస్వాత్మవిషయా - పరమాత్మశరీరతయా తద్విశేషణత్వేనైవ[౨౦
స్వాత్మనో ౭వస్థానాత్. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్. ... ౧

—అ-౧౨౬. సూ- ౪౭౩—|| నప్రతికేసహిసః|| ౪. ౧. ౪||

సా. “మనోబ్రహ్మ”^౭ ఇత్యాదిప్రతికేతునాత్మేతి గ్రహణమ్. సహితశ్ర(స)పర
మాత్మోపాస్యః, పరమాత్మదృష్ట్యాహి మనఃప్రభృతీతి. ౧

౪౭౪-సూ—|| బ్రహ్మదృష్టిరుత్కర్షాత్ || ౪. ౧. ౫ || [౨౫

సా. బ్రహ్మణఃఉత్కర్షత్వా తిద్దృష్ట్యా మన ఆద్యపాసనంహ్యభ్యుదయా
యభవతీతి. ౨.

౪ ౧౨౭.౪-ఆదిత్యాదిమత్యధి-౧-సూ. ౪౭౫-ఆదిత్యాది...(౪.౧.౬).

౧౨౮. ౫-ఆసీనాధి-౧-సూ. ౪౭౬-ఆసీనస్...(౪. ౧. ౭).

డి. “మనోబ్రహ్మేత్యుపాసీత”^౧ ఇత్యాదిషు ప్రతీకోపాసనేష్య
ప్యాత్తుత్వేనాను సద్ధానంకర్తవ్యమ్-ఉతనేతిసంశయః. “మనోబ్ర
హ్మేత్యుపాసీత”^౧ ఇతిబ్రహ్మోపాసనత్వా విశేషాదాత్మేత్వే [౫
వాను సద్ధానమితి పూర్వపక్షః. రాధానస్తు-(నవతీకే) ఆత్మత్వా
ను సద్ధానంకార్యమ్. కుతః? నహిమనాదిరుపాసితురాత్మా, నచత
త్రబ్రహ్మోపాస్యమ్, - బ్రహ్మదృష్ట్యేమనాదిరుపాస్యః అపకృష్టే
హ్యుత్కృష్టదృష్టి రభ్యుదయాయభవతి, - యథాభ్యుత్పాదౌ రాజ
దృష్టిః. సూత్రద్వయభిప్రాయభిత్తమ్. ౨. [౧౦

అ-౧౨౭. ౪౭౫-సూ॥ ఆదిత్యాదిమతయశ్చైకైకఉపపత్తేః॥ ౪.౧. ౬॥

సా. “యఏవాసౌతపతి తముద్గీఢముపాసీత”^౨ ఇత్యాదావవ్యాది త్యాదే
శేవోత్కృష్టత్వాత్ ఉద్గీఢాదౌతద్వైషయః కార్యాః. ౧.

డి. “యఏవాసౌతపతి తముద్గీఢముపాసీత”^౨ ఇత్యాదిషు కర్తా
జ్ఞాత్రయోపాసనేముక్తిముద్గీఢాదావాదిత్యదృష్టికార్యాః ఉతాది-౧౫
త్యాదా పుద్గీఢదృష్టి రితిసంశయః. కర్తృణఃఫలసాధనత యోతాగ్నా
త్, ఆదిత్యాదేదేవతాత్వే నతద్గుణత్వా చ్చాదిత్యాదాపు ద్గీఢాదిదృ
ష్టిః కార్యేతిపూర్వపక్షః. రాధానస్తు - కర్తృణోపిఫల సాధనత్వ
మాదిత్యాది దేవతారాధన ద్వారేణేతి ఆదిత్యాదేరే వోతాగ్నోపప
త్తేః (ఆదిత్యాదిమతయ) ఏవకర్తాజ్ఞోద్గీఢాదౌకార్యాః. సూత్రం [౨౦
చవ్యాఖ్యాతమ్. ౧.

అ-౧౨౮. ౪౭౬-సూ॥ ఆసీనస్సహృవాత్॥ ౪. ౧. ౭॥

సా. ఆసీనఉపాసనంకార్యాత్, తస్యైవైకాగ్ర్యసహృవాత్. ౧

డి. కిమిదంబ్రహ్మోపాసన మాసీనఃకుర్యాత్-ఉతాసీనశ్శ
యానస్తిప్రస్తచ్చస్త్యేత్యనియమేనేతిసంశయః. విశేషాశ్రవణాదని [౨౫
యమేనేతి పూర్వపక్షః. రాధానస్తు - ఆసీనస్యైవైకాగ్రతాసహృ

౧౨౮. ౬-ఆసీనాధి. ౨. సూ. ధ్యానాచ్చ. ౩-అచలత్వం... ౫
 ౪-స్తరన్విచ. ౫-యత్రైకాగ్రతా...|| ౪౭౭-౪౮౦||౪.౧.౮-౧౧||

వాత్, ఏకాగ్రతామూలత్వాచ్చో పాసనస్య, ఆసీనఃకుర్యాత్. సూ
 త్రమపివ్యాఖ్యాతమ్. ౧

—౪౭౭-సూ—||ధ్యానాచ్చ||౪. ౧.౮|| — [౫

సా. “నిదిధ్యాసితవ్యః” ౧౬ తుపాసనస్య ధ్యానరూపత్వాచ్చాసీనః. ౨.

దీ. “నిదిధ్యాసితవ్యః” ౧౬ తుపాసనస్య ధ్యానరూపత్వాచ్చై య
 కాగ్రచిత్తతావశ్యమ్భాషిణీ. ధ్యానంహి - విజాతీయప్రత్యయాన్త
 రావ్యవహితం తైలధారావదవిచ్ఛిన్న స్మృతిసంతతిరూపమ్. ౨.

౪౭౮-సూ—||అచలత్వంచాపేక్ష్య || ౪. ౧.౯|| [౧౦

సా. పృథివ్యాదే (రచలత్వజ్ఞాపేక్ష్య) “ ధ్యాయతీవపృథివీ ” ౨ ఇతిప్రయో
 గాత్ మనసోనిశ్చలత్వ మాసీనస్త్వైవ. ౩.

దీ. నిశ్చలత్వం (చాపేక్ష్య) ధ్యానవాచోయైక్తిః పృథివ్యాదిమద్య
 శ్యతే “ధ్యాయతీవ పృథివీధ్యాయతీవాన్తరిక్షం ధ్యాయతీవద్యౌః” ౨
 ఇత్యాదికా. అతోధ్యాయతఃపృథివ్యాదివదచలత్వమాసీనస్త్వైవ [౧౫
 సమ్భవతి. ౩.

౪౭౯-సూ—||స్తరన్విచ|| ౪. ౧. ౧౦||—

సా. “ ఉపవిశ్యాసనేయజ్ఞ్యాత్ ” ౩ ఇత్యాదిసా. ౪.

దీ. స్తరన్విచాసీనస్త్వైవధ్యానం “ఉపవిశ్యాసనేయజ్ఞ్యాద్యో
 గమాత్మవిశుద్ధయే” ౩ ఇతి. ౪. [౨౦

౪౮౦-సూ—|| యత్రైకాగ్రతాతత్రావిశేషాత్ || ౪. ౧. ౧౧|| —

సా. (యత్రైకాగ్రతాతత్ర) దేశేతత్రకాలేషాసీతత్రాదిదేశకాలవిశేషశ్రవణాత్. ౧

దీ. యస్మిన్దేశేయస్మిన్శ్యకాలేషనస(ఏకాగ్రతా), సత్రదేశేకాలేచోపా
 సనంకార్యమ్, “శరీర రాదిరహితేషానోఽనుకూలేశుచాదేశే” ౪ ఇత్యే
 తదతిరిక్తవిశేషగ్రహణాత్. యథాదేశకాలయోరేకాగ్రతాయాం
 విశేషః-నతథాస్థిగత్యాదా. ఆసీనస్యతువిశేషో స్తీత్యభిప్రాయః. ౫.

౧౩౦,౮ - తదధిగమాధి. ౧ - తదధిగమా... ॥ ౪౮౧ - ౮౨ ॥ ౪. ౧. ౧౨-౧౩॥

అ-౧౨౯.౪౮౧సూ—॥ఆప్రయాణాత్తత్రాపిహిదృష్టమ్॥౪. ౧. ౧౨॥

సా. (ఆప్రయాణా) దహరహరుపాసనంకార్యమ్ సఖలేవంవర్తయన్యావ
దాయుషమ్ "౧ఇతిదర్శనాత్. ౧. [౫

దీ. తదిదమపవర్తసాధనముపాసన మేకస్మిన్నహనికార్యమ్. ఉ
తప్రత్యహ మాప్రయాణా దనువర్తనీయమితి సంశయః. ఏకస్మిన్నే
వాహని శాస్త్రార్థస్య కృతత్వాత్తవత్రైవ పరిసమాపనీయమ్. "యా
వదాయుషమ్" ఇతిశుభచనం విధిశబ్దస్యాభావాద్విద్యాయాః ఫలే
నోపసంహారపరమితిపూర్వపక్షః. రాధానస్తు-(ఆప్రయాణాత్) [౧౦
అనువర్తనీయమ్. కుతః! (తత్రాపిహిదృష్టమ్) "సఖలేవంవర్తయన్యా
వదాయుషం బ్రహ్మలోకసుభిసమ్పన్నతే" ఇతి. అపార్తిత్వేనాను
వాదత్వాసమ్భవాద్విధిరేవాయమితి. ౧.

అ - ౧౩౦. ౪౮౨ -సూ.—॥ తదధిగమఉత్తర పూర్వాఘ
యోరన్లేషవినిశౌతద్వ్యపదేశాత్॥౪. ౧. ౧౩॥ — [౧౫

సా. ఉపాసనేప్రారభే తత్సామర్థ్యాదేవ పూర్వకృతాఘవాశః. ఉత్తరా
ఘాన్లేషశ్చభవతి, "ఏవంహస్య సర్వేపాప్తానః ప్రమాయస్తే" ౨ "ఏవమేవం
విదిపాపంకర్తనశ్లిష్యతే" ౩ ఇతిశ్రుతేః.

దీ. ఏవమఉత్తరపూర్వాఘయోరన్లేషవినిశౌకింసమ్భవతః!-
ఉతనేతసంశయః. "నాభుక్తంక్షీయతేకర్తకల్పకోటిశతైరపి" ౪ [౨౦
ఇతిభోగాదేవకర్తృక్షయ శ్రవణాదన్లేషవినిశశ్రుతిః కథంచిద్విద్యాస్తు
త్యర్థతయానేయేతి పూర్వపక్షః. రాధానస్తు - ద్వయోశ్శాస్త్ర
యోర్భిన్నవిషయత్వేన విరోధాభావాశ్చమ్భవత ఏవ. కర్తృణాంఫల
జననసామర్థ్యందృఢయతి "నాభుక్తంక్షీయతే" ౪ ఇతి. "ఏవమేవం
విదిపాపంకర్తనశ్లిష్యతే" ౩ "ఏవంహస్య సర్వేపాప్తానః ప్రమాయ
స్తే" ౨ ఇతిచ శ్రుతిర్విద్యా యాస్తత్సామర్థ్యనివారణ శక్తివిషయేతి.

౧౩౨. ౧౦ - అనారబ్ధకార్యాధి. ౧ - అనారబ్ధ...॥ ౮౮౩ - ౮౮॥౮. ౧.౧౪ - ౧౫.

యథాఅప్రేజసోశ్చేతజనన తన్నివారణశక్తివిషయేప్రమాణే నవిరుధ్యే
తేఇతి. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్. ౧.

అ-౧౩౧. ౮౮౩ - సూ.—॥ ఇతరస్యాప్రేవమ సుంక్షేపః [౫
పాతేతు॥౮.౧.౧౮॥

సా. విదుషః పుణ్యస్యాపిహేతువిరోధిత్యేనానిష్ఠ ఫలస్యాసామ్యాదేవమక్షేప వి
నాశౌ. వృష్ట్యస్నాయురారోగ్యాది విద్యానుగుణ ఫలస్యకర్తృణః శరీరపాతాదూ
ర్ధ్వమఫలత్వమ్. ౧

దీ. కిమసుంక్షేపవినాశౌపుణ్యకర్తృణోపసమానా? ఉతనేతిసంశయః.
పుణ్యకర్తృఫలస్య సుఖరూపత్వేనవిదుషోఽనిష్ఠత్వాభావాన్నసమానా
వితిపూర్వవత్తుః. రాధానైస్తు - ముముక్షుర్హేతు విరోధిత్యేనానిష్ఠ
త్వ సామ్యాదక్షేపవినాశౌ సమానావేవ. సూత్రాన్యస్థు- (ఇతరస్య)
పుణ్యస్యాప్యనిష్ఠఫలత్వసామ్యా(దేవం)- అక్షేపవినాశౌ. విద్యానుగు
ణస్యతువృష్ట్యన్మారోగ్యాదిఫలస్య శరీరపాతాదూర్ధ్వ మని [౧౫
ప్రత్యాదక్షేపః. ౧.

అ- ౧౩౨. ౮౮౪ - సూ.—॥ అనారబ్ధకార్యే ఏవతుపూర్వే
తదవధేః॥౮. ౧. ౧౫॥

సా. విద్యాధికతేః పూర్వకృతే పుణ్యపాపే ఫలదానాయాప్రవృత్తేవివ విస
శ్యతః. “తస్యతావదేవచిరమ్” ౧ఇతిశరీరపాతావధిశ్రుతేః. ౧. [౨౦

దీ. విద్యోత్పత్తేః పూర్వకృతయోః పుణ్యపాపయోరపిశేషేణ
వినాశః. ఉతానారబ్ధకార్యయోరేవేతి సంశయః. “సర్వేపాప్తా
నః ప్రదాయంతే” ఇతివిశేషాభావాద విశేషేణేతి పూర్వవత్తుః.
రాధానైస్తు “తస్యతావదేవచిరంయావన్న విమోక్ష్యే అభసమ్మ
త్సే” ఇత్యుత్పన్నవిద్యస్యాపి శరీరమోక్షావధిత్వశ్రుతేః, సర్వవి
నాశేశరీరస్థిత్యనుపపత్తే, శ్చానారబ్ధకార్యయోరేవ వినాశః. సూత్రం
చవ్యాఖ్యాతమ్. ౧.

అ-౧౩౩. ౪౮౫-సూ. - || అగ్నిహోత్రాదితు తత్సార్యయైవ తద్దశ్శనాత్ || ౪. ౧. ౧౬ ||

సా. అగ్నిహోత్రాద్యాశ్రమకర్మవిద్యోత్పత్త్యాఖ్యకార్యమైవ ఆశ్రయాణాదనుష్ఠేయమ్. “తమేతంవేదానువచనేన” ౧ ఇత్యాదినావిద్యోత్పత్తికార్యత్వంహ్యశ్రమధర్మస్యదృష్టమ్? ౧

ది. అగ్నిహోత్రాద్యాశ్రమధర్మః కింవిదుషోఽనుష్ఠేయః? - ఉతనేతిసంశయః. సుకృతదుష్కృతయోరన్వేష విసాశాభిధానా, దాశ్రమధర్మస్యాపిసుకృతత్వసామ్యేనకార్యాన్వేషాదననుష్ఠేయఇతి [౧౦] పూర్వపక్షః. రాధాదత్తు - ఆశ్రమధర్మస్యతు విద్యోత్పత్తిరేవ కార్యమితి తత్సార్యయైవానుష్ఠేయః. దృశ్యతేహి “తమేతంవేదానువచనేన బ్రాహ్మణావిదిషన్తి” ఇత్యాదినావిద్యోత్పత్తికార్యగ్నమ్. విద్యాచాప్రయాణా దహరహరభ్యాసాధే యాతిశయోత్పద్యైవ సూత్రాచ్చవ్యాఖ్యాతమ్. ౧ [౧౫]

సూ - ౪౮౬. - || అతోన్యాపిహ్యే కేషాముభయోః || ౪. ౧. ౧౭ ||

సా. “తస్యప్రాధాన్యముపయత్తి” ౨ “ద్విషన్తః పాపకృత్యాంసుహృదస్సాధుకృత్యామ్” ౩ ఇత్యాదినచరస్యాగ్నిహోత్రాదేర్నాప్యనాదికాలప్రప్తతాసాధుకృత్యా ప్రబలకర్తృపరివర్తకం, ౧ ఉత్తరావృత్త్యన్నాదివిద్యానుగుణఫలాప్రబంధాచేతిపూర్వోక్తిరకృతయోరభయోరప్యప్త్యేవవిషయః. [౨౦]

ది. యద్యగ్నిహోత్రాదిసాధుకృత్యావిద్యోత్పత్త్యర్థం, ౨ పూర్వకృతాచ సాధుకృత్యా అనుభూతఫలాపారిభిఫలా చ, “సుహృదస్సాధుకృత్యామ్” ౩ ఇత్యప్యః పయఃక ఇత్యాశబ్దాశ్చ.

౩ (అశః)-అగ్నిహోత్రాదిసాధుకృత్యాయాః (అన్యాపి) విద్యాధిగమాత్ పూర్వోక్తయోః పుణ్యకర్తృణో ౪ (రుభయో)శ్చ కారీర్యాదికావృత్త్యన్నాద్యర్థతయా ౫ దుషానుష్ఠితా, విద్యోత్పత్తేః

౧ || బృ-ఉ-౬-౪-౨౨. ౨ || ౩ ||

పా. ౧ - ఉత్తరానాద్యవిద్యానుగుణ - ౨. ౨-పూర్వకృతాశ్చవిద్యావిసప్తాః “సుహృద-౨. పూర్వకృతాచవిద్యయావిసప్తా “సుహృద-౩. ౩-అతః-౨-౩-౪. ౪||కృత్యాయాఃపూర్వకృతాయాశ్చేభయోరన్యాపికారీర్యాదికాసాధుకృత్యా[౩౦] వృత్త్య-౨-౩. ౫|| ఉభయోరపిప్రబల-౧.౬|| అనుష్ఠితాప్రబల-౨-౩.

౧౩౩. ౧౦-అగ్నిహోత్రాద్యధి. ౩-సూ. యదేవ...॥౪౮౭॥ ౪. ౧. ౧౮. ౯

౧౩౪. ౧౧-ఇతరక్షపణాధి. ౧-సూ. భోగేనత్వితరే...॥౪౮౮॥ ౪. ౧. ౧౯.

పూర్వంకృతా ౭నాదికాలప్రవృత్తా చ, ప్రబలకర్తాన్తరప్రతిబద్ధఫలా
సాధుకృత్యా ౭స్తిహి? అత (ఏకేహం) శాఖనాం “సుహృదస్సా
ధుకృత్యామ్” ఇతి వచనంతద్విషయమ్. విద్యయా ౭క్లేష వివాశ [౫
శ్రుతిశ్చ తద్విషయా.

సూ - ౪౮౭. — యదేవవిద్యయేతిహి. — ౪. ౧. ౧౮.

సా. “యదేవవిద్యయా” అఇత్యత్ర ఫలప్రతిబద్ధో ౭ స్తీ తిహ్యుక్తమ్.

దీ. అనుష్ఠితస్యకర్తృణః ప్రబలకర్తృప్రతిబద్ధసమ్భవం పూర్వోక్తం
స్మారయతి. [౧౦

ఉక్తంహ్యుద్దీకవిద్యాయాః క్రతుఃకర్తాన్తర ప్రతిబద్ధాభావః
ఫలమితి. అతఃప్రతిబద్ధఫలసాధుకృత్యైస్ససుహృత్ప్రజామణమ్.

అ - ౧౩౪. సూ - ౪౮౮. — భోగేనత్వితరేక్షపయిత్యా
౭థసమ్పద్యతే — ౪. ౧. ౧౯.

సా. ఆరబ్ధకార్యయోః పుణ్యపాపయోర్యథలక్ష, తత్ ఏకశరీరావసాన మనేక
శరీరావసానంవా భుక్త్యైవ తదనంతరం బ్రహ్మప్రాప్నోతి.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజ విరచితేవేదాంతసారే,

చతుర్థస్యాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః.

దీ. (ఇతరే) - ఆరబ్ధకార్యేపుణ్యపాపే, కిం విద్యాయోని
శరీరావసానః ఏవవిసశ్యేతే. ఉతతచ్చరీరావసానేశరీరాన్తరావ [౨౦
సానేవేత్యనియమ ఇతిసంశయః. “యావన్నవిమోక్ష్యే అథసమ్ప
త్సే ” ఇతిసమ్మతేశ్వరీరవిమోక్షవిభవ్యమాత్రశ్రుతేః తచ్చరీరావ
సాన ఇతిపూర్వపక్షః. రాధాన్తస్తు - పార్థిబద్ధఫలయోః కర్తృణోః

౧॥

౨॥ ఛా-ఉ-౧-౧-౧౦.

౩॥ ఛా-ఉ-౬-౧౪-౨.

పా, ౧-సాధుకృత్యా. ౧-౩-స. ౨-విద్యయేత్యాది-౧-స. విదుషాచారో
గ్యాదిసిద్ధయే ౭సుష్ఠితంపుణ్య కర్తృత్వేవవిద్యయా - ౨. ౩ - ప్రతిబద్ధఫలాసాధుకృ
త్యా ౭త్వేవానాదికాలప్రవృత్తా - ౧.౨-౩. ౪- ఏవవిసశ్యేతే - ౧ - ౩-స.

భోగేనైవక్షపయితవ్యత్వాభిప్రాయేణ “యావన్నవిమోక్ష్యే అథస
ష్పత్యే” ఇత్యుచ్యతే - నశరీరమాత్రం - కర్మవిషయాహిబద్ధమో
క్షో. అతః ప్రారబ్ధఫలేభ్యుపాపే యావతాశరీరేణ సమాపనీయే-
తావతాక్షపయిత్యాఅథసష్పత్యే ఇత్యునియమ ఏవ. సూత్రంచ [౫
వ్యాఖ్యాతమ్.

ఇతి శ్రీభగవద్గ్రామానుజ విరచితే శ్రీవేదాంతదీపే

చతుర్థస్యాధ్యాయస్య ప్రథమః పాదః.

—: శ్లోకః * శ్లోకః :—

శ్రీమతే రామానుజాయనమః.

—*—

అ- ౧౩౫-సూ-౪౮౯. — వాఙ్మనసిదర్శనాచ్చబ్రాచ్చ. — ౪. ౨. ౧.

సా. “అస్యసోమ్యపురుషస్యప్రయతోవాఙ్మనసిసంపద్యతే” అతి (శబ్దాత్),
ఉత్క్రాంతైషసః ప్రాగేవనాచఉపరతి (దర్శనాచ్చ) వాఙ్మనసి సంపద్యతే-య
జ్యతఇతి.

దీ. “అస్యసోమ్యపురుషస్యప్రయతోవాఙ్మనసి సంపద్యతే
మనఃప్రాణే” ఇత్యాదికోత్కృతి విషయాత్మానయతే. తత్రకిం
వాగ్విగ్రియంమనసిసంపద్యతే ఉతవాగ్విత్తిమాత్ర మితిసంశయః.
వాచో మనఃప్రకృతిత్వాభావా త్స్వరూపలయస్తత్ర నసంభవతీతి
వాగ్విత్తి మాత్రాభిప్రాయమితి పూర్వపక్షః. రాధాన్తస్తు - అ
కారణేసమ్మత్త్యభావస్యవాగ్విత్తావపి కుల్యత్వ(దర్శనాత్), “వా
ఙ్మనసి” అతివాక్స్వరూపనైవసమ్మత్తిః. (శబ్దాచ్చ) స్వరూపమేవ
సమ్మద్యతే “వాఙ్మనసిసంపద్యతే” అతివాక్స్వరూపసమ్మత్తా వేవ
హిశబ్దః - నవృత్తిమాత్రసమ్మత్తే. అకారణేలయాభావా త్సమ్మత్తిశ
బ్దస్సంయోగాభిప్రాయః. సూత్రంచవ్యాఖ్యాతమ్.

౧॥ ఛా-ఉ-౬-౧౪ - ౨. ౨॥ ఛా - ఉ - ౬ - ౮ - ౬.

పా. ౧ - శరీరమతత్త్రిమ - ౧- ౩. ౨-సంపత్తిదర్శనాచ్చస్వరూప - ౧.

౧౩౫.౧వాక్షరి. అసూ.అతపివ...||౧౩౬.అ-మసూధి. ౧- సూ.తప్తసః... ౧౧
౧౩౭. ౩-అధ్యక్షాధి ౧-సూ. సోఽధ్యక్షే...|| ౪౯౦-౯౧-౯౨||౪. అ. అ-౩-౪.

సూ. ౪౯౦—అశ్వపశుర్యాణ్యను॥౪. ౨.౨.

సా. (అటః) "సర్వేంద్రియైర్వససి సంవృతావైః" ఇతి శబ్దాత్, ఉపరతి దర్శనాచ్చ, వాచ (మనుసస్మాణీ) ద్వియాణి మనసిచ సంయజ్యస్తే. [౧]

దీ. యతో వాచోమనసి సంయోగమాత్రముచ్యతే నతులయః (అత ఏవ) తదానీం “సర్వాణీద్వియాణివాచమనుమనసి సమ్పద్యతే” ౨ ఇతి. వచనమ్ “వాఙ్మనసి సమ్పద్యతే” ౩ ఇతి. వచనమదుపసన్నం “తస్మాదుపశాంతతేజా అపునర్భవమిద్వియైర్మనసి సమ్పద్యమానైః” ౪ ఇతి.

అ - ౧౩౬. సూ. ౪౯౧—తత్త్వనఃప్రచింతితరాత్—౪. ౨. ౩.

సా. (ఉత్తరాత్, “మనఃపాదే” 3 ఇతిశబ్దాత్ సర్వేంద్రియయశ్చక్షునఃపాదే సంయుజ్యతే.

దీ. “ మనఃపాణి ” ౩ ఇత్యత్రకింపానిశబ్దేనాప ఉచ్యతే -
 ఉతపాని ఏవేతిసంశయః. పానిస్య మనఃప్రకృతిత్వాభావాత్
 “ అన్నమయంహిసోమ్యమనః ” రితి మనసోఽన్నమయత్వశ్రవణాత్,
 అపాంచాన్నప్రకృతిత్వేన, తస్యంపర్తిరుపవద్యత ఇతి పానిశ
 బ్దేనాప ఉచ్యతే ఇతి పూర్వపక్షః - “ ఆపోమయః పానిః ” రితి
 హ్యమ్యుయత్వా త్పానిస్య పానిశబ్దేనాపోవక్తుం యుజ్యతే ఇతి.
 రాధావ్రస్తు - “ అన్నమయం హిసోమ్యమనః ఆపోమయః ప్రాణః ” రి
 తి మనఃపానియోర్మతత్త్వే నికృతిత్వముచ్యతే అపిశుతదా [౨౦]
 ప్యానినమ్ - ఆహజ్జాగ్రికత్వాన్తనసః, పానిస్యచాకాశ ప్రకృతి
 త్వాత్. అతః * వాఙ్మనసీతివత్ (తదుత్తరాత్) * మనః పానిశితి
 శబ్దాత్, (తత్) సర్వేష్టియసంయుక్తం మనః పాణిసంయుజ్యతే.
 అ - ౧౩౭ - ర. ౧ - సూ. సోఽధ్యక్షేన దుపగమాదిభ్యః || ర. ౨. ర.

సా. (సం)ప్రాణి, అనంతరంజీవేనసంయుజ్యతే "ఏవమేవమత్యాన[౨౫] మనకాలేనర్థేవాగ్నా అభిసంహయంతి" గ ఇతిసాగినిస్సజీవోప గమ్యాదుతే.

८॥ ७॥ ३॥ धा-छ-ए-उ-ए.

੪॥ ਛਾ-ਛ-੬-੬-੧. ੧॥ ਭ੍ਯ - ਛ - ੬ - ੩ - ੩੮.

పా. ౧-వచనముపపన్నం - తస్మా - ౧-౩.

౧౨ ౧౩౮. రభూతాధి. ౧ సూ. భూతేషు... అవైకస్మిన్... ౧౩౯. ౫౭ స్తు
 త్యుపక్రమాధి. ౧ సూ. సమానాచా... || ౪౯౩-౪౯౪-౪౯౫-|| ౪. ౨. ౫-౬-౭.

దీ. సప్రాణికిం తేజసి సంయుజ్యతే - ఉతజీవ ఇతి సంశయః.
 “ పాణస్తేజసి ” ౧ ఇతివచనాత్తేజస్యేవేతి పూర్వపక్షః. రాధ్ధా
 న్నస్తు-ఉతాగ్రస్తౌ పాణస్య జీవోపగమాదిశ్రుతేః పాణికిర గ్ర
 ణాధ్యక్షేజీవే సంయుజ్యతే. ఏతదఃరోధాయ జీవే సంయుజ్య పశ్చా
 త్తేజస్సంయోగం “ పాణస్తేజసి ” ౧ ఇతివదతి. శ్రూయస్తేహిపా
 ణస్యజీవోపగమాదయః “ ఏవమేవేమ మాత్మానమస్తకాలే సర్వే
 పాణా అభిసమాయన్తి ” ౨ “ తమతాగ్రమన్తం పాణోఽనూ
 తాగ్రమతి ” ౩ “ కస్మిన్నాప్రతిష్ఠితే ప్రతిష్ఠాస్యామి ” ౪ ఇత్యాదిషు. [౧౦
 ౨ - ౧౩౮. ౪౯౩ - సూ. — భూతేషు తచ్చురీతేః || ౪. ౨. ౫.

సా. “ పాణస్తేజసి ” ౧ ఇతిభూతాన్తరసంసృష్టం తేజోభిధీయత ఇతిపాణా
 భూతేషు సంయుజ్యతే.

౪౯౪ - సూ — వైకస్మిన్వర్షయతోహి || ౪. ౨. ౬.

సా “ తేజసి ” ౧ ఇతి సతేజోమాత్రే, తృప్తృక్రరణశ్రుతిస్త్వతిభ్యాం కేవలస్యతే [౧౫
 జనోఽనపస్థానాత్.

దీ. “ పాణస్తేజసి ” ౧ ఇతి - కిం తేజోమాత్రే పాణస్సంయు
 జ్యతే - ఉతభూతాన్తర సంసృష్ట ఇతి సంశయః. * తేజసీతివచనా
 త్తేజోమాత్ర ఇతిపూర్వపక్షః * ౫ పృథివీమయ ఇత్యాదినాసంజ్ఞా
 తోజీవస్యసర్వభూతమయత్వశ్రుతేః, త్రివృత రణశ్రుతిస్త్వతిభ్యాం
 చ, తేజస ఏకస్యకార్యాక్షమత్వా, ద్భూతాన్తరసంసృష్ట ఇతిరా
 ధ్ధాంతః. సూత్రద్వయం వ్యాఖ్యాతమ్.

౨ - ౧౩౯. ౪౯౫ - సూ — సమానాచా సృత్యుపక్రమాద
 మృత్యుత్వం చానుపోష్య || ౪. ౨. ౭.

సా. అర్చిరాదిగమ్యుపక్రమాత్ప్రాగున్వివిద్వద్విదుషోస్సమానా. విదు [౨౫

౧|| ఛా-ఉ-౬-౮-౬. ౨|| బృ-ఉ-౬-౩-౩౮. ౩|| బృ-ఉ-౬ - ౪-౨.
 ౪|| ప్రశ్నోప-౬-౩. ౫|| బృ-ఉ-౬-౪-౫.

పా. ౧- అక్షమత్వాచ్చభూతాన్తర - ౧- ౪.

షోఽర్చిరాదిగత్యాబ్రహ్మప్రాప్తిశ్రుతేః “యదాసర్వేప్రముచ్యంతే కామాయేఽస్యహృదిస్థితాః । అథమర్వోఽమృతోభవత్యత్ర బ్రహ్మసమశ్నుతే ” ౧ ఇతి. అత్రైవ ఆమృతత్వ బ్రహ్మప్రాప్తివచనం శరీరేద్విగ్రయాది సంబంధమదశ్చైవోపాసనారంభాభిప్రాయమిత్యుపగతవ్యవిత్యర్థః. [౫

దీ. ఇయముఞ్ఞాగ్రీస్తః కింవిద్వదపిదుషోస్సమానా - ఉతావిదుష ఏవేతినంశయః. పిదుషోఽత్రైవామృతత్వ ప్రాప్తిశ్రుతేరవిదుష ఏవేతిపూర్వఃపక్షః. - శూన్యతేహివిదుషోఽత్రైవబ్రహ్మప్రాప్తిః “యదాసర్వేప్రముచ్యంతే కామాయేఽస్యహృదిస్థితాః । అథమర్వోఽమృతోభవత్యత్ర బ్రహ్మసమశ్నుతే ” ౧ ఇతి. రాధా నస్తు - విదుషోఽర్చిరాదికయైవ బ్రహ్మప్రాప్తిః. అర్చిరాదిగత్యుపత్రమాత్పాగ్నియముఞ్ఞాగ్నిస్సమానా. గతిశ్చమూర్ధన్యనాడ్యా - “ శతంచైకాచహృదయస్యనాడ్యస్తాసాం మూర్ధానమభిస్సృతైకాతయోర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతి ” ౨ ఇతిశ్రుతేః. “ యదాసర్వేప్రముచ్యంతే ” ౧ ఇత్యనేనగతిశ్రుత్య పరోధాయామృతత్వసాధనభూతోపాసననిష్పత్తిరుచ్యతే - హృదిస్థితాః కామాయదాప్రముచ్యంతే - తదైవోపాసనారంభావ్యర్వోఽమృతోభవతీతి. అత్ర - కామవిమోక పూర్వకోపాసనేస్థితోఽర్చిరాదికయాగత్యా బ్రహ్మసమశ్నుతఇత్యర్థః.

సూతార్థస్తు - (సృతిః) - గతిః (ఆగత్యుపత్రమా) దుఞ్ఞాగ్నిర్విదుషోః ౨ విదుషోపి (సమానా) విదుషోఽర్చిరాదిగతిశ్రుతేః “ అథమర్వోఽమృతోభవతి ” ౧ ఇత్యుచ్యమానమమృతత్వం (అనుపోష్యచ -) అదశ్చైవ శరీరేద్విగ్రయాది సమ్బంధమ్. ఉపాసనారంభ పరికరరూపమిత్యర్థః.

౧౪ ౧౩౯. ౫ ఆశ్చర్యవక్రమాధి. ౨ సూ. తదాపీతే...
 ౩ సూ. సూక్ష్మం... ౪ సూ. సూపమద్దేనాతః॥ ౪౯౬-౯౭-౯౮॥ ౪. ౨.౮-౯-౧౦.

౪౯౬-సూ—తదాపీతేస్సంసారవ్యపదేశాత్॥౪.౨.౮.

సా. అర్చిరాదిగమనేన బ్రహ్మప్రాప్తేఃప్రాక్ శరీరసంబద్ధవ్యపదేశాత్ తదమృతత్వాది వచనము క్తప్రకారమేవ. [౫

దీ. (తత్) - అమృతస్వము క్త ప్రకారమేవ. కుతః? (అపీతే స్సంసారవ్యపదేశాత్), అపీతిః - బ్రహ్మస్యాప్తిః. అర్చిరాదికయాగత్యాదేశ విశేషంగత్యాయా వద్భ్రష్మాస్యాప్యతే. తావత్సంసారః-శరీరసమృద్ధోహివ్యపదిశ్యతే?

౪౯౭-సూ॥ సూక్ష్మప్రమాణతశ్చ తథోపలభ్యే॥ ౪.౨.౯. [౧౦

సా. శరీరాదుత్క్రష్టస్యాపి సూక్ష్మశరీరమనువర్తతే అన్యథాగత్యనుపపత్తేః. నకేవలంగత్యనుపపత్తిమాత్రం సూక్ష్మశరీరవత్సేప్రమాణమ్, చక్షుమసాసంవాదాది ప్రమాణాన్తరతశ్చ సూక్ష్మశరీరవత్స్వోపలభ్యే. “తంప్రతిబూరియాత్ సత్యం బూరియాత్” ౧ ఇతి.

దీ. గతివ్యపదేశాదేవ శరీరాదుత్క్రష్ట స్యకథంశరీర [౧౫
 సమృద్ధ ఇత్యత్రాహ.

సూక్ష్మశరీరమనువర్తతే - గతివ్యపదేశాత్. నకేవలంగతి వ్యపదేశాదేవ - ప్రమాణాన్తరతశ్చ (తథా) - సూక్ష్మశరీరవత్స్వ (స్వోపలభ్యే) శ్చ. పిదుషోఽర్చిరాదికయాగత్యాగచ్ఛతశ్చన్త్రీ వ.సా సంవాదోయమువదిశ్యతే “తంప్రతిబూరియాత్సత్యంబూరియాత్ [౨౦ త్” ౧ ఇత్యాదినా.

౪౯౮ - సూ॥ నోపమద్దేనాతః॥ ౪. ౨. ౧౦.

సా. (అతః ఉక్తాద్దేతోః, “అథమర్చ్యోఽమృతోభవతి” ౨ ఇత్యాద్యమృతత్వ వచనం నదేహ సంబద్ధోపమద్దేన.

దీ. (అతః) ఉక్తాద్దేతుకలాపాత్, “అథమర్చ్యోఽమృతో [౨౫ భవతి” ౨ ఇతివచనం నదేహ సంబద్ధోపమద్దేనామృతత్వంవదతి - అపి తూక్తమేవ పాసనారమ్భ రూపంవదతీత్యర్థః.

౧॥ ౨॥ కఠోప-౨-౬-౧౪.

పా. ౧-హిదృశ్యతే-౧-౩. ౨-నాశ్యమృతత్వ-౧.

౧౩౯౯ - సూ. అన్యైవచోపపత్తేరూప్యా ౪. ౨. ౧౧.

సా. (అన్య) సూక్ష్మశరీరస్య విద్యమానత్వోపపత్తేన తదుపమద్దేశ. ఉపలభ్య తేమ్యుత్కామితో విదుషస్సుత్త దేహగుణ (ఉత్త); అన్యత్రానువలంభాన్న[౧] స్థూలగుణః.

దీ. (అన్య) - సూక్ష్మశరీరస్య విద్యమానత్వోపపత్తేన తదే హసమ్బద్ధోపమద్దేశ. ఉపలభ్య తేమ్యుత్కామితో మమాణస్యవిదుషః క్వచి (చూప్త) సూక్ష్మదేహగుణః నచాయంస్థూలదేహగుణః - అన్యత్రా నువలంభేః. అతావిద్వాన్ సూక్ష్మశరీరేణోత్కామిత. [౧౦

౫౦౦ - సూ || ప్రతిషేధాదితిచేన్న శారీరాత్సప్తోహ్యే కేషామ్ ౪. ౨. ౧౨.

సా. “అథాకామయమానో నతస్యప్రాణాఉత్కామిత్” ౧ ఇతివిదుషఉ త్కామిప్రతిషేధా దత్తేనసామ్యేద్భిన్న ప్రాప్తిరిచేత్ నైతత్, విదుషఉత్కామ మమాణస్యాన్విరాదికయాగమనాయప్రాణానవిద్విష్యవైఇతిమ్యుచ్యతే “నతస్యప్రాణా ఉత్కామిత్” ౧ ఇతి. అయమథోమాభ్యుద్ధి నానాం పాతేస్సప్తోఽభిధీయతే “కూ కామనిష్కమ ఆత్మకామఆత్మకామః నతస్మాత్ప్రాణా ఉత్కామిత్” ౨ ఇతి.

దీ. “ససతాస్తేజోమాత్రాః” ౩ ఇత్యారభ్య “ఇతితుకామ యమానః” ౪ ఇత్యస్తేనావిదుష ఉత్కామిప్రకారం లోకాంతరగమ నంపునరావృత్తిం చాభిధాయ, “అథాకామయమానః” ౧ ఇత్యాదినా “నతస్యప్రాణాఉత్కామిత్” బ్రహ్మైవసన్ బ్రహ్మప్యేతి” ౧ ఇతి విదుషఉత్కామిప్రతిషేధాదుక్తప్రకారో నోపపద్యత ఇతిచేత్. తన్న-శారీరాత్పాప్రాణామ విశ్లేషోఽనేనోచ్యతే. తస్య-అకామ యమానస్య విదుషశ్శారీరస్య, ప్రాణాస్సుప్తానోఽన్విత్కామిత్-దేవయానేన’గమనాయ సహైవతిష్ఠన్తి. అయమర్థస్సప్తో (హ్యేకే

౧|| బృ. ఉ-౬-౪-౬. ౨|| మాధ్యస్థిపాతే. ౩|| బృ. ఉ-౬-౪-౧. ౪|| బృ. ఉ-౬-౪-౬.

౧౬ ౧౩౯.౫ ఆశ్రమ్యుపక్రమాధి. ౭. స్వర్యతేచ ౧౪౦. ౬. పరసంక త్త్యధి. ౧. తాని
 వరే... ౧౪౧. ౭. అవిభాగాధి. ౧. అవిభాగః... || ౫౦౧-౨-౩ || ౪. ౨. ౧౩-౧౪. ౧౫.

హం) - మాధ్యమైన శాఖనాంపాతే “యోఽకామోనిహామ ఆత్మ
 కామఆత్మకామోన తస్మాత్పాణిణాఽతాగ్రామన్తి” ఇతి.

౫౦౧. సూ|| స్వర్యతేచ || ౪. ౨. ౧౩. [౫

సా. విదుషాపి మూర్ధస్య నాద్యాగమనం (స్వర్యతేచ) “ఊర్ధ్వమేకస్థితస్తేహం
 యోభిత్వా సూర్యమన్జుమ్ | బ్రహ్మలోకమతిక్రమ్య తేనయాతి పరాజ్ఞతిమ్” ఇతి.

దీ. (స్వర్యతేచ) విదుషాపి మూర్ధస్య నాద్యో తాగ్రాన్తిః “ఊర్ధ్వ
 మేకస్థితస్తేహం యోభిత్వా సూర్యమన్జుమ్ | బ్రహ్మలోకమతిక్ర
 మ్య తేనయాతి పరాంగతిమ్” ఇతి. [౧౦

అ - ౧౪౦. ౫౦౨ - సూ|| తాని పరేతథాహ్యహ || ౪. ౨. ౧౪.

సా. “తేజఃపరస్యాదేవతాయామ్” ఇతి శ్రుతేః పరదేవతా సంప
 త్తిరుక్తమూర్ధస్య విశ్రమస్థానమితి, (తాని) భూతాని, జీవసంయుక్తాని పరదేవ
 తాయాం సంపద్యంతే.

దీ. “పాణిస్తేజసి” ఇతి తేజశ్శబ్దనిర్దిష్టాని భూతాని జీవపరిమ్య
 క్తాని కింపరస్యాం దేవతాయాం సంపద్యంతే - ఉతయథాకర్తృయథా
 విద్యంచ గచ్ఛన్తీతి సంశయః. తదానీం సుఖముఖోపభోగాద్యభావేన
 పరసంపృత్తౌ ప్రయోజనాభావా ద్యథాకర్తృయథా విద్యమితి పూ
 ర్వపక్షః. సర్వస్య పరదేవతాకార్యత్వేన తదాత్మకత్వాద్గస్తవ్య
 స్థానమిదం “పరస్యాం దేవతాయామ్” ఇతి శ్రుత్యతే. రాధాస్తస్తు -
 (తాని పరే) - పరస్మిన్ప్రహ్మణి సంపద్యంతే - “తేజఃపరస్యాం దేవతా
 యామ్” ఇతి (హ్యహ) శ్రుతిః. యథాశ్రుతి విశ్రమస్థానత్వేన కార్యం
 పరికల్ప్యమిత్యర్థః. సూత్రంచ వ్యాఖ్యాతమ్. *

అ-౧౪౧. ౫౦౩. సూ|| అవిభాగోవచనాత్ || ౪. ౨. ౧౫.

సా. పరదేవతా సంపత్తివచనమవిభాగమాత్రపరమ్, “వాఙ్మనసే సంపద్యంతే”
 తే” ఇతి సంపత్తివచనైశ్చాత్రానుషక్తస్యాథాగ్రపరత్వే ప్రమాణాభావాత్. ౩వ
 నః ప్రభృతిమహి ప్రశయాసంభవా దవిభాగమాత్రపరమ్.

౧|| ౨|| ౩|| ఛా-ఉ-౬-౮-౯.

పా. ౧-రాధాస్తః సర్వస్య - ౧ - ౩. ౨ - రాధాస్తస్తు - ౧ - ౩-స. ౩ -
 ఆత్మమనః - ౧.

దీ. సేయంపరమాత్మనిసమ్మత్తిః కింప్రాకృత ప్రళయవత్కారణావత్తిరూపా - ఉత మనఃప్రభృతిసమ్మత్తివ దవిశ్లేషమాత్రమితి సంశయః. పరమాత్మనఃకారణత్వాత్ తత్సమ్మత్తివచనాచ్చ కారణావత్తిరేవేతిపూర్వపక్షః. రాధాస్తస్తు “వాఙ్మనసేసమ్మద్యతే” ౧ [౫ ఇతిశ్రుతస్యైవ సమ్మత్తివచనస్యసర్వత్రానుషక్తౌ దత్రానుషక్తస్య చాభిధానవై రూప్యాసమ్మవా,దత్రా(వ్యవిభాగః)- అవిశ్లేషపహాచ్యతే. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్.

అ-౧౪౨. ౫౦౪-సూ॥— తదోక్తౌ ౭గ్రజ్వలనంతత్ప్రకాశితద్వారో విద్యాసామర్థ్యాత్తచ్ఛేషగత్యనుష్ఠృతి యోగాచ్చహా [౧౦ ద్దానుగృహీతశ్చతాధికయా॥— ౪. ౨. ౧౬.

సా. హర్దపరమపురుషారాధనరూప (విద్యాసామర్థ్యాత్), తదజ్ఞగతిచింతనేనచ, ప్రీతపరమపురుషానుగృహీతః,తదనుగ్రహతః (ప్రకాశితద్వారో) జీవః (శతాధికయా) మూర్ధన్యనాడ్యాగచ్ఛతి. తదనుగ్రహదేవ జీవస్థానమగ్రే ప్రకాశవద్భవతి. (హృద్) -పరమాత్మపరమపురుషః, “తస్యాశ్శిఖాయామధ్యపరమాత్మవ్యవస్థితః” ౨ “సర్వస్యచాహంపృథిసన్నివిష్టః” ౩ ఇతిహిశ్రుతిస్తృతి.

దీ. “ శతంచై కాచహృదయస్యనాడ్యస్తాసాం మూర్ధానమభినిస్సృతైకా । తయోర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతి విష్వజ్జన్యా ఉత్క్రామణేభవంతి” ౪ ఇతిశతాధికయా మూర్ధన్యయానాడ్యా విదుషోగమనమితి నియమస్సమ్భవతి-నేతిసంశయః. నాడీనామతిసూ[౨౦ త్మత్వేన దుర్వివేచత్వా నియమోనసమ్భవతీతి యాదృచ్ఛకీంతయాగతి మనువదతీదంచచనమితి పూర్వపక్షః. రాధాస్తస్తు - పరమపురుషారాధనభూతయావిద్యయా తదజ్ఞభూతగతి చింతనేనచ ప్రీతేన పరమపురుషేణాను గృహీతాజీవ స్తత్ప్రసాద ప్రకాశితద్వారస్తయైవమూర్ధన్యయానాడ్యాగచ్ఛతీతి. [౨౫

౧॥ ఛా-ఉ-౬-౮-౬.౨॥తై-నా-౬-౧౧. ౩॥గీ-౧౫-౧౫.౪॥ఛా-ఉ-౮-౬-౬.

వా.-౧.అనేకత్రానుషక్తస్య - ౨ - ౩.

౧౮ ౧౪౩. రత్నస్యనుసారాధి ౧-సూ-రత్నస్యనుసారీ॥౫౦౫॥౪.౨.౧౭.

౧౪౪. ౧౦-నిశాధి. ౧-సూ-నిశేతిచేన్న...॥౫౦౬॥ ౪. ౨. ౧౮.

సూత్రార్థస్తు - హర్దపరమపురుషా ౭ రాధనరూప(విద్యాసామ
ధ్యాత్), తచ్చేష(గత్యనుష్ఠృతియోగాచ్చ) ప్రీత హర్దానుగృహీతాభ
వతిజీవఃతతః(తదోక్తః) జీవస్యస్థానంహృదయ (మగ్రజ్వలనమ్)-ప్రకా
శితాగ్రంభవతి. ఏవంపరచపురుషప్రకాశితద్వారః (శతాధికయా)గచ్చ
తి. “తస్యాశ్శిఖాయామభ్యే పరమాత్మావ్యవస్థితః” ౧. “సర్వస్యచా
హంహృదిసన్నివిష్టః” ఇతిహర్దః - పరమాత్మా.

అ-౧౪౩. ౫౦౫-సూ॥ రత్నస్యనుసారీ॥ ౪.౨-౧౭.

సా. “అథైతైరేవరత్నిభిర్యూర్ధ్వమాక్రమతే” ౩ ఇతిశ్రుతేఽవిద్వాన్ రత్నస్య[౧౦
నుసార్యేవగచ్ఛతి. నిశ్యశిరత్నయ సమృద్ధవస్త్యేవ నిదాహదాహుష్టిపలభేః. హేమస్తే
౭నుపలభిస్తు హిమాభిభవకృతా.

దీ. “అథయతై ర్హదస్మాచ్ఛరీరా మతాగ్రహతీత్యతైతైరే
వరత్నిభి ర్యూర్ధ్వమాక్రమతే” ౩ ఇతివిద్వాన్ రత్నస్యనుసారీగచ్ఛతీతి
నియమస్సమృద్ధవతి - నేతిసంశయః. నిశ్యుతస్యవిదుషః ఆదిత్యరత్నస్య
నుసారాసమ్భవాదనియమ ఇహ్యూర్వపక్షః. వచనంతుపక్షపాప్ర
మనువదతి. రాధాస్తస్తు - 'వచనస్యపక్షపాప్రస్యనువాదిత్వే * అతై
తైరేవేత్యవధారణవిరోధః. నచనిశిరత్నయోనసస్తీతి - నిశ్యపినిదా
ఘసమయే ఊష్మృపలభేః సూక్ష్మాస్స స్త్యేవేతి రత్నస్యనుసార్యేవగ
చ్ఛతి. హేమస్తే౭నుపలభిః దుర్దినభవహిమాభిభవాత్. [౨౦

అ-౧౪౪. —౫౦౬-సూ. — నిశేనేతిచేన్న సమృద్ధస్య యా
వద్దేహభావిత్యా ద్దర్శయతిచ॥ ౪. ౨. ౧౮.

సా. “దివాచక్షుషక్షశ్చ” ఇత్యారభ్య “విపరీతస్తగ్నితప్” రఇతినిశామర
ణనిష్ఠనాత్, నిశ్యుతస్య నబ్రహ్మప్రాప్తిరితేత్. స, కర్మసంబంధస్య యావద్దేహభావి
త్వాత్, ప్రారబ్ధస్య ౨యావచ్చరమదేహవసానభావిత్యా ౩ చ్చ, బ్రహ్మప్రాప్తివిఘ్న

౧॥తై-నా-౬-౧౧. ౨॥గీ-౧౫-౧౫. ౩॥ఛా-౬-౮-౬-౫. ౪॥

పా. — ౧-పక్షపాప్రస్యనువాదే-౧-౨-౩. ౨-యావత్ - ౧-౩-స. ౩-చేతి-౩.

౧౪౫. ౧౧-దక్షిణాయనాధి. ౧-సూ-అతశ్చాయనే...॥౫౦౭॥౪.౨.౧౯. ౧౯

హేత్వభావాత్. దర్శయతిచ “తస్యతావదేవచిరం యావన్నవిమోక్ష్యే అథసంపత్త్యే” ౧ ఇతి. నిశానిదౌ ఇతరపురుషార్థవిషయా.

దీ. విదుషోనిశిమృతస్యబ్రహ్మపాప్తిరస్తి - నేతీసంశయః. “దివాచశుక్లపక్షశ్చక్షుత్తరాయణమేవచ।ముమూర్షతాంప్రశస్తా [౫ నివిపరీతంతుగర్హితమ్” ౨ ఇతినిశామరణస్యగర్హితత్వేన అథోగతిహేతుత్వా న్నబ్రహ్మపాప్తిస్ససంభవతీతి పూర్వపక్షః. రాధాన్తసు-విద్యామాహాత్మ్యాదు త్తరపూర్వాసుయో రన్లేషవివాశశ్రుతే రన్లేష్టవినష్టత్వాత్, పాత్రిభిస్సాపేకర్తృణః చరమదేహావధిత్వాచ్చ, బద్ధహేత్వభావాన్నిశిమృతస్యాపి బ్రహ్మపాప్తిరస్త్యేవేతి. అవిద్వద్విషయానిశామరణనిదౌ.

సూతార్థస్తు - నిశామరణనిద్రయానిశిమృతస్యనబ్రహ్మపాప్తిరితీచేత్. తన్ను (సంబద్ధస్యయావద్దేహభావిత్వాత్) - అనారభికార్యకర్తృ సంబద్ధస్య విద్యయావినష్టత్వాత్, పాత్రిభికార్యకర్తృ సంబద్ధస్యాపి యావచ్చరమదేహభావిత్వాద్బద్ధహేత్వభావేన [౫ బ్రహ్మపాప్తిరస్త్యేవేత్యర్థః. తదేతచ్ఛ్రుతిశ్చ దర్శయతి “తస్యతావదేవచిరంయావన్న విమోక్ష్యే అథసంపత్త్యే” ౧ ఇతి.

అ-౧౪౫. సూ-౫౦౭.—అతశ్చాయనేపిదక్షిణే॥౪.౨.౧౯.

సా. (అతః)-బద్ధహేత్వభావాదేవ, దక్షిణాయనమృతస్యాపి విదుషుబ్రహ్మపాప్తిరస్త్యేవ. [౨౦

దీ. దక్షిణాయనేమృతస్యవిదుషో బ్రహ్మపాప్తిరస్తి - నేతీసంశయః. “అథయోదక్షిణే ప్రమీయతే పితౄణామేవ వహిమానంగత్వా చన్ద్రీమసస్సాయుజ్యం గచ్ఛతి” ౩ ఇతివిదుషోదక్షిణాయనేమృతస్య చన్ద్రీసాయుజ్యశ్రవణాత్, చన్ద్రీం ప్రాప్తానాం

“అక్షేతమేవాధ్వానం పునర్నివర్తస్తే”౧ ఇతివచనా చ్చ, దక్షిణాయనమృతస్య బ్రహ్మప్రాప్తిర్న సమ్భవతీతి పూర్వపక్షః. రాధ్వానస్త - పూర్వోక్తాద్భిన్నహేత్వభావా ద్విదుషశ్చద్వైం ప్రాప్తస్యాపి పునరావృత్తిర్న సమ్భవతి. చద్వైం సాయుజ్యవచనం విదుషో బ్రహ్మ [౫ ప్రేహ్న ర్విశ్రమస్థానమాత్రవిషయమ్. ఆవృత్తివచనం త్వవిదుషామేవ. సూత్రార్థస్తు-యతోహేతోర్నిశి మృతస్యాపి బ్రహ్మప్రాప్తిః - తత ఏవబద్ధహేత్వభావార్దక్షిణాయనేమృతస్యాపి బ్రహ్మప్రాప్తిర్స్తేయవ. ౫౦౮ - సూ.—యోగినిః ప్రతిష్ఠ్యేతే స్మార్తేచైతే|| ౪. ౨. ౨౦.

సా. “యత్రకాలేత్వనావృత్తిమావృత్తిం చైవయోగినిః”౨ ఇతి మరణకాలవిశేషస్మర్యత ఇతిచేత్. తత్రాహ. (ఏతే-స్మార్తే) స్మృతివిషయభూతే. (స్మర్యేతే) “నైతేసృతీపార్థజానన్యోగీముహ్యతికశ్చన”౩ ఇతివచనాత్.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజ విరచితే వేదాంతసారే,

చతుర్థస్యాధ్యాయస్య ద్వితీయఃపాదః.

[౧౫]

దీ. “యత్రకాలేత్వనావృత్తిమావృత్తిం చైవయోగినిః”౨ ఇతి మరణకాలవిశేషస్మర్యత ఇతిచేత్. తత్రాహ.

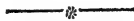
(యోగినిః) బ్రహ్మవిద్యానిష్ఠాన్ ప్రతి, (ఏతే)- దేవయానపితృయాణాంతీ, (స్మార్తే)- (స్మర్యేతే) (స్మార్తే) స్మృతివిషయభూతే. అహరహస్మర్తవ్యేస్తవ్యేతే ఇత్యర్థః. “యత్రకాలేత్వనావృత్తిమావృత్తిం చైవయోగినిః”౨ ఇత్యాది నా “నైతేసృతీపార్థజానన్యోగీముహ్యతికశ్చన”౩ తస్మాత్సర్వేషు కాలేషుయోగ యుక్తోభవార్జున”౩ ఇత్యస్తేనాముమూర్క్షాన్ ప్రతికాలవిశేషోపాదానం స్మర్యతే. ఆతివాహికగణస్యకాలాభిమానిదేవతావిశేషభూయస్తేన * యత్రకాల ఇత్యుచ్యతే.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజ విరచితే శ్రీవేదాంతదీపే [౨౫]

చతుర్థస్యాధ్యాయస్య ద్వితీయఃపాదః.

శ్రీమతే రామానుజాయనమః.

౧౪౬. ౧-అర్చిరాధ్యధి. ౧-సూ-అర్చిరాధివా...॥౫౦౯॥ ౪.౩.౧.

అ - ౧౪౬. ౫౦౯ - సూ.—అర్చిరాధినాతత్ప్రసాదేః॥ ౩ - ౧.
సూ. అర్చిరాధినైకేన విద్వాన్గర్భతి, సర్వాసుశ్రుతము తిచ్చివైస్తత్ప్రసాదే
భిక్షానాత్. [౫

దీ. కింవిద్వానర్చిరాధినైకేనమార్గేణగచ్ఛతి - 1 ఉతతేనవా
స్యేనమేత్యనియసు ఇతిసంశయః. తదర్థంపరీక్ష్యతే - కింసర్వాసు
శ్రుతి స్వర్చిరాధినైకపవమార్గ ఆమ్నాయతే ఉతతత్రతత్రాన్య ఇతి.
యదా౨ర్చిరాధినైకపవ సర్వత్రోక్తః - తదాతేనైవగచ్ఛతి. యదా
తత్రతత్రామ్నాయతా అస్యే-తదా౨వైర్వ్యా౨నేన నేత్యనియమితి.
ఛాన్దోగ్య వాజసనేయకాదిషు నానాపిఠాః గతప్రకారాశ్చూరియ
స్తే - (ఛాన్దోగ్యే “యథాపుష్కరపలాశ ఆపోనగ్లిష్యన్తే”౧ ఇత్యు
పక్రమ్య, “సర్వాణి .. నయతి... సర్వేషులూకేషు భాతియ
పవంవేద, అథయదుచాస్త్యినిగ్భిచ్చవ్యంకుర్వన్తి యదుచనార్చిష
మేవాభిసంభవన్త్యర్చిపో౨హరహ్మఆపూ ర్యమాణపక్షమా [౧౫
పూర్యమాణ పత్రాద్యాన్ షడుదజ్జేతిమాసాస్తా న్నాసేభ్యస్సంవ
త్సరంసంవత్సరాదాదిత్య మాదిత్యాచ్చన్ద్రీసుసంచన్ద్రీసుసాపిద్యుతం
తత్పురుషో౨మానవస్స పనాన్భ్రీహ్మ గమయత్యేష దేవపథోబ్రహ్మ
పథ ఏతేనప్రతిపద్యమానా ఇనుంమానవమా వర్తంనావర్తన్తే” ౨
ఇతి.బృహదారణ్యకే“యపవమేతద్విదుర్యేచామీ అరణ్యేత్రధాం [౨౦
సత్యమిత్యుపాసతేతే ౨ర్చిషసుభి సంభవన్త్యర్చిపో ౨హరహ్మ
ఆపూర్యమాణపక్ష మాపూర్యమాణపత్రాద్యాన్ షణ్ణాసానుదజ్జా
దిత్య పతిమాసేభ్యో దేవలోకందేవలోకాదాదిత్య మాదిత్యాద్వై
ద్యుతం వైద్యుతాత్పురుషో ౨.మానవస్స పత్య బ్రహ్మలోకాన్తసు
యతి”౩ఇతి. తత్రైవాన్యథా “యదావైపురుషోస్తాన్లోకాత్రైవి

౧॥ఛా-ఉ-౪-౧౪-౩, ౨॥ఛా-ఉ-౪-౧౫. ౩॥బృ-ఉ-౪-౨-౧౫.

పా.—౧-ఉతానేనవా-౨. అస్యైర్వేతి-౨. ౨-అనియమితి-౧-౨-౩-౧.
౩-ఏక-౧-౨-౧. ౪-ఆమ్నాయతాః - ౧-౨-౩-౧. అన్యతదాత్రైవేనాస్యేనవా-౨-౩.

తి సవాయులోకమాగచ్ఛతి తస్మైసతత్రవిజిహీతే యథారథచక్ర
స్యఖం తేనసఙ్కర్థమాక్రమతే సఆదిత్యమాగచ్ఛతి తస్మైసతత్ర
విజిహీతే యథాడన్బురస్యఖం తేనసఙ్కర్థమాక్రమతేసచన్ద్రము
సమాగచ్ఛతి తస్మైసతత్రవిజిహీతేయథాదుస్సుభేఃఖమ్” (౧౪౮౫దిమ)+
తేషాం బ్రహ్మప్రాప్తానైరపేక్ష్యశ్రవణా తైర్వా ఒర్చిరాదినావేతి
వికల్ప ఇతిపూర్వః పక్షః. రాధాన్తస్తు-సర్వత్రార్చిరాద్యన్తర్భూతా
దిత్యాదీనాందర్శనాత్ పవేతిప్రత్యభిజ్ఞానాత్, అన్యత్రాక్తానామన్య
తోపసంహారాచ్చ, సర్వత్రార్చిరాదిరేక పవమార్గఇతితేనైవగచ్ఛ
తివిద్వాన్-సూతార్థస్తు- అర్చిరాదినైవగచ్ఛతివిద్వాన్. కుతః? [౧౦
(తత్ప్రశ్నీతేః) ప్రధితిః - ప్రసిద్ధిః. సర్వత్రతత్ప్రత్యభిజ్ఞానాదిత్యర్థః.

అ - ౧౪౭ - ౫౧౦ - సూ. - వాయుమబ్జాదవిశేష విశేషా
భ్యామ్॥ ౪. ౩. ౧.

సా. “మాసేభ్యస్సంవత్సరం సంవత్సరాదాదిత్యమ్” ౧ ఇత్యబ్దాదిత్యయోర్బద్ధ
ద్వయోః ప్రకరణాన్తర యోఃవికత్రదేవలోకశ్రుతిః ఇతరత్రవాయుశబ్దః. తత్రదేవలో
కశబ్దోపదేవానాంలోకఇతి వాయోరవిశేషణనాచక్యః. వాయుశబ్దశ్చరస్మైవ విశే
షేణవాచకఇతి అవిశేషవిశేషాభ్యాం దేవలోకవాయుశబ్దాభ్యాం వాయురేక
ఏవవిహితఇత్యబ్దాదూర్ధ్వ మాదిత్యాత్పూర్వం వాయుమేవనివేశయేత్.

దీ. “తేఒర్చిషమభిసన్భవన్త్యర్చిషోఒహరహ్నా” ౧
ఇత్యారభ్య, “మాసేభ్యస్సంవత్సరంసంవత్సరాదాదిత్యమ్” ౨ [౨౦
ఇతిచ్ఛాన్దోగ్యేశ్రుతమ్. తత్రసంవత్సరాదిత్య యోర్బద్ధే దేవలో
కోవాయుశ్చ శ్రుతౌశ్రుత్యన్తరే. ‘ద్వయోః ప్రకరణయోః కిందే
వలోకో వాయుశ్చార్థాన్తరభూతౌ? ఉతవాయురేకపవేతి సంశ
యః శబ్దభేదాదర్థాన్తరభూతావితిపూర్వఃపక్షః. అర్థాన్తరతేస్వసతి
“దేవలోకాదాదిత్యమ్” ౩ ఇతిదేవలోకస్య, “తేనసఙ్కర్థమా [౨౫

క్రమతే సఆదిత్యమ్"౧ ఇతివాయోశ్చాదిత్యాహ్నోర్వత్వేన శ్రౌతక్రమనిర్దిష్టత్వాద్దేవలోకవాయూ యశేష్టక్రమేణనివేశయితవ్యా.రాధాస్త్రు - వాయురేవ దేవలోక శబ్దేననిర్దిష్టఇతి తస్మాదనన్యః. దేవానాంలోకఇతిహి - దేవలోకః. దేవానాంవాస ² స్థానమిత్య [౫ విశేషేణనిర్దిష్టమ్. " యోయంపవత పష పవదేవానాం గృహః"౩ ఇతివాయోర్వి శేషేణదేవానాం వాసస్థానత్వేనశ్రుతత్వా దవిశేషనిర్దిష్టో దేవలోకోవాయురేవేతి నిర్ణీయతఇతి. సంవత్సరాదూర్ధ్వం వాయుర్వాయోరాదిత్య ఇతిక్రమశ్చస్యాత్.

సూత్రార్థస్తు-(అద్వైత్)- సంవత్సరాదూర్ధ్వంఆదిత్యా [౧౦ హ్నోర్వం వాయుమేకమేవనివేశయేత్ -దేవలోకవాయుశబ్దాభ్యాం (అవిశేషవిశేషాభ్యాం) వాయోరేకస్యైవ నిర్దిష్టత్వాత్. దేవానాంవాసస్థానమిత్య విశేషేణహి దేవలోక శబ్దఃవాయుం దేవానామావాసస్థాన భూతమభిదధాతి, - వాయుశబ్దస్తుమేవ విశేషేణేతి ద్వయోః ప్రకరణద్వయ విహితయో ³ రేకత్వాదిత్యర్థః. [౧౫ ౮-౧౮౮. - ౫౧౧ - సూ. తటితో²ధివరుణస్సన్బధాత్. ౪.౩.౩.

సా. తటితో²నస్తరం వరుణోనివేశ్యః, మేఘాదరపుత్రిత్వా ద్విద్యుతఃమేఘస్థజలాత్మకత్వేన లోకవేదయోర్వరుణస్య విద్యుత్సమ్బంధావగమాత్, తదిస్తరమిన్ద్రప్రజాపతిపాతక్రమాత్, ప్రబలిశేషాభివాచ్ఛ.

దీ. ఛాన్దోగ్యవాజసనేయక కాషీతకీ ప్రభృతేష్వామౌతస్యా ర్చిరాదిమార్గస్యా ర్చిరహరాపూర్యమాణ పక్షోత్తరాయణ సంవత్సరవాయాదిత్య చంద్రవిద్యుద్వరుణేన్ద్రప్రజాపతి రూపస్యోపసంహారే వాయుపర్యస్తస్యశ్రుత్యాదిభిః క్రమప్రకార ఉక్తః వరుణేన్ద్రప్రజాపతీనాం కింవిద్యుత ఉపరినివేశః - ఉతవాయోరుపరితి సంశ

౧॥ బృ - ఉ-౭- ౧౦ - ౧. ౨॥

పా. - ౧-నిర్దిష్టవ్యా-పా. ౨- స్థానందేవలోకశబ్దేనావిశేషేణ. ౧ - ౨. ౩- ఏకత్వాదిత్యుక్తంభవతి - ౨.

అ-౧౪౯.౪-అతివాహికాధి.౧-సూ-అతివాహికాస్తన్లిక్లాత్ || ౫౧౨||౪.౩.౪.

యః. “ సవాయులోకం సవరుణలోకమ్”౧ ఇతి కాషీతకీ పాఠక్ర
మేణ వాయోరుపరివరుణస్య నివేశః. ఇద్వాగ్దేరపి వరుణనివేశాయ
వాయ్వాదిత్యయోః క్రమస్యబాధితత్వా త్తత్రైవ వరుణోపరితి
పూర్వఃపక్షః. రాధాస్తస్తు- విద్యుతోమేఘోదరవర్తిత్వేనవిద్యు
ద్వరుణయోగ్లోకేవేదేచ సస్పృహవగమాత్పాత క్రమాదర్థక్రమస్య
బలీయస్తేన వరుణస్య విద్యుతఉపరినివేశః కార్యః. ఇద్వాగ్దేరపి
వరుణనివేశాయ విద్యుతోవ్యవధాన సహత్వ దర్శనాద్వరుణోపరి
నివేశః. సూత్రంచవ్యాఖ్యాతమ్.

అ-౧౪౯. ౫౧౨-సూ.—అతివాహికాస్తన్లిక్లాత్. ౪. ౩.౪.

సా. అర్చిరాద్యభిమాని దేవతావిశేషాః విచుషామతివాహికత్వేన పరమపురు
షనియుక్త ఇతివిజ్ఞాయతే, “సవినాన్ బ్రహ్మగమయతి”౧ ఇతితేష్యైకత్రగమయిత్య
త్వదర్శనాత్ (లిక్లాత్.)

దీ. కిమర్చిరాదయో విచుషోబహ్మప్రేషాన్కార్గ చిహ్నభూ
తాః- ఉతగమయితార ఇతిసంశయః. “అముకంవృక్షమముకాంనదీ
మముకంపర్వత పార్శ్వంగత్వాఽముకంగామంగచ్ఛ”ఇత్యాదిదేశి
కోపదేశప్రకారదర్శనా న్కార్గ చిహ్నభూతా ఇతిపూర్వఃపక్షః. రా
ధాస్తస్తు “సవినాన్బ్రహ్మగమయతి”౧ఇతివైద్యుత పురుషస్యగమయి
త్యత్వదర్శనాత్ ఇతరేషాంచాచిశేష నిర్దిష్టానాం సవససస్పృహ ఇతి
నిశ్చయతే. “అగ్నిలోకమ్”౧ఇత్యాదిలోక శబ్దోపమధ్యేభోగా [౨౦
భావాన్గమయిత్య త్వపవోపపద్యతే. సూత్రార్థస్తు - (అతివాహికా
కాః) - విచుషామతివాహే పరమపురుషేణనియుక్తాః అర్చిరాద్యభి
మాని దేవతావిశేషాః గమయితార ఇత్యర్థః. “ సవినాన్బ్రహ్మగమ
యతి”౧ ఇతి (లిక్లాత్.)

౧||కాషీతక్కుపనిషది-

౨||ఛా-ఉ-౪ - ౧౫.

పా.—౧-దర్శన-౨-స. ౨-వృక్షంగత్వాతతః పర్వతమిత్యాదిదేశో- ౧-౨.
౩. ౩-తేనైవోపపద్యతే-పా.

౧౪౯. ౪-అతివాహికాధి. ఆ-సూ-వైద్యులేనైవ...॥౫౧౩॥ ౪.౩.౫ ౨౫
 ౧౫౦. ౫-కార్యాధి. ౧-సూ-కార్యంబాదరిః...॥౫౧౪॥ ౪.౩.౬

౫౧౩ - సూ.—వైద్యులేనైవతతస్తచ్చుశ్చేః. ౪. ౩. ౫.

సా 'చష్ట్రమసోవిద్యుతస్తత్పురుషోఽమానవస్సపినాన్ బ్రహ్మగమయతి' ౧
 ఇతిశ్రుతేః వైద్యుతపురుషాత్ పరస్తాత్ సపివ! బ్రహ్మగమయితా. వరుణేష్ట ౧ [౫
 ప్రజాపతీనాం తదనుగ్రాహకత్వమేవ.

దీ. (తతః) - విద్యుతఉపరి, (వైద్యులేన) విదుషోగమనమ్,
 (తచ్చుశ్చేః) - “ సపినాన్సృష్టాగమయతి ” ౧ ఇతితస్యైవశ్రుతేః.
 వరుణాదీనాం తదనుగ్రాహకత్వేన గమయితృత్వమితి నిశ్చేయత
 ఇత్యర్థః. [౧౦

అ-౧౫౦. - ౫౧౪ - సూ ॥ కార్యంబాదరిస్యగత్యుపపత్తేః॥౪.౩.౬.

సా. (కార్యం) - హిరణ్యగర్భముపాసీనా సర్పిరాదిర్నయతి, అవైవ (గ
 త్యుపపత్తేః) సహిసర్వగతిం పరంబ్రహ్మపాసీనానాం గతిరస్తీతి (బాదరిః) మేనే.

దీ. కిమర్చిరాదికోగణః(కార్యం)హిరణ్యగర్భముపాసీనాన్న
 యతి- ఉత పరంబ్రహ్మపాసీనాన్, అథపరంబ్రహ్మపాసీనాన్, ప్ర
 త్యగాత్మానం బ్రహ్మాత్మతయోపాసీనాం శ్చేతినంశయః. కార్యం
 హిరణ్యగర్భము పాసీనానితి పూర్వపక్షః. తేషామేవగత్యుపపత్తేః.
 సహి పరిపూర్ణంసర్వగతంపరంబ్రహ్మపాసీనానాం తత్ప్రాప్త
 యేగతిరుపపద్యతే-నిత్యప్రాప్తత్వాత్. అవిద్యానివృత్తిరేవహిః కా
 ర్యా. పరమేవోపాసీనా నిత్యపరఃపక్షః- “ సపినాన్సృష్టాగమయ
 తి” ౧ ఇతి బ్రహ్మశబ్దస్యతస్మైవముఖ్యత్వాత్. అవిద్యానివృత్తేఃఫలా
 భిసద్ధిరహిత యజ్ఞాద్యపేక్షావత్, శ్రవణాద్యపేక్షావచ్చ గతి శ్రు
 త్యా దేశవిశేషాపేక్షాచ విద్యత-ఇతినీచీయతే. రాధానైస్తు- పర
 ముపాసీనానన్యానపినయతి- “తద్య ఇథంవిదుర్యేచేమేఽరణ్యేశ్రద్ధా
 తప ఇత్యుపాసతే తేఽర్చిషమభిసమ్భవతి” ౨ ఇతి తత్కర్చిషవి [౨౫

౧॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౨. ౨॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౧.

సా.—౧-బ్రహ్మ-౩-స. ౨-తేషాంకార్యా-౨. ౩-నిర్వాణివృత్తే-సా.

దాంపరంబ్రహ్మపాసీనానాంచా ర్చిరాది గతిశ్రుతేః పక్షాగ్ని విదోహి-ప్రకృతివిముక్త బ్రహ్మేశ్వకాత్మస్వరూపవిదః. తేచతత్ప్రాప్య పునర్ననివర్తంతే. పరంబ్రహ్మపాసీనాస్తు యథావస్థితం పరి గ్రా పూర్ణంపరంబ్రహ్మైవప్రాప్యపునర్ననివర్తంతే. “తద్య ఇథంవిమర్శ్యచే మైరణ్యే శ్రద్ధాతప ఇత్యుపాసతే తేర్చిషమభినన్భవన్తి”౧ ఇత్యుభయ విధాన్భేదేనో పాదాయా ర్చిరాదిగతిశ్రుతే రపునరా వృత్తిశ్రుతేశ్చైవమతినిర్భీయతే.

సూత్రార్థస్తు- (కార్యం)- హిరణ్యగర్భముపాసీన మాతి [౧౦ వాహికోగణోనయతీతి (బాదరి)రాచార్యో వాన్యతే- (అన్యైవగత్యు పపత్తైః). పరముపాసీనస్యహి నతత్ప్రాప్తయేగతిరుపపద్యతే సర్వ గతత్వాత్పరస్య బ్రహ్మణః.

౫౧౫ - సూ || — విశేషితత్వాచ్చ || - ౪. ౩. ౨.

సా. “తత్పురుషోఽమానవ స్సపితృబ్రహ్మలోకాన్ గమయతి” ౨ [౧౫ “వ్రజాపతేస్సథాం వేత్తప్రపద్యే” ౩ ఇతి (విశేషితత్వాత్. హిరణ్యగర్భమేవ.

దీ. “పురుషోఽమానవ పశ్య బ్రహ్మలోకాన్ గమయతి” ౨ ఇతి “వ్రజాపతేస్సథాం వేత్త ప్రపద్యే” ౩ ఇతిచప్రాప్యస్థానస్య (విశేషిత తత్వాచ్చ) హిరణ్య గర్భముపాసీనమేవనయతి.

౫౧౬- సూ|| — సామీప్యాత్తుతద్వ్యపదేశః|| ౪. ౩. ౮. [౨౦

సా. “బ్రహ్మగమయతి” ౪ ఇతిబ్రహ్మవ్యపదేశ వ్రత్సామీప్యాత్. ఆస్య “యోబ్రహ్మణం విదధాతిపూర్వమ్” ౫ ఇతిసామీప్యమప్తిహి.

దీ. ౩ పవనిశ్చితే సతి “సపనాన్బ్రహ్మగమయతి” ౪ ఇతిహిర

౧|| ఛా- ఉ- ౫- ౧౦-౧. ౨|| బృ- ఉ- ౮-౨-౧౫. ౩|| ఛా-ఉ-౮-౧౪. ౪|| ఛా-ఉ-౫-౧౦-౨. ౫|| శ్వే-ఉ-౬-౩౫. [౨౫

పా.— ౧-భేదేనార్చిరాది-౩. ౨-కేవలంబ్రహ్మప్రాప్య-౧. ౩-పవనిశ్చితే సతి “సపనాన్బ్రహ్మగమయతి” ఇతిహిరణ్యగర్భస్య బ్రహ్మశబ్దవ్యపదేశః కథమి త్యతలపా- సపనాన్-పా.

౧౫౦.౫-కార్యార్థి.౪సూ-కార్యత్యయే...౫సూ-స్మృతేశ్వ. ౨౭
 ౬సూ-పరంజైమినిః...||౫౧౭-౧౮-౧౯||౪.౩.౯-౧౦-౧౧.

ఐగర్భస్య బ్రహ్మశబ్దవ్యపదేశోబ్రహ్మసామీప్యాత్, “యోబ్రహ్మణం
 విదధాతిపూర్వమ్” ౧ ఇతిప్రథమజత్వేనబ్రహ్మ సామీప్యంహివిద్యతే.

౫౧౭ - సూ||— కార్యత్యయేతదధ్యక్షేణసహతః [౫
 పరమభిధానాత్ ||— ౪.౩.౯.

సా. హిరణ్యగర్భప్రాప్తావవ్యపునరావృత్తి శ్రుత్యవిరోధః; హిరణ్యగర్భలోకా
 త్యయే తదధ్యక్షేణసహతఃపరంగచ్ఛతి, “తేబ్రహ్మలోకేసు పరాంతకాలే పరామృ
 తాత్మరిముచ్యంతిసర్వే” ౨ ఇతిశ్రుతేః.

దీ. హిరణ్యగర్భ ప్రాప్తావవ్యపునరావృత్తి రుపవద్యతే- [౧౦
 కార్యస్య- హిరణ్యగర్భలోక స్వాత్యయే,(తదధ్యక్షేణ)-హిరణ్యగర్భే
 ణాధికారికపునుషేణ విదుషాసహ పరప్రాప్త్యభిధానాత్ “తేబ్ర
 హ్మలోకేతు పరాంతకాలే పరామృతాత్మరి ముచ్యంతిసర్వే” ౨ ఇతి.

౫౧౮-సూ||—స్మృతేశ్వ|| ౪. ౩. ౧౦.

సా...బ్రహ్మణాసహతేసర్వే” ౩ ఇత్యారభ్య“ప్రవిశంతిపరంపదమ్” ఇతిస్మృతేశ్వ.

దీ. “బ్రహ్మణాసహతేసర్వేసంప్రాప్తే ప్రతిసంప్రేపరస్యా
 నైకృతాత్మానః ప్రవిశంతిపరంపదమ్” ౩ ఇతిస్మృతే. ౧ శ్వావగమ్యతే.

౫౧౯-సూ||—పరంజైమినిర్ముఖ్యత్వాత్ || ౪.౩.౧౧.

సా. పరముపాసీనానిజైమినిః, “బ్రహ్మగమయతి” ౪ ఇతితజ్జైవముఖ్యత్వాత్.

దీ. పరంబ్రహ్మపాసీన మేవనయత్యాతి వాహికోగణఇతి
 (జైమిని) రాచార్యోపన్యతే-“బ్రహ్మగమయతి” ౪ ఇతిబ్రహ్మశబ్దస్య
 తత్త్వేన ముఖ్యత్వాత్. “బ్రహ్మలోకాన్” ౫ ఇతిశబ్దస్య బ్రహ్మ
 లోకో బ్రహ్మలోక ఇతికర్తృధారయ పరిగ్రహపైవ న్యాయ్యత్వా
 దుపవద్యతే. ఏవంనిశ్చితేనతిబహువచనంచ “అదితీఃపాశాన్” ౬ ఇతి
 వదుపవన్నమ్.

[౨౫

౧|| శ్వ- ఉ-౬- ౩౫. ౨|| తై- సా-౬- ౧౦- ౨౨. ౩||

౪|| ఛా-ఉ-౫-౧౦-౨. ౫|| బృ-ఉ-౮-౨-౧౫. ౬||

పా.—౧-శ్వేదమవగమ్యతే-పా.

౨౮ ౧౫౦ ౫-కార్యం. ౨ సూ-దర్శనాచ్య-౮ సూ-నచకార్య...
 ౯ సూ-అప్రతీకాలంబనాన్... || ౫౨౦-౨౧-౨౨౪. ౩. ౧౨-౧౩-౧౪.

౫౨౦- సూ|| — దర్శనాచ్య || ౪. ౩. ౧౨.

సా. “అస్మాచ్చరీరాత్వ ముష్టాయపరజ్ఞోతి రుపసంపద్య” ౧ ఇతి శ్రుతేశ్య

దీ. “అస్మాచ్చరీరాత్వముష్టాయ పరంజ్యోతిరుపసంపద్య [౫
 స్వేనరూపేణాభి నిష్పద్యతే” ౧ ఇత్యర్చి రాదినాగతస్య పరబ్రహ్మ
 పాప్రిందర్శయతిచ.

౫౨౧- సూ|| — నచకార్యే ప్రత్యభిసంధిః || ౪. ౩. ౧౩.

సా. “ప్రజాపతేస్సభామ్” ౨ ఇతి (ప్రత్యభిసం) శ్చ (నకార్యే, ప్రజాపతిశబ్దస్య
 “పతింబిశ్వస్య” ౩ ఇత్యాదిశ్రుతేః పరిష్కీన్నేవముఖ్యత్వాత్ బ్రహ్మలోకశబ్దశ్చ [౧౦
 కర్తృధారయ వృత్త్యాతత్రైవేత్యభిప్రాయః “తేబ్రహ్మలోకే” ౪ ఇతి శ్రుతిః బ్రహ్మ
 వలోక ఇతి పరబ్రహ్మోపదేశః. “బ్రహ్మణాసహతేసర్వే” ౫ ఇతి స్మృతిశ్చ “తదపర్య
 పి” ౬ ఇతి న్యాయేన చతుర్ముఖిలోకస్థో పాసనవిషయా.

దీ. “ప్రజాపతేస్సభామ్ వేత్సప్రపద్యే” ౨ ఇతి ప్రత్యభిసంధిశ్చ న
 కార్యే - “ధూత్వాశరీరమకృతం కృతాత్మాబ్రహ్మలోక మభిసం
 వామి” ౨ ఇత్యర్చ్యసంబ్రహ్మలోకమితి తత్రైవివిశేషితత్వాత్, “యశో
 హంభవామి బ్రాహ్మణానామ్” ౨ ఇతి సర్వాత్మభావాభి సద్ధానాచ్య.

౫౨౨ - సూ|| — అప్రతీకాలమ్బనాన్నయతీతి బాదరాయణ
 ఉభయథాచ దోషాత్తతగ్రీతుశ్చ || ౪. ౩. ౧౪.

సా. ప్రతీకాలమ్బనాహి. నామాదిపాశ్చిదనిష్ఠప్రత్యగాత్మ స్వరూపపర్య
 వ్రం సర్వంచిదవిద్యస్తజాతం బ్రహ్మద్వైప్య స్వరూపేణ వాయే ఉపాసతే, తే. (అప్ర
 తీకాలమ్బనాః) తద్వ్యతిరీక్తాః యేషణ్షాన్వివిదః, యేచపరంబ్రహ్మపాసతే. తా
 న్మయత్యర్చిరాదిరితి భగవాన్ బాదరాయణోచ్యతే. కార్యమితి పక్షే పర
 మేవేతి చక్షు సకలోపనిషద్విరోధ రూపదోషః ప్రసజ్యతే. కార్యపక్షే “బ్రహ్మ
 గమయతి” ౮ “పరజ్ఞోతిరుపసంపద్య” ౧ ఇత్యాద్యాః ప్రకుప్తేయః. [౨౫
 పరమేవేతి పక్షే “యవివమేతద్విరుర్యేచేమైరణ్యేత్రధాం సత్యముపాసతే తేర్చి

౧|| ఛా-ఉ-౮-౩-౪. ౨|| ఛా-ఉ-౮-౧౪. ౩|| తై-నా-౬-౧౧. ౪|| తై-నా-౬-
 ౧౦-౨౨. ౫||
 ౬|| బ్ర-సూ-౧-౩-౨౫.
 ౭|| ఛా-ఉ-౮-౧౩. ౮|| ఛా-ఉ-౫-౧౦-౨.

ప.మభిసమ్భవన్తి " ౧ ఇతిశ్రుతిః ప్రకుప్యేత్. కార్యవత్ తత్క్రితున్యాయస్య విరు
ద్ధ్యతే. అర్పిరాదినాగతానాంహి బ్రహ్మప్రాప్తి రపునరావృత్తిశ్చ శూన్యాయతే పఞ్చా
గ్ని విదస్తుప్రకృతి వియక్తాత్మస్వరూపం "య ఆత్మనిర్వికల్ప" ౨౨ త్యాదినా ౨ వగత
బ్రహ్మత్వకత్వముపాసత ఇతిహ్యప్రతీకాలవృత్తిష్టమ్, తత్క్రితున్యాయా పరాధశ్చ [౫
ఉభయే ౨ పహిపరిపూర్ణం బ్రహ్మపాసతేముఖభేదేన. స్వాత్మ శరీరకం బ్రహ్మతేదన.
బ్రహ్మత్వకస్వాత్మానముతరే ఇతి.

దీ. కార్యముపాసీనానెవేతి నాయంనియమాః, పరమేవోపా
సీనానిత్యయమపినియమోనసమ్భవతి. కుతః? (ఉభయభావదోషాత్).
కార్యముపాసీనానే వేఃనియమే "అస్మాదచ్చరీరాగ్నిముఠ్ఠాయ [౧౦
పరంజ్యోతిరుపసమ్భవ్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే" ౩ ఇత్యాదికాశ్రు
తయః, "యేచేమే ౨ రణ్యే శ్రద్ధాతపః" ౪ ఇతిచప్రకుప్యేయః. పరమేవేతి
నియమే "తద్యగ్భంపిదుః" ౪ ఇతిప్రకుప్యేత్. తస్మాదప్రతీకాలవృ
త్తాన్నయతీతి భగవాన్పాదరాయణో వాన్యతే. ప్రతీకాలవృత్తాన్తు -
అచిన్నిశ్రమ, ౪ కేవలమచిద్వస్తుచ, సింహేనా దేవదత్తఇతివత్ [౧౫
బ్రహ్మదృష్ట్యా-స్వరూపేణవాతద్వస్తు యఉపాసతే-తే. (అప్రతీకాల
వృత్తానాః) తద్వ్యతిరిక్తాః. సర్వజ్ఞంసర్వకారణం సత్యసజ్జాల్పంనిఖ
లహేయ ప్రత్యేకానవధికాతిశయానప్రస్వరూపం బ్రహ్మపా
సతేయే, యేచప్రత్యగాత్మానం భూతసూక్ష్మై స్సవపిష్వక్తింసర్వ
త్రవర్తమానం భూతసూక్ష్మవ్యతిరిక్తం జ్ఞానైః స్వరూపం నిర్వింశ్వి
కారం "యఆత్మనిర్వికల్ప" ౨ ఇత్యాదినా ౨ వగత బ్రహ్మత్వభావం పఞ్చా
గ్నివిద్యోదిత ముపాసతే, - తానుభయవిధాన్నయతీ - "తద్యగ్భం
పిదుర్యేచేమే ౨ రణ్యే" ౪ ఇత్యుభయవిషయశ్రుతేః (తత్క్రితుశ్చ)
"యథాక్రతురస్త్రిల్లోకే పురుషోభవతితథేతః ప్రేత్యభవతి" ౫ ఇత్యు

౧|| బృ-ఉ-౮-౨-౧౫. ౨|| మాధ్వస్థిపాతే. ౩|| ఛా-ఉ-౮-౩-౪.
౪|| ఛా-ఉ-౫-౧౦-౧. ౫|| ఛా-ఉ-౩-౪-౧.

పా.-౧-న్నయతీతిచనియమా-పా. ౨-నివిపతేఅస్మాత్-౨. ౩-ఇత్యాది
కాశ్చ్యుతయః ప్ర-పా. ౪-కేవలంవారత్తద్వస్తు-౨.

భయోపామేవా పునరావృత్తిస్సమ్భవతి. అదిన్మిశ్రంకేవల మచిద్వస్తు
చోపాసీనానాం తత్కృతున్యాయాదేవ పునరావృత్తిరవర్జనీయా.

౫౨౩ సూ॥—విశేషశ్లోదర్శయతి॥ ౪. ౩. ౧౫.

సా. కార్యముపాసీనానాం బ్రహ్మప్రాప్తివృత్తికి పరిమితదేశకాల [౫
శ్లోవిశేషశ్లో దర్శయతిశ్రుతిః “యావన్నామ్నోగతమ్” నిశ్చిత్వాదికా.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే వేదాంతసారే,
చతుర్థస్కాంధ్యాయస్య తృతీయః పాదః.

దీ. ప్రతీకాద్యుక్తలక్షణ మచిన్మిశ్రమ్ కేవలమచిద్వస్తుచో
పాసీనానాంసర్వేషాం గత్యనపేక్షం పరిమితఫలవిశేషంచద [౧౦
ర్శయతిశ్రుతిః “యావన్నామ్నోగతం తత్ప్రాప్త్యయథాకామ చా
రోభవతి” నిశ్చిత్వాదికా. అతః “బ్రహ్మణాసహతేసర్వే” ఇతివచ
నం నార్చిరాదినా గతానాంతి ప్రకారపిషయమ్ - అర్చిరాదినాగ
తానాం దేహోపసానసమయవ సుకృతదుష్కృతయోగ్దానా ధ్విర
ణ్యగర్భలోకాఽవాప్తి తద్వాస తత్రస్థభోగాఽనుభవహేత్వ [౧౫
భానాత్, తత్కృతున్యాయపరోధాత్, తదానీమేవ బ్రహ్మప్రాప్తి
శ్రుతిపరోధా చ్చ. “బ్రహ్మణాసహతేసర్వే” ఇతి వచనంతుపు
ణ్యకర్తృవిశేషేణ హిరణ్యగర్భలోకం ప్రాప్తానాం “తదుపర్యపి
బాదరాయణః ” ౩ ఇతిన్యాయేన తత్రైవనిష్పన్నవిద్యానాం గతి
ప్రకారపిషయమ్. “తేబ్రహ్మలోకే” రితితు బ్రహ్మలోకశబ్దస్య [౨౦
కర్తృధారయవృత్త్యా బ్రహ్మవిషయత్వాత్, బ్రహ్మణ్యుపాసేవర్త
మానాః పరాంతకాలే- చరమదేహోపసాన సమయే, పరామృతాత్ -
పరస్పాన్ప్రహ్మణ ఉపాసనప్రీత్యాద్దేహోః, పరిముచ్యంతిసర్వే- సర్వ
స్సార్థబద్ధాద్విముచ్యంతి ఇతి “వేదాంత విజ్ఞానసునిశ్చితార్థాః” రితి

ప్రకరణా దవగమ్యతే. “తద్య ఇథ్థంవిదుః” ౧ ఇతి పఞ్చాగ్నివిదాం
బ్రహ్మపాస్త్య పునరావృత్తి శ్రవణాత్తత్రాతున్యాయేనాచిద్వి
యుక్తబ్రహ్మత్వకా ౧ త్వస్వరూపాపాసనం వివక్షితమితి నిశ్చీయతే.
తదైవతత్రశ్రుతిరపి “ఇతితుపఞ్చమ్యామా హతావాపః పురుష [౫
వచసోభవన్తి” ౨ ఇతి “రమణీయచరణాః” ౩ ఇతిచక్రహేతుక
మనుష్యాదిభా ౪ వోఽపామేవ భూతాన్తర సంస్పృష్టానామితి చిదవి
ద్వివేకం ప్రతిపాద్య, “తద్య ఇథ్థంవిదుః” ౧ ఇతిభూతసూక్ష్మవ్య
తిరిక్తాన్త స్వరూపాపాసనమేవ విదధాతి.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవిరచితే శ్రీవేదాంతదీపే, [౧౦
చతుర్థస్యాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

అ-౧౫౧. - ౫౨౪-సూ॥-సమృద్ధ్యావిర్భావస్సేవనశబ్దాత్ ॥ ౪.౪.౧.

సా. “ఏవమేవైషసంప్రసాదోఽస్మాచ్ఛరీరాత్సముత్థాయ పరంజ్యోతిరుప
సంపద్యస్సేన రూపేణాభి నిష్పద్యతే” ౪ ఇతినిర్ధన్వైవ ప్రత్యగాత్తస్వరూపస్య [౧౫
అనాదికర్తృణామిరోహితస్య పరంజ్యోతిరుపసంపద్యా విర్భావ ఉచ్యతే, “స్వేనరూ
పేణ” ౪ ఇతి విశిష్టాభిధానాత్.

దీ. “ఏవమేవైష సమ్ప్రసాదో ఽస్మాచ్ఛరీరాత్స ముత్థాయ
పరంజ్యోతిరుపసంపద్యస్సేన రూపేణాభి నిష్పద్యతే” ౪ ఇతికింపరం
జ్యోతిరుపసంపద్యస్య ప్రత్యగాత్తనస్త్వరూపావిర్భావః ప్రతి [౨౦
పాద్యతే. ఉతాన్యేన సాధ్యేనరూపేణసమ్పద్య ఇతిసంశయః. స్వస్వ
రూపస్యసుషుప్త్యాదౌ నిరానస్తత్వదర్శనాత్, స్వరూపమాత్రస్యనిత్యా
విర్భూతత్వా చ్చ, సాధ్యేన సుఖై కాన్తేనరూపేణ సమ్పద్యతే. ఏ
వంచ * అభినిష్పద్యత ఇతివచనం సగ్ధచ్ఛతే. పరంజ్యోతి రుపసంప

౧॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౫-౯-౧. ౩॥ ఛా-ఉ-౫-౧౦-౨.
౪॥ ఛా-ఉ-౮-౧౨-౨.

పా. —౧-ఆత్మకభూతసూక్ష్మవ్యతిరిక్తాత్-పా. ౨-వోపాయమేవ-౧-౨.

స్వస్వహ్యసద్విత్వంక్రమ్యతే “రసంహ్యేవాయంలభ్యా నద్వీభవ
తి”౧ “సవకోబ్రహ్మణ ఆనందః శ్రోత్రియస్యచా కామహతస్య”౨
ఇత్యాదిషు. అతస్సాధ్యేనరూపేణేతి పూర్వఃపక్షః. రాధావ్రస్తు-“స్వే
నరూపేణాభినిష్పద్యతే”౩ ఇతివిశేషణాత్స్వరూపావిర్భావపవ. స్వ
రూపస్యచాపహతపాస్తత్వాదిగుణకతయాప్రజాపతివాక్యోదితస్యకర్తృ
కృతదేహసంబుధ్. తత్కృతతీరోధానస్య పరంజ్యోతిరుపసంబుధ్వా
సూక్ష్మదేహవినిర్ముక్తస్యా సజు-చిత జ్ఞానాదిగుణకస్వరూపా౨
విర్భావాత్ స్వయాథాత్వానుభవపూర్వకా౨నవది కౌతశయానన్ద
బ్రహ్మనుభవస్సంబుధ్యత ఇత్యభినిష్పద్యత ఇహిచోపపన్నతరమ్. [౧౦
సూత్రాద్భస్తు - పరంజ్యోతిరుపసంబుధ్య స్వస్వరూపావిర్భావఃప్రతి
పాద్యతే. కుతః? (స్వేనశబ్దాత్) ౨ సాధ్యస్యాపిరూపస్య స్వాసాధార
ణత్వేన స్వేనేతి విశేషణంవ్యానర్థకమ్.

౫౨౫ - సూ||- ముక్తిఃప్రతిజ్ఞానాత్ ||- ౪. ౪. ౨.

సా. ఆత్మస్వరూపమాత్ర స్వస్యాగేవసద్ధత్వే౨పి కర్మబద్ధ వినిర్ముక్తాపరిచ్ఛిన్న
జ్ఞానాదిస్వరూపస్వహ్యతావిర్భావ ఆర్యతే. “చిత్రేవైవలే భూయో౨నువ్యాఖ్యా
స్యామి”౪ ఇతిజాగరితాద్యవస్థాపినిర్ముక్తపై వక్తవ్యతయాప్రతిజ్ఞానాత్.

దీ. స్వస్వరూపమాత్రస్యాహంజానామీతినిత్యావిర్భూతత్వేన
“పరంజ్యోతిరుపసంబుధ్య”౩ ఇత్యనర్థకమిత్యాశ్చజ్ఞానహ.

కర్తృసంబంధతత్కృత దేహదేర్ముక్తస్వరూపమాత్ర “స్వేన [౨౦
రూపేణాభినిష్పద్యతే”౩ ఇత్యుచ్యతే. కథమిదమవగమ్యతే! “ఏతం
త్వేవతేభూయో౨నువ్యాఖ్యాస్యామి”౪ ఇతికర్తృహేతుకదేహసంబుధ్
తత్కృతజాగరితాద్య వస్థాపినిర్ముక్తస్వరూపస్యాత్ర వక్తవ్యతయా
(ప్రతిజ్ఞానాత్).

౧|| తై-ఆ-౨-౨-౧. ౨|| తై-ఆ-౨-౪-౪. ౩|| ఛా-ఉ-౪-౧౨-౨.
౪|| ఛా-ఉ-౪-౯-౩.

౧౫౧. ౧ సమ్యక్సాధిర్భావః. ౩ సూ. ఆత్మ...॥౫౬॥౪.౪.౩. ౩౩
 ౧౫౨. ౨ అవిభాగేనదృష్టత్వాధి. ౧ సూ. అవిభాగేన...॥౫౭॥౪.౪.౪.

౫౬ - సూ॥ - ఆత్మప్రకరణాత్ - ౪. ౪. ౩.

సా- “ భూయోఽనువ్యాఖ్యాస్యామి ” ౧ ఇతిప్రకృతాపహతపాష్టత్వాదిగుణ
 కఆత్మేతి(ప్రకరణాదవగమ్యతే, “యఆత్మోఽపహతపాష్ట” అభిప్రాయం, “సత్త్వగ్ర
 కామసత్త్వసద్గుణస్సేనైవప్రకృత్య” ౨ ఇతిప్రకృత్య, “ఏతద్వేదతే భూయోఽను
 వ్యాఖ్యాస్యామి” ౧ ఇతిప్రకృత్య.

డి. ఏవమపి స్వరూపమాత్రా విర్భావస్య పురుషార్థత్వంసం
 భృతీత్యాశంకాహ.

దేహాదివినిర్ముక్తఃస్వరూపేణావస్థితఃఆత్మోఽపహతపాష్టత్వా
 ది సత్త్వసంబంధత్వ పర్యవ్రాజకః- తస్యహ్యేవిర్భావఉచ్యతేకుతః?
 (ప్రకరణాత్.) “యఆత్మోఽపహతపాష్ట” అభిప్రాయం “ఏతం
 త్వేవతే భూయోఽనువ్యాఖ్యాస్యామి” ౧ ఇతిప్రకృత్య. అతో
 ఽపహతపాష్టత్వాదిగుణకస్వరూపస్య కర్మాఖ్యావిద్యాతీరోహితస్య
 పరంజ్యోతిరుప్తసంపత్త్యా నివృత్తిరోధానస్యావిర్భావప్రతిపాద్యతే.
 అ- ౧౫౨. ౫౭౨ - సూ. — ॥ అవిభాగేనదృష్టత్వాత్ ॥ ౪. ౪. ౪.

సా. ఆవిర్భూతస్వరూపోఽయన్ముదాత్మా స్వాత్మశరీరకంఠంబ్రహ్మ స్వాత్మ
 సూఃఽస్వాత్మతయా అహంబ్రహ్మస్మీత్య విభాగేనై వానుభవతి. “ఆత్మేతిహావగచ్ఛ
 త్రిగామయన్తిచ ” ౩ ఇతితథారూపోవాసనేన తథావిధస్వరూపస్య దృష్టత్వాత్.
 “య ఆత్మనిష్ఠన్...యస్యాత్మాశరీరమ్ సతఆత్మా” ౪ “తద్వైమసి” ౫ ఇతివాది ౧౦
 శాస్త్రనిర్ణయవహ్యు సానితవ.

డి. కిమయంముక్త ఆవిర్భూతస్వరూపఃప్రత్యేగాత్మా పరం
 బ్రహ్మస్వాత్మనోవిభక్తమనుభవతి, - ఉతస్వాత్మనో ప్యాత్మతయా
 ఽవిభాగేనాహం బ్రహ్మస్మీతి సంశయః “ నిరజ్జనః పరమంసామ్య
 ముపైతీ” ౬ “సోఽశ్నుతే సర్వానాగమాన్ సహబ్రహ్మణా విప్రౌగ
 శ్చితేతి” ౭ “ ఇదంజ్ఞానమపాశ్రిత్య మమసాధర్మ్య మగతాః” ౮

౧॥భా-ఉ-౮-౯-౩. ౨॥భా-ఉ-౮-౭-౧. ౩॥బ్ర-సూ-౪-౧-౩.౪.౫ మాధ్య
 నిసశాఖాయామ్. ౪॥భా-ఉ-౬-౮-౨. ౬॥ముద్దకోప-౩-౧-౩. ౭॥ తై-ఆ-౨-౧-
 ౨. ౮॥గీ-౧౪-౨.

సా. — ౧-నిర్ణయిత్యా-౧. ౨-సమ్యక్సాధి-౧. ౩-స్వప్రకృతయా-౧.
 5

ఇతిశ్రుతిస్మృతిభ్యః విభక్తమనుభవతీత పూర్వపక్షః. రాధాస్తమ
 “ సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ ” ౧ “ ఐతదాత్మ్య మిదంసర్వమ్ ...
 తత్త్వమసి ” ౨ ఇత్యాదినాసామానాధికరణ్యేన “ యశ్చసృష్టివాం
 తిష్ఠన్...యస్యపృథివీశరీరమ్ ” ౩ “ యతత్సజ్జిష్ఠన్...యస్యాత్మా [౫
 శరీరమ్] ౪ ఇత్యాదిషు సర్వస్యవిదవిద్వస్తువో బ్రహ్మ శరీరతయా
 బ్రహ్మప్రకారత్వాత్ తత్త్వద్వస్తుబుద్ధిశబ్దాస్తత్సర్వస్తోపయా ఇత్యవ
 గమ్య, “ ఆత్మైహిరూపగచ్ఛత్తి ” ౫ ఇహ్యాయేన స్వాత్మవో ప్యాత్మత
 యా ౭ హంబ్రహ్మస్త్రిత్యుపాసనేన యథావస్థిత పరమాత్మాత్మక స్వా
 త్మవోద్భుష్టత్వాత్ ముక్తిఃస్వాత్మవోప్యాత్మభూతంబ్రహ్మ హం [౧౦
 బ్రహ్మస్త్రిత్యవిభాగేనైవానుభవతి.

సూతార్థస్తు - అహం బ్రహ్మస్త్రిత్యవిభాగేనైవ బ్రహ్మను
 భవతిముక్తిః - స్వాత్మవోప్యాత్మతయోపాసనేన యథావస్థిత పర
 మాత్మాత్మక స్వరూపస్యద్భుష్టత్వాత్. పాధర్మ్యశ్రుతిస్తుపరమాత్మశరీర
 భూతస్యప్రత్యగాత్మవో ౭ పహతపాష్టత్వాదిగుణైస్తత్పాధర్మ్యం [౧౫
 ప్రతిపాదయతి. “ సో ౭ శ్చుతే సర్వానామాన్ సహ బ్రహ్మణాఽప
 శ్చితా ” ౬ ఇతిబ్రహ్మశరీరతయా బ్రహ్మప్రకారభూతత్వాస్సోప్యాత్మభూ
 తేనబ్రహ్మణాసహ తద్గుణాననుభవతీతవదతి. కావ్యస్త ఇతీకామాః
 కల్యాణగుణాః కల్యాణగుణవిశిష్టంబ్రహ్మ సుభవతీత్యర్థః.

అ-౧౫ ౩. ౫౨౦-సూ.—||బ్రాహ్మణజైమినిరుపన్యాసా [౨౦
 విభ్యః|| ౪. ౪. ౫.

సా. అస్యస్వరూపవిర్భావః (బ్రాహ్మణ) ఆపహతపాష్టత్వాది గుణకస్వ
 రూపేణ. తేహిబ్రహ్మగుణాః ప్రత్యగాత్మసూపస్వాభావికాగుణా ఇతి “ యతత్సా
 ౭ పహతపాష్ట ” ౭ ఇత్యారభ్య (ఉపన్యాసాదిభ్యః) అవగమ్యతే. తదేవ “ జత్
 త్క్రిడన్ రమమాణః ” ౮ ఇత్యాదిసూచ్యస్తే ఇతిజైమిన్సేర్షతమ్. [౨౫

౧|| ఛా-ఉ-౩-౧౪-౧. ౨|| ఛా-ఉ-౬-౮-౭. ౩|| బృ-ఉ-౫-౭-౩. ౪|| మా
 ఛ్యైసహతే. ౫|| బ్ర-సూ-౪-౧-౩. ౬|| తై-ఆ-౨-౧-౨. ౭|| ఛా-ఉ-౮-౭-౧.
 ౮|| ఛా-ఉ-౮-౧౨-౩.

పా.— ౧-శరీరత్వరూప బ్రహ్మప్రకారతయా. పా. ౨-ఉపన్యాసాదేవ-౩.

దీ. కింజీవస్యస్వాభావికం రూపమపహతపాస్తత్త్వాది గుణకమ్? ఉతచైతన్యమాశ్రమ్? ఉతోభయమితి సంశయః. అపహతపాస్తత్త్వాదిగుణకమితిప్రథమఃపక్షః - “య ఆత్మాఽపహతపాస్తా”౧ ఇతి ప్రతిపాదనాత్. చైతన్యమాత్రమితి ద్వితీయఃపక్షః-“ఏవం [౫ వాలరైయమోత్తాఽనస్తరోఽబాహ్యః కృత్స యఃప్రజ్ఞానఘనపవ”౨ “విజ్ఞానఘనపవ”౩ ఇత్యవధారణాత్. రాధాస్తస్తు - జ్ఞానస్వరూపస్యైవాపహతపాస్తత్త్వాది గుణకత్వప్రతిపాదనా దవిరోధాచ్యభయం స్వరూపమ్. నచ * విజ్ఞానఘనపవేత్యవధారణం గుణాంతరాసహమ్,యథానైర్ధవఘనస్య *రసఘనపవేత్యవధారణేపిరసాశ్రయద్రవ్యం రూపస్పర్శాదిగుణాంతరంచసహతే. *రసఘన పవేత్యవధారణంతురసవస్త్రివ్యాంతరస్వభావవ్యాప్తిపరమ్. ద్రవ్యాంతరాణాం హిస్త్వైకదేశేరస వత్త్వమ్,నైర్ధవఘనస్యతు సర్వత్ర. ఏవమత్రాపి జడవస్తువ్యాప్తత్వాస్వస్వభావస్య సగుణస్వాత్మనః స్వ ప్రకాశతావధారణం * విజ్ఞానఘన పవేతిక్రియతే. [౧౫

సూతార్థస్తు- (బ్రాహ్మేణ) అపహతపాస్తత్త్వాదినా స్వరూపావిర్భావః అపహతపాస్తత్త్వాదయో దహరవాక్యే బ్రహ్మగుణాశ్శ్చుతాః. (ఉపన్యాసాదిభ్యః) తేషాం బ్రహ్మగుణానాంప్రత్యగాత్మనృపి “య ఆత్మాఽపహతపాస్తా”౧ ఇత్యాదివోపన్యాసాత్. ఆదిశబ్దాత్ “జక్షత్యేదమమాణః”ఇత్యాదిభ్యోపిసత్యసంబంధిత్వాదయోఽపిగమ్యంత ఇహజైమినిరాచార్యోనున్యతే.

౫౬౯-సూ.—|| చిత్రవాక్యత్రైక తదాత్మకత్వాదిత్యైడులోమిః||

సా. “విజ్ఞానఘనపవ”౩ ఇత్యవధారణాత్ విజ్ఞానమాత్రస్వరూపత్వాదులోమిః.

దీ. చైతన్యమాత్రేణస్వరూపావిర్భావః *విజ్ఞానఘనపవే [౨] తదాత్మకత్వావధారణాది త్యైడులోమిరాచార్యోనున్యతే.

౧|| ఛా-౩-౮-౨-౧. ౨||బృ-ఉ-౬-౫-౧౩. ౩||

౪|| ఛా-౩-౮-౧౨-౩.

పా. — ౧-నద్రవ్యంరూప-పా. ౨-చనసహతే-పా. ౩-విష్మరస-పా.౪-సర్వత్రైకరస-పా. ౫-స్వచిద్వస్తు-పా. ౬-స్వరూపేతత్వైదు-పా.

3౬ ౧౫౩. ౩ బృహ్మ. ౩ సూ-వివమపి...॥౫౩౦॥౪. ౪. ౨.

౧౫౪. ౪ సజ్జల్పాధి. ౧ సూ - సజ్జల్పాదేవ... ॥ ౫౩౧ ॥ ౪. ౪. ౨.

౫౩౦-సూ.—॥పవమపువన్యసాత్పూర్వభావా గఃరోధం బాదరాయణః॥.౪. ౪. ౨

సా. *విజ్ఞానఘనవివేతిస్వప్రకాశస్వాత్మస్వరూపఇత్యవగతే౭పి “యతిత్వా ౭వహతపాప్తా” ౧ ఇత్యుపన్యాసాదినా పూర్వేషామపహతపాప్తత్వాదీనామపి స ద్భావావగమా చుభయోస్యత్యవగతోభయస్వరూపస్య శరస్పరవిరోధాభావాద్రూ పద్వయం నాన్యోన్యపరిహారీ త్యుభయరూపసముచ్చయం భగవాన్ బాదరాయణోమేనే.

దీ. (పవమ)-విజ్ఞానస్వరూపప్రైవ. స్వప్రకాశస్వరూప[౧౦ ప్రైవ పూర్వేషామపహతపాప్తత్వాది సత్యసజ్జల్పత్వపర్యంతా నామపి “యతిత్వా ౭వహతపాప్తా” ౧ ఇత్యుపన్యాసాత్పద్యావావ గమా చుభయోస్వరూపయో రఃరోధం భగవాన్బాదరాయణో వన్యతే. ఉభయశ్రుత్యవగతస్యేతరేతరవిరోధాభావా న్నన్యతర బాధేప్రమాణ మస్తీత్యభిప్రాయః. [౧౫

అ-౧౫౪. ౫౩౧-సూ-॥ సజ్జల్పాదేవతచ్ఛ్రీతేః॥ ౪. ౪. ౨.

సా. “సయదిపితృలోకకామః” అత్తత్వాదినా౭వగతాః౩ితాద్రయః “సజ్జల్ పాదేవాస్య” అత్తత్రైత్యుపన్యాసాత్సజ్జల్పాదేవభవన్తి. యథాపరమపురుషస్య లీలాప్ర వృత్తిస్య దశరథమనుదేవాదియస్సజ్జల్పాదేవభవన్తి; ఏవమేవపరమపురుషలీలా ప్రవృత్తిస్యముక్తస్యాపితరుషకరణభూతాః౩ితాద్రయస్సజ్జల్పాదేవభవన్తిత్వం. [౨౦

దీ. “పరంజ్యోతిరుపసన్నద్వస్వేన రూపేణాభిషిష్యద్వతేన ఉత్తమః పురుషః సతత్రవర్తేతి జక్షత్క్రిడనమమాణస్తీభిర్వా యానైర్వాజ్ఞాతిభిర్వా”౩ ఇత్యాదిరామ్నాయతే. కిమేతేజ్ఞాత్యాద యో ముక్తస్యసజ్జల్పాదేవభవన్? ఉత్తప్రయత్నాన్తర సవ్య పేక్షాస్సజ్జల్పాదితిసంశయః. లోకేరాజాదీనాంసత్యసజ్జల్పత్వే నవ్యవిప్రీయమాణానామపి కార్యే ప్రయత్నాన్తరసాపేక్షత్వదన్య

౧॥ ఛా-ఉ-౨-౨-౧. ౨॥ ఛా-ఉ-౨-౨-౧. ౩॥ ఛా-ఉ-౨-౧౨-౩.

పా.— ౧-ఘనస్వరూప-పా. ౨ - జ్ఞాత్యాదయః - ౨. ౩ - రాజ్ఞాంసత్య సజ్జల్పానామపి కార్యే-పా.

౧౫౪. ౪ సజ్జల్పాధి. ౨ సూ-అతవివ... || ౫౩౩ || ౪. ౪. ౩౭
 ౧౫౫. ౫ అభావధి. ౧ సూ - అభావం... || ౫౩౩ || ౪. ౪. ౧౦.

నాన్ముక్తస్యాపితత్వేన సాపేక్షాదితి పూర్వపక్షః * సజ్జల్పాదే
 వేత్యవధారణమ్ * విజ్ఞానఘనపవేవద్భవ్యశి. రాధాస్తస్తు -
 “సజ్జల్పాదేవాస్య పితరస్సుముత్తిష్ఠతి” ౧ ఇత్యవధారణాన్నాన్యా
 పేక్షత్వమ్. సేవేహ సత్యకామత్వాద్యవన్యాసవత్ ముక్తస్యాన్యా
 పేక్షత్వే ప్రమాణమస్తి. లోకే సత్యసజ్జల్పత్వా భావాదేవ ప్రయ
 త్నాస్తరాపేక్షత్వమ్. నహిపరమపురుషవ్యతీరికః కశ్చిత్సత్యసజ్జ
 ల్పః ౨ స్తి ముక్తశ్చ తస్మిన్సాదాత్తత్వాన్యముపగతస్తత్వేన సూత్ర
 మపివ్యాఖ్యాతమ్. [౧౦

౫౩౩- సూ-|| అపహతసాస్తా... సత్యసజ్జల్పః ౧ ఇత్యాదిశ్రుతేః.

సా. (అతవివ) “అపహతసాస్తా... సత్యసజ్జల్పః ౧ ఇత్యాదిశ్రుతేః,
 సకదాచిదపికర్తృణామైవం.

దీ. (అతః) - శ్రుతేరేవ ముక్తౌ ౨నన్యాధిపతిశ్చ. ౧న్యాధిపతి
 త్వమ్-కర్తృణనన్వమ్. “అపహతసాస్తా... సత్యసజ్జల్పః” ౧ [౧౫
 ఇతిశ్రుతియతే; అతో ౨నన్యాధిపతిః.

అ. ౧౫౫. ౫౩౩-సూ-|| అభావంబాదరిరాహుహ్యేవమ్|| ౪. ౪. ౧౦.

సా. తస్యదేహేద్వియాదుపకరణభావంబాదరిస్తేనే “నహవై సశరీరస్య” ౩
 ౨ ఇత్యాదితదభావమాహ.

దీ. కిం ముక్తస్యశరీరేద్వియాద్యస్తి? ఉతన? అథయథా [౨౦
 సజ్జల్పమస్తుచినేతిచ సంశయః. “నహవై సశరీరస్యసూక్ష్మియా
 ప్రియయోరపహతిరస్తి అపరీరంవావసంతం నప్రియాప్రియేస్పృశ
 తః” ౩ ఇతి ముక్తస్యాశరీరత్వశ్రవణా న్నాన్వేయేవేత్యేకఃపక్షః. “స
 పకథాభవతిత్రిధాభవతి” ౪ ఇతి సశరీరత్వశ్రుతేః ఆశరీరత్వ శ్రుతిః
 కర్తృగృహీతశరీరఃపయోతి శరీరేద్వియాద్యస్యేవేతి ద్వివీత్యః పక్షః.
 రాధాస్తస్తు - “మనసైతానాగమాన్వశ్యనమతే యపతే బ్రహ్మ

౧|| ఛా-ఉ-౮-౨-౧. ౨|| ఛా- ఉ- ౮-౨- ౧. ౩|| ఛా- ఉ-౮- ౧౨- ౧.
 ౪|| ఛా-ఉ-౨- ౨౬-౨.

పా. — ౧-ఆనన్యాధిపతిత్వం-కర్తృసదీన-పా. ౨-ఇత్యాదినిద-౨.

3౮ ౧౫౫. ౫ అథావాధి. ౨ సూ-భావం .. 3 సూ-ద్వాదశాహవత్...

౪- సూ-తస్యభావే... ౫౩౪- 3౫-3౬॥ ౪. ౪. ౧౧- ౧౨-౧౩.

లోక”౧౪శ్యశరీరస్యైవభోగశ్రుతేః, “సపకథాభవతిత్రిధాభవతి”౨
ఇతిశ్రుతేశ్చ యథాసజ్జాల్పమస్తిచసచేతి. సూత్రార్థస్తు-శరీరాభా
వంబాదరిత్యేనే, ఏవమాహహిశ్రుతిః“అశరీరంవావసంతమ్”౩ఇతి[౫
౫౩౪- సూ-॥ భావంజైమినిర్వికల్పమననాత్ ॥ ౪. ౪. ౧౧.

సా. “ ఏకథాభవతి”౨ ఇత్యాదినాదేహేద్వియాభివ్యవధితాశ్రుతేః, దేహ
ద్యుపకరణ సద్భావంజైమినిత్యేనే.

దీ. శరీరాదిభావంజైమినిత్యేనే. కుతః? (ఏకల్పమననాత్)
వివిధః కల్పః-ఏకల్పః. “సపకథాభవతిత్రిధాభవతి”౨ఇత్యాదినా[౧౦
ముక్తస్యహి 1 వివిధకల్పనమామ్నాయతే. అన్యసపకరూపస్యాచ్ఛేద్య
స్య వైవిధ్యాసంభవాచ్ఛరీరద్వారేణైవహివిజ్ఞాయతేవైవిధ్యమ్.
౫౩౫ - సూ-॥ ద్వాదశాహవచుభయవిధం బాదరాయణోఽతః॥

సా. ఉభయశ్రుతేస్సశరీరత్వ మశరీరత్వఞ్చాతః. యథా, ద్వాదశాహ
ఉభయశ్రుతేస్సత్రమహిసంభవతి. [౧౫

దీ. (అతః)-ఉభయశ్రుతేరిచ్ఛాతః, (ఉభయవిధమ్)-శరీరవత్త్వ
మశరీరత్వంచ భగవాన్బాదరాయణోమేనే. (ద్వాదశాహవత్)
యథా ద్వాదశాహఉభయశ్రుతేస్సత్రమహిసంచ. “ ద్వాదశాహ
స్మద్ధికామా ఉపేయః ”౪ఇతిసత్రంభవతి. “ ద్వాదశాహేనప్రజా
కామంయాజయేత్ ”౫ఇత్యహిసమ్. [౨౦

౫౩౬-సూ-॥ తస్యభావేనస్థవచుపపత్తైః ॥ ౪. ౪. ౧౩.

సా. స్వేనైవస్పష్ట తస్మాద్యభావే, స్వప్నే “ అథరథాన్ రథయోగాన్ పథ
స్సృజతే”౬ ఇతిపరమపురుష స్పృష్టైర్భగవత్, ముక్తోపి పరమపురుషస్పృష్టేరేవతీలార
సంభుజ్యే.

దీ. స్వేనైవస్పష్టతనుప్రభృత్యుపకరణాభావే పరమపురుష
స్పృష్టైరుపకరణైర్భగోవపత్తై స్సృత్యసజ్జాల్పపి స్వయంనస్సజతి.

౧॥ ఛా-ఉ-౮-౧౨-౫. ౨॥ ఛా-ఉ-౨-౨౬-౨. 3॥ ఛా-ఉ-౮-౧౨-౧.
౪॥ ౫॥ ౬॥ బృ-ఉ-౬-౩-౧౦.

పా. — ౧-ఏకల్ప ఆహ్వా-౧. ౨-అశరీరత్వ-౨-౪.

(స్థవత్) యథాస్వప్నే “అథరథాన్” ఇత్యారభ్య “సహి కర్తా” ఇతి “యపషనుస్తేషు” ఇత్యారభ్య “తమనాత్యేతి కశ్చన” ఇతిచేశ్వర స్పృష్టైరుపకరణైర్ద్రివోభుజ్జే;- తథాముక్తోపి [౫ లీలావ్రవృత్తేశ్వరస్పృష్టైః పితౄలోకాదిభిర్గీలారసంభుజ్జే.

౫౩౭ - సూ ॥ భావేజాగ్రద్వత్ ॥ ౪. ౪. ౧౪.

సా. స్వేదైవస్పృష్టైః పకరణభావే జాగ్రత్పురుషవత్ భుజ్జే.

దీ. స్వసజ, ల్పస్పృష్టతను ప్రభృత్యుపకరణ సద్భావే జాగ్ర త్పురుషభోగవ స్సుక్తోలీలారసంభుజ్జే, పరమపురుషోపదేశరథవను దేవాది పితౄలోకాదికమాత్మనస్పృష్ట్యా తైర్జనుష్యోధర్మలీలారసం భుజ్జే. తథాముక్తశ్చసస్యసజ, ల్పత్వాత్ పరమపురుషలీలాన్తర్గత స్వపితౄలోకాదికం స్వయమేవస్పృష్ట్యా తైర్గీలారసననుభవతే.

౫౩౮-సూ.—॥ప్రదీపవదావేశస్తథాహిదర్శయతి॥ — ౪.౪.౧౫.

సా. ఏకదేశ్యతస్యాపిస్వప్రభారూపజ్ఞానవ్యాప్త్యాసర్వామభాసీర్భృతి [౧౫ “వాలాగ్రశతభాగస్య” ఇత్యారభ్య, “సచానన్త్యాయకల్పితే” ఇతిహిదర్శయతి.

దీ. నన్వాత్మాణు పరిమాణఇత్యుక్తమ్ - కథమనేకశరీరైష్వ కస్యాణో రాత్మాభిమాన సన్భవఇత్యత్పరా.

యథా, ప్రదీపవైక్లవైక్లవ దేశవర్తిన స్వయా ప్రభయా నేకదేశప్రవేశః- తద్వదాత్మనోప్యేకదేశస్థస్యస్వప్రభారూపేణ [౧౦ జ్ఞానేన సర్వదేహేషు యథాసజ, ల్ప మాత్మాభిమానాను గుణా వ్యాప్తిస్సన్భవతి. యైశ్చైకస్మిదేహే హృదయాదిదేశే వర్తమానస్యా ణోరపి సర్వస్మిదేహే. హమిత్యభిమానానుగుణ వ్యాప్తిస్వప్రభా రూపవైతనేన - తద్వత్. తథాదర్శయతీతిశ్రుతిః “వాలాగ్రశతభా గస్య శతభాకల్పితస్యచ | భాగోజీవస్సవిజ్ఞేయస్సచానన్త్యాయక [౧౫ ల్పితే” ఇతి. ప్రత్యగాత్మనోహ్యణత్వమేవస్వరూపమితి సూత్రకార మతమ్, “నాణురతచ్చురీతేరితే న్నేతరాధికారాత్” ఇతిపరస్యై వమహత్త్వవచనాత్.

రం ౧౫౫. ౫ అథావాధి. ౭ సూ-స్వాప్యం...॥౫౩౯॥౪. ౪. ౧౬.

౧౫౬. ౬ జగద్వ్యాపారవర్జాధి. ౧ సూ - జగద్...॥ ౫౪౦॥ ౪. ౪. ౧౭.

౫౩౯-సూ.—॥స్వాప్యం సమప్త్యోరన్యతరా పేక్షమావిష్కృతంహి॥—౪.౪.౧౬.

సా. “ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసం పరిష్వక్తోనబాహ్యంకించనాన్తరమ్” ౧ ఇతివేదనాభావచరణం సుమప్తిమరణయో రన్యతరాపేక్షావిత్పత్తమ్. “నాహఖిల్వయమేవం సంప్రత్యాత్మనం జానాత్యయమహమస్మి” ౨ ఇత్యాదినా సుమప్తిదావకిచ్చిష్టత్వ చావిష్కృతంహి.

దీ. ననుపరంబ్రహ్మ ప్రాప్తస్యాన్తర బాహ్యజ్ఞానలోపం దగ్ధయతిశ్రుతిః “ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సమప్రిష్వక్తో నబాహ్యంకించనాన్తరమ్” ౧ ఇతి. తత్కథంము క్తస్యజ్ఞానానన్త్యముచ్యత ఇత్యతాహ.

నేదంము క్తవిషయమ్. సుమప్తిమరణయో రన్యతరాపేక్షమ్. ఆవిష్కృతంహిశ్రుత్యా సుమప్తిమరణయో ర్నిస్సమోభ్యుత్పత్తమ్, మోక్షదశాయాం సర్వజ్ఞత్వం చ. సుమప్తితావత్ “నాహఖిల్వయమేవం సంప్రత్యాత్మనంజానాత్యయమహమస్మి” ౧ ౧౫౬ వేదానిభూతాని వినాశమేవా పీతోభవతి” ౨ ఇతి. వినాశమ్ - అదర్శనమిత్యర్థః. మరణేచ “ఏతోభ్యోగూతేభ్య సుముక్తాయతా న్యేవానునశ్యతి” ౩ ఇతి. వినశ్యతి - నవశ్యతీత్యర్థః. మోక్షేతు “సవా ఏషదివ్యేనచతుషా మననైతానాగ్రమా న్పశ్యన్రమతేయపతే బ్రహ్మలోకే” ౪ ఇతి “సర్వంహవశ్యంవశ్యతీ సర్వమాప్నోతి సర్వశః” ౫ ౧౦ ఇతిచ.

అ-౧౫౬. ౫౪౦-సూ. — ॥జగద్వ్యాపారవర్జం ప్రకరణారసన్నిహిత్యాచ్య- ౪.౪.౧౭.

సా. అపహతపాత్మత్వాదిసమ్యక్కల్పత్వవర్య స్తంము క్తస్యజగజ్జన్మాదిక గత్వనశ్చ. “యతోవా ఇమానిభూతానిజాయంతే” ౬ ఇత్యారభ్య “తద్భ్రష్ట”

౧॥బృ-ఉ-౬-౩-౨౧. ౨॥ఛా-ఉ-౮ - ౧౧-౨ ౩॥బృ-ఉ-౬-౫-౧౩.

౪॥ ఛా-ఉ-౮-౧౨-౫. ౫॥ ఛా-ఉ-౭-౨౬-౨. ౬॥ తై-భృగు. ౧.

ఇత్యాది జగత్సృష్ట్యాది పరస్పరైవేతి ప్రకరణాదవగమ్యతే. సృష్ట్యాది ప్రకరణము క్తస్యాసన్నిహితత్వాత్. ముక్తస్యాతిరోహితస్వమాహ్నస్యా నవధికాంతయానంద పరిపూర్ణబ్రహ్మనుభవవచ. బ్రహ్మణోఽపి జగద్వ్యాపారో వీలమాత్రమితి లుక చతుర్వీలత్వవల్లమ్' గణత్యుక్తమ్. [౫]

దీ. కింముక్తస్యభోగః, నిఖల హేయప్రత్యేక కల్యాణైకితాన సకలేతర విలక్షణానవధికాతి శయానందసహావిభూతిరూప పరబ్రహ్మ ౭నుభవవచ! ఉతజగత్సృష్ట్యాది జగన్నియమనరూపవీలాఽపీతిసంశయః. “నిరంజనఃపరమంసామ్యమువైతి”-ఇత్యాదిశ్రుతేర్జగన్నియసన రూపవీలాపీతిపూర్వపక్షః. రాధా నస్తు “యతోవాదమానిభూ గ్రంథానిజాయంతే”౩, “సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్”౪, “బ్రహ్మవాదదమే కపవాగ్రఆసీత్”౫, “అత్వావాదదమేకపవాగ్రఆసీత్”౬, “ఏకోహవై నారాయణఆసీత్”౭ ఇత్యాదిషు పరంబ్రహ్మపక్షత్యైవ జగద్వ్యాపారశూన్యమితి. ఇత్రతత్రప్రకరణే నముక్తస్యసన్నిధిరవ్యస్తి. అతో జగన్నియమనరూపధరావర్జం, “సోఽశ్నుతేసర్వానామాన్యహ[౧౫] బ్రహ్మణావిపశ్చితా”౮, “సపకోబ్రహ్మణఅనన్దః శ్రోత్రీయస్యచాకామ హతస్య”౯ ఇత్యనవధికాతిశయానన్దబ్రహ్మనుభవేముక్తస్యసామ్యమ్. బ్రహ్మహిస్వస్య పరస్యచా సుభూయమాన మపి శేషేణానవధికాతి శయానన్దంభవతి, అనన్దస్వరూపత్వా ౭విశేషాత్. సూత్రమపివ్యాఖ్యాతమ్. [౬౦]

౫౪౧ - సూ || ప్రత్యక్షోపదేశాదిచేన్నాధికారికమణ్డల స్థోక్తేః॥౪.౪.౧౮.

సా. “ఇమాల్లోకాన్ కామాన్నీకామ రూప్యనుసంఘరన్” గణత్యుపదేశా జగద్వ్యాపారోఽస్తీతిచేత్. స, హిరణ్యగర్భాద్యాధికారికమణ్డలస్థోగోక్తేః. సహితత్ర నియమసంక్రమమ్. [౬౫]

దీ. ప్రత్యక్షమ్ - శ్రుతిః, “అస్యసర్వేషులోకేషు కామచారోభవతి” గణ, “ఇమాల్లోకానామాన్నీకామరూప్యనుసంఘరన్” గణత్యా

౧॥ బ్ర-సూ-౨-౧-౩౩. ౨॥ ముద్దకోప-౩-౧-౩. ౩॥ తై - శృగు - ౧. ౪॥ ఛా-ఉ-౬-౨-౧. ౫॥ బృ-ఉ-౩-౪ - ౧౦. ౬॥ వితరేయోప-౧-౧. ౭॥ మహా పుషధి. ౮॥ తై - ఆ-౨ - ౧-౨. ౯॥ తై - ఆ-౨ - ౮ - ౪. ౧౦॥ తై - శృగు - ౧౦ - ౫. ౧౧॥ ఛా-ఉ-౭-౨౫-౨.

౪౨ ౧౫౬. ౬-జగద్వ్యాపారవర్ణాది. ౩-వికారావర్తిత...||౫౪౨||౪.౪.౧౯.

దిశ్రుత్యాముక్తస్య జగద్వ్యాపారోపదేశా తోపీతిచేత్. తన్న (ఆ
 ధికారికమణ్డలస్థోక్తే); ఆధికారికాః - పరమపురుషేణ లోకనియమ
 నాధికారేనియుక్తాః హిరణ్యగర్భదయః. మణ్డలాని- తేషాంలోకాః.
 తస్మిన్భోగేషుముక్తస్యయదీచ్ఛావర్తతే-తద్రతత్రయథాకామంపరగ్ర
 మపురుషానుగ్రహేణ వర్తమానస్తత్రస్థాన్భగాన్భుజ్జగ ఇతితయా
 శ్రుత్యోక్తేః * కామాన్న * కామచారోభవతీతి హిసూయతే నని
 యుజ్జగ ఇతి.

౫౪౨-సూ-|| వికారావర్తితతథాహిస్థితిమాహ || ౪. ౪. ౧౯.

సా. వికారాసంస్కృత్య పరిపూర్ణ పరబ్రహ్మసభవ ఏవ తస్యనుఖమ్. తథా
 స్యస్థితిః. “ రసోవై సురసం హ్యేవాయం లభ్యానన్దీభవతి ” ౧౬౩త్యాహ.

డి. ఉశ్చప్త్యాదివికారవర్తి హేయమిశ్రోఽత్యల్పశ్చక్రంము
 క్తస్యభోగోభవతి, యదిచ్ఛాతస్సర్వేషులోకేషుకామచార ఉచ్యత
 ఇత్యత్రాహ.

డి. చశబ్దోఽవధారణే. ఉశ్చప్త్యాది వికారేషునవర్తతగ్ర
 ఇతివికారావర్తి - పరంబ్రహ్మైవ నిర్గుణనిఖిలవికారం నిఖిలహే
 యప్రత్యసీక కల్యాణైకతానం నిరతిశయానందం పరబ్రహ్మ సవి
 భూతీ సకలకల్యాణగుణం ముక్తస్యభోగ్యమ్. తద్విభూత్యన్తర్గతత్వే
 న వికారవర్తినాం లోకానామపి ముక్తభోగ్యత్వమ్. తథాహిపర
 స్మిన్ప్రస్థానిముక్తస్యాఽనుభవిత్యత్వేన స్థితిమాహశ్రుతిః. “ యదా
 హ్యేవైష ఏతస్మిన్నదృశ్యేఽనాక్ష్యేఽనిరుక్తేఽనిలయనేఽభయం
 ప్రతిష్ఠాంవిస్తతే అకసాఽభయంగతోభవతి ” ౨, “ రసోవై సురసం హ్యే
 వాయం లభ్యానన్దీభవతి ” ౧౬౪వ్యాసీష్టోబ్రహ్మైవలభ్యానన్దీభవతీత్యర్థః.
 బ్రహ్మహి నిరతిశయానందస్వరూపం నిరతిశయకల్యాణానందగుణక
 మనన్తనమోవిభూతీ చ. తత్ర సవిభూతీకబ్రహ్మేనుభవాయ విభూత్యే
 కదేశభూతలోకేషు సచ్చరతస్తత్ర తత్రకామచారోభవతీత్యుచ్యతే.

౧|| తై ఆ. ౨ ౭-౧. ౨|| తై. ఆ. ౨-౭-౨-౨.

పా - ౧-స్థయమయతీతి-౨. ౨-పరంబ్రహ్మైవాస్యముక్తస్యభోగతథాహి-౨.

౧౫౬ ఒజగద్వా పారవర్జాధి. ర-సూ- దర్శయతః... ౫-సూ- భోగమాత్ర... ౪౩
 ||౫౪౩-౫౪౪||౪. ౪. ౨౦ - ౨౧.

౫౪౩-సూ|| దర్శయతశ్చైవం ప్రత్యక్షానుమానే||- ౪. ౪. ౨౦.

సా. ఉక్తమర్థం శ్రుతిస్మృతిచదర్శయతః “తస్మాద్వాపితస్మాదాత్మన ఆకాశ
 స్వంభూతః” ౧ “ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే” ౨ ఇత్యాదికాశ్రుతిః. స్మృతిరపి [౫
 “అహం సర్వస్య ప్రభవః మత్తస్సర్వం ప్రవర్తతే” ౩ ఇతి.

ది. ఉత్పత్త్యాదిజగన్నియమనం పరస్మైవ; ముక్తస్య తుపర
 బ్రహ్మనుభవపవభోగ ఇత్యుక్తమేవార్థం (ప్రత్యక్షానుమానే)- శ్రుతి
 స్మృతీదర్శయతః “తస్మాద్వాపితస్మాదాత్మన ఆకాశస్వంభూతః” ౧
 “భీషాస్మాద్వాతః సవతే” ౪ “ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే” గార్గీసూ
 ర్యాచన్ద్రమసావిధృతౌ తిష్ఠతః” ౨ ఇత్యాదికాశ్రుతిః, స్మృతిరపి “అహం
 సర్వస్య ప్రభవః” ౩ “అహం సర్వస్య జగతః ప్రభవః ప్రళయస్తథా” ౫
 “విష్టభ్యాహమిదం కృత్స్న మేకాం శేనస్థితో జగత్” ౬ “మత్తస్స
 ర్వం ప్రవర్తతే” ౩ “సోఽభిధ్యాయశరీరాత్సా వ్యతిస్సృత్యుర్విఽధాః
 ప్రజాః” ౭ “ప్రశాసితారం సర్వేషామ్” ౮ ఇత్యాదికాపరవిషయా. [౧౫
 “అథాకామయమానో యోకామోనిమాగమ ఆప్తకామ ఆత్మకా
 మః” ౯ ఇత్యాదికాశ్రుతిః. స్మృతిరపి “ప్రియోహి జ్ఞానోఽత్యర్థమ
 హమ్... ఆస్థితస్సహియక్తాత్మామామేవానుత్తమాంగతిమ్... వాసు
 దేవస్సర్వమితి సమహాత్మానుచర్లభః” ౧౦ “మాంచయోఽవ్యభి
 చారేణ భక్తియోగేన సేవతే” సగుణాన్యమతీత్యైతాన్బ్రహ్మభూయా
 యకల్పతే” బ్రహ్మణోహి ప్రతిష్ఠాహ మన్వృతస్సావ్యయస్యచ । శాశ్వత
 స్యచ ధర్మస్య సుఖస్యైకాన్తికస్యచ” ౧౧ ఇత్యాదికాముక్తవిషయా.

౫౪౪-సూ|| భోగమాత్రసామ్యలిక్ష్ణాచ్చ||- ౪. ౪. ౨౧.

సా. “సోఽశ్నుతే సర్వాన్ నాగమాన్ సహబ్రహ్మణా విచ్యతా” ౧౫ ఇతి బ్రహ్మ
 సభవరూప । భోగమాత్రసామ్యలిక్ష్ణాచ్చ.) [౨౫

ది. “సోఽశ్నుతే సర్వా నాగమాన్ సహబ్రహ్మణా విచ్యతా” ౧౫
 ఇతిముక్తస్య బ్రహ్మనుభవభోగమాత్ర బ్రహ్మసామ్యవచనాల్లిక్ష్ణాచ్చ
 జగద్వా పారవర్జమితి నిశ్చయతే.

౧||తై-ఆ-౨-౧-౨. ౨||బృ-ఇ-౫-౮-౯. ౩||గీ-౧౦-౮. ౪||తై-ఆ-౨-౮-౧.
 ౫||గీ-౭-౬. ౬||గీ-౧౦-౪౨. ౭||మనుష్మ-౧-౮. ౮||మనుష్మ-౧౨-౧౨౨.
 ౯||బృ-ఉ-౬-౪-౬. ౧౦||గీ-౭-౧౭. ౧౧||గీ-౧౪-౨౬. ౧౨||తై-ఆ-౨-౧-౨.

౪౪ ౧౫౬.౬-జగద్వ్యాపారవర్ణాధి.౬-సూ-అనావృత్తిశ్...॥౫౪౫॥౪.౪ ౨౨.

౫౪౫-సూ॥ అనావృత్తిశ్చబ్దాదనావృత్తిశ్చబ్దాత్ ॥- ౪.౪.౨౨.

సా. “సఖిత్వవంశరత్యన్ యావదాయపం బ్రహ్మలోక మభిసంపద్యతే నచపునరావర్తతే”౧ ఇతిశబ్దాత్ నివృత్తసమస్తరోధానః ఆవిర్భూతాపహత పాస్త త్వాదిగుణగణః, అనవధికారిశయానందం పరంబ్రహ్మనుభవతి నచపునరావర్తతే[౫ ఇతినిశ్చయత ఇతిసర్వం సమజ్ఞానమ్.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేశ్రీవేదాంతసారే,

• చతుర్థస్యాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

దీ. యదినియంతృత్వంపరస్యైవ - ఏవంతస్త్రిస్తతస్త్రీత్వేనము త్తంపరః కదాచిత్పునరావర్తయిష్యతీత్యాశంకాఽహ. [౧౦

అస్యముత్తస్యా నావృత్తిశ్చబ్దాదవగమ్యతే. యథా “యతో వా ఇమానిభూతానిజాయంతే”౨, “సోఽకామయతబహుస్యాంప్రజా యేయేతి”౩, “యఃపృథివీమంతరోయమయతి”౪, “యఆత్మానమంతరో యమయతి”౫ ఇతేశబ్దాత్పునరమ పురుషస్యప్రస్థిత్యం నియంతృత్వం చావగమ్యతే; తథా “ఏతేనప్రతిపద్యమానా ఇమంమానవమావర్తం నావర్తంతే” ౬ “సఖిత్వవంశరత్యన్యావదాయపం బ్రహ్మలోకమభి సమపద్యతే నచపునరావర్తతే”౧, “మాముపేత్యపునర్జన్మ దుఃఖాలయ మశాశ్వతమ్ । నాపునర్నిమహాత్మాన స్సంసర్ధింపరమాంగతాః ॥ ఆబ్రహ్మభవనాల్లోకాఃపునరావర్తినోఽర్జున! మాముపేత్యతు కౌంతేయ పునర్జన్మనవిద్యతే”౭ “ఇదంజ్ఞానమపాశ్రేత్య మమసాధర్మ్య [౨౦ మాగతాః! సర్వేపి నోపజాయంతే ప్రళయేనవ్యథన్విచ”౮ ఇతిశబ్దాదేవై నంకదాచిదపి నావర్తయతీత్యవగమ్యతే. సూత్రావృత్తిస్తుకాస్త్రపరి సమాప్తిం ద్యోతయతీతి సర్వంసమజ్ఞానమ్.

ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజవిరచితేశ్రీవేదాంతదీపే,

చతుర్థస్యాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

[౨౫

శాస్త్రం చ పరిసమాప్తమ్.

౧॥ ఛా-ఉ-౮-౧౫-౧. ౨॥తై-శ్మ-౧. ౩॥తై-ఆ-౨-౬-౨. ౪॥బృ-ఉ-౫-౨-౩. ౫॥మధ్యస్థినశాఖాయామ్. ౬॥ఛా-ఉ-౪-౧౫-౬. ౭॥గీ-౮-౧౫. ౮॥గీ-౧౪-౨.

పుట-సంఖ్య	అధ్యాయం	పాద సం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యానాం			
			శ్లోక సంఖ్య	శ్లోక సంఖ్య	సామ.	ప్రకృత వాదాది సంఖ్య	సంఖ్య	పూర్వపక్షతానాం		సాధ్యతానాం	
								కవచయవర్ణాః	ఆకరవిస్తరం		కవచయవర్ణాః
౨౦		౧	౧౦	౧౦	౧౦	౧౦	౧౦	అత్తావా తస్మాద్వా సకారణంకర	బి-ఉ-౧-౧-౧ తై-ఉ-ఆ-౧-౧ శ్చ-ఉ-౬-౬-౬	స్వస్మై నమః సాధ్యతానాం ముఖ్యం యస్మిన్మిశ్రం వరాస్మిన్మిశ్రం అత్తవిఖ్యురై తస్మహవా పురుషపవేదంస తస్మాద్విరాడ పీఠాత్తేనారాయ సవికాశసరమేత తేయేశతం యతోవాచోని యస్మిన్మిశ్రం	భా-ఉ-౬-౮-౧ బృ-ఉ-౬-౩-౨౧ " ౬-౩-౧౯ ము-ఉ-౧-౧-౧౦ శ్చ-ఉ-౬-౮ బృ-ఉ-౮-౮-౧౦ పురు-౨ పురుగి మహా-ఉ-౧-౧ బృ-ఉ-౩-౮-౩ తై-ఉ-ఆ-౮ " ౯ ము-ఉ-౬-౨-౪
౨౧		"	౧౧	౧౧	"	"	"	అత్తతః సదేవ -	భా-ఉ-౬-౨-౨౬ " ౬-౨-౧		
౨౩		"	౧౨	౧౨	"	"	"	తస్మాద్వా తస్మాద్వా తస్మైవ	తై-ఉ-ఆ-౧ " ౫ " ౩		
౨౩		"	౧౩	౧౩	"	"	అనన్తమయాధి				

పుట-సంఖ్య	అధ్యాయం	పాఠం	సూత్ర-సం.		అధికరణసాక్ష			విషయవాక్యాదిరూపణ ఉదాహరణం		
			సంఖ్య	సంఖ్య	సంఖ్య	సంఖ్య	సంఖ్య	పూర్వపక్షతానం		సాక్షాత్తానం
								కలిపయవర్ణాః	అకరనిర్దేశః	
౨౫	౧	౧	౧౦	౧౦	౧౦	౧౦	౧౦	సంఖ్య	తై-ఉ-అ-౧	తై-ఉ-అ-౧
౨౫	"	"	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	సంఖ్య	తై-ఉ-అ-౧	తై-ఉ-అ-౧
౨౫	"	"	౧౨	౧౨	౧౨	౧౨	౧౨	సంఖ్య	తై-ఉ-అ-౧	తై-ఉ-అ-౧
౨౫	"	"	౧౩	౧౩	౧౩	౧౩	౧౩	సంఖ్య	తై-ఉ-అ-౧	తై-ఉ-అ-౧
౨౫	"	"	౧౪	౧౪	౧౪	౧౪	౧౪	సంఖ్య	తై-ఉ-అ-౧	తై-ఉ-అ-౧
౨౫	"	"	౧౫	౧౫	౧౫	౧౫	౧౫	సంఖ్య	తై-ఉ-అ-౧	తై-ఉ-అ-౧
౨౫	"	"	౧౬	౧౬	౧౬	౧౬	౧౬	సంఖ్య	తై-ఉ-అ-౧	తై-ఉ-అ-౧
౨౫	"	"	౧౭	౧౭	౧౭	౧౭	౧౭	సంఖ్య	తై-ఉ-అ-౧	తై-ఉ-అ-౧
౨౫	"	"	౧౮	౧౮	౧౮	౧౮	౧౮	సంఖ్య	తై-ఉ-అ-౧	తై-ఉ-అ-౧
౨౫	"	"	౧౯	౧౯	౧౯	౧౯	౧౯	సంఖ్య	తై-ఉ-అ-౧	తై-ఉ-అ-౧
౨౫	"	"	౨౦	౨౦	౨౦	౨౦	౨౦	సంఖ్య	తై-ఉ-అ-౧	తై-ఉ-అ-౧
౨౫	"	"	౨౧	౨౧	౨౧	౨౧	౨౧	సంఖ్య	తై-ఉ-అ-౧	తై-ఉ-అ-౧
౨౫	"	"	౨౨	౨౨	౨౨	౨౨	౨౨	సంఖ్య	తై-ఉ-అ-౧	తై-ఉ-అ-౧
౨౫	"	"	౨౩	౨౩	౨౩	౨౩	౨౩	సంఖ్య	తై-ఉ-అ-౧	తై-ఉ-అ-౧
౨౫	"	"	౨౪	౨౪	౨౪	౨౪	౨౪	సంఖ్య	తై-ఉ-అ-౧	తై-ఉ-అ-౧

పుట-సంఖ్య	అధ్యాయం	పాదం	సూర-సం.			అధికరణం			విషయవాక్యాదిరూపణ తదావృతానంవాక్యానం		
			సంఖ్య	సూర-సం.	పాదం	సంఖ్య	సూర-సం.	పాదం	పూర్వపక్షతానం		సంఖ్య
									కతిపయవద్యః	అకరసర్వకః	
౨౮	౧	౧	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	సమీపసర్వభ్యం అదిత్యవర్ణం సేదాహమేతం	భా.ఉ-౧-౬-౨ పు-సూ-౧౬ పురు-౧౬	భా.ఉ-౧-౬-౨ " ౪-౧౫-౧ భా.ఉ-౧-౬-౨
౨౯	"	"	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	సమీపసర్వభ్యం అదిత్యవర్ణం సేదాహమేతం	భా.ఉ-౧-౬-౨ పు-సూ-౧౬ పురు-౧౬	భా.ఉ-౧-౬-౨ " ౪-౧౫-౧ భా.ఉ-౧-౬-౨
౩౦	"	"	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	సమీపసర్వభ్యం అదిత్యవర్ణం సేదాహమేతం	భా.ఉ-౧-౬-౨ పు-సూ-౧౬ పురు-౧౬	భా.ఉ-౧-౬-౨ " ౪-౧౫-౧ భా.ఉ-౧-౬-౨
౩౧	"	"	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	సమీపసర్వభ్యం అదిత్యవర్ణం సేదాహమేతం	భా.ఉ-౧-౬-౨ పు-సూ-౧౬ పురు-౧౬	భా.ఉ-౧-౬-౨ " ౪-౧౫-౧ భా.ఉ-౧-౬-౨
౩౨	"	"	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	సమీపసర్వభ్యం అదిత్యవర్ణం సేదాహమేతం	భా.ఉ-౧-౬-౨ పు-సూ-౧౬ పురు-౧౬	భా.ఉ-౧-౬-౨ " ౪-౧౫-౧ భా.ఉ-౧-౬-౨
౩౩	"	"	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	సమీపసర్వభ్యం అదిత్యవర్ణం సేదాహమేతం	భా.ఉ-౧-౬-౨ పు-సూ-౧౬ పురు-౧౬	భా.ఉ-౧-౬-౨ " ౪-౧౫-౧ భా.ఉ-౧-౬-౨

[illegible]

పుట-సంఖ్య		అధ్యాయసం	పాదసం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్.		విషయవాక్యవిరూపేణ ఉపాప్యతానంవాక్యసాం				
పుట-సంఖ్య	అధ్యాయసం	పాదసం.	సూత్ర-సం.	సూత్ర-సం.	సూత్ర-సం.	సూత్ర-సం.	సూత్ర-సం.	పూర్వపక్షగతానాం		సామన్యగతానాం		ఆకరణరేశం.
								కలిపయవర్ణం.	ఆకరణరేశం.	కలిపయవర్ణం.	ఆకరణరేశం.	
౧	౧	౧	౧	౧	౧	౧	౧	యస్యబ్రహ్మచ	కర్మ-౨-౨-౧	యస్యబ్రహ్మచ	కర్మ-౨-౨-౧	౧
౨	౨	౨	౨	౨	౨	౨	౨	మహావైదికభూ	కర్మ-౨-౨-౨	మహావైదికభూ	కర్మ-౨-౨-౨	౨
౩	౩	౩	౩	౩	౩	౩	౩	కంఠదర్శనం	కర్మ-౩-౩-౧	కంఠదర్శనం	కర్మ-౩-౩-౧	౩
౪	౪	౪	౪	౪	౪	౪	౪	యూపాచారసం	కర్మ-౪-౪-౧	యూపాచారసం	కర్మ-౪-౪-౧	౪
౫	౫	౫	౫	౫	౫	౫	౫	సజ్జాయతే	కర్మ-౫-౫-౧	సజ్జాయతే	కర్మ-౫-౫-౧	౫
౬	౬	౬	౬	౬	౬	౬	౬	అథావర్ణి	కర్మ-౬-౬-౧	అథావర్ణి	కర్మ-౬-౬-౧	౬
౭	౭	౭	౭	౭	౭	౭	౭	మహావైదికభూ	కర్మ-౭-౭-౧	మహావైదికభూ	కర్మ-౭-౭-౧	౭
౮	౮	౮	౮	౮	౮	౮	౮	విజ్ఞానసారకర్మ	కర్మ-౮-౮-౧	విజ్ఞానసారకర్మ	కర్మ-౮-౮-౧	౮
౯	౯	౯	౯	౯	౯	౯	౯	లిపిసంఖ్య	కర్మ-౯-౯-౧	లిపిసంఖ్య	కర్మ-౯-౯-౧	౯
౧౦	౧౦	౧౦	౧౦	౧౦	౧౦	౧౦	౧౦	సంఖ్య	కర్మ-౧౦-౧౦-౧	సంఖ్య	కర్మ-౧౦-౧౦-౧	౧౦
౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	౧౧	సంఖ్య	కర్మ-౧౧-౧౧-౧	సంఖ్య	కర్మ-౧౧-౧౧-౧	౧౧
౧౨	౧౨	౧౨	౧౨	౧౨	౧౨	౧౨	౧౨	సంఖ్య	కర్మ-౧౨-౧౨-౧	సంఖ్య	కర్మ-౧౨-౧౨-౧	౧౨
౧౩	౧౩	౧౩	౧౩	౧౩	౧౩	౧౩	౧౩	సంఖ్య	కర్మ-౧౩-౧౩-౧	సంఖ్య	కర్మ-౧౩-౧౩-౧	౧౩
౧౪	౧౪	౧౪	౧౪	౧౪	౧౪	౧౪	౧౪	సంఖ్య	కర్మ-౧౪-౧౪-౧	సంఖ్య	కర్మ-౧౪-౧౪-౧	౧౪
౧౫	౧౫	౧౫	౧౫	౧౫	౧౫	౧౫	౧౫	సంఖ్య	కర్మ-౧౫-౧౫-౧	సంఖ్య	కర్మ-౧౫-౧౫-౧	౧౫
౧౬	౧౬	౧౬	౧౬	౧౬	౧౬	౧౬	౧౬	సంఖ్య	కర్మ-౧౬-౧౬-౧	సంఖ్య	కర్మ-౧౬-౧౬-౧	౧౬
౧౭	౧౭	౧౭	౧౭	౧౭	౧౭	౧౭	౧౭	సంఖ్య	కర్మ-౧౭-౧౭-౧	సంఖ్య	కర్మ-౧౭-౧౭-౧	౧౭
౧౮	౧౮	౧౮	౧౮	౧౮	౧౮	౧౮	౧౮	సంఖ్య	కర్మ-౧౮-౧౮-౧	సంఖ్య	కర్మ-౧౮-౧౮-౧	౧౮
౧౯	౧౯	౧౯	౧౯	౧౯	౧౯	౧౯	౧౯	సంఖ్య	కర్మ-౧౯-౧౯-౧	సంఖ్య	కర్మ-౧౯-౧౯-౧	౧౯
౨౦	౨౦	౨౦	౨౦	౨౦	౨౦	౨౦	౨౦	సంఖ్య	కర్మ-౨౦-౨౦-౧	సంఖ్య	కర్మ-౨౦-౨౦-౧	౨౦

[illegible]

ప్రతి- శక్తి	అక్షా- యస్థం	సం- సం.	సూత్ర-సం.		నామ.	అధికరణాసామ్			విషయ వ్యాకృతిరూపేణ ఉపావృతాసాంబాధ్యానాం		
			ఉత్పత్తి శక్తి	ప్రతి- స్థితి		ప్రకృత సాదాది త-సం.	విశేష- సం.	కలిపయవర్ణాః	అకరస్పర్శః	నిర్దేశితాసాం	అకరస్పర్శః
౫౧	౦	౩	౨౦	౨౧	భూమా	౦౯	౦౯	"	"	దుష్టాన్త్యాంయత శుభాన్త్యాంయత భూమేననుభవ యత్రానాన్త్యశ్చ దివాన్త్యాంయత విషయవాచితవదతి సర్వయవితశ్చ	" ౧-౩-౧ భూ-ఉ-౨-౨౨-౧ " ఉ-౨-౨౩-౧ " ఉ-౨-౨౪-౧ భూ భూ-ఉ-౨-౧౬ " ఉ-౨-౩-౪ "
౫౨	౦	౩	౨౧	౨౧	భూ	౦౯	౦౯	యత్రానాన్త్య తరళితమా	భూ-ఉ-౨-౨౪-౧ " ఉ-౨-౧-౩	"	"
౫౩	౦	౩	౨౩	౨౩	"	"	"	"	"	సర్వవనకన్యశ్చ	" ఉ-౨-౨౪-౧
౫౪	౦	౩	౨౪	౨౪	అక్షరా	౨౦	౨౦	సమావాద శ్చిన్మూల్యా	భూ-ఉ-౫-౨-౨ భూ-ఉ-౫-౨-౨	భూ-ఉ-౫-౨-౨ "	భూ-ఉ-౫-౨-౨ "
౫౫	౦	౩	౨౪	౨౪	అ	౨౦	౨౦	"	"	యదూర్ధ్వంగారి శ్చిన్మూల్యా	భూ-ఉ-౫-౨-౨ భూ-ఉ-౫-౨-౨

పుట- సంఖ్య	అధ్యాయం	పాద సంఖ్య	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్		విషయ వ్యాకృతిరూపేణ ఉదాహృతానాంపాత్యానాం		
			నిర్దేశిత సూత్రం	ప్రకృత పాదాది తః-సం.	సామ.	ప్రకృత పాదాది తః-సం.	పూర్వపక్షతానాం	నిర్దేశితానాం	అకరనిర్దేశం.
౫౭		౩	౭౭	౩	అక్షరాధి	౩	"	పితృస్యబాలాక్షరస్య	బృ-ఉ-౫-౮-౯
౫౮		౩	౭౮	౩	"	౩	"	పితృస్యబాలాక్షరస్య	బృ-ఉ-౫-౮-౯
౫౯		౩	౭౯	౩	ఈక్షతిక	౩	యస్యపునరేతం	అధ్యక్షంధ్యక్షం	" ఉ-౫-౮-౧౦
"		"	"	"	హృది	"	"	యస్యపునరేతం	ప్రశ్న-౫-౧౧
౫౯		౩	౮౦	౩	దహారాధి	౩	"	తమోజ్ఞ-రేణైవా	" ౫-౨
"		"	"	"	"	"	"	తద్విష్ణుంపరమం	స్థుపాలోప-౬
౬౦		౩	౮౧	౩	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	భా-ఉ-౮-౧౦
"		"	"	"	"	"	"	పితృస్యబాలాక్షరస్య	" ఉ-౮-౧౧
౬౦		౩	౮౨	౩	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	అధ్యక్షంధ్యక్షం	"
"		"	"	"	"	"	"	యస్యపునరేతం	ఉ-౮-౧౨
౬౦		౩	౮౩	౩	"	"	"	యస్యపునరేతం	ఉ-౮-౧౩
"		"	"	"	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౧౪
౬౦		౩	౮౪	౩	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౧౫
"		"	"	"	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౧౬
౬౦		౩	౮౫	౩	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౧౭
"		"	"	"	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౧౮
౬౦		౩	౮౬	౩	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౧౯
"		"	"	"	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౨౦
౬౦		౩	౮౭	౩	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౨౧
"		"	"	"	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౨౨
౬౦		౩	౮౮	౩	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౨౩
"		"	"	"	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౨౪
౬౦		౩	౮౯	౩	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౨౫
"		"	"	"	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౨౬
౬౦		౩	౯౦	౩	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౨౭
"		"	"	"	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౨౮
౬౦		౩	౯౧	౩	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౨౯
"		"	"	"	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౩౦
౬౦		౩	౯౨	౩	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౩౧
"		"	"	"	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౩౨
౬౦		౩	౯౩	౩	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౩౩
"		"	"	"	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౩౪
౬౦		౩	౯౪	౩	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౩౫
"		"	"	"	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౩౬
౬౦		౩	౯౫	౩	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౩౭
"		"	"	"	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౩౮
౬౦		౩	౯౬	౩	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౩౯
"		"	"	"	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౪౦
౬౦		౩	౯౭	౩	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౪౧
"		"	"	"	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౪౨
౬౦		౩	౯౮	౩	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౪౩
"		"	"	"	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౪౪
౬౦		౩	౯౯	౩	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౪౫
"		"	"	"	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౪౬
౬౦		౩	౧౦౦	౩	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౪౭
"		"	"	"	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౪౮
౬౦		౩	౧౦౧	౩	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౪౯
"		"	"	"	"	"	"	అధ్యక్షంధ్యక్షం	ఉ-౮-౫౦

పుట-సంఖ్య	అక్షర-సంఖ్య	సూత్ర-సం.	అధికరణానామ్			విషయ వ్యాఖ్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంబాక్యానాం		
			నామ.	ప్రకృత పాదాది తః-సం	సంఖ్య	పూర్వపక్షతానాం	వైష్ణవతానాం	
౬౧	౧	౧౪	"	"	"	కలిపయవర్ణాః	కలిపయవర్ణాః.	అకరస్పర్శైః.
౬౨	౩	౧౫	"	"	"	"	ఏషబ్రహ్మలోకః ఏషమేవశబ్దసో	బ్ర-ఉ-౬-౩-౩౩ ఘ-ఉ-౬-౯-౨
౬౩	౩	౧౬	"	"	"	"	సతత్రుప్రకృతయః	" ఉ-౬-౧౦-౨
౬౪	౩	౧౭	"	"	"	"	ఏషబ్రహ్మలోకస్య అథయత్రాత్మా	" ఉ-౬-౩-౩౩ ఘ-ఉ-౮-౪-౧
౬౫	౩	౧౮	"	"	"	"	ఏషసేషుర్విధాః	బ్ర-ఉ-౬-౪-౨౨
౬౬	౩	౧౯	"	"	"	"	యదేషతాశత్రుస్య సర్వాణిహవా	త్ర-ఆ-౨ ఘ-౧-౯-౧
౬౭	౩	౨౦	"	"	"	అథయఏషస యత్రాత్మా	ఘ-ఉ-౮-౩-౪ ఉ-౮-౨-౧	"
౬౮	౩	౨౧	"	"	"	హతపాపా	అస్తార్చరీరాత్	" ఉ-౮-౩-౪
౬౯	౩	౨౨	"	"	"	"	నిచాయత్యాదేవం	ఘ-౧-౧-౨-౨
౭౦	౩	౨౩	"	"	"	"	దహతోష్ణైః	ఘ-ఉ-౮-౧-౧
౭౧	"	౨౪	"	"	"	"	సతత్రుప్రకృతయః	" ఉ-౮-౧-౨-౩

పుట-సంఖ్య	అధ్యాయం	పాద సం.	సూత్ర-సం.		అధికరణనామ			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతా సంవాక్యాసాం		
			శ్లోకసంఖ్య	శ్లోకసంఖ్య	నామ.	ప్రకృత పాదాద తం-సం.	నిర్దేశము	పూర్వపక్షగతాసాం	నిర్దేశగతాసాం	అకరసర్వేశః
"	"	"	౨౦	౨౧	"	"	"	"	యదావశ్యంబశ్య	ముద్రాకోట-౩-౧-౩
౬౫	౧	౩	౨౨	౨౨	ప్రమితాధి	౬	౨౩	"	ఎదంజ్ఞానముపాదై	గీ-౧౪-౨
౬౫	౧	౩	౨౩	౨౩	"	౬	౨౪	"	అభ్యుపగమోత్తమపు	క-ఉ-౨-౪-౧౨
౬౬	౧	౩	౨౪	౨౪	శ్లోక	౭	౨౫	"	సతాసతీప్రసాపతిః	"
౬౬	౧	౩	౨౫	౨౫	"	౭	౨౬	"	సభూరితివ్యాహర	బ్రహ్మ-౨-ప్ర-౬-అ-౨
"	౧	౩	౨౬	౨౬	"	౭	౨౭	"	సర్వేపాస్తనసామా	బ్రహ్మ-౨-ప్ర-౬-౨
౬౭	౧	౩	౨౭	౨౭	"	౭	౨౮	"	సామయాచందభూ	మనుస్మృ-౧-౨౧
౬౭	౧	౩	౨౮	౨౮	"	౭	౨౯	"	మ సౌకృత్యోవ్యభి	విష్ణుపు-౧-౫-౬౩
౬౭	౧	౩	౨౯	౨౯	"	౭	౩౦	"	విశ్వామిత్రస్యస్మా	కా-౫-ప్ర-౨-అ-౫-౪
౬౭	౧	౩	౩౦	౩౦	"	౭	౩౧	"	స్మార్యావశ్యమ	తై-సా-౬-౧-౩౪
౭౦	"	"	౩౧	౩౧	మ	౮	౩౨	"	యోబ్రహ్మణంబిద	శ్లో-౩౫
								అసావాప్రది	యదభ్యుత్పన్నమి	వి-పు-
								పూ-ఉ-౩-౧-౧		"

పుట-సంఖ్య	అధ్యాయం	పాద సం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్.			విషయవాత్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాం వాత్యానాం		
			శ్లోక సంఖ్య	శ్లోక సంఖ్య	నామ.	ప్రకృత పాదాది త్తం-సం	సంఖ్య	పూర్వపక్షతానాం	నిష్ఠాక్షతానాం	అకరనిర్దేశం.
"	"	"	"	"	"	"	"	కలిపయవర్ణాః	కలిపయవర్ణాః	అకరనిర్దేశం.
౭౦	౦	"	౩౩	౩౩	మధ్యకి	"	"	సయపిరిదేవ	భా-ఉ-౩-౬-౩	భా-ఉ-౩-౬-౩
"	౦	౩	౩౩	౩౩	"	"	"	తద్యత్సృజమమ	" ఉ-౩-౬-౦	" ఉ-౩-౬-౦
౭౧	౦	"	౩౩	౩౩	"	"	"	తంత్రవాణ్యుతిషా	భృ-ఉ-౬-౪-౦౬	భృ-ఉ-౬-౪-౦౬
౭౨	౦	౩	౩౩	౩౩	అపహరణ	"	"	వికలపివమధ్యేనా	భా-ఉ-౩-౦-౦-౦	భా-ఉ-౩-౦-౦-౦
"	౦	౩	౩౩	౩౩	"	"	"	యపి తామవంబ్ర	" ఉ-౩-౦-౦-౩	" ఉ-౩-౦-౦-౩
౭౩	౦	౩	౩౩	౩౩	"	"	"	అజహరేమాశ్వా	" ఉ-౪-౨-౫	" ఉ-౪-౨-౫
౭౪	౦	౩	౩౩	౩౩	"	"	"	బహుదాయా	భా-ఉ-౪-౦-౦	భా-ఉ-౪-౦-౦
౭౫	౦	"	౩౫	౩౫	"	"	"	అధహనానకజ్జ	" ఉ-౪-౩-౫	" ఉ-౪-౩-౫
౭౬	౦	"	"	"	"	"	"	విలేనైత్రతరథం	"	"
౭౭	౦	౩	౩౬	౩౬	"	"	"	తస్మాదైవతరథో	"	"
"	౦	౩	౩౬	౩౬	"	"	"	ఉపత్యానైష్వ	" ఉ-౪-౪-౫	" ఉ-౪-౪-౫
౭౮	౦	౩	౩౭	౩౭	"	"	"	ననూదైపాతకంకి	"	"
"	౦	౩	౩౭	౩౭	"	"	"	నైతదహాహ	" ఉ-౪-౪-౫	" ఉ-౪-౪-౫

చుట్ట- సంఖ్య	ఆధా- య సం	పాద సం	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ			విషయవాక్యవిరూపేణ ఉపాఖ్యాతానాంవాక్యానాం		
			సంఖ్య	సంఖ్య	నామ.	ప్రకృత వాచక సంఖ్య	సంఖ్య	పూర్వపక్షతానాం	కతివయవరాః.	అకరనిర్దేశః
"		౪	౧౦౦	౧	ప్రభువాని	౧	౨౪	"	యజ్ఞే ద్వాన్వజ్ఞసనీ	౪-ఉ-౩-౧౩
౭౯		౪	౧౦౧	౩	"	"	"	"	సోకాష్టాసాపరా	౪-ఉ-౩-౧౧
౭౯		౪	౧౦౨	౩	"	"	౨౪	క-ఉ-౩-౧౦	పృథ్వీయేభగవదరా	౪-ఉ-౩-౧౦
౮౦		౪	౧౦౩	౪	"	"	౨౪	"	వ్యవృత్తావృత్తజ్ఞ	సాఘికాఢికా-౨
"		౪	౧౦౪	౪	"	"	౨౪	౪-౧-౩-౧౪	అశ్వమస్సర్వ	౪-౧-౩-౧౪
౮౦		౪	౧౦౫	౪	"	"	౨౪	"	ఓద్విష్టాగవరమంప	౪-౩-౯
౮౦		౪	౧౦౬	౪	"	"	౨౪	"	ఏకసర్వమభూతే	౪-౩-౧౨
౮౦		౪	౧౦౭	౬	"	"	౨౪	"	అథాన్వయగా	౪-౨-౧౨
౮౦		౪	౧౦౮	౬	"	"	౨౪	"	యేయంప్రేతేపిచి	౪-౧-౨౦
౮౦		౪	౧౦౯	౭	"	"	౨౪	"	బుద్ధరాత్మామ	౪-౩-౧౧
౮౧		౪	౧౧౦	౮	దశసాక్షి	౧	౨౬	శ్వేతాశ్వ-ఉ-౪-౩	అజామకాంఠా	శ్వేతాశ్వ-ఉ-౪-౪
౮౨		౪	౧౧౧	౯	"	"	౨౬	"	అరాన్యోలశ్వమసః	బృ-ఉ-౪-౨-౩
								"	అణోరణీయా	శ్చై-సా-౬-౧౦-౧

పుట-సంఖ్య	అధ్యాయం	పాదం	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయ వాక్యాదిరూపేణ ఉదాహరణాంతాంత్యానాం		
			నిష్కర్షాది	ప్రతిపక్షాది	నామ.	ప్రకృత పాదాది తర-సం	విశేషాది తర-సం	పూర్వపక్షాంతానాం	సీదాంతానాం	
౧౨	౧	౧౦	౧౦౧	౧౦౧	"	"	"	కలిపయవర్ణాః	అతిస్పముద్రాగిర	తై-నా-౬-౧౦-౩
౧౩	౧	౧౦	౧౦౧	౧౦౧	"	"	"	"	అజామేకాంఘ్రీ	తై-నా-౬-౧౦-౫
౧౪	౧	౧౦	౧౦౧	౧౦౧	"	"	"	"	సూర్యాద్యక్షమ	" నా-౬-౧-౩-౨
౧౫	౧	౧౦	౧౦౧	౧౦౧	"	"	"	"	అష్టాద్యయోగ్య	శ్వ-ఉ-౪-౯
౧౬	౧	౧౦	౧౦౧	౧౦౧	"	"	"	"	అస్థావాతిరేప	భా-౩-౧-౧
౧౭	౧	౧౦	౧౦౧	౧౦౧	"	"	"	"	వివేకతానాన్	" ౩-౧౦-౧
౧౮	౧	౧౦	౧౦౧	౧౦౧	"	"	"	"	యస్మిన్మృత్యువభృ	బృ-ఉ-౬-౪-౧౨
౧౯	౧	౧౦	౧౦౧	౧౦౧	"	"	"	"	విక్రమేనసంజ్ఞా	అస్థా-౨-౧-౫౦
౨౦	౧	౧౦	౧౦౧	౧౦౧	"	"	"	"	పాదస్య పాదము	మాన్యుస్మితకాఖా
౨౧	౧	౧౦	౧౦౧	౧౦౧	"	"	"	"	అంతేవాణ్యోతిమం	బృ-ఉ-౬-౪-౧౬
౨౨	౧	౧౦	౧౦౧	౧౦౧	"	"	"	"	కృత్యవభృజనాః	" ౬-౪-౧౨
౨౩	౧	౧౦	౧౦౧	౧౦౧	"	"	"	"	అసద్వాదదమగ్రప్ర	తై-అ-౨-౧
౨౪	౧	౧౦	౧౦౧	౧౦౧	"	"	"	"	విశ్వదంక్షా	బృ-ఉ-౩-౪-౨
౨౫	౧	౧౦	౧౦౧	౧౦౧	"	"	"	"	అత్యుపాద్య	విశేషయా-౪-౧-౧
౨౬	౧	౧౦	౧౦౧	౧౦౧	"	"	"	"	"	"

సంఖ్య	అర్జీదారు	పాద సం.	సూచన.		అధికరణము.			విషయము		
			సంఖ్య	తేదీ	నామ.	ప్రకృత పాద సం.	విషయము	కలిపయవర్ణము.	అర్జీదారు	అధికరణము.
1	"	"	"	"	"	"	అధికరణము	అధికరణము	అధికరణము	అధికరణము
2	2	2	2	2	2	2	అధికరణము	అధికరణము	అధికరణము	అధికరణము
3	3	3	3	3	3	3	అధికరణము	అధికరణము	అధికరణము	అధికరణము
4	4	4	4	4	4	4	అధికరణము	అధికరణము	అధికరణము	అధికరణము
5	5	5	5	5	5	5	అధికరణము	అధికరణము	అధికరణము	అధికరణము
6	6	6	6	6	6	6	అధికరణము	అధికరణము	అధికరణము	అధికరణము
7	7	7	7	7	7	7	అధికరణము	అధికరణము	అధికరణము	అధికరణము
8	8	8	8	8	8	8	అధికరణము	అధికరణము	అధికరణము	అధికరణము
9	9	9	9	9	9	9	అధికరణము	అధికరణము	అధికరణము	అధికరణము
10	10	10	10	10	10	10	అధికరణము	అధికరణము	అధికరణము	అధికరణము

పుట-సంఖ్య	అధ్యాయం	పాదం	సూత్ర-సం.			అధికరణము			విషయ పాఠ్యవిరూపణ ఉదాహరణ తాసంపాక్యాసం		
			సంఖ్య	ప్రతి	సంఖ్య	పాదము	ప్రకృత పాదము	సంఖ్య	పూర్వపక్షతాసం	కతివచనము	నిర్దేశితాసం
౬౦		౪	౨౦	౧౩౦	౧౩౦	పాద్యుని	౬	౩౩	"	అత్తనిశాల్వరే	బ్రి-ఉ-౬-౫-౬
"		౪	౨౧	౧౩౦	౧౩౦	యోగి	౬	౩౩	"	పరంజ్యోతిరసం	భా-ఉ-౪-౩-౪
౬౧		౪	౨౨	౧౩౦	౧౩౦	"	౬	౩౩	"	యలవనీరివై	మా-భృ-౩-౩-౫-౫
౬౨		౪	౨౩	౧౩౦	౧౩౦	ప్రభుత్వకి	౭	౩౪	"	వర్జ్యమునరమాదే	భా-ఉ-౬-౧-౩
"		౪	౨౪	౧౩౦	౧౩౦	"	౭	౩౪	"	విరస్యవాజమరస్య	బ్రి-ఉ-౫-౪-౬
౬౩		౪	౨౫	౧౩౦	౧౩౦	"	౭	౩౪	"	యభాపామ్యేన	భా-ఉ-౬-౧-౪
౬౪		౪	౨౬	౧౩౦	౧౩౦	"	౭	౩౪	"	అత్తైవజనుసౌ	భా-ఉ-౬-౨-౩
"		౪	౨౭	౧౩౦	౧౩౦	"	౭	౩౪	"	స్థికామయజమమ	బ్రి-౬-౨
౬౫		౪	౨౮	౧౩౦	౧౩౦	"	౭	౩౪	"	ప్రభావనరద్రావ్య	అత్తై-౨-౪-౪
౬౬		౪	౨౯	౧౩౦	౧౩౦	"	౭	౩౪	"	అదావనం	బ్రి-౬-౨-౧
"		౪	౩౦	౧౩౦	౧౩౦	"	౭	౩౪	"	కర్తృవచనాన్య	బ్రి-ఉ-౩-౪-౨
౬౭		౪	౩౧	౧౩౦	౧౩౦	"	౭	౩౪	"	యనప్రభివాన్య	" ఉ-౫-౨-౩
"		౪	౩౨	౧౩౦	౧౩౦	"	౭	౩౪	"	విషసర్వభూతా	ముపాలోపశశ్నే-౨
౬౮		౪	౩౩	౧౩౦	౧౩౦	"	౭	౩౪	"	యదూక్తమాని	ముపాలోప-౧-౧-౬
"		౪	౩౪	౧౩౦	౧౩౦	"	౭	౩౪	"	కర్తృమీకం	" ఉ-౩-౧-౩

పుట-సంఖ్య	అధ్యాయం	పాద సం	సూత్ర-సం.		అధికరణనామ			విషయవాక్యాదిరూపణ ఉదాహరణానాంవాక్యానాం			
			శ్లోకసంఖ్య	ప్రతిపదసంఖ్య	నామ.	ప్రతిపద సంఖ్య.	నిర్దేశము	పూర్వపక్షతానాం	కఠినయవర్గాః	కఠినయవర్గాః.	ఆకరనిర్దేశం
౧౦౦	౧	౦	౧౫౨	౧౫౨	భూతానాం	౫	౪౦	భూ-ఉ-౦-౧-౨-౦	సమీక భూతానాం	భూ-ఉ-౨-౨౬-౨	
౧౦౧	"	౦	౧౫౩	౧౫౩	అరవ్యణా	౬	౪౦	"	వాహరమృగం	" ఉ-౬-౧-౫	
"	"	౦	౧౫౪	౧౫౪	"	"	"	"	సర్వసామ్యేదమ	" ఉ-౬-౨-౧	
౧౦౨	౨	౦	౧౫౫	౧౫౫	"	౬	౪౦	"	విరదాశ్చమిదం	" ఉ-౬-౦-౨	
౧౦౩	౨	౦	౧౫౬	౧౫౬	"	౬	౪౦	"	సర్వసామ్యేదం	" ఉ-౩-౦౪-౦	
౧౦౪	౨	౦	౧౫౭	౧౫౭	"	౬	౪౦	ఇదంవాచిత్రే	తస్యేదంకర్త	భూ-ఉ-౩-౪-౨	
౧౦౫	౨	౦	౧౫౮	౧౫౮	ఇరత్యపదే	౭	౪౦	అసర్వేదమదమ	అసర్వేదమదమ	అ-అ-అ-౨-౨-౨-౨-౨	
౧౦౬	౨	౦	౧౫౯	౧౫౯	"	౭	౪౦	తత్త్వమసి	తత్త్వమసి	"	
౧౦౭	౨	"	౧౬౦	౧౬౦	"	౭	౪౦	అయదాత్మే	అయదాత్మే	భూ-ఉ-౬-౦-౫	
౧౦౮	౨	౦	౧౬౧	౧౬౧	"	౭	౪౦	"	అస్మాన్మయాస్య	భూ-ఉ-౬-౦-౫	
౧౦౯	౨	౦	౧౬౨	౧౬౨	"	౭	౪౦	"	తద్ధారసస్యవిద్యు	భూ-ఉ-౬-౦-౫	
౧౧౦	౨	౦	౧౬౩	౧౬౩	"	౭	౪౦	"	ప్రధానత్యైరజ్ఞ	భూ-ఉ-౬-౦-౫	
౧౧౧	౨	౦	౧౬౪	౧౬౪	"	౭	౪౦	"	స్వభావాత్సం	భూ-ఉ-౬-౦-౫	
౧౧౨	౨	౦	౧౬౫	౧౬౫	"	౭	౪౦	"	కరణాధిపాదిత్యం	" ఉ-౬-౦-౫	

పుట-సంఖ్య	అధ్యాయం	పాద సం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానాక.			భిషయసాత్వాదిరూపణ ఉదాహరణాంవాక్యానాం		
			శ్లోక సంఖ్య	పద సంఖ్య	సామ.	ప్రకృత పాదాది సంఖ్య	సంఖ్య	పూర్వపక్షతానాం	నిష్ఠాంతరతానాం	అకరనిర్దేశం.
౧౦౬	౧	౧	౨౧	౧౬౦	"	౧	౪౩	"	విద్యాదివ్యక్తుశ్చ	కలివయవదాశి.
౧౦౬	౧	౧	౨౧	౧౬౦	"	౨	౪౩	"	యస్యస్యవ్యక్తిశ్చ	విద్యా-ఉ-౪-౧-౬
౧౦౭	"	"	౨౩	౧౬౦	"	౩	౪౩	"	యస్యస్యవ్యక్తిశ్చ	సంపాదాశ-౨-౨-౨
౧౦౮	"	"	౨౬	౧౬౪	ప్రత్యక్ష	౬	౪౪	"	అస్మిన్యంశోపతి	మాన్యవహతే
౧౦౯	౧	౧	౩౦	౧౬౪	"	౬	౪౪	"	"	యదృ-౩-౧-౨
౧౧౦	౧	౧	౩౧	౧౬౬	"	౬	౪౪	"	వరాస్యశ్చ క్రియవిదౌ	శ్లో-ఉ-౬-౪
౧౧౧	౧	౧	౩౪	౧౬౭	"	౬	౪౪	"	సతస్యతార్కంకరణ	శ్లో-ఉ-౬-౧౬
౧౧౨	"	"	౩౫	౧౬౭	"	"	"	"	సాధుకారీసాధుర్వ	పు-ఉ-౬-౪-౫
౧౧౩	"	"	౩౫	౧౬౭	"	"	"	"	అన్తరంగస్యత్యా	పు-ఉ-౩-౪-౨
౧౧౪	"	"	"	౧౬౭	"	"	"	"	కాశ్చాదాన్వవహాపి	శ్లో-ఉ-౧-౬
౧౧౫	"	"	"	౧౬౭	"	"	"	"	విద్యానిత్యానాం	శ్లో-ఉ-౧-౩
౧౧౬	౧	౧	౩౬	౧౬౭	రదనానుప	౧౦	౪౬	"	యోపుత్తిపన్	పు-ఉ-౫-౨-౪
౧౧౭	౧	౧	౩౬	౧౬౭	ఉత్పత్తి	౧౦	౪౬	"	"	"
౧౧౮	౧	౧	౩౬	౧౬౭	"	౧౦	౪౬	"	కాశ్చాదాన్వవహాపి	పు-ఉ-౬-౨-౩
౧౧౯	౧	౧	"	"	"	౧౦	౪౬	"	రత్నవిజయత	పు-ఉ-౬-౨-౩

పుట-సంఖ్య	అక్షర-సంఖ్య	పద సంఖ్య	సూత్ర-సం.		ప్రతిపదము			విషయ వాక్యములను సహజ ఉదాహరణలు		
			సంఖ్య	సంఖ్య	సంఖ్య	సంఖ్య	సంఖ్య	సంఖ్య	సంఖ్య	సంఖ్య
౧౩౪	౨	౩	౨	౨౦౮	౧	౧౦౮	౧౦౮	౧౦౮	౧౦౮	౧౦౮
"	౨	౩	౩	౨౦౯	౧	౧౦౯	౧౦౯	౧౦౯	౧౦౯	౧౦౯
౧౩౪	౨	౩	"	"	౧	౧౧౦	౧౧౦	౧౧౦	౧౧౦	౧౧౦
౧౩౪	"	౩	"	"	౧	౧౧౧	౧౧౧	౧౧౧	౧౧౧	౧౧౧
౧౩౪	"	౩	౪	౨౧౨	"	౨౧౨	౨౧౨	౨౧౨	౨౧౨	౨౧౨
౧౩౪	౨	"	౬	"	"	౨౧౩	౨౧౩	౨౧౩	౨౧౩	౨౧౩
౧౩౪	౨	"	౮	౨౧౪	౨	౨౧౪	౨౧౪	౨౧౪	౨౧౪	౨౧౪
౧౩౪	"	"	౧౦	౨౧౫	౨	౨౧౫	౨౧౫	౨౧౫	౨౧౫	౨౧౫
౧౩౪	"	"	౧౧	౨౧౬	"	౨౧౬	౨౧౬	౨౧౬	౨౧౬	౨౧౬
౧౩౪	"	౩	౧౩	౨౧౭	"	౨౧౭	౨౧౭	౨౧౭	౨౧౭	౨౧౭
"	"	"	౧౪	"	"	౨౧౮	౨౧౮	౨౧౮	౨౧౮	౨౧౮

పుట సంఖ్య	పద్య సంఖ్య	సూత్ర-సం.	అధికరణానామ			విషయవాక్యవిరుద్ధత ఉదాహరణానామ		
			సూత్ర-సం.	సూత్ర-సం.	సూత్ర-సం.	పూర్వపక్షతానామ	నిర్దోషతానామ	అకరనిర్దేశక
౧౩౮	౨	౧౨	౧౨	౧౨	౧౨	౧౨	౧౨	౧౨
౧౩౯	౩	౧౩	౧౩	౧౩	౧౩	౧౩	౧౩	౧౩
౧౪౦	౪	౧౪	౧౪	౧౪	౧౪	౧౪	౧౪	౧౪
౧౪౧	౫	౧౫	౧౫	౧౫	౧౫	౧౫	౧౫	౧౫
౧౪౨	౬	౧౬	౧౬	౧౬	౧౬	౧౬	౧౬	౧౬
౧౪౩	౭	౧౭	౧౭	౧౭	౧౭	౧౭	౧౭	౧౭
౧౪౪	౮	౧౮	౧౮	౧౮	౧౮	౧౮	౧౮	౧౮
౧౪౫	౯	౧౯	౧౯	౧౯	౧౯	౧౯	౧౯	౧౯
౧౪౬	౧౦	౨౦	౨౦	౨౦	౨౦	౨౦	౨౦	౨౦
౧౪౭	౧౧	౨౧	౨౧	౨౧	౨౧	౨౧	౨౧	౨౧
౧౪౮	౧౨	౨౨	౨౨	౨౨	౨౨	౨౨	౨౨	౨౨
౧౪౯	౧౩	౨౩	౨౩	౨౩	౨౩	౨౩	౨౩	౨౩
౧౫౦	౧౪	౨౪	౨౪	౨౪	౨౪	౨౪	౨౪	౨౪
౧౫౧	౧౫	౨౫	౨౫	౨౫	౨౫	౨౫	౨౫	౨౫
౧౫౨	౧౬	౨౬	౨౬	౨౬	౨౬	౨౬	౨౬	౨౬
౧౫౩	౧౭	౨౭	౨౭	౨౭	౨౭	౨౭	౨౭	౨౭
౧౫౪	౧౮	౨౮	౨౮	౨౮	౨౮	౨౮	౨౮	౨౮
౧౫౫	౧౯	౨౯	౨౯	౨౯	౨౯	౨౯	౨౯	౨౯
౧౫౬	౨౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౫౭	౨౧	౩౧	౩౧	౩౧	౩౧	౩౧	౩౧	౩౧
౧౫౮	౨౨	౩౨	౩౨	౩౨	౩౨	౩౨	౩౨	౩౨
౧౫౯	౨౩	౩౩	౩౩	౩౩	౩౩	౩౩	౩౩	౩౩
౧౬౦	౨౪	౩౪	౩౪	౩౪	౩౪	౩౪	౩౪	౩౪
౧౬౧	౨౫	౩౫	౩౫	౩౫	౩౫	౩౫	౩౫	౩౫
౧౬౨	౨౬	౩౬	౩౬	౩౬	౩౬	౩౬	౩౬	౩౬
౧౬౩	౨౭	౩౭	౩౭	౩౭	౩౭	౩౭	౩౭	౩౭
౧౬౪	౨౮	౩౮	౩౮	౩౮	౩౮	౩౮	౩౮	౩౮
౧౬౫	౨౯	౩౯	౩౯	౩౯	౩౯	౩౯	౩౯	౩౯
౧౬౬	౩౦	౪౦	౪౦	౪౦	౪౦	౪౦	౪౦	౪౦
౧౬౭	౩౧	౪౧	౪౧	౪౧	౪౧	౪౧	౪౧	౪౧
౧౬౮	౩౨	౪౨	౪౨	౪౨	౪౨	౪౨	౪౨	౪౨
౧౬౯	౩౩	౪౩	౪౩	౪౩	౪౩	౪౩	౪౩	౪౩
౧౭౦	౩౪	౪౪	౪౪	౪౪	౪౪	౪౪	౪౪	౪౪
౧౭౧	౩౫	౪౫	౪౫	౪౫	౪౫	౪౫	౪౫	౪౫
౧౭౨	౩౬	౪౬	౪౬	౪౬	౪౬	౪౬	౪౬	౪౬
౧౭౩	౩౭	౪౭	౪౭	౪౭	౪౭	౪౭	౪౭	౪౭
౧౭౪	౩౮	౪౮	౪౮	౪౮	౪౮	౪౮	౪౮	౪౮
౧౭౫	౩౯	౪౯	౪౯	౪౯	౪౯	౪౯	౪౯	౪౯
౧౭౬	౪౦	౫౦	౫౦	౫౦	౫౦	౫౦	౫౦	౫౦
౧౭౭	౪౧	౫౧	౫౧	౫౧	౫౧	౫౧	౫౧	౫౧
౧౭౮	౪౨	౫౨	౫౨	౫౨	౫౨	౫౨	౫౨	౫౨
౧౭౯	౪౩	౫౩	౫౩	౫౩	౫౩	౫౩	౫౩	౫౩
౧౮౦	౪౪	౫౪	౫౪	౫౪	౫౪	౫౪	౫౪	౫౪
౧౮౧	౪౫	౫౫	౫౫	౫౫	౫౫	౫౫	౫౫	౫౫
౧౮౨	౪౬	౫౬	౫౬	౫౬	౫౬	౫౬	౫౬	౫౬
౧౮౩	౪౭	౫౭	౫౭	౫౭	౫౭	౫౭	౫౭	౫౭
౧౮౪	౪౮	౫౮	౫౮	౫౮	౫౮	౫౮	౫౮	౫౮
౧౮౫	౪౯	౫౯	౫౯	౫౯	౫౯	౫౯	౫౯	౫౯
౧౮౬	౫౦	౬౦	౬౦	౬౦	౬౦	౬౦	౬౦	౬౦
౧౮౭	౫౧	౬౧	౬౧	౬౧	౬౧	౬౧	౬౧	౬౧
౧౮౮	౫౨	౬౨	౬౨	౬౨	౬౨	౬౨	౬౨	౬౨
౧౮౯	౫౩	౬౩	౬౩	౬౩	౬౩	౬౩	౬౩	౬౩
౧౯౦	౫౪	౬౪	౬౪	౬౪	౬౪	౬౪	౬౪	౬౪
౧౯౧	౫౫	౬౫	౬౫	౬౫	౬౫	౬౫	౬౫	౬౫
౧౯౨	౫౬	౬౬	౬౬	౬౬	౬౬	౬౬	౬౬	౬౬
౧౯౩	౫౭	౬౭	౬౭	౬౭	౬౭	౬౭	౬౭	౬౭
౧౯౪	౫౮	౬౮	౬౮	౬౮	౬౮	౬౮	౬౮	౬౮
౧౯౫	౫౯	౬౯	౬౯	౬౯	౬౯	౬౯	౬౯	౬౯
౧౯౬	౬౦	౭౦	౭౦	౭౦	౭౦	౭౦	౭౦	౭౦
౧౯౭	౬౧	౭౧	౭౧	౭౧	౭౧	౭౧	౭౧	౭౧
౧౯౮	౬౨	౭౨	౭౨	౭౨	౭౨	౭౨	౭౨	౭౨
౧౯౯	౬౩	౭౩	౭౩	౭౩	౭౩	౭౩	౭౩	౭౩
౨౦౦	౬౪	౭౪	౭౪	౭౪	౭౪	౭౪	౭౪	౭౪

పుట-సంఖ్య	అధ్యాయం	పాద సం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయ వాక్యానిరూపణ ఉదాహరణాంతాన్యానామ్					
			శ్లోక సం.	శ్లోక సం.	నామ.	ప్రకృత పాదాని సం.	సంఖ్య	కలిపియవరాణి	ఆకరణ్యతానామ్	నిష్పన్నతానామ్	కలిపియవరాణి	ఆకరణ్యతానామ్	
౧౪౨	౨	౩	౨౦	౨౩౬	జ్ఞాని	౪	౫౭	"	"	తేన ప్రద్యోతేనైష ముత్తైకపాదాల్లా కల్యాణకార్యు	తేన ప్రద్యోతేనైష ముత్తైకపాదాల్లా కల్యాణకార్యు	కలిపియవరాణి	ఆకరణ్యతానామ్
౧౪౩	౨	౩	౨౧	౨౩౭	"	"	౫౮	"	"	"	"	"	బృ-ఉ-౬-౪-౨
౧౪౪	౨	౩	౨౨	౨౩౮	"	"	౫౯	"	"	"	"	"	కౌ-షీత-ఉ-
౧౪౫	౨	౩	౨౩	౨౩౯	"	"	౬౦	"	"	"	"	"	బృ-ఉ-౬-౪-౬
౧౪౬	౨	౩	౨౪	౨౪౦	"	"	౬౧	"	"	"	"	"	బృ-ఉ-౬-౪-౨౫
౧౪౭	౨	౩	౨౫	౨౪౧	"	"	౬౨	"	"	"	"	"	ము-ఉ-౬-౩-౧-౨
౧౪౮	౨	౩	౨౬	౨౪౨	"	"	౬౩	"	"	"	"	"	బృ-ఉ-౬-౩-౨
౧౪౯	౨	౩	౨౭	౨౪౩	"	"	౬౪	"	"	"	"	"	కౌ-షీ-ఉ-౩-౨
౧౫౦	౨	౩	౨౮	౨౪౪	"	"	౬౫	"	"	"	"	"	తై-ఉ-౫-౧
౧౫౧	౨	౩	౨౯	౨౪౫	"	"	౬౬	"	"	"	"	"	బృ-ఉ-౬-౩౦
౧౫౨	౨	౩	౩౦	౨౪౬	"	"	౬౭	"	"	"	"	"	బృ-ఉ-౬-౩
౧౫౩	౨	౩	౩౧	౨౪౭	"	"	౬౮	"	"	"	"	"	తై-ఉ-౬-౨-౧-౧
౧౫౪	౨	౩	౩౨	౨౪౮	"	"	౬౯	"	"	"	"	"	కౌ-౩-౨౨

పుట-సంఖ్య.	అధ్యాయం	పాద సం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్.			విషయవాక్యార్థరూపేణ ఉదాహృతానాంవాక్యనాం		
			సంఖ్య.	ప్రకరణ సంఖ్య.	నామ.	ప్రకరణ సంఖ్య.	పూర్వపక్షతానాం	కఠిమయవర్ణాః.	అకరస్పర్శః.	సీద్ధాంతతానాం
౧౪౭	౨	౩	౩౩	౨౪౯	కర్తృశి	౫	"	"	"	సాన్యంకుడే
౧౪౮	౨	౩	౩౪	౨౫౦	"	౫	విజ్ఞానంయ	"	"	పాతాన్ శ్చ
౧౪౯	"	"	౩౫	౨౫౧	"	౫	"	"	"	"
౧౫౦	౨	౩	౩౬	౨౫౨	"	౫	"	"	"	"
౧౫౧	౨	౩	౩౭	౨౫౩	"	౫	"	"	"	"
౧౫౨	౨	౩	౩౮	౨౫౪	"	౫	"	"	"	"
౧౫౩	౨	౩	౩౯	౨౫౫	"	౫	"	"	"	"
౧౫౪	౨	౩	౪౦	౨౫౬	పరాంయ	౬	"	"	"	యః ఆత్మాన
౧౫౫	౨	౩	"	"	"	"	"	"	"	సర్వస్యచా
౧౫౬	"	"	౪౧	౨౫౭	"	"	"	"	"	అన్యః ప్రతి
౧౫౭	౨	౩	౪౨	౨౫౮	"	"	"	"	"	యః ఆత్మాన
౧౫౮	౨	౩	౪౩	౨౫౯	అంతాధి	౭	పూర్వగాత్మానం	పూర్వగాత్మానం	శ్చ-ఉ-ఎ-౧౯	పూర్వగాత్మానం
౧౫౯	౨	౩	౪౪	౨౬౦	"	౭	తదానంతరస్యవిప్ర	తదానంతరస్యవిప్ర	య-౭-౩-౨౧	య-౭-౩-౨౧
౧౬౦	"	"	౪౫	౨౬౧	"	౭	అనీశశ్చాత్మా	అనీశశ్చాత్మా	బృ-ఉ-౫-౩-౩	బృ-ఉ-౫-౩-౩
౧౬౧	౨	౩	"	"	"	౭	సర్వస్యవశిసర్వ	సర్వస్యవశిసర్వ	శ్చ-ఉ-౬-౧౯	శ్చ-ఉ-౬-౧౯
౧౬౨	౨	౩	౪౬	౨౬౨	"	౭	"	"	"	సకారణంకరణం
౧౬౩	౨	౩	౪౭	౨౬౩	"	౭	"	"	"	తత్త్వమసి
౧౬౪	౨	౩	౪౮	౨౬౪	"	౭	సర్వస్యవశిసర్వ	సర్వస్యవశిసర్వ	భా-ఉ-౬-౮-౭	భా-ఉ-౬-౮-౭
౧౬౫	౨	౩	౪౯	౨౬౫	"	౭	"	"	"	అయమాత్మాబ్రహ్మ

పుట-సంఖ్య	అధ్యాయం	పాదం	సూత్ర-సం.		సూ.	అధికరణానామ్		విషయ వాక్యాదియగు ఉదాహరణ	
			సంఖ్య	వివరము		సంఖ్య	వివరము	సంఖ్య	వివరము
౧౫౦	౧	౧	౧౫౦	౧౫౦	౧౫౦	౧౫౦	౧౫౦	౧౫౦	
౧౫౧	౨	౨	౧౫౧	౧౫౧	౧౫౧	౧౫౧	౧౫౧	౧౫౧	
౧౫౨	౩	౩	౧౫౨	౧౫౨	౧౫౨	౧౫౨	౧౫౨	౧౫౨	
౧౫౩	౪	౪	౧౫౩	౧౫౩	౧౫౩	౧౫౩	౧౫౩	౧౫౩	
౧౫౪	౫	౫	౧౫౪	౧౫౪	౧౫౪	౧౫౪	౧౫౪	౧౫౪	
౧౫౫	౬	౬	౧౫౫	౧౫౫	౧౫౫	౧౫౫	౧౫౫	౧౫౫	
౧౫౬	౭	౭	౧౫౬	౧౫౬	౧౫౬	౧౫౬	౧౫౬	౧౫౬	
౧౫౭	౮	౮	౧౫౭	౧౫౭	౧౫౭	౧౫౭	౧౫౭	౧౫౭	
౧౫౮	౯	౯	౧౫౮	౧౫౮	౧౫౮	౧౫౮	౧౫౮	౧౫౮	
౧౫౯	౧౦	౧౦	౧౫౯	౧౫౯	౧౫౯	౧౫౯	౧౫౯	౧౫౯	
౧౬౦	౧౧	౧౧	౧౬౦	౧౬౦	౧౬౦	౧౬౦	౧౬౦	౧౬౦	
౧౬౧	౧౨	౧౨	౧౬౧	౧౬౧	౧౬౧	౧౬౧	౧౬౧	౧౬౧	
౧౬౨	౧౩	౧౩	౧౬౨	౧౬౨	౧౬౨	౧౬౨	౧౬౨	౧౬౨	
౧౬౩	౧౪	౧౪	౧౬౩	౧౬౩	౧౬౩	౧౬౩	౧౬౩	౧౬౩	
౧౬౪	౧౫	౧౫	౧౬౪	౧౬౪	౧౬౪	౧౬౪	౧౬౪	౧౬౪	
౧౬౫	౧౬	౧౬	౧౬౫	౧౬౫	౧౬౫	౧౬౫	౧౬౫	౧౬౫	
౧౬౬	౧౭	౧౭	౧౬౬	౧౬౬	౧౬౬	౧౬౬	౧౬౬	౧౬౬	
౧౬౭	౧౮	౧౮	౧౬౭	౧౬౭	౧౬౭	౧౬౭	౧౬౭	౧౬౭	
౧౬౮	౧౯	౧౯	౧౬౮	౧౬౮	౧౬౮	౧౬౮	౧౬౮	౧౬౮	
౧౬౯	౨౦	౨౦	౧౬౯	౧౬౯	౧౬౯	౧౬౯	౧౬౯	౧౬౯	
౧౭౦	౨౧	౨౧	౧౭౦	౧౭౦	౧౭౦	౧౭౦	౧౭౦	౧౭౦	
౧౭౧	౨౨	౨౨	౧౭౧	౧౭౧	౧౭౧	౧౭౧	౧౭౧	౧౭౧	
౧౭౨	౨౩	౨౩	౧౭౨	౧౭౨	౧౭౨	౧౭౨	౧౭౨	౧౭౨	
౧౭౩	౨౪	౨౪	౧౭౩	౧౭౩	౧౭౩	౧౭౩	౧౭౩	౧౭౩	
౧౭౪	౨౫	౨౫	౧౭౪	౧౭౪	౧౭౪	౧౭౪	౧౭౪	౧౭౪	
౧౭౫	౨౬	౨౬	౧౭౫	౧౭౫	౧౭౫	౧౭౫	౧౭౫	౧౭౫	
౧౭౬	౨౭	౨౭	౧౭౬	౧౭౬	౧౭౬	౧౭౬	౧౭౬	౧౭౬	
౧౭౭	౨౮	౨౮	౧౭౭	౧౭౭	౧౭౭	౧౭౭	౧౭౭	౧౭౭	
౧౭౮	౨౯	౨౯	౧౭౮	౧౭౮	౧౭౮	౧౭౮	౧౭౮	౧౭౮	
౧౭౯	౩౦	౩౦	౧౭౯	౧౭౯	౧౭౯	౧౭౯	౧౭౯	౧౭౯	
౧౮౦	౩౧	౩౧	౧౮౦	౧౮౦	౧౮౦	౧౮౦	౧౮౦	౧౮౦	
౧౮౧	౩౨	౩౨	౧౮౧	౧౮౧	౧౮౧	౧౮౧	౧౮౧	౧౮౧	
౧౮౨	౩౩	౩౩	౧౮౨	౧౮౨	౧౮౨	౧౮౨	౧౮౨	౧౮౨	
౧౮౩	౩౪	౩౪	౧౮౩	౧౮౩	౧౮౩	౧౮౩	౧౮౩	౧౮౩	
౧౮౪	౩౫	౩౫	౧౮౪	౧౮౪	౧౮౪	౧౮౪	౧౮౪	౧౮౪	
౧౮౫	౩౬	౩౬	౧౮౫</						

క్ర.సం.	పాద సం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ			విషయ వాక్యాదిరూపేణ ఉదాహరణాం వాక్యానాం			
		నిష్పత్తి	క్రి. సం.	నామ.	చక్రపాద సం.	సంఖ్య	కతిశయవర్ణాః	పూర్వవక్ష్యతానాం	కతిశయవర్ణాః	స్థిరాక్షరణానాం
౧౪౬	౧	౪౨౨	౪౨౨	సప్తనత్యం	౨	౬౨	సప్తనత్యం	య-ఉ-౨-౧-౨	సప్తనత్యం	ము-౨-౧-౨
౧౪౭	౧	౪౨౩	౪౨౩	.	౨	౬౨	యదాపత్త్యం	క-ఉ-౨-౬-౬	యదాపత్త్యం	క-ఉ-౨-౬-౬
౧౪౮	౧	౪౨౪	౪౨౪	"	"	"	"	"	దశమేపురు	బృ-ఉ-౬-౩౦
౧౪౯	౧	౪౨౫	౪౨౫	సాక్షాదు	౩	౬౩	"	"	ఇద్వియూణి	గ-౧౩-౪
౧౫౦	౧	౪౨౬	౪౨౬	"	౩	౬౩	"	"	దశమేపురుక్షప్తా	బృ-ఉ-౪-౬-౪
౧౫౧	౧	౪౨౭	౪౨౭	వాచయక్తి	౪	౬౪	తపతేనరవృష	బృ-ఉ-౩-౪-౧౩	ఇద్వియూణిదత్త	గ-౧౩-౪
౧౫౨	౧	౪౨౮	౪౨౮	"	౪	౬౪	యఃసాగ్రహ	"	పాణిమసూత్రా	బృ-ఉ-౬-౨-౩
౧౫౩	౧	౪౨౯	౪౨౯	"	౪	౬౪	"	"	అథయోమూత్రా	బృ-ఉ-౬-౨-౩
౧౫౪	౧	౪౩౦	౪౩౦	క్రీడాణు	౪	౬౪	"	"	పితృసూత్రా	బృ-ఉ-౬-౨-౩
౧౫౫	౧	౪౩౧	౪౩౧	క్రీడాణు	౪	౬౪	"	"	అథయోమూత్రా	బృ-ఉ-౬-౨-౩
౧౫౬	౧	౪౩౨	౪౩౨	క్రీడాణు	౪	౬౪	"	"	పితృసూత్రా	బృ-ఉ-౬-౨-౩
౧౫౭	౧	౪౩౩	౪౩౩	క్రీడాణు	౪	౬౪	"	"	అథయోమూత్రా	బృ-ఉ-౬-౨-౩
౧౫౮	౧	౪౩౪	౪౩౪	క్రీడాణు	౪	౬౪	"	"	పితృసూత్రా	బృ-ఉ-౬-౨-౩
౧౫౯	౧	౪౩౫	౪౩౫	క్రీడాణు	౪	౬౪	"	"	అథయోమూత్రా	బృ-ఉ-౬-౨-౩
౧౬౦	౧	౪౩౬	౪౩౬	క్రీడాణు	౪	౬౪	"	"	పితృసూత్రా	బృ-ఉ-౬-౨-౩
౧౬౧	౧	౪౩౭	౪౩౭	క్రీడాణు	౪	౬౪	"	"	అథయోమూత్రా	బృ-ఉ-౬-౨-౩

పుట-సంఖ్య	అధ్యాయం	పాదం	సూత్ర-సం.	అధికరణసామం		విషయ పాఠ్యాదిరూపణ ఉదాహరణసామంవాక్యాసాం		
				సామం.	ప్రకృత పాదాది రూపం.	పూర్వపక్షగతాసాం	నిర్దోషగతాసాం	అకరస్పర్శక.
						కఠినయవర్ణాః	కఠినయవర్ణాః	
౧౬౧	౨	౪	౧౪	౨౦౨	౨	"	కర్మప్రాకటే	కై-ల-౨.
"	౨	౪	౧౫	౨౦౩	౨	"	ఇద్వియోజితత్వం	గ్-౧౩-౫.
౧౬౧							ఏకాదశంపదశ్చ	"
౧౬౧	౨	౪	౧౬	౨౦౪	"	"	తపితవైకసర్వే	బృ-ఉ-౩-౬-౨౧.
౧౬౨	"	౪	౧౭	౨౦౫	"	"	ఏకపాదే	ము-ఉ-౨-౧-౩.
"	"	౪	౧౮	౨౦౬	"	అనేకజేస	నామరూపే	భా-ఉ-౬-౩-౨.
౧౬౩	"	౪	౧౯	౨౦౭	"	"	తద్యుభయభవత్వమం	మనస్కృతి-౧-౯.
౧౬౩	"	౪	౨౦	౨౦౮	"	"	నానావీర్యాగ్ర	ఓ-పు-౧-౨-౫౨.
౧౬౩	"	౪	౨౧	౨౦౯	"	"	అగ్రమగ్రతంత్రే	భా-ఉ-౬-౫-౧౦.
౧౬౩	౩	౮	౨౨	౨౧౦	౮	"	అగ్రమయంబి	" ఉ-౬-౫-౪.
౧౬౬	౩	౮	౨౩	౨౧౧	౮	"	వేషయథావధౌ	" ఉ-౫-౩-౩.
౧౬౭	౩	౮	౨౪	౨౧౨	౮	"	ఇతిమధ్యమ్య	భా-ఉ-౫-౯-౧౦.
౧౬౭	౩	౮	౨౫	౨౧౩	౮	"	మనస్కృతే	గ్-౧౫-౨.
౧౬౮	"	౪	౨౬	౨౧౪	"	అన్యంవాగవ్య	తమసూత్రాను	బృ-ఉ-౬-౪-౨.
						అన్యంవాగవ్య	తమసూత్రాను	" ఉ-౫-౨-౧౩.

పుట- సంఖ్య	అక్షర- సంఖ్య	అక్షర- సంఖ్య	సూత్ర-సం.		అధికరణసామ			విషయవాక్యపరిచయ ఉదాహరణ			
			సూత్ర-సం.	సూత్ర-సం.	సూత్ర-సం.	సూత్ర-సం.	సూత్ర-సం.	పూర్వపక్షతానాం		నిర్దేశితతానాం	అకరరసకేకం.
								కతిపయవర్ణం	అకరరసకేకం	కతిపయవర్ణం	
౧౬౯	౩	౧	౬	౩	౬	౩	౬	ప్రధానమున	ప్రధానమున	ప్రధానమున	ప్రధానమున
"	"	"	౭	౩	౭	౩	౭	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
౧౭౦	"	"	౮	౩	౮	౩	౮	యావత్సంపాత	యావత్సంపాత	యావత్సంపాత	యావత్సంపాత
"	"	"	"	"	"	"	"	పాపాన్తంక	పాపాన్తంక	పాపాన్తంక	పాపాన్తంక
౧౭౧	౩	౧	౯	౩	౯	౩	౯	రక్షణీయదర	రక్షణీయదర	రక్షణీయదర	రక్షణీయదర
౧౭౨	"	"	౧౦	౩	౧౦	౩	౧౦	"	"	"	"
"	"	"	౧౧	౩	౧౧	౩	౧౧	యేతేతాన్త	యేతేతాన్త	యేతేతాన్త	యేతేతాన్త
౧౭౩	౩	౧	"	౩	"	౩	"	"	"	"	"
౧౭౪	౩	౧	౧౨	౩	౧౨	౩	౧౨	"	"	"	"

పుట-సంఖ్య	అధ్యాయం	పాద సం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయ వాక్యాన్నిరూపేణ ఉదాహరణానామ్			
			శ్లోక సంఖ్య	శ్లోక సంఖ్య	నామ.	ప్రకృత పాదాది తఃసం.	సంఖ్య	పూర్వపక్షతానాం	కతిపయవర్ణాః	కతిపయవర్ణాః	ఆకరస్పృశః.
౧౭౪	౩	౦	౧౭	౩౦౪	పుష్పదాకా	౩	౭౧	"	"	అధయఇమే	ఛా-ఉ-గి-౧౦-౩
౧౭౫	౩	౦	౧౮	౩౦౫	ర్యధి	౩	"	ఛా-ఉ-గి-౯-౧	అథేతహాః	"	ఉ-గి-౧౦-౮
౧౭౬			౧౯	౩౦౬	"	"	"	"	వేయథా	ఛా-ఉ-గి-౩-౩	"
౧౭౭	౩	౦	౨౦	౩౦౭	"	"	౭౧	"	తేమంభల్యే	"	"
౧౭౮	౩	౦	౨౧	౩౦౮	"	"	౭౨	ఉ-గి-౧౦-౫	జంబవజం	ఛా-ఉ-గి-౧౦-౫	"
౧౭౯	౩	౦	౨౨	౩౦౯	తత్సాధ్యభా	౫	౭౩	"	యథేతమాకా	ఛా-ఉ-గి-౧౦-౬	"
౧౮౦	౩	౦	౨౩	౩౧౦	నాతిచిరాధి	౬	౭౪	ఛా-ఉ-గి-౧౦-౬	అత్యవైఖలు	ఛా-ఉ-గి-౧౦-౬	"
౧౮౧	౩	౦	౨౪	౩౧౧	అన్యధిష్ఠి	౬	"	"	తదహాప్రీహయవా	"	ఉ-గి-౧౦-౬
౧౮౨	౩	౦	౨౫	౩౧౨	"	"	"	"	రమణేయచరణాః	"	ఉ-గి-౧౦-౭
౧౮౩	౩	౦	౨౬	౩౧౩	"	"	"	"	హరణ్యశరీరజ్ఞాన్	"	"
౧౮౪	౩	౦	౨౭	౩౧౪	సన్యాధి	౧	౭౫	ఛా-ఉ-౬-౩-౧౦	యోనాహ్య	ఛా-ఉ-౬-౩-౧౦	"
౧౮౫	౩	౦	౨౮	౩౧౫	"	"	"	"	కతితరభాసర	ఛా-ఉ-౬-౩-౧౦	"
౧౮౬	౩	౦	౨౯	౩౧౬	"	"	"	"	యపిమసుప్తేషు	ఛా-ఉ-౬-౩-౧౦	"
౧౮౭	౩	౦	౩౦	౩౧౭	"	"	"	"	సర్వాన్ కామాన్	ఛా-ఉ-౬-౩-౧౦	"
౧౮౮	౩	౦	౩౧	౩౧౮	"	"	"	"	కతాయుషఃపుత్ర	ఛా-ఉ-౬-౩-౧౦	"

విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంపాత్యానాం				అధికరణాదు			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతానాంపాత్యానాం			
పుట-సంఖ్య	అధ్యాయసం	పాదసం	సూత్ర-సం.		సామ.	ప్రకృతపాదాదితః-సం.	పూర్వపక్షగతానాం	కతిపయవర్ణాః	కతిపయవర్ణాః	అకరనిష్ఠతానాం
			నిష్ఠాది	ప్రకృతపాదాది						
౧౮౮	౩	౨	౧౭	౩౩౧	ఉభయలి	౫	"	"	నిష్ఠా-౩-౧-౧౯.	అకరనిష్ఠతానాం
౧౮౯	"		"	"	"	౫	"	"	శ్చ-ఉ-౭-౧౩.	అకరనిష్ఠతానాం
౧౯౦	౩	౨	౧౮	౩౩౨	"	"	"	"	శ్చ-ఉ-౭-౧౩.	అకరనిష్ఠతానాం
౧౯౧	౩	౨	౧౯	౩౩౩	"	"	"	"	శ్చ-ఉ-౭-౧౩.	అకరనిష్ఠతానాం
౧౯౨	౩	౨	౨౦	౩౩౪	"	౫	"	"	శ్చ-ఉ-౭-౧౩.	అకరనిష్ఠతానాం
౧౯౩	౩	౨	౨౧	౩౩౫	"	౫	"	"	శ్చ-ఉ-౭-౧౩.	అకరనిష్ఠతానాం
౧౯౪	౩	౨	౨౨	౩౩౬	"	౫	"	"	శ్చ-ఉ-౭-౧౩.	అకరనిష్ఠతానాం
౧౯౫	౩	౨	౨౩	౩౩౭	"	౫	"	"	శ్చ-ఉ-౭-౧౩.	అకరనిష్ఠతానాం
౧౯౬	౩	౨	౨౪	౩౩౮	"	౫	"	"	శ్చ-ఉ-౭-౧౩.	అకరనిష్ఠతానాం
౧౯౭	౩	౨	౨౫	౩౩౯	"	౫	"	"	శ్చ-ఉ-౭-౧౩.	అకరనిష్ఠతానాం

అ. త. ప. సం.	పాద సం.	సూ. ప్ర. సం.	అక్షరణామ్			విషయ వాక్యాద్యుపాసనాం		
			సంఖ్య	సంఖ్య	సంఖ్య	పూర్వపక్షానాం	సంఖ్య	అక్షరణామ్
౧౬౬	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
"	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౬౭	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౬౮	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౬౯	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౭౦	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౭౧	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౭౨	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౭౩	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౭౪	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౭౫	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౭౬	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౭౭	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౭౮	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౭౯	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౮౦	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౮౧	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౮౨	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౮౩	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౮౪	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౮౫	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౮౬	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౮౭	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౮౮	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౮౯	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౯౦	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౯౧	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౯౨	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౯౩	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౯౪	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౯౫	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౯౬	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౯౭	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౯౮	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౧౯౯	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦
౨౦౦	౧	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦	౩౦

తేదీ-సంఖ్య	అర్జీదారు	పాద సం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్.			విషయవాత్యాదిరూపేణ ఉదాహరణాంవాక్యసం		
			నిష్పత్తి	ప్రకృత సామాన్యత	నామ.	ప్రకృత సామాన్యత	నిష్పత్తి	పూర్వపక్షతానాం	కలిపియవర్గాః	నిష్పత్తితానాం
౧౯౯		౨	౩౫	౩౪౯	పరాధి	౨	౮౧		సంస్కృతకృత	తై-సా-౬-౧-౧౦
౨౦౦		౨	౩౫	౩౪౯	"	౨	"	"	సంస్కృతకృత	బృ-ఉ-౪-౩-౬
౨౦౧		౨	౩౬	౩౫౦	"	"	"	"	సంస్కృతకృత	తై-సా-౬-౧-౧౦
౨౦౨		౨	౩౬	౩౫౦	"	"	"	"	సంస్కృతకృత	తై-సా-౬-౧-౧౦
౨౦౩		౨	౩౬	౩౫౦	"	౨	౮౧	"	సంస్కృతకృత	తై-సా-౬-౧-౧౦
౨౦౪		౨	౩౬	౩౫౦	"	"	"	"	సంస్కృతకృత	తై-సా-౬-౧-౧౦
౨౦౫		౨	౩౬	౩౫౦	"	"	"	"	సంస్కృతకృత	తై-సా-౬-౧-౧౦
౨౦౬		౨	౩౬	౩౫౦	"	"	"	"	సంస్కృతకృత	తై-సా-౬-౧-౧౦
౨౦౭		౨	౩౬	౩౫౦	"	"	"	"	సంస్కృతకృత	తై-సా-౬-౧-౧౦
౨౦౮		౨	౩౬	౩౫౦	"	"	"	"	సంస్కృతకృత	తై-సా-౬-౧-౧౦
౨౦౯		౨	౩౬	౩౫౦	"	"	"	"	సంస్కృతకృత	తై-సా-౬-౧-౧౦
౨౧౦		౨	౩౬	౩౫౦	"	"	"	"	సంస్కృతకృత	తై-సా-౬-౧-౧౦

పుట-సంఖ్య.	అధ్యాయం	పాదం	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్		విషయవాక్యపర్యవేది ఉదాహరణానామ్		
			సీమాంతరము	సీమాంతరము	సూత్రము	పాదము	ప్రకృతవాచకము	తూర్వపక్షానామ్	
								తూర్వపక్షానామ్	తీర్థాక్షరానామ్
౨౦౫	౩	౩	౪	౩౫౮	౧	"	౧	"	తీర్థాక్షరానామ్
౨౦౬	౩	౩	౬	౩౬౦	౨	అనన్తరము	౨	బృ-ఉ-౩-౩-౬	బృ-ఉ-౩-౩-౧.
"						తీర్థాక్షరానామ్		బృ-ఉ-౩-౩-౧	బృ-ఉ-౧-౨-౧.
౨౦౭	౩	౩	౬	౩౬౦	౨	"	౨	బృ-ఉ-౩-౩-౧	" ఉ-౧-౧-౧.
"						అనన్తరము	౨	బృ-ఉ-౩-౩-౧	" ఉ-౧-౧-౧.
౨౦౮	౩	౩	౬	౩౬౩	"	"	"	"	" ఉ-౧-౧-౧.
౨౦౯	౩	౩	౧౦	౩౬౪	"	"	"	"	" ఉ-౧-౧-౧.
౨౧౦	౩	౩	౧౨	౩౬౬	౩	సర్వాక్షరానామ్	౩	బృ-ఉ-౩-౩-౬	బృ-ఉ-౧-౧-౧.
"	౩	౩	౧౨	"	"	"	"	"	" ఉ-౧-౧-౧.
"	౩	౩	"	"	"	"	"	"	" ఉ-౧-౧-౧.
౨౧౧	౩	౩	౧౪	౩౬౮	"	"	"	"	" ఉ-౧-౧-౧.
౨౧౨	౩	౩	౧౫	౩౬౯	"	"	"	"	" ఉ-౧-౧-౧.
"	"	"	౧౬	౩౭౦	"	"	"	"	" ఉ-౧-౧-౧.

పుట-సంఖ్య	అధ్యాయం	పాద సం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయ వాక్యాదురూపణ ఉదాహరణాంతాత్పర్యాం		
			ఉత్పత్తినిర్వచనము	ప్రతిపత్తినిర్వచనము	నామ.	ప్రకృత పాదాంతర్యం.	విషయ వాక్యాదురూపణ ఉదాహరణాంతాత్పర్యాం	కఠినయవర్ణాః	అకరసంకేతాః	నిర్దేశకతానాం
౨౧౨		౩	౧౬	౩౨౦	"	౪	౪౬	"	"	అకరసంకేతాః.
"		౩	౧౬	౩౨౦	"	౪	౪౬	"	"	వి. ఉ-౧-౧-౧.
౨౧౩		౩	౧౬	౩౨౦	"	౪	౪౬	"	"	ప్రే-౪-౨-౧-౧.
౨౧౪		౩	౧౭	౩౨౧	"	"	౪౬	"	"	అ-౨-౧-౧.
౨౧౫		"	౧౮	౩౨౨	కార్యా	౫	౪౬	"	"	అ-౨-౧-౧.
౨౧౬		౩	౧౮	౩౨౩	భావనా	౫	౪౬	"	"	అ-౨-౧-౧.
౨౧౭		౩	౧౮	౩౨౩	భావనా	౫	౪౬	"	"	అ-౨-౧-౧.
౨౧౮		౩	౧౯	౩౨౩	సమానా	౫	౪౬	"	"	అ-౨-౧-౧.
౨౧౯		౩	౧౯	౩౨౩	సమానా	౫	౪౬	"	"	అ-౨-౧-౧.
౨౨౦		౩	౧౯	౩౨౩	సమానా	౫	౪౬	"	"	అ-౨-౧-౧.
౨౨౧		౩	౧౯	౩౨౩	సమానా	౫	౪౬	"	"	అ-౨-౧-౧.
౨౨౨		౩	౧౯	౩౨౩	సమానా	౫	౪౬	"	"	అ-౨-౧-౧.
౨౨౩		౩	౧౯	౩౨౩	సమానా	౫	౪౬	"	"	అ-౨-౧-౧.
౨౨౪		౩	౧౯	౩౨౩	సమానా	౫	౪౬	"	"	అ-౨-౧-౧.
౨౨౫		౩	౧౯	౩౨౩	సమానా	౫	౪౬	"	"	అ-౨-౧-౧.
౨౨౬		౩	౧౯	౩౨౩	సమానా	౫	౪౬	"	"	అ-౨-౧-౧.
౨౨౭		౩	౧౯	౩౨౩	సమానా	౫	౪౬	"	"	అ-౨-౧-౧.
౨౨౮		"	౧౯	౩౨౩	సమానా	౫	౪౬	"	"	అ-౨-౧-౧.

పుట-సంఖ్య	అధ్యాయం	పాదం	సూత్ర-సం.		నామ.	ప్రకృత పాదాది తఃసం	సంఖ్య	అధికరణానామ.	విషయవాక్యవిరూపణ ఉదాహరణానామ			
			నిఘంటు సంఖ్య	త్రైవిదియ సంఖ్య					పూర్వపక్షతానాం	కఠిమవర్ణాః	నిర్ధృతతానాం	అకరస్పర్శశః.
౨౧౮	౩	౩	౨౪	౩౨౮	"	౯	౯౧	పూ-ఉ-౩-౧౬-౧	కఠింజతి	కఠింజతి	పూ-ఉ-౩-౧౬-౭.	పూ-ఉ-౩-౧౬-౭.
౨౧౯	౩	౩	౨౫	౩౨౯	వేదాద్యధి	౧౦	౯౨	ఉ-౩-౧౬-౭	అజ్ఞాయజమాన	అజ్ఞాయజమాన	నా-౬-౫-౨.	నా-౬-౫-౨.
౨౧౯					"	"	"	తై-శి-౧-౧	శుక్రంజతి	శుక్రంజతి	తై-శి-౧-౧.	తై-శి-౧-౧.
౨౨౦	౩	"	"	"	"	"	"	భృ-౧.	సహసావతతు	సహసావతతు	" భృ-౧.	" భృ-౧.
౨౨౧	౩	౩	౨౬	౩౩౦	హస్యధి	౧౧	౯౩	ము-౩-౧-౩	వానస్పత్యాంకుశ	వానస్పత్యాంకుశ	"	"
౨౨౨	౩	౩	౨౭	౩౩౧	సౌమ్యయాధి	౧౨	౯౪	పూ-ఉ-౮-౧౩	బౌదమ్యర్యంకుశ	బౌదమ్యర్యంకుశ	పూ-ఉ-౮-౧౩.	పూ-ఉ-౮-౧౩.
౨౨౩	"	"	"	"	"	"	"	పూ-ఉ-౮-౧౩	తస్యతావదేవ	తస్యతావదేవ	కౌషి-ఉ-౧-౪.	కౌషి-ఉ-౧-౪.
౨౨౪	౩	౩	౨౮	౩౩౨	"	౧౩	౯౫	"	అశ్వజవ	అశ్వజవ	పూ-ఉ-౮-౧౨-౧.	పూ-ఉ-౮-౧౨-౧.
౨౨౫	౩	౩	౨౯	౩౩౩	"	౧౪	౯౬	"	తత్సృక్	తత్సృక్	కౌషి-ఉ-౧-౪	కౌషి-ఉ-౧-౪
౨౨౬	౩	౩	౩౦	౩౩౪	"	౧౫	౯౭	"	అశ్వజవ	అశ్వజవ	కౌషి-ఉ-౧-౪	కౌషి-ఉ-౧-౪
౨౨౭	౩	౩	౩౧	౩౩౫	"	౧౬	౯౮	"	తత్సృక్	తత్సృక్	కౌషి-ఉ-౧-౪	కౌషి-ఉ-౧-౪
౨౨౮	౩	౩	౩౨	౩౩౬	"	౧౭	౯౯	"	బ్రతంజవ	బ్రతంజవ	కౌషి-ఉ-౧-౪	కౌషి-ఉ-౧-౪
౨౨౯	౩	౩	౩౩	౩౩౭	"	౧౮	౧౦౦	"	అశ్వజవ	అశ్వజవ	పూ-ఉ-౮-౧౩.	పూ-ఉ-౮-౧౩.

పు.ల. సంఖ్య	పాఠశాల సంఖ్య	సూ.ప్ర. సం.	సూ.ప్ర. సం.	అధికరణానామ్			విషయ వాక్యానిరూపణ		
				నామ.	ప్రకృత పాఠాద్య తరగతి	సంఖ్య	పూర్వపక్షతానాం	సర్వోత్తమతానాం	ఆకరణస్థానం
							కలిపియున్నది	కలిపియున్నది	
౨౩౫	౩	౩	౩౬౬	..	౧౧	౧౦౦	..	నానాదేవతా	నానాదేవతా
..	౩	౩	౩౬౭	విశ్వభూయ ప్రకృతి	౧౨	౧౦౧
౨౩౫	౩	౩	౩౬౭
౨౩౫	౩	౩	౩౬౮	..	౨౦	౧౦౨
౨౩౫	౩	..	౩౬౮	..	౨౦	౧౦౩
౨౩౫	౩	౩	౩౬౮	..	౨౦	౧౦౪
౨౩౫	౩	౩	౩౬౮	..	౨౦	౧౦౫
౨౩౫	౩	౩	౩౬౮	..	౨౦	౧౦౬
౨౩౫	౩	౩	౩౬౮	..	౨౦	౧౦౭
౨౩౫	౩	౩	౩౬౮	..	౨౦	౧౦౮
౨౩౫	౩	౩	౩౬౮	..	౨౦	౧౦౯
౨౩౫	౩	౩	౩౬౮	..	౨౦	౧౧౦
౨౩౫	౩	౩	౩౬౮	..	౨౦	౧౧౧
౨౩౫	౩	౩	౩౬౮	..	౨౦	౧౧౨
౨౩౫	౩	౩	౩౬౮	..	౨౦	౧౧౩
౨౩౫	౩	౩	౩౬౮	..	౨౦	౧౧౪
౨౩౫	౩	౩	౩౬౮	..	౨౦	౧౧౫
౨౩౫	౩	౩	౩౬౮	..	౨౦	౧౧౬
౨౩౫	౩	౩	౩౬౮	..	౨౦	౧౧౭
౨౩౫	౩	౩	౩౬౮	..	౨౦	౧౧౮
౨౩౫	౩	౩	౩౬౮	..	౨౦	౧౧౯
౨౩౫	౩	౩	౩౬౮	..	౨౦	౧౨౦

పుట-సంఖ్య	పాద-సంఖ్య	పాద-సంఖ్య	సూత్ర-సం.		నామ.	ప్రకృత పాదాది సంఖ్య	అక్షర సంఖ్య	అక్షర తానము.		విషయవాక్యవిరుద్ధత ఉదాహరణ తానము		ప్రకారము
			సంఖ్య	సంఖ్య				అక్షర సంఖ్య	అక్షర తానము	అక్షర సంఖ్య	అక్షర తానము	
౨౩౬	౩	౩	౪౦౨	౪౦౨	"	"	"	"	"	"	పూ-మీ-౩-౫-౨౦.	"
౨౩౬	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
౨౪౦	"	"	౪౦౩	౪౦౩	"	"	"	"	"	"	"	"
౨౪౦	"	"	౪౦౪	౪౦౪	"	"	"	"	"	"	"	"
౨౪౦	"	"	౪౦౫	౪౦౫	"	"	"	"	"	"	"	"
౨౪౦	౩	౩	౪౦౬	౪౦౬	"	"	"	"	"	"	"	"
౨౪౦	"	"	౪౦౭	౪౦౭	"	"	"	"	"	"	"	"
౨౪౦	౩	౩	౪౦౮	౪౦౮	"	"	"	"	"	"	"	"
౨౪౩	౩	౩	౪౦౯	౪౦౯	"	"	"	"	"	"	"	"

ప్రశ్నాంకం	అధ్యక్షుడు	సంఖ్య	సూత్రం.		అధికరణము			విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహరణాం నాంనాక్యానాం		
			సంఖ్య	సూత్రం	నామ.	ప్రకృత హాదా తి-సం.	సంఖ్య	కఠినయవర్ణాః	ఆకరసంఖ్యకః	సాధ్యక్షతానాం
౨౪౩	౩	౩	౫౫	౪౦౯	"	౨౩	౧౦౫	"	"	భా-ఉ-౫-౨౪-౩.
౨౪౩	"	"	"	"	"	"	"	"	"	౨-కా-౨-ప్ర-౫-౬
౨౪౩	౩	౩	౫౫	౪౦౯	"	"	"	"	"	భా-ఉ-౫-౧౨-౨.
౨౪౫	౩	౩	౫౬	౪౧౦	శబ్దాదిభేదాధి	౨౪	౧౦౬	"	"	భా-ఉ-౫-౧౨.
౨౪౬	౩	౩	౫౭	౪౧౧	వికల్పాధి	౨౫	౧౦౭	ఉద్దేశ్యముపాసే	భా-ఉ-౧-౧-౧	భా-ఉ-౧-౧-౧.
౨౪౭	౩	౩	౫౮	౪౧౩	యథాశ్రయభావా	౨౬	౧౦౮	ఉద్దేశ్యముపాసే	"	"
౨౪౮	౩	౩	౬౦	౪౧౪	"	౨౭	"	"	"	భా-ఉ-౧-౧-౧.
"	౩	౩	౬౧	౪౧౫	"	౨౮	"	"	"	"
౨౪౯	౩	౩	౬౨	౪౧౬	"	"	"	"	"	భా-ఉ-౧-౧-౧.
౨౫౦	౩	౩	౬౩	౪౧౭	"	"	"	"	"	భా-ఉ-౧-౧-౧.

పుట-సంఖ్య	అధ్యాయం	పాదం	సూత్ర-సం.		అధికరణసంఖ్య		విషయవాక్యాదిరూపేణ ఉదాహరణాం సంఖ్యాసం		
			సంఖ్య	సూత్ర-సం.	నామ.	ప్రకృతవాదాత్మక-సం.	పూర్వపక్షతాసం		నిర్దేశితాసం
							కలిపయవర్ణాః	అకరసంఖ్య	
౨౪౯	౩	౩	౬౩	౪౦౭	"	"	"	"	పూ-ఉ-౧-౧-౧.
౨౪౯	౩	౩	౬౪	౪౦౮	"	"	"	"	" ఉ-౪-౧-౨-౧౦.
౨౫౦	౩	౪	౧	౪౦౯	పురుషార్థాధి	౧	యదేవవిద్య	పూ-ఉ-౧-౧-౧-౧౦	తై-ట-౨-౧-౧.
"	"	౪	"	"	"	౧	కర్తృమనీ	" ఉ-౬-౪-౨	" ఆ-౨-౧-౨.
౨౫౦	౩	౪	౧	౪౧౦	"	"	అయమాత్మా	బృ-ఉ-౬-౪-౪-౫	పూ-ఉ-౬-౪-౨.
౨౫౧	౩	౪	౩	౪౧౧	"	"	"	"	పూ-ఉ-౬-౪-౨.
"	"	౪	"	"	"	"	"	"	" ఉ-౫-౧-౧-౫.
౨౫౨	౩	౪	౪	౪౧౨	"	"	"	"	" ఉ-౧-౧-౧-౧౦.
"	"	౪	౫	౪౧౩	"	"	"	"	బృ-ఉ-౬-౪-౨.
౨౫౨	౩	౪	౬	౪౧౪	"	"	"	"	పూ-ఉ-౪-౧-౫-౧
౨౫౨	"	౪	౬	౪౧౫	"	"	"	"	"
౨౫౩	"	"	౭	౪౧౬	"	"	"	"	ఉ-సా-సా-సా-౨.
౨౫౩	"	"	౮	౪౧౭	"	"	"	"	పూ-ఉ-౬-౪-౨-౩.

పుట-సంఖ్య	పాద సం.	సూ.అ.సం.		నా.వి.	అధికరణానామ.		విషయవాక్యపరిపాటి ఉదాహరణ తా.నా.వి.సంఖ్య		
		పాద సం.	అ.సం.		పాద సం.	అ.సం.	పూర్వపద తా.నా.వి.సం.	కలిపియుపపదాం.	నిష్ఠా పూర్వతా.నా.వి.సం.
౨౫౩	౩	౮	౮౩౬	"	"	"	సూక్తామయత	కలిపియుపపదాం.	అంకసంఖ్య.
౨౫౩	"	౮	౮౩౬	"	"	"	సూక్తామయత	కలిపియుపపదాం.	అంకసంఖ్య.
౨౫౪	"	౮	౮౩౬	"	"	"	సూక్తామయత	కలిపియుపపదాం.	అంకసంఖ్య.
౨౫౪	"	౮	౮౩౬	"	"	"	సూక్తామయత	కలిపియుపపదాం.	అంకసంఖ్య.
౨౫౪	"	౮	౮౩౬	"	"	"	సూక్తామయత	కలిపియుపపదాం.	అంకసంఖ్య.
౨౫౪	౩	౮	౮౩౬	"	"	"	సూక్తామయత	కలిపియుపపదాం.	అంకసంఖ్య.
౨౫౪	"	౮	౮౩౬	"	"	"	సూక్తామయత	కలిపియుపపదాం.	అంకసంఖ్య.
౨౫౪	౩	౮	౮౩౬	"	"	"	సూక్తామయత	కలిపియుపపదాం.	అంకసంఖ్య.
౨౫౪	"	౮	౮౩౬	"	"	"	సూక్తామయత	కలిపియుపపదాం.	అంకసంఖ్య.
౨౫౪	౩	౮	౮౩౬	"	"	"	సూక్తామయత	కలిపియుపపదాం.	అంకసంఖ్య.

పుట-సంఖ్య	అధ్యాయం	పాదం	సూత్రం.		అధికరణం			విషయపాఠాంతరములు		
			విషయపాఠాంతరములు	విషయపాఠాంతరములు	విషయపాఠాంతరములు	విషయపాఠాంతరములు	విషయపాఠాంతరములు	విషయపాఠాంతరములు	విషయపాఠాంతరములు	విషయపాఠాంతరములు
౨౫౬	౩	౪	౧౭	౧౭	౧౭	౧౭	౧౭	౧౭	౧౭	౧౭
౨౫౭	"	"	౧౮	౧౮	౧౮	౧౮	౧౮	౧౮	౧౮	౧౮
౨౫౮	౩	౪	౧౯	౧౯	౧౯	౧౯	౧౯	౧౯	౧౯	౧౯
౨౫౯	౩	౪	౨౦	౨౦	౨౦	౨౦	౨౦	౨౦	౨౦	౨౦
౨౬౦	౩	౪	౨౧	౨౧	౨౧	౨౧	౨౧	౨౧	౨౧	౨౧
౨౬౧	౩	౪	౨౨	౨౨	౨౨	౨౨	౨౨	౨౨	౨౨	౨౨
౨౬౨	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
౨౬౩	౩	౪	౨౩	౨౩	౨౩	౨౩	౨౩	౨౩	౨౩	౨౩
౨౬౪	౩	౪	౨౪	౨౪	౨౪	౨౪	౨౪	౨౪	౨౪	౨౪

శ్రుతి-సంఖ్య	అధ్యాయం	పాదం	సూత్ర-సం.		అధికరణసామ్యము			విషయ వాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతాంబాత్మానాం			
			శ్రుతి-సం.	ప్రతి-సం.	నామ.	ప్రకృత పాదాది తఃసం.	విషయ వాక్యాదిరూపేణ ఉదాహృతాంబాత్మానాం	కఠిపయవదాః	పూర్వపక్షతానాం	సీర్వాక్షతానాం	
౨౬౦		౪	౨౬	౪౪	సర్వాపేక్ష	౪	౧౧౩	"	"	కఠిపయవదాః తమంతవేదా	ఆకరస్పర్శశః బృ-ఉ-౬-౪-౨౨.
"		౪	౨౭	౪౫	కమదమాన	౬	౧౧౪	"	"	సహవాపివంతి	" ఉ-౬-౪-౨౩.
౨౬౧		౪	౨౮	౪౬	సర్వానా	౨	౧౧౫	సహవాపివంతి	భా-ఉ-౫-౨-౧.	అపరశక్తి	భా-ఉ-౫-౨-౧.
౨౬౨		౪	౨౯	౪౭	యమత్వస్థి	"	"	"	"	కాగ్రణసంకయమా	" ఉ-౨-౨౬-౨.
"		"	౩౦	౪౮	"	"	"	"	"	కస్తూర్వాగ్రస్థి	"
౨౬౩		౪	౩౧	౪౯	విహితత్వా	౪	౧౧౬	"	"	యావత్ప్రేక్ష	బృ-ఉ-౬-౪-౨౨.
౨౬౪		౪	౩౨	౫౦	ధి	"	"	"	"	తమంతవేదా	బృ-ఉ-౬-౪-౨౨.
౨౬౫		౪	౩౩	౫౧	"	"	"	"	"	భర్తృణాపయవ	బృ-ఉ-౬-౪-౨౨.
౨౬౬		౪	౩౪	౫౨	"	"	"	"	"	భర్తృణాపయవ	బృ-ఉ-౬-౪-౨౨.
౨౬౭		౪	౩౫	౫౩	భూరాధి	౬	౧౧౭	"	"	జన్యనాపిద	"
౨౬౮		౪	౩౬	౫౪	"	"	"	"	"	తమనాప్రేక్ష	ప్రశ్న-ఉ-౧-౨.
౨౬౯		౪	౩౭	౫౫	"	"	"	"	"	విహితత్వా	భా-ఉ-౨-౨౩-౧.
౨౭౦		౪	౩౮	౫౬	"	"	"	"	"	అత్యంతమా	"
౨౭౧		౪	౩౯	౫౭	కమత్వా	౧౦	౧౧౮	"	"	"	"

పుట-సంఖ్య	పద్య-సంఖ్య	పాద సం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ.			విషయవాత్యాదిరూపేణ ఉదాహరణాంపాత్యానాం		
			శ్లోక సంఖ్య	శ్లోక సంఖ్య	నామ.	ప్రకృత పాదాది సంఖ్య	విషయము	పూర్వపద్యము	అకరనిర్దేశము	నిర్దేశితానాం
౫		"	౧౦	౧౦	"	"	"	"	"	అధికరణము
౫		"	౧౦	౧౦	"	"	"	"	"	అధికరణము
"		"	౧౦	౧౦	"	"	"	"	"	అధికరణము
౬		"	౧౦	౧౦	"	"	"	"	"	అధికరణము
"		"	౧౦	౧౦	"	"	"	"	"	అధికరణము
౭		"	౧౦	౧౦	"	"	"	"	"	అధికరణము
"		"	౧౦	౧౦	"	"	"	"	"	అధికరణము
౮		"	౧౦	౧౦	"	"	"	"	"	అధికరణము
"		"	౧౦	౧౦	"	"	"	"	"	అధికరణము
౯		"	౧౦	౧౦	"	"	"	"	"	అధికరణము
"		"	౧౦	౧౦	"	"	"	"	"	అధికరణము
౧౦		"	౧౦	౧౦	"	"	"	"	"	అధికరణము
౧౧		"	౧౦	౧౦	"	"	"	"	"	అధికరణము

ప్రతి-సంఖ్య	అధ్యాయం	పాద సం.	సూత్ర-సం.		అధికరణానామ్			విషయ వాక్యాన్నిరూపేణ ఉదాహరణాంబాక్యానాం		
			ఉద్దేశ్యము	ప్రతిపదము	నామ.	ప్రకృత పాదాది తం-సం.	విశేషము	పూర్వపక్షతానాం	సర్వత్రాతానాం	అకరస్థితానాం
౧౧		౧	౧౯౦	౧	"	"	"	కతిచయవర్ణాః	కతిచయవర్ణాః	అకరస్థితానాం
"		౨	౧౯౧	౩	మనోధి	౧	౧౩౬	సర్వాణీన్ద్రియా తస్మాదపజా మసగపాదే	సర్వాణీన్ద్రియా తస్మాదపజా మసగపాదే	"
౧౨		౩	౧౯౨	౪	అధ్యయోధి	౩	౧౩౭	సర్వమయం పాణిస్తేజసి	అపోమయః పాణిస్తేజసి	"
"		"	"	"	"	"	"	"	పవమనమహా తమంత్రాన్ద్రమన్తం	"
౧౩		౪	౧౯౩	౫	భూతాధి	౪	౧౩౮	పాణిస్తేజసి	కర్మిన్ద్రాప్రతిష్ఠితే	భూ-ఉ-౬-౮-౬.
౧౪		౫	౧౯౪	౬	అగ్రమధ్య	౫	౧౩౯	యదాసర్వ	పాణిస్తేజసి	"
౧౫		"	"	"	క్రమాధి	"	"	"	యదాసర్వ	"
౧౬		౬	౧౯౫	౭	"	"	"	"	కర్మిన్ద్రాప్రతిష్ఠితే	భూ-ఉ-౬-౮-౬.
౧౭		౭	౧౯౬	౮	"	"	"	"	యదాసర్వ	క-ఉ-౨-౬-౧౮.
౧౮		౮	౧౯౭	౯	"	"	"	"	కర్మిన్ద్రాప్రతిష్ఠితే	క-ఉ-౨-౬-౧౮.
౧౯		౯	౧౯౮	౧౦	"	"	"	"	యదాసర్వ	భూ-ఉ-౬-౮-౬.
"		"	"	"	"	"	"	"	కర్మిన్ద్రాప్రతిష్ఠితే	భూ-ఉ-౬-౮-౬.

పుట-సంఖ్య	అధ్యాయం	పాదం	సూత్ర-సం.		సామ.	అధికరణ-సం.		విషయవాక్యవిరుద్ధత ఉదాహరణ సంవాక్యసం		
			నిష్కర్షితం	ప్రకృత పాదాద్యం.		ప్రకృత పాదాద్యం.	విషయవాక్యవిరుద్ధత	పూర్వపక్షతా సం	నీర్దాక్షతా సం	అకరనిర్దేశం
౨౮	౪	౩	౧౩	౧౩౧				పరిమళాద్యం	పరిమళాద్యం	పరిమళాద్యం
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	౪	౩	౧౪	౧౪౧	"	"	"	"	"	"
"	౪	౩	"	"	"	"	"	"	"	"
౩౦	౪	౩	౧౫	౧౫౩	"	"	"	"	"	"
౩౧	౪	౪	౧	౧౫౪	సమస్తాద్యం	౧	౧౫౪	పరిమళాద్యం	పరిమళాద్యం	పరిమళాద్యం
౩౨	౪	౪	౨	౧౫౫	విరుద్ధాద్యం	౨	౧౫౫	పరిమళాద్యం	పరిమళాద్యం	పరిమళాద్యం
"	౪	"	౩	౧౫౬	"	"	"	"	"	"
౩౩	౪	౪	౪	౧౫౭	అవిరుద్ధత	౪	౧౫౭	పరిమళాద్యం	పరిమళాద్యం	పరిమళాద్యం
"	౪	౪	౪	౧౫౮	అవిరుద్ధత	౪	౧౫౮	పరిమళాద్యం	పరిమళాద్యం	పరిమళాద్యం

[illegible]

అధికరణానాం —

అ.సా.	సం.	(౧) నామజ్ఞాపకా క్షరాక్షరకబద్ధాని	౨) పూర్ణ నామాని	౩) శ్రీపెరుమ్బూదూర్ ఎమ్మార్ నామకృత్ శ్రీవేంకటయతీశ్వ రచరిత నామజ్ఞాపకశ్లోకఖండ్యా
౧-౧	౧	జి	జిహ్వాసాఽధి.	అథాలోబ్రహ్మ
	౨	జి	జిహ్వాద్యధి.	జిహ్వాది
	౩	శాస్త్రి	శాస్త్రియోనిత్యాద్యశాస్త్రి	తన్మృతమన్వయాత్ (౪)
౪-౫	౪-౫	శక్తి	శమన్వయం.ధి.	ఈక్ష
			ఈక్షత్యధి.	అనన్దా
	౬	ఆశ్వా	అనన్దమయూధి.	(అ)నర్
	౭	ఆశ్వా	అనర్ధి.	అకాశో
	౮	ఆశ్వా	అకాశాధి.	(అ)తలవ
	౯	ప్రాణ	ప్రాణాధి.	జ్యోతిరిత్యపి (౧)
	౧౦	జ్యోతి	జ్యోతిరధి.	ప్రాణప్రధానత్యకంచ (౨)
	౧౧	జ్యోతి (౧)	జ్యోతిప్రాణాధి.	
౧-౨	౧-౨	సర్వత్ర	సర్వత్రప్రసేద్యధి.	సర్వత్రా
			అత్త్యధి.	(అ)త్రా
	౩-౪	అనైవర్యా	అనైవర్యాధి.	(అ)నైరో
			అనైవర్యామ్యధి.	(అ)నైర్యామయ
	౫	౭ ద్య	అద్యత్యత్యాదగుణ	అద్యత్యత్యాదిరిత్యపి (౨)
	౬	నైశ్చల్య (౪)	నైశ్చల్యనర్యాధి.	నైశ్చల్యనరశ్చతేషట్కర్మవిషయే
౧-౩	౧	ద్	ద్యుశ్వాద్యధి.	ద్యుశ్వాద్యాయతీనం
	౨	భోవ	భూమాధి.	భూమాసమ్ప్రసాదా
	౩-౪	అక్షయ	అక్షరాధి.	(అ)క్షరే
			ఈక్షతీకర్తాధి.	(ఈ)క్షతీ (౩)
	౫	ద	దహరాధి.	దహరజ్ఞతథా
	౬	ప్రమ	ప్రమితాధి.	శ్వాద్-ఏవప్ర-
	౭	దేవ	దేవతాధి.	తిరుపర్యపి (౩౪)
	౮-౯	మహ	మధ్యధి.	మధ్యాదిమ
			అపకూద్యాధి.	శుగ్
	౧౦	ప్రాథమ్య (౪)	ప్రమితాధిరణితే	గా (౪)
			అథానైవర్యాధి.	(అ)కాశోదశాపిత తృతీయ
౧-౪	౧	అన్	అనుమాసికాధి.	అనుమాసికం
	౨	చమ	చమసాధి.	చమసం
	౩	సం	సమ్యక్సంప్రద్యోగం.ధి.	సం
	౪	కార్	కారణత్యాధి.	కారణమిత్యపి (౪౪)
	౫	జ	జగద్వాచిత్యాధి.	జగద్వాచిత్య

	౬ ౭ ౮	వాక్య ప్ర సర్వ(౧)	వాక్యస్వయాధి. ప్రకృత్యధి. సర్వవాగ్భాసాధి.	వాక్యస్వ ప్రకృత్య ఏతేష్టచాన్రిమే(౫)
౨-౧	౧ ౨ ౩ ౪ ౫ ౬-౭ ౮ ౯ ౧౦	స్వ యోగ్ విత్ శిష్ట భోక్త్ర ఆరేత్ ఉప(౧) కృత్ ప్ర	స్వత్యధి. యోగప్రత్యక్ష్యధి. విలక్షణత్యాధి. శిష్టపరిగ్రహాది. భోక్త్రాపత్యధి. ఆరమ్భణాది. ఇతరవ్యవదేశాధి. ఉపసంహారదర్శనా కృత్ప్రసక్త్యధి. ప్రయోజనవత్త్యాధి.	స్వత్యధి. ఏతేనయోగభ్య విలక్షణత్యధి(౫౪) ఏతేనశిష్ట భోక్త్రాప తదనన్యత్వమిత్యధి(౬) ఇతరవ్యవదేశాదవ్య ఉపసంహారదర్శనాత్(౬౪) కృత్ప్రసక్తీరేవస్యా స్మప్రయోజనత్యధి(౭) ద్వితీయప్రథమేనదత్తశ్చ.
౨-౨	౧ ౨ ౩-౪ ౫-౬ ౭-౮	రచ్ మచ్ సోచ్ స్టే చశూత్(౧౪)	రచనానుపపత్త్యధి. మహాద్వీపాధి. సముదాయాధి ఉపలబ్ధ్యధి సర్వభానుపపత్త్య ఏకస్తస్మసమ్భవాధి పశుపత్యధి ఉత్పత్త్యసమ్భవాధి	రచనాను మహాద్వీపా సము నాభావత్యధి(౮) స్వత్వాచైవ నేకస్త్రిన్ పత్యర్ ఉత్పత్త్యసమ్భవాత్(౧౪)
౨-౩	౧ ౨ ౩ ౪ ౫ ౬-౭	వియ్ తేజ్ ఆర్ జ్ఞా కర్ పరాంత్	వియదధి. తేజో౭ధి. ఆత్మాధి. జ్ఞాధి కర్తృధి. పరాయస్తాధి. ఆంత్తాధి.	సవియత్వధి తేజోతప్త నాత్మా జ్ఞాతవివచ(౯౪) కర్తా పరాదధా అంశోన
౨-౪	౧ ౨ ౩ ౪ ౫ ౬-౭ ౮	ప్రాణ(౧౪) సప్త ప్రాణ నాయ్ త్రేష్ట జ్యోతిష్వి సంజ్ఞ(౨)	ప్రాణోత్పత్త్యధి. సప్తగత్యధి. ప్రాణాణుత్వాధి. నాయక్రియాధి. త్రేష్టాణుత్వాధి. జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానా విద్వియాధి. సంజ్ఞామూర్తిత్వప్ర	“తిథా” సప్త అణవత్త్వ సనాయర్ అణురత్యధి(౧౦౪) జ్యోతిష్ తద్విద్వియాణ్యత్ర(౧౧) సంజ్ఞామూర్తిత్వచాన్రిమే

ద్వితీయస్వరూపకీర్తితాః(౯)
ద్వితీయస్వరూపకీర్తితాః(౧౦)
ద్వితీయస్వరూపకీర్తితాః(౧౧)

3-౧	౧ ౨ ౩ ౪ ౫ ౬	తల్ కృతా (ఆ)న్ తా నా (ఆ)న్	తదస్తరప్రతిపత్త్య కృతాత్వయా అనిష్టాదికార్యధి తత్సాన్వితావాప్త నాతిచిరాధి [స్త్య అన్యాధిష్ఠితాధి	తదస్తర కృతా (ఆ)నిష్టా తత్సాన్వ నాతిచిరణతు(౧౧౫) అన్యాధిష్ఠితపతేహిషత్తృతీ యాద్యపాదగాః(౧౨)
3-౨	౧ ౨ ౩ ౪ ౫ ౬ ౭ ౮	న్ తా కా మూ (ఉ)భా అహ ప భ(౨)	సద్ధాన్వధి తదభావాధి [ధృధి కర్తానుష్ఠృతిశబ్దవి ముద్ధాధి ఉభయలిక్తాధి అహిమద్ధలాధి పరాధి భలాధి	సద్ధేయధి తదభావన్ సపిప ముక్తేర్గసం,తథా(౧౨౫) సద్ధానాథో (ఉ)భయ పరం భలమృద్ధ్యతీయగాః(౧౩)
3-౩	౧ ౨ ౩ ౪ ౫ ౬ ౭ ౮ ౯ ౧౦ ౧౧ ౧౨ ౧౩ ౧౪ ౧౫ ౧౬ ౧౭ ౧౮ ౧౯ ౨౦ ౨౧ ౨౨	నా (ఆ)న్ నా తాన్ తా స స స త వేధ హన్ సామ్న (అ)న్య అహ్ అన్(౨౫) కా తన్ ప్ర త పూర్వ నా అహ్	సర్వవేదాస్త్రప్రత్య అన్యథాత్వాధి సర్వాభేదాధి అనన్తాధి కార్యాభ్యాసాధి సమానాధి సమృద్ధాధి సమృద్ధ్యధి పురుషవిద్యాధి వేదాద్యధి హన్యధి సామ్నరాయాధి అనియమాధి అక్షరధ్యధి అస్తరత్వాధి కామ్యుద్యధి తన్నిధారణాయ ప్రదానాధి [మాధి లిక్తభూయస్త్యాధి పూర్వవికల్పాధి శరీరేభావాధి అజ్ఞాపబద్ధాధి	సర్వవేదా (ఆ)న్యథాత్వంగ సర్వా (ఆ)నన్తదయస్తథా(౧౩౫) కార్యాభ్యాసా సమానశ్చ సమృద్ధాత్ సంభృతీత్యపి(౧౪) పురు వేదాధి హనాతు సామ్నరా (అ)నియమస్తథా(౧౪౫) అక్షరా (అ)స్తర కామది తన్నిధార ప్రదానపత్ (౧౫) లిక్త పూర్వవికల్పస్యాద్ వికా (అ)జ్ఞా

	౨౩ ౨౪ ౨౫ ౨౬	భూ శ వి య (౨౪)	భూమిజ్యోయస్వా శబ్దాదిభేదాధి వికల్పాధి యథాశ్రయభావా	భూమ్యుపవదృ(౧౫౪) నానా వికల్పస్వా [యగాః(౧౬ (అ)క్లేమష్యింశాశ్చ తృతి
౩-౪	౧ ౨ ౩ ౪ ౫ ౬ ౭ ౮ ౯ ౧౦ ౧౧ ౧౨ ౧౩ ౧౪ ౧౫	ఓ ఘ ప (అ)గ్ ఘ శ స వి వి త స్వాఙ్ సహకాన్ విహి ము(౩)	పురుషార్థాధి స్తుతిమాత్రాధి పారిష్టవాధి అగ్నిస్థనాధి సర్వావేదాధి శమదమాద్యధి సర్వాన్నానువత్స విహితత్వాధి విభురాధి. తద్భుతాధి స్వామ్యధి [ధ్యధి సహకార్యక్షరవి అనానిష్కారాధి విహితాధి ముక్షిభలాధి	పురుష స్తుతి పారిష్టవా (అ)రవివేతిచాశరవ (౧౬౪) సర్వావేదా శమదమ సర్వాన్న విహితేత్యపి(౧౭) అక్షరాచాపి తద్భుత స్వామిసన్ సహకార్యపి(౧౭౪) అనానిష్ విహితక్షైచ ముక్షిసహజాదశాన్తిమే(౧౮)
౪-౧	౧ ౨ ౩ ౪ ౫ ౬ ౭ ౮ ౯ ౧౦ ౧౧	ఆ ఆ ప్రా ఆ ఆ ఆ య ఆ ఆ ఆ (ఇ)న్(౩)	ఆవృత్త్యధి ఆత్మత్వోపాసనాధి ప్రతికాధి ఆదిత్యాధి అనీనాధి ఆప్రయాణాధి తదధిగమాధి ఇతరాధి అనారబ్ధికార్యాధి అగ్నిమాయాత్రాద్య ఇతరక్షపణాధి	ఆవృత్తిరథచా (ఆ)త్మేతి సప్రతికేనహిత్యపి(౧౮౪) ఆదిత్యాద్యథచా (అ)నీన ఆప్రయాణాదభేద(౧౯) తదధ్యభే (ఇ)తరస్యాపిచా (అ)నారబ్ధా (అ)గ్నిరేత్యపి(౧౯౪) భోగేనైకాభ్యుదయమరీయద్రథ
౪-౨	౧ ౨ ౩ ౪ ౫ ౬ ౭	వా మనా (అ)గ్ భా ఆ ప ఆ	వాగధి మనాధి అధ్యయేధి భూతాధి అశ్రుత్యపక్రమాధి పరసమ్యత్త్యధి ఆవిభాగాధి	వాక్పాపి తన్మనాచాణే సోధ్య భూతేమతమృతేః(౨౦౪) సహనాచరథా తానామ్య (అ)విభాగన్

	౯ ౯ ౧౦ ౧౧	త ర న ద(34)	తదోకాధి రత్నసుసారాధి నికాధి దక్షిణాయనాధి	తదోపిద(౨౧) (౯౯) రత్నస్వననరంజ్ఞయో నిశ్చ[తురీయస్వద్విరీయేదరణే అతస్మాతపవద(౫)పకాదశ
౪-౩	౧ ౨ ౩ ౪ ౫	అర్చ వాఁ వరుణ ఆతివాహ కార్తీ(34)	ఆర్చిరాద్యధి వాయుధి. వరుణాధి ఆతివాహికాధి కార్తాధి	ఆర్చిరాది (౯౯)ః వాయుమధ్వాత్ వరుణోధ్యా ఆతివాహికాః(౨౧౫) కార్త్యంబాదరిపైతే
౪-౪	౧ ౨ ౩ ౪ ౫ ౬	సమృద్ధ్య అవ బ్రా సమ అభా జగత్(౪)	సమృద్ధ్యావిర్భవా అభిభాగేదృష్టత్వా బ్రాహ్మి సమల్పాధి అభావాధి జగద్వ్యాపారక	సమృద్ధ్యచా (అ)విభాగేన బ్రాహ్మణాపితృవద(౨౩౫) సమల్పాదేవచా అభావం (౨౪) జగద్వ్యాపారమక్రమే

సూ. అథవా అధి.	సూ. అథవా అధి. శర.	సూ. అథవా అధి. శర.				ఫుటమ్.
		అధి అధి శర:	సా సా శర:	అ అ శర:	సా- సా- శర:	థా.
అత్త)ధి.
అథాలోబ్రహ్మజ్ఞానా
అద్భుత్యత్వాదిగుణకోధర్మత్వైః
అద్భుత్యైరియమాన్.
అధికంతుభేదనిర్దేశాత్.
అధికారరూపశబ్దాన్తరేభ్యః.
అధికోపదేశాత్పుటాదరాయణైవ్యవంతుర్వర్తనాన్.
అధిసానానుపపత్తేశ్చ.
అధ్యక్షాధి.
అధ్యయనమాత్రవతః.
అనధిభవంపదర్పయతి.
అనవస్థితేరసంభవాద్వనైతరః.
అనార్థిభక్తకార్యాధి.
అనార్థిభక్తకార్యైః ఎవతుతూర్వైవదవశేః.
అనావిష్కారాధి.
అనావిష్కార్యస్మనస్యయాన్.

[illegible]

[illegible]

గూ - ఆధవా అధి.		సూ. అధవా అధి. సం.	పుటమ్.	
చ.	పా.	అధి అది కం.	పా తా ది తం.	సా- హి. క.
అమృతైః.		౪	౪౨౨	౨౦౯
తటితోఽధివరుగుస్సంబద్ధాః.		౪	౪౦౦	౨౩౫
తత్పునమస్వయం.		౪	౪	౨౦౨
తతూర్వకత్వాద్వాచః.		౪	౪౩౩	౪౯౯
తతాపితిద్వాసారాదవిరోధః.		౪	౪౩౩	౪౯౯
తత్సాధ్యభావాన్యత్రవత్తైః.		౪	౪౩౩	౪౯౯
తత్-సాధ్యభావాన్యత్రవత్తైః.		౪	౪౩౩	౪౯౯
తథాపైక-వాక్యోపబద్ధాః.		౪	౪౩౩	౪౯౯
తథాఽన్యప్రతిషేధాత్.		౪	౪౩౩	౪౯౯
తథాపాత్రాః.		౪	౪౩౩	౪౯౯
తదవగమణి తరపుర్యాసుయోరన్వేషణసాకారద్యవత్తశాః.		౪	౪౩౩	౪౯౯
తదధిగమాధి.		౪	౪౩౩	౪౯౯
తదధిగత్వాదగమత్.		౪	౪౩౩	౪౯౯
తదసన్యత్యమారంభణశక్త్యాదిభ్యః.		౪	౪౩౩	౪౯౯
తదప్రసరప్రతిషేధాత్.		౪	౪౩౩	౪౯౯
తదభావనిర్ధారణేదప్రవృత్తైః.		౪	౪౩౩	౪౯౯

[illegible]

సం.	పా.	సూత్రసంఖ్య ధికరణసం.	సూ. అథవా అధి. సం.				పుట.
			అధి అతి తం.	సా తా ది తం.	అ థా యా దితం.	సా- ధి.	
1	2	పర్యవేదికాదితేస్మాదిత్యాదులపట్టితేచాత్వలభ్యతే.	౧	౧౫	౩౫	౧౭౩	౧౧౨
2	౩	నవకర్తృకరణం.	౨	౪౦	౭౬	౨౧౪	౧౫౩
౪	౪	నవకార్యప్రత్యసంధి.	౩	౧౩	౫౨	౫౨౧	౨౭౦
౫	౫	నవపర్యాయాద్యవిరోధావికారాదిభ్యః.	౩	౩౩	౭౯	౨౦౭	౧౪౫
౬	౬	నవస్తూర్తమత్యర్థాభిలాషాచ్యూరీరశ్చ.	౨	౨౦	౫౨	౫౨	౩౨౮
౭	౭	నచాధికారికమపితనానుమానాత్తదయోగాత్.	౨	౪౧	౧౭౨	౪౫౯	౭౨౪
౮	౮	నకుద్భవైంతకావాత్.	౬	౯	౯	౧౪౭	౪౮౧
౯	౯	నత్యేయేతిథోపశ్లేః.	౭	౧౮	౧౮	౩౦౫	౬౨౨
౧౦	౧౦	నప్రతిశేసహిసం.	౧	౪	౪	౪౭౩	౭౩౭
౧౧	౧౧	నప్రయోజనవత్త్వాత్.	౧	౩౨	౩౨	౧౭౦	౫౧౭
౧౨	౧౨	నవత్పరాత్పరేనాదితేదత్వాత్సంబంధభూమాభ్యుత్పత్.	౨	౩౦	౩౦	౩౦	౨౯౯
౧౩	౧౩	నవాత్యహభావాశ్చతేః.	౫	౬౩	౧౩౦	౪౧౭	౭౦౪
౧౪	౧౪	నవాప్రకరణేదాత్వరోపరీయస్తూరివత్.	౨	౭	౭౪	౩౬౧	౬౫౭
౧౫	౧౫	నవాయుక్తియేవృథాపదేనాత్.	౧	౮	౧౩౮	౧౪౮	౬౦౩
౧౬	౧౬	నవావశిషాత్.	౨	౨౧	౪౮	౩౭౫	౬౬౯
౧౭	౧౭	నవియదశ్చతేః.	౧	౧	౭౯	౨౧౭	౫౬౪

గ్రామ - అధికారి.	చ.	శా.	సూత్రసంబంధ నిధికరణము.	సూ. అధికారి. సం.				పుట.	
				ప్రతి పుటి తం.	పాతా తాది తం.	అధికారి యాది తం.	కాన్సల్ యాది తం.	సం. ధి.	భా.
శ్రీకృష్ణాలోకామకార.	౩	౪	...	౪	౩౦	౧౬౨	౪౪౯	౨౬౨	౨౨౦
శ్రీకృష్ణాలోకామకార.	౩	౩	...	౮	౨౪	౪౪	౧౦౭	౨౪౫	౨౦౦
శ్రీకృష్ణాలోకామకార.	౧	౧	...	౩	౨౭	౫౯	౫౯	౪౯	౩౩౯
శ్రీకృష్ణాలోకామకార.	౧	౩	...	౧	౨౩	౪౪	౪౪	౬౫	౩౨౪
శ్రీకృష్ణాలోకామకార.	౨	౩	...	౬	౬	౪౪	౨౨౨	౧౩౫	౫౬౬
శ్రీకృష్ణాలోకామకార.	౩	౪	...	౮	౬	౪౬	౧౧౪	౨౬౦	౨౧౪
శ్రీకృష్ణాలోకామకార.	౩	౪	...	౮	౨౭	౧౫౪	౪౪౫	౨౬౦	౨౧౪
శ్రీకృష్ణాలోకామకార.	౩	౩	...	౮	౨౧	౫౫	౧౦౩	౨౪౧	౬౯౬
శ్రీకృష్ణాలోకామకార.	౧	౧	...	౩	౩౧	౩౧	౩౧	౩౬	౩౦౨
శ్రీకృష్ణాలోకామకార.	౧	౧	...	౮	౩	౩	౩	౧౭	౨౦౯
శ్రీకృష్ణాలోకామకార.	౧	౧	...	౮	౩	౩	౩	౧౭	౨౦౯
శ్రీకృష్ణాలోకామకార.	౧	౧	...	౮	౪	౪	౩౯	౧౦౧	౪౪౬
శ్రీకృష్ణాలోకామకార.	౩	౩	...	౨	౬౦	౧౨౭	౪౧౪	౨౪౪	౨౦౪
శ్రీకృష్ణాలోకామకార.	౧	౩	...	౮	౩౩	౯౪	౯౪	౨౧	౩౪౯
శ్రీకృష్ణాలోకామకార.	౩	౪	...	౨	౨	౧౩౩	౪౨౦	౨౫౧	౨౦౭
శ్రీకృష్ణాలోకామకార.	౧	౩	...	౬	౩౪	౧౦౩	౧౦౩	౨౪	౩౯౩

١٥٠

[illegible]

సూ. అథవా అధి.		అ. పా.	సూత్రసంబంధి ధికరణనామ.	సూ. అథవా అధి. సం.			పుటమ్.	
				అధి పది శం.	పా దా శం.	సా ప్తా యా దిశం.	సా- దీ.	భా.
సూ. అథవా అధి.	సూ. అథవా అధి.	3	సూ. అథవా అధి.	3	20	342	208	248
	సూ. అథవా అధి.	3	సూ. అథవా అధి.	3	20	342	208	248
	సూ. అథవా అధి.	3	సూ. అథవా అధి.	3	20	342	208	248
	సూ. అథవా అధి.	3	సూ. అథవా అధి.	3	20	342	208	248
	సూ. అథవా అధి.	3	సూ. అథవా అధి.	3	20	342	208	248
	సూ. అథవా అధి.	3	సూ. అథవా అధి.	3	20	342	208	248
	సూ. అథవా అధి.	3	సూ. అథవా అధి.	3	20	342	208	248
	సూ. అథవా అధి.	3	సూ. అథవా అధి.	3	20	342	208	248
	సూ. అథవా అధి.	3	సూ. అథవా అధి.	3	20	342	208	248
	సూ. అథవా అధి.	3	సూ. అథవా అధి.	3	20	342	208	248
	సూ. అథవా అధి.	3	సూ. అథవా అధి.	3	20	342	208	248

సూత్రాధికరణాకారా-

దిక్రమసూత్రసాధకా ॥

అటాప్రతిబింబితా

గీతయర్ సన్నిధిశేఖా.

అటాప్రతిబింబితాసూత్రసాధకా

గీతయర్ సన్నిధిశేఖా.

